MATICE LIDU

1883

A183.

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

Holota.

Román z doby nynější

od

J. I. Kraszewského.

S povolením spisovatelovým z polštiny přeložil

Vilém Špaňhel.

Díl I.

Matice lidu ročníku XVII. číslo 1.

(Běžné číslo 97.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1883.

891.86
M427
1883

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1883.

Mezi Žabím a Wyczółkou, na samé hranici, kde klínem vystupoval kus písčité půdy, porostlý křivými sosnami, — ode dávna stála krčma, jež slula Zelenou Boudou.

Proč Zelenou, nesnadno uhodnouti, ježto ni na sosnách, ni kolkolem nebylo nikdy mnoho svěží zeleni, ani na jaře. Tráva pučela bídně a stromoví rostlo ospale a nevesele. Možná, že před lety zeleně pomalované okenice, na jichžto vyrudlé půdě dosud bylo lze rozeznati druhdy dovednou rukou namalované kalíšky, sklenky a preclíky — daly krčmě název, jejž nyní už nic neospravedlňovalo.

Krčma ta vadila jako kost v hrdle dědicům Žabího a Wyczółky, neboť náležela ke Trzaskám, malé vísce, která mnoho těžila z majetku, napájejícího sousední sedláky vodkou lacinou a špatnou. Tuto samotu drželi velmi dlouho v nájmu židé; později, když tudy na blízku se vystavěla silnice, tak že bylo lze se spolehati na vzácnější pocestné, zvýšilo se nájemné, načež nad míru obratný Vincek s přezdívkou Chromec, krčmu sobě najal.

Ačkoli Chromec byl dávno usedlý v okolí, kdež po dvorech různé konal práce, přece nebylo známo, odkud a od koho pochází. Šly o tom nejrozmanitější a sobě nad míru odporující zprávy.

Jen to nemohl nikdo popírati, že Vincek, od těch, kdož jeho rady a pomoci potřebovali, zdvořile nazýván „pan Vincenc“, od jiných Vicuś, Vicek, ano i Visus (když někdo na něho se hněval), — jest jedním z nejmrštnějších lidí v okolí. Do školy snad nikdy nechodil, čísti a psáti sotva uměl, ale bystrosti, schytralosti a důvtipu měl za dva. Přezdívka Chromec nasvědčuje, že na jednu nohu kulhal, a to špatně; neboť když šel, tělo chýlilo se na jednu stranu, tak že padati se zdál. Však přece běhal, otáčel se a málokdy poseděl. Byl ku podivu hovorný a letory nepokojné. Jsa nevelkého vzrostu, dosti tlustý a kostnatý, s rukama dlouhýma, s vybledlými vlasy, jež po šíji mu splývaly, — Vincek měl tvář bledou, dosti nehezkou, nos trochu vyhrnutý, líce vysedlé, ústa široká a vous tak bídný, že mu skoro nebylo třeba holiti se. Oči seděly mu pod čelem silně sklenutým, jako dvé koček na pecince, hleděly bystře a otáčely se rychle. Byl to člověk nepatrný a někdy tak mlčelivý, že bylo nesnadno slova z něho dostati, ale v čas potřeby nad míru hovorný a křiklavý.

Takovému nepatrnému chromci zdálo se býti obtížno, aby dobře se oženil; však nicméně vzal si ze dvoru po nebožce podkomořině Manczyńské děvče ku podivu hezké, tiché, mírné, jež od skoupé paní dostalo výbavu ne špatnou a po jakémsi strýci, ačkoli pranic se toho nenadálo, několik tisíc zlatých. Byl to tvor nešťastný, podmaněný, zajisté lepšího osudu hodný. Chromec nedovolil jí učiniti kroku bez jeho dovolení, ale Hana si proto nestěžovala.

V této na oko špatné, nepočestné krčmičce Vincek vydělával peníze a kapsu jimi nabíjel. Každý to věděl, ačkoli krčmář tím se nechlubil.

Nemohlo ani býti jinak, neboť Vincek byl obratný, nemilosrdný, smělý; v noci málo spával, ve dne neodpočíval, nemnoho jídal a nedbaje potu, grošem pracoval.

Nikdy ho nikdo neviděl zaháleti; pořád něco dělal. Zdálo se časem, jakoby to nevycházelo z potřeby a výpočtu, nýbrž z návyku a z jakési vnitřní horečky, kteráž nedopřávala mu odpočinku. Byl ráno první na nohou, spal po celou noc jedním okem a vstával na nejmenší šelest, ihned se vzpamatovav, jakoby byl ani neusnul. Se ženou ještě tak tak se srovnával, neboť ačkoli ji neustále do práce honil a nějakou jí nastrkoval, nikdy špatného slova jí nedal. Za to měla se tím hůře čeládka: málokterý hlídač nebo děvečka dlouho u něho vytrvala, poněvadž jim nedal zaháleti a ukrutně s nimi se vadil.

A bylo co dělati, neboť krčma ani za času nejhoršího, ba ani když tálo, nikdy se nezavřela. Hlídač musil neustále býti ve stáji, děvečka v jizbě: tu u děcka, jehož si matka sedíc za stolem, nalévajíc, krájejíc a peníze berouc, hleděti nemohla — tu hotova ku posylkám. Mimo to měla na starosti dvé krav a něco dobytka rohatého; k tomu také slepice, kachny a husy, k nimž bylo třeba bedlivě dohlížeti, aby z blízké kalužiny nechodily procházkou na pozemky Žabího nebo Wyczółky, kdež bývaly nemilosrdně zabavovány, ano i zabíjeny.

Zelená Bouda ze své polohy arci těžila, ale měla také mnoho nepříjemností, nepokoje a ustavičné půtky. Sousedé za napájení vesničanů mstili se loupeží, na niž vycházeli jako na zvěř. Nejnevinější tvor, jakmile jen nohou dotkl se blízkých pozemků, stal se obětí půtek.

V tomto stavu válečném mohl vytrvati pouze Vincek Chromec; jiný byl by ho nesnesl.

Poznali jsme ho, jak nehezky vypadal; k tomu třeba ještě dodati, že se nevkusně strojil. Kabát nosil dlouhý až po paty, aby zakryl křivou nohu; pod ním kamizolu, jíž vždycky scházela polovička knoflíků; boty ohromné, a na hlavě míval čepičku, již mu byla někdy žena vyšila, snad poloaksamitovou, ale tak zamaštěnou a ušpiněnou, že okrasy na ní od půdy sotva se lišily.

Čepičku tu Vincek snímal leda jen ve zvláštních případech, před osobami, v hierarchii společné vysoce postavenými, ze kterých si za zády nemilosrdné žerty tropil; však za to, stanuv před nimi, tím hlubší jim sekal poklony. Kdo miloval pochlebnůstky a podkuřování, tomu uměl tak hověti, že nikdo nebyl mu roven.

Na deset mil, ba snad ještě dále kolkolem, znal Chromec lidi, jejich poměry, stav a cenu člověka, tak že mohl výborně vypočítati, čeho kdo vydělává, nebo kdy přijde na mizinu. Poznával zázračně, kdo šel vstříc úpadku a kdo měl budoucnost, prorokoval manželstva, tušil svár — věděl všecko na vlas.

Každý se ho bál a mnohý rady jeho se domáhal. Mluvě o něm, každý se udeřil do čela, jako by na jevo dával, že za ním mnoho vězí.

Zelené Boudě, když ji Pánbůh obdařil silnicí, mělo se dostati slušnější postavy a úhlednější tvárnosti; však zůstala takovou, jakou od věků byla: — netvárnou dlouhou, nízkou budovou s vysokou střechou a těžkým, starosvětským zájezdem pod sloupy.

Dědic nechtěl věnovati ani groše na opravu; pročež Vincek musil o vlastních silách zařídit dvé dosti pořádných pokojíků hostinských. Dal jim udělati větší okna, leštěný nábytek a dbal v nich čistoty.

K vůli mimojedoucím zavěsil v nich i záslony a postavil květináky, aby vábily hosti; sám pak stoje za nimi na hosti se usmíval. Ačkoli Zelená Bouda byla budovou nepatrnou, slynula přece tím, že v ní hosté nalézali všecko pohodlí.

Vincek výborně tušil požadavky lidí navyklých pohodlí a bedlivé obsluze.

Honosil se nadáním umělce svého druhu, an svět, ve kterém otáčel, tomu naučiti ho nemohl. Třásl se na všecko, ale opatřoval si nápoje, čaj, tabák, zákusky a cukr nejlepšího druhu. Každý od něho odjížděl, touže na ceny, ale nikdo nemohl ničeho vytýkati ani jídlu, ani nápojům ani obsluze.

V čas potřeby Chromec sám obsluhoval, což mu poskytovalo příležitosti, aby se dával s pocestnými do hovoru, po čemž velice dychtil, jsa zajímavých novin nad míru žádostiv. Jako jsou lidé, kteří na cestě i na podlaze provázky sbírají a pohozené špendlíky do oděvu zapichují: tak i on nejnepatrnější zprávičku ukládal v jakousi komůrku paměti, jsa tím jist, že by mu někdy prospěšna býti mohla. A nejednou se to uskutečnilo.

Rád naslouchal a všecko vyzvídal, slovem — byl člověk všetečný. Lidé častěji s ním obcující přesvědčivše se, jak obratně z nich vytahuje, co chce, báli se ho, nesmějíce skoro úst otevříti, neboť sahal jim na jazyk, jak se říkává.

V té míře, v jakéž Vincek byl hovorný a obratný, žena jeho, krásná Hana, byla povolna, mlčeliva, na oko leniva. Věděla, že jest hezka, a nepřestala jí býti, ačkoli po narození dcerušky trochu zbledla. Ráda čistě a vkusně se strojila, v zrcadélku se zhlížela, očima mrkala a pohrdavě velkou paní býti se tvářila. Vdavši se za prostého krčmáře

cítila se tím snížena, jsouc, mimochodem řečeno, šlechtičnou a vychovankou nebožky paní podkořiny Manczyńské.

S punčochou v ruce sedávala za stolem u lahví jako zamyšlena, teskliva, smutna, mluvíc nerada i skoupě s lidmi, zvláště, jak ona je nazývala, „ordinarními.“

Tomu nemohl ji ani muž odvyknouti a učiniti ji veselejší, hovornější.

Stávalo se, že lidí, kterým nalévala a kteří okolo ní chodili, neviděla, na ně se nepamatovala kdežto muž za půl léta mohl říci, kdo kdy u něho byl a co v kterou hodinu činil. Proto krčma i celé hospodářství jím stálo a Vincek nejednou řekl, kdyby bůh něco na něho dopustil, žena rady by si nevěděla.

Byl záhy podzimní večer, a žně trvaly dosud, po dnu dosti parném, ačkoli na západě se prohánělo trochu mračen, zdálo se, že bude noc tichá a jasná. Na silnici hemžilo se jako v neděli plno vozů, vozků, psů a jezdců, ale před Zelenou Boudou málo kdo stanul.

Měla sice asi půl míle odtud hospodu konkurentku, náležející k Wyczółce a zvanou „Odpočinkem“; ale ta, ačkoli na oko dosti hezká, byla uvnitř špinava, zanedbána a ve špatném stavu. Z druhé strany, dobré půldruhé míle, jezdívalo se do vsi a hospody v Žabím.

Chromec uměl obratně hosti lákati; byl zdvořilý a vlídný. Poklonil se, pohovořil, zasmál se rád a zažertoval si — ke všemu měl času dosti. Nejednou něčím dobrým se i pochlubil, lákaje odběratele. Pocestní šli na to jako na udici.

„Kdybyste, jasný pane, věděl, jaké víno se mi podařilo koupiti. Laciné, pravé, zdravé vínko uherské, výborně ochlazující, ať s vodou nebo bez

vody. Kněz převor nemohl si je vynachváliti, a ten přece jest znalcem. Ho, ho, dostal jsem je z Uher! Ujišťuji vás — ambrosia!"

Došlo obyčejně k tomu, že jasný pán zvolal: „Ukažte!" A láhev praskla.

Jiných vábil likéry, jiných punčem, jejž žena upravovala, prostý lid pak pivem, nikdy nemeškaje nabídnouti, co komu bylo vhod.

Časem prohnaný Chromec hostu neradil, aby toho či onoho si dal nalíti, poněvadž to bylo — drahé; však pokaždé se událo, že host, jemuž nápoje neschválil, nejen drahocenné pochoutky vymohl, ale i hojně jí požil.

Téhož večera hosté, četněji tudy se berouce, krčmu Vinckovu míjeli, sotva stanuvše. Jizby nebyly zadány, žádný noclehář se nevyskytl. Lapnouti někoho na nocleh, bylo pouhým přáním. Proto stál Chromec před krčmou na stráži, aby mu žádný povoz neujel.

Slunce zapadalo za tmavé, potrhané mraky, jasnosť jeho pronikala tu i tam zářícími ještě paprsky, pozlacujíc luka a pole — ano tu na silnici něco zahrčelo.

Chromec dle hrkotu poznal povoz panský a hned na to uzřel čtvero pěkných koní, poněkud unavených a zaprášených, pocestný kočár a na kozlíku vedle kočího v livreji spatřil i lokaje, kouřícího doutník. Vypadalo to elegantně a po pansku.

Koně, blížíce se krčmě, uvolnili poněkud běh, kočár stanul, ale na neštěstí nikdo z něho nevystoupil. Vychýlil se pouze muž z povozu, jakoby se na něco tázati chtěl, a sloužící dal Chromci znamení, aby se přiblížil.

Vincek kvapil, pokud noha stačila, dostal se ke kočáru, smekl zamaštěnou čepičku a drže

ji nad hlavou v postavě vyčkávající, nabízel své služby.

„Co poroučíte, jasný pane?“

„Jak daleko do Žabího?“ ozval se hlas z povozu.

Chromec s bystrostí jemu vlastní uměl vždy poznati, s kým mu činiti jest. V kočáře seděl muž velmi pečlivě na cestu vystrojený, ještě mladý, ačkoli po zbytcích mladosti se pachtící, s tváří panskou, rysů velmi hezkých, s očima safírovýma, čelem temným, nosem římským, se rtoma mile sevřenýma a tvářností bez mála záletnickou.

Vše, co ho pokrývalo i obklopovalo, bylo pěkné, úpravné, vkusné. Ruka, okénkem vysunutá a jako ženská pečlivě ošetřovaná, byla obemknuta rukavičkou.

Vincek, jenž všecko viděl, pod tou pokryvkou domýšlel se prstenů vyvstávajících, tlustých a zajisté drahých. Nedokouřený doutník, jehož vonný dým se dotýkal nosu Chromcova, voněl nad míru drahocenně. Počítal, že stál nejméně zlatku.

„Jak daleko do Žabího?“ opakoval pocestný.

„Do Žabího? k panstvu Manczyńských? O, dobré půldruhé míle!“ odvětil Vincek.

Muž pohledl na hodinky a hlavou zakýval.

„Jedeme-li dobrým klusem a po silnici,“ dodal Vincek, „kteráž místy novým štěrkem pokladena, dobré půldruhé hodiny — ano i sedm čtvrtí hodin.“

Na hodinkách bylo k osmé. Chromec vypočítal, že přijeti někam o půldesáté, hostu málo známému nebylo by příjemno.

Pán sedící v povoze nenáležel k blízkým sousedům. Vševědoucímu Vinckovi přišlo již na mysl, kdo to asi jest, a byl tím jist, že není dů-

věrníkem Žabího. Pročež nepochyboval, že cizinec bude jeho hostem.

„Vidíš," oslovil pán vozku, „neřekl jsem, že mne krmením zdržíš? Osm hodin! Po deváté přijeti, jest i mně i hospodářovi nepohodlno."

„Jsem já tím vinen?" hájil se chutě vozka. „Pan Karel mi dosvědčí, že koně dále jíti nechtěli, ačkoli jsem jim i soli dával."

Chromec diplomaticky mlčel.

„Zde ani není možno pohodlně noclehovati," namítal pán.

„S dovolením, jasný pane," ozval se Vincek, „nechlubím se Zelenou Boudou, ačkoli jen Boudou sluje; ale na celé silnici, na deset mil, nenajdete pro sebe lepšího a pohodlnějšího noclehu. Samovar jest čistý, čerstvě pocínovaný a mimo to najdete vše, čeho třeba."

Jsa v nesnázích, pocestný rozmýšlel se trochu, prohledl si oblohu, popatřil na krčmáře a pravil k panu Karlovi, na kozlíku sedícímu:

„Jdi se podívat, jaký jest pokoj!"

Nic již neříkaje — neboť nedostatek důvěry nemile se ho dotkl — Vincek belhal za panem Karlem, jenž dosti nerad s kozlíku seskočil.

Tomu patrně se nechtělo noclehovati cestou v krčmě, nositi tlumoky a namáhati se, když ve dvoře mohl míti pohodlí a odpočinek.

Mrače šel s Chromcem. Po té bylo viděti, jak v pokoji pohostinském krčmář okna otvírá. Prohlídka trvala dosti dlouho, a když p. Karel již sám k pánovi se byl vrátil, oznámil mu kysele, že zde z nouze noclehovati lze.

Pán, maje nos patrně citlivý, ještě se ho tázal, není-li tam puch; načež Karel odpověděl, že právě takového nosu nemá, aby tam hned všecko čenichal.

Váhalo a rozmýšlelo se ještě chvíli, až konečně se vypřáhlo.

Host šel přímo do zamluvené jizby. Shledal ji nad očekávání dobrou, čistou a slušnou. Věru, jak jsme již pravili — Chromec snažil se zachovati jizbu ve stavu nejlepším. Lůžko bylo vyřechováno, pohovka potažena tmavým perkálem, stůl nepříliš pošpiněn a ubrouskem červeno-safirovým pokryt; na stěně viselo zrcadlo ve tmavém rámu s pozlaceným okrajem. Čeho bylo lze více žádati od krčmy o samotě stojící?

Domnívaje se býti povinen, aby sám poslouhoval, Chromec stanul u dveří. Hezký pán, prošed se několikráte po jizbě, bedlivě si ho prohlížel. Bádavý tento pohled neušel zraku Vinckovu.

„Jste tu dávno?“ tázal se pán.

„V krajině té jsem od mladých let, jasný pane, a v krčmě také už několik. Jsem zdejší a (to bylo trochu příliš smělé), Žabí bylo mi za nebožky paní podkomořiny velmi dobře známo; ba oženil jsem se s pannou z jejího dvoru.“

„Á, á —!“ zvolal suše host.

Nastala pomlčka, načež Chromec, chtěje obrátiti hovor k jinému předmětu, tázal se, má-li postaviti samovar, dokládaje, že má čaj za tři ruble zpod Kopernika, cukr rafinádu a — žemličky.

Zamyšlený pocestný, jenž právě s namahánim svlékal rukavičky, vyslechl tento návrh, dal hlavou znamení, že si přeje samovaru a jal se vyprazdňovati kapsy. Krčmář odešel.

V pravý čas vstoupil do velké jizby, neboť zde p. Karel, jsa cestou na kozlíku velmi unaven a chtěje se lihovinou občerstviti, až příliš přiblížil se k Haně. Sličná žínka vyměnila s ním tesklivý pohled, což, ačkoli Vincek s manželkou docela byl spokojen, pokaždé nemile ho dojímalo.

I poručil jí, aby honem postavila samovar.

Nebylo mu třeba, vyptávati se lokaje, neboť znamenitá lihovina i hezké oči Haniny rozhovořily mladíka, učinily ho tak zdvořilým, že ihned sám se vyzpovídal, jak s hrabětem Ludvíkem Zamińským jedou navštívit panstvo Manczyńských.

Hraběte, prve než se dověděl jeho jmena, domýšlel se Chromec a usmál se sám sobě; neboť lichotilo mu, že ho tušení nezklamalo. Jméno to dostačovalo mu, aby z něho tvořil jisté vývody.

Velmi zdvořile poprosil pana Karla, aby si sedl a odpočal, tvrdě, že podomek a služka ve všem ho zastanou. Ačkoli vykázané místo, trochu opodál hezkých očí Haninych, ne zcela hovělo tužbám páně Karlovým, sedl si přece a zapálil doutník. Chromec již podle svého se oháněl, posluhoval, vyptával se, vítal, napájel, poroučel se a konal své rozmanité povinnosti s obvyklou horlivostí zimničnou.

Když došlo na to, aby samovar byl podán a čaj připraven, Chromec jal se (ne bez výpočtu) sám dávati na stůl, čeho bylo třeba, se zámin-kou, že služka jest roztržita, že za teplé doby roční šetří střevíců a že pan Karel jest unaven. Na důkaz, že ví, co se sluší, vytasil se s bílým ubrouskem a přikryl jím ubrousek červeno-safírový.

Shledal hosta s nohama na pohovce natažený-ma a jaksi divně zadumána. Vincek, zaváděje pořádek, konal neobyčejně zvolna svou službu, což nebylo jeho obyčejem; pročež bylo lze domnívati se, že si přeje dáti se do hovoru a býti oslovenu. Stalo se po jeho vůli a pan hrabě Zamiński jal se vskutku dalekými oklikami vyptávati se na Žabí a panstvo Manczyńských.

„Pravil jste, že jste znal starou podkomořinu,“ ozval se; „byla prý to žena zajímavá i milující zvláštní obyčeje?“

„Aj ovšem, jasný pane,“ odvětil Vincek; „znal jsem ji, abych nepřepínal, jako vlastní kapsu. Ano sloužil jsem nějaký čas ve dvoře, a byla to služba, že by bůh nad ní zplakal!“

Host zvědavě poslouchal.

„Kdyby člověk chtěl vypravovati o paní podkomořině — dejž jí pánbůh věčnou slávu!“ dodal Vincek, „nestačil by k tomu celý den.“

„Snad nemáte dosti času?“ tázal se hrabě.

„Čas by se našel,“ odvětil krčmář, „ale jasného pána by nudil sprostý tlach, ačkoli to — celá historie, dobrodružství!“

„Slyšel jsem o tom páté přes deváté,“ podotkl mimoděk hrabě; „avšak přiznávám se, že jsem zvědav.“

Chromec nedělal ze sebe velkou drahotu; přece však, jakoby ještě měl důležité řízení, na chvíli odběhl a přemýšleje po síni se prošel, načež se vrátil, tváře se míti na spěch. Manévr ten dodal váhy zprávám, kteréž měly následovat.

„Podkomořina byla prý velmi skoupa?“ tázal se host.

„Skoupa?!“ dodal směje se Chromec. „Ach, jasný pane, slovem skoupa jest málo řečeno! Takové ženy, jakou ona byla, není na celém světě. Ho, ho, již ani nevím, jak bych to skrblictví nazval, a k tomu měla hlavu, paměť, rozum a ducha, že jí žádný žid nebyl roven. U ní ani drobeček nepřišel na zmar. Za posledních let jedla samou šetrností jen vejce, říkávajíc, že jí to lékaři poručili. Hladem přímo se umořila. Sama obyčejně chytala i podbírala slepice, sama vydávala vařivo ze špižírny. Až hrůza povídati!“

Vincek, ačkoli vypravoval věc neveselou, dal se do smíchu.

„Majíc na takových statcích tak dlouho výměnek a nikomu ničeho nedávajíc," prohodil host, „zůstavila z výtěžku půdy tak rozsáhlé zajisté miliony?"

Pohledl na Vincka, jenž jaksi tajemně se tváře ramenoma pokrčil. Zdálo se, jako by o tom mluviti nechtěl.

„Praví se, že po její smrti pražádné peníze se nenašly a beze stopy zmizely, jako by je do vody hodil, hm?"

„Hm!" odkašlal si Vincek „to jest, jasný pane, záhadou. Že miliony měla, toť jisto, ale kam se poděly, ví toliko bůh!"

„A kam by se byly poděly?" tázal se hrabě.

„Lidé mluví všelicos," vzdychl Vincek; „bez pochyby je za živobytí z ruky do ruky někomu dala."

„Vždyť přece neměla bližšího příbuzného nad vlastního vnuka?"

„Ba právě," odvětil krčmář ramenoma krče. „Jasný pán zajisté již slyšel, co o tom lidé mluvili a mluví."

„Ale to jsou zajisté jen nesmyslné klepy," zvola hrabě ledabylo.

„Zajisté nesmyslné," přisvědčil Vincek. „Vím jen to, nač jsem vlastníma očima patřil. Všechen svět věděl, že nebožku podkomořinu nad míru užíralo i bolelo, že pan Aurel majetek po otci zděděný skoro všechen promrhal. Opakovala neustále: Onufry není lepší, prohýří všecko, a všecko rozplyne se dýmem! Ale což! Nemohla vnukovi ani kuratora dáti, ani doživotních statků mu odňati. Proto ukryla někde peníze, kterých nastřádala, jakoby byly padly do vody. Praví se, že

je tajně uložila pravnukům. Kde, jak, u koho, kolik — po tom nezůstalo sledů. Účty, listiny, kvitance dala prý na komínku spáliti, aby nikdo se nedověděl, co měla a kam se to podělo.“

Hrabě velmi pozorně poslouchal. Proto Vincek čím dál horlivěji pokračoval:

„Že měla peníze ohromné, nebylo tajemstvím; sama se tím netajila. Nemohlo býti jinak, ana po třicet let ani groše neužila, ani komu jinému užiti dala. Jezdila do kostela v klobouce a sukni, jako by byla z hrobu vstala; od úst si utrhovala, a když nebožku bylo uložiti do hrobu, nenašla se po ní ani jediná košile celá. Statisíce plynuly co rok z majetku.“

„Měla přece čeládku kol sebe?“ tázal se hrabě.

Vincek se rozesmál.

„Nesvěřila se nikomu, vyjímajíc jediného miláčka svého, který u ní skoro od dětství sloužil a k němuž měla takovou důvěru, že jí byl více než pravou rukou. Měl v moci peníze, spravoval pokladnici, obstarával záležitosti, slovem — podkomořina měla v něm více než sluhu.“

Potřásl hlavou.

„Ten zajisté ví, kam peníze se poděly?“ pravil hrabě.

Chromec pokrčil ramenoma i směje se, opět potřásl hlavou.

„Ba zajisté, a ne-li on, neví to nikdo.“

„Byl na to tázán?“

„Ó brali starce bez mála na skřipec a zapřisáhli ho, ale nechtěl k ničemu se přiznati,“ odvětil krčmář.

„Snad si je přivlastnil?“ vyptával se host.

„Ó, chraniž bůh,“ odporoval Chromec, „to

není takový člověk! Živá poctivost, a nejlepší důkaz, že sám skoro umírá hladem.“

Dotknuv se předmětu, kterýž jej samého živě zajímal, pokračoval:

„Člověka toho třeba znáti, neboť jest zvláštní. Co se týká poctivosti, nelze ho bráti v podezření, ale jest podivínem. U paní podkomořiny byl vším: správcem, plnomocníkem, hospodářem, pokladníkem, písařem i lokajem. Byl jí tak nakloněn, kdyby mu byla poručila dříví štípati a hnůj voziti, že by nebyl odporoval. A myslíte, že nebožka mu aspoň budoucnost pojistila? Nikoli! Chtěla prý to učiniti, neboť aby ho nevyhnali, odkázala mu formalně předkem chatu i zahradu s kouskem louky jako výměnek u samého sadu dvorského. chtěla k tomu přidati také pensičku; ale což? Když náhle seslábla — a bylo mnoho práce, neboť cítila se nebezpečně nemocna — nebylo času k zaopatření ubožáka, který stráviv život službou, zůstal v chudém domku bez sousta chleba. Miliony zmizely, aniž by bylo známo kam.“ — Vzdychl.

„Lidé, obyčejní lidé usmyslili si,“ pokračoval po chvíli, „že ty miliony někde u starého sluhy leží. Ale jak to možno, aby hlady umíral, sedě na nich?! Kde by je skrýval?“

„Já také slyšel, že ho mají v podezření,“ pravil hrabě; „ale nemožno, že podkomořina by byla odevzdala tak značné jmění do věrných rukou prostého i chudého člověka.“

„Zajisté, že to nemožno, neboť on by s ním nebyl věděl ani rady,“ přisvědčil Vincek; „ale pokud se týká poctivosti,“ opakoval, „bylo mu lze svěřiti i miliony.“

„A co Manczyńští?“ šeptal hrabě tišeji, dávaje na jevo, že ho ta věc čím dál více zajímá; „ne-

shánêli se po dêdictví? Žijí prý rádi skvêle a jmění jejich, ačkoli značné, jest prý hodně rozerváno? Mají trochu dluhů —“

„Trochu dluhů!“ opakoval krčmář, mávnuv rukou; „po uši v nich vêzí, po uši! Jako nebožtík pan Aurel, tak i vnuk pan Onufry, muž ctihodný, žije rád skvêle, a všechno jest u nich panské. Jaký div, jest-li žena z takového domu! Vychováni jsou oba tak, že mluví jen po francouzsku, jasný pane, i v kuchyni a ve sklepê po francouzsku — a to stojí mnoho, hm!“

„Manczyńským ty skryté miliony babiččiny, na nêž spolehali, nedávaly a nedávají spáti. Hned po smrti podkomořiny vzali na výslechy starého sluhu, prosili ho, mučili, nutili a slibovali mu zlaté hory; neřekl nic mimo to jediné: „Já jsem jich nevzal, u mne nejsou!“

„Lidé říkají, že jsou někde vnukům uloženy a upsány, aby se neztratily.“

„Co ubohý Zarzecki pro ty peníze vytrpêl, ví toliko bůh! Byl po celý rok v šatlavê zavřen a onemocnêl; i báli se, aby neumřel, a pustili ho. Dávali mu tisíce, aby řekl, co ví, ale ani to neprospêlo. Kdyby něco vêděl, maje s rodinou bídu, změkl by konečně.“

„Kdo jest to?“ tázal se hrabê.

„Bůh ví!“ odpověděl Vincek; „chudý šlechtic, na oko člověk jako jiní. Třeba vêděti, že i vodku rád pije, a byť se i napil, nedoví se od něho nikdo, co on nechce. Tře nouzi, pije sprostou kořalku, modlí se, a jak bývalo za podkomořiny, tak i nyní pořád něco ořezuje a dlabe, neboť vzal si do hlavy, že vymyslí nějaký zvláštní mlýn. Má nemocnou ženu, jež ani z lůžka se nehýbá, dceru a syna, v domê bídu, sám chodí otrhán — kterak lze tu domnívati se, že leží u něho miliony?!“

Hrabě se rozesmál, náhle rukou máchnul a zamyšlen jal se pomalu píti čaj. Krčmář se nevzdálil a bylo na něm viděti, že by rád podal dalších objasnění.

„Vy tedy pravíte," prohodil hrabě, čaj srkaje, „že Manczyňští jsou zadluženi?"

„A jak by nebyli zadluženi? Mezi námi řečeno; neboť já nikoho rád nepomlouvám; jen co pravda, to pravda," pokračoval Vincek. „Od jasného pána to beztoho nevyjde. Na živobytí, jaké oni tráví, nestačil by majetek trojnásobný. Paní nemůže zapomenouti, že jest z knížecího domu, a pán po otci má žílu, jakoby to byl on sám. Škoda jich, neboť jest to dobré panstvo, ale nikdo je nezmění."

Zapečetiv takto své vypravování soustrastí, krčmář měl se rychle k odchodu, maje za to, že se toho napovídal snad až nazbyt. Hrabě seděl zamyšlen s hlavou skloněnou u nedopitého čaje. Zdál se všecek býti pohroužen v jakési hluboké kombinace a myšlénky.

Když ještě více se setmělo a bylo potřebí podati svíčky, Vincek sám je přinesl, sbíraje zároveň se stolu náčiní čajové.

Hrabě za toho zaměstnání prohodil několik různých otázek, ale že i pan Karel v jizbě se vyskytl, vázl hovor u přítomnosti svědka.

Vincek stal se neobyčejně zdrželivý. Chtěl již nadobro odejíti a přáti dobrou noc, když tu hrabě váhaje, jako by se styděl, k němu se přiblížil, zápase s obavou, již na něm bylo znamenati. Snížil hlas.

„Nemohl byste mi říci," pravil, „v Žabím, ano, zdá se mi, že v Žabím, bydlí prý jakási — osoba —"

Vincek změřil hosta bystře zrakem.

„Znám tam každého," šeptal.

„Nějaká Anděla, hudebnice, která prý velmi krásně hraje na piano," dokončil ještě tišeji hrabě.

Krčmář vztýčil hlavu i ruku, jako by říci chtěl: „Vím, vím!"

„Tuším, že ve dvoře u Manczyńských, hm?" vyzvídal hrabě.

„V Žabím, ale ne ve dvoře u Manczyńských," odvětil Vincek s vážností člověka dobře zpraveného. „Vím, o kom mluvíte. Jest to dcera starého sluhy podkomořiny, Zarzeckého, o němž jsem mluvil. O dvůr ona nikdy ani nohou nezavadí; neboť otec její a Manczyńští jsou od času, kdy ho mučili a do šatlavy dali, na štíru. Ano, ano, Anděla! Doma ji nazývají Lucií. Také u nás jsme slyšeli, že ve městech hrála a že se jí lidé obdivovali; tak krásně hraje! A co z toho má? Ani groše si tím nevydělala; bylo jí vrátiti se domů, aby nemocnou matku obsluhovala i prádlo prala; neboť často nemá tam ani baba čeho se najísti a není komu dáti ani onuce vyprati."

Mluvě to Vincek hleděl hraběti bedlivě do očí; neboť vyptává-li se nestarý mužský na mladou dívku, jest v tom vždycky něco podezřelého. Hrabě kouřil doutník, vypouštěje husté kotouče dýmu a tváře se nepohnutým, lhostejným; však byl patrně na rozpacích.

Tím hovor přestal, jako by uťal. Hrabě prozradiv se otázkou stran Lucie, zdál se v duchu hledati prostředek, aby vyhladil dojem, jejž způsobil, a obratně se vymluvil, což mu nebylo nesnadno.

„Jistá paní mne prosila, abych se na tu osobu vyptal," dodal chladně.

„Ano, ano, jasný pane, není to zajisté jiná než Lucie Zarzecká," tvrdil krčmář. „Co se z té

krásné dívky stalo! Až hrůza povídati! Chodí teď oblečena skoro jako sprostá děvečka a hmoždí se se starou matkou. Nebožka podkomořina dala ji na učení do kláštera, kdež ji mnišky naučily hře a zpěvu. Domnívaly se, že obleče sukně, ale nechtěla. Měla si hudbou sousto chleba vydělati, ale — uchovejž bůh! — známo, co jsou hudebníci! Chodí všichni bosi. Toho u nás ještě nebylo, aby si někdo jiného vyzpíval nebo vyhrál — s dovolením — než prázdné kapsy.“

Vincek dal se do smíchu, sebral ubrousek, řekl „dobrou noc“ a konečně odešel.

* ■ *

Dvůr v Žabím, druhdy residence nebožtíka pana Aurela Manczyńského, syna podkomořiny, který bez mála všeho jmění, jež měl v rukou, pozbyl — stal se zázrakem se zadluženou vsí majetkem syna Onufryho, nejspíše proto, že nevelké vsi se zámkem i zahradami, jež bylo nesnadno udržeti, nikdo koupiti nechtěl. Panstvo Manzyńských dostalo jediný ten podíl otcovský za časů, kdy berouc dědictví po podkomořině, mohlo jej očistiti ze dluhů pilnějších. Však chtělo dokonce míti zámek, nemohlo, žijíc po pansku, bydliti v ledajakém dvorku, ačkoli mělo v skutku dluhy velké a obtížné.

Za živobytí babiččina spoleháno na její ohromné jmění, jež mělo vše, co otec a syn promrhali, proměniti ve skvělý stav; však naděje spůsobem nepochopitelným byla zklamána. Po skoupé podkomořině nezůstalo nic mimo majetek, jehož požívala výměnkem.

Paní Idalie, dcera rodu knížecího (velmi nepatrného), choť pana Onufryho Manczyńského,

proslulá krásou a zkažená lichotkami, žena velkého světa, ani na to nepomyslila, že by bylo lze vpraviti se do poměrů bytu skromnějšího. Pro ni vždy musilo býti po hotově, čeho si přála, čemu byla zvyklá; jinak vyhrožovala, že hned umře.

Velebená ode všeho světa a čarokrásná paní Idalie, již mnozí, jméno její změnivše, nazývali Idealií, byla v skutku jedním z idealů ženských věků, který pod skvělým zevnějškem chová tajemnou záhadu. Její postava, oči, rty, tvář a zvuk mluvy okouzlovaly; z daleka byla to vtělená krása, před kterou každý by byl padl na kolena. Ale božství to bylo necitelno, nemilosrdno a zdálo se tesknic po Olympu, že pranic nerozumí zemi, nemá jejích citů, nezná jazyka. Bylo to děcko rozmazlené v tyrana, sladounce ujařmující těch, kdož se k němu přiblížili. Cizí obětavosti nepřikládala žádné váhy. Zdálo se jí zcela přirozeno, aby lidé pro ni se trápili, ano umírali. Mimo samu sebe nemilovala nikoho a žádala, aby ji každý ctil.

Řeknete zajisté, že to typ všední. Tak jest, dosti všední v knihách; neboť setkáváme se s ním ve skutečnosti, a nemohouce čerpati z obrazotvornosti, musíme ke světu obraceti zraky a vybírati z něho, čeho poskytuje. Všední to typ; nicméně tento kvítek v životě i literatuře má mnoho odstínů a malých změn jako růže.

Paní Idalie, náležející k rozšířené rodině samolibých, lišila se od svých sličných sestřiček mnohými rysy, kteréž později na jevo vyjdou.

Pan Onufry byl jí, jak snadno se domysliti, docela ujařmen. Toho drobtu samostatnosti, jejž druhdy snad měl, pozbyl, vzdávaje poctu bohyni, a šel za ní věrně, posvěcuje jí všecky své my-

šlénky, tužby a city. Byl pouze stínem člověka velmi slušného, umějícího se líbiti, neobyčejně milého v saloně, ale v nitru prázdného. S jinou chotí byl by se snad stal člověkem docela jinorodým; však této přiznával barvu, řídě se choutkami svého božství. Dávno řekla mu paní, že ho učinila tak šťastným, kdyby život za ni dal, že ještě by se nevyplatil. Vlastní vůle a myšlenek pan Onufry ani míti nesměl; honosil se pouze těmi, kteréž mu byly vnuceny, byť mu pod jejich břemenem i klesnouti bylo.

Nevidíme toho potřebu, vypisovati krásné residence v Žabím; bylo by to zbytečno.

Všecky naše hezké dvory a parky jsou sobě podobny; jest v nich mnoho věcí, vyjímaje originalnosť myšlének. Zdá se, jakoby úkolem těch, kdož svá obydlí si připravili, bylo dokázati, že zvláštních zalíbení, ideí a tvůrčí moci neměli. Všecko jest nápodobeno, vypůjčeno, vzato, odjinud ukradeno, z nějaké cizí školky přesazeno. Ze svých vlastních živlů a motivů, z nichž tolik krásných věcí by se vytvořiti dalo, uměli jsme tak málo kořistiti jako z lesních květů, kterých ohražená zahrada užiti nechtěla.

Zámek v Žabím měl u průjezdu totéž sloupoví, jež vidíme všude, krásné svítilny, trávníky, efektní stromy sem tam rozestavené, květinové záhonky, pestré besídky, domky a kameny, s jakýmiž setkáváme se ve všem světě. Vše bylo zcela ladně zachováno, což u nás vždy se nevyskytuje. Ale paní Idalie nikdy se neptala, jestli seno pokoseno, obilí požato; zahrada i vše, co ji obklopovalo, co jí sloužilo, musilo býti v pořádku, kvésti i bujeti, byť to vymáhalo i největších obětí.

Rovněž nikdy nevstoupilo jí na mysl, že by se jí mohlo něčeho nedostávati, čeho obrazotvor-

nost vymáhala, či spíše, co jinde viděla. Hned musila to míti. Cena peněz byla jí docela neznáma.

Za rozsáhlým parkem, v zahradě druhdy jeho se dotýkající, stál někdy starý na spadnutí dvůr, kdež do konce života bydlila podkomořina. Nyní po něm už není ani stopy; neboť haraburdí to, škaredě se nesoucí, bez milosrdenství zbořeno. Na jeho místě roste nyní na novém trávníku bejlí, jež nelze vykořeniti.

Nedaleko toho místa nalezal se (za plotem) domek se zahrádkou a kouskem louky, daný právně i písemně výměnkem starému sluhovi podkomořiny, Jakubovi Zarzeckému, o kterém jsme Vincka vypravovati slyšeli.

„Ta ošklivá chata“, jak jí na dvoře nazývali, na kterouž paní Idalie hleděti nemohla, stála tu jako jí na vzdor u parku, jí na očích, páchla i překážela. Vypuditi z ní výměnkáře nebylo možno ni prosbou, ni hrozbou; měl právo na své straně.

Následkem podezření, že starý sluha nebožky podkomořiny zajisté něco ví o jejích zmizelých kapitálech, panstvo Manczyńských, chtějíc ho poněkud míti na očích, bylo by velmi pohřešovalo člověka z jiných příčin panstvu protivného a nesnesitelného.

Kolovaly potají o sumách beze sledů zmizelých zprávy nejpodivnější, a jakkoli se nedomníváno, že starý Jakub by je skrýval, domýšleno se přece, že o nich bezpochyby ví. Však nebylo možno něčeho na něm se dověděti, u něho stopy najíti; mlčel tvrdošijně; i k vyhrůžkám odpovídal neustále jedno a totéž.

„Nebožka činila, co chtěla, a nebylo jí třeba, aby mně sluhovi se zpovídala.“

„Ošklivá chata," nuzné obydlí zchudlého výměnkáře, stála u samého parku.

Byl to před lety tak zvaný dvůr poplužní, zajisté před dávnými časy zbudovaný, se střechou hrbatou, vysokou, rozdělen uprostřed síní a mající po jedné i druhé straně po dvou jizbách s alkovnami. Malý přilehající k němu přístavek choval sklady a mimo to byla tu stáj pro koně i dobytek kdež nyní jen jedna hubená kráva se zachovala.

Bylo vůbec známo, že podkomořina umírajíc hodlala nejvěrnějšímu sluhovi dáti doživotní výslužbu; leč stalo se, že skonávajíc tak byla zaměstnána tím, co měla (způsobem neobyčejně tajemným), že jí k tomu odkazu času nezbylo.

Zarzecki, maje nepatrné služné a poměrně mnoho vynakládaje na vychování dítek, ničeho si neušetřil; doufalť, že paní na něho nezapomene a hladem umříti mu nedá. Stalo se jinak, a zůstal bez groše ve dvorku se zahrádkou.

Okolo jeho příbytku jevila se velká chudoba: ploty sotva se držely, střecha byla velmi chatrna a ledajak spravena — vše kolkolem svědčilo o nedbalosti a nepořádku.

Ve dvorku v pravo byla jizba větší, ustanovená druhdy ku přijímání cizích lidí; však ti nyní sem nechodili. Mát chudoba málo přátel. Byla skoro pusta; neboť nikdo se o to nestaral, aby v ní pořádal a ji ozdoboval. Stará, zedraná pohovka, nepokrytý stůl, několik židlic, ze kterých ani jediná nebyla celá, neforemná skříň, na ní krucifix a dvé uschlých kytek, děravá kamna, na stěnách Kristus a několik obrazů svatých činilo pokoj hostinný nad pomyšlení smutným a jako opuštěným. Podlaha, na několika místech zborcena, neposkytovala chůzi žádného pohodlí. Jedno okno, na

vždy okenicí zavřené, druhé zaprášené nepropouštělo mnoho světla.

Ve druhé sousední jizbě bylo viděti ustlané lůžko, u něho stolek s roztlučeným zrcadélkem, na kolících ve stěnách několik sukní, na polici trochu kněh a velkou kupu not v nepořádku. Závitky a svázané sešity válely se po koutech. Ta, kteráž tu bydlila, neměla patrně času, aby pomýšlela na sebe a své obydlí; bylo patrno, že tu přebývá pohostinsky.

Zamčené a zastavené dvéře dělily jizbu od sousední alkovny, do níž se chodilo ze síně.

Alkovna ta byla bytem Jakuba Zarzeckého. Zde byl ještě větší nelad. Jizba o jednom okénku, úzká i dlouhá, s černou pecí a pováleným, zmačkaným i bídným lůžkem v koutě chovala v sobě všechen nahromaděný, natlačený, nepatrný majetek člověka. Bylo to jako sklad nejošklivějšího haraburdí. Starý, obnošený, po kolících rozvěšený oděv bylo lze nazvati cáry. Kabáty se špinavými, plátěnými kapsami, svrchníky bez knoflíků a kazajky, nosením vyrudlé, visely jedny na druhých.

Načkoli zrak padl, bylo usmoleno, zaprášeno, šedivo, staro, zužitkováno. Po koutech válely se boty, stály zbraně, ležela sedla, chomouty, oprati, pytle a konečně věci, jejichžto účel bylo nesnadno uhodnouti.

Však nejvíce bilo do očí množství nahromaděného dříví, koleček a strojů, vzorků to mašin, kterých množství se nalezalo i na polici i na skle i pod sklem i na kamnech i pod kamny. Malé nástroje zámečnické, nebozezy, dláta, špatně v kousky dřeva zadělaná i tupá, ležela kupou na okně. Stranou na stolku ohromná modlitební kniha, okuláry a růženec. Zde stál také černý krucifix s Kristem.

Co sice nebylo viděti, ale co zároveň s puchem stuchliny, koží, vlhkoty a ošklivého tabáku zapáchalo — byla vodka.

Téhož dne, kdy hrabě v Zelené Boudě noclehoval, seděl podvečer v jizbičce své na lůžku Zarzecki, opřen o ruku a zadumán. Zevnějšek za něho se nepřimlouval. Byl to muž silný, vzrostu dosti slušného, tváři silně zarudlé, s vousem přistřiženým a s hlavou trochu vylysalou.

Kdokoli na něho pohledl, poznal v něm člověka pevné vůle, a snad i málo vyvinuté intelligence.

Tvář byla bezvýznamna; hleděl divoce, přísně jako každý, kdož byl nucen po všechen život bojovati, státi na stráži, úklady odrážeti, nemíti pokoje, ba ani se ho nenadíti.

V zápase tom, s celou duší se do něho pohříživ, Zarzecki byl jako salamandr v ohni, ozbrojující se neproniknutelnou pokryvkou. Bylo lze souditi, že pozbyl citu pro vše, co ve světě se děje, mimo povinnosť, brániti se neustále proti útokům. Osamocen, cítil, jako by se k nějakému boji hotovil a sotva jej odbyv, jeho návratu očekával. Modlitební kniha ležela otevřena před ním, ale soumrak, jenž záhy se rozložil po temné jizbičce, přerušil jeho modlitbu; i upřel zrak tu na krucifix, tu zase na kolečka a stroje po stole rozestavené.

Seděl tak po nějaký čas nepohnutě, any tu dvéře se otevřely a krokem nesmělým vešla dívka, chudě oděná, jejížto tvář byla v nejtužším odporu s oděvem zanedbaným.

Zdála se býti jako přestrojena, pro jiný oblek stvořena i jemu zvyklá. Byla sličná, a rysy té krásy, bez mála aristokratické, vybledlé, zmizené, nabyly vděků výrazem starostí, smutku i útisků,

jež se v ní zračily. Čelo a oči prozrazovaly osobu, v níž sídlila mysl jako u vězení sevřená, nemohouc z něho se vyrvati a jsouc nucena skrývati se.

Chatrná sukně nebyla s to, aby zohyzdila tvary mladistvé, kterých utrpení dosud neporušilo; malý, vybledlý šátek pokrýval ramena sličných tvarů, a bujný vlas, ačkoli nedbale spoutaný a na hlavě zmačkaný, vyrýval se ze zajetí kadeřemi, jež v neladu splynuly. Bylo patrno, že nemá ani času, ani chuti, mysliti na sebe, jsouc sklíčena nesnází velkou nad síly.

Neštěstí to nesla s jistou hrdostí a bez mála lhostejností, jíž obcování s ním dodává.

Vstupujíc váhala ještě na prahu, nemá-li couvnouti; avšak spatřiv ji, otec povznesl hlavu, a jeho přísná, skoro hněvivá tvář nabyla výrazu sladkosti a rozjařenosti, jenž ji hned úplně změnil.

Byla to Lucie, dcera Zarzeckého, o níž jsme slyšeli, že péčí podkomořininou v klášteře byla vychována, a jako virtuoska slynula. Tvář její pranic nepřipomínala rysů otcových. Uprostřed nedostatku, jenž ji všecku již zahrnoval, zdála se jako postava z jiného světa, z jiného ovzduší, vyvedena mocností osudu v kruh, pro nějž nebyla ani určena a jemuž nebyla zvyklá.

Chudoba i práce jinak se jeví na člověku, do jiných pohybů a tvarů ho nutí. Na Lucii bylo viděti zbytky jakési svobody a dní lepších — zastřené násilím a mužnou resignací. Krásná tvář byla bleda, oči jako slzami a bezsenností zvlhčeny, bol vtiskl sledy své na rty a čelo.

Otec, pohleděv na ni, šetrně vstal a pozvednuv ruku se chvějící k čelu, vzdychl.

S jakousi pokorou, bez mála jako vinník, tázal se jí:

„Nuže, Lucie — a matka —?“

„Usnula,“ odpověděla dcera hlasem vážným a smutným. „Chtěla jsem —“

Přiblížila se ještě na krok, berouc do rukou cípy šátku a bezděky je svinujíc.

„Chtěla jsem s vámi pohovořiti.“

Zarzecki s jakousi starostí se ohledl, posunul k ní stolici a sám usedl na obvyklé místo své, na kraj lůžka.

Lucie nechtěla sednouti, opřela se lehce o lenoch a stála, rozhlížejíc se bolně po otcově jizbě; oči její odvracely se s úzkostí od obrazu bídy. Neměla na čem by zrak její stanul, kde by spočinul, aby se nepotkal s odstrašující nečistotou a neladem.

Domýšleje se snad nemilého předmětu rozmluvy, jíž dcera žádala, Jakub nekvapil, aby ji zahájil; dceři pak také nebylo snadno ji začíti.

Ohledla se ještě jednou po jizbičce — a obrátila oči přímo k otci.

„Milý otče!“ ozvala se, leč slzy a tlumený pláč nedaly jí mluviti. Pokud možno nejrychleji zakryla tvář šátkem, zmužila se, přemohši slabost ženskou, a pokračovala rychleji:

„Milý otče — pozbývám smyslů a nevím si rady. Nemáme co jísti, koupiti není zač, a prodati — nevím, najdu-li ještě něco.“

Rozepjala krásné ruce, jež patrně nebyly stvořeny k těžké práci, která se již krvavě na nich jevila.

Stařec zastřel si tvář rukama a po nějaký čas mlčel.

„Nezoufej,“ pravil, „nezoufej; milosrdenství boží neopustí sluhy svého. Kristus Pán se smiluje ne-li nade mnou nehodným hříšníkem, tedy nad vámi. Modlil jsem se, modlím — a což mohu více?“

Lucie stála v bol pohřížena, nepohnuta.

„Ach, nezoufám nad milosrdenstvím božím," odvětila s povzdechem; „ale bůh přikázal, abychom na sebe pomýšleli, sami sobě pomáhali. Matka leží nemocna, já nemohu ji ani na okamžik opustiti a zde prodlévajíc pracovati. Sigmund sotva sám sebe živí. Odkud vezmeme něco — pro matku?!"

Hlas jí slabl — a stařec měl oči upřeny na krucifix.

„Pochybujeme o milosrdenství božím," pravil „a proto nepřichází. Osud náš jest těžký, ale bůh spravedliv a ježto my nevinně trpíme, smiluje se nad námi. Pracoval jsem poctivě a mám čisté svědomí. Kdyby má dobroditelka byla o několik hodin déle na světě vytrvala —"

Lucie náhle utřela slzy.

„Něco přece třeba učiniti a podniknouti," navrhovala.

„Co učiniti? co tu podniknouti?" vzdychl stařec; „v pokoře jest nám za hříchy naše snášeti, co bůh seslal. Prozřetelnosť nás neopustí."

„Milý otče," dodala tiše dcera, „každý říká, že ti nebožka svěřila dohled k těm pokladům; což by ti za to nic nenáleželo? Či nemohl bysi —?"

Stařec náhle s lůžka se vzchopil a násilně řeč její přerušil:

„Opakuješ bezsmyslné klepy; já o žádných pokladech nevím, nemám jich, a kdybych i věděl, kdybych je měl, ani zlámaného halíře mra hladem bych pro sebe z nich nevzal. Co cizí, to posvátno. Život lidský jest věc malá, ale svědomí velká. Bez něho jest člověk zvířetem. Kdo ti to namluvil? Jsou to klepy. Kdo pak dá takové holotě, jakou já jsem, opatrovati poklady?! Jako by už jiných

poctivých lidí na světě nebylo? Dejte mi pokoj těmi hloupými poklady!“

Starý Zarzecki jal se nepokojně choditi po jizbě; dcera nesměla se již ozvati, stojíc s očima sklopenýma.

„Drahý otče,“ pravila, „já jen opakuji, co lidé povídají.“

Jakub pokrčil ramenoma.

„Aspoň ty mi s tím mlč!“ napomínal dceru.

„Jest ještě jiná pomoc —“ radila dcera.

„Jaká?“ přejal s patrnou netrpělivostí Jakub její řeč.

„Mohli bychom se zbaviti koule u nohy — bídného výměnku, jejž snad panstvo Manczyńských od nás koupiti chce,“ odvětila dcera. „My z něho nic nemáme — jest to sotva střecha nad hlavou. Co by nám zaň dali, stačilo by snad na vystěhování do města. Tam bych vás svou prací, ačkoli nuzně, snad uživila. Zde jsem sotva sprostou služkou, kdežto bych tam více —. Ó,“ dodala, „nesluší se nám naříkati; ale kterak opustila nás naše paní, pro kterou jste po všechen život pracoval!“

Pláč přerušil její řeč, a stařec zvolal:

„Ani slova proti té svaté ženě! Vy jste jí neznali — já jediný znal jsem ji a její srdce. Není její vinou, že bůh její život zkrátiv, nedal jí vykonati, co chtěla. Byla v tom Jeho nejsvětější vůle, před níž třeba kořiti se.

Bůh ví, co činí. Svou milostí dopustil na nás bídu, aby nás vyzkoumal! líbejme kříž z ruky Jeho!

Chatu opustiti,“ pokračoval, „do města se vystěhovati, kdebychom ani záhonu, ani hrudy, ba ani střechy neměli, abychom žili z tvé bídné hudby! Z hudby —!

Vždyť ty sama jsi se jí sotva živila a chceš živiti nás! Jako bych neznal města! Dej mi pokoj s městským životem!

Jen až svůj mlýn dodělám, nebudu příštího dne nikoho potřebovati. Mám jej celý v hlavě, nebudeme dlouho čekati.

Ó, já vím," počal náhle měně hlas, „Manczyński rád by zbavil se nás odtud, neboť zdá se mu, že oči nebožčiny na něho hledí, a ví, že jeho panské fuky pozoruji, a co si o nich myslím, to mluvím. Vidí ve mně starého sluhu podkomořinina — jsem mu solí v očích."

„Ano," šeptala Lucie, „a on nás pronásleduje i utlačuje; proč bychom si tu umiňovali zůstati, kde i nám zle i s námi?! Vystěhujme se odtud! Utecme! Já pro sebe za milosrdenství neprosím, snesla bych a snesu všecko — však měj slitování s ubohou matkou! Cokoli jsem z města s sebou přinesla, vše jest ztráveno; matce daří se den ode dne hůře — ji třeba zachrániti!"

Zarzecki se zachmuřil, zamyslil, počal něco mluviti, zamlčel se, až konečně rozhorleně pravil:

„Nuže tedy jeď, jeď do města! Já ti rozumím. Tobě se u nás stýská! Opusť matku, mne a jeď!"

Jakmile tato ukrutná slova domluvil, pohledl Zarzecki na dceru a spatřil ji vzlykající pláčem, jejž, marně šátkem tvář zakrývajíc, tlumiti usilovala; i přistoupil k ní rukama lomě:

„Lucie, mé nejdražší dítě," vzkřiknul, „odpusť — žvástám nevěda co a pozbývám smyslů. Odprošuji tě. Odpusť! Ano, jsem rozumu zbaven! Břímě na mých bedrách jest příliš velké. Tys nejlepším dítětem a já nejnešťastnějším člověkem! Smilujte se nade mnou!"

Oddychoval těžce.

„Jen trochu svobodnější mysli, a můj mlýn

bude hotov, načež vydělám, co budu chtíti. Mám jej zde," zaťukal na čelo, „ale ruce jsou slábý a nejsem s to, abych vzorek urobil. Jen trochu trpělivosti! Svatý Josef, patron dělníků, pomůže mi, a budu brzy hotov. Zatím prodejme všecko, všecko do posledního cáru, však si to zase vykoupíme, ujišťuji tě."

Dcera nic již neodpovídajíc, chtěla odejíti, an tu Zarzecki, jenž rozhovořiv se umlknouti nemohl, ji zdržel.

„Upokoj se," pravil rychle, „zítra půjdu do města; mám ještě hodinky, kteréž mi nebožka darovala; nechtěl jsem s nimi se rozloučiti, ale dám je v zástavu; po otci mám pečetní prsten — i toho se zbavím. Vše to vyplatím, až mlýn bude hotov. Bůh jest milostiv!"

Nabyvši trochu zmužilosti, Lucie políbila mu ruku a usmívajíc se na oko, šeptala:

„Vyslyšte mne otče! K čemu to všecko?! Jděme do Lublína, zbavme se nuzného výměnku! Tam bude snáze možno i vzorek mlýna dodělati. Matce najdeme lékaře, větší pohodlí, já budu dávati lekce, a tak vyvázneme aspoň z bídy, již zde snášíme. Tatínku drahý, vrať jim stůj co stůj výměnek, neb on jest naší záhubou!"

Jakub jal se s hlavou skloněnou opět choditi po jizbě.

„Co nás tu zdržuje?" prohodila Lucie.

„Co mne tu zdržuje? Srdce. Zde jsem vyrostl a sestárnul," odpověděl Jakub; „nevím, dovedl-li bych žíti jinde! Zde vidím alespoň stín své nebožky. Palác jinde byl by pro mne vyhnanstvím. Puklo by mi srdce!" —

„Hlad, nouze!" dodal prudce; „ale nikdo hladem neumírá. Mám-li sousto suchého chleba, nepotřebuji více."

„Ale matka, matka —“ ozvala se Lucie rukama lomíc.

Slovo to zavřelo starci ústa; sklesl na lůžko a přikryl si oči.

Vidouc, že jsou všecky prosby marny, chtěla Lucie odejíti, an tu Jakub vstal, k prsoum ji přivinul a v čelo ji líbaje zamručel:

„Stane se, co bůh chtěl. Stane se — pro vás ubohé třeba učiniti všecko. Učiním, učiním, co bude možného. Budiž tak. Neplač — milosrdenství boží jest velké.“

Mluvil nezřetelně hlasem přerývaným, a Lucie plačky odešla.

Jakmile se dvéře za ní zavřely, Zarzecki, nabyv jistoty, že se nevrátí, přistoupil k lůžku, naklonil se vyňal zpod něho zelenou láhev, jež zavřena byla zátkou klocem obvinutou, napil se z ní rychle a mžikem na bývalé místo ji postavil.

Čpavý zápach sprosté vodky rozešel se po jizbě. Tvář Jakubova poněkud se zarděla, vstoupil do něho život, stařec čileji se pohyboval a jal se převraceti rozházené po stole stroje i kolečka, kteráž chvějícíma se rukama spojoval i rovnal, jsa jimi všecek zaměstnán.

„Ukáži všem těm moudrým pánům mechanikům,“ šeptal, „seč jest prostý člověk s pomocí boží, má-li trochu oleje! Udělámť mlýn, a to takový, jakýž svět dosud neviděl!“

Stál dosud u okna nad kolečky nachýlen, an tu nedaleko plotu zahrádky křik, hlasité lání a jakýsi hluk zaslechl. Byla to zajisté věc všední, neboť Zarzecki s počátku nehrubě si jí všiml; však konečně zamračilo se jeho čelo, ruce počaly se mu chvěti, pohnul sebou, jakoby chtěl vyjíti, načež stanul a polohlasem znenáhla „zdrávas“ odříkal.

V síni blížily se jakési rázné, prudké, rychlé kroky, a dvéře rachotem se otevřely.

U prahu objevil se mladý muž s čapkou na hlavě, kuse oděný, ve vysokých botách, s tváří nosti a postavou důchodenského písaře, s rysy drzými a se chvějícími.

Nechtělo se mu vstoupiti do jizby, proto zvolal stoje v síni:

„Zas už byla vaše drůbež ve škodě! Dlouho-li to potrvá? Dám ji pobiti, jaktě bůh nade mnou, pobiti! Mám toho již do syta! Vizte, vypásli jste mi kus obilí; nedosti toho, že tu jste z milosti?“

„Pane Więckowski,“ ozval se Zarzecki, v boky se opíraje, „drůbež si pobijte, ale do chaty se mi drze nevtírejte, neboť mám také hůl v koutě, slyšíte?“

Jakub sebou hnul, a mladík poodstoupil do síně.

„Ho, ho,“ obořil se, „na ty, kdož holmi do někoho se pouštějí, jsou okovy, řetězy a soud!“

„Więckowski,“ křičel stařec, „nepopouzej mou náruživost, ty usoplenče! Já jsem zde pánem v domě, byť to byl jen brloh; neopovažuj se překročiti můj práh!“

Písař, jenž nedávno byl tak zpurný, couvnul ještě, pozbyv značné části odvahy a chuti do boje.

„Však sem nepřicházím, abych rozbíjel,“ pravil mírně se značně. „Konám svou povinnost, dbám-li panského majetku, a hrozím-li, musím. Zdá se, když přicházím dáti výstrahu, že holí hroziti se nesluší.“

„Děkuji za laskavou výstrahu,“ odvětil stařec „ale odejděte, dokud jste celý.“

„Chce-li pánbůh někoho zahubiti,“ vybuchnul písař, „odnímá mu rozum. Tak jest i s vámi.

Sám se vrháte v záhubu, a kdyby člověk chtěl s vámi žíti v míru, nemůže.“

„Nejsem ani míru ani přízně vaší a dvoru žádostiv,“ odvece Zarzecki; „a co mi do nich? Co boj, to boj.“

„A kdo jej začal?“ pokračoval Więckowski neustupuje.

Stařec obrátil se ke stolu a nic již neodpověděl. Więckowskému chtělo se patrně dáti se s ním do hovoru, neboť neodcházel.

„S vámi nelze porozprávěti ani po lidsku, ani po sousedsku,“ dodal mírněji, „byť člověk měl nejlepší vůli.“

Stál dosud u prahu.

„Máte mi ještě co říci?“ tázal se Zarzecki suše.

„Snad by se něco našlo,“ pravil písař, tón úplně změniv; „ale když s vámi nesnadno hovořiti!“

Stařec také vychladl a nudě se snad samotou chtěl s někým se vyvaditi neb alespoň povyraziti.

„No, máte-li mi co říci, tedy vejděte; já lidí bez příčiny nebiji; ale zavřete dvéře!“

Uslyšev toho druhu pozvání, Więckowski sňal čapku, přestoupil nesměle práh a po rozkazu dvéře opatrně za sebou zavřel.

„Při sám bůh,“ spustil, „ujišťuji vás, že byste lépe pochodil, kdybyste se s lidmi nehašteřil!“

Jakub opíral se oběma rukama o stůl a zpřímen stoje poslouchal.

Písařovi se nedařilo: nemohl říci, co chtěl, a patrně měl něco na srdci.

Zarzecki upokojen poslouchal a před se hleděl.

„Ne, co pravda, to pravda,“ pokračoval znenáhla Więckowski, „dvůr na vás bez milosrdenství

dotírá, člověk by — svůj k svému — rád pomohl, ale vy se za to ještě naň utrhujete. A tak příliš! — Drůbež dělá škodu, sám jsem ji viděl v obilí. A co? Proto je ďas nevezme, svedlo by se to na vrabce, aby člověk od vás zase uslyšel poctivé slovo.“

Mluvil pomalu, jako by očekával, že Zarzecki mu odpoví; však ten stál, hledě pohrdavě na mluvícího a ani se neozýval.

„Nejsem zlý člověk, při sám bůh!“ pokračoval Więckowski; „znáte mne, že vám ze srdce přeju všeho nejlepšího; ale dvůr jest na vás rozhořčen, to jest pravda —“

„Vím to, a ne ode dneška,“ pravil konečně Zarzecki. „Čí chléb jíš, toho píseň zpívej, brachu, totě jisto! Jak mne tu mají rádi, o tom jsem se přesvědčil na své kůži. Bůh je naprav!“

Więckowski přistoupil důvěrně o krok blíže.

„Pán jako pán,“ pravil tiše; „nejvíce jest na vás rozhořčena paní. Kdyby mohla, vykouřila by vás jednoho času.“

„Bohužel, že nemůže!“ rozesmál se Zarzecki

„Ba arci nemůže,“ opakoval potakaje písař, „praví, co jsem sám na své vlastní uši slyšel, že v tuto stranu zahrady nechodí, aby na ošklivou chajdu hleděti nemusila.“

„Prosím já se jí o to, aby se na mou chatu dívala?“ připomenul stařec.

„Mně se zdá,“ jal se pokračovati Więckowski, „že by vám pán, jenž mezi námi řečeno ženské sukně nosí — hezké výkupné za výměnek dal.“

„Hm,“ namítal stařec, „u mne to také za něco stojí, jim sedím na krku a překážím — jest to zadostiučinění.“

Więckowski, úplně odzbrojen a zapomenuv sváru, rozesmál se; rovněž i stařec.

„Kdybych já byl na vašem místě," navrhoval písař, „ukázal bych jim paty!"

„Ukázal bych jim paty!" opakoval Zarzecki. „Nuže, rcete mi upřímně, zdali vás sem s tím poslali?"

„Ach, uchovejž bůh!" utrhl se písař prudce. „Já bych se nehodil za parlamentáře. Hledícímu na váš život, jest mi vás líto; bída nouzi stíhá."

„Zajisté," přisvědčil Jakub znenáhla se mírně. „Vidíte, pane Więckowski, učíte se. Totéž vás očekává, až třicet let poctivě odsloužíte."

Písař hlavou pokýval.

„Takový jest náš osud!"

„Ale čisté svědomí, brachu, také za něco stojí," dodal klidně Zarzecki. „Nestěžuji si do nikoho nejméně do nebožky; neboť kdyby jí byl bůh na hodinu život prodloužil, bylo by jinak, ó jinak! Bohu však se nelíbilo, staniž se jeho svatá vůle!"

Więckowski s podivením hleděl na starce, poslouchaje ho.

„Povídá se, jako když na buben dá," tázal se, „že všecky ty miliony, které zmizely, nebožka vašim rukám svěřila?"

„A co vy tomu říkáte, hm?" pravil stařec.

„Měla arci soud, starosti, rodinu; ale kterak," divil se písař, hlavou kývaje, „kterak mohla —?"

„Kterak mohla tyto miliony svěřiti rukám takové holoty, jakou jsem já?" zasmál se stařec.

Więckowski hleděl mu pátravě do očí.

„Což jste slyšel, že vás ve dvoře nazývají holotou?" tázal se tiše.

„Jak bych neslyšel! Jest už obyčejem, častovati nás holotou. Ba pravda: co holota, to holota!"

„Kdybyste měl v rukou takové miliony, nezakoušel byste tolik bídy," dodal Więckowski.

„Vidíte pane — co cizí, to posvátno. A kdybych je i měl, ani bych se jich nedotknul. Jest o tom přikázání boží.“

Písař zakýval hlavou.

„Když jest — jest; ale já vás lituji, jaktě bůh nade mnou!“

„Děkuji, ale co mi to platno? Chleba z toho neupeku,“ smál se stařec.

Písař ustavičně stál, nemoha ani hovoru skončiti, ni odejíti, ani prozraditi se, proč byl přišel. Ohledl se několikráte ku prahu, jakoby očima něco hledal. V jizbě hodně se již setmělo, a Jakub zdál se jen na to čekati, aby konečně odešel.

Po nějaký čas oba mlčeli.

„Nehněvejte se již pro tu drůbež a pro mou prchlivosť,“ pravil písař; „vždyť sám víte, co jest služba, a já si jí hledím, jaktě bůh nade mnou! Dobrou noc!“

Písař blížil se již ke dveřím, když slyšel za sebou volati:

„Poslyšte, pane Więckowski! Kdyby tam vznikla řeč, prodám-li výměnek, víte co — dost se mne již bída natrápila — rcete, dobře-li mi zaplatí, že odtud půjdu. Vezmi to ďas!“

Więckowski, nad míru udiven, rychle se obrátil.

„Opravdu?“ tázal se.

„Nikdy nežertuji,“ odpověděl smutně Zarzecki; „žena mi stůně, sám jsem neduživ, dcera neodolá — třeba někde jinde koutek si hledati, byť i službu kostelníka.“

Pravil to hlasem divným, jako pohnutým, dojemným.

„Zaplatí-li dobře, vystěhuji se,“ dodal; „jen žádný spis, listinu, lhůtu; hotové peníze, hotové. Co činiti? Půjdu se slzami odtud, kde jsem život

ztrávil. A jak nejíti? Není tu již ani mé staré paní, ani nic jiného starého. Všecko jest nové a ničemné, jen bída má jest stará.“

Mávnul rukou:

„Vezmi je ďas!“

Więckowski nesměl se již podruhé tázati.

„Sdělím to jasné paní,“ pravil, „a zdá se, že tomu bude ráda.“

Zarzecki opakoval ještě jednou jako v zoufalství:

„Vezmi je ďas!“

„Nuže — tedy dobrou noc!“

Jakub zakýval jen hlavou a padl na lůžko jako vysílen, vyňal zpod něho podruhé láhev a přihnuv si z ní znova, zatknul ji a schoval.

V jizbě bylo již skoro úplně tma. Zavrzly dvéře, zvolna vstoupila Lucie, nesouc obouruč mísku, již chtěla postaviti na stůl. Spatřiv ji, dal stařec dceři z daleka znamení, že se mu nechce jísti.

„Jdi mi s tím jídlem,“ ozval se hlasem chraptivým, „nevezmu je do úst. Nasyť matku a jez sama; já nepotřebuji ničeho.“

„Ale milý otče —“

„Nepotřebuji, nechci, nebudu jísti,“ opakoval ustavičně.

Lucie ještě stála, nevědouc, má-li ho poslechnouti, an tu stařec dodal:

„Nuže — těš se, těš: bude po tvém, vystěhujeme se odtud. Budu plakati v den, kdy o holi ze Žabího odejdu; ale co mus — to mus! Ty máš více rozumu než já, proto musím poslechnouti. Mám právo, abych sám zhynul; ale vás umořiti nouzí a hladem — k tomu práva nemám.“

Ještě jednou odstrčil mísu rukou a nedávaje dceři domluviti, skončil hlasem zvýšeným:

„Už jsem řekl, že nebudu jísti! Spolknu slzy a krmě by mi jícnem neprošla. Odejdi s tím; vy toho potřebujete více než já.“

Opřel se o ruku a počal se polohlasem modliti:

„Bože milosrdný, jenž jsi vybavil z rukou nepřátel —“

Dcera stála ještě chvíli, nevědouc, co by jí bylo činiti; ale vidouc odpor otcův, musila se vrátiti. Odešla se slzami v očích.

Jakub vzal růženec na ruku a chodě po jizbě odříkával potmě nazpaměť své obyčejné modlitby. Svíčky ani oharku tu nebylo.

* * *

Pan písař Więckowski, jenž s takovou prudkostí a hlukem do dvorku Zarzeckého vstoupil a z něho zamyšlen i pomaten odešel, byl mladík nevalného vychování, ale velkých nadějí.

Uměl, jak se druhdy říkávalo, se přispůsobiti, býti zlý i dobrý, pokorný i hašteřivec; uměl si získati přízně každého, činiti se potřebným, vyhýbati se nesnázím a sliboval mnoho do budoucnosti. Začal od kuchtíka, ale zapíral to, tváře se býti původu statkářského. Neškodilo mu, že neměl hezké tváře ani postavy, a v neděli i ve svátek, když se vystrojil, vzav bílou, naškrobenou náprsničku, manžety s knoflíky, nové boty, vyprané ale celé rukavičky a když řetízek pověsil na kamizolku — hleděly naň v kostele farním dcery hospodářů i panské se zálibou. Byltě z daleka mladík zcela slušný. Vlasy měl až ke krku rozděleny, kníry tmavé, vzhůru vykroucené a tvářnost s dostatek drzou.

Dívky, na které nepatřil, vytýkali mu pýchu

i hrdost, a snad ne bez příčiny, poněvadž očima dosti vysoko střílel.

Co se mu pletlo v hlavě, z toho se nezpovídal a s málokým si zavdával. Jen poměry, kterých potřeboval, uměl zachovávati a bděl nad nimi.

Ve dvoře byla jednou z mocností, přístupných panu Więckovskému, Barbora Drobiszová, dívka stepilé postavy, napodobující svou paní pohyby a mluvou, ale už nepříliš hezká a netuze mladá.

Byla důvěrnicí a plnomocnicí Idaliinou, jíž od mladosti její sloužila. Sám pan Onufry musil vážiti si jí, ano mínění panny Barbory bylo měřitkem pro krásnou Idalii, jež raději hotové návrhy přijímala než nové tvořila. Ve dvoře všecko se jí kořilo a dychtilo nakloniti ji sobě. Řečeno potichu, žo přijímá dary; však Więckowski, jenž jich nabízeti nemohl, sloužil jiným spůsobem. Lichotil se, vzdychal, ctil pannu Drobiszovou, líbal jí ruku, pochleboval, donášel, slovem — byl jí k službám. Toto koření líbilo se jí a dávala mu důkazy své přízně, vysvobodíc ho několikráte z nemilých situací. Hospodář a správce začali mu shovívati, vidouce, že ho nevypudí. Więckowski někdy z rána a každého večera chodil k ní s raportem.

Několikráte viděli ho s ní u jednoho stolu píti kávu, což mu ve dvoře mnoho vážnosti dodalo.

„Má za ušima!“ řečeno po tichu; „věděl, kam střeliti. Není to hloupý chlapec.“

Zajisté následkem dobrého slova, jež mu protektorka dáti neobmeškala, Więckowski měl u paní štěstí, že mu svěřeno důležité pořízení. Není divu, že trvaje s ní v těchto poměrech, mladík ze dvorku Zarzeckého přímo do bytu panny Barbory se odebral. Milostnice měla nedaleko obydlí panina několik pokojů, kdež bydlila, a ježto ele-

gance byla v modě, nesly se pokoje panny Drobiszové zcela ladně. I nábytek i květy i pohovky — i vše, co náleželo ke slušnému tónu, zde se nalezalo. Čeládka jistila, že má ve psacím stolku kapitálek, ježto pamatovala na zítřek. Paní Idalie zasypávala ji dary, a pan Onufry vykupoval si několikráte do roka její přízeň. Bez Barbory nemohla paní žíti, na její soud spolehala ve všem a žádala, aby všechen svět sdílel její zaslepenost vůči Barboře. Kdo si pohněval pannu Drobiszovou, musil opustiti Žabí.

Právě po čaji seděla milostnice, odpočívajíc u okna do zahrady, když po prstech, hluboce se ukláněje, Więckowski přišel, ruku jí polibit.

„Čím to, že jsem vás dnes dosud neviděla?“ panna ozvala se hlasem dosti hrubým; „a tak pozdě přicházíte?“

„Ba arci, měl jsem opět výstup se Zarzeckým, že bychom bez mála se byli srazili.“

Panna Barbora nemohla celé rodiny Zarzeckých ani vystáti.

„Co pak ta holota opět vyvedla?“ tázala se panna.

„Co vždycky vyvádí — slepice byly v obilí, drůbež ve škodě, a řekneš-li jim slovo, ještě se ti postaví,“ odvětil písař.

„Proto že zbytečně šetrně s nimi nakládáte; naplivněte jim do očí, tak aby nám ukázali paty!“ zvolala panna. „Proč jich litovati? Velký pán, ten Zarzecki, jenž u podkomořiny pánve umýval!“

Písař se rozesmál.

„Já jich tu nedržím,“ pravil, „a co dnes ode mne slyšeli, budou si pamatovati.“

„Nuž dobře, jaktě bůh nade mnou — mám vás za to ráda! Není proč jim podkuřovati, neboť to jim ještě smělosti dodává.“

„Ó," dodal písař, „křídla jim velmi schlípla! Velká bída —"

„Dobře jim tak, vždyť jsou to ničemové!" rychle hovořila panna. „Pán i paní zdržují je pro jakousi památku na nebožku podkomořinu; ale já na jejich místě dávno bych byla tu luzu vyhnala!"

„Však mají výměnek," namítal Więckowski.

„Nechať by se soudili! Podkomořina neměla práva, dáti jim takový zápis. Pryč s nimi — a bylo by po všem."

Písař neodpověděl.

„Mně se zdá," ozval se po chvíli, „že jasná paní chtěla jim výměnek vyplatiti, aby se zbavila jejich chalupy."

„A víte-li pak, co tenkráte starý odpověděl?" zvolala panna; „že jim na vzdor tu zůstane. Z toho následovalo, že ho soud po smrti podkomořiny vyslýchal, aby řekl, kde jsou peníze. A při sám bůh, že to ví a že do toho prsty smočil! Ale oni tají se tím, tváříce se býti chudými, a peníze někde skrývají. Vždyť všemu světu známo," mluvila stará panna, „že podkomořina měla velké kapitály, a po smrti našlo se sotva tolik, že pán na skromný pohřeb pro zachování rodinné cti ještě přidati musil. Kam se to podělo? Kdo o tom věděl, ne-li ten, jenž měl všecky klíče? Toť na bíledni."

Więckowski poslouchal s úctou, chráně se klásti odpor.

„Nyní," pravil, „kdyby jasná paní jen chtěla, zdá se mi, že by se vzdali výměnku: Stará umírá, a nevím, mají-li v domě chleba."

„Ó, a ta krásná, vzdělaná panna, jež nos tak vztyčovala i kdesi slavnou byla, že břinkala na pianě —"

„Dojí teď krávu," dodal Więckowski.

Panna Drobiszová zatleskala i dala se do smíchu.

„Sedněte, pane Alexandře!“ pravila uchlácholena; „vezměte si křeslo! — Pravíte, že by prodali výměnek?“

„Tak se mi zdá!“

„Paní za příčinou chaty nechodí v tu stranu do zahrady,“ vykládala panna Barbora. „Kdyby se vám podařilo, tajně tu holotu ukliditi, odstraniti a tím paní překvapiti, jsem tím jista, že by tomu velmi ráda byla.“

Touto myšlénkou osvěžena, vstala panna Drobiszová.

„Zítra musím o tom promluviti s pánem, a můžete-li k tomu přispěti, učiňte tak a dostanete zajisté present.“

„O, já i bez toho jsem ochoten vykonati, co poroučíte,“ jistil Więckowski, „ačkoli s tím starým pijákem nelze snadno něco pořídíti; ale nějak by se to podalo.“

„Jednoho jen bylo by mi žel,“ doložila panna, „čím by se totiž živili. Ale nechať by hladem pošli, neboť opakuji vám ještě jednou: oni jsou tím vinni, že panstvo jest zadluženo a že těch kapitálů nezdědilo. Starý Zarzecki věděl o všem a pravím-li, že do toho prsty omočil — tedy omočil.“

Więckowski přisvědčil jen hlavou ke slovům panny Barbory, která umínivši si pevně, že koupí výměnek a paní překvapí, ustanovila, že s pánem o tom promluví.

Jsouc netrpěliva jala se hned po odchodu písařově přemýšleti, jak by pokud možno nejdříve s panem Onufrym mezi čtyřma očima mluviti mohla. Téhož dne bylo to již nemožno, neboť ze salonu vyvolati ho nechtěla, a později byl k němu

nesnadný přístup. Proto šla teprvé nazejtří přímo do pokojů pana Onufryho v hodinu, kdy zaměstnán jsa toaletou, nikoho nepřijímal. Panna Barbora však měla k němu i k paní vždycky přístup.

Manželstvo mělo vedle cizozemského obyčeje dvé pořadí pokojů ve dvou křídlech dvoru. Pan Onufry přijímal často mužské společnosti, neboť měl kavalírský salon a několik pokojů velmi vkusně upravených. Zvláště vynikala ložnice a šatnice, kdež se strojil, a strojení, jako u člověka elegantního, bylo u něho důležitou dobou života.

Snadno se domysliti, že muž ženy tak krásné škaredým býti nemohl a že pro vděky, jimiž ho bůh obdařil, velké vážnosti požíval, bedlivě jí dbaje. Byl mužem vzrostu více než prostředního, postavy velmi sličné, ačkoli trochu již osláblé, tváři bílé a veselé, očí černých, vlasů tmavých, rysů velmi pravidelných a nevalně významných. Všecky jeho pohyby, každý krok zdál se býti vypočítán, aby zvýšil jeho sličnosť. Byl i zvyklý pomocí zrcadel míti nad sebou kontrolu. Miloval sebe jako svou ženu, ne-li více. Proto byl pan Onufry od rána vyfintěn, umyt, nakadeřen a vystrojen dle nejnovější mody. Toaleta vyžadovala mnoho času a podnikal ji, jako by konal nejslavnější poslání zřetelem k sobě samému.

Spíše byl by se dopustil nějakého malého přestupku, než lehkovážnosti v modě a dobrém tonu. Nebyl člověkem ani dobrým, ani zlým, ale prázdným, bez vůle i ráznosti a nevidoucím na světě nic mimo zevnějšek a formu.

Ve společnostech byl nejpříjemnějším, ale nebylo lze naň spolehati.

Téhož jitra právě usedl, aby si prohledl své sličné ruce a nehty, maje před sebou všecko nářadí, sloužící ke hlazení, pilování, broušení a le-

štění jich — ana tu panna Barbora s obvyklou důvěrností k němu vstoupila.

S počátku ta návštěva za doby jeho strojení trochu nemile se ho dotkla; leč poznav pannu Drobiszovou, usmál se a neodkládaje pilníčku, přivítal ji pokynem hlavy.

Byltě to obvyklý posel, jenž mu rozkazy manželčiny přinášel.

„Co pak mi panna Barbora nese?“ ozval se vesele. „Jak se dnes má Ida?“

„Paní jest chvála bohu zdráva,“ spustila panna, stojíc poněkud opodál; „přicházím k panu hraběti (tak ho čeládka vždycky nazývala) s jistou záležitostí; ale ať jest to mezi námi velkým tajemstvím!“

Usmála se poněkud zlomyslně, a pan Onufry, jsa nehty velmi zaměstnán, odpověděl jí úsměvem a pustil se pokud možno nejdříve do svého vážného zaměstnání, jež přerušiti nemohl, ano by mu to bylo všeobecný plán pomátlo. Panna Barbora přistoupila, a ohlednuvši se, aby nebyla slyšána, spustila:

„Ráčíte věděti, že holotu již taková bída stihla, že by snad ráda výměnek prodala. Starý Zarzecki všecko propil, tak že nemají, z čeho by žili. Není-li již na čase, by se učinil pokus je vykouřiti a mé paní milé překvapení spůsobiti? — Při sám bůh, jasný pane — bylo by možno nic neříci, dáti chatu zbořiti, park rozšířiti a pak teprve paní na místo zavésti, kam nikdy nechodí. Ta by byla šťastna! Slovo s to, že byste jí tím ke jmeninám nejkrásnější dal vázané!“

Pan Onufry, uslyšev ten projekt, povznesl usmívající se a veselé oči; ba zanedbal na chvíli nehtů.

„A vzdali by se výměnku?“ tázal se.

„Hm,“ tajemně odvětila panna, „račte mi to svěřiti, snad se mi to podaří.“

„Totě nejkrásnější na světě projekt, aby se Ida potěšila i vyrazila, neboť ve vsi ukrutně se nudí,“ pravil hrabě; „leč podaří se to? a zač to asi bude?“

Panna Drobiszová pokývala hlavou.

„Uvidíme,“ pravila vážně i tajemně; „jde jen o to, dáte-li mi plnou moc.“

„Milerád, bude mi nad míru vhod!“ ozval se hrabě, dávaje se do svých rukou a vyměňuje rovný pilník za křivý.

„Ale nikomu ani slova!“ dodala panna prsty na ústa kladouc.

„Toť se rozumí!“ přisvědčil tiše pan Onufry. „Učinila byste skutečný zázrak, ale Bábince není nic nemožného! Vím to. Zbavili bychom se ošklivého břemene a nemilé vzpomínky — celé rodiny, která nás obtěžuje jako mocí nějakého práva.“

„Mám tedy vaši plnou moc?“ skončila smějíc se panna Barbora.

„Nejplnější!“ pravil hrabě, obnovuje úsměv a v zrcadle se zhlíželje.

Ohlednuvši se ještě jednou, vyšla panna Drobiszová z pokoje, kynouc hlavou pánovi, jenž s dvojnásobnou horlivostí se dal do svých nehtů.

Nebudeme vypisovati průběh celé důležité výpravy toaletní, k níž brzy panu Onufrymu přibyl pomocník, nesoucí studenou, vřelou i teplou vodu, ohřáté ručníky, hladké, drsné a různé emulsie a plény, potřebné k osvěžení kůže. Po krátké s ním poradě co do obleku a po několika zkouškách před zrcadlem byl pan Onufry ku poledni oblečen a chtěl vstoupiti do salonu, an tu oknem spatřil blížící se ku bráně zámecké téměř neznámý povoz. Ihned ozbrojil oko sklíčkem, aby poznal,

kdo to jest, načež tvář se mu pokryla jakýmsi neviditelným mráčkem. Host byl tu vždycky vítán; neboť život ve vsi tráven nad míru nudně; tenkráte však nebyl mu příchozí valně vhod. Poznal neb domyslil se v něm hospodář hraběte Ludvíka, maje ho v podezření, že jest ctitelem krásné Idalie, jež mu dosti přízně na jevo dávala.

Pan Onufry nebyl žárlivým, neboť nesvědčilo mu to; ale měl radší těch, kteréž jeho žena méně laskavě přijímala. Ludvík dnes poprvé je navštívil ve vsi; dříve setkávali se s ním snad až příliš často ve městě.

Když se toto dálo v pokoji pánově, spatřila paní Idalie strojíc se ještě — neboť i všední oblek byl zde věcí nad míru důležitou — oknem druhého křídla zámku hosta, a poněvadž osoba jeho mohla míti vliv na toaletu, vyslala ihned Barboru na zvědy, kdo přijel.

Když se byla milostnice se jménem hraběte Zamińského vrátila, paní zarděla se lehce, sedíc před zrcadlem. Baruška poněkud zlostně na ni pohledla.

Fialové šaty s korunkami, již připravené, byly uloženy do skříně a vyměněny za černé. V černých Idalie nesla se mnohem velebněji.

Za oblékání byla zamyšlena i mlčeliva, tváříc se před svou Baruškou, jíž nižádná přetvářka poplésti nemohla, že jí do hosta toho pranic není. Však šaty a jejich příslušenstvo dávaly jiné svědectví.

V saloně vítali se již oba — nevím jak bych řekl, neboť přátelé to nebyli. To však pranic nevadilo nejvřelejšímu objetí.

„Víš-li pak, že konáš milosrdný skutek?“ ozval se hospodář; „kdo k nám zavítá, jako by navštívil nemocného, neboť my stůněme, ručím za to „zí-

váním.“ Štěstí, že jeseň jednou se skončí, což nás oprávňuje, abychom si někde hledali „zimní tábor“.

„Vždyť Žabí jest krásné,“ pravil host, „residence panská! Máte všecky příjemnosti venkovského sídla.“

Pan Onufry pokrčil ramenoma a tiše zašeptal: „Žabí není ošklivo, ale i na nejkrásnějším místě lze nuditi se bez lidí. Nemáme nikoho mimo faráře, od něhož někdy jde lehký zápach česneku, pana Grzebińského, z něhož vždycky páchne ambra, paní Sylwińskou, kteráž užívá staré pomády se hřebíčkem, a — dále nevím.“

Usmáli se trochu a usedli.

„Jak se daří paní?“ tázal se hrabě.

„Děkuji,“ odvětil manžel; „hrdinsky snáší zkoušku trpělivosti, kteréž jest podrobena; má tolik zmužilosti, že se směje atmosféře, jež nás dusí. — Doufám, milý hrabě,“ dodal, „že nám darujete několik dní?“

Zamiński neodpověděl zřetelně; uklonil se pouze a dal hovoru jiný směr.

„Kam hodláte na zimu?“

„Ach, to není dosud rozhodnuto!“ odpověděl jaksi smutně pan Onufry, hledě na své ruce. „Já byl bych vždycky pro Vlachy, jež mne velmi zajímají; Ida zas volila by jedno ze hlavních měst evropských, kde jest více života; avšak za špatných časů nynějších, v našich poměrech nesmí člověk činiti projekty; všecko se rozbijí o bídné peníze.“

„Ano, pravda,“ chladně přisvědčil Zamiński. „Nevím, kdo to pronesl: *qui est-ce qui a des dents?* (Kdo nyní má zuby?) Já bych řekl: Kdo nyní má peníze?“

„Ach,“ pravil rychle pan Onufry, „vy neženatí můžete a máte je míti; my manželé stůněme pořád jejich nedostatkem.“

„Nehaňte svůj šťastný stav!“ napomínal usmívaje se Zamiński.

„Já jej nehaním, ale konstatuji to,“ odvětil pan Onufry.

Tím spůsobem veden hovor dále; pan Onufry mluvil nad obyčej vážně, host tvářil se veselým. Druh druha se vyptával, zdvořilůstkami obsypával, ale mráz vanul z obou. Zamiński snažil se, aby hostitele získal, bavil, jemu se líbil a shledal pouze chladnou, hledanou zdvořilost.

Již začínalo se nedostávati látky k dalšímu hovoru, ana tu se šelestem, podobným vanutí křidel anděla, ve dveřích se objevila černě oblečená krasavice — bohyně. Stanula u prahu, tváříc se udivena pohledem na hraběte, zarděla se trošinku a lichotivě podavši hostovi ruku, zaujala uprostřed pohovky své úřadní místo.

Na panu Onufrym mohla poznati, že mu host není valně vhod; proto usilovala jako pečlivá hospodyně tím vlídněji a upřímněji ho vítati

Zamiński jevil se poněkud zaražen i na rozpacích; ale to snad bylo následkem zmatenosti pohledem na ideal a politiky vůči žárlivému choti.

Paní Idalie tím spůsobem si vysvětlila jeho opatrný a na oko chladný hovor; proto snažila se několikráte pohledy až příliš výmluvnými dodati mu zmužilosti.

Ačkoli ve městě osmiletá Alice, dceruška panstva Manczyńských, v saloně obyčejně se neobjevovala, učiněna ve vsi výminka; ona pak, jakož i desítiletý Arturek měli právo obědvati zároveň s rodiči. Angličanka Miss Jenny a instruktor Němec Hollringer nenáleželi vlastně ke společnosti, ačkoli zároveň s dětmi v pokojích dleli. Příchod jejich, neoživil-li rozhovor, aspoň zalidnil prázdný salon a vyvodil rozmanitost.

Paní Idalie měla příležitosť, kteréž nikdy nezanedbávala: dáti na jevo, že jest něžná i pečlivá matka; proto objala dcerušku, urovnala jí vlasy, pošeptala něco, a dítko zardívajíc se, jak obyčejně u přítomnosti hostí, přijalo komedii, s kterou již bylo seznámeno.

Snídaní a oběd nevalně působily na změnu nálady a rozmaru. Pan Onufry ukazoval se potud zdvořilým, pokud právě bylo třeba, aby nebyl nezdvořilým; krásná Idalie pak dávala hraběti na jevo mnoho vlídnosti, a Zamiński vedl si opatrně, aby nikde nezavadil.

Po obědě hospodář pozval hosta do svého salonu na doutníky. Zde, v malém salonku, mohli se pohodlně usaditi a svobodně hovořiti o různých známostech společných. Hrabě, jenž častěji do města zajížděl, měl zásobu rozmanitých událostí, a ježto vypravoval zábavně i rozmarně, ačkoli si vypůjčenými pomáhal vtipy (což se ostatně i nejvtipnějším přihází), podařilo se mu konečně i pana Onufryho rozveseliti.

Možná, že uhodl příčinu chladnosti, již u něho shledal, a užil působivého protijedu, přiznávaje se bez mála k jisté náruživosti, z níž byl podezírán.

Pan Onufry, jakmile nabyl jistoty, že hrabě se mu nevkrádá do domu k vůli Idalii, počal býti k němu zdvořilejší. Ba shodli se konečně docela, aspoň vnějšími formálnostmi a rovným pojímáním světa. Byli lidmi tétéž atmosféry a podobných zásad.

Mluveno opět o nudách venkovských, a obratný hrabě, jakoby si byl na něco vzpomněl, prohodil:

„Náhodou slyšel jsem — nevím již od koho — že v domě vašem bydlí slavná umělkyně naše. Soudil jsem, že jste ji vzali s sebou pro zábavu. Vaše paní miluje tuším hudbu?“

Pan Onufry stanul hluboce udiven.

„Má choť miluje sice hudbu," ačkoli jí časem rozčiluje; ale o jaké umělkyni mluvíte?"

„Počkejme — jak pak se jmenuje? Á, Anděla Zarzecká, již Liszt tak vychvaloval; zajisté jste o ní slyšel."

Onufry potřásl hlavou.

„Zarzecká? Anděla?" mručel, „že jest u nás? umělkyně. Totě omyl — *ni vu, ni connu!* (Ani neviděl, ani neznám.)"

Náhle, jako by si byl vzpomněl, zvolal směje se:

„To snad není možná! Ano, ne u nás, ale v Žabím jest jistá Anděla Zarzecká, jen že pranic nevypadá jako učenice Lisztova!"

Zamyslil se na chvíli.

„Věru, slyšel jsem, že hrála na piano! Ale Liszt, ona a genialní Liszt —!"

Pokrčil ramenoma.

„Nevím, mluvíme-liž o tétéž," dodal hrabě; „leč tolik jest jisto, že ta, o kteréž mluvíme, jest slavná virtuoska. Nejen Liszt vysoce jí cení, ale i Henselt, Rubinstein — jest prý to velký talent, ale —"

„Ale co?" tázal se Onufry.

„Jako všichni umělci — snad výstřední!"

„Anděla Zarzecká, hm!" opakoval Onufry hluboce zamyšlen; „bylo by konečně možno, že to tatáž figura. Křestné jméno a příjmí se shoduje. Jest mi však připomenouti, že ta, kteráž zde u rodičů bydlí, jest dcerou oficialisty*) mé babičky a náleží k rodině, jež u nás má výměnek. Nikdy jich nevidíme. Ach, toť celá historie! Slyšel jste zajisté něco o podkomořině?"

---

*) Oficialista = osoba ve službě vrchnostenské.

Překl.

Zamiński se usmál.

„Kdož pak o ní neslyšel?!“

„Zarzeckých dostalo se nám po ní dědictvím,“ vykládal pan Onufry. „Otec dívčin byl u staré podkomořiny *factotum*, a měla k němu důvěru až podivínskou. Nevěřila neobmezeně nikomu jako jemu. Slyšel jste zajisté, že po smrti podkomořiny miliony, o kterých všechen svět mnoho let mluvil, na které my jsme čekali jako na věc nepochybnou, minouti nás nemohoucí — zmizely, a to spůsobem záhadným, beze sledů, beze stopy. Že je měla, o tom není pochybnosti; ale kam se poděly, nevíme podnes.

Ovšem, kdož mohl o nich věděti mimo důvěrníka stařenina?! On však k ničemu nechtěl se přiznati, nic nám říci. Byl uvězněn — nadarmo.

Ve všem tom jest nějaké nepochopitelné tajemství, a mně se zdá i jsem tím jist, až někdy tyto miliony se objeví a my je míti budeme —“

„Není to přeludem, že je měla?“ tázal se hrabě. „Stařenka věnovala je snad za tepla nějakému zbožnému, dobročinnému účelu?“

„Ach, tak mluví ti, kdož ji neznali; ale já pozoroval ji a její život. Peníze plynuly ze statků, žila jako žebračka, skoro s nikým se nestýkala, měla jedinou *idée fixe*, že všichni utrácejí a ona že za všecky šetřiti musí. Miliony nebo statisíce — něco po ní zajisté zůstalo, a my po její smrti našli ne zcela čtyři tisíce zlatých.

Proto lpí podezření na Zarzeckém, jenž se dal mučiti, ničehož neřekl a teď nám s krku nejde. Má zde výměnek a dcera jest snad u něho.“

„Že virtuoska Anděla Zarzecká zde v Žabím dlí, řekli mi naši nejčelnější hudebníci mluvíce o ní,“ pravil hrabě.

„Tedy tatáž!“ zvolal Onufry. „Ďáble, toho bylo by se nesnadno domysliti, že dcera starého hospodáře sama chodí ke kravám a pere! Virtuoska mohla by je jinak podporovati.“

„Pravil jsem,“ řekl hrabě lhostejně, „že jest výstřední. Vypravují o ní celou historii.“

Zmínka o panně Zarzecké zdála se nesmírně zajímati a zvědavým činiti pana Onufryho, jenž několik ještě otázek, pokud se týkaly, položil, a když podvečer přišli do salonu na čaj, oznámil to ihned choti jako věc nejzvláštnější a víře nepodobnou, již se byl právě nyní dověděl.

Nikdo si více nevážil cizozemských výtečníků nad panstvo Manczyńských! Ta, již chválil Liszt, jejíž talent uznával Henselt a Rubinstein, stala se v očích paní Idalie osobou, vzbuzující soucit a nejživější pozornost.

„Zda-li to možno!“ zvolala s gracií rukama lomíc. „Slyšela jsem, že hraje krásně, ale kdož pak nyní nehraje krásně?! Že by pak zasluhovala pochvaly Lisztovy, nelze pochopiti.“

To pověděvši paní Idalie vzchopila se a nic neříkajíc, běžela ku své Barušce, kteráž jediná jí mohla o Zarzecké podati vysvětlení.

Pan Onufry domýšlel se příčiny útěku panina a zakryl ji mlčením.

Panna Drobiszová konala právě konferenci s Więckovskim, an tu ji zvonek panin, v tuto hodinu zcela neočekávaný, do ložnice volal. Přiběhla skoro polekána.

Paní Manczyńská stála, očekávajíc netrpělivě jejího příchodu.

„Prosím tě, zda-li to možno: Dcera toho nesnesitelného starce — hraje prý na piano?“

Baruška pokrčila s opovržením ramenoma.

„Hraje či mlátí!“ odpověděla; „ale pravda jest, že z toho i po nějaký čas žila. Produkovala se ve městech, ale jen proto, aby se jí hlava popletla, neboť ničeho tím nezískala. Hloupé děvče!“

„Ale hrabě tvrdí, že byla slavná, že se jí první virtuosové obdivovali.“

Panna Drobiszová potřásla hlavou.

„Kdož pak ví, zdali se jí obdivovali! Ale tolik jest jisto, že jak chudá odjela, tak se i vrátila. Nyní pere šátky a dojí krávy.“

Idalie se zadumala. Přišlo jí na mysl, že by se velký Liszt divil, kdyby se dověděl, že hraběnka Idalie, jež mu po koncertě s takovým nadšením ukradla rukavičku — dává zemříti hladem virtuosce jím oceněné.

Baruška patřila na svou paní, nevalně pochopujíc, co se stalo, leč chtějíc nabýti jistoty, dodala ještě:

„Čím pak zvláštním to děvče vyniká?! Možná, že někdy něco uměla z milosti podkomořininy, kteráž ji vychovala, ale nyní po tom již ani sledu. Skoro již rok jest u matky, ale ujišťuji vás, že krávy dojí.“

I rozesmála se.

Paní Manczyńská nedávajíc na sobě poznati, co zamýšlí, zakývala hlavou a vrátila se zvolna do salonu, nic již o Zarzecké nemluvíc.

Však utkvěla jí pevně ve hlavě za příčinou, že měla velebitele tak vznešeného stavu.

Chvíli pomýšlela i na to, neměla-li by se o to pokusiti, aby s ní ve styky vešla; ale manžel, jemuž se potichu svěřila, ačkoli jí vždy byl poslušen, odporoval tomu.

„Vždyť znáš poměr náš k holotě,“ pravil; „oni jsou našimi zarytými nepřáteli. Zahodili bychom se. —

Ostatně jest snad její sláva výtvorem obrazotvornosti lehkověrného hraběte, s nímž si někdo stropil žert. Totě nemožno! Děvče bez vychování —“

Potřásl hlavou; paní Idalie nenáhlila.

Podvečer, vyprovázeje Zamińského, ozval se pan Onufry.

„Bez potřeby jsme před mou chotí o Zarzecké hovořili. Hned jí to utkvělo ve hlavě, neboť ona nad míru si váží talentů. Jsem tím jist, že to vše o ní jest vymyšleno.“

„Mně se zdá, že není,“ odvětil hrabě; „však vy nejste povinni pečovati o budoucnost virtuosky. Co vám do ní?“

„Tolik, že bychom se jich všech rádi zbavili a že jich ani znáti, ani viděti nechceme,“ dokončil Onufry.

Zmínka hraběte o Anděle Zarzecké znepokojovala oboje panstvo více než jak se zdálo.

Večer pan Onufry dověděl se od komorníka, že panna Zarzecká hrávala v kostele na varhany, a když někdy hrála, že lidé plakali, tak prý to bylo krásné! Mluveno mnoho také o zpěvu. Však pan Onufry nazýval vše smyšlenkou.

* * *

Druhého dne za pobytu svého v Žabím hrabě Zamiński po obědě jal se stěžovati si, že má hroznou migrénu. Miss Jenny a paní Idalie doporučovaly mu rozličné osvědčené léky; on však dokládal ze zkušenosti, že mu nic nepomáhá mimo mlčení a klidnou procházku na čerstvém povětří.

Bral se ustavičně za hlavu a konečně odešel do svého pokoje, odkudž po silném návalu chtěl

samoten podniknouti volnou, léčivou procházku parkem.

Nesmírně těžce to nesl, že mu jest opustiti společnost; leč není nic nesnesitelnějšího nad chorého hosta; protož umínil si odejíti, doufaje, že si to nahradí a t. p., až zajde migréna, jež časem náhle pomíjela.

Pro případ dány mu kapky, načež pan Onufry sám ho vyprovodil a dosti vesel do své komnaty se vrátil. Hrabě byl mu i bez migrény obtížný. Zastihl několikráte pohled své choti, sympaticky k němu obrácený, a zdálo se mu, že Zamiński nemůže nemilovati jeho Idalie. Nehrozilo to ni nejmenším nebezpečenstvím, ježto pan Onufry ze zkušenosti věděl, že choť jeho ráda se líbí, ale do žádných pletich lapnouti se nedá; však přece byl by raději sám býval jediným cílem jejích pohledů, plných výrazu, ale beze všeho významu.

Hrabě přišed do svého pokoje a postaviv lahvičku s kapkami na komínek, nabyl, jakmile se o samotě octnul, obyčejného výrazu tváři, nedávaje už na jevo ni nejmenších sledů své choroby. Byl jen trochu nepokojen, pohledl několikráte, vychýliv se, do zahrady; odešel, dumal a vykouřiv několik doutníků, odebral se s jistou váhavostí do parku.

Tou dobou park byl zcela pustý. Miss Jenny a vychovatel mladého chlapce odešli s dětmi na procházku v jinou stranu, paní Idalie sama velmi zřídka konala procházky po oblíbeném parku, potřebovala svědků své lásky ku přírodě, dávala se jí uchvátiti jen když byla viděna, neboť nadšení dodávalo jí vděků. Neměla-li diváků ni posluchačů, lehala ráda na pohovce, četla něco, zdřímala nebo poslouchala žvástání své Barušky.

Proto hrabě mohl bezpečně odebrati se do

vnitř parku, nikoho nevida. Učinil to s opatrností tak nepokojnou, jako by se dopouštěl nějakého zločinu a se bál oka lidského i svědků. Loudě se temnými stezkami mezi stromovím, došel konečně příkopu i plotu, park obklopujícího — právě toho místa, odkud bylo viděti „ošklivou chalupu“ Zarzeckých. Druhdy bývala tu branka, kterouž bylo lze vyjíti na pole. Paní Idalie, přestavši choditi v tuto strann, dala ji zatlouci; avšak nestalo se to, neboť dělníci měli tudy do parku blíže. Ačkoli zatlučena, otvírala se snadno.

Bloudě tudy pan hrabě přiblížil se k východu, zkusil branku jako bezděky otevříti;, a když se otevřela, váhav chvilku, vykročil na pole.

Několik kroků odtud bylo viděti chalupu s chatrnou její ohradou se zahrádkou napolo spustlou a se dveřmi dokořán otevřenými. Stezka k ní vedoucí byla zarostlá kopřivami a sotva znatelná. Starý dvorek stál jako pustý, nikde kolkolem živé duše, několik slepic poletovalo u plotu, ale pohled na člověka zaplašil je. Cítily se býti vinnými a s křikem daly se na útěk.

Zamiński stanul, poodstoupiv trochu od branky; však nevěda, co by mu dále činiti bylo, hleděl dlouho na dvorek, ohlížel se kolkolem, hledal někoho zrakem, a po dlouhém teprve rozmyslu jal se zvolna kráčeti k chatě. Šel jakoby se procházel, ačkoli cíl procházky byl zcela jasný. Plot, jenž s této strany sádek jako ohražoval, sotva se držel, ale vchodu zde nebylo. Musil tedy procházející se s migrénou jíti dále podél plotu, pořád zvolna, jakoby se procházel. Ohledl se několikrát nepokojně, a ježto tu nikoho nebylo, dostal se rychlým již krokem, obešed zahrádku, ke brance s druhé její strany. Byla otevřena, ale také nikoho tu neviděl. Jedno okno bylo zastřeno ja-

kousi záslonou, druhé okenicí zavřeno. Několik cvrlikajících vrabců skákalo po zemi. Pan Zamiński stál tu po nějaký čas, jakoby se někoho dočkati chtěl, načež vykročiv dostal se k samým dveřím chaty.

Ačkoli šel krokem tichým, zajisté ho někdo slyšel; neboť dvéře se otevřely, objevila se hlava s bujným, bezladně spoutaným vlasem a bylo slyšeti tiché: „Á!“ Pan Zamiński stál se sejmutým kloboukem před Andělou, ztrnulou podivením, zardělou studem. Dívka byla tak zmatena, že nemohla utéci, a útěk byl by oblekem ospravedlněn býval. Krásná ramena byla cele obnažena, na prsou měla šátek nedostatečně zahalující a nohy bosy v ledajakých střevících. Jen velká mladosť a skutečná krása, jež plyne z ducha, nemohou se zošklivití oku takto se představujíce.

Byl to, abychom mluvili nynějším jazykem, obrázek realistický a neobyčejně půvabný, ačkoli z něho nouze vyzírala.

Zamiński patřil na dívku nenalezaje slov, aby ji pozdravil. Anděla oddechnuvši si poněkud, urovnala si šátek a zdála se zmužile, ba s jistým pohnutím, jež bylo lze nazvati radostným, očekávati rozmluvy.

„Vy zde?“ ozvala se tiše.

„Ano, a ručím za to slovem, že schvalně k vůli vám, ačkoli na oko jsem návštěvou u panstva Manczyńských.“

„K vůli mně? vy?“ potřásla hlavou. Tvářnost její nabyla zmužilosti a neobyčejné ráznosti. Pohledla mluvícímu směle do očí.

„Není-liž pravda,“ pravila trochu posměšně, „že za poměrů, ve kterých nyní žiju, bude snadno se mnou mluviti?“

Hrabě byl v nesnázích a na krok ucouvnul. Tvář jeho se zalila krví.

„Vy jste byla i jste nemilosrdná i k těm, kdož vám nejvíce přejí," ozval se uražen.

„Chtěl jste zajisté říci: nemilosrdná i nyní, kdy sama, bohužel, potřebujete milosrdenství? Odpusťte," dodala „svět, lidé, osud nenaučil mne býti jinou, než jakou jsem. Ovoce, jež nemělo slunce, nedozrává, hořkne."

Hrabě patřil na dívku, jež mluvila s důrazem, v němž snadno bylo lze odkryti náruživost, trochu hněvu a jako nelibost z doznaného klamu. Anděla změřila ho chladným zrakem.

„Jsem vám za to vděčna, že jste pamatoval na mne ubohou a nezasluhující vzpomínky," ozvala se klidně. „Vidíte mne v nové proměně, o kteréž pochybuji, že jest ve vašich očích prospěšna. Mám na mysli časy, kdy jsem s kyticí, potleskem obsypána, vycházela na estradu, a nyní jsem prostou služebnou své matky s rukama upracovanýma, skoro v hadrech. Vizte, pane —!"

„Dověděv se právě, že snad potřebujete pomocné ruky, rady, ochrany, nemeškal jsem —" pravil hrabě.

Nedala mu domluviti.

„Děkuji vám, děkuji," zvolala rychle; „pomoci může nám toliko bůh; a ostatně — jakým pak právem směla bych žádati vás za pomoc? Nemám k tomu žádného práva."

„Poněvadž nechcete věřiti —" počal hrabě.

A opět přerušila mu Anděla řeč.

„Nechci nic, ale nemohu věřiti, že by vás, pane hrabě, mohla zajímati osoba jako já, leda na chvíli pro zábavu; však já nechci býti nikomu zábavou, hračkou — nedovedu toho."

„Ach ano," pokračovala jako v horečce, „ve

stavu svém měla bych snad býti povolnější — bohužel! Pán bůh vštípil mi do srdce takovou hrdost a pocit hodnosti, že ze sebe ani dobré dcery učiniti nemohu. Jsem i dnes v těchto cárech," dodala uchopíc obouruč sukni a jí potřásajíc, „jsem i dnes touž fantastickou umělkyní, jejížto ústa neuměla lháti."

„Slečno Andělo," namítal hrabě, „vy trpíte! Šetře vašeho bolu, přijímám od vás všecko; avšak slušelo by se, abyste k účastenství mému lepším odpověděla slovem. Při největší hrdosti jsou okamžiky, kdy pomoc nějakou z ruky přátelské přijati není pokořením."

„Ano," odvětila Anděla s úsměvem, „leč jsou také okamžiky a poměry, ve kterých přijmutí pomoci ukládá povinnosti. Mluvme zřejmě, pane hrabě! Dokud jsem byla umělkyní, prokázal jste mi druhdy čest, že jste mi ráčil dáti na jevo svou přízeň. Nebyla tak vřelá, abych jí byla mohla dáti víru; srdce mé zůstalo chladno — rozešli jsme se, jsouce sobě cizí. Nyní tentýž cit, kterýž jste mi zjevil, vzbuzuje ve mně podezření."

Zamiński stál zamračeně kroutě si vousy.

„Kdyby cit, jejž vy tak lehce vážíte, byl v skutku chvílovou choutkou, nesnesl by zkoušky času," pravil zachmuřen.

„A právě této choutce zdá se," přejala řeč Anděla, že by nyní zbědovaná osoba, stísněná nouzí, snáze podrobiti se mohla, není-liž pravda?"

Rozesmála se bolestně.

„Ach, hrabě," dodala vybuchnouc neobyčejnou smělostí, „kdyby mne srdce mé k vám poutalo, kdybych milovala, mohla bych se zapomenouti, dáti se uchvátiti a okamžik štěstí splatiti byť i vlastní záhubou: ale srdce mé mlčelo a mlčí. Chtěl byste mne míti bez srdce?"

„Chtěl bych, abyste uvěřila, že já mám srdce,“ tvrdil hrabě.

„Vy, pánové, nazýváte to srdcem,“ šeptala Anděla. „Vidíte, hrabě — kdyby srdce mé bilo pro žebráka, pro posledního člověka, šla bych s ním a za ním; ale vaše srdce mne tak nepoutá a nevede. Kterak mu mám důvěřovati?“

Hrabě vyňal batistový šátek a otřel si jím čelo, nevěděl, co by řekl, nechtěl odejíti, pohlcoval očima Andělu a přemítal, co by mu dále činiti bylo.

Tu ozval se z chaty hlas — slabý, jako z prsou dohořívajících. Anděla se zachvěla, poznávajíc v něm volání nemocné matky.

„Počkejte tu chvilku, až se vrátím,“ pravila starostlivě, „jen chvilku!“

Otevřela dvéře, u kterých stáli, a veběhla do přitemnělé jizbičky. Zapomněla za sebou zavříti, a dveřmi polootevřenými zrak hraběte mohl vniknouti do vnitř. Právě naproti stálo lůžko nízké, zastřené malou, zedranou záslonou; za ním bylo viděti hlavu v poduškách ležící a vybledlou tvář — skoro mrtvolu ženy, jež v polosnění netrpělivě dcery se dovolávala. Kolkolem byl zjevný nedostatek, opuštěnosť a nelad, jakýž bývá u nemocných, nedostává-li se jim posluhy. Na stolicích ležely šaty a podušky; na zemi stály láhve i hrnce, nádobí s vodou, zapomenutý kotlík a zbytky jídla, jež na rychlo nebylo kam postaviti. Anděla stála již nakloněna u matky upokojené, jež, jakmile zaslechla její hlas a ruku ucítila, opět usnula.

Chvíli stála u ní Anděla rukama lomíc a zdála se pohledem na ni býti povzbuzena k jakémusi rekovství; dvé slz vynořilo se zpod víček, se zoufalým předsevzetím vrátila se ke dveřím a vyšla ke hraběti ji očekávajícímu.

Neušlo její pozornosti, že Zamińskému bylo lze viděti, co se tu děje. Přivřela opatrně dvéře. Obrátila k němu tvář zármutkem jatou, ale plnou odvahy.

„Vidíte můj — náš stav," pravila, „ale neznáte jej v celém jeho dosahu. Matka má potřebuje ošetřování, péče, lékaře — může býti zachráněna, dostane-li se jí opatrování lepšího, než jakého já poskytnouti jí mohu. Můj otec — nejctihodnější člověk, jest zdrcen doznanými nehodami; já nemám ničehož kromě dvou křehkých rukou, jež se zabývaly poesií a pracovati neumějí; bratr Sigmund studuje o černém chlebě — chcete, pane, přijati na sebe břímě celé rodiny mé?"

Nedostávalo se jí hlasu, aby dokončila, co chtěla říci; však hrabě mohl ostatku se domysliti. Z očí jejích kanuly slzy, a ruka, kterou je otříti chtěla, byle slába i chvěla se.

Ještě nezmohl se hrabě na odpověď, any tu dvvře s druhé strany zvolna se otevřely a v nich bodrá tvář Zarzeckého i jedna ruka, obvinutá růžencem, se objevila. Spatřiv dceru zabránu v hovor s mužem neznámým, vkusně vystrojeným a ještě mladým, Jakub stanul, nevěda, má-li vyjíti, tázati se, vplésti do hovoru nebo couvnouti. Lucie spatřivši ho, směle se k němu obrátila.

„Pan hrabě Zamiński," ozvala se, nedbajíc rozpaků hraběte, jenž se nenadál, že bude tak přistižen, „dávný můj známý ještě z koncertů. Dověděl se náhodou, že tu bydlím, a byl tak laskav —"

Zarzecki, jak tu stál v zedraném oděvu a s růžencem v ruce, vyšel pomalu a uklonil se, zrakem dosti podezíravým hosta od hlavy k patě si prohlížeje.

Trvalo dosti dlouho, než hrabě jsa na rozpacích se vzpamatoval. Okamžik ten nadešel přivyklému rozličným situacím a setkáním.

„Byl jsem a jsem jedním ze ctitelů talentu vaší dcery," pravil. „Octnuv se náhodou v této krajině, dověděl jsem se, že slečna Anděla tu bydlí, a nemohl jsem odolati, abych sem nepřikvapil."

„Ó, jsem vám velmi vděčen!" odvece Zarzecki. „Vidíte, pane, jak se máme!" ukázal rukama kolkolem. „Nouze, bída — a není pomoci! Boží dopuštění, trest za hříchy! Škoda děvčete, že se tu povaluje; ale matka jest nemocna, my chudi — však přece jest to lepší než hudba. — Vy tu jste bezpochyby u Manczyńských?" dokončil stařec.

„Tak jest!" vykoktal nezřetelně Zamiński.

Jakub se zamračil, netaje se citem, jakýž k Manczyńským choval.

„Nic jim o nás nevypravujte," pravil; „neboť až příliš by se těšili z naší nouze. My se dvorem nemáme nic — nic."

Anděla stála hledíc na otce, jenž neustále a bystře dceru i hosta jejího si prohlížel.

„Snad bych vám mohl být něčím prospěšen?" tázal se hrabě, po mlčení dosti dlouhém k odchodu se maje.

„Almužny, díky bohu, dosud nepřijímáme," odřekl Zarzecki, „protekce nemáme a nevíme, kde bychom jí užili. Za dobré srdce — zaplať bůh!"

Lucie pohledem stvrdila slova otcova, jenž popatřiv na dceru, jako by se o ni pranic nebál, hlavou hostu pokynul a zůstaviv ho samotna s Lucií, do alkovny své se vrátil, dvéře rázně za sebou zavíraje.

Vše co druhdy krásnou umělkyni obklopovalo a nadšení pro ni vzbuzovalo, nebylo nyní s to,

aby dávné zajímavosti nabylo; hrabě značně schladl stoje tu jako zahanben. Byl jí dlužen odpověď.

„Viděl jste otce mého," ozvala se Anděla. „Pod tímto velmi všedním zevnějškem skryt jest duch zmužilý, velká ctihodnost, exaltovaná zbožnost a trochu podivínství, jehož po něm dostalo se mně dědictvím. On, matka, bratr a já tvoříme celou, chudou rodinu, ale dosud ničím nepoškvrněnou. Odloučiti se od nich nemohu; jsou mým světem, byť mně ani nerozuměli; kdo pro mne chová nějaké city, musí chovati je také pro ně."

Pohledla na hraběte, s výrazem zoufalým před ní stojícího, a bylo viděti, jak se chvěje oběť, která sekeru a ránu má před sebou.

Zamiński mlčel zahanben, jako by o něčem uvažoval a přemítal.

„Vše to," pravil jakýmsi bezbarvým hlasem, jehož významu bylo nesnadno se domysliti, „vše to mne pranic neodstrašuje. Mohl-li by odchod s tohoto místa, kde vám mezi odpornými lidmi jest nevolno a nepříjemno — postavení vašemu ulehčiti, nabízím se, že vám najdu útulek a postarám se —"

Tu Zamiński se zamlčel a pohledl na Andělu, jejížto sevřené rty a skoro divý pohled dávaly na jevo zoufalost.

„Nejsem žádostiv jiného, než abych měl potěšení slyšeti vaši hru, hlas a získati si vaší přízně," dokončil suše a ceremonialně.

Uklonil se otrhané a bosé dívce, jako by se loučil s dámou v saloně a nevyčkav její odpovědi, chtěl již odejíti. Leč vzpomněl si ještě, že tyto neurčité sliby jsou snad nedostatečny, a dodal ukláněje se:

„Oznámím vám, až uznám za dobré, čeho třeba."

Anděla sáhla rukou k čelu, upřela naň zrak a mohla slabým hlasem pronésti toliko jediné slovo:

„Dobře!“

Obrátila se a rychle vběhla do jizby, kde matka ležela.

Když hrabě k dvorku se blížil, zajisté netušil výjevu, jakýž zde seznal; neboť jinak představoval si chudobu dívčinu a přijetí s její strany. Odcházel odtud popuzen a hněviv na sebe i na Andělu, však nade všecko na zakončení rozmluvy a slib, jejž dobrovolně přijal na svá bedra. Vše to sběhlo se jaksi nenadále; počítal nyní a uvažoval, co by ho soucit umělkyni státi mohl. Otec, matka a konečně bratr, jenž byl záhadou, bratr mladý, zajisté hrdostí sestře podobný! Milosrdenství pro rodinu musilo vyvoditi vysvětlení, kompromitovati ho, směšným učiniti a zavříti před ním dvéře k bohaté ženitbě, jež byla programem jeho života.

Rozvažoval, stojí-li vášeň, která ho pojala, za to, aby ji tak draze zaplatil?

Zabrán do těchto myšlenek a obešed dvorek, Zamiński vrátil se na stezku zarostlou kopřivami, přikradl se k brance zahradní a našed ji nezavřenou, vstoupil do parku ohlížeje se, nevidí-li ho někdo. Nespatřil nikoho.

Chtěl již svrhnouti se sebe migrenu a vrátiti se do salonu, ale cítil se ještě tak pobouřen a rozčilen, že pro upokojení musil podniknouti procházku. Bolela ho nyní opravdu hlava, neboť byl s sebou nespokojen.

Umělkyné zdála se mu přes svou bídu osobou jemu nebezpečnou, energičtější než on, schopnou zápasu, nemohoucí pokořiti se a býti přemožena. Řekla mu zjevně, že pro něho nemá srdce

a že zároveň jest hotova obětovati se pro rodinu. Sobě zůstavila úlohu oběti, jemu tyrana. Zamiński se zdráhal ji přijati — bylo to pro něho pokořujícím. Chtějícímu jí se vyrovnati bylo třeba zápasiti se šlechetností a obětavostí. Plachá obrazotvornost hrozila spůsobiti hrozný převrat, mohoucí podkopati život.

Vskutku bylo o čem přemýšleti. Hrabě uvedl si na mysl krásnou, nadšenou Andělu v okamžiku, kdy tisícero zraků ji na podiu stíhalo, a přirovnával ji k nešťastné, otrhané, zanedbané osobě, již před chvílí viděl. Bylo mu prohlédnouti z klamu a schladnouti; neobyčejným pak dojmem protiv zdála se mu nyní Anděla s tragickou zoufalostí, v bídě a zanedbalosti snad ještě vnadnější, než byla za chvílové vítězoslávy svého talentu.

Popouzela ho její pohrdavá chladnost, její posměšná mluva, její obětavost pro rodinu, ano i pokoření, jehož doznal. Mohl prostě prchnouti, mlčeti, odříci se jí, ale neměl k tomu síly.

Lál sobě, chodě mezi stromovím, vytýkal si, že to bral tak do opravdy, že povznesl obyčejnou dobrodruhyni k výši, jež mohla by mu život zkaliti. Jak velmi často se přiházívá nápoj, na oko neškodný opojoval.

Bylo se již tak připozdilo, že hrabě musil vrátiti se do salonu. Nevěděl, co ho tam očekává.

Krásná paní Idalie, ačkoli Zamiński jí byl lhostejný jako vůbec všichni, ani muže nevyjímajíc, těšila se myšlénkou, že ji miluje. Byla tím jista. Lichotilo jí, když pro její krásné oči někdo trpěl. S tajemným úsměvem, v celém lesku svých vděků vstupovala do salonu napájet se utrpením své oběti.

Když Zamiński s líčenou migrénou vcházel do zahrady, neviděl v ní sice nikoho, ale ná-

hodou spatřila ho Barbora, sbírajíc čerstvé ořechy. Matný chod pana hraběte byl jí podezřelý; i sledovala hosta zrakem, a znamenala, že odešel za branku.

Byla příliš zvědava, aby další kroky jeho nestíhala. U plotu mezi hustým lískovím byla lávka; vystoupivši na ni přesvědčila se, že hrabě ke dvorku se ubírá.

Nehnula se již se svého stanoviska, dokud tajemství nevyslídila. Zamiński nevstoupil *náhodou* do chalupy a bavil v ní dosti dlouho; konečně pak opustil ji zmaten i zarděn, starostlivě se ohlížeje.

Panně Drobiszově toto dostačovalo, aby se domýšlela, že hosta do „ošklivé chalupy“ nic jiného nevedla než — žena. Radovala se nesmírně z odkrytého dobrodružství s nenáviděnou od ní Zarzeckou, jíž dosud nebylo lze jiného vytýkati, než že jest hrdá i nesnesitelná.

Vrátila se do salonu všecka šťastna, a ježto se paní Idalii ničím neuměla tajiti, odkvapila k ní hned s raportem.

Paní Idalie chtěla právě vstoupiti do salonu, ana tu Baruška udýchána přiběhla.

„Jaká to novina!“ zvola vpadajíc; „co se mi podařilo vypátrati!“

Než udivená paní na příčinu toho rozechvění se otázala, šeptala jí panna Drobiszová:

„Víte-li pak, co hrabě Zamiński odpoledne dělal?“

„Churavěl migrenou.“

„Migrenou! Komedie! Vykradl se z parku ke tklivému *rendez-vous* s pannou Zarzeckou.“

Idalie se zarděla, pojal ji hněv, nemohlo ji nic více pobouřiti nad to, že významně na ni

hledě očima i myšlénkami jinam stříleti se opovážil.

„Totě nemožno!“ ozvala se kvapně.

„Viděla jsem to na vlastní oči, jako že vás ctím!“

„Co jsi viděla?“

„Jak se kradl k chalupě, bez mála půl hodiny tam pobyl a z ní jako opojen vyšel. Koho tam navštívil?“

Paní Manczyńská vzpomněla si, že o panně Zarzecké v saloně řeč byla. To potvrzovalo domněnky Baruščiny. Kousla se do krásných rtů.

„Prosím tě,“ namítala, chladně, „co nám do toho? Nepravím však, že by to bylo hezké, aby, když k nám zavítá návštěvou, kul u nás nějaké pikle.“

Paní prošla se několikráte svým pokojem, přestavujíc nepokojnou rukou křesla, hlavu nakloněnou majíc. Patrně nemile to nesla.

„V mém domě —“ šeptala hláskem se chvějícím, „to se mi pranic nelíbí!“

Panna Barbora se rozesmála.

„Pro bůh —!“ pravila ruku jí líbajíc, „jen mne nevyzraďte a zprávy mé k ničemu neužijte! Což se poprvé něco podobného děje? Také o Floriánovi, jenž úctu vaši do Pobiedzisk vyřizovat jezdil, nikdo na světě nevěděl, že tam služebnou balamutí. Myslilit, že se o pannu uchází. Později teprve se to vyzradilo. Všichni mužové jsou takoví.“

Paní Manczyńská nezdála se to slyšeti; pohledla do zrcadla a mlčky odešla do salonu.

Hrabě tam ještě nebyl. Vzala muže pod paží a jala se mu rychle něco vypravovati.

Posloucháje kroutil hlavou.

„Nic snadnějšího!“ oslovil ženu; „já se ho bez okolků na návštěvu ve dvorku otážu a pak řeknu, že jsem ho sám viděl. Kdyby to mohlo aspoň odjezd jeho uspíšiti —!“

Paní Manczyńská neměla kdy mužovi odpověděti, když hrabě v saloně se objevil. Oko jeho, umějíc ve tvářích velmi dobře čísti, zastihlo ihned jakýsi stín ve tvářnosti manžela i manželky, nyní jinak na něho hledících.

Krásná Idalie odešla ku pohovce, vítajíc ho lehkým pokynem hlavy, a Onufry se tázal:

„Což migréna — minula zajisté po procházce?“

„Ne zcela, ale jest snesitelna,“ odvětil hrabě.

Hospodář, jenž chtěl brzy hosta poškádliti, ukázal na křeslo u stolu a směje se i k uchu se nakloňuje, dodal polo nahlas:

„Odpusťte, že jsem vás trochu špehoval; ale ručím za to slovem, že se to stalo náhodou. Byl jste ve dvorku Zarzeckých? Co jste tam dělal?“

Otázka ta padla jako rána z bambitky. Oči paniny, hněvem se jiskřící, byly upřeny na vinníka, jenž váhaje udiveně se ohledl a se lhostejností špatně líčenou odpověděl:

„Pouhá zvědavosť! Včera — zdá se mi — jsem panstvu o tom se zmínil, že jsem o umělkyni slyšel. Byla však o tom pochybnosť, jestli to tatáž, kteréž jsme házeli kytky, kterouž Liszt tak chválil. Chtěl jsem se přesvědčiti. Se záminkou, že žádám za sklenici vody, vstoupil jsem do chaty a měl potěšení poznati Zarzeckého.“

Odpověď byla dosti chytrá.

Paní Idalie dodala rychle:

„A zajisté i umělkyni spatřiti —“

„Již jsem sotva byl mohl poznati v bosonohé osobě, perkálovou, pestrou sukní oděné!“ vzdychl tázaný.

Odražený útok vzbudil vzájemný pohled obou manželů. Hrabě nedal na sobě znáti ani že byl uražen, ani že by měl otázku za nešetrnou. Ano nabyl živosti a rozveselil se, aby tím lépe utajil svou netrpělivost.

„V jejich chatě jest hrozná bída!“ dodal s výrazem politování.

„Kterouž sami jsou vinni,“ spustil pan Onufry. „Starý jest piják, napolo blázen, a dětem — místo aby jim dali vychování přiměřené jejich stavu, převrátili hlavy. Z děvčete, jež mohlo býti dobrou panskou, udělali jako umělkyni, a ze syna prý chtějí míti učence. Vše to rozmnožuje v osobivosti přepjatý proletariat, jemuž se na světě špatně vede, a s ním i nám. Aristokracie učí se řemeslům, a takoví lidé hrnou se k uměním a naukám!“

„Jakou jste shledal slavnou umělkyni *svou*?“ tázala se se zlostným přízvukem krásná paní.

„Jak jsem již pravil — nesmírně změněnu, skvělé aureoly zbavenu.“

„Vzpomněla si na dávného ctitele?“ pravila uštěpačně paní Manczyńská.

„Já sám jsem jí ho připomenul,“ odpověděl hrabě směje se, „ačkoli byl toliko ctitelem jejího talentu. Velebitele svých vděků odbývala Anděla tak pohrdavě, že nikdo se neodvážil, aby se zamiloval.“

Paní Idalie, bavíc se s albem, vzhledla a zlostně se usmála.

Hrabě vyvázl bez mála vítězoslavně ze zálohy jemu nastrojené, nebo alespoň s taktem člověka, který v každém případu sobě ví rady.

Pan Onufry uznal za dobré, dáti hovoru ihned jiný směr a neškádliti již hosta, do něhož se domýšlel tlumeného hněvu.

Sama paní, mnohem mstivější, dávala po celý večer rozličnými dvojsmysly na jevo, že ji nezklamal. Změnila ton ke hraběti a trochu s patra naň pohlížela, nedaříc ho již aksamitovými pohledy, kteréž ho prve měly opojiti a rozblouzniti.

Hrabě, jenž téhož večera byl nucen do veselosti a vtipů, rozloučil se, jsa nad míru unaven, zlostný a hněviv, ačkoli nadskakoval a rozjařeným se tvářil — s panstvem, oznamuje, že mu jest do rána odjeti.

Pan Onufry chtěl ho zdvořile pozvati ke snídaní a začal již, ale žena mu zrakem domlouvala; hrabě pak tvrdil, že má pilné zaměstnání.

* * *

Po odchodu hraběte Lucie vrátila se k matce, přisedla k jejímu lůžku, opřela se o ruku a plakala. Druhdy nebývalo jí hned do pláče; nyní však starosti, práce i soužení učinily ji plačtivou a popudlivou. Zdálo se, že jí tím příroda sama chce poskytnouti úlevy. Břímě příliš velké spočívalo na slabé bytosti a události svrhly ji ze sféry poesie a umění, ve kteréž jí bylo tak dobře a volno, do padolu prosaické bídy a tvrdé skutečnosti. Snad nikdo nad ní necítil lépe poměrné pravdy výroku, jejž pronesl pan Onufry, mluvě o vychování proletariátu.

Kdyby paní podkomořina nebyla jí dala vychování, kteréž ji nad rodiče povzneslo, byla by Anděla mnohem méně trpěla, lépe a snáze do poměrů vpraviti se dovedla; otec byl by ji méně urážel svou náruživostí a podivínstvím, matka byla by jí lépe rozuměla.

Mezi prostými lidmi, jejichžto myšlénky se

pohybovaly v těsném kruhu všedního života a ní, jež mimo chléb potřebovala poesie, umění, ideálů — nebylo svazku, jemuž poutati jest rodinu. Milovala matku i otce; avšak až příliš často trapně ji dojímalo z úst jejich slovo zvukem falešným, pokořovalo jí, nedosahujíc ani její mysli, ani citů. Rovněž nerozuměli oni jí, nebyli s to, aby ji pochopili, křivě si vykládali slovo se zápalem prohozené a někdy se jím pohoršili. Byla jim cizí, ačkoli jejich.

Jako by se jim odměniti chtěla za to, že duchem nad ně povznášeti se musila, Lucie byla hotova vždy všecka za ně se obětovati. Opustila karieru skvěle počatou, kteráž, ačkoli jí dosud málo poskytla, přece mnoho slibovala, aby mohla býti sestrou milosrdnou a služkou nemocné matce i otci.

Obětavost nebyla jí obtížná. Jsouc zvyklá pohodlnějšímu životu, Lucie snášela bídu se lhostejností mládí. Ale dusná atmosféra, ve které žila, a nedostatek živlu, kterýž se jí stal potřebným — dávaly se jí mimoděk cítiti. Snila o hudbě, budila se jí rozechvěna.

Obávala se, že zšílí, potřebovala vší moci ducha, aby zapudila sny, kteréž ji za ticha i samoty obcházely. Neměla, ke komu by slovo promluvila; zpěv u lože nemocné matky byl by svatokrádeží býval, hudba byla jí nemožna. Jediným potěšením jejím bylo, když odebravši se do farního kostelíka ke službám božím, mohla po mši dotknouti se varhan, jež žárlivý varhaník ne tuze rád jí otvíral. Tím časem ronily se jí slzy proudem z očí, vylévala celou duši hudbou, tak jako utrpení vyplakávala. Po té bývalo jí volněji, jakoby melodie byla k nebesům vznesla všechen její zármutek, utlumený dlouhým mlčením.

Náruživosť hudby jest tak mocná jako jiné zvyky lidské; stává se potřebou, jazykem, dveřmi, jimiž vanou vzbouřené vlny citů. Lucie byla jí po celé neděle zbavena a nemohla ani k tomu se přiznati, že nedostává se jí toho hlasu duše. Ani otec její, ani matka nebyli by jí rozuměli. Když časem za ticha parkem k ní zalétali zvukové piana, na něž špatně hrála miss Jenny a ne lépe paní Idalie, šel po ní mráz, vyslechla profanaci a — znova plakala. Někdy povzbuzovalo to její netrpělivosť, tak že jí bylo odejíti, aby ničeho neslyšela.

Téhož dne nevylákala ji hudba ani její nedostatek. Chvěla se dosud dojmem rozmluvy s panem hrabětem. Zoufalý stav nutil ji do zoufalého kroku, i dala sama sebe v šanc osudu, jenž rodinu její pronásledoval. Ulehčiti matce, osladiti jí dni poslední, třebas i obětí života — zdálo se jí býti povinností. Pod tíží bolu byla by se bez mála dala na milosť člověka, k němuž cítila odpor i ošklivosť.

Hrabě, jenž v saloně i životě salonním měl všecky kýžené vlastnosti, jsa jedním z nejhezčích zjevů člověka uhlazeného a uměle v nádobu prázdnou i chladnou vytvořeného — byl pro Lucii opakem toho, co bylo jejím idealem.

Hudbě, kteréž byl jako největším milovníkem, ani nerozuměl, ani ji neuměl, ani necítil. Dovedl o ní mluviti vypůjčenými slovy, dával se jí uchvátiti, když mu to svědčilo a k něčemu potřebno bylo — ale povznésti se k ní a ji si oblíbiti neuměl. Neviděla v něm nic upřímného, a pod tím skvělým zevnějškem urážela ji bezdušnosť a prázdnota.

Pudem ho prohlédala, jako poznáváme nepřítele.

Hrabě za doby triumfů umělkyně, kteréž ji na čas učinily moderní a věhlasnou, dle svého si ji zamiloval. Zdálo se mu, že by se umělkyně, o jejížto prostém původu velmi málo známo bylo — snadno mohla dáti uchvátiti tvary aristokratické lásky a unésti do ovzduší, kdež se přísných zákonů života zapomíná.

Líbila se mu jako žena, jako svěží kvítek; lichotilo mu býti jejím známým, uznaným ctitelem. Ano byl i ochoten obětovati něco pro tuto libůstku.

S těmito myšlénkami, jichž jednu polovici letora i krev a druhou samolibosť zplodila, počal hrabě nadskakovati, nedal se odstrašiti chladností, a jma se dosti chladně i s výpočtem odehrávati úlohu, neznamenal, že se stal jejím nevolníkem. Vděky ženské, mladosť, konečně jistá originalnosť a smělosť v obcování mimoděk naň působily. Nakloňoval se, nemohl zapomenouti, a odmrštěn umínil si dobyti ne-li srdce, tedy ženy samé. Náruživosť byla podněcována samolibostí.

Když Anděla zmizela náhle s obzoru, na němž po krátký čas jako hvězda jasná se skvěla, nebyl hrabě s to, aby odolal touze, aby po ní nepátral a se nedověděl, co se s ní stalo. Konečně pustil se za ní.

Jeho zjev byl jí s podivením, polekal i rozhněval Lucii, načež ji nadchnula zoufalá myšlénka, že pro záchranu rodiny podá v oběť samu sebe. V první době nerozmyslila si, co učinila; nyní teprvé stanula před ní hrozná, strašlivá postava otcova i tvář bratrova, jenž ji miloval i velebil, vytýkaje jí lehkomyslnou ukvapenosť a nerozvážlivosť.

Neušlo její pozornosti, že hrabě, ačkoli vzat za slovo a zdaje se býti hotov vzíti na se břímě

celé rodiny, byl více v nesnázích než šťasten; proto domnívala se, že odešed snad už nepřijde a to ji poněkud upokojilo.

Téhož dne za soumraku objevil se jiný host — pan písař Więckowski, přicházeje tenkráte bez hluku i křiku; odkašlal si toliko silně a odchrchlal v síni, aby ho někdo slyšel, načež starý Zarzecki s růžencem se objevil. Spatřiv písaře, stanul mlčky očekávaje, s jakou přichází.

„Dobrý večer!“ pravil posel kloně se; „na slovíčko —“

„Vstupte do jizby!“ váhavě odpověděl stařec; „ale v mé jest těsno, pojďme tamto —“ i ukázal na prázdný pokojík, který vedl do jizby Lucií obydlené. Vstoupiv sem, Zarzecki zavřel dvéře jizby dceřiny a měl se k tomu, aby vyslechl, co písař mu nese.

„Nuže — tázal se.

„Věztež tedy,“ odvětil písař tichounce, „že jsem ve dvoře vyzvídal. Hm, koupili by snad výměnek, kdyby nebyl tak příliš drahý.“

„A nač bych jej lacino prodával?! „Kam by to vedlo?“

„Kolik byste přijal?“

K otázce té Jakub hned neodpověděl; vzdychl, hleděl do okna, a oči zarosily se mu slzami.

„Ach, pane, kdybyste věděl,“ pravil, „co jest opustiti místo, kde jsme od mladosti žili a třebas i plakali! Plno tu upomínek na mou dobrodějku! K tomu já vetchý stařec —! Leč co činiti — co činiti?“

Zamyslil se svěsiv hlavu.

„Ačkoli mi ti lidé šli na kůži,“ doložil, „nechtěl bych jim ukřivditi. Vím, že jsem jim břemenem, že rádi by se mne zbavili, ale nebudu z toho těžiti.“

Měl již sumu na jazyku, leč vzpamatoval se; nevěděl nežádá-li příliš mnoho a bál se říci příliš málo. Poslední slovo stálo jej mnoho. Počítal, vzdychal, procházel se, žehnal se křížem a hleděl na Ukřižovaného, jehož soška stála na skříni, jako by u něho hledal pomoci a vnuknutí.

„Bůh ví —“ pravil konečně, „nejsem lakomý — dají-li mně hotových tisíc rublů, ustoupím.“

Písař potřásl hlavou.

„Mně nepřísluší smlouvati,“ ozval se; „ale považte, že to jest výměnek. Dejž vám bůh nejdelší věk; však nicméně třeba jíti střední cestou. Máte zajisté již k šedesáti?“

Stařec pokýval hlavou.

„Oni zajisté nebudou počítati nad deset let,“ pravil písař, „a co to stojí ročně? Asi třicet rublů, zajisté ne více. Postačí, obětují-li tři sta rublů.“

Zarzecki poslouchal, jako by nerozuměl; bylo patrno, že celá ta záležitost, smlouvání a odchod ze dvorku jsou mu nad míru odporny. Neměl síly, aby se hádal s Więckowským.

„Přeji vám všeho nejlepšího,“ končil písař, „ale já v tom nerozhoduji.“

Bylo lze domnívati se, že stařec jen z přinucení návrhy činí a spíše svědomí upokojiti než smlouvu uzavříti chce; i pokrčil ramenoma, jako by mu to bylo lhostejno.

„Ne, ne,“ pravil, „z tisíce, a to hotových, neslevím.“

Więckowski ohledl se opatrně, neposlouchali někdo.

„Také to jest jisto,“ šeptal, „že — v naší kase tisíc rublů není a tak brzy nebude.“

„Co mi do toho?!“ mručel Zarzecki.

„Peníze, jakmile se u nás objeví, rozhazuje

paní, pán a správce na všecky strany. Tisíc rublů — totě okrouhlá sumička!“

Nehnulo to starcem, jenž se zdál přemýšleti o jiném.

„Neslevíte?“ tázal se písař.

„Nemohu, neměl bych za rok čeho se chopiti,“ vzdychl Zarzecki; „přišel bych z deště pod okap.“

Stáli tak po nějaký čas mlčky. Zarzecki přebíral mechanicky růženec, Więckowski kroutil si knír.

„Ještě kdybyste na úpis —“ ozval se Więckowski, zkoumaje starce.

„Dokud budu živ,“ zvolal Zarzecki, „nic psaného od nich nevezmu.“

A opět na chvíli se zamyslili. Więckowski zkoumal tvářnosť starcovu, na níž nic neviděl vyjímaje to, že na ní tkvěl smutek a nepokoj. Vida, že by delší rozprávka nevalně prospěla, potřásl Więckowski svou čapkou, dávaje na jevo, že chce odejíti.

Zarzecki se ani nehnul.

„Tedy — dobrou noc!“

„Dobrou noc!“ odvece Jakub chladně; „mějte se dobře!“

Ze dvorku, jehož prázdnou a mlčelivou síň Więckowski volným krokem prošel, vrátil se toutéž cestou, kterou nedávno hrabě byl vykonal, a dostal sě brankou do parku. Domníval se zajisté, znaje zálibu panny Barbory v ořechách, jež po celé dni louskala, že ji snad v lískoví najde. Nebyl tu však nikdo, a jen skořápky sem tam pohozené svědčily, že milostnice nedávno vykonala procházku. Proto písař zamířil k jejímu obydlí.

Spatřivši vstupujícího, panna Drobiszova rychle se přiblížila k němu.

„A což —?“ tázala se.

„É, já už ani nevím, dá-li se s těmi lidmi co pořídíti.“

„Proč?“

„Chtějí panstvo odříti nevědouce, co žádají!“ odvětil Więckowski.

„Nuže —?“ nalehala panna.

„Mluví o tisíci rublech.“

„Fi, fi!“ odplivla milostnice. „Čeho se jim chce! A kdo ví, nepodařili se i bez toho je vykouřiti? Panna přijímá mladíky ve dvorku — totě hrůza i pohoršení! Hrabě, který tu byl návštěvou, chodil k ní — jaktě bůh nade mnou! Starý se opijí a mohl by někdy založiti. Oznámí-li někdo soudu, že se tu takové věci dějí, bude lze jim poručiti, aby šli odtud.“

Więckowski hleděl na ni, přešlapuje s nohy na nohu.

„Že u ní hrabě byl?“ pochyboval písař.

„Na vlastní oči jsem ho viděla,“ dokládala panna Drobiszova, „a půl hodiny tam pobyl.“

„Kdož pak ví, koho tam navštívil!“

„Nebuďte bláhový!“ zvolala popudlivě panna Drobiszova; „či dal se snad do hovoru se starým, jenž má věčně hlavu popletenu?“

Tu panna Drobiszová počala vyptávati se na jiné tajnosti dvoru, zejména na správčího, jehož skutky bedlivým okem sledovala.

Když konečně bylo klepů na mále a Więckowski již odejíti chtěl, doložil ještě:

„Zapomněl jsem říci, že starý ani smlouvati nehodlá, že jen za hotové výměnek prodá a že o úpisu ani slyšeti nechce.“

Pobouřilo to nesmírně pannu Barboru, jež nelitovala slov, jimiž by dala na jevo nelibost k Holotě.

Nazejtří z rána, po odjezdu hraběte velmi

urychleném, panna Drobiszova opět vešla v tutouž dobu do pokoje pana Onufryho, zaměstnaného tenkráte štětkami na vlasy a kadeřením i rovnáním zbytku porostu na hlavě poněkud vylysalé.

Odložil ihned štětku a blížil se k usmívající se panně Barboře.

„Co nového?“ tázal se.

„Přináším sice jakousi odpověď, ale nestydatou,“ odvětila panna Drobiszova. „Jim se patrně zdá, že mohou panstvo odírati. Nechtějí o jiném slyšeti než o dvanácti stech rublech a to na stole vysázených.“

Tvářnosť, jakéž pan Onufry si dodal, svědčila o významu té sumy pro něho.

„Tisíc dvě stě rublů za tu boudu, a to ještě za výměnek!“ zvolal; „to jest přespříliš!“

Rozhorlen počal choditi po pokoji a opakoval tiše:

„Tisíc dvě stě, tisíc dvě stě! Avšak dal bych jim i tolik,“ pravil obraceje se k paně Barboře, sledující jej očima, „jen abych se jich zbavil; ale odhud vzíti dnes tolik peněz? Idalka potřebuje dávno tisíc dukátův, já mám dluhy a nutné výdaje, správčí pak neumí vydělati ani groše.“

„Proč správčího držíte?“ šeptala panna Drobiszova ramenoma krčíc. „Není ani slaný, ani mastný — a kde nic tu nic.“

„A mám hledati jiného, když tomuto jsem dlužen a obávati se musím, že by mne upomínal?“ odvětil Onufry. „Takových časů, jaké jsou nynější, nepamatuji! Bývalo zle, ale přece bylo viděti časem nějaký groš; však nyní —“

Mávl hezkýma rukama, načež zesmutněv usedl k zrcadlu a jal se měkkou štětkou hladiti vlasy, nachyluje hlavu v pravo i v levo.

Panna Barbora hleděla naň s panskou outrpností a lítostivě.

„A kdyby, jasný pane, bylo někde lze vypůjčiti si těch nešťastných dvanáct set rublů?“ prohodila.

„Víš, milá panno Barboro, že pro Idu ničeho neželím.“

„Tím byste mou paní nad míru potěšil,“ podněcovala Baruška.

„Ale odkud vzíti peněz, odkud?!“ vzdychl Onufry.

Baruška opřela se o stolek, neboť stála tak pohodlněji.

„Mně se zdá, „ozvala se, „že kdybyste sám jel zdvořile navštívit Bendrzyńského —“

Onufry rychle se ohledl.

„Ano,“ opakovala panna, „Bendrzyński má hotové peníze. Správčímu by jich nedal, k listu by půjčky odepřel, ale kdybyste mu zdvořilost na jevo dal, změkl by.“

Pan Onufry pokýval hlavou, jsa zaměstnán česáním.

„Koruna mi s hlavy nespadne,“ pravil; „ale byl přítelem podkomořiny, skoupým jako ona a jako ona neúčinným. Ostatně není právě mezi námi styků. Myslíš —“

„Myslím, že by vás neoslyšel, kdybyste se k němu přátelsky měl,“ šeptala panna. „Jest arci skoupý, ale také hodně hrdý, a chce být vážen.“

„Ha, leda k vůli nešťastným penězům. Nudám starcovým lze hověti, ale co tomu řekne Idalie, až se doví, že jsem k němu jel?“

„Vymluvím vás u paní tím,“ odpověděla Baruška, „že k němu proto jedete návštěvou, abyste se o kapitálech nebožčiných něčeho dověděl. Vždyť

Bendrzyński byl před samou smrtí u ní a znal nejlépe její záležitosti.“

„To jest pravda,“ přisvědčil Onufry; „ale mimo všeobecné výrazy nemohl jsem se od něho nikdy ničeho dověděti.“

Onufry, jemuž přede vším šlo o to, aby se oblekl, dal znamení, že přijímá návrh milostnice, jež ihned odešla.

Bendrzyński, o němž jest řeč, bydlil půl druhé míle od Žabího; leč — ačkoli sousedstvo bylo blízké — po smrti podkomořiny málokdy sem dojížděl. Byltě to člověk známý svou chtivostí a lakotou; již starý, ač věkem statku nenabyl; vdovec, jenž syny po světě rozprášil, dceru provdal, aby se jí zbavil, a v tovařišstvu všedních, rozmanitých klíčnic i hospodyň často se střídajících hltavě peníze střádal. Málokdo ho navštěvoval a nikdo s ním styků míti nechtěl. Opuštěn skoro ode všech a cítě, že pro své nakládání s dětmi zasluhuje trpkých výčitek, plval stařec na všechen svět a naříkal; obviňoval vlastní děti a vedl trapný život, nechtěje změniti jej, ačkoli viděl, že jím dochází opovržení.

Nešpatně soudila panna Barbora, že by návštěva pana Onufryho člověka osamotnělého zajímati a jemu lichotiti mohla. Bendrzyński, opovrhuje veřejným míněním, přece si ho také všímal a byl by na stará léta rád požíval vážnosti, jíž nezasluhoval.

Pro pana Onufryho, zvyklého žíti v lepším, tedy alespoň ve slušnějším světě, byla návštěva, vykonaná Bendrzyńskému, skutečnou obětí. Leč naděje, že dostane peníze, o kteréž byla taková potíž, a že snad se i něčeho doví o mystických pokladech podkomořiny, donutila ho do toho kroku.

Když s chotí v saloně se potkal, oslovila

manžela krásná Idalie, jsouc již zpravena o jeho záměru.

„Baruška mi pravila, že navštívíš Bendrzyńského?“

„Snad se od něho něčeho dovím,“ odvětil lhostejně Onufry.

„Zajisté, zkusiti by se to mohlo,“ přisvědčila paní Idalie, „jen nezapomeň vzíti s sebou kolínské vody!“

Zachvěla se jmenujíc Bendrzyńského. Byl v skutku odporný. Jsa statného vzrůstu, silný, již vylysalý, tváří poněkud červené jako ti, v nichž krev čímkoli rozehřátá rychleji proudí — nosil se Bendrzyński po starosvětsku, dosti nepořádně a špinavě. Pokrmy, nápoje i oděv obklopovaly ho ovzduším výparů, jemnému čichu nesnesitelných.

Po krátkém odpočinku, když koně před chodníkem stanuli, pan Onufry vzdychl hluboce, zapálil si doutník a odjel.

Se statkem, jejž před několika již lety od knížete P. byl koupil, Bendrzyński přejal starý zámeček, druhdy velmi úhledně spořádaný. Byl mu břemenem a chtěl jej s počátku zbořiti; ale vypočítav, co by stálo zboření a stavba nového, zůstal ve starém obydlí, kteréž obyčejům jeho pranic nesvědčilo, neustále si do něho stěžoval.

Zámek nesl se nyní, jakoby ani nebyl obydlen. Chatrná střecha pokryta slamou; rozpadlé, nedotknuté zdi byly plny děr; okna pro teplo zmenšena, z části prkny zatlučena; dvéře, kde scházely, nahraženy dvířky z tyček stlučenými. Uvnitř, cokoli bylo lze pohřešiti, prodáno; ostatek zanedbán, zkažen, trpěn a novými přídělky znetvořen.

Od té doby, kdy se lidé Bendrzyńskému čím

dále více vyhybati začali, trávil život samotářský a zpustl docela.

Když pan Onufry zajel ke bráně, zavěšené mezi dvěma zděnými sloupy, byli pacholci, přiběhše ze stáje sotva s to, aby ji otevřeli. Okolo zámečku vznikl jakýsi neobyčejný ruch; bosí děti v košilkách začaly vybíhati a schovávati se; několik ženských hlav vyhledlo a zmizelo, čeledínové ve hrubých halenách prokluzovali a chodili dveřmi — bylo patrno, že tu lidé hostem nejsou zvyklí.

Tím časem, kdy kočár pana Onufryho stanul na chodníku, mezi jehož sloupovím stála bouda z prken stlučená, vyšel rychle z hloubi domu hospodář s hlavou rozčechranou, v plátěném obleku a sprostých botách, ledva kabát na se přehodiv. Oznámen mu host, načež vyběhl sám se přesvědčit, kdo by to byl; neboť nemohl se domýšleti, že by ho ještě někdo navštíviti chtěl. Spatřiv pana Onufryho. bez mála ustrnul a s výbuchem nesmírné vděčnosti jsa v nesnázích počal se mu ukláněti. Nevěděl, kam by hosta tak vznešeného zavedl. Měl sice pokoj pohostinný, ale ode dávna tak zanedbaný, že se Bendrzyński u přítomnosti Manczyńského zaň styděl.

„Odpusťte, nejlaskavější sousede!“ zvolal ruce spínaje. „Bůh jest mým svědkem, že já bídný hříšník nevím, kde svého dobroděje usadím, neboť u mne, samotáře, jest takový nepořádek —“

„Všude nám bude dobře!“ pravil zdvořile pan Onufry. „Dávno jsem se chystal, že ctěného souseda navštívím; ale vždycky jsem se obával, že vám způsobím nepříjemnost, neboť vím, že pan dobroděj hostí nemiluje.“

„Ó, takoví, jakým jste vy, jsou výminkou!“ zvolal hlasitě Bendrzyński, jenž rád křičíval. „Vy,

pánové, jste zvyklí pohodlí a eleganci, ale já, chudý pacholek —“

„Ó, ó —!“ protestoval Onufry.

Hovor ten konal se u prahu síně, naplněné nářadím, kdež mimo jiné krámy a několik kuželů kolovrat viděti bylo, otevřenými pak dveřmi krásného druhdy salonu hleděl tkalcovský stav. Vzduch byl naplněn zápachem cibule, cuckového plátna, sprostých bot, vodky, černého chleba i výpary pracovného lidu.

Hospodář kráčel s hostem pomalu, přemýšleje, kam by ho zavedl.

„Mám tu takový hospodářský nelad, že při sám bůh —!“

„Nedělejte okolků!“ pravil pan Onufry.

Když byl ještě chvilku váhal, Bendrzyński otevřel dvéře a zavedl hosta do pokoje hostinského.

Byly tu z dávných časů římsy a pozlacené šňůry, potlučené zrcadlo a mramorový komín, cihlami zazděný. Na jeho místě postavena sprostá pec, jíž dvířka scházela. Černá skulina svědčila o tom, že se kouřilo. Nachýlený stůl, vyseděná pohovka, zedraným perkálem pokrytá; několik křesel a dvé sprostých stolic se srdéčky v desce, jež tvořila lenoch; lávka pod oknem, na níž ležel zapomenutý šátek ženský; skříň, naplněná haraburdím a papíry — naplňovaly nejhezčí pokoj.

Z několikera dveří, vedoucích v rozličné strany, měly jedny ještě sledy pakostu i zlata; druhé byly novy a nepomalovány, ostatní pak prkny napříč zatlučeny. Lahví, talířů a střepů bylo všude plno. Když vstoupili, vběhl ohromný kocour panu Onufrymu mezi nohy, proklouzl a vyskočil na lavici, kdež si na ženský šátek ulehl. Ani zdejším vzduchem nebylo lze dýchati, leda prsům, která

již mu byla zvyklá. Láhve s různobarevnými tekutinami, na jednom okně stojící, svědčily o tom, že hostinský pokoj slouží zároveň za lékárnu. Byla tu v koutě i skříň, tou dobou pootevřená.

Hospodář, otřev šosem kabátu nejlepší křeslo podal je panu Onufrymu a usadil ho sám za stolkem místo zaujímaje. Na jeho tváři jevila se radosť, jež svědčila o letoře, ve starci dosud neutlumené.

„Z duše i ze srdce jsem vám vděčen, že jste si mne ráčil vzpomenouti," pravil Bendrzyński. „Byl jsem tak šťasten, že jsem se přízní a důvěrou nebožky podkomořiny honosil."

„Těšilo by mne, ctěný sousede, kdybyste část přízně, již jste k ní choval, i vnukovi věnoval," odvětil Onufry, nutě se do zdvořilosti.

Bendrzyński držel před ním neustále své špinavé ruce, jako k modlitbě sepjaté.

„Pane dobroději," zvolal, „toužím býti vaším sluhou!"

Nyní začal hovor o hospodářství, ačkoli Manczyński o svém hospodářství a o tom, co se v něm děje, ani ponětí neměl. Zručným obratem jal se opět mluviti o nebožce.

„Vy, pane dobroději, jenž jste byl jejím přítelem," pravil pan Onufry, „mohl byste snad samojediný objasniti faktum všemu světu záhadné, kterak její kapitály zmizely."

Bendrzyński naklonil pokorně hlavu.

„Vím, že je měla —"

„O tom není pochybnosti," odvětil hospodář. „Nějakých pět šest let před smrtí nebožka sama se mi o tom zmínila, že by je ráda někde na hypothéku uložila."

„A víte, mnoho-li se po smrti našlo?"

„Ano, to jest ta záhada!" ozval se Bend-

rzyński důvěrně; „ale přece — přece možno se tu něčeho domýšleti. Nebožka chvěla se při pouhém pomyšlení, že by se to, čeho tak pracně nastřádala, rozprášiti mohlo.“

„Kam asi se to podělo?“

„To ví bůh — a —“ dodal hospodář, „snad jediný jen člověk?“

„Který?“

„Á — Zarzecki,“ pravil Bendrzyński, „kdož jiný?! On za živobytí nebožčina měl všecko: peníze, klíče, spisy, kvitance. Jemu jedinému tak důvěřovala, že ani účtů od něho nežádala; proto nemožno, aby nevěděl, kam se kapitály poděly!“

„Byl sice vyslýchán, vězněn,“ řekl Onufry, „ale ničeho jsme se od něho nedověděli.“

„Ha,“ mumlal Bendrzyński, „toho člověka třeba znáti! Zavázal-li se slovem, že nic nepoví, dá se zabíti a ani nehlesne.“

„Že si je přivlastnil, nemyslím, neboť tře největší nouzi,“ dodal Onufry.

Bendrzyński se zamlčel.

„Nicméně však radím, abyste ho nespustili s očí,“ podotknul po chvíli.

„Přiznávám se panu dobroději,“ ozval se host, „že se mi pohled na toho nepřítele tak zprotivil, že bych se ho stůj co stůj rád zbavil. Ačkoli jsou časy špatné, zaplatil bych mu rád hotovými, ale nemám peněz.“

Uslyšev to pohledl Bendrzyński okem nepokojným na mluvícího a vzpřímil se.

„Kdo pak nyní má peníze!“ vzdychl. „Já také jsem chud jako turecký svatý. A kdybyste mne ráčil poslechnouti, neradil bych, abyste se ho zbavili.“

„Tolik let nic nevyšlo na jevo!“ doložil tiše pan Onufry.

Bendrzyński jal se kašlati a nos utírati; chtěl patrně získati času.

„Několik dní před samou smrtí paní podkomořiny byl jsem u ní," pravil rozmysliv se; „ležela již na lůžku, a jaktě bůh nade mnou — kdo by ji byl neznal, byl by ji měl za nejchudší ženu. Měla snad ještě svatební svrchnici, z níž čouhala vata, záplatovanou podušku, hlavu prostým šátkem zavázánu, nebesa otřepená, slovem — nouze ji svírala. Byla jako v horečce, a právě téhož dne dala spáliti všecky listiny a spisy. Co chvíle volán Zarzecki, z něhož až hrůza páchla vodka. Šeptala mu cosi do ucha, kamsi ho vypravovala, zase pro něho posýlala — znepokojovala se. Chtěje právě tehdáž koupiti Poříčí, potřeboval jsem několik tisíc kusů dukátů; i navrhl jsem jí, že dám úpis vložiti do kněh na osm ze sta. Stařenka obrátila ke mně hlavu a zavrtěla jí. „Odkud bych vzala peněz?" pravila, „nemám již praničeho. Všecko jest to tam!" I rozestřela ruce opakujíc: „Všecko to tam!"

„Kde? jak?" tázal jsem se.

„Vida, jak jste zvědav," pravila žertem. „Každý nyní utrácí; což neměla jsem právo, své krvavé peníze promrhati? Všecky jsou pryč!"

„Tedy což? Snad je nedala zakopati?" ujal se slova pan Onufry.

„Á, za to také neručím," pravil Bendrzyński; „ale zakopal-li je kdo, byl to leda Zarzecki."

„Leč maje nyní takový nedostatek —"

Hospodář nedal mluvícímu domluviti.

„Hle, pane dobroději," pravil, „já znám Zarzeckého ode dávna: jest to člověk, který umře na pytli peněz, aniž by se jich dotknul; totě jisto."

Oddechl si trochu.

„Nedobře jste učinili," dodal, „že jste se

hned zhurta do něho pustili. Měli jste mu raději lichotiti, hověti, k sobě ho vábiti a hleděti si ho nakloniti.“

„Ten člověk vzbuzuje ve mně odpor, jemuž nemohu odolati,“ namítal pan Onufry.

„A přece, kdybyste s ním byly jinak nakládali, kdo ví, kdo ví —?“

„Nyní jest již pozdě,“ podotknul host; „rád bych se ho zbavil, což by však nevadilo, abych jej měl na očích. Jde mi jen o peníze.“

Po této druhé zmínce o penězích neodpověděl hospodář, vzchopil se od stolku a pravil:

„Čím bych mohl sloužiti? Snad sklenkou vína?“

Pan Onufry chtěl mu již odpověděti, že by mu nejlépe posloužil penězi; však bylo patrno, že by to Bendrzyński nerad slyšel. Host zdvořile se uklonil. Starý odešel sám pro víno.

Se zvědavostí člověka, který nikdy z blízka nic podobného neviděl, rozhlížel se pan Onufry po obydlí, any tu dvéře se otevřely a vykrmená ženská prostředního věku v košili do jizby vstoupila, šátek, na němž kocour ležel, uchopila, kocoura s něho shodila a zmizela, okem zvědavým hosta změřivši.

Po chvíli Bendrzyński se vrátil, a za ním nesl bosí čeledín na černém tácu dvé kalíšků pochybné čistoty, jeden s nohou, druhý bez ní, a zaprášenou láhvičku.

Víno bylo prý prastaré, nalezené ve sklepě knížete P., od něhož statek byl koupen. Nebylo sice špatné, ale přituchlé a ostré, tak že Onufry sotva mohl je dopíti. Vymluvil se, že mnoho vína nezmůže. Bendrzyński také valně nepobízel.

„Mně se zdá,“ ozval se pan Onufry hovor obnovuje, „že Zarzecki peněz neskryl. Jest to zhola

nemožno. Snad o nich ví; má však i společníky, kteří se přičinili, aby je pravým dědicům vyrvali. Ale nevíme věru, ke komu bychom obrátili podezření.“

Pan Onufry kroutil hlavou.

„Snažil jsem se pokud možno získati si její přízně a důvěry, ale jako nebožtíka otce, tak nemilovala ani mne.“

„Toho neříkejte,“ ujal se slova Bendrzyński; „slyšel jsem ji několikrát velmi vřele mluviti o rodině; ale jí nemohl se nikdo líbiti, kdo jako ona neskrblil. Říkávala pořád: Každý utrácí, národ se ožebračí. Pouze židé umějí strádati a opanují svět.“

Onufry sklopil oči.

„Jsou jisté doby na světě,“ dodal, „které ukládají povinnosti, jimž nelze vyhnouti se.“

Zamlčeli se. Bendrzyński připil pro rozmanitosť svému sousedu, jenž mu poděkoval.

Po malé pomlčce nebylo již o čem mluviti, ani co dělati, an tu stařec přímo vyznal, že jest chud jako turecký svatý, proto měl se pan Onufry k odjezdu, jsa tomu nad míru rád, že se dostane ze špinavé díry, jež v něm nevýslovný vzbudila odpor. Hospodář vyprovázel ho s nesmírnou poníženosti, děkuje za česť a nelituje slov, jimiž líčil štěstí a poctu, jakéž se mu dostalo. Nicméně však byl mezi příjezdem a odchodem malý odstín a rozdíl. Bendrzyński tušil, že šlo o peníze; viděl se býti potřebným a zajisté přemýšlel, jak by z toho těžil. Byli již na prahu, an tu stanuv se vzpřímil a pravil:

„Prohodil jste, ctěný pane sousede, cosi o penězích; však já — v skutku, jaktě bůh nade mnou, žádných nemám! Děti mne nevděčně vyssávají, ale mohl bych vám snad vymoci půjčky?“

Pan Onufry pouhou zmínkou o půjčce všecek se rozehřál.

„Byl bych vám neskonale vděčen!“ zvolal.

„Mnoho-li potřebujete?“

„Dva — půldruhého tisíce rublů,“ odvece host, jenž zkoušel, nedalo-li by se za té příležitosti pro něho něco získati.

Bendrzyński se zadumal.

„Jen že nám bude s lichváři činiti —“ šeptal.

„Na krátký jen čas.“

„Dostanu-li dva na měsíc, bude to štěstím,“ pravil hledě na hosta, aby vypátral, jak ho to dojme.

„Splatím je milerád,“ odvětil pan Onufry, jenž nikdy o výminky se nesmlouval, kdykoli peněz potřeboval. Co činiti, teče-li voda do bot?

„Tedy — postarám se o ně, zkusím toho.“ zumručel soused. „Dáte ovšem směnku?“

„Jakou budete chtíti,“ pravil rychle pan Onufry „jen až pšenici prodám —“

Hovoříce vyšli na chodník, objali se a políbili.

„Přinesu vám zprávu,“ skončil stařec, „a budu se míti za šťastna, podaří-li se mně vám vyhověti.“

Jsa při samém odjezdu takto nenadále potěšen, pan Onufry vesele sedl do povozu a mručepíseň, zapálil si doutník. Usmívalo se naň štěstí, že se zbaví Zarzeckých, choť překvapí a několik set rublů pro svou kapsu na běžné výdaje získá. Přišlo mu také na mysl, co pravil Bendrzyński o podkomořině. Potvrzovalo se, že měla kapitály, o jejichžto jsoucnosti již pochybovati začínal, a kteréž tedy dříve či později nalezeny budou. Pan Onufry v to doufal a dělal směle dluhy, jsa o tom přesvědčen, že tyto neapolitanské sumy

snadně bude lze splatiti. Potřeboval té naděje, aby tím směleji zabředl v záležitosti, ze kterých nebylo možno jinak vyváznouti než získáním skrytého dědictví.

Rada sousedova, aby lichotil Zarzeckým a jich sobě nakloniti se snažil, vyvolala úsměv na jeho rty. Přilnouti k Holotě bylo jemu i ženě zhola nemožno. Rozumoval ustavičně, že Zarzecki jest pouze nástrojem a někdo jiný že byl důvěrníkem stařenčiným.

S takovou vrátil se domů a kvapil k ženě, jež na okno zaklepala, aby se ihned stavil. Zulíbav krásné ruce, jal se především popisovati residenci ctěného souseda, načež podal zprávu o tom, co tento mu řekl a radil.

„Nedověděl jsem se ničeho nového," skončil vzdychna; „nabyl jsem jen pokud možno nejpevnější jistoty o věcech mně známých. Bendrzyński jest přesvědčen o jsoucnosti kapitálů, ale o tom, co se s nimi stalo, nemá jako my ani ponětí. Jedinou pošetilostí, již jsem od něho slyšel, byla rada, abych si Holotu hleděl nakloniti. My nejlépe víme, že to jest nemožno."

Paní Idalie nabyla tvářnosti pohrdavé a kyselé.

„To ještě scházelo, abychom před nimi tančili," šeptala; „k pokoření stůj co stůj svého svolení nedám! Ke všemu, co jsme o těch lidech věděli, přibývá ještě podezření o lehkomyslném si počínání umělkyně. Krásná to rodina! Otec jest piják a snad i zloděj, dceruška záletnice, a matka snad blázní."

„Mají také syna, jenž končí své vzdělání," dodal pan Onufry, „a jejž znáti nemáme štěstí. Soudím, že i on jest hoden své rodiny."

Krásná paní se zachvěla.

„Nemluvme o nich, neboť mne počínají obcházejí nudy!“

Pan Onufry jal se pokračovati v popisu residence, a ačkoli skutečnosť sama sebou dosti bila do očí, uměl ji učiniti tak malebnou, že paní Idalie, poslouchajíc vypravování, dobře se bavila.

Panna Barbora Drobiszova, jež jak obyčejně u dveří naslouchala — neboť musila všecko věděti — rovněž uměla oceniti zlostný důvtip pana Onufryho.

Slíbená návštěva pana Bendrzyńského očekávána s kolínskou vodou.

* ■ *

Ve dvorku nešťastné Holoty bojováno patrně s nouzí. Zarzecki, jak dceři slíbil, vzal nazejtří hodinky a pečetní prsten i šel s nimi do nejbližšího městečka, aby je zastavil. Byla to s jeho strany oběť velká, rozloučiti se s památkami, ku kterým se pojila láska lidí, již mu je zůstavili; ale žena byla nemocna, dcera v zoufalství a hlad v domě.

Cestou, brodě se zadumán písčitou stezkou, setkal se s vozkou, jedoucím ze Žabího. Ten ho pozdravil a usmál se na něho. Zarzecki, konaje věrně své povinnosti, nebyl druhdy ve vsi oblíben, ačkoli byl spravedliv; však nyní proti novým pánům a hospodářům Jakub získal. Vzpomínáno ho s povzdechem. Vozka vida jej unavena, sám nabídl mu svůj povoz. Proto Zarzecki mohl si trochu námahy ušetřiti. Byl by za to rád sedláka počastoval, ale přiznal se mu bez obalu, že nemá ani groše peněz.

Majitel povozu políbil ho v rámě, prose pokorně, aby s ním vypil kalíšek vodky. Zarzecki vyhověl pozvání, a vodka, jíž byl až příliš zvyklý,

občerstvila jej. V lepší poněkud míře, než v jaké z domu odešel, dostal se do městečka.

Ani zde nenedostávalo se mu známých z dávných lepších časův, kdy byl faktotum podkomořiny. Náležel k nim pan Isák Lubliner, jenž vedl obchod v obilí, kteréž všecko od podkomořiny kupoval. K němu Zarzecki přímo se odebral. Dávno se neviděli, neboť stařec ani nežebral, ani svou bídu na odiv nestavěl. Tím časem Lubliner ještě se zmohl, zbohatl, ale Jakuba stihl důtklivý nedostatek. Ve člověku s oblekem ošumělým, k zemi sehnutém zbědovaném, bylo nesnadno poznati rázného plnomocníka paní bohaté i skoupé.

Když Zarzecki se dostal k panu Isákovi, právě zaměstnanému obchodní korrespondencí, nepoznal v něm obchodník hned svého dávného známého. Že však mnoho slyšel o jeho osudech a ctíti uměl člověka, kterého znal z dlouhých s ním stykův, přivítal ho vřele, nedávaje ani znáti, jakou v něm vidí změnu.

„Dávno jsme se neviděli," pravil nabízeje mu křeslo.

„Ano, velmi dávno," odpověděl s povzdechem stařec; „mnoho se změnilo, a bohu se zalíbilo, dotknouti se mne; budiž i za to veleben! Vím, že jste neustále zaměstnán; proto neodnímaje vám času, měl bych k vám prosbičku."

„Čeho si přejete, pane Zarzecki?" tázal se obchodník.

„Známo vám, že mi nebožka nezůstavila ničeho mimo střechu nad hlavou," pravil Jakub; „ale — budiž jí věčná sláva! — ona tím nebyla pranic vinna. Jsem chud a mám časem i nouzi, ačkoli mi kyne naděje, že se ze stavu toho vybavím. Jest mi zastaviti co mám nejdražšího, abych nemocné ženě léků koupiti mohl."

Tu vyňal hodinky a pečetní prsten, jež pečlivě v papír zabaleny byly.

„Půjčte mi na to, kolik můžete (starci s pohledem na tyto památky vstoupily slzy do očí). Bůh ví, že je vyplatím, neboť jsou to mé jediné klenoty!“

Držel chvějící se rukou hodinky nevelké ceny a prsten ceny ještě menší, na něž Lubliner zvědavě pohledl.

„Na zástavy nepůjčuji,“ ozval se, „to není mým zaměstnáním, ale půjčím vám, mnoho-li chcete. Měli jsme styky a znám vaši poctivost; kolik potřebujete? Půjčím vám milerád.“

Zarzecki byl tímto důkazem důvěry hluboce dojat.

„Bůh se vám odměň za dobré srdce!“ odpověděl; „ale bez zástavy, pane Lublinere, bál bych se vypůjčiti; nikdo neví dne ni hodiny —“

Obchodník obrátil v žert obavu starcovu, nutil ho, aby své památky schoval, a otázav se, mnoho-li potřebuje, vysázel ihned peníze. Zarzecki napsal revers a měl sto chutí obejmouti člověka, který mu dal na jevo soustrast.

Lubliner věda ode dávna, že rád vodku pije, dal jí přinésti a častoval ho. Byl by se s ním rád rozhovořil.

Po dvou kalíškách rozvázal se Jakubovi jak obyčejně jazyk. Jakub tvářil se velmi zbožným a upřímným, vzdychal neustále k bohu a řekl vše, co měl na srdci. Vyzpovídal se tudíž Lublinerovi, že má nouzi, že jest utiskován, že by prodal výměnek a usadil se ve městečku.

„Vězteż, pane Zarzecki, to se výborně hodí, neboť chtěl jsem již před několika dny s vámi v jisté záležitosti porozprávěti. — Vím, že u vás jest poslední příhodou i hanbou, sloužiti u žida;

ale navrhuji ne službu, nýbrž — přátelskou pomoc. Slyšel jsem, že máte dceru hudebně vzdělanou, já pak pro svou malou Marii potřebuji učitelky. Kdybyste se usadili ve městečku, dcera měla by u mne zaměstnání.“

„Proč ne?“ odvětil Jakub skoro se raduje; „já ničeho nenamítám, bude-li jen ona sama chtíti. Povím vám pravdu: má dcera jest nejlepším na světě dítětem, ale já jí poroučeti nesmím.“

Obchodník se rozesmál.

„Promluvíme o tom, až se tu usadíte, čehož si ze srdce přeji. Však pochybuji velmi, že pan hrabě Manczyński zaplatí, kolik budete žádati, a že bude míti čím platiti.“

Po dalším ještě rozhovoru, jejž obchodní záležitosti přerušily, Jakub odešel od Lublinera, a poněvadž vždy všeho od boha dosahoval, šel do kostela poděkovat milosrdné Prozřetelnosti. Poklekl, sepjal ruce, několikrát políbil zemi, vzdychal, bil se v prsa, vyplakal se trochu a pak vstal, cítě se potěšen a povznešen. Byl to nějaký šťastný den: setkání s vozkou, ochotnosť Lublinerova, návrh učiněný Lucii, konečně i peníze, jež měl v kapse, nadchly ho velikou nadějí.

„Bůh jest milostiv!“ opakoval, odcházeje a maje se pěšky k návratu.

Nové překvapení jej očekávalo, an na náměstí nalezl vozku, jenž s povozem na něho čekal tvrdě, že by tu byl stál i do noci, aby ho svezl. Zarzecki nebyl s to, aby odolal pokušení, a přítele navzájem nevyčastoval. Vodka dvakráte opakovaná ještě roznítila dobrou mysl.

Podvečer usedl na vůz po boku majitele, a ježto vesnický kůň cestu výborně znal, mohli po všechen čas volně rozprávěti. Herka, těžíc

z toho a nespěchajíc, táhla povoz volným klusem, tak že dosti pozdě do vsi přibyli.

Abychom pravdu pověděli — dlouhá rozprávka unavila je tak, když jim u samé krčmy bylo se rozloučiti, že Zarzecki měl za nutno i vozkovi zavdati i sám se napíti. Byl nešťastné vodce tak zvyklý, že ho nenapájela, nýbrž jen ráznosti a odvahy mu dodávala.

Odtud Jakub zamířil k chalupě jda mimo park pěšky, a spatřiv ji stanul, neboť myšlénka, že by měl svůj útulek opustiti, pohnula ho k slzám.

V opuštěné jizbě hostinské nikdy nikdo neseděl a také tam nikdy nehořelo světlo, o něž byla taková potíž, jako o jiné zásoby. Proto Zarzecki podivil se velice, vida, že v okně se svítí. Vysvětlil si to tím, že Lucie do své jizbičky s oharkem zajisté pro něco šla. Však přiblíživ se spatřil v okně dvé stínů, z nichž jedním byla Lucie, kterou snadno poznal a druhým nějaký mladý muž.

Krev vstoupila starci do hlavy, když docela patrně viděl Lucii dvakráte se vrhnouti v náručí onomu stínu.

Poděšen skoro bez dechu vpadl do síně, otevřel dvéře, a — stanul jako hrozné vidmo před nimi.

Mladý muž, jenž stoje před Lucií za ruku ji držel, měl zevnějšek skromný, ale na jevo dávající, že se pohyboval ve vznešenějších kruzích. Oblek byl bedlivě upraven, postava spůsobná, tvář odvážně na svět hleděla.

Jsa slušný a silný měl postavu lidí, jejichžto krev neschudla nečinností a mazlením, a byl mimo to velmi hezký nejen svou svěží mladostí, ale i rysy ušlechtilými, v nichž zmužilost k boji se životem tak nevyhnutelná, patrně se zračila.

Spatřivši Zarzeckého, Lucie vzkřikla radostí, a mladík přiskočil k němu s rozevřenou náručí.

Nenadálý zjev byl syn Zarzeckého — byl to jako s nebe spadlý Sigmund. Přišel zcela neočekáván.

Stařec byl až k slzám dojat pohledem na syna, jehož zevnějšek dovozoval, že neměl bídy; ale zároveň jeho příchodu se ulekl.

Sigmundovi tajena nemoc matčina i nouze domova, aby se neděsil; vědělit Zarzečtí, že sotva živí sebe sama. Sigmund vzdělával se na učitele a žil tím, že dával lekce. Pomoci z domu dávno nepotřeboval, ale nikdo ho za ni také nežádal, aby mu tím úkol jeho nebyl stěžován. Psával často, leč v žádném listě o tom se nezmínil, že domov navštíví. Náhlý zjev jeho znepokojil starého otce.

„Ve jménu Otce i Syna!“ zvolal, „díky bohu za vše, ale odkud ty jsi se tu vzal? jakým způsobem —?“

„Skoro zázrakem!“ odvětil vážně syn, jenž přiblíživ se k otci a ucítiv od něho snad nesnesitelnou vodku, se zachmuřil.

„Mluv pak! či chraniž bůh, se přihodilo něštěstí? či —?“

„Nic zlého se nestalo,“ odpověděl Sigmund, „ale spíše neobyčejná náhoda, velmi pro mne šťastná. Své vzdělání jsem skončil, o místo veřejného učitele jest nyní ještě potíž, a tu naskytlo se mi soukromé místo zde v sousedství u panstva Du Royerovic.“

Zarzecki povznesl ruce, mručе jakousi modlitbičku.

„Jsa se Zdeňkem Du Royerovic na učení seznámil jsem se s ním,“ vypravoval Sigmund, „a dostal se jím k jeho mladšímu bratrovi. V tom

domě jsem skoro jako přítelem. Panstvo odjelo na venek a vzalo mne s sebou. Nechtěl jsem dříve dáti o sobě věděti — ale otče, otče milený, vy jste tu trpěli, vám nedostávalo se všeho a já — o tom nevěděl! Díky bohu, že mohu bez své vlastní ujmy splatiti vám část svého dluhu! Lucie mi pravila, že pláčeš, maje opustiti tuto chatu. Proč bys ji opustil? proč ji prodal? Já se s tebou o svůj výdělek rozdělím.“

Mluvil rychle a všecek dojat. Zarzecki pořád jako by se modlil.

„Lituji pouze, vřele lituji Lucie, že majíc o mne péči, zkazila sebe i matku i tebe.“

„Ticho již, ticho!“ ozval se stařec, „když vší bídě konec býti se zdá, nemluvme o tom!“

Otec zahleděl se v syna, jenž v něm patrně vzbudil radosť ale i podivení. Nenadál se zajisté, že v něm shledá osobu tak zušlechtěnou, která téměř panskou se mu zdála.

Právě tak dojala ho v prvních okamžicích po svém příchodu Lucie; dojem ten se obnovil pohledem na syna. V duchu byl by ho snad rád viděl trochu podobnějším sobě. Obě děti jaksi daleko od své kolébky se vzdálily. Zarzecki nedal na sobě znáti, co cítí; snad vlastnímu pocitu ani sám jasně nerozuměl — ale něco jej hnětlo. Změřiv vzdálenosť, v jakéž děti od něho se nalezaly, mohl také domnívati se, že i ony ji vidí. Státi níže než vlastní děti, toť bolestno!

Na štěstí Zarzecki cenil člověka dle charakteru i poctivosti, nepřikládaje zevnějšímu lesku mnoho ceny. Bál se jen, aby mu svět dětí nezkazil a jim z duše nevyrval náboženství a bázeň boží.

Lucie stála u bratra i vytěžila přestávku tím, že upokojila Zarzeckého, pokud se týkalo nemocné.

Sigmund byl již u ní; zaradovala se z něho a plakala nad ním, ale seslábla tak, že ji musili násilím na lůžko položiti. Štěstí bylo toho příčinou, že stařenka přes pohnutí usnula.

„Ale ty ještě nevíš," pravil otec k dceři se obraceje, „jak se mi dnes poštěstilo! Šel jsem pěšky do městečka; poctivý Jędrek mne vzal na vůz, svezl mne, ano i na své útraty počastoval. Pak jsem s Lublinerem, ačkoli jest žid, měl výstup, že mi bylo do pláče; nechtěl pro živý svět vzíti zástavu a peníze mi půjčil."

„Hned mu je vrátíme!" navrhoval Sigmund, sahaje už do kapsy.

„Ale počkej, to ještě není všecko!" končil Zarzecki. „Nejsměšnějším jest, že Lubliner nabízí Lucii místo učitelky hudby u své dcery. Co tomu říkáte?"

Lucie pranic se nezdráhala.

„Proč bych z toho netěžila, kdybychom se do městečka vystěhovali?!" šeptala.

Sigmund mlčel, ale neodporoval.

„Nechce-li se otec vystěhovati," pravil po chvíli tiše, „naději se, že se bez toho obejdeme — i bez lekcí u Lublinera."

„O tom později," namítal Zarzecki, „bude k tomu času dosti. Jak dávno dlí na venku tvoji Du Royerovic a ty s nimi? Či musíš se dnes k nim vrátiti? Mluv obšírně a dlouho! Nemáme, čím bychom tě vyčastovali; nasyť ty nás mluvě o sobě!"

Stařec vzpomněl si peněz, jež byl přivezl, a vysypal je do groše v ruce dceřiny.

„Já jich nepotřebuji," pravil; „nač mi peněz? Vezmi a poslouž jimi matce! Ona tu první, neboť jest nejbídnější; my pak, kteří máme nohy a ruce —"

Dávno již dvorek za parkem neviděl tolik

radostí; dávno v opnštěné jizbě neseděli tak pospolu jako nyní, a dávno Zarzecki svými dětmi necítil se tak šťasten a zároveň — sklíčen.

Když Lucie před ním začala hovořiti se Sigmundem, poslouchal otec a udiveně na děti hleděl, jakoby byli lidmi z jiného světa. Jazyk, myšlénky, pojmy — všecko u nich bylo jiné, daleké toho, čemu on byl přivykl; ne pouhá živosť mladosti tvořila ten rozdíl, ale — vychování, jež děti uchvátilo a mezi jiné lidi zaneslo.

„Poněvadž tak všecko k lepšímu se skládá," ozvala se Lucie, „setrvám při tom, že bych mohla dávati u Lublinera lekce. Především vydělám něco pro vás, pak —" tu se zarděla, „najdu tam piano a budu si moci zahráti."

Zastyděla se Lucie; bratr jí porozuměl a otec poslouchal nechápaje, že by se mohla dobrovolně trápiti hudbou.

Zakmitla Lucii hlavou myšlénka, co si nyní počne s hrabětem, nabídne-li jim skutečnou pomoc, bez níž se obejíti mohli; „ale což," — odpověděla sobě — „poděkuji mu a nepřijmu jí." Nehrubé také tomu věřila, že by chtěl břímě celé rodiny pro lásku k ní vzíti na svá bedra. Kdyby potřebovala ochrany — měla nyní Sigmunda.

Za přerývané rozmluvy, čímž starý Jakub více sluchem než činně se zúčastnil, upíral zrak neustále na syna. Hledal v něm dítě, jež v paměti choval — změnilo se mu neobyčejně. Shledal v něm pouze starou k sobě lásku a vážnosť. I on i Lucie, ačkoli znali vady otcovy, jeho nešťastnou náruživosť, podivínství — cenila v něm neporušitelnou ba až přepjatou správnosť, jež ho v skutku u každého činila úcty hodným.

„Nuže — mluv o těch svých Du Royerovic," vybízel otec syna; „já jich málo znám, podkomo-

řina s nimi nežila, neboť bylo to veliké panstvo. Oni také málokdy na venku dleli. Jací jsou to lidé? Vím, že vynikají bohatstvím a že jsou poctivi; ale rád bych se více o nich dověděl, když ty jsi u nich a s nimi.“

Sigmund byl by Lucii, nebo někomu jinému, kdo by mu byl rozuměl, zajisté jinak líčil rodinu, kde bydlil; však otci bylo třeba představiti ji slovy prostými a důkladnými.

„Víš zajisté, že otec pana Du Royera byl francouzský emigrant, který se oženil a u nás usadil. Pozdějšími událostmi nabyli dosti značné jmění, s nímž zůstali v přijaté vlasti. Nynější hlava rodiny jest už jen dle jména cizozemcem. Jsou to lidé velmi zámožni a velmi rozumni a žijí sice dosti po pansku, ale neutrácejí, a proto jim důchody jejich stačí. Dětí vychovávají tak, aby se světem protlouci a propracovati uměly.“

„Všecko dobře,“ pravil Zarzecki, „ale nyní rci, jak Du Royer vypadá, co — jak — kdo jest ona?“

„Byl dlouho úřadníkem vysoce postaveným; nyní jest velmi zkušeným hospodářem a rád čte. Jest člověkem na oko příjemným, v podstatě silného charakteru a nedá se ohnouti.“

„Čeho pak jest milovníkem, hm? co jest jeho slabostí?“ tázal se Zarzecki.

„Slabostí jsem v něm nepoznal,“ odpověděl syn, „a abych pravdu řekl — nic náruživě nemiluje a jest trochu chladný.“

„A paní —?“

„Paní miluje děti, ale přivykla i světu a také město ji baví.“ pokračoval Sigmund; „jest to žena ctihodná, jen že snad až příliš miluje eleganci a zevnějšek.“

„No — to se zajisté jako naše paní Idalie

na venku nudí," rozesmál se stařec. „A znají ony se spolu?"

„Znají, a soudím, že mezi nimi jest dobrá shoda, neboť byla o nich několikráte zmínka; spoleháno na to sousedstvo."

„Jest-li tomu tak," ozval se starý Zarzecki, „nemám o nich příznivé ponětí."

Pověděv to vstal a ježto mu bylo modlitby odříkati, obejmul syna a odešel.

Lucie šla za chvíli poslechnout, neprocitla-li matka, a vrátila se ku bratrovi, jenž za její nepřítomnosti smutně se procházel, hledě do koutů a prohlížeje si zaprášené nářadí — plody nouze, o níž ponětí neměl.

Zvážněl, když byl se sestrou o samotě.

„Způsobili jste mi — z veliké lásky ke mně — největší nelibost a bol," oslovil ji. „Kterak bylo možno, nechati mne na omylu?"

„Stalo se to ze sobectví," hájila se Lucie. „V tebe kladli jsme i klademe všecky své naděje. Ani otec ani já nechtěli jsme ti stěžovati tvé volnosti, jež i nám byla potřebnou —"

„Milá sestro," přejal řeč Sigmund, „nevím, dosáhnu-li na světě něčeho svým učitelstvím; ty jsi byla na cestě, která tě mohla přivésti ke slávě i štěstí — a obětovala jsi se."

Lucie klepla ho na ruku.

„Nemluv tak," zvolala, „nemluv! Ty nevíš, čím jest osud umělkyně! Nevede k ničemu a zůstavuje člověka v nepravém postavení. Co mi ze všeho toho bylo nejdražším, jest, že jsem vnikla v tajemství umění a okusila rozkoše, jakéž ono poskytuje. Ale jak draze bylo mi je splatiti! Umělkyně — kněžka měla by ctěna býti jako vyšší bytost; svět vidí v ní jakousi Heteru řeckou, jakousi Aspasii; nevěří v její ctnost a místo aby

od ní žádal, by byla tlumočníkem myšlének, chce v ní míti nástroj útěchy!“

„Lucie, co to žvatláš?!“ zvolal Sigmund.

„Mluvím, co si myslím, čeho jsem zažila, čeho jsem zkusila,“ směle odvětila Lucie. „Přiučila jsem se odvaze slova i jednání a odnaučila se starostlivosti ženské; jinak nebyla bych se snad uměla ubrániti zástupům, kteréž mne obklopovaly táhnouce mě na bezcestí. Pravím ti to s jistým druhem ošklivosti, kteráž mne pojala blízkým seznáním světa a dotknutím se ho.“

Sigmund hledě na ni s podivením, mlčel. Tato smělá, ohnivá mluva, bezděky oděná jakýmsi uměleckým zvukem, lišila se nad míru od oděvu i zevnějšku dívky bosí, s vlasy nedbale na hlavě shrnutými, zhubenělé a strašlivě zbědované. Vzbuzovala úctu i lítost a cizí byl by se pro ni snad rozehřál: tak učinilo ji rozčilení výminečně krásnu: každý však nebyl by tento druh krásy nelíčené, přirozené, v neuprositelnou skutečnost vtěsnané a od ní sevřené — dovedl znamenati a oceniti.

Chladnějšímu poněkud Sigmundovi zdála se sestra býti rozčilena.

Přiblížil se k ní se smutným úsměvem a líbaje ji v čelo, šeptal tiše:

„Rozčiluješ se!“

„Rozčiluji se nejen mnou,“ odpověděla, „ale i láskou k umění, neštěstím rodiny, pohrdáním lidí, láskou, jež vypučeti nemůže, srdcem, jež usychá!“

„Ano,“ opakovala, „jsem rozčilena a rozčilení to dodávalo mi síly i zmužilosti, abych mohla odolati tomu, čemu jsem odvykla již jako umělkyně. — Od písní Chopinových bylo mi přejíti k řičení krávy; od snů Schumannových k hrnci,

s nímž jsem neuměla nakládati; od klávesů, z nichž proudily hymny, k utíráku a chvoštěti. K tomu bylo třeba rozčilení, neboť ono jen mohlo nouzi osladiti a posvětiti, ukazujíc v ní skutek lásky a obětavosti.“

„Budiž tedy toto rozčilení posvátným!“ pravil Sigmund; „ale nyní mohla bys se ho vzdáti, neboť ono tě spálí a zničí.“

„Myslíš snad, že může býti jiným osud člověka, který miluje umění nebo koná nesnadné povinností života? Shořeti na hranici obětní — k tomu jsme ustanoveni, a býti zvolenu za oběť, znamená ze mnoha býti vybraným a jí hodným. Tak, milý Sigmunde!“

„Pro bůh, upokoj se poněkud, Lucie; nepoznávám tě a bojím se o tebe!“

„Však ty mi porozumíš,“ odvětila sestra, „a pochopíš i to, že jsem jako umělkyně, ale špatná i egoistka, mohla zapomenouti povinnosť a říci sobě: Mou povinností jest vznésti se písní k nebi a žíti melodii nadzemské! Skrotila jsem toto sobectví. Žádný hymnus, Sedm slov Haydenových a Stabat Pergolesovo není hodno slzy matce otřené.“

Sigmund pojal ji za ruku a pokleknuv, naklonil se k ní.

„Lucie,“ zvolal, „vzdávám tobě česť!“

„Nečiníš dobře,“ odvětila dívka, „česť je odplata, a já nechci, aby se mi platilo, neboť tím byla by mi oběť má odňata.“

„Díky bohu — celé to drama skončí se rychle,“ dodal Sigmund; „došlo na mne, abych se obětoval, ne-li jako ty, tož alespoň splatil malou část dluhu; ty pak budeš se moci poněkud věnovati umění!“

„Ó nikoli!“ odporovala Lucie, s úsměvem hlavou potřásajíc. „Poněkud nelze k umění se

vrátiti. Umění jest paní žárlivou: uchvacuje všecku bytosť anebo ji odpuzuje. Ti, kdož jsou jen poněkud umělci, nejsou žádnými. Jest to nejloudavější plémě slimáků, kteréž se plazí u nohou božstva.“

Mohouc takto po prvé od času velmi dávného otevříti duši, otevřela ji Lucie bratrovi a přestala býti rozčilenou; však jsouc předešlými útrapami tělesně i duševně vysílena, cítila, že síly její jsou vyčerpány. I zachvěla se a usedla, aby si odpočala. Sigmund byl hluboce dojat, ale mužně se opanoval.

Chtěl sestru lahodnými slovy upokojiti, ana tu Lucie, otřevši dvě slzy, jež zardělá víčka napolo byly zvlažily — se vzchopila, aby k matce odkvapila.

Čekala, až procitne.

Vrznutí dveří, jež starý Zarzecki uslyšel, vytrhlo jej z modlitby, tenkráte skrácené. I odešel k synovi a objal ho.

„Při sám bůh, snad bych jinde nebyl poznal, že tys mým synem!“ pravil vzdychna. „Co se z tebe stalo!“

„Milý otče, srdce zůstalo vskutku totéž!“ šeptal Sigmund ruce mu líbaje.

„Věřím,“ krátce odvětil otec; „doufám, že jsi se tam v tom světě, plném bezbožníkův, nezkazil; že jsi neodvykl ani modlitbě, ani bázni boží.“

Pohledl do očí synovi, jehož klidný zrak pohledu otcova se neulekl.

„Mne víra v milosrdenství a spravedlnosť božskou na světě chránila i chrání,“ odpověděl. „Jiný byl by klesl. Lidé po mně plvali, osočovali mne, z krádeže v podezření měli. Obětoval jsem se Pánubohu a ani trpělivosti nepozbyl, ani nepřátel nenáviděti se nenaučil.“

„Nu ovšem, zlolajných Manczyńských, kterých i nebožka pro marnotratnictví ráda neměla, já také nemiluji, ale odpustil jsem jim.“

„Ale snad již přestali činiti tobě výčitky?“ tázal se Sigmund.

„Nikoli!“ odvětil stařec. „Věci sběhly se tak divně —“

Zamlčel se na okamžik.

„Hm o tom není pochybnosti, že nebožka paní podkomořina mnoho peněz měla a že po její smrti zmizely. Já byl u ní vším, proto drželi se mne. Kde jsou? Já jich nevzal!“

Syn pohledl na otce, jenž mluvě to, oči klopil a na tváři neobyčejné rozpaky jevil.

„Kdybys věděl, co se s tím nešťastným dědictvím stalo, byl bys jim o něm pověděl,“ ozval se Sigmund.

Stařec otřel si rukou čelo a ohledl se; mluviti nebylo mu snadno.

„Milý Sigmunde,“ pravil jako by slova chtěl vážiti, „o tom bylo by lze mnoho povídati a ještě bych všecko nedopovídal. Nebožka šetřila, utrhujíc si od úst a mrouc hladem, neboť chovala jedinou jen myšlénku: aby rodinu od úpadku zachránila. Říkávala: Jsou marnotratníci! Do rukou ničeho jim nedám, ať raději přijdou na mizinu! Peníze je zkazí, oni se nikdy nepolepší, nikdy pracovati nenaučí. — Tak jest, rozumíš?“

„Vždyť mohla učiniti majorát či ordinaci?!“ namítal Sigmund.

„Tomu nerozumím,“ ozval se starý, „vím, že stařena něco takového chtěla, že hodlala učiniti jakýs takýs odkaz, aby nebylo možno jej ztratiti a zmařiti. Proto počala se raditi s advokáty. Ale což? Řekli, že to musí jíti vysoko, že k tomu třeba ukrutně mnoho času a velmi mnoho peněz. Jakmile

se zmínili o výdaji, vzkřikla nebožka: Chtějí mne šelmy odříti! Nedám ničehož! — A stalo se.“

„Co tedy učinila?“ tázal se Sigmund.

„Á — á —“ mručel jaksi záhadně stařec, „něco zajisté učinila! Ale do toho mně nic není. Byla to žena rozumná, ačkoli chodila v děravých punčochách a zedrané košili. Něco zajisté učinila!“ opakoval.

„Nemohl jste se toho dověděti?“ připomenul syn.

Zarzecki dlouho naň hleděl a tiše odpověděl:

„Zajisté; co bylo mi do toho? A kdybych to věděl i měl rozkaz mlčeti? — Byť mne i smažili a ve smole vařili, neslušelo by se zraditi důvěru nebožčinu!“

A opět patřil na Sigmunda, jenž po těchto slovech se zamlčel.

„Kdyby nebožka žila,“ pravil rozmysliv se, „nežádala by, abys obětovav jí celý život, trpěl pro ni sám i matka.“

„Ach, matka, matka!“ zvolal Zarzecki ruce spínaje. „Což pak já! Já žil dosti. Jen kdyby můj mlýn byl hotov! Hm, víš-li pak, že jej už dodělávám?“

Sigmund sklopil oči.

„Vy všichni mi nevěříte, já to vím,“ hovořil starý; „ale přesvědčíte se. Dočkám se toho, že mlýn půjde.“

„Nerad bych tě, milý otče, o tu naději připravil,“ odvětil konečně Sigmund; „ale k budování nástrojů třeba učiti se mnohým věcem.“

„Když jsem se časem modlil za vnuknutí k Matce boží a k sv. Josefu, patronovi dělníků, tu, věř mi, přinášeli mně andělé nejkrásnější myšlénky. Tak mi dopomoz bůh!“

Sigmund viděl, že příti se s člověkem víry

takové jest marno, a že se sluší neodnímati mu přesvědčení a naděje, kteréž mu oslazovaly život.

Zamlčel se.

„Jakmile mlýn bude hotov," dodal Žarzecki, „nebudu nikoho potřebovati. Zasypají mne zlatem, uvidíš. Po všecky časy budu odpočívati v blahobytu. Lucie bude po celé dni hráti a zpívati; tobě pak koupím vísku a ožením tě s krásnou pannou, že — uvidíš!"

Syn se rozesmál, a starý v blouznění šťastným se cítil.

„Ale ty jsi snad hladov?" pravil sestupuje na zemské pádolí. „Vodky bysi se nenapil?"

„Nepiji nikdy," odvětil syn.

Starý se trochu zarděl.

„Ve vodce není tak dalece nic zlého," ozval se, poněkud se zajíkaje; „jen když se jí nezneužívá. Dodává síly."

Prošel se jizbou.

„Mimo chleb i česnek nemáme ničehož," pravil po chvíli, „leda by ti Lucie ke chlebu dala mléka. I kávy mohla by ti uvařiti, neboť matce ona svědčí. Já jí nepotřebuji. Odvykl jsem jídlu již tak, že se mi ani po mase nestýská, mám-li sousto chleba, věř mi! A při tom mám se dobře. Chléb, voda — a není hladu, praví chlop a má pravdu. Ostatek jsou výmysly lidské. Člověk není k tomu stvořen, aby si prsty olizoval, ale aby boha slovem i skutkem velebil. — Nuže, co?"

Rovněž taková nesnáz jako s nasycením byla i s noclehem, neboť syna nebylo lze dostati ani na nejprostší postel.

Sigmund směje se tvrdil, že na staré pohovce pod pláštěm výborně se vyspí. Však do spánku bylo daleko. Očkoli hovorem zavadili, z každého slova vyvinula se hned dlouhá nit. Dávno se ne-

viděli. Syn málo věděl o rodičích a rodiče o dítěti. Otázkám i odpověděm nebylo konce, a pozdní noc teprvé přiměla unavené údy k odpočinku.

* * *

U šperkovního stolu, pokrytého množstvím mistrných tretek, seděla krásná paní Idalie, jíž Baruška s nesmírnou opatrností česala překrásné dlouhé vlasy. Nikdo mimo pannu Drobiszovou nesměl se jich dotknouti, neboť byl by mohl vytrhnouti jeden z drahocenných, hedbávných, dlouhých praménků, jimž bylo ověnčiti božské čelo.

V paprscích světla oknem vnikajícího, nedokončivši ještě úpravy a obřadův úbělové pleti posvěcených — zdála se paní Idalie trošičku již vadnouti. Tvář byla dosud sličná, rysy nesetřeny, nezhrubělé; lesk očí nehasl, rty stahovaly se dětinným úsměvem, majíce po stranách dvé roztomilých důlků — ale okolo víček vystupoval jako stín budoucích vrásek; okolo nosu jevily se časem na lících linie až příliš ostré; svěžest kůže druhdy pelem mladosti pokryté, trpěla prostředky kosmetickými a pel chtěl se proměniti ve tmavé vrásky, o jejichžto vyplenění potichu hovořeno.

Baruška tvrdila, že to jsou domněnky a že nejdražší paní nebyla nikdy krásnější, ačkoli majitelka těch vděků vzdychala a smutnou bývala. V saloně, když živosti nabyla; po obědě, když krev prudčeji obíhala; při světle, za soumraku — byla to dosud dávná Idalie; ale ve vlastním pokoji, před zrcadlem, viděla již svou budoucnost. Čím dál tím více dodáváno sem zázračných elixirův, práškův, mastiček a barev, kteréž měly divotvorně účinkovati, ale vlastně úpadek urychlily.

Při zavřených dveřích pracovala časem celé

hodiny Baruška s paní, aby odstranily malé nedostatky, a paní Idalii jímala při tom největší rozmrzelost. Jedinou látkou k zábavě bývaly tehdáž běžné zprávičky pro tuto zlou hodinu nasbírané, jež panna Drobiszová uměla obratně sestavovati a dle požadavku doby zužitkovati. Téhož dne jevila se jich býti velká potřeba; bylať paní Manczyńská neobyčejně smutna, v sebe pohřížena, mrzuta, zábavě nepřístupna. Na dvou místech začínala jemná kůže patrně vráskovatěti. To vynutilo slzy z krásných očí čarodějky.

Panna Drobiszová začala přede vším dvorskými klepy menší váhy, načež spustila:

„Vím něco, s čím moje andělská paní zajisté bude spokojena.“

„Nuže — což?“

„Dostaneme opět příjemné sousedstvo.“

„Á — je-li možná! Snad žertuješ? Koho pak?“

„Moje zlatá paní domyslí se toho.“

„Ach nikoli; ty víš, že nerada se domýšlím a domýšleti se neumím. Raději to řekni!“

„Panstvo Du Royerovic přijelo.“

Zazářily oči paní Idalie; byla patrně potěšena.

„Ach opravdu, má milá?“

„Vím to zcela bezpečně. Jsou tu zajisté již po dva dni se vším dvorem a přijedou k nám co nevidět.“

„Uhodla jsi, že mne to velmi, velmi potěší, milá Baruško; ale jsou-li tu, nevyčkám jejich návštěvy. Ještě dnes tam pojedu!“

S panstvem Du Royerovic byly poměry dosti příznivy, neboť Manczyńští pečlivě jich dbali. Především byl to dům takřka panský, jméno cizozemské s dodatkem titulu, neboť Du Royer měl právo na-

zývati se Vicomtem. Rodina žila ve světě. Mezi krásnou, rozmazlenou Idalií a mnohem vážnější paní Klementinou Du Royerovou byl sice ohromný rozdíl co do charakteru a náklonností; ale obě paní mluvily jedním jazykem a zachovávaly, ačkoli povrchně, jisté formy. Panstvu Manczyńských lichotily důvěrné poměry s tím domem, již k aristokracii náležejícím. Paní Idalie vtírala se bez mála svým vřelým přátelstvím paní Klementině, která ji neodpuzovala, baviv se s ní, ač byla trochu dětinskou.

Oblekši se kvapila krásná paní zvěstovat manželovi příchod sousedův a záměr, odpoledne je navštíviti. Pán Onufry byl své paní vždy příliš poslušen, než aby jí čímkoli odporoval. Zdálo se mu, že by bylo lépe počkati, až panstvo Du Royerovic návštěvou přijde; ale paní Idalie nechtěla čekati.

„K čemu ty okolky za poměrů, ve kterých my s nimi žijeme? Uvidíš, že je náš pospěch potěší — a já je tak miluji!“

Po obědě zapřaženo do vídeňského kočáru, a oboje panstvo odjelo v nejpečlivějších toaletách do Borku.

Borkem slula residence budoucích hrabat, kdež časem po několik měsíců dleli, bydlíce častěji ve městě a za hranicemi.

Někdy dojížděl sem pan Jindřich, aby k hospodářství dohledl; jinak byl dvůr, i zahrada opuštěna, ačkoli jich bedlivě ošetřováno; neboť na statcích panstva Du Royerovic panoval všude vzorný pořádek.

Dvůr byl starý, dosti rozsáhlý, nehrubě ozdobený, ale úhledný a pohodlný.

Bohaté panstvo nepachtilo se tu po přepychu a eleganci, neboť bylo to letní sídlo. Ničeho však

nebyl nedostatek. Z pohledu na čeládku, nářadí, na všecko ústrojí zdejšího života bylo patrno, že má pevné a trvalé základy. Vše bylo pohodlno, slušno, nikde nic přepjatého, nic okázalého — všude zámožnosť a zásoby.

Správčí, jenž v Borku bydlel, dbal vždy takového stavu domu, aby každého dne panstvo přijeti mohlo. Nebylo třeba něčeho s sebou dovážet Starý dvůr měl ku přivítání dědicův květy a břečťany; chodba pak byla všecka zarostlá aristolochiemi a svlačcem. Zde mohly děti užívati koupelí, projížděti se, loviti, proccázeti se a okřívati vzduchem venkovským. Proto také navštěvován nejvíce k vůli nim a pro jejich potěšení Borek, při čemž sám pan Jindřich prohlížel sťav dvorů a s oficialisty se radil.

Když povoz Manczyńských na chodníku stanul, vyšla vstříc sama paní Klementina, žena již nepříliš mladá, svěží, velmi vkusně ustrojená, v níž snadno bylo lze poznati osobu, zvyklou vznešenější společnosti. Pan Jindřich a starší syn nebyl doma, a vcházejíc do salonu, zastalo v něm panstvo Manczyńských s projevy nesmírné radosti a potěchy pouze výrostka, mladšího syna, jenž nebyl valně zdráv, a po jeho boku jakéhosi mladíka, nesoucího se zcela slušně a velmi důvěrně si vedoucího.

Paní Du Royerová představila i syna i toho pána, ale jaksi nezřetelně, že panstvo Manczyńských jeho jména nedoslechlo. Čím více paní Idalii, jež byla zvyklá prohlédnouti si bedlivě každého mužského — přibývalo vrásek, tím více toužila po ctitelích; hodila okem i po tomto pánovi, a zdál se jí býti slušným. Byla tím jista, že to jest buď sestřenec panin, o kterém dříve byla zmínka,

anebo nějaký nový soused, neboť z těch mnozí v Žabím nebyli známi.

Nade všecko padalo jí do oka to, že neznámý jest v saloně jako doma, s mladíkem si vede jako s bratrem, a že sama paní ho nazývá *Monsieur Sigismond.*

K utvrzení dobrého o něm mínění přispělo i to, že mluvil krásně po francouzsku. Mimo to byl skromný oblek jeho velmi vkusný.

Ježto paní Du Royerové samojediné bylo baviti oboje panstvo, zdálo se, že nějakým znamením vyzvala mladíka ku pomoci. S velkou lehkostí přiblížil se, usedl, do hovoru se pletl a stal se vskutku velmi užitečným.

Rozmluva točila se okolo věcí nepatrných; avšak právě to jest největším uměním, utkati z ničeho květovanou látku, plnou barev a svěžesti. Mladík zároveň s paní Du Royerovou ukázal se v tom býti mistrem, podával látku, pomáhal panu Onufrymu, rozváděl slova, někdy popohánĕl, činil obraty, ulehčoval, vypravoval a časem obratně i vtipem vynikal.

Od prvního pohledu na mladíka tak výtečného, jak se jí zdálo řekla paní Idalie sama sobě že ho učiní svým ctitelem.

Pravili jsme již, že paní Manczyńské od velebitelů nikdy nehrozilo ni nejmenší nebezpečenství. Srdce její zůstávalo vždy věrno jediné lásce, jež znalo — samolásce. Ctitelové sloužili za kaditelnici a kadidlo, začež se jim odměňovala aksamitovými pohledy, někdy poloúsměvem, málokdy upuštěním květu, a nejřidčeji v případech výminečných stisknutím ruky. Přes to bylo paní Manczyńské třeba býti ctěnou, a těšila se soudíc, že po ní ten či onen třeští a smyslů pozbývá. Aby získala nového čísla do seznamu velebitelů, ne-

stálo jí mnoho. Několik pohledů dobře mířených stačilo. Byla-li zvěř jen lehce postřelena a měla se k útěku, sypaly se pohledy hustě, bouřlivě, a nebylo příkladu, aby byl napadený jejich moci odolal.

Hovořic velmi živě s paní Klementinou, začala paní Idalie hned jak pana Sigmunda spatřila, útoční zápas. Známo vůbec, že každá taková krásná paní, obklopená i stíhaná tisícerem očí, chce-li, byť i uprostřed houšti — dovede nepozorována vládnouti očima, jak její strategie vyžaduje. Zde nebylo neobyčejných obtíží; neboť pan Manczyński byl obrácen ku mladíkovi, paní Du Royerová bavila sousedku, a paní Idalie, napnutě, jak se zdálo, na ni hledíc — mohla nepozorována činiti na pana Sigmunda útoky.

Čím více na něho patřila, tím pevnějšího nabývala přesvědčení, že jest člověkem výtečným a — dobré rodiny; jinak by se tak lehce nepohyboval i nemluvil a vedl by si škrobeně i rozpačitě. Konečně svědčily malé podrobnosti, jsouce bedlivě pozorovány, o jeho původu. Tvář byla příjemna, rysy velmi ušlechtilé a čisté, ruce pečlivě ošetřované, francouzský přízvuk neúhonný. Sama sobě pravila paní Idalie, že mladík jest sličný. Usmívaje se, ukazoval perlové zuby; pan Onufry po jeho boku sedící, konservovaný vším osvědčeným uměním, mnoholetou zkušeností nabytým — zdál se býti starým a dovoleno-li tak říci zbabělým. Hraběte Zamińského nebylo lze k němu přirovnati.

Paní Idalie, nelákajíc ho s počátku v hovor (dělalať ze sebe drahotu) — chlubila se pouze čarovným, zvučným hlasem, jehož kouzlo znala; dodávala pohybům poesie, gracie, naučeného zvuku, jenž u ní na zavolání se dostavoval. Uměla tak

seděti, aby postavou vábila; uměla dávati se domýšleti sličné nožky, mihati bílýma pažema. Byly to pouze předehry, po nichž následovaly těkavé lhostejné pohledy, kteréž bezděky se upínaly a kvapně prchaly. Když později dle programu zraky se potkaly, což vždy následovalo — počaly se pohledy paní Idalie straniti, prchati, jako násilně unikati, až opět mnohem laskavěji se vracely.

Tento obvyklý strategický plán objevil se vůči panu Sigmundovi býti chybným.

Paní Manczyńská pohledla naň s počátku několikrát zcela nadarmo, oči hrály, uhodily na tvář odvrácenou a musily bez výsledku couvnouti.

Po zkouškách rychle opakovaných a znepokojujících, když zrakem potkala oči Sigmundovy — prchal mladík, jako by nebezpečenství tušil.

Hanebný ten útěk nedal se žádným strategmatem napraviti, a paní Idalie tvářila se, že tam již nehledí, soudíc, že on pak se vrátí a při skutku lapen bude. Ale chyba lávky — ani se neohledl a seděl chladný, zaměstnán něčím jiným, jako by se dvé nejspanilejších očí na něho neusmívalo.

Krásnou paní nad míru to zabolelo.

Událost byla téměř bezpříkladná. Paní Manczyńská zkoušela nejednou na starých, chladných mužských své pohledy, upoutala udivené i omámené ke svým vděkům, a zde —?! Nepochopitelno!

V takových případech nedává se překonati žádná žena, která jest si vědoma své ceny, neopovrhuje obětí svou, ale vší silou ji stihá. Rovněž učinila paní Idalie, až konečně šípové hledy obrátily na se pozornost Sigmundovu a spůsobily obdiv, ale nic jiného.

Tím více ji mladík zajímal. Umínila si, že se pomstí, ale rafinovanější methodou.

Tou dobou trval velmi zajímavý hovor dále. Pan Manczyński, kterýž jako obruč, jíž si děti hrávají neznámým, mužem popoháněn jsa neobyčejně se rozhovořil — byl v nejlepší míře, bavě všecky mimo ženu, jež ho v duchu příliš hovorným býti shledávala. Rovněž veselou byla paní Du Royerová; jen paní Idalie, jsouc poněkud uražena, svírala rty a v hovor se nepletla.

Pana Sigmunda několikrát hospodyně kamsi poslala, něco do ucha mu šeptajíc — což domněnku o jeho pokrevenství stvrzovalo. Odcházel, vracel se, dával rozkazy a ukazoval se býti velmi úslužným i zdvořilým.

Paní Manczyńské však zdál se čím dál, tím méně milým, tím nechutnějším.

Podán čaj, načež panstvo Manczyńských, nemohouc se dočkati návratu hospodářova, ihned odjelo.

Povoz byl sotva za branou, an tu pan Onufry rozhovořiv se, počal činiti úvahy.

„Není-liž pravda, že paní Du Royerová velmi sestárla?“ pravil.

„Nezdá se mi —“

„Ten mladík — zajisté bratranec, velmi se mně líbil,“ dodal pan Onufry.

„Proč? Toho nechápu!“ přejala řeč Idalie; „leda že tě v hovoru podporoval. Já v něm ničeho nenalézám.“

„Ó ty máš právo býti mrzutou,“ odvětil zdvořile muž.

„Neslyšel jsi jeho příjmí? Jak se jmenuje?“ tázala se žena.

„Á, *monsieur Sigismond*, dále nevím ničeho,“ smál se Onufry. „Nějaký bratranec. Domnívám

se, že si ho *madame Clemense* přivezla, aby se na vsi tak tuze nenudila.“

Idalie se pro ten žertík opravdu rozhněvala.

„Vidíš, vy všichni jste takoví! Hned nejnepříhodnější podezření! Osoba tak vážná, tak nemladá —!“

„Ale milý andílku, na nic zlého jsem nepomyslil a nikoho z ničeho nepodezíral.“

Tato výmluva neprospěla. Krásná paní vtiskla se do koutku povozu, obrátila oči do pole a zamlčela se. Pan Onufry hned poznal, že má zajisté nějakou příčinu k nevrlosti, a zapáliv si doutník, obrátil se ve stranu druhou, nepokoušeje se o další hovor.

Když se k Žabímu blížili, přerušila paní mlčení a svěřila se mužovi, že „jednoho dne“ hodlá pozvati panstvo Du Royerovic k obědu, proti čemuž pan Onufry jak obyčejně ničehož nenamítal.

Svlékajíc se s pomocí Baruščinou, byla paní zamlklá i mrzuta, a panna Drobiszová nesměla o příčinu nevrlosti se tázati.

Nevrlost ta trvala i v noci a nepominula do rána. Není totiž nic mrzutějšího pro ženu velmi krásnou, která jest zvyklá vítěziti, jako když oko její poprvé se zklame. Napoleon u Bereziny a u Lipska doznal téhož pocitu.

Nazejtří chodil pan Onufry po prstech a milostnice dostala důtku. Pro vyražení poslal pánbůh téhož dne starého Bendrzyńského, jenž umyt, oholen a svátečně vystrojen, přijel ke ctihodnému sousedovi. Pan Onufry věda, že mu s ním jest odbyti peněžní záležitost, zavedl ho do svého salonku.

V skutku přivezl soused ne-li peníze tedy slib, že jich opatří, ale na půltřetího měsíce a na

směnku vlastní, u přítomnosti svědků sepsanou — svědků pana Manczyńského. Pan Onufry nikdy o výminky se nesmlouval; šlo mu jen o peníze a proto se vším souhlasil.

Poněvadž by to byl šlechtic nemile nesl, kdyby nebyl tváři paní hraběnky spatřil, odešli, smluvivše se o výminky, do salonu na čaj. Hospodář však varoval hosta, aby před ženou o penězích se nezmínil.

Paní Idalie šla k Bendrzyńskému pouze zvědavostí puzena, ale vstoupila před něho jako Juno hrda, zamračena, ráčíc sotva na něho pohlednouti.

Stařec, jenž přes věk svůj byl velký ženkyl, pohlcoval očima loutku, chodící v oblaku vůně, a spanilou jako bohyni.

Těkavý pohled na špinavého starce, ačkoli se umyl, přesvědčil hospodyni, že alespoň ten se cítí povinným, aby jí vzdal příslušnou poctu. Trochu ji to bavilo a poctila ho několika pohledy. Ano tvář její vyjasnila se poněkud, neboť ti, kdož jsou zvyklí kadidlu, volí raději nejhorší než žádné. Několik slov později pronesených okouzlilo docela starého satyra.

Paní Idalie odůvodňovala laskavosť ku Bendrzyńskému tím, že by mohl časem býti potřebným v příčině nešťastných peněz, o kteréž čím dál větší byla potíž.

Bendrzyński odjížděl všecek u vytržení. Pod večer, jsa tím jist, že peníze dostane, šel pan Onufry sám pod okno panny Barbory a to v dobu, kdy u ní byl Więckowski, což tohoto donutilo, aby se skryl za záslonu.

Panna Drobiszová vychýlila se, aby hosta sebou zastřela.

„Co poroučíte?“

„Rád bych věděl, jak se to má s výměnkem? Jest na prodej či není?“

Nechtějíc u přítomnosti svědka mluviti, vyběhla Baruška ku panu Onufrymu na nádvoří a pošeptavši s ním, poslala ihned Więckowského do dvorku.

Písaři dán rozkaz velmi choulostivý. Šlo o to, aby nesmlouvaje se již o cenu, vymohl na starém Zarzeckém, by kvitoval dvanáct set a vzal tisíc. Ostatek chtěla si vzíti panna Drobiszová jako dohazovačné, a Więckowski měl z toho dostati padesát.

Poslovi zdálo se, že nemůže býti nic snadnějšího nad provedení takového obchodu. Co by starému ublížilo, kdyby kvitoval dvanáct set?

Hodina ke konferenci se Zarzeckým nebyla příliš dobře volena; silně již se stmívalo a ve dvorku chodili záhy spat. O změnách, které se tam udály, pan Więckowski ničeho nevěděl. Soudil, že nese-li někdo schudlým lidem takový kapitál, má právo zbuditi je o půlnoci. Z daleka viděl, že v oknech je všude tma.

Starý Zarzecki ještě nespal. Napil se vodky, modlil se růženec chodě po jizbičce. Měl obyčej, že se jej nikdy, ani v kostele, tiše nemohl modliti; musil mluviti hlasitě a deklamovati s citem. Byly to modlitby dojemné, cítěné, nejednou vyvzdychané, vyplakané. Někdy stanul, zdvihal ruce, povznesl své zraky, bil se v prsa, zamlčel se sbíraje ducha.

Patřícímu naň, když se modlil, bylo i nejlhostejnějšímu člověku ctíti cit, jenž prostáčka povznášel k bohu a od země odvracel.

Příchod synův a naděje v lepší budoucnost ještě více starého rozehřály a slze vděčnosti kanuly mu z očí.

Byl všecek v modlitbu pohřížen — an tu zaslechl kroky a odkašlání. Přede vším dokončil zdrávasy a požehnal se, načež dvéře otevřel. Bylo tma.

„Kdo to?“

„Já, Więckowski.“

„Proč tak pozdě?“

„Důležitá záležitosť, pane —“

„Nuže, vstupte!“ vybízel Zarzecki a nechav dvéře dokořán otevřeny, šel ke stolku rozsvítit svíčku; neboť ačkoli ji už měl, nechtěl jí pro sebe plýtvati.

Než písař práh našel, zakmitlo se světélko. Starý se obrátil.

„Nuže, co mi nesete?“

„Známo vám — přicházím v příčině toho, o čem jsme mluvili,“ počal diplomaticky Więckowski, jenž po celou cestu přemítal, nemohl-li by za příkladem panny Drobiszovy na starém ubožákovi ještě pro sebe nějakých třicet rublů vymámiti.

„Nuže, což?“ opakoval Jakub, jsa poněkud na rozpacích; „což —?“

„Což? Řekl jsem vám již, že by se rádi zbavili vašeho sousedstva; proto svolují —“

Zarzecki se ulekl volaje:

„Tu to máme!“

Więckowski podivil se, nalezaje místo radosti, jíž očekával i bez mála zármutek.

„Hotové?“ dodal Zarzecki.

„Ovšem že hotové,“ přisvědčil Więckowski.

Starý se zamračil. Byl vázán slibem a neměl příčiny, aby jej odvolal. Zamlčel se.

Więckowski hleděl na něho a byl by rád něco vyčetl z jeho tváře, na níž se jevil zármutek. Zarzecki hladil si hlavu a vousy.

„Ale nemožno tak kvapiti," namítal; „dovolte, abych se svými promluvil a se poradil."

„K tomu nebude mnoho času třeba," odvětil Więckowski.

„A odkud víte, mnoho-li času bude třeba, namluviti nemocné ženě, aby se vystěhovala?"

Pokrčil ramenoma.

„To jest vaše starost," ozval se písař; „mně bylo přinésti vám zprávu, že jsem vykonal, co slíbeno."

„S prospěchem mnohem větším, než jsem se nadál," zamručel Zarzecki. „Vy jste kovaný, ó kovaný!"

Więckowskému to pochlebovalo. Povytáhl si límečky a opřel se v boky. Zarzecki stál jako zarytý s hlavou skloněnou.

„Za své obchůzky v té záležitosti nežádám nic," počal zticha písař, „neboť vím, že nemáte nazbyt, ha ha ha! Ale já sám bych takovou věc bez panny Barbory neprovedl, a panna Barbora musí něco dostati."

Zarzecki ani se neozval.

„My jsme to spolu tak zřídili, že tím škody nedoznáte, poněvadž to nepůjde z vaší kapsy. Vlk se nasytí a koza zůstane celá. Dostanete svých tisíc rublů a dáte kvitanci na dvanáct set. Proto hrabat ďábel nevezme!"

Skloněná hlava Zarzeckého počala se znenáhla vztyčovati, zrak jeho upřel se na Więckowského, ústa se mu otevřela a dal se do smíchu.

Neřekl ani slova; smál se jen čím dál hlasitěji polonahlas, neboť byl zvyklý tiše se chovati k vůli nemocné ženě. Proto tlumil hlasitý výbuch ale všecka tvář se mu chvěla. Přiblíživ se k Więckowskému zaklepal mu na rámě.

„Při sám bůh, z vás se vyvinul nadějný

mladík! Jak to krásně zosnováno! Mne ubohého připraviti o čest, panstvo ošidit a nikomu — ani muk! Ó výborně!“

Smál se, až mu slzy z očí kanuly!

„Ale u sta blesků,“ zvolal náhle, „myslíte, že dám podpis na dvanáct set vezma tisíc, a dopouštěje se s vámi lži svou duši zahubím?!“

„A což vám to uškodí?“ tázal se Więckowski.

„Mně to neuškodí, ale v podvodu jsem nikdy nikoho nepodporoval, a bych i hladem umíral, nepoškvrním se na stará léta. Jděte s pánembohem!“

„Ale pane Zarzecki —“

„Jděte s pánembohem!“ zahřměl starý důrazněji, ukazuje dvéře.

Więckowski stál tu ještě, ačkoli velice zastrašen.

„Jděte s pánembohem!“ křičel ještě více Zarzecki, obě ruce ke dveřím vztahuje.

Nebylo zbytí. Písař, ačkoli chtěl věc tu poněkud napraviti, pozbyl smyslů, lekl se a šel mrtě ke dveřím. Stanuv u prahu, obrátil se ještě jednou a zakoktal:

„To má člověk z toho, chce-li někomu dobře činiti! Taková jest vděčnost!“

Zarzecki dal se opět do smíchu, ale tak trpce, že písařovi již se nechtělo jej osloviti; proto vloživ čapku na hlavu, odešel ze dvorku jako pitomý. Nevěděl, co by mu dále činiti bylo, ale nechtělo se mu na tom přestati ani panně Drobiszové se přiznati, že se mu jeho parlamentářství nezdařilo.

„Vezmi ho ďas s jeho poctivostí,“ hovořil cestou, „nechat zhyne! Vlezl jsem pro něho do bryndy, nevěda, jak se z ní dostati, ale k tomu jest rozum panin. Co mi do toho?!“

Téhož dne nenavštívil protektorky a nazejtří byl tak zaměstnán, že se do večera neobjevil. Panna ho netrpělivě očekávala, až konečně poslala kuchyňskou pro něho. Bylo mu jíti jako vinníkovi před soudnou stolici.

Hned u prahu vyjela si na něho panna Drobiszová:

„Co to? Kde jste nechal hlavu? Proč jste nepřišel dát mi zprávu?“

„A jakou zprávu, není-li výsledku?“ zamručel písař.

„Jak? co? mluvte!“

„Starý, když se napije, žvástá, aniž ví co,“ odpověděl Więckowski vytáčeje se; „chtěl nejdříve tisíc, a teď mu nestačí dvanáct set.“

Panna až poskočila.

„Z vás nikdy nic nebude, neumíte s ním mluviti! Aby lidé, kteří hladem mrou, takových peněz nevzali!“ Fi!“

Odvrátila se spůsobem ne valně zdvořilým od strápeného Więckowského a umlkla. Dostalo se mu, trpělivě poslouchajícímu, ještě dlouhého naučení, důtky, lání, načež slíbiv, že se přičiní, aby napravil, co zkazil, odešel se zoufalstvím v srdci. Po prvé za svého živobytí vypil Więckowski, jenž u večer nikdy vodky nepožíval, z velké desperace, jíž byl doznal, půl sklenky.

Po vodce jaksi se mu ulehčilo a skončil těmito slovy:

„Panna Barbora není na světě samojediná! Nemá, proč se tak durditi!“

V následujících dnech Więckowski pilně se věnoval hospodářství a nebyl doma. Ba jedné noci objížděl na poli stohy, a jakkoli pro něho posláno, nepřišel.

Tím časem byla pozornosť panny Drobiszové obrácena ke chalupě.

Něco jí pravilo, že by Holota nebyla mohla tisíc rublů tak lehce vážiti, kdyby neměla nějakých jiných peněz. Brala v podezření hraběte Zamińského, že jí pomoci poskytuje; šlo tudíž o to, aby vypátrala, jak věci se mají.

Na to byl prostředek ostatně již vymyšlen. Jakási Lukaszová chudá nájemnice, milosrdenstvím jata, chodila někdy Zarzeckým posluhovat.

Lukaszová napivši se vyzvonila co věděla a čeho se domýšlela.

Panna Barbora zavolala ji někdy se záminkou malých služeb k sobě a vytahala z ní, co chtěla. Zarzečtí nestřehli se jí a ničím netajili. Právě v těch dnech, kdy Sigmund přivezl peníze a Lubliner jich půjčil, zjednala si Lucie Lukaszovou, aby si poněkud pohověla.

Ať byla u Zarzeckých, nebo v kostele, musila na zavolanou kvapiti do dvoru, aby se jí nedostalo domluvy. Vojtem vzkázala panna Drobiszová Lukaszové, aby hned se dostavila.

Stará přikvapila.

„Proč tě tak dávno není viděti?“ spustila panna; „či dala jsi se zcela Holotě do služby? Co tobě do ní?“

Kalíškem vodky začala panna Barbora stařenu vyslýchati.

Pročež vyžvástala nájemnice napivši se, že byl Zarzecki ve městě u Lublinera, že dostal peníze, že se panně naskytlo místo u žida (čemuž panna Drobiszová neobyčejně se usmála), a že konečně syn Zarzeckého přijel a mnoho peněz dal, poněvadž kdesi nedaleko má kondici.

Všecko se takto vysvětlilo. Na syna se panna mnoho vyptávala; ale Lukaszová nevěděla než to,

že jsa kdesi nedaleko ve službě, jest jako malovaný.

„Nechať se jitra nedočkám, lhu-li!“ pravila Lukaszová; „ale ten hospodářský syn se nese jako panáček! Jest sličný a tak pořádný, že má i hodinky a klobouk a hledí na lidi, jako by panoval. Tak mi bůh pomáhej!“

Panna se Lukaszové smála, ale zvědavosť její byla napjata. Vše, čeho se dovídala, popouzelo velice její hněv.

„Kdyby to byli lidé poctivi,“ pravila sama sobě, „nikdy by z bídy nevybředli; ale Holota z ní vždycky vyvázne. Dceruška strčí se hraběti, a synáček kdo ví jakým řemeslem se zabývá. Když si tak provádí, nechávaje rodiče mříti hladem, zajisté jest povedená kopa!“

S druhým kalíškem dán Lukaszové rozkaz, aby vyzvěděla, kde panáček bydlí, co dělá atd.

Okolo ubohé chalupy kladeny takto rozličné sítě.

Pan hrabě Zamiński odejel odtud s předsevzetím, že o rodinu Zarzeckých se postará. Hlavou pletly se mu rozmanité záměry. Vzíti je s sebou na ves nemohl ani nechtěl. Bylo mu to nemožno. Rovněž věděl, že by příliš kvapné a náhlé zálety k dívce nic neprospěly. Ve stavu, v jakém rodina byla, umělkyně potřebovala potěchy, společnosti; musila býti vděčna za pomoc — nezištnou. Doufal, že jí získá ne úsilovně na ni nalehaje, ale kráčeje zvolna, aby srdce jejího dobyl. Spolehal na obrazotvornosť umělkyně, na její mladosť, nezkušenosť a poněkud i na svou vznešenosť. Slovem — chtěl utvořiti poměry, vyhýbaje se skandálu.

Od městečka k němu nebylo daleko. Usaditi v něm rodinu Zarzeckých a posýlati jí, čeho by

potřebovala, nemohlo příliš bíti do očí. Rozličná řízení volala ho často do městysu.

Vraceje se ze Žabího odbočil úmyslně, aby se tu rozhledl.

Dohazovač ihned se namanul.

Hovor začal obilím, jeho cenou, událostmi místními, ano i skopovými kůžemi. Hrabě tázal se mimochodem, nebylo-li by lze, najmouti zde příbytek pro chudou rodinu jistého oficialisty.

Židák pohledl mu do očí, pan Ludvík se zarděl, a dohazovač již věděl, že příbytek má býti někde o samotě. Tvrdil, že o takový příbytek se zahrádkou nebude pro jasného pána potíž, a slíbil, že jej najde.

Asi třetího dne přišel na ves ke hraběti, maje na výběr až tré domků. Dobrodinec chudé rodiny váhal a umínil si, že Anděle pošle list a ji o tom zpraví. Sestavoval list půl dne, znaje důležitost jeho i popudlivost té, jíž svědčil. Chtěl, aby byl na oko chladný a domýšleti se dával hlubokého, tlumeného citu. Napsal dva, tři, než s poslední redakcí byl spokojen. Bylo také nesnadno list poslati, aby do cizích rukou se nedostal. Ku posílkám však měl zkušeného čeledína, jenž větřil každou věc a výborně se choval. Pročež jemu rozkázáno, aby jel do Žabího, v krčmě koně nechal a šel do dvorku u zahrady, ale do něho nevstoupil, se nedotazoval, nýbrž jen tak obcházel, čekal, až dívka vyjde, a jí list do vlastních rukou odevzdal.

Čeledín dobře pochopil své poslání; dostav pak dva zlaté a přijav slib na zpropitné, pořídí-li dobře, vypravil se rychle do Žabího.

Se srdcem tlukoucím čekal pan Ludvík odpovědi. Teprve třetího dne vrátil se posel.

Dívka list přijala i vzkázala, že vřele děkuje a již ničeho nepotřebuje.

Čeledín do slova všecko vyřídil dodávaje, že za odpověď prosil, nalehal, se ukláněl a tvrdošijně na ni čekal, ale že mu panna několikráte opakovala:

„Jiné odpovědi nedám, byť jsi tu rok čekal.“

Dostav košem umínil si hrabě ještě pevněji, že se k dívce dotře a takto odbyti nedá.

* * *

Prvé než paní Idalie pozvala panstvo Du Royerovic k obědu do Žabího, došlo pozvání do Borku. Parfumovaným lístkem odpověděla paní Manczyńská, že právě měla tutouž myšlénku a že si zamlouvá její uskutečnění.

V určitý den měla paní Idalie, chtějíc býti úchvatně krásnou, dlouhou poradu se svou milostnicí o výboru sukní, šatů a účesu. Krásná paní chtěla potrestati drzého člověka, který jí holdu odepřel. Baruška, znajíc výborně povahu, choutky a tajné myšlénky své andělské paní, uhodla snadno, že tam zajisté jest nějaký bratranec nebo mladík.

Nesměla však se ptáti vědouc, že paní jest nerada, zná-li někdo její tajnosti. Pan Onufry, jemuž dovoleno, aby se podíval na toiletu, byl nad svou paní u vytržení, políbil jí ruku a rozmrzelost svými pochlebnůstkami trochu napravil.

Baruška přisáhala, že andělskou paní neviděla nikdy tak překrásnou.

„Škoda,“ dodal manžel, „že u Du Royerovic vše to bude jako ztraceno; neboť mimo starého hospodáře i bratrance nebude tam nikdo, a ty jsi hodna toho, aby zástupové před tebou klekali!“

Nejdrobnější příslušnosti k obleku byly voleny s rovnou pečlivostí jako úbor na hlavě a paní seděla již v povoze, ana tu ještě poslala k Barušce pro jiné rukavičky.

Po celou cestu paní Idalie mlčela, neboť bála se nad míru, aby si šatů nepomačkala; panu Onufrymu bylo seděti bokem a nesměl kouřiti, aby dým na nějaké obrubě neuvázl.

Konečně stanul povoz šťastně u chodníku, kdež hosti očekával starý Du Royer, oba jeho synové, domnělý bratranec a zcela neočekávaný hrabě Zamiński. Tohoto paní Idalie pořád litovala pro vyslíděnou do chalupy vycházku.

Hrabě byl tu náhodou, dověděv se o příchodu panstva Du Royerovic. Společnost zvětšila se i oživla zároveň, a krásná Ondyna mohla, nevyjímajíc staršího syna domácího, dospělého již mladíka — mocnost pohledů svých zkoušeti na třech obětech, totiž na hraběti, bratrancovi a Bolkovi Du Royerovic.

V saloně sestavila se společnost tak, že ve hlavním kruhu mimo obě paní zůstal pouze hrabě Zamiński.

Téhož dne oděla se paní Idalie oblekem barvy mořské, zároveň rozmary jako moře nestálé.

Sigmund, pro něhož tolik trpěla, postoupil toho dne své místo úplně hostu a jako jí na vzdor zaměstnával se opodál i na blízku neustále s Bolkem a mladším jeho bratrem. Nyní nezdál se jí býti bratrancem, a paní Idalie lekala se již, nemýlila-li se, nepovažovala-li vychovatele za — člověka.

Tento druh nevinné záletnosti, jíž paní Manczyńská churavěla, vymáhal, aby se jí kořil všechen svět. Lichotila se i Więckowskému, když

stála na chodbě a písař opodál tamtudy šel. Bylo tak v její povaze.

Prvé než chystáno na stůl, vystřídaly se osoby v saloně dlící několikrát v různých směrech; pročež mohla paní Idalie častěji pohlednouti na Sigmunda a vlíti do pohledů svých všecku mocnost, již měla v duši.

Po druhém pohledu znamenala patrný účinek. Mladík byl na rozpacích, oči jeho byly k ní obráceny otázkou a dostaly nezřelelnou ale znepokojující odpověď. Bylo patrno, že konečně šíp utkvěl.

Paní Idalie pozorovala, že nedávaje toho na sobě znáti, stanuv jednou za hrabětem Zamińským, pak opět za Bolkem — velmi bedlivě a nepokojně ji sleduje, jako by se důkladněji přesvědčiti chtěl, byla-li v skutku otázka jemu dána a měla-li význam, jakýž jí přikládal. Tímto potěšena odpověděla krásná paní pohledem tak zoufale rozhodným, že jej omluviti mohl toliko první pokus a potřeba odvetu.

Sigmund stál jako zarytý, zbledl a ne brzy nabyl svobody pohybů.

Čtenář v této zcela nezáhadné postavě dávno poznal Zarzeckého, jejž náhoda vydala v šanc vraždnému ohni zrakův tvoru nevinně záletného.

Sigmund byl přes to, že se v saloně svobodně i slušně pohyboval, což mu bylo přírodou dáno — docela cizí v životě salonním a jeho hračkách. Stráviv mladosť těžkou prací, nedostatkem, a vyšinuv se o vlastní síle trochu výše, neokusil pranic života srdce, snů a mladinké obrazotvornosti. Ženy jako ideálu pro něho nebylo. Usmívaly se na něho nejednou luzné dívky, o které se otíral, ale nijak ho nedojímaly. Sigmund, jsa obdařen velkou energií, byl nadšen jedinou

myšlénkou: vyšinouti se na stanovisko a zachrániti rodinu.

Neměl času k milostkám a pohrdal jimi jako věcí lichou. Pohled záletné paní Idalie byl pro něho jako jiskrou, která padla do vyschlého dřeva, spůsobilého, aby vzplanulo živým ohněm.

Znal v Idalii nepřítelkyni svých rodičů a nedomýšlel se, že by nevěděla, kým on jest. Pohled tak bouřlivě vyzývavý nabýval přes to ještě neobyčejného významu. Žádný dvacíti a několikaletý mladík, byť i nejslušnější a nejvážnější, nehněvá se, pohledne-li na něho tklivě žena velmi krásná. Sigmund byl tak vzrušen, že se sama sebe styděl.

V duši této ženy, která nikdy nikoho nemilovala mimo samu sebe, vzbudil s druhé strany mladý, hezký muž, na jehož čele sídlil duch a na jehož tváři se zračila zmužilá ráznosť — sympatii pro ni nepochopitelnou. Ve třicíti a několika letech po prvé setkati se s osobou, k níž vábí jakési záhadné kouzlo — jest věcí zajisté vzácnou ale ne bezpříkladnou.

Paní Idalie přirovnala ho ke svému mužovi a nemajíc zřetele ku věku, dopatřila se v panu Onufrym hezkého parádila; hrabě Zamiński zdál se jí vedle něho býti jako mužem vybledlým, vypraným a nedobře zbarveným.

Bolek Du Royerovic, mladík sličný, hbitý a veselé tváři, měl proti němu do sebe cosi dětinského. Slovem — Sigmund, i v případu nejhroznějším, kdyby byl vychovatelem — ničeho u ní nepozbýval.

Zarděla se sama, když jí přišlo na mysl, že by si takového vychovatele pro svého syna přála. Tím sahala již trochu příliš daleko.

Před obědem baveno se v saloně, načež paní

samy trochu se procházely; a když dáváno na stůl, vzhlédla paní Idalie zvědavě, jakého místa Sigmundovi se dostane. Mohla tím nabyti jistoty o jeho postavení v domě. Stalo se, že usedl mezi oba syny — ale z toho nic nebylo lze souditi. Majíc pozornost obrácenu ke všemu a neslyšíc pána toho jmenovati jinak, než panem Sigmundem, paní Idalie čím dál tím více se domýšlela, že jest vychovatelem.

Ale což? S počátku ji to pobouřilo a trápilo, ale znenáhla spřátelila se s tou nezbytností ano byla s ní bez mála i spokojena.

Sigmund zakusiv nad míru opatrně sladkosti prvního pohledu, který nejen že byl ovocem zakázaným, ale v skutku rajským jablkem — nemohl odolati, aby opět po tomto jedu nesáhl. Neustále znělo mu v uších, že jest to tatáž žena, která jeho rodiče jmenuje Holotou a jest příčinou jejich utrpení, ale nic neprospělo. Ta ukrutnice byla tak mocná, že bylo lze na vše zapomenouti tomu, kdo zraky své na ni upřel.

Tento počátek sympatie byl zajisté s obou stran čistě smyslný; leč v tom, co na světě vůbec sluje láskou, hrají, bohužel, smyslové takovou úlohu, že nikdy nelze rozeznati, kde jsou a kde jich není. Rovněž jsou nejstrašnějšími vášněmi právě ty, kteréž poesie čistě pozemskou přirozeností zahaluje jako pláštěm královským.

Sigmund jsa zmaten, roztržit a sám s sebou nespokojen, ačkoli mohl ze všeobecného u oběda hovoru těžiti, aby se blíže stýkal s paní Idalií — nejen se o to nestaral, ale umínil si, že se jí bude vyhýbati. Měl to za svou povinnost. Ona však dokonala očima, co oči začaly, a veselost její nabyla půdy; neboť při deséru byla tím jista, že zvítězila nad člověkem.

Naproti Sigmundovi sedící hrabě Zamiński, jenž o jeho povinnostech v domě zpraven jsa nevěděl, že to jest bratr umělkyně, konal se skušenosti starého světáka za hovoru jisté pozorování a polapiv hledy, neustále sem tam těkající — něčeho se domýšlel. Znal výborně paní Idalii a věděl, že jest nejctnostnější ze žen záletných, s jakýmiž se za živobytí byl setkal; bavilo ho pouze to, že ani takovému Sigmundovi života darovati nechce.

„Ubohý mladík!“ pravil sám sobě; „nezná-li našich paní, vezme to s ní do opravdy a zšílí. To by bylo potěšitelné!“

Bylo po obědě. Chtěje se pobaviti s naivním, jak se zdálo, mladíkem, hrabě přiblížil se k Bolkovi žádaje, aby ho s panem Sigmundem seznámil.

„Můj přítel, pan Sigmund Zarzecki — pan hrabě —“

Příjmí překvapilo hraběte, tak že byl na rozpacích.

„Odkud jest vaše rodina?“ tázal se hrabě.

„Velmi z blízka,“ odvětil Sigmund; „jsem synem bývalého správčího nebožky podkomořiny.“

Hrabě zbledl jako stěna; však hned nabyl zase vědomí. Mysl jeho kvapem skombinovala, jaký prospěch by mu z toho vzejíti mohl. Neznaje Zarzeckého soudil, že ho snadno pro sebe získá a jím opět sestry. V každém případě bylo třeba seznámiti se s ním blíže, důvěrněji, a těžiti z toho, čeho mu náhoda poskytla.

Dámy odešly do zahrady, a starý Du Royer, kterýž bez doutníku dlouho se obejíti nemohl, pozval pány k sobě. Sigmund, jenž druhdy nekouříval, nechtěl tomu již zvykati; nekouřil, chtěje zůstati u svého malého chovance; však hospodář,

kterýž ho miloval, vypravil syna s paními a jeho pozval k sobě.

Šli pospolu do pokoje, ze kteréhož byla vyhlídka do zahrady a kdež rozestaveny pohovky.

Hrabě měl kdy přemýšleti a zosnovati plán, dle něhož by mu se Sigmundem bylo jednati. Umínil si, že ho rázem pro sebe získá. Obratnosti se mu nedostávalo. Přítomnosť starého i mladého Du Royera překážela mu, aby s ním důvěrně pohovořil; ale naskytla se mu příležitosť, zavésti Sigmunda k oknu a zde mu pošeptati:

„Těší mne, že se setkáváme. V zájmu vaší rodiny, neboť vaši sestru, slečnu Andělu mám dávno čest znáti, jest mi promluviti s vámi mezi čtyřma očima. Možno-li, navštivte mne!“

Sigmund pohledl na hraběte poněkud udiveně; avšak zdálo se mu, že návrh ten vychází ze srdce příliš dobrého, než aby jej zamítl; proto ukláněje se odpověděl, že přijde.

Mluvě sám pokud možno nejméně, povzbuzoval hrabě velmi obratně Sigmunda k hovoru a bedlivě naslouchal. Chtěl ho poznati, aby vypátral, kterak by mu s ním bylo si vésti.

Již dříve představoval si, že mladík přes zevnějšek docela slušný zajisté jest — naivním. Utvrdilo ho v tom i to, že se dal lapiti při šípových pohledech paní Idalie, jejichžto cenu hrabě znal. Podivil se velice, přesvědčiv se, že Sigmund jest rázný, vzdělaný, a jakkoli neznal světa, nenedostávalo se mu zmužilosti, aby s ním zápasil, kdyby toho bylo třeba.

Bližší známosť se Sigmundem pranic ho nepotěšila; přesvědčilť se, že mladík ten jest mužem, život do opravdy pojímajícím. S prospěchem bylo pouze to, že ho poznal.

Tím časem, kdy v pokoji pana Du Royera

hovořeno při doutnících, dámy vyšly na pavlan v zahradě a Idalie umínila si, že se hospodyně zeptá na mladíka.

Šlo o to, aby to učinila, nevzbuzujíc žádného podezření.

„Vy jste ve všem šťastni!“ ozvala se ku přítelkyni. „Zdá se mi, že pan Sigmund — není-liž pravda? jest vychovatelem mladšího syna vašeho?“

Paní Du Royerová přisvědčila pokynutím hlavy.

„Vypadá velmi slušně, a můj Němec —!“ Nedomluvila.

„Vskutku — jsme se Zarzeckým velmi spokojeni,“ odvětila hospodyně. „Bolek nám ho doporučil, neboť byli spolu na studiích. Umí se pohybovati a jest hlava velmi nadaná.“

Paní Idalie zbledla, slyšíc příjmí známé.

„Jak že se jmenuje? Zarzecki?“

„Soudila jsem, že jeho jméno znáte,“ dodala klidně hospodyně; „neboť jest synem starce, jenž byl u vaší podkomořiny správčím, nebo čím —“

Mluvíc to paní Du Royerová, hleděla více na krásné šaty své sousedky než na ni samu a neviděla, že mžikem tvářnost její se změnila. Sama její majitelka zajisté si toho byla vědoma a snažila se, aby opět se vzpamatovala, prve než zrak hospodynin k ní se obráti. Zamlčela se pouze.

Nevědouc, čím by začala, napila se rychle kávy, ovívala rychle vějířem a obdivovala se ihned neobyčejné kráse granátů na pavlanu stojících, ačkoli obrat ten byl nejapný a mohl vzbuditi jisté podezření. Klidná paní Du Royerová smějíc se připomněla, že tytéž granáty, jež zde potřebují takového ošetřování, již v Sestri zcela krásně kvetou a okolo Janova u plotů se vyskytují.

A tak dostal se hovor do Vlach.

Co se dálo v duši paní Idalie, jest nesnadno ba nemožno vylíčiti.

Všecky myšlénky jako nějakým vichrem uchváceny srazily se ve tmavý mrak a kroužily, zatemňujíce světlo; načež v nich kmitaly blesky a znenáhla teprvé prodíralo se klidným deštivým příkrovem nebe.

Toužila pokud možno nejvíce po samotě, styděla se sama za sebe, za své city, za svou bázlivosť — chtěla od sebe samé utéci. Jsouc zvyklá přetvařovati se, vedla chutě hovor dále, cítila, že se v něm dopustila hroznych omylů, že byla roztržita, a oddechla si teprve, když muž konečně přišel, aby ji k odjezdu vybídl.

Při odchodu byli všichni mužští i pan Sigmund. Paní Idalie pevně si umínila, že odejde neohlednouc se po něm. Srdce její bilo v prsou až do úmoru. Moc, kteréž odolati nemohla, zavedla její zraky k Sigmundovi a ne hněvivě ale s výrazem tesknoty a zármutku upřela naň svůj pohled.

Pozříti takto na plebeje, na ošklivou Holotu, bylo v jejím vlastním přesvědčení zločinem — a zločinu toho dopustila se bezděky.

Bylo jí do pláče.

Seděli již v povoze. Pan Onufry nevěděl dosud ani o příjmí ani o původu Sigmunda. Pohlednuv na choť, jež jako zdrcena do podušek sklesla, domýšlel se, že buď jest churava, anebo že se něco stalo, co mu jest záhadno.

„Má dušinko, neuškodil ti oběd?“ tázal se.

Idalie vzchopivši se pohledla mu do očí.

„Nevíš nic?“ zvolala.

„Já? a co mám věděti?“

„Sigmund —“

„Sigmund —?“ udiveně opakoval pan Onufry.

„Jest jejich vychovatelem!“ dodala s velkou popudlivostí paní Idalie, „jest synem starého Zarzeckého!“

Nyní došlo na pana Onufryho, aby ustrnul. Ústa se mu široce otevřela, hleděl dlouho na ženu a vzdychl:

„Syn Zarzeckého! Víře nepodobno!“

„V skutku! Lidé beze všeho jmění, umírající hladem, učinili, jak říkáváš, z dcery umělkyni a ze syna —“

„Avšak na mou věru,“ pravil Onufry, „má tvářnost tak slušnou! To jest nade všecku víru!“

„Ano, nade všecku víru!“ přisvědčila paní. „A my jednoho krásného dne jsme vydáni v šanc nehodě,“ dodal Onufry, „že s ním dlíme v jednom saloně, sedíme u jednoho stolu a poklony mu činíme.“

„Ha, přiznávám se, že bych se toho do starého Du Royera nikdy nebyla nadála, že si s námi takový žert ztropí!“

„Á, á,“ opakoval pan Onufry rozhřívaje se. Tvář začala mu planouti. Což kdyby byl býval na místě Idalie, jež cítila, že syn té Holoty se jí do srdce vedral!

Pokoření panino bylo jiného druhu než Onufryovo, jenž prostě se hněval a bouřil. Nebyl s to, aby pochopil, kterak piják může míti takového syna, a chvílemi namítal, že snad se přeslechla, slyšíc jmenovati mladíka příjmím.

„Vždyť mi Du Royerová s největší na světě chladnokrevností pravila,“ odvece paní uražena, „že jest synem starého správčího podkomořiny.“

Skoro s horečkou paní Idalie dojela do zabího a počala ihned se svlékati. Baruška byla již v komnatě a pohlednuvši na svou paní, nepokojně k ní přiskočila:

„Milostivá paní jest churava?! Co schází mé andělské paní? Čím pak si ublížila?“

Idalie seděla již ve křesle, majíc hlavu o ruku opřenu. Milostnice před ní poklekla.

„Pro živý bůh, vzpamatujte se! Kolínskou vodu — sůl —!“

Prve než tyto látky se šperkovního stolku přineseny, Idalie nabyla vědomí. Hluboký vzdech vyrval se jí z prsou.

„Ty nic nevíš?“ zvolala jako dětinským leknutím, „ty nic nevíš? Pomysli si — Zarzeckých syn —“

„Té Holoty?“ přetrhla její řeč Baruška.

„Jest vychovatelem u Du Royerovic!“

Panna Drobiszová spráskla tlusté ruce.

Zda-li možná —!“

„Teprvé dnes jsem se toho dověděla! Když jsme tam byli po prvé, mluvili jsme s ním, ani dost málo se toho nenadějíce. Věř mi, vypadá neobyčejně, neslýchaně slušně. Měli jsme ho za někoho z naší společnosti.“

Panna Drobiszová nejen hněv panin sdílela, ale rozdurdila se mnohem více na — Holotu, kterýž se opovážil, přiblížiti se k andělské paní a oči k ní povznésti.

Nevěděla o ničem.

Překvapil ji nevídaný zmatek Idaliin a dojem, jakéhož doznala.

„Přisáhám,“ ozvala se, „že to jest úskok nehodných Du Royerovic. To bylo nalíčeno, vypočítáno! To jest hanebné! Já bych jim jednou pro vždy vypověděla. Že pak se opovážili, naproti panstvu vzíti v ochranu ničemnou čeládku! Co pán tomu říká?“

„Oba jsme tím omylem ztrnuli,“ odpověděla Idalie, „méně hněvu na jevo dávajíc než se slu-

žebná nadála. „Já však Du Royerovic neobviňuji. Paní sama mně sdělila, že zároveň s jejím synem studie dokončil a že on ho do jejich domu přivedl.“

„A jak tulák vypadá?“ tázala se Baruška.

„Již jsem řekla,“ odvětila trpce paní; „všichni jsme se klamali, tak slušnou má tvářnost! Ujišťuji tě, že já sama s počátku ho měla za příbuzného.“

„Milostivá paní,“ vzkřikla milostnice, „ach, totě hrozné!“

Pod tíží těchto slov sklonila Baruška hlavu a jala se paní zvolna svlékati.

Pan Onufry, nemaje důvěrníka, zabýval se chodě po pokoji myšlénkami nepříjemnými. Vstupovaly mu na mysl následky toho, že se do domu sousedského vetřel syn lidí, kterým bylo tolik od něho snášeti.

„Jest na bíle dni, že nás očerňují, ostouzejí; že si do nás stěžují, a všecka vina utkví na nás, Krásné to věci, roztomilé věci!“

Nejsa zvyklý sám sebou vládnouti, běžel pan Onufry do salonu hledat paní; ale zde bylo mu dlouho na ni čekati, ana rozprávka s Baruškou mnoho času vyžadovala.

Mezi tím paní Idalie měla pokdy přemýšleti o tom, kterak dále nakládati bude s Holotou.

Jakmile se objevila v saloně, a nepokojný muž, vyhýbaje se Angličance a Němci, stranou ji odvedl, nabyla mysli a chladné krve, alespoň na oko.

„Můj drahý anděle, co tomu říkáš?“ počal pan Onufry. „Přemítala jsi o následcích? Jsou to okolnosti, kteréž mohou působiti na naše poměry. Já — já se ti přiznám ke všemu.“

Tu políbil jí ruku.

„Chtěl jsem tě překvapiti: totiž koupiti po-

zemek od Zarzeckého, abychom se jich odtud zbavili. Starý piják prodává mi jej za tisíc a několik set rublů. Co tomu říkáš? Budou i v tom viděti křivdu a vezmou nás do prádla. Du Royerovic mají mnoho známých v sídelním městě a všude.“

Zalomil rukama.

Idalie zarmoucena mlčela.

„Děkuji ti vřele za tvé dobré srdce; ale tisíc a několik set rublů lze lépe užiti. At zůstanou, kde jsou.“

Pan Onufry se podivil.

„Já věru nevím, co by nám bylo činiti,“ ozvala se paní Idalie, trhajíc cíp šátku. „Vedli jsme s nimi dlouhý boj a nezískali ničeho. Kdo ví, jestli by se nepokořili, kdo ví —?“

Poslušný muž hluboce se zamyslil.

„Zajisté,“ pravil; „ale jest to rodina ošklivá, nemohu jí vystáti! Raději o tom nemluvme! Dějíť se za živobytí časem věci nezbytné.“

Mlčky šli k večeři a o tom již nemluvili. Paní bolela hlava, pan Onufry nevrle přecházel, a všechen dvůr soudil, že projížďka do Borku se nezdařila.

Příští den bylo snad ještě hůře přečkati než minulý. Čím hloub oba vnikly myšlénkami v poměr k Holotě, tím hůře bylo najíti východ z labyrintu, do něhož osud je zavedl.

Ze Sigmunda bylo lze utvořiti si úsudek o Anděle, o níž věděli, že jest velmi musikalní. Hrabě ji chválil; měla tudíž i ona své vyvolence a ctitele talentu. Všecko se spiklo, aby panstvo Manczyńských jako utiskovatelů nešťastné rodiny v očích světa bylo zahanbeno.

Paní Idalii tanulo na mysli, aby se mírnila, a kdyby se sblížili, o zapomenutí minulosti posta-

rala; pan Onufry, nesdíleje toho mínění, přijal je v pokoře ducha za své, aby ženě neodporoval. Byl tím jist, že k žádnému sblížení nedojde.

Nejvíce byla zhorka nakvašena a nejvíce na Du Royerovic a na Holotu se hněvala panna Drobiszová; proto umínila si působiti na paní tak, aby všelikou umírněnosť vykořenila.

„Nedopustím, aby se jim dostalo úlevy, byť mi nevím co činiti bylo! Panstvo by se vůči světu samo kompromitovalo. Ó nikdy, přenikdy!“

V ošklivé chalupě pranic se nedomýšleno, co se děje v zámku; jen ve starého Jakuba vstoupil s příchodem synovým nový duch. Starosť alespoň o vezdejší chléb ustoupila, nemocné se poněkud ulevilo, on sám pak skládal s novým zápalem kolečka svého mlýna. Ku posluze v domě najata Lukaszová, a Lucie mohla si trochu hověti, šatiti se, na sebe mysliti.

Den ze dne očekáván Sigmund, jenž nemoha přijíti hned, po několiku dnech s večerem do Žabího zavítal.

Lucie úplně změněna, běžela mu vstříc.

Ačkoli na její sličné tváři zůstavily trudy a nedostatek své sledy, rozkvetlo mladé líce opět a šatem trochu pečlivějším nabyla dřívější své postavy. Nebyla to již nešťastná osoba, uplakaná i otrhaná, již Sigmund s ustrnutím na prahu dvorku potkal, přišed sem poprvé. Šli spolu k loži nemocné matky, jež syna dlouho u sebe zdržela, nemohouc se ho nasytiti; pak uchopil se ho otec a konečně zmocnila se ho Lucie, jež po rozmluvě s ním lačněla.

Ani otci, ani matce nezmínil se Sigmund o setkání s Manczyńskými; ale když byli o samotě šeptal sestře do ucha:

„Manczyńští byli dvakrát u Du Royerovic. Viděl jsem oba.“

Lucie hněvivě se zarděla.

„Jakže?“ zvolala, „a ty jsi hned neodešel, abys jedním vzduchem s nimi nedýchal?!“

Sigmund se rozesmál.

„Má nejdražší, nemohl jsem a nechtěl učiniti demonstraci v domě, kde mi tak dobře a jemuž jsem takovými díky povinen.“

Sestra se zamračila.

„Jsou katany mých rodičů!“

„Nehodlám jich omlouvati,“ pravil Sigmund, „ani k nim se přiblížiti. Sama paní, již jsem po prvé za živobytí měl štěstí viděti, jest velmi sličná paní.“

„A to mluvíš ty?!“ zvolala sestra.

„Kdo ví, není-li nejhorší osobou,“ odvětil Sigmund; „ale že jest sličná, o tom není pochybnosti.“

„Žena bez srdce, marnivá, rozmazlená, hrdá, která jen na sebe myslí a jen sebe miluje.“

„Vše to jest možno,“ dodal Sigmund; „ale ujišťuji tě, že jest velmi slična.“

„A ty jsi škaredý!“ ozvala se sestra odstrkujíc ho. „I tys tedy jako všichni na světě mužští, kterým krásná tvář ženy zastírá všecky její šerednosti srdce i duše.“

Sigmund políbil ji v čelo.

„Milá sestro,“ pravil, „pomni, že Řekové viděli krásu všude, kdekoli se naskytovala a úctu jí vzdávali.“

„I takové kráse, jakou vyniká paní Manczyńská?“ dodala Lucie ironicky. „Kdybych mohla, hněvala bych se na tebe; ale že tě miluji, jest mi tebe líto.“

A po krátkém rozmyslu doložila:

„Krásně asi tě krásná paní přijala!“

„Ó,“ dosvědčoval Sigmund, „byla-li to komedie, přiznávám se ti, že byla odehrána tak uměle, že žádná Ristori s ní měřiti se nemůže! Hleděla na mne, jako bych nebyl Zarzeckým, v skutku!“

„Ošklivá záletnice!“ přejala řeč Lucie. „Nemluv mi o tom, nechci to slyšeti! Já však tomu rozumím. Bojí se tě a chtějí tě odzbrojiti.“

Sigmund měl ještě na jazyku, že ho hrabě Zamiński pozval; ale zdržel se, nechtěje o tom sestře se zmíniti, dokud by ho byl nenavštívil.

„Zkazil jsi mi radost, již jsi s sebou přinesl,“ skončila sestra. „Nad rodinu, kteráž nemá slitování s mým otcem, není mi na svčtě nic odpornějšího. Nejsem mstivá, ale kdybych mohla, Sigmunde, pomstila bych se na nich za naše slzy, byla bych ukrutná!“

„Milená Lucie, tys umělkyní ve všem a máš ohnivého ducha; ale mně mužskému jest počítati s chladnou skutečností.“

„Nezávidím ti toho,“ dodala Lucie, potřásajíc hlavou; „já však nemám jiného nad výpočet, jejž mi diktuje srdce.“

„A v srdci,“ odvece Sigmund snaže se obrátiti v žert hovor sobě nemilý, „v srdci dvakrát dvě —“

„Bývá nic — nebo sto,“ skončila sestra, „nikdy čtyři!“

Konec dílu prvního.

Holota.

Román z doby nynější

od

J. I. Kraszewského.

S povolením spisovatelovým z polštiny přeložil

Vilém Špaňhel.

Díl II.

Matice lidu ročníku XVII. číslo 2.

(Běžné číslo 98.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1883.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1883.

Paní podkomořina, o níž jsme již z rozličných úst slyšeli, náležela k ženám minulosti, obdařeným velkou energií, kteréž pojavše nějakou myšlénku, uměly ničeho nedbajíce ji uvésti ve skutek. Nebožtík její manžel utrácel peníze, mrhal jimi, i syn a vnuk začal záhy kráčeti po jejich stopě. Protož ubohá žena jsouc opanována domněnkou, že jest povinna jmění rodinné zachrániti a pro budoucnost pojistiti, všecka se tomu obětovala.

Nepřepínal pranic, kdo ji líčil až do vystřednosti skoupou. Žila po deset a několik let jako v horečce, střádajíc peníze dychtivě, lakotně, bez zřetele na výsměch a útržky, jakých se jí dostávalo. Nekřivdila nikomu; ale majíc dobré srdce, nečinila mnoho dobrého, neboť měla osud rodiny stále na očích.

„Připraví se o všecko a zahynou! Manczyńských udá se někdy hledati u žida pod lavicí!“

Vlastní majetek jakož i ten, jejž měla před výměnkem, sloužil jí za dílnu k nabývání bohatství.

Nabyvši během desíti a několika let zkušeností, zručnosti, způsobilosti, a najavši si čeládky, podkomořina shromáždila velmi značné jmění. Důkladně odhadnouti nikdo je neuměl a u výpočtech

snad přepínáno; ale nebylo nikoho tajno, že má summy velké. Ježto syn utrácel majetek, nedostal od ní ničehož, a vnukovi nedala ani groše, vytýkajíc mu marnotratnictví a často ani na oči pustiti ho nechtějíc.

Hospodářství na statcích bylo dosti spořádáno. Některé byly pronajaty, jiné měly správce; podkomořina všem důvěřovala, a peníze, kteréž jednou přijala, z jejích rukou už se nedostaly. Nepůjčovala nikomu, nikde neukládala, a kam se poděly, věděl předně bůh, za druhé ona a za třetí snad Zarzecki.

Přijavši Zarzeckého jako mladého chlapce za písaře, podrobivši ho rozličným zkouškám a seznavši v něm vzornou poctivost učinila z něho nástroj a konečně ke všemu ho užívala. Byltě to, jak jsme viděli, člověk velmi prostý, poněkud podivín a k tomu náruživý, ale velmi svědomitý. Svědomitosť činila ho podkomořině drahým, pro ni odpouštěla mu omyly, podivnůstky, slabosti, neboť věděla, že neobmezené důvěry její nezklame.

Během času slábnouc, stárnouc a paměti pozbývajíc, podkomořina důvěřovala mu čím dál tím více až konečně všecko jeho věrným rukám svěřila.

Jezdil místo ní po statcích, přijímal peníze, kvitoval, smlouval, psal rejstříky a peníze schovával.

Podkomořina obyčejem starých lidí papírovým penězům nerozuměla a málodky je přijímala; měnila všecko ve stříbro a zlato. Za dávných časů, dokud byla zdravější, její pokoj byl vaky a váčky všecek naplněn. Měď měla své přihrádky ve skříňkách, neboť zde nepřišel ani jediný haléř na zmar, ana stařenka říkávala:

„Kdo si neváží groše, není hoden haléře.“

Když podkomořina napolo sehnuta, nemohouc

již choditi jinak než o holi, čím dál tím více o sebe znepokojovati se začala, povolala několikráte právníky, aby s nimi učinila nějaké pořízení.

Slynula bohatstvím; proto kladli jí těžké výminky, chtějíce z té příležitosti těžiti.

Vše, cokoli hodlala učiniti, vymáhalo času, formalností, proseb, péče. Stařence nechtělo se rozhazovati peněz na samé přípravy; hněvala se a neučinila ničeho, povolávajíc vždy nových rádců.

Tím stráveno mnoho času a vysílenosť i unavení donutily ji, aby ulehla na lůžko. Marně zapřisáhal ji Zarzecki, aby povolala lékaře; štítila se píti odvar z bylin a masťmi se potírati. O lékaři ani slyšeti nechtěla.

„Opovaž se přivézti mi ho! To by ještě scházelo! Pak plať účty lékárnické! Hodina smrti jest určena, a žádný lékař tomu nepomůže.“

Když čím dál tím více sil začalo ucházeti, lekla se patrně podkomořina, že nebude míti času, aby skončila poslední pořízení. S nesmírným pospěchem pracovala o něčem tajně se Zarzeckým, kázala mu spáliti všecky účty a poznámky, posýlala ho, poroučela mu, chtěla k jeho radě sepsati nějakou závěť a již posláno pro notáře, ana tu náhle život skončila.

Nepokoj bezpochyby smrt urychlil, neboť se ustavičně obávala, aby vnuk majetku po ní se nezmocnil.

Vskutku číháno na dědictví, očekávána smrt stařenčina. Jakmile zpráva o ní se roznesla, zmocnil se poctivý pan Onufry se soudem a úřadníky, ačkoli mrtvola z ložnice dosud nevynesena, — starého domu a ve správu jeho se uvázal.

Ve psacím stolku nebožčině našlo se několik set rublů, jež sotva na skromný pohřeb stačily.

Uhodili na Zarzeckého, kde je pokladnice; on však odpověděl, že s ní podkomořina bezpochyby nějak naložila a že mu nic neodevzdáno.

Po listinách a účtech našel se toliko v peci popel a ostatně nebylo po nich žádného sledu. Jakub uvězněn, tázán, vyhrožováno mu, držán v zajetí — ale mlčel zatvrzele.

Počalo hledání ve starém dvoře, vytrhána podlaha, bourány zdi, kopáno, nepominut žádný kout ale nenalezeno nikde nic. Podkomořina měla málo čeládky a ještě méně si dávala sloužiti; čeládka ta vyslýchána, však nemohla ničehož říci. Jen od právníků, povolaných k sepsání pořízení, vyšlo na jevo, že se tu zajisté značné sumy nalezaly.

Pan Onufry také se dověděl, že Zarzecki byl od podkomořiny několikrát do Varšavy poslán. Domýšleno se, že s penězi; ale on nechtěl nic říci.

„Zavázal jsem se slovem a zapřisáhl se nebožce, co mi nařídila a svěřila, že nikomu nepovím. Zabijte mne nebo mučte, nepovím!“

Jsa dlouho týrán vězením, Zarzecki byl propuštěn, slibovány mu peníze a jiné věci, ale k tomu jen ramenoma krčil. Konec koncem — když nebylo ni nejmenších důvodů, že by si byl něčeho přivlastnil — upuštěno ode všeho, a panstvo Manczyńských pojavši myšlénku, že kapitály někde tajené svým časem se objeví a na jevo vyjdou — těšilo se už jen nadějí velmi krátkou.

Podkomořina měla vlastního bratra, pana starostice Szumińského, tak skoupého jako ona. Ukřivdil jí při výměře výbavy; proto se pohněvali a nenavštěvovali. Sestra měla s ním právní spor, jejž prohrála. Poměry byly po mnoho let přerušeny. Starostic, starý mládenec, neženatý, byl při své lakotě také pyšný, žil na Bílé Rusi, střádal peníze a někdy v titěrnostech si liboval.

Proto byl vydán v šanc posměchu. Jsa mnohem mladší podkomořiny, pan starostic žil dosud, ale jako ona rodiny Manczyńských znáti nechtěl. Koncem života psávala mu sestra, on jí, a tím byla korrespondence dosti čilá. Szumiński, buď ku pozvání či dobrovolně, vypravil se návštěvou k podkomořině a přijel k ní; seznav pak spůsob jejího života i pohádav se s ní opět, vrátil se rychle na Bílou Rus.

Když mu oznámena její smrť, nechtěl dokonce jeti na její pohřeb, vymlouvaje se na churavosť.

Během prohlídky majetku po bábě vypravil se pan Onufry k dědovi na Bílou Rus, ačkoli se od něho mnoho dověděti netroufal.

Jak byl od něho přijat, nikdy nepověděl; ošíval se, když se o něm stala zmínka, a dosti záhy se navrátil. Zdá se, že chtěl od něho míti nějaké zprávy o kapitálech, s nimiž se mu sestra netajila; starostic však chladně ho odbyl, vymlouvaje se, že nic neví.

Pan Onufry psal mu několikrát, snaže se zachovati s ním jak tak dobrou vůli a doufaje, že bude někdy po něm dědití; leč dostával ke svým listům řídké, krátké a lakonické odpovědi.

Tak měly se věci, když jednoho večera, sedě na pytli slamou vycpaném, koňmo přijel židáček ke dvorku pana Zarzeckého; uvázal hubenou herku ke plotu a vida, že tu není psů, vklouzl do síně, bičem opatrně před sebou mávaje.

Vida, že tu je prázdno a našed několikero zavřených dveří, jal se kašlati, neboť nevěděl, které by mu bylo otevříti. Zarzecki sedě skoro pořád v jizbě na loži buď se modlil, dlabal mlýn nebo z láhvičky pod lůžkem se posilňoval; i zvolal ani se nehýbaje.

„Kdo to?“

Žid šel po hlasu a pootevřev dvéře, vsunul opatrně hlavu.

„Co chceš?“

„Nesu panu Zarzeckému list,“ pravil židák, drže vzhůru kus papíru.

Zarzecki, jehož skoro nikdy listy nedocházely, podivil se trochu a šel poslovi mlčky vstříc.

Ozbrojil se okuláry, stanul u okna, četl pozorně a dlouho, hleděl na adresu, na podpis, četl, očuchal list a konečně žida se tázal:

„Kde jest ten pán noclehem?“

„U Mortchela,“ odpověděl posel.

„Nuže, tedy se vrať a vyřiď, že tam zítra přijdu.“

Žid chtěl zpropitného, ale Zarzecki ho vyplísnil, nalil mu kalíšek vodky a zbaviv se ho, usedl na lůžko.

Jakmile posel odešel, přikvapila Lucie, jež ho viděla, a tázala se:

„Od koho jsi dostal list?“

„Zbytečná zvědavosť,“ pravil otec usmívaje se; „ale tajiti toho nebudu. Co list, to list! Kdybysi sto let hádala, neuhodla bys.“

„Co to asi jest!“

„Vidíš, mám dopisovatele, o kterých nemáš ani zdání, hm!“

Od příchodu Sigmundova byl dobré mysli. Do domu přišlo trochu peněz, žena byla zdravější, dcera si hověla, a Jakub důvěřuje Prozřetelnosti dlouho se netrudil.

Lucie tu stála zvědava, a otec podal jí list ležící na stole.

Dívka odkvapila k oknu, četla i pokrčila ramenama, načež list položila na stůl.

„Ničemu nerozumím,“ pravila.

„Já zas rozumím, od koho jest, ale nevím, co chce," dodal Jakub.

List byl od starostice, jenž jsa na cestě, musil pro špatné pořízení zdržeti se ve městečku a Zarzeckého žádal, aby ho navštívil. Zarzecki znal ho z krátké návštěvy u sestry.

Sdíleje ve všem rozmary nebožky paní., ana tato s bratrem netrvala v poměrech příliš dobrých a naposledy s ním se špatně rozešla — nemohl Jakub míti mnoho důvěry ke starosticovi. Proto také nyní k němu tuze nespěchal.

„On nepotřebuje mne, ani já jeho," pravil. „Starý nejspíše si usmyslil, dověděti se ještě něčeho o nebožce, a tu třeba do městečka buď pěšky cupati, což mým starým nohám nesvědčí; anebo za povoz platiti, a tu není čím."

„Mohl bys mu napsati, že jsi nemocen, a zbaviti se ho, není-li ti potřeben."

„Ne, ne," odvece Jakub; „budiž on si nevím jaký, zůstane přece bratrem nebožčiným. Ba jest jí i trochu podoben, ačkoli jí ani za mák hoden není."

Nazejtří Zarzecki záhy vstal, trochu lépe se vystrojil, oholil, vodky napil, chleba se solí pojedl, požehnal se, Lucii v čelo políbil a šel do vsi hledat povoz.

Povoz se našel, ačkoli nezvláštní, a hubenému koni bylo dlouho se vléci; přece však dříve do městečka přibyl, než kdyby byl šel pěšky. Otřepav prach ubíral se k Mortchelovi, jejž dobře znal.

Starostic cestuje se starým kočárem a svými koňmi, v chomoutech bronzem hojně vykládaných, měl s sebou lokaje v ošumělé livreji s erbovými knoflíky a prýmky.

Dbal velké parády, ale čeládka hladem u něho mřela.

Pan Szumiński, člověk nemladý, malého vzrostu se šedivou vlásenkou, v kabátě velmi dlouhém a ozdobeném jakýmsi řádem, v bílém šátku vysoko podvázaném, s tváří dědka ořechu podobnou a očima přimhouřenýma — kouřil právě pomalu dýmku o dlouhé trysce, když Zarzecki vstoupil.

Náčiní cestovní, po pokoji rozházené, označovalo charakter člověka. Bylo to staré haraburdí, druhdy skvostné, opatřené vesměs plíšky s číslicemi, erby, a nemající žádné ceny. Na lůžku ležela pokrývka tak zedraná, že ji bylo lze hoditi na smetisko, a starostic držel v ruce šátek plný děr, mající v rohu korunu a číslici.

„Pan Zarzecki — vítejte mi!“ ozval se starostic kouře dýmku a patře očima přimhouřenýma na Zarzeckého u prahu stojícího. „Jak se máte, hm?“

„Tak — tak!“

„Co nového, hm?“

Jakub pokrčil ramenoma, a Szumiński pokračoval blíže k němu přistoupiv.

„Dověděl jsem se, že jste po smrti nebožčině s dědici měl velké nesnáze. Což? snad se to skončilo?“

„Skončilo.“

„A jak?“

„Že jsem to skoro zaplatil životem,“ pravil Zarzecki.

Starostic několikráte jaksi divně zasipěl.

„Co vlastně od vás chtěli?“ tázal se.

„Jasnému pánu netřeba to říci.“

„Ale kam se poděly peníze po nebožce?“ tázal se Szumiński.

„Do toho mi nic není,“ odvětil vyhýbavě tázaný.

Starostic vyňav dýmku z úst, počal se suše smáti.

„Poslyš, *na seto duryty!* Jaké věci ty mi tu povídáš? Mně! Vzpomeň si večera, kdy jsi stál u jejích dveří a já seděl na polámaném křesle — vzpomeň si, co mi tenkrát pověděla! Budu ti opakovati její vlastní slova: „Nebudu-li moci jinak s penězi naložiti, aby jich Onufry nepohltil a nepromrhal, budiž mi bůh svědkem! odevzdám všecky do věrných rukou poctivého Jakuba; on pak bude věděti, co by s nimi učinil.“ Hm, peněz nikomu neodkázala, není-liž pravda, hm? Což tedy?“

Zarzecki hleděl do stropu mlče jako ryba. Starostic se usmíval.

„Přijel ke mně pan Onufry tázaje se, vím-li já co? Odbyl jsem ho a nic mu nepověděl. Ale já — já jsem přesvědčen, jaktě bůh nade mnou, že ty o penězích víš.“

Přistoupil k němu blíže.

„Mluv!“

„A kdybych i věděl, nic bych neřekl, byť mi bylo poručeno,“ ozval se Zarzecki.

Rozhalil zpola zedraný kabát, ukázal děravé boty a chatrný oděv.

„Vizte, pane, lidé mi dosvědčí,“ pravil, „že tru nouzi. Žena jest nemocna, na léky nebylo peněz. Zastavili jsme vše až do posledního; patrno, že peněz nemám a že jsem si jich nepřivlastnil. A tak umru, byť i hladem, a cizího se nedotknu.“

Starostic zvědavě naň hleděl.

„Ale tady o to nejde,“ pravil. „Já vím, že moje nebožka sestra dobře lidi znala, a důvěřovala-li někomu, věděla, co činí. Nechovám žádné pochybnosti. Ale poslyš! Vnukové peněz nedostali, nikdo neví, kam se poděly — zmizely, jako když

je do vody hodí. Tolik let a po nich ani stopy! A co dále?“

Tu dotěravě k němu přistoupil. Zarzecki otřel si rukou čelo a pravil:

„Já nevím.“

„A kdo tedy ví?“

Stařec se zamyslil a dodal, aby měl pokoj:

„Pánbůh!“

Starostic dal se do smíchu.

„Výborně, při sám bůh!“ zvolal. „Nebudu toho tajiti: já schvalně proto sem přijel.“

„A —!“ zašeptal Zarzecki.

„Tak jest — ano! Ale odstup ode dveří! Přistoupíme k oknu, jest nám spolu pohovořiti.“

Zarzecki kráčel líně, nerad a krokem zdlouhavým do kouta, mezi dvěma okny jemu vykázaného.

Starostic vstoupil mu v cestu nutě ho do návratu. Jako by si byl na něco vzpomněl, tázal se ho důvěrně:

„Kalíšek pálenky —? Mám běloruskou, hm?“

Na tváři Jakubově zračil se zápas a váhavosť. Chtělo se mu okusiti pálenky běloruské, ale zároveň se bál, neboť vypil již několik kalíšků cestou a hlava mu čím dál tím více slábla jako všem, kdož nápojů zneužívají.

„Jako olej!“ dodal starostic; „ta ti neuškodí.“

Netázaje se již a vyňav ze šosu svazek klíčů, šel ke starému kufříku na stole stojícímu, otevřel jej, nalil kalíšek a vlastní rukou Zarzeckému jej podal. Pokušení bylo nad síly, oči se usmívaly, uklonil se, vzal kalíšek do ruky se chvějící a vypil jej.

„Nuže?“ tázal se starostic.

„Výborná!“ kašlaje odvětil Zarzecki.

„Takové vy tu nemáte,“ dodal starostic, „a

nebudete jí míti. To jest posila! Já stařec jí pokřívám. Takový kalíšek, pane, toť rok života!“

Zarzecki postavil kalíšek přivoniv k němu. Stál, ale bylo patrno, že v duchu se připravuje k zápasu, a nepokojně pohledl na starostice, jenž se svým liščím úsměvem a přimhouřenýma očima byl v skutku strašný.

„Milý pane Zarzecki,“ ozval se, „známo ti, že našich Szumińských, erbu Prus první, na světě již není. Já jsem poslední. Mám trochu jmění. Právem dostane se ho i všeho, co po mně zůstane, Manczyńským; ale ti jsou útratové, a nic se jich nedrží. Proto nebožka ničeho jim do rukou nedala. Já bych nebyl od toho, učiniti ze všeho majetku svého majorát. Rozumíš tomu?“

„Aha, slyšel jsem od nebožky — vím — to jest takový majetek, jehož nelze promrhati,“ pravil Zarzecki.

„Ano,“ přisvědčil starostic; „učinil bych jej pro syna pana Onufryho. Hm, rozumíš? a — myslím, že bysi k tomu přidati měl dědictví po nebožce.“

Domluviv tato slova zamlčel se pan Szumiński, přiložil ke rtům čibuk, jehož dýmka byla zhasla, zapálil, zabafčil a čekal odpovědi.

Ta však nepřicházela.

„Nuže —?“

„Učiňte, jasný pane, majorát, učiňte,“ ozval se Zarzecki. „Zajisté — krásná to věc!“

„A ty?“

Jakub pokrčil hlavu mezi ramena.

„Jasný pán žertuje,“ zašeptal.

„To nejsou žerty,“ odporoval starostic. „Panu Onufrymu můžeš, chceš-li, všecko zapříti a ničeho mu nedati. Ale se mnou jest jinak. Já odpři-

sáhnu, co jsem slyšel: že totiž jsou peníze ve tvých rukou.“

Zarzecki mlčel, pot začal mu velkými krůpějemi s čela téci, tvář se zarděla, oči měl sklopeny, mlčel.

„*Tandem*, co?“ tázal se starostic; „mluv! *Kruty ne werty, treba umerty.* Tak i zde. Já proto sem přijel — mluv!“

„Nemám, co bych mluvil,“ odpověděl Zarzecki.

Poněkud netrpěliv, prošel se starostic po pokoji a vrhl čibuk na lůžko.

„Ty mi tedy nevěříš?“ pravil tiše.

Nebylo lze dostati slova ze zamyšleného, starého oficialisty, vzdychal a čelo si otíral. Zíral do nebe a zatvrzele mlčel.

„Již nezapíráš, že mi podkomořina u tvé přítomnosti do očí pravila: Odevzdám vše do věrných rukou Zarzeckého; on bude věděti jak s tím naložiti?“

„Nuže?“ odvece Jakub; „Zarzecki tedy musí věděti, co by učinil, hm?!“

V odpovědi té jevilo se trochu netrpělivosti.

„Nechať mluví!“ vzkřikl starostic hubené ruce proti němu vztahuje.

„Aby však řekl, co učiní, to nebožka jakživa neporučila,“ rychle doložil Jakub.

Starostic tvářil se hrdým a jal se velmi hrozebně patřiti na zmateného starce.

„Výborně, o tom není pochybnosti — výborně,“ spustil pan Szumiński; „já u tebe nemám žádné víry!“

„Ale já, jasný pane, já nemám, co bych pověděl; jaká pak víra?!“ pletl se Zarzecki.

„Víš-li pak, jaký toho bude následek?“ tázal se starostic. „Ten, že místo majorátu pro Man-

czyńského učiním legát pro Szumińského erbu Rogala a že mu poručím, aby přijal erb Prusa prvního. Tím pozbude pravnuk tvé paní a dobrodějky tvou vinou dědictví po mně.“

Zarzecki vztýčil hlavu, vzdychl hluboce, zakoulel očima po jizbě, upřel je ve tvář starosticovu, jako by z ní chtěl seznati, mluví-li pravdu, zamyslil se na dlouho a potřásl hlavou.

„Co jasný pán učiní,“ pravil, „do toho mně nic není. Odkážete-li svůj majetek Manczyńskému, potěší se moje paní v nebi; a dáte-li jej Rogalovi, nechať ho ve zdraví užije. Do toho mi nic není!“

Po této poslední zkoušce pan starostic se zamlčel; hledal zajisté novou cestu, kterou by cíle svého dosáhl, zkoumaje zrakem protivníka.

„Vidíš zajisté,“ ozval se, „že nebožka měla ve mne důvěru, ana se přede mnou s penězi netajila. Kam se poděly? Já mám právo tázati se o to a vše vypátrati. Jinak pan Onufry; ten vyšel s prázdnou a hrál ve slepou bábu; mohu to odpřisáhnouti. Nebožka přiznala se mi před tebou k sedmdesátipěti tisícům červených zlatých.“

Slyše jmenovanou sumu, vztýčil Zarzecki hlavu a bezděky se usmál.

„Není-liž pravda?“ dodal starostic, „není-liž pravda?“

„Což vím?“ zatvrzele prohodil Jakub.

„Chceš tedy, abych soudem přiznání vymohl?“

„Jakkoli se pánubohu se mnou naložiti zlíbí,“ ozval se Zarzecki, „já to přijmu z jeho ruky. Ve věži jsem už seděl.“

Szumiński netrpělivě pohodil rukou.

„Jsi zatvrzelý člověk!“ vzkřikl.

„A takovým již umru,“ dodal klidně Jakub.

Stáli proti sobě jako dva soupeřové, až starostic znenáhla měkna pokračoval.

„No, poslyš!“ pravil přistoupiv k Zarzeckému a na rameno mu klepaje. „To ti chválím: jsi neohrožený, a takových lidí sluší nyní hledati se svíčkou. Obdivuji se tobě, ale jedno ti povím: Jsme smrtelní a pijeme vodku. Jednoho večera raní tě mrtvice, natáhneš nohy a peníze nebožčiny budeš míti na svědomí.“

Zarzecki se zapomněl a násilně v tato slova vybuchl:

„Ho, ho, nikoli, o to jest postaráno.“

Vypověděv tato slova, kousl se náhle do jazyka a rozpačitě hlavu sklonil. Starosticovi zdálo se, že ho již lapil, a dal se do smíchu.

„No vidíš — není již žádného tajemství. Poněvadž jsi se o to postaral, račiž mi sděliti, kterak!“

Zarzecki byl již vychladl a se vzpamatoval.

„To mi jen tak vyklouzlo,“ zvolal, „a ani nevím jak. Jsem člověk prostý, neboť ani sám sobě jak živ rady jsem nevěděl.“

„I aby tě blesk!“ osopil se Szumiński všecek zapýřen. „Co má býti, ať se stane! Nechceš-li mluviti po dobrém, budeš do toho nucen!“

„Co ne, to ne!“ rozhorlil se Zarzecki a jako by byl všech ohledů k panu starosticovi sproštěn, vystoupil z kouta do středu jizby, uklonil se čapkou a chtěl odejíti.

„Počkej!“ vzkřikl starostic.

„Co poroučíte, jasný pane?“

Szumiński v skutku nehrubě věděl, co by mu dále činiti bylo; zdálo se mu, že si příliš náhle počínal; proto chtěl napraviti, v čem pochybil, a začíti znova.

„Nemáš proč pýřiti se,“ zdržoval ho Szumiński, „a domu zajisté nekvapíš. Pohovořme si! Já bych rád k Manczyńským —“

Vzhledl. Zarzecki ho nezdržoval a neodporoval.

„Paní neznám. Jaký jest to dům?“

Zarzecki okem naň popatřil.

„Panský,“ odpověděl; „paní jest z domu knížecího, to jasný pán ví, a všecko vede se spůsobem knížecím.“

„A v pokladnici —?“ tázal se starostic.

Jakub se usmál.

„Nevím,“ odpověděl; „zajisté mají peníze, když mi za mizerný výměnek chtěli dáti tisíc rublů.“

„Nuže, a prodáš jej?“

„Neprodám — oni se mne chtějí zbaviti,“ odpověděl Jakub.

„A co hodláš činiti?“

„Nevím, neboť výkup se neuskuteční.“

„Proč?“

„Malá toho příčina. Ti, kdož se mnou vyjednávali, doufali, že dostanou dvanáct set a chtěli, abych jim tolik kvitoval a vzal tisíc.“

„Tak činí lidé,“ pravil starostic.

„Taškáři,“ doložil chladně Zarzecki.

„Žádáš tedy sám dvanáct set?“ smál se Szumiński.

„Nikoli, slovo s to; žádal jsem jen tisíc, ale ke krádeži ruky nepřidám.“

Starostic s podivením hlavou zakroutil.

„Nuže ještě pálenky!“ dodal vztahuje ruku po pouzdru.

„Ne, děkuji,“ odpověděl Zarzecki; „dobrého po málu.“

Blížil se opět prahu.

Starostic nerad ho propouštěl a sám dvéře chtěl zavříti.

„Počkej, pohovoříme si ještě! Týrati tě nebudu Jsi zatvrzelý člověk, ale já takové lidi návidím. Mám z cesty pečenou kachnu, rozdělíme se o ni —“

* * *

Směle možno říci, že z těch, kdož žili s hrabětem Zamińským, kdož ho znali, kdož s ním sousedili — nikdo nemohl se pochlubiti, že by důkladně znal jeho záležitosti a hlouběji do jeho duše viděl. Byl to člověk na oko zjevný, upřímný, kterýž mnoho i lehce mluvil a hovoru nasytiti se nemohl.

Čím on a jeho majetek na oko býti se zdál, bylo snad malovanou dekorací, jež úpadek jeho zahalovala. Pravdy se od něho nikdo nedověděl.

Statky byly dosti rozsáhlé, hospodářství na oko pečlivé; hrabě chlubil se důchody, žil elegantně, trávil zimu ve městě, jezdíval do ciziny, zdál se býti velmi zámožným a nelitoval peněz, bylo-li třeba před lidmi jich vyhazovati — ale v domě byl nedostatek a židé si tu podávali dvéře.

Snaže se ode dávna, aby se bohatě oženil, Luidor nedovedl ani srdce sobě získati, ani důvěry v rodině vzbuditi. Několikráte ženitba ohlášena, zdál se býti blízek cíle; leč pokaždé nalezla se nějaká překážka, načež hrabě slavně tvrdil, že se ženiti nechtěl.

Nesmělé vycházky, podniknuté několikráte ku pokladnicím dívek, žádnou měrou k aristokracii (ani k nejstarší na světě), nenáležejících, nikterak se nedařily.

Tím časem měl Luidor mnoho zdaru v salonech dvou bohatých, nemladých vdov a jedné rovněž zámožné paní rozvedené. Zde však, přes

poměry velmi příznivé, nebylo o ženitbě ani řeči. Příbuzných neměl v krajině, kde bydlil, pražádných.

Statky, koupené druhdy otcem, hrabětem původu rakouského, zdědil s mnohými dluhy syn, kterýž se tu, přímo z vídeňské dlažby, takovým objevil, jakým nyní byl. Pouze věk trochu jej změnil a na zvolené dráze ustálil; jeho si počínání bylo soustavnější, umělečtěji vypočítáno.

Dvůr podobal se svému pánu. S cesty neslo se průčelí, majíc vížku, trochu švýcarsky, trochu anglicky, poněkud fantasticky, celkem pak bláznovsky.

Všecka pozornosť byla ze stromořadí obracena k tomu průčelí, an to z blízka i se strany byl dům polámaný, přestavený, slátaný a ne velké ceny mající. Stěny hrozíce sřícením byly tu i tam podezděny spůsobem pruským i domácím.

Zahrada, ze salonu pozorována, vypadala ladně; byla však malá, v pozadí spustlá i končila se sadem. Několik pokojů bylo dosti vkusně zařízeno a mohly zvláště na vsi slouti elegantními; nesměly však příliš z blízka býti viděny a pozorovány. S jistou obratností byl volen i sestaven ne nádherný a okázalý nábytek, jakýž v hostincích nalezáme.

Ve druhém pokoji z daleka do oka padala krásně svázaná a v pěkných skříních zavřená knihovna, v níž byl nejhezčí knihou starý, zvěrolékařský slovník z časů, kdy tato věda byla vědě nynější pouze jménem podobna. Vazbě děkoval, že stál na prvním, čestném místě.

Z množství věcí, kteréž měly býti důkazem vkusu a o jejichž původci hospodář pěkné historie vypravovati uměl — byly jedny původu velmi podezřelého, jiné zjevně i patrně padělány. Ale

oděv na stěně, vypůjčený kdesi z divadelní šatny, bil do očí šlechtě sousední jako sbírka ceny veliké.

Hrabě měl čeládku nečetnou, ale výborně vycvičenou, pěkně ošacenou a hrající za času potřeby úlohu figurantů, byla-li někdy nějaká komedie na denním pořádku. Pro hosti, kdykoli zavítali, bylo o stůl i přijetí velmi pečlivě postaráno. Všecko stolní náčiní, neobyčejných tvarů, bylo staromodním stříbrem rodinným. Kuchyně nevynikala chutnými krměmi, a formalností dbáno velmi svědomitě. Na láhvích visely stříbrné etikety a *menu* obědové měl po francouzsku každý host ve stříbrném rámečku. Sousta masa často nebylo lze ukousnouti, ale anglické omáčky podávány k němu pravidelně u velkém výběru.

Šlechta jsouc přesvědčena, že to jsou otravující příměsky, nikdy se jich nedotýkala. Sloužily již po mnoho let, representujíce falešné labužnictví tak jak tu všecko bylo klamným.

Jednoho dne, kdy hrabě poněkud již byl popuzen tím, že Sigmund slíbenou návštěvou nepřichází, stanula párová bryčka před chodníkem, a mladý Zarzecki vyskočil z ní tázaje se po pánovi.

Hrabě uznal za slušno, spatřiv zdaleka bryčku, zahloubati se do čtení. Proto zastal ho Sigmund zahloubána a teprvé když byl již na prahu druhého pokoje, vzchopil se hospodář, aby ho přivítal.

„Odpusťte, že jsem nemohl dříve býti k službám," ozval se Sigmund vstupuje; „nejsem pánem svého času, ba ani bryčky a koně."

Hrabě přivítal ho vlídně, zazvonil, kázal přinésti snídaní, nabídl hostu sedadlo, a hovorem o domě panstva Du Royerovic, obsahu všedního, minulo trochu času. Hrabě byl připraven na dů-

věrné se dorozumění se Sigmundem, ale nekvapil. Chtěl si především hosta nakloniti, dáti se mu poznati, spůsobiti dojem a cestu si upraviti. Co mu chtěl říci, vymáhalo vskutku příprav, ana důvěra či nedůvěra záležela na tom, jakým se hrabě Sigmundovi zdáti bude.

Pročež první dobu pobytu hostova ve svém domě věnoval Zamiński předehře, s velkou znalostí lidského srdce a poměrův odehrané. Hrabě vedl si jako člověk vážný, myslící, přísných zásad, skromný atd. S druhé strany bylo třeba dáti poznati, že jest tělem duší umělcem a náruživým hudebníkem. Konečně tvářil se býti příznivcem všech sousedův a často těžce nesl, že ne všichni si vedou a jednají po jeho chuti. Do frází na této půdě prohozených byly vpleteny s obratností a lehkostí podivuhodnou zmínky o poměrech uměleckých. Liszt byl důvěrným přítelem, Henselt byl mu mnohými díky povinen, s Rubinsteinem si dopisoval, starý Moscheles miloval ho jako syna. Vše to bylo řečeno mimochodem.

Podána snídaně a oběd měl býti po francouzsku okolo páté hodiny. Vyšli na chodník kouřit doutníky. Přípravy skončeny, a bylo již na čase dáti se do práce opravdové.

V zápasu se životem, o byt — chápal se hrabě, jak vidíme, instinktivně prostředků, jimiž ho příroda obdařila; nedostávalo se mu síly, ale nahražoval ji důmyslem a schytralostí.

„Ctěný pane Sigmunde,“ spustil hospodář, vpraviv hosta v dobrou míru a důvěru, „snad se vám to bude zdáti trochu podivným, trochu výstředním, dotknu-li se vašich rodinných poměrů. Prosím, abyste mi věřil, že to činím ne bez váhavosti a jisté nechuti; ale svědomí cítí se býti k tomu povinno.“

Malá pomlčka.

„Měl jsem příležitosť obdivovati se výtečnému nadání slečny Anděly za času jejích veřejných výstupů ve hlavním městě. Byl jsem toho svědkem, jak ji naši virtuosové ano i milený Liszt tleskal. Dověděl jsem se později, že ta hvězda s obzoru našeho zmizela, nucena jsouc zavříti se doma i posluhovati nemocné matce. To bylo příčinou že interesuje se *talentem*, poptával jsem se a se dověděl, v jakém stavu následkem jakýchsi okolností se nalezá. Manczyńských dávno znám. Paní jest dosud krásna i mila, on sám pak — úplné nic, ale v podstatě není zlým člověkem. Vím, že váš otec jejich vinou mnoho trpěl. Pobytu na vsi, v chaloupce za zahradou, kde slečna Anděla i nadání její ladem jest, musí býti konec. Proto chtěl jsem s vámi o tom důvěrně promluviti, abych vás k tomu naklonil, byste rodičů svých z toho zákoutí vyvedl. Mohl-li bych vám k tomu svou pomocí přispěti (uklonil se), jsem k službám. Slečna Anděla má skvělou budoucnosť; nelze nikterak dopustiti, aby se takto zahrabala, své nadání zanedbávala.“

Sigmund poslouchal a byl udiven i poněkud nemile dojat, že nestarého ještě hraběte osud jeho sestry jaksi bez okolků zajímá. Nemohl to však jeho dobré vůli ve zlé obraceti.

„Děkuji vřele, pane hrabě!“ pravil. „Věci už tak se mají, že mým rodičům jest opustiti místo, kdež doznali příliš mnoho nepříjemností. Mně všecko tajili, nechtějíce učení mé přerušiti a mne znepokojiti. Moje sestra rekovně se obětovala; ale já nedovolím, aby to déle trvalo. Jedna však věc jest překážkou,“ dodal Sigmund. „Neznáte otce mého. Jest to člověk prostý, trochu podivín, ale nad míru energický a poctivý, muž dávných časův a hodný všeliké úcty. Není snadno

jeho vůli oblomiti a donutiti ho, aby bydliště změnil. Přivykl Žabímu tak, že mu jest žel, opustiti je.“

„Celé však rodiny nemůže obětovati proto jen, aby setrval ve stavu nepohodlném i smutném,“ podotknul hrabě. „Officialisté Manczyńských na něho dotírají, pronásledují ho, nedávají mu pokoje.“

„Víte, pane hrabě, jaké nešťastné záminky byly toho příčinou, že Manczyńští spůsobem nejukrutnějším s mým otcem nakládali,“ dodal smutně Sigmund.

„Vím o tom, a jest v skutku nesnadno si vyložiti, kam se poděly nešťastné poklady podkomořiny.“

Pohledl na Sigmunda, jenž lhostejně poslouchal.

„Mně se zdá,“ odpověděl klidně, „že s penězi nebožka za živobytí svého nějak naložila. Možno, že otec o tom ví; zavázal-li se slovem, že bude mlčeti, vytrpí největší muka a tajemství nezradí. Že si ničeho nepřivlastnil, o tom svědčí nejlépe chudoba, již tak rekovně snáší.“

„Právě tím jsou Manczyńští velmi vinni!“ zvolal hrabě s jistou šlechetnou rozhorleností. „Patřili na obětavosť otce vašeho za živobytí podkomořiny, znali ho, a místo aby s ním nakládali uctivě, mírně, jak se slušelo, vedli si ukrutně. Ano, ukrutně!“ dodal hrabě se zápalem, „ačkoli krásná paní Idalie není v podstatě ukrutna; jest jen rozmazleným děckem, kteréž chce vydrápati oči chůvě, odepře-li mu hračky. O Onufrym také nepravím, že jest krutým, ale jde slepě za ženou. Vše to vzbudilo konec koncem nevoli.“

Sigmund milerád vyslechl obranu otce: hrabě

ho jí dojal: ve mluvě jevila se šlechetná nevole, a mimo to bylo mu milo, že cení nadání Luciino.

„Zmínil jste se, pane hrabě," dodal, „o mé sestře jako o nadané umělkyni a znáte jí jen jako genialní tlumočnici Chopinovu, Schumannovu, Schubertovu; abyste ji však ocenil, jesti třeba znáti ji jako já co ženu nejšlechetnějšího charakteru, plnou zápalu pro vše, co krásného, schopnou obětavosti největší. Já, kterýž ji miluji, dvojnásob těžce nesu, že tolik vytrpěla; jednou však se to musí skončiti."

„Dovoleno mi tázati se, kterak?" ujal se slova hrabě.

„S naší nemocnou matkou, kteráž jí přivykla, která by bez ní dožila, nemůže se Lucie rozloučiti," pravil Sigmund. Odstěhovati se do většího města a tam žíti — k tomu nemáme prostředků; zbývá jen jedno: naše farní městečko, kde snad se najde aspoň piano, po kterém teskní."

Hrabě, jemuž toto předsevzetí právě bylo vhod, tvářil se, že ho zcela neupokojuje.

„Ano, zajisté — nemožno-li jinak, jest městečko vždy lepší než dvorek v Žabím, ačkoli slečně Anděle, jíž se tam bude nedostávati uměleckého živlu — pořád ještě bude vyhnanstvím."

„Ano, ale poměrně alespoň úlevou," pravil Sigmund.

„Nemáte-li času ani příležitosti," navrhoval hrabě mane, „dovolte, abych některým ze svých officialistů dal vyhledati a najmouti dvorek ve městečku."

„Á, děkuji vřele!" odvětil Sigmund jsa poněkud na rozpacích, „snad by jí to nebylo vděk. Lucie jest popudliva, lidé zlomyslni."

Dotknul se buď naschvál, či náhodou této struny. Hrabě dobromyslně se usmál.

„Ó, mne nikdo nebude brátí v podezření,„ zvolal; „leda — leda Manczyńští, jejichžto přízně v hojné míře nepožívám.“

Rozmluva takto zahájená brala se dále, zabočujíc stranou a vracejíc se na hlavní cestu, jsouc obratně vedena tak, aby ze Sigmunda pokud možno nejvíce vylákala, úmysl pak hraběte utajila.

Sigmund neměl ani obavy, ani nedůvěry — ale příroda dala mu také instinkt. Hrabě tak spanilomyslný, šlechetný, milosrdenstvím k utlačované rodině tak jatý, zdál se mu býti nepochopitelným.

Sigmund sám nevěděl, jak a proč v něm vidí odpor slov proti dojmu, jejž provolala postava, tvář — celý člověk. Nemohl se ubrániti jakési obavě, zcela tak, jako hladová zvěř, která nalezši potravu a chtějíc jí požíti, doznává proti ní odporu.

Civilisovaný stav tlumí sice pudy člověka, my sami snažíme se ujímati si této síly, nahražujíce ji rozumováním a naukami; však za mládí žije v nás často ještě tato moc ochranná.

Ačkoli hovor se zabral v důvěrné obory, nepřekročil přece jisté meze, a Sigmund držel se ve ctihodné slušné vzdálenosti od hraběte, jenž ho marně na sebe upoutati se snažil.

Trvalo to do oběda.

Chtějíce objasniti, co se dále stalo, musíme poněkud seznati výsledky návštěvy paní Idalie u Du Royerovic, když se byla dověděla, že sympatický mladík, jejž zrakem stíhala, jest synem „ošklivé chalupy“.

Rozmazlená paní zápasila dlouho s obrazem, kterýž mysl její zaujímal. Ano plakala tiše trpíc neštěstím, kteréž ji stihlo; rozmar ten však nechtěl ustoupiti žádnému rozumování, hněvu a sl-

zám. Srdce paní Idalie neměla; výkony jeho nahražovala hlava, a kdykoli tato ve člověku nabude vrchu i přejme vládu nad náruživostmi, vyprošťuje se z toho spůsobem nejnešťastnějším. Srdce dává se ujařmiti, zlomiti, na uzdě držeti; ale hlava, milujeme-li hlavou, nechce podrobiti se nikomu a ničemu — uchvacuje a unáší.

Sličná hlavinka paní Manczyńské také snila, nedbajíc následků těchto nebezpečných snů. Nyní teprvé vzpomněla si, že byla po všechen život obětí, že se vdala bez lásky, že nikdy poctivého fintila nemilovala, že jiné paní zjevně i patrně hledají v takovém případu pro sebe náhrady, kteráž jest věcí docela všední, ospravedlněnou, přijatou i odpuštěnou; — a ona — ona byla všeliké útěchy takové zbavena!

Nežádala od osudu nic nepravého, chtěla zůstati ctnostnou i věrnou, ale lásky, byť i platonické, bylo jí nevyhnutelně třeba. Okolo očí objevovaly se již vrásky, krása mizela — byl čas, aby těžila z posledního záblesku mladosti. Platonická přízeň, srdečný poměr přerušil by nudu nesnesitelnou.

Byl to jediný — jediný lék, a tento mladík zdál se býti jediným, kterýž byl stvořen, aby porozuměl jí, bytosti dosud nepochopené, nepoznané.

Zachce-li se takovému rozmazlenému děcku tabule z okna, kachle z kamen, hvězdy s nebe — pláče, až mu okno rozbijou, kamna zboří a roztlučenou hvězdu — byť i ze džberu vody přinesou.

Obrazotvornosť paní Idalie zosnovala celý plán, kterak Sigmunda přilákati. Bylo se smířiti se Zarzeckými, k nim se přiblížiti, vlákati přede vším do domu sestru a skrze ni bratra. Pak — což mohlo býti snadnějšího nad to? — mohl by Sigmund místo Němce státi se vychovatelem synovým.

Paní Idalii takto snící přišlo na mysl, že Zamiński chválil virtuosku, že ji zná a že by hraběte mohla užiti za prostředníka mezi sebou a ním.

S mužem nikdy paní neměla ni nejmenších nesnází; umělat mu všecko vymluviti a vnutiti co chtěla. Dala se do díla zvolna, z daleka, a snažila se mu dokázati, že jest stokrát lépe se Zarzeckými smířiti se, aby lidem byla ústa zavřena.

Pan Onufry s počátku se divil a přisvědčil k tomu, co ona chtěla. S jeho vědomím psala paní Idalie hraběti, a následující list přinesl mu sloužící na stříbrném tácu za oběda u přítomnosti Sigmundově:

„Drahý hrabě! Sám jste tím vinen, že k vám vznáším smělou prosbu. Vzbudil jste ve mně i v Onufrym zvědavosť a interes pro umělkyni, o kteréž jste, jsa naposledy u nás, s takovým nadšením mluvil.

Víte, hrabě, jak nešťastný sběh okolností nás vzdálil od ubohé rodiny, k níž chováme více sympathií, než se zdá. Pravil jste, že znáte umělkyni z dávných časů; proto vzkládám na vás prosbu, abyste byl prostředníkem mezi námi a ní a ji s námi seznámil. Vykonáte dobrý skutek. Přísloví praví: Co chce žena, chce bůh. Já se ho držím a nepřijmu žádné výmluvy. Musíte k nám přijeti a ji do našeho domu přivésti. Budu vám za to vděčna.

Idalie.“

Napsavši list zaplakala snad krásná paní, cítíc se pokořenou a nucenou, aby sama učinila první krok. Byla v její moci, pozbývala smyslu.

Přijav u stolu list a poznav či spíše domysliv se od koho jest, neboť paní Idalie dosud nikdy dopisem ho nepoctila, přečetl jej hrabě pozorně a nic neříkaje stranou jej odložil. Bylo mu třeba

rozmysliti se, kterak by jednal. Poslovi nařídil, aby počkal na odpověď.

Sigmund nedomýšleje se, oč jde, vedl lhostejný hovor. Byli již u deséru, když hrabě všecko dobře rozváživ, zvolna list rozložil a s úsměvem Sigmundovi jej podal.

„Skutečné pro mne překvapení! Čtěte, pane!“

Zarzecki nevěděl, oč jde, a zdráhal se; konečně však dal se k výslovné žádosti do čtení, zarděl se mocně, potřásl hlavou a list položil na stůl, ani slova neříkaje.

„Co tomu říkáte?“ tázal se hrabě.

„Nerozumím,“ odvece Sigmund; „vidím jen, že jste již laskavě o Lucii s nimi mluvil.“

„Měl jsem tolik odvahy,“ pravil s úsměvem hrabě; „ale nechlubil bych se tím, kdyby nebylo třeba seznámiti vás s obsahem tohoto listu.“

Sigmund seděl hluboce zadumán.

„Co mám odepsati?“ prohodil Zamiński.

„Znáte mou sestru?“ ozval se Sigmund.

„Zdaleka i jako umělkyni,“ odpověděl hrabě kloně hlavu.

„Já, kterýž ji znám od dětství jako sestru,“ pravil Zarzecki, „mohu říci jen jedno: nebuďte prostředníkem, neboť ani vy, ani já, ani kdo jiný k tomu ji nenakloní, aby se s nimi stýkala.“

„Myslíte, pane?“ tázal se hospodář.

„Jsem tím jist,“ dokládal Sigmund, „a na důkaz povím jen tolik, když jsem spatřiv u Du Royerovic paní Manczyńskou, krásu její před sestrou pochválil — že vylála mi, odstrkovala mne, a bez mála na mne se rozhněvala.“

Hrabě poslouchal, zrak na Sigmunda upíraje.

„Nemohu jí toho odepříti,“ pravil, „byť mi i marnou zkoušku podniknouti bylo.“

„Že bude marná, o tom není pochybnosti,“ dodal Zarzecki.

„Ale snad byste svým vlivem —“

„Ne, o to se nepokusím!“ rozhodně odpověděl Sigmund.

„Vidíte v tom něco zlého?“ vyzvídal hrabě.

„Nikoli, ale vidím nemožnost. Lucie pamatuje si, co rodiče vytrpěli, a nikdy toho Manczyńským neodpustí. Cítí všecko vřele, neumí se přemáhati, jest mláda, hrda. Ví, že nás ve dvoře v Žabím nazývají Holotou; jsme jí sice, ale pyšníme se tím, že chudoba naše jest nepoškvrněna. Holota nepůjde do zámku!“

„Vy také ne,“ tázal se hrabě, „kdyby vás úsměv krásné paní, jak ji nazýváte, vábil a zval?“

„Mezi mnou a Lucií jest ohromný rozdíl,“ odvětil Sigmund. „Já, zápase dlouho se životem, i ve stínu znenáhla jsem vychladl a jsem chladnější než ona, i muž; já —“

Nedomluvil krče ramenoma i zarděl se poněkud.

Hrabě zamyslil se nad tím, co by mu bylo činiti a odepsati. Nejvhodnějším zdálo se mu býti, aby odpověděl, že sám pro rozkazy přijde. V duchu Zamiński se nehněval, že Zarzečtí styků se dvorem míti nechtějí. Ačkoli se mu po rozmluvě s bratrem obtížnějším býti zdálo, přiblížiti se k virtuosce, nezoufal přece, že se k ní vetříti dovede.

„Promluvíte o tom se sestrou?“ tázal se Sigmunda rozmysliv se.

„To záleží na vás, pane hrabě,“ odvětil Sigmund. „Zachovám se dle toho, dovolíte-li čili nic.“

„A jak se vám zdá: co by bylo lepší?“

„Jsem vždy proto, abych pověděl zjevnou pravdu a ničím se netajil.“

Tím se rozmluva skončila.

Hrabě před odjezdem hostovým ještě několikráte hovor zapředl, ale ničeho nového se nedověděl.

Když hospodář po odjezdu mladého Zarzeckého zevrubně rozbírati se jal jeho návštěvu a bližší s ním známost, dobral se úsudku, že s Holotou jest neslýchaně těžké pořízení. Dívka byla smělá i měla trochu převrácenou hlavu, otec byl napolo blázen, bratr hlava bystrá a nedající se snadno získati. Nejlépe bylo všech zámyslů nechati a couvnouti; ale i hrabě měl hlavu pobouřenu: krásná umělkyně nevycházela mu z mysli.

Příliš nových pro ni obětí nechtěl se odvážiti; leč — proč by toho nezkusil? Mohla-liž odolati kouzlu, jakéž si hrabě přisuzoval? kouzlu, jemuž osoby z vyšších kruhů společenských nejednou se podrobily? Byla-liž chudá dívka s to, aby k němu zůstala lhostejná?

Sigmund jel od oběda přímo do Žabího; chtěl otce navštíviti a oznámiti Lucii, oč jde.

Připozdilo se již poněkud, když zastaviv na silnici bryčku, pěšky do dvorku běžel. Bylo tam ticho. Zaklepal na dvéře a nedostal odpovědi. Jizba starcova byla na kladku zavřena. V pokoji obytném neviděl světla; byla tedy Lucie zajisté u matky.

Opatrně dvéře otevřev, aby nemocné, spala-li nevzbudil, uzřel Sigmund na podušce bledou tvář matčinu s očima zavřenýma; sestru pak u oharku svíčky štítem zastřené sedící v křesle s knihou v ruce na klíně, a tak v myšlénky pohříženu, že vstupujícího neslyšela. Uzřela ho teprvé, když se ke španělské stěně přiblížil. Zachvěla se leknutím, položila prst na rty, ukázala na matku a vyšla opatrně z jizby, zbudivši dříve Lukaszovou, jež

na zemi n kamen spala. Zašeptala jí cosi do ucha i ukázala na lůžko, načež se Sigmundem vyšla.

„Odkud jsi se tu vzal?“ tázala se táhnouc bratra do tmavého, obytného pokoje, kdež ihned s jeho pomocí svíčku rozžala. „Jsi tak vystrojen — kdes byl?“

„Návštěvou.“

„Ty? návštěvou? U koho?“

„U jednoho ze tvých ctitelů,“ zasmál se Sigmund, „a zajisté tato pocta jest příčinou, že mne k obědu pozval.“

Lucie se zamračila.

„Snadno uhodnu,“ pravila; „mám jen jednoho ctitele: hraběte Zamińského. Kdybysi se mne byl dříve tázal, byla bych ti řekla — víš co? abysi se omluvil a k němu nejel.“

„Již se stalo!“

„Rci, jaký na tebe spůsobil dojem?“ tázala se Lucie.

„Jest to zkouška?“

„Ano.“

„Ani špatný, ani dobrý, — prostřední, nijaký,“ odvětil Sigmund. „Když mluví, překonává mne i poutá; však patřím-li na něho, lekám se —“

„To dokazuje, že zrak tvůj mnohem méně zkažen jest než sluch,“ začala Lucie. „Já ho znám z města. Povím ti to bez obalu: nudil mne a mučil, neboť zdálo se mu, že umělkyni jako já, potřebující protekce i podpory, vrhnouti se jest v objetí hraběte, aby — učinila kariéru! Ty víš, jak já kariéru pojímám, jak se mi oškliví marná sláva! Kdybych milovala, Sigmunde — mluvím upřímně — mohla bych na vše zapomenouti; ale chladně se dáti zašlapati, nikdy!“

„Hrabě tedy nebyl, jak mi řekl, ctitelem ta-

lentu samého, ale i tvé sličné osůbky?“ zvolal Sigmund. „Měl jsem jej o to v podezření.“

Lucie nabyla tvářnosti pohrdavé.

„Dej mi s ním pokoj! Vane od něho faleš a stuchlina! fi!“

Prošla prázdnou jizbu jako by se chtěla zbaviti nemilého dojmu.

„Víš-li pak, proč jsem přijel?“ začal Sigmund sedaje opatrně na židlici, která pod ním praštěla. „Nuže — za mého u hraběte pobytu došel ho list ze Žabího.“

„Ze Žabího? a od koho?“

„Od krásné paní,“ odpověděl bratr, „na kterou tak se hněváš, že mi nedovoluješ, abych ji nazýval krásnou.“

Lucie se zachvěla.

„Vychází na jevo,“ pokračoval Sigmund, „že tě hrabě ve dvoře velebil a chválil. Měl tolik odvahy! Vidíš?“

„V skutku — dosti podivno!“

„Paní Idalie, jsouc zvědava a přemáhajíc odpor, jakýž chová proti Holotě, prosila ho listem, aby svým prostřednictvím ji s tebou seznámil.“

„Ji? se mnou?!“ vzkřikla Lucie k němu běžíc. „Poslyš, toť nechutný žert!“

„Nejsvětější pravda! Na vlastní oči četl jsem list, páchnoucí pižmem.“

Vzpřímivši se hrdě, odstoupila sestra se vztyčenou hlavou několik kroků od bratra a ruce na prsou skřížila.

„To jest nějaký úskok, zrada, nějaké ničemné úklady!“ pravila; „a hrabě snad je podporuje?! Úmyslně tě pozval! Rozvaž, list přinesen u tvé přítomnosti! Nejapně nastrojeno —“

„Mýlíš se,“ odporoval Sigmund, „neboť nevěděl, kterého dne jej navštívím.“

„List mohl býti záhy připraven," hájila se Lucie. „Dal ti jej čísti? Co jsi mu na to řekl?"

Sigmund hleděl na sestru, nechávaje ji po nějaký čas v nejistotě.

„Poskytl-lis jim za mne nějaké naděje —" pravila Lucie.

„Sestro, znám tě," odvece Sigmund; „proto jsem tvrdil, že ani kroku neučiníš. Ostatně nemohla bys to učiniti bez otce, a otec by nedovolil."

Lucie políbila bratra v čelo.

„Ať mi dají pokoj!" zvolala, „mně, otci, tobě, nám všem. Křivdy zapomenouti nelze, milovati jich nedovedeme, a obcovati s lidmi, ku kterým člověk nemá ni úcty, ni sympathie — jest mukou bezúčelnou."

„A všechen život náš mijí v takových mukách," dodal Sigmund, „totě jisto!"

„Lépe jest jim se vyhýbati než s nimi se stýkati," podotkla sestra. „Dosti toho —"

Chtěla jinam obrátiti hovor; ale obrat ve dvoře ji znepokojoval.

„Co to asi jest? co chtějí? co zamýšlejí?" šeptala chodíc.

„Kde jest otec?" tázal se Sigmund; „klepal jsem na dvéře, ale on nikde; kladky nenamakal jsem potmě."

„Otec? Právě chtěla jsem se o tom zmíniti," odpověděla Lucie. „Není ho tu již po dva dni. Podvečer přišel k němu nějaký židáček s listem. Nazejtří odebral se do městečka, neříkaje proč. Do noci se nevrátil a druhého dne z rána přišel sedlák, který ho byl vezl, s vyřízenou, abychom se o něho nestarali, že mu snad po delší čas bude zdržeti se na cestě."

„Kam?“

„Neřekl.“

„Co pak se mu přihodilo?“ tázal se Sigmund.

„Tak náhle a nenadále jako nyní, neopověděv se, nikdy neodešel. Proto jsem nepokojna, velmi nepokojna.“

„Ale co asi v tom věží?“

„Nevím; otec chová něco ve hlavě, z čeho se nám nezpovídá.“

„Mlýn?“ smutně prohodil Sigmund.

„Ach ne, ne! Mlýn jest jeho zábavou; má něco horšího v ubohé staré hlavě, o čem nikomu se nezmiňuje.“

Vzdychli zároveň, a Sigmund o nic už se netázal.

* * *

Po obědě dřímal s doutníkem v ústech pan Onufry ve svém pokoji a krásná Idalie dumala pololežíc s knihou v ruce na pohovce — an tu přikvapil lokaj k hospodářovi a Baruška ku paní ohlašujíc hosti.

A v skutku bylo nedaleko brány viděti stojící povoz, velmi originalní a žádnému ze sousedských nepodobný. Landaur starého tvaru, barvy neurčité, na vysokých perách, táhlo čtvero kostnatých koní v předvěčných chomoutech, bronzem hojně okrášlených.

Vozka sedící na malém a vysokém kozlíku, ve starém plášti s množstvím kožešiny, s ohromným bičem stanul právě před vraty, a lokaj, sestoupiv s tlumoku vzadu přivázaného, šel ke vratům.

Nikdo nemohl uhodnouti, kdo v tom kočáru jest zavřen. Čeládka zvědavě z daleka se dívala.

Tím časem otevřela se vrata. Starý vozka

rozpřahuje se ukrutně práskl bičem v jistých odstavcích jednou, po druhé, po třetí. Činil to jako s pocitem povinnosti, s ohromnou námahou. Koně patrně seznámeni s touto demonstrací, nevykračovali rychleji; přiběhli klusem na chodník a stanuli okamžitě, svěsíce šedivé hlavy.

Ze vnitřku povozu jal se s pomocí sluhovou dobývati se starý pán, ošacený dle dávné módy, ve dlouhém, přehozeném svrchníku. I na něm i na fraku bylo viděti hvězdu Hrobu božího ve dvou různých exemplářích: parádním a všedním.

Ohlášen pan starostic Szumiński. S touto zprávou přikvapila Baruška ku paní.

Návštěva děda, slynoucího bohatstvím bratra podkomořiny, jehož běloruské statky Manczyńští mohli zděditi — byla jako mana s nebe padající.

Co žilo, sběhlo se, aby ho uvítalo.

Pan Onufry, nedotknuv se po obědě štětek, jimiž po chvilovém odpočinku byl zvyklý vlasy rovnati — kvapil mu vstříc.

Stařeček vřele ho objal.

„Vidíš," pravil, „ačkoli jsem stár a sláb, přece dovlekl jsem se na místo, kteréž mi mou jedinou sestru připomíná. Chtěl jsem vás před smrtí ještě jednou obejmouti."

Toto tklivé objetí vzbudilo obdiv, neboť starostic k rodině až dosud se nehlásil.

„Svědomí jím hnulo," myslil si pan Onufry a jal se ubytovati starce, chtěje mu na rychlo i podušku podložiti; ale starostic tvářil se rád ještě čilým a protestoval.

Paní, zhlédnuvši se na kvap v zrcadle, krášela v celém majestátě vděků svých do salonu. Starostic byl galantní a pohnutě ji pozdravil.

Baruška tím časem běhala, pobuřujíc dům až do základův: snášeny livreje, stříbrné náčiní, svícny,

lampy — vše, čím za dnů nejslavnějších dům se honosíval.

Kolovala po dvoře pověst, že stařec, jenž s koňmi, již souchotěmi umírají, a zedraným kočárem tak nenadále na chodník přijel — jest Kroesem a dědem. Všecka čeládka sdílela city panstva, nutíc se do zdvořilosti. Přede vším z toho těžil starý lokaj starostičův; neboť dali mu najísti se, an při hubené stravě pánově strašlivě zlačněl.

V saloně připravován čaj, ne obyčejný na samovaru bronzovém, ale slavnostní na stříbrném, *item* táce a *item* košíky na ovoce. Velká, skvostná konvice, ve kteréž tak nesnadno bylo upraviti čaj, obrovská nálevka, do níž se vešlo čtvrt pinty smetany — vše to se na stole již seskupilo.

Mezi tím představeny dědovi dítky, jimž poručeno, aby mu políbili ruku; že však výkonu tak ponižujícímu nebyly zvykly, vykonaly pouze formalnost. Dceruška pak shledala (svěřilat se Angličance), že dědoušek čpí, a syn čil umrlčí chlad ruky, jehož se bál.

Ani pan Onufry ani paní nevěděla dobře, jak by marnotratného děda, jenž po tolik let domu jejich nevzpomínaje znáti ho nechtěl — přijala, pohostila, pobavila. Znali se málo. Z lámané s ním rozmluvy přemýšlel o tom i pan Onufry i paní Idalie, dorozumívajíce se očima. Ostatní dávali mu na jevo svou služebovolnost.

K čaji dovedla ho sama paní a k němu se posadila.

Skoupý starostic, vyhladovělý cestou, dal se do jídla a pití s chutí, která se u člověka hubeného Angličance i Němci zdála býti obdivuhodnou. Jedl, jak někdy staří a chudí lidé dělávají, hltavě, lakotně, ošklivě. Někdy vyjelo mu

z naplněných úst nějaké slůvko, ale tak nezřetelné, že paní jen dvojznačným úsměvem dovedla odpověděti.

Vše, co bylo na stole a cokoli mu nabídnuto, starostic přijal, a na talíři jemu podaném nenechal ani povinného sousta, kteréž tam lidé zdvořilí na památku nechávají.

Pan Onufry , kterýž také nešpatně jísti uměl, záviděl mu toho, čeládka se divila, a Němec vychovatel obával se, aby nebylo třeba lékaře.

Hostitelé nutili se, aby starce bavili; však on, jak ochotně přijímal talíře, tak lhostejně naslouchal hovoru. Bylo lze brátí ho v podezření, že mnohých krásných věcí neslyší.

Po čaji, ježto komnata pohostinná byla pro ctihodného pána připravena, vykouřena a opatřena vším, čemu nebyl zvyklý a čeho nepotřeboval — zašeptal mu pan Onufry, zda-li by si dědoušek před večeří nechtěl jíti odpočinout.

Pan Szumiński souhlasil, přijal rámě hospodářovo, s úctou sobě podané — a šli.

Tu našli v předsíni starého sluhu, lahví piva žízeň sobě hasícího, což úsměv na tvář hostovu vynutilo. Byl tomu rád, že se mu sluha před další cestou nasytí.

V salonku usedli k pohovoru. Pan Onufry dal pod nohy stoličku.

Nadskakuje takto dědouškovi pravil k sobě v duchu, že se obětuje dítkám. Co pak člověk z lásky k nim neučiní! Po hojné svačině vyňal starostic dle zvyku svého krabici a posilnil se několika mátovými bonbony, jejichžto vůně po pokoji se rozešla.

„Co se stalo se starým dvorcem, v němž žila nebožka? Stojí dosud?“ tázal se starostic.

Otázka byla klopotná. Pan Onufry nechtěl se

starosticovi přiznati, že jest na zboření za příčinou hledání nešťastných kapitálův. Proto odpověděl rozmysliv se, že budova hrozila spadnutím a že musila býti rozebrána.

„A mně zdála se ještě tak pevná!“ zvolal starý. „Arci, jest tomu již mnoho let. Tedy už není ani sledů po mé milé sestře,“ dodal, „ani sledu, neboť i její kapitály — kamsi zmizely.“

Pan Onufry jen vzdychl.

„Nepochopitelno!“

„Ano, neboť že byly značny, mohu dosvědčiti,“ doložil starostic, „a její faktotum, miláček Zarzecki, o ních věděl.“

Pohledl na Onufryho, jenž si ruce mnul a všelijak se tvářil.

„Zarzeckého, jak samo sebou se rozumí, jste examinovali?“ tázal se starostic, jako by nic nevěděl anebo se již nepamatoval.

„Nejen že jsme ho examinovali;“ odvětil hospodář, „ale i soud ho vyslýchal, načež byl uvězněn, ale ničeho jsme se od něho nedověděli.“

„Ničeho? A kam se peníze poděly?“

„Nepochopitelno!“ opakoval pan Onufry.

„Zarzecki ví, kde peníze jsou; ručím za to svou ctí!“ dodal Szumiński. „Kdybychom naň uhodili, není možno, aby se nepřiznal. Jest to člověk zatvrzelý, ale jsou na to prostředky.“

Usmál se.

Hospodář poslouchal velmi pozorně, neodvažuje se ani odporovati, ani příliš daleko se pustiti, věda, že choť jest nakloněna ke smíru.

Dědoušek hleděl přimhouřenýma očima na ladného vnuka, zvolna mluvě pro matové bonbony dosud nerozpuštěné.

„V skutku,“ pravil, „já nepochopuji nebožky. Měla velkou péči o to, aby zachránila ovoce své

krvavé práce i šetrnosti, a konečně chytala takové lelky. Když jsem u ní byl naposledy, chtěla mně svěřiti všecko s výminkou, abych přidaje k tomu svůj majetek učinil majorát pro rodinu Manczyńských. Neodporoval jsem tomu; jsouť majoráty hezká věc. Angličané, kteří je činívají, mají mnoho rozumu. Ctím Angličany velice. Nekladl jsem tomu odpor, ale bylo k tomu třeba času. Také jsem žádal, aby Manczyńští sloučili své jméno s naším a psali se Manczyńští-Szumińští, spojujíce erb Prus první s erbem svým. K tomu však nebožka nepřistoupila, a tak jsme se s nebožkou rozešli. Ale výslovnou její vůlí bylo, aby se kapitály dostaly do rukou mých. Však by pak všecko bylo vaše.“

Po slovech tak jasných políbil pan Onufry dědouškovi ruku. Srdce mocně mu tepalo. Byl hotov přijati jméno Szumińských jakož i erb Prusa a dáti je vložiti do kněh, jen když se mu dostane majetku, jehož on pro Idalii a pro sebe potřeboval.

Starostic na chvíli se zamlčel.

„Jest mi také říci tobě,“ pokračoval, „že jsa náhodou ve městečku, se Zarzeckým jsem se potkal.“

„Á!“ divil se pan Onufry; „a mluvil s ním pan starostic?“

„Ovšem; mluvil jsem mu do duše a přesvědčil ho. Ale co — jako by hrách na stěnu házel. Obešleme ho zítra a vžeňme do úzkých. Jest doma?“

„Nevím, neboť nevídám ho,“ odvece Onufry; „ale můžeme se pozeptati.“

„Dovol, abych si tu zítra odpočal,“ pravil starostic; „vezmeme ho do prádla, vženeme do úzkých, jak se říká, postrašíme trochu a snad se něčeho dovíme.“

Pohledl na pana Onufryho, jenž pro bezpečnost oči sklopil; neboť nechtěl dědouškovi ani odporovati, ani něco slíbiti, s čím by pak jeho žena nesouhlasila. Věděl ze zkušenosti, že umínil-li si něco bez ní, nikdy se jí to nelíbilo, ne pro věc samu, ale pro formu. Trvala na tom pevně, aby vůli její dána byla přednost.

Dvojznačné mlčení pana Onufryho donutilo dědouška, aby se ho ještě jednou tázal:

„Hm? vezmeme ho do prádla?“

„Vyhovíme rozkazu páně starosticovu,“ zamručel hospodář.

„Přiznávám se,“ dodal Szumiński obnovuje dávku bonbonů mátových, „že jsem z části pro to sem přijel. Jsem stár a jest čas pomýšleti na pořízení, aby se nestalo jako s podkomořinou.“

„Ach, uchovejž bůh! Pan dobroděj bude nám žíti ještě mnohá léta!“

Na to stařec neodpověděl. Vyptával se na majetek, na hospodářství, důchody a t. p. a ježto se panu Onufrymu valně nechtělo dáti se zkoušeti, vykrucoval se odpověďmi všeobecnými.

Večer v saloně minul námahou, aby se dostalo zábavy starosticovi, jenž pak teprvé směle se rozhovořil, když došlo k řeči o jeho poměrech úřadních, o přátelství s osobami vysoce postavenými a t. p. Zvláště do podrobna popisoval velepamátný do vsi příchod ministra a generála gubernátora.

Večer zdál se býti hospodářovi a hospodyni neskonale dlouhým. Hleděli co chvíle na ručičky hodin, jež v takových případech vždy nepohnutě státi se zdají. Pan Onufry si oddechl, když dědouška odevzdal v ruce jeho sluhy. Host vyžádal si ještě na noc heřmánku, jemuž byl zvyklý, a odebral se na odpočinek dobře zasloužený.

V pomlčkách večerního pohovoru šeptal pan Onufry ženě o projektované na zejtří zkoušce Zarzeckého.

„Ať si s ním starostic dělá, co chce," odpověděla; „ty, za to tě prosím, buď nestranný! — Umínili jsme si, se Zarzeckými smířiti se a na to já více spolehám než na hrozby. Starý byl týrán, vězněn, a nic to neprospělo."

Pokrčila ramenoma.

„My ovšem nemůžeme starosticovi zabrániti, aby s ním nepromluvil, ale my se do toho nevložíme. Szumiński, jak jsi sám mohl seznati, osobuje si zmizelé kapitály, a kdyby se jich potom nějak zmocnil, kdo ví, co by se stalo!"

Pan Onufry doznal, že choť mnohem bystřejší jest než on a umínil si jíti, kam ona mu pokyne.

Ráno starostic pil kávu ve své komnatě a posláno ihned pro Więckowského, aby jménem pana Szumińského Zarzeckému vyřídil, že mu jest dostaviti se do dvora.

Minulo dobré půl hodiny, než se písař vrátil.

„Zarzecki, jasný pane, již třetí den není doma, a nikdo neví, kam se poděl. Panna povídá, že odešel do městečka a dosud se nevrátil. Vzkázal jen po komsi, aby se nikdo o něho nestaral."

To vyřizoval od prahu Więckowski u přítomnosti Szumińského, jenž se nesmírně rozhorlil.

„Tu to máme!" zvolal. „Patrno, že se starý lekl a po rozmluvě se mnou upláchl. Ale to mu neprojde; dáme ho policií hledati. Chce mne ukazovati straku na vrbě jako jiným; ale to se mu nepodaří, neboť já vím něco více než jiní!"

Szumiński rychle se vymluvil, ale hned se zamlčel a vstal s křesla.

„Vašnost pane," oslovil Onufryho, „ty mu

nejsi přítelem, a snad ti nebude vhod, abysi šel se mnou; proto půjdu do domku sám.“

Pokynul Więckowskému.

„Vy mi jen ukážete cestu!“

„Půjdu s vámi, poručíte-li,“ ozval se Onufry.

„Bude spíše lépe, necháš-li mne jíti samotného; já si budu věděti rady, abych ho ze skrýše vylákal.“

Starostic chopil se velmi odhodlaně holi. Dal si podati dlouhý svrchník, usmál se na Onufryho a poručil Więckowskému:

„Jděte napřed, ale neutíkejte, neboť chci jíti pomalu.“

Nebylo lze s odhodlaným starcem příti se a jemu odporovati. Pan Onufry vyprovodil ho kousek cesty a stanul patře z daleka, jak Szumiński pořád se hvězdou, ke dvorku kráčí.

Więckowski byl mu průvodčím až ke brance vedoucí do dvorku. Zde starostic se rozhlédl a šel dále sám. Jda hleděl stále na dvorek i na vše, co jej obklopovalo, kývaje hlavou, zastavuje se a mluče sám pro sebe. Branka byla otevřena, dvéře do síně také. Starostic, hledě bedlivě na nohy, aby neklopýtnul, kráčel přímo k síni.

Zde spatřil starou ženu, omývající u džberu vody mrkev a petržel. Stanul.

„Kde jest Zarzecki?“ tázal se.

„Není doma,“ odpověděla žena.

„Že není doma? A proč není?“ pravil starostic tluče holí o podlahu; „je zajisté doma!“

Slyšíc tento hlas, zbytečně zvýšený, vstala Lucie od nemocné matky a vyběhla poněkud popuzena. Spatřiv dívku v obleku velmi skromném, tázal se Szumiński s vysoka:

„Kdo jsi?“

Lucie mocně se zarděla.

„Dovolte," odvětila směle, „já tu jsem doma a než odpovím, mám právo tázati se, kdo jste vy?"

Szumiński vztýčil hlavu.

„Hm," zasiptěl, „to se mi líbí!"

„Ale mně se nelíbí," ozvala se Lucie, „že byste hlasitě mluvě, mou nemocnou matku polekati mohl. Vstupte do jizby!"

Ukázala rukou dvéře. Starostic stál jako zkamenělý, pokýval hlavou a volným krokem bral se do obytné jizby.

Uvítání, jehož se pranic nenadál, tak ho pohnulo, že přede vším počal hledati něco, nač by usedl. Jemu v patách šla Lucie neméně popuzena nájezdem, jehož se příbytku od neznámého člověka dostalo. Rozmrzelo ji i to, že Szumiński netázaje se usedl.

„Jsem starostic Szumiński, bratr nebožky podkomořiny," ozval se hrdě, „slyšela jsi?"

„Slyšela, ale nevidím příčiny, pro kterou byste byl ke mně nezdvořilý," odvětila směle Lucie.

Szumiński maje již ústa otevřená zamlčel se. Lucie lehce se mu poklonila a dodala:

„Já jsem Anděla Zarzecká, dcera Jakubova."

„Kde jest otec?"

„Nevím," pravila suše.

„Utekl přede mnou, schoval se," spustil starostic, „a snad sedí někde na půdě v seně. Hm, ale já ho dovedu najíti!"

Lucii vstoupila krev do hlavy.

„Můj otec," odvětila hněvivě, „ani nemá příčiny před nikým skrývati se a prchati, aniž jest to jeho obyčejem. Před třemi dny odjel z domu do městečka, jsa listem volán a dosud se nevrátil."

Pan Szumiński potupně se usmál.

„Nevrátil se, poněvadž věděl, že naň uhodím,"

pravil s přísným výrazem. „Nevrátil se — a kam se asi odebral?“

„Nevím,“ odvětila Lucie hlasem povýšeným. „Máte-li s ním pořízení, čiňte, co vám libo, ale dům ten jest náš, matka moje leží nemocna, potřebuje mne, a proto promiňte, že vás opustím.“

To pověděvši uklonila se lehce a vážným krokem obrátila se ke dveřím.

Starostic oněměl. Položiv obě ruce na hůl hleděl na osobu, jíž ani jeho hvězda, ani jméno, ani společenské stanovisko pranic nedojaly.

„Á, to se mi líbí!“ mručel. „Kliď se odtud — a dost! Krátce a určitě: Z čí milosti máte tuto chatu?“

„Zajisté ne z vaší,“ odpověděla Lucie obracejíc se. „Poctil-li jste nás proto jen svou návštěvou, abyste nám mrzutost způsobil, divím se, že jste ve věku tak pokročilém ani se nenaučil slušně s lidmi nakládati.“

Lucie byla již v skutku rozhněvána. Starostic třásl se zlostí, ale chtěl se za zneuctění pomstiti.

„S lidmi, panenko?!“ zvolal; „záleží na tom, s jakými! Jsou lidé a lidé. Vím, koho mi jest si vážiti; ale s vámi není třeba činiti okolků — otec tvůj toho nezasluhuje.“

Lucie otevřela téhož okamžiku dvéře a ukázala na ně.

„Odejděte, pane! Kdokoli jste — ani z vašich ani z jiných úst nebudu trpělivě poslouchati urážek. Neopustíteli hned tento dům, budu nucena —“

Lucii nedostávalo se slov, a prudký její hněv proměnil se v hořký pláč. Starostic seděl tvrdošíjně na křesle i chvěl se hněvem, ale vytýkal sám sobě, že dal podnět k výjevu tak prudkému. Rád by jakýmkoli způsobem vyhladil nemilý dojem, ale nevěděl, jak do toho; věděl jen, že se zmýlil

v dceři Zarzeckého, v níž odkryl jiný stupeň vzdělání, než jakého se domýšlel.

„Místo, abys otci pomohla," pravil, „zhoršuješ svou drzostí jeho postavení; pokora nebesa proráží, a drzým nebývá odpuštěno. Snad ani nevíš, že jsi odpudila toho, který mohl býti vaším dobrodincem."

„Dobrodincem!" opakovala Lucie; „my od nikoho dobrodiní nežádáme a nepotřebujeme. Umíme hladem umírati za nic neprosíce. Můj otec neleká se ničeho a žádné shovívavosti nepotřebuje."

Starostic vstal konečně, vida, že se smělou dívkou ničeho nesvede.

„Se ženskými nejsem zvyklý bojovati," zvolal. „Rci otci, neboť najdeš ho, budeš-li chtíti, že ho s pomocí policie hledati budu. Zatajené jím kapitály musejí vyjíti na jevo!"

Lucie pokrčila zhrdavě ramenoma.

„Staré klevety a pomluvy!" odvětila lhostejně.

„Ne pomluvy, ne!" vzkřikl Szumiński zvedaje hůl; „já přísahám, že mi podkomořina řekla, že jeho rukám všecko odevzdá. Kam se to podělo? Co s tím učinil? Ano, já přisáhám!"

Lucie slyšíc ta slova zachvěla se, zalomila rukama, opřela se o stěnu a dala se opět do pláče.

„Ano," mručel neustále starostic, „podám svědectví, dám důkazy! Snad mému hlasu bude více víry dáno než slovu lecjakého officialisty. Rci mu to! Zpod země ho dobudu a nepustím, až všecko na jevo vyjde."

Takto hroze uznal konečně pan Szumiński za dobré opustiti dvorek, a třesa se ještě hněvem vyšel na nádvoří, kdež v jisté vzdálenosti Więckowski na něho čekal. Ačkoli nebyl svědkem

výjevu s Lucií, slyšel přece zvýšený hlas a prudký spor; proto nedivil se, vida vycházejícího starce jako opojena a chvějícího se na všem těle.

Podal mu mlčky ruku a zavedl ho bližší cestou do parku. Pan Onufry, jenž návratu jeho očekával, potkal starostice v zahradě. Na tváři jeho poznal, že ho zajisté něco nepříjemného potkalo. Stařec jakmile ho spatřil, vybuchl:

„Krásně mne tam děvče přijalo! Uctivě, vlídně! Bez mála mne pometlem ze dveří vyhnala! Ano, starý se schoval, skrývá se; ale já ho musím viděti, najíti, vypátrati! Nadarmo jsem cesty nevykonal!“

Pan Onufry stál divě se neobyčejně a nevěda co by učinil. Tím časem starostic, jsa zvyklý despotickým rozkazům a do nejvyššího stupně popuzen — obrátil se k Więckowskému:

„Dejte mi tři lidi!“ zvolal; „prohledáme dvorek. On jest tam skryt, není jinak možno! My ho najdeme.“

Onufry zbledl.

„Upokojte se, pane starostiči!“ pravil. „Mně se zdá, že ve dvorku není, ale spíše ve městečku. Zbytečný bychom spůsobili poplach, nepokoj.“

„Co že? Jaký poplach, nepokoj?“ spustil Szumiński; „á, to se mi líbí! Dvorek stojí na vaší půdě; vy máte každé doby právo jej navštíviti a prohlednouti. Lidi sem! Já sám se z toho zodpovím!“

Więckowski hleděl na pána, jenž ramenoma krčil. Starostic neopouštěje místa tloukl holí o zem a opakoval:

„Lidi mi dejte!“

„A není-li ve dvorku —?“ tázal se Onufry.

„Co potom? Budou žalovati? Nechť žalují, já zaplatím! Lidi mi dejte!“

Vida tvrdošijnost starcovu a nechtěje si dědouška pohoršiti, zašeptal pan Onufry něco Więckowskému, jenž ihned odešel ke stodolám.

„Já odtud ani na krok nepůjdu," mručel starostic, „dokud se nepřesvědčím, kde je skryt a panenku nenaučím slušným spůsobům!"

Velmi nesnadno podařilo se panu Onufrymu starce poněkud upokojiti a nakloniti ho, aby na blízkou lávku usedl. Ohlížel se však neustále, dovolávaje se lidí, a mručel nesrozumitelné výhrůžky.

Po čekání dosti dlouhém objevil se Więckowski s třemi vesničany, an opatrný pan Onufry dvorských vzíti zapověděl. Jakmile je starostic spatřil, vstal s lávky a počal se zimničně orientovati, hledaje cestu ke dvorku.

„Dědoušek odpustí," ozval se Onufry v rámě ho líbaje a patrně starostliv, „že mu nemohu tovaryšiti."

„Půjdu sám!" vzkřikl stařec.

Więckowskému se také do té výpravy nechtělo, ale musil se podrobiti, neboť pán poručil. Lidé jdouce tu se smáli, tu zas divoce na zapýřeného starce pohlíželi.

Bledá i uplakaná Lucie, stojíc na práhu, spatřila vracejícího se s písařem a sedláky starostice; však necítíc již v sobě síly k novému sporu, vběhla do jizby matčiny a uprostřed stanula.

V síni zastihli pouze Lukaszovou, polekánu, němu, a starostic, navyklý ode dávna, dávati na svých pozemcích bezohledné rozkazy, dal všechen dům na rub obrátiti. Sám šel s dvěma sedláky do dvou otevřených jizeb, kázal postaviti k půdě žebřík, hledati ve sklepě, a ježto alkovna Zarzeckého byla na závoru zavřena, dal vypáčiti dvéře,

vše prohledati, ale nenalezeno nikde ničehož. Konečně jal se tvrdošijný Szumiński otvírati zamčené dvéře k nemocné vedoucí. Więckowski marně ho zdržoval, tvrdě, že tam leží dávno k loži upoutaná Zarzecká. Starostic jej odstrčil.

Uvnitř bylo jen slyšeti štkaní Luciino a pláč s křikem srdce rozrývajícím. Stařec, jenž bez mála šílel, dal ničeho nedbaje vzíti dvéře útokem.

Za toho násilí a vřavy ozval se náhle uvnitř divý, strašlivý hlas, jenž každého poděsil. Ano i starostic se zarazil. Leč po chvíli všecko umlklo. Sedláci odpírali pomoci. Szumiński jsa rozhněván nevěděl, má-li ustoupiti; však tu otevřely se dvéře a v nich stanula Lucie, strašlivá jako vidmo, ukazujíc rukou na lůžko.

„Jdi — viz, vrahu," vzkřikla, „usmrtils ji!"

To pověděvši omdlela.

Na lůžku bylo se vztyčenou hlavou a otevřenýma ústoma viděti skřehlou již Zarzeckou, jež leknutím na věky byla utrpení zbavena.

Nyní teprve starostic vychladl a vzpamatoval se, přehledl strhaným zrakem jizbu, mávnul rukou a opřen o Więckowského odešel chvějícím se krokem ze dvorku.

Prohlídka tak tragicky skončená mohla míti nejmrzutější následky. Starostic sám to nyní viděl a lekl se. Nepohnulo jím snad vykonané násilí, jako strach o kapsu a následky, kteréž by pro ni vzniknouti mohly, an se o svou osobu nebál.

Tím časem, kdy Lukaszová přikvapila vzkřísit nešťastnou Lucii a zvědavci z blízka do dvorka se sbíhali, kráčel starostic mlčky a změněn k zahradě.

Ve brance stál pan Onufry tázaje se:

„Nuže —?"

Więckowski ukázal očima na starostice, jejž

vedl a dal znamení, že se něco zlého přihodilo. Pan Onufry nenadál se katastrofy tak strašné.

Szumiński posazen na lávku.

„Rozhorlil jsem se, poněkud jsem se rozhorlil," ozval se slabým hlasem, „ale nejsem tím vinen. Kdož pak se toho nadál, že tam leží nemocná ženská?!"

„A co se stalo?" vyzvídal pan Onufry.

„Snad se lekla i omdlela, a praví se, že umřela," odpověděl starostic. „Což — umřela prý proto, že tlučeno na dvéře. Nikdo se jí ani prstem nedotknul, mám svědky."

Slyše to pan Onufry zalomil rukama.

„Umřela?!" vzkřikl.

„Bezpochyby jen omdlela. Zabil, umřela — jest zajisté jen povídačka," hájil se Szumiński; „vzpamatuje se a — konec!"

Nepokojný hospodář zašeptal písařovi do ucha:

„Jděte na zvědy!"

„Není třeba jíti na zvědy," odvětil Więckowski; „ona vskutku umřela."

Starostic nebyl pranic dojat; hněv jeho docela pominul a on choval jen obavy sám o sebe.

„Vzbouřilo mi to krev," pravil, „a vidím, že mi jest vzíti Morisonskou pilulku, sice bych to odstonal. Dnes nepřijdu ke stolu; ale dovolte, abych polévky doma požil!"

To pověděv vstal s lávky. Onufry, jenž ho měl vésti, sotva sám na nohou se držel. Mlčel.

„Jest na bíle dni," dodal Szumiński, „že sám pořídím, co u soudu bude třeba načmárati, ačkoli, jsa na cestě nejsem vskutku na tyto vydaje připraven. Ale tak jest s těmi lidmi, s tou drzou holotou! Popudí vždycky i nejklidnějšího člověka k netrpělivosti. Jsou tím sami vinni, proč mi nechtěli dveří otevříti!"

Jsa dosud poněkud v nesnázích, obrátil se ještě k Więckowskému opodál stojícímu a pokynul mu.

„Jděte se přesvědčit, zda-li už ji vzkřísili, a hned se vraťte!“

Čekali. Onufry otřel si s čela pot a byl tak zaražen, že slova promluviti nemohl.

Písař odběhnuv kvapem, vrátil se maje hlavu sklopenu.

„Nuže —?“ tázal se stařec.

„Umřela!“ tiše odvětil Więckowski.

Szumiński mávnul holí, uklonil hlavu a ubíral se kvapnějším krokem ke dvoru.

„Přímou cestou do mého obydlí, neboť musím bez odkladů požíti pilulky, abych zlým následkům ušel.“

Poslušný pan Onufry ho vedl.

* * *

V Zelené Boudě bylo téhož dne velmi hlučno, ana ještě jedna bryčka přijela. Chromec vyhledl oknem a pravil k okolostojícím:

„Z Borku.“

S bryčky slezl mladý muž, spíše aby koňům odpočinku dopřál než sám se občerstvil. Nechtělo se mu ani tuze vstoupiti a procházel se před krčmou — an tu Chromec, jsa věren svému systému, k němu vyšel zkoušeje, nechtěl-li by býti hostem. Shledal však přiblíživ se, že, ačkoli koně a bryčka byli z Borku, pocestný mladík jest jaksi neznámý.

To ho donutilo, aby se s ním dal do řeči, ježto měl obyčej, nepomíjeti příležitosti k seznámení se s lidmi. Každý člověk může býti prospěšen tomu, kdo má nějaký úřad.

Uklonil se zdvihna na okamžik zamaštěnou čepičku.

„Pan dobroděj jest z Borku?“ pravil Vincek.

Mladík lhostejně naň pohledl.

„Ano z Borku,“ přisvědčil.

„Od panstva Du Royerovic?“ dodal Vincek.

„Ano.“

„Hodné to panstvo,“ prohodil krčmář. „Nemohl bych něčím posloužiti?“

„Děkuji.“

Nastala pomlčka.

„Na tuto dobu máme krásný čas,“ pokračoval Vincek, nechtěje hovoru přerušiti. „Pokud se týká pohody, již dávno jsme takové neměli.“

K tomu nebylo odpovědi.

„Ví už panstvo, co se přihodilo v Žabím?“ tázal se Vincek.

„V Žabím?“ opakoval mladík rychle přistoupiv; „nevím ničehož.“

„Jest to historie jako z jedné a tisíc noci,“ počal krčmář usmívaje se, „tak že jsem tomu ani věřiti nechtěl, když mi to Ondřej vypravoval. Więckowski ze dvoru jel pak k soudu, a on vlastníma očima na to hleděl.“

„Co se stalo?“ vyzvídal zvědavě pocestný.

„Vy nejste zdejší,“ hovořil dále Vincek; „a protože ani osob neznáte, musím vám říci, že tam ve dvorku na výměnku bydlí nějací Zarzečtí.“

Pocestný smutně se usmál.

„Starého znám; jest to poctivý člověk, jen že časem kalíšek vypije; ale kdo pak, prosím vás, toho si nedopřeje?! Všichni jsme smrtelni. Co se toho člověka bez příčiny namučili, ani na volské kůži by nenapsal! Ale o to by nebylo! Więckowski povídá, že do dvoru přijel z daleka čtyřmi v kočáře z Bílé či Černé Rusi — ani sám již nevím —

starší bratr nebožky podkomořiny, o kteréž jste zajisté slyšel. Tomu se konečně zachtělo viděti Zarzeckého. Ale není prý doma. Začali ho tedy hledati, a poněvadž pán z té Rusi jest jaksi hrdý, tvrdil, že se Zarzecki nejspíše schoval. Proto dal prohledati dvorek.“

Pocestný zdvihl pěst do výše.

„Prohledati dvorek!“ vzkřikl; „to jest nějaký ničema!“

Vincek, těmito výrazy a hněvem posluchačovým poněkud udiven, váhal chvíli s odpovědí.

„Mluvte! Pro bůh, co se stalo?“ vzkřikl pocestný.

„A což? Nemocná Zarzecká, která už dávno s lůžka nevstala, lekla prý se, vzchopila, i — zemřela.“

Vincek pohledl na příchozího a sám také se velice ulekl; mladý pán uchopil se za hlavu a divoký výkřik vyrval se mu z prsou.

Byl to Sigmund.

Nyní teprve domyslil se Vincek, koho má před sebou, a chtěl ku pomoci přispěti. Ale Sigmund vytrhl se mu volaje na vozku, aby ihned zapřáhl.

„Ať koně padnou!“ vzkřiknul; „jeďme, pro bůh, jeďme!“

Chromec odkvapil pro vodu, neboť bylo mu žel zoufalého mladíka, jenž vzdychal i lkal. Také vozka, vida, že se něco neobyčejného stalo, kvapil zapřáhnout. Čeládka z krčmy vyběhla, aby viděla nešťastného. Jeden z diváků, a byl to Ondřej, přistoupil k naříkajícímu Sigmundovi, aby potvrdil zprávu, která se byla již po vsi a po okolí roznesla.

Sigmund nechtěl ni okamžiku zmařiti a pádil již do Žabího, strachuje se o sestru, která zůstala samojedina, spolehajíc zajisté na jeho pomoc.

Cesta zdála se mu nekonečně dlouhá, a hněv měl kdy vybouřiti se v prsou. Skoro bez vědomí vpadl do dvorku, jenž stál pustý. Jen Lukaszová oháněla se kol něho, a na lávce před domem ležela Lucie, tvář rukou přikrývajíc. Poslala pro bratra i očekávala ho.

Třikrát přišli ze dvoru navrhujíce různou pomoc a službu; Lucie však odbyla všech mlčením, dávajíc na jevo, aby odešli.

Zoufalosť její, podrážděnosť, hněv i žal byly tím větší, ana svému hrdému si počínání se starosticem část viny přikládala. Byla nevinna — a přece si vytýkala, že snad jest bezděčnou příčinou smrti matčiny. Plakala i štkala. O otci nebylo žádné zprávy, bratr nepřicházel, nebylo zač dáti rakev udělati ani koho pro kněze poslati. Zemřelá ležela ještě jak skonala na loži, kdež po tolik let byla trpěla.

Uslyševši kroky Lucie vzchopila se a pověsila se usedavě plačíc na šiji bratrovu. Nemluvili spolu, plakali oba, ale slzy jim nestačily; bylo třeba pomýšleti na mrtvolu a na sebe.

Lucie nechtěla ani okamžik déle zůstati na místě, k němuž ji nic už nepoutalo. Otci byla spíše břemenem než pomocnicí; proto chtěli oba vyrvati ho s toho místa nešťastného.

Pláčem neustále se vytrhujíc, nemohla Lucie dosti rychle vypravovati Sigmundovi, co téhož dne přečkala. Ospravedlňujíc se mu, opakovala bez mála doslovně rozmluvu se Szumińským. Bratr neshledával na ní viny a byl by na jejím místě rovněž tak si vedl.

Hněv jeho dostoupil s počátku té míry, že chtěl dáti soudem stíhati násilí a bez mála i vraždu; leč mohl-liž pak na to pomysliti?

Ještě se radili a již nadcházela noc. Luka-

szová poslána do vsi pro lidi, a Sigmund psal listy knězovi, Du Royerovic a do městečka.

Než list jeho došel do Borku, byla tam již známa historie, jíž s počátku víry nedáno. Zdála se býti pravdě nepodobná. Teprve list Sigmundův pohnul váhavým starým Du Royerem. Oba manželé sedli a jeli po celou noc do Žabího.

Dověděv se, prve než dojeli, o příchodu Sigmundovu, namáhal se čím dál více se znepokojující starostic, jemuž pilulky Morisonovy horkosti neodňaly, aby někdo ze dvoru k němu došel a ho upokojil.

Pan Onufry, mu toho odepřel vymlouvaje se, že se Zarzeckými všecky styky docela přerušil. Więckowski byl příliš mlád i nezkusený, a nebyl by nikdo mohl posloužiti, kdyby sama prozřetelnosť nebyla náhodou Zamińského sem dovedla.

Přijel se záměry docela jinými, veza odpověď krásné paní Idalii k listu sobě psanému a naskytl se ke tragickému výjevu, kterýž mu zoufalý Onufry rukama lomě hned na prahu vypravoval. Radosť z příchodu bohatého dědouška změnila se v nevýslovnou útrapu. Paní Idalie hněvala se na muže; on sám pak vytýkal si svou povolnosť, běhal jako opařený, tu odprošuje paní, tu vyslovuje soustrasť dědouškovi, jenž se začínal obávati vzbouření žluči.

Heřmánek nosen mu z kuchyně čtvrtmi.

Hrabě Zamiński, vyslechnuv historii pravdě nepodobnou, pomyslil přede vším jako praktický muž na to, nebude-li lze aby pro sebe z ní těžil.

Nesnáze lidské nejčastěji bližnímu slouží za materiál k jeho vlastnímu prospěchu.

Pan Onufry, seznámiv tajně Zamińského se svou situací, vyprovodil ho do salonu, kamž ihned přišla paní Idalie. Bývala obyčejně lhostejná ku

všelikým nesnázím domácím, kladouc jejich břímě na ramena mužská. Tím časem uzřel ji pan Onufry po prvé, ana sdílí nejen jeho utrpení, ale snad až příliš si je k srdci béře; neboť tvářnost její byla změněna, pohyby nepokojny, hlas se chvěl. Choť zulíbal jí úzkostlivě ruku prose, aby se upokojila. Ona, kteráž nikdy neplakala, měla nyní slzy v očích. Zoufalství zračilo se na sličné, náhle až sestárlé tváři, kteráž, jakmile zapomněla, že má býti mládá, pozbyla zbytku mladistvého vděku.

Vůle lidská, zvláště pak ženská, má tu moc, že i tvářnost změniti může.

Podala ruku hraběti a stojíc před ním v postavě lítost vzbuzující, zdála se praviti:

„Vizte, pane, jak jsem nešťastna!“ „Ach“, „Ach“,“ ozvala se hlasem lichotným, „pánbůh sám vás sem poslal! Zachraňte nás! Po mnohu letech navštívil nás dědoušek, na něhož jsme skoro zapomněli, že žije; a osud tomu chtěl, aby nám místo potěchy přinesl skutečné neštěstí. *Onio* (lichotivé jméno manželovo) zajisté vám již řekl, co se stalo. Jest toho dosti, aby zlomyslní lidé měli záminku stěžovati si do nás. Onio totiž byl příliš povolným — ach ano, neměl k tomu dáti svého svolení! Nutno nějak je smířiti, rodinu přesvědčiti, že nejsme ničím vinni, a získati jich byť i největšími oběťmi. Hrabě, smím spolehati na vaše k nám přátelství? Znáte Zarzeckých — smilujte se, buďte prostředníkem!“

Onufry potvrdil prosbu stisknutím ruky.

„Ach ano,“ dodal, „prosím, pomozte nám!“

Hrabě trochu se ušklíbl, ačkoli mu ta žádost byla velmi vhod.

„Poroučí-li panstvo,“ pravil, „jsem k službám.“

„Zdá se mi, že bratr Andělín přijel,“ šeptal

Onufry; „mohl byste s ním promluviti. Zdá se býti slušným člověkem. Rozumíte, pane hrabě, mému postavení. Starý po prvé nás navštívil; nemohl jsem se mu protiviti, nechtěje si ho znepřátelit k vůli dětem. Umínil si, že vykoná prohlídku beze mne, a vedl si hrubiansky; ale já — ale my nemáme v tom žádného účastenství.“

„Rcete jim, že jsem všecka zoufalá! Plakala jsem,“ dodala hraběnka, „mám dosud slzy v očích, pojalo mne tlučení srdce. Jsem ochotna vzíti dívku do dvora; pozvete je k nám — ji a bratra,“ dodala rychle.

Dopřáno oddechu hraběti, jenž vyslechnuv chladnokrevně výklady obého panstva, ihned se hotovil k odchodu do dvorku.

Sigmund právě dopsal listy a hovořil se sestrou, již bylo nesnadno od těla matčina odloučiti, an tu hrabě vstoupil do obytné jizby ve dvorku. Hledaje ho musil tu chvíli čekati; ohledl se po nuzném nářadí, podíval do jizby Luciiny a z toho ze všeho soudil, že by rodina v tomto stavu ochotně všeliké znaky sympatie přijati měla.

Sigmund, jemuž Lukaszová oznámila, že někdo přišel, odkvapil do jizby a podivil se vida hraběte. Zamiński podal mu mlčky ruku vřele ji tiskna.

„Na první zprávu o neštěstí, jež vás potkalo,“ pravil vážně, „cítím se býti povinným přikvapiti k vám a nabídnouti své služby.“

„Děkuji,“ odvece Sigmund; „ale tím časem sám ještě nevím, co bych činil, čím začal. Otec není doma. Bude to pro něho rána ukrutná! Sestra jest všecka zoufalá, já jsem bezmocen a pozbývám smyslů.“

„Pro bůh — zmužilosť, pane Sigmunde!“ zvolal hrabě. „Jest to náhoda ukrutná, mrzutá, ale jen náhoda. Přišel jsem ničehož nevěda k Man-

czyńským, jichž pojala zoufalosť. Sama paní pláče, pán rukama lomí. Jsou hotovi přispěti ve všem ku pomoci a především zvou vás oba k sobě; nechť slečna Anděla alespoň ujde nemilému pohledu.“

Právě když toto řekl, vstoupila Lucie s rozpuštěnými po ramenou vlasy do jizby, hledajíc bratra. Pohled na hraběte ni dost málo ji v rozpaky nepřivedl. Neustoupila.

„Kdo? já?“ zvolala rukama lomíc, „já měla bych se dáti v ochranu lidí, kteří mi matku zavraždili? kteří nemajíce nad námi slitování násilí se odvážili a neumějí ctíti ani neštěstí, ani nemoci?!“

„Slečno dobrodějko,“ připomenul hrabě, „poručeno mi, abych vás ubezpečil, že pan Onufry ničím k tomu nepřičinil, žádného v tom účastenství nemá, ba spíše odporoval.“

„Nezabránil tomu,“ ozvala se Lucie, „dovolil svým lidem, aby nás týrali. A vy se jich zastáváte i straníte násilníkům?!“

„Odpusťte,“ převzal řeč hrabě, „já nikomu nestraníu. Pravím jen, co mi říci poručeno; v duchu pak trpím s vámi a odsuzují ukrutnosť.“

„My, my bychom měli kdykoli za živobytí svého nohou dotknouti se jejich prahu? jim dáti na jevo začkoli vděčnosť? zaprodati památku zavražděné matky?!“

„Anděla má pravdu,“ dodal Sigmund; „mezi nimi a námi nemůže býti nic společného; žádný styk není možným, neboť zhanobil by nás.“

Hrabě poslouchal jsa smuten, vážný, přísen a pln sympatie pro rodinu.

„Není už ani slova, jež bych řekl,“ ozval se; „prosím jen, abyste mne i služeb mých nezamítli

a mě s nimi nestotožňovali. Rád bych vám posloužil, poroučejte!“

Lucie sklesla na křeslo a slzy již vyplakavši, seděla nepohnutě s tváři planoucí — jako skamenělá bolem a unavením. Utrpení to zachovalo vysílené i sesláblé dívce život a spůsobilo jí horečku.

„Vy tu nesmíte, nemůžete zůstati,“ pravil hrabě; „potřebujete odpočinku.“

„Nyní ho nepotřebuji,“ krátce odvětila Lucie.

Hrabě vzav bratra stranou jal se s ním něco šeptati, an tu povoz zahrčel. Byl to kněz, stařeček, přítel Zarzeckého, kterýž na zprávu o neštěstí přikvapil veza s sebou varhaníka, svíčkovou bábu a kostelníka. Za ním vezeno, čeho ku pohřbu bylo třeba.

Když Sigmund šel přivítat ho a se slzami v očích jemu své neštěstí vypravoval, zůstala Lucie s hrabětem o samotě. Zamiński však neosmělil se ani k ní přistoupiti ani ji osloviti. Ctil mimoděk její bol, což však ho nezdrželo od úvah o účinku, jeho vděky ženské utrpením doznávají. Lucie připomínala mu jakousi postavu ze skupení Niobidův.

Stál dosud na prahu, patře na zkamenělou, ani tu přijeli Du Royerovic, jichž Lucie znala pouze z vypravování Sigmundova.

Paní Klementina byla snad jedinou osobou, mohoucí promluviti k dívce s vážností téměř mateřskou.

„Zaveďte mne k sestře!“ oslovila Sigmunda vstupujíc; „jí náleží největší péče a ošetřování.“

Vidouc vcházející paní domyslila se Lucie, i vstala, ačkoli na nohou se chvějících, a opět se rozplakala vidouc, jak dobrá paní náručí rozevírá aby ji objala.

Prvního okamžiku paní DuRoyerová ani nepromluvila znamenajíc, že by slova byla zbytečná, sám příchod byl nad ně výmluvnější.

„Přijela jsem pro vás, slečno Andělo," šeptala tiše davši se jí vyplakati. „Zapřísahám vás, abyste jela semnou a si odpočala. Zde bude vykonáno vše, čeho třeba. Pan Sigmund, můj manžel a farář vezmou to na starost. Naší povinností jest, abychom vás zachránili. Povoz náš čeká, abyste se ihned odtud vzdálila."

Pan Du Royer žádal totéž na Sigmundovi, kterýž s ním k sestře přistoupil. Lucie návrh přijala. Seslábla a nemohouc rukama ničehož pořídíti prosila panstvo, aby se směla rozloučiti s mrtvolou mučenice. Když pak Sigmund a paní Klementina kvapili s odjezdem, pravila Lucie, nemajíc nikdy líčeného studu:

„Paní, nemám, co bych vzala na sebe, abych ve vašem domě slušně vystoupiti mohla. Za nemoci ubohé matky mé zastavila jsem šaty své u židů ve městečku."

Sigmund se zarděl a paní Du Royerová dodala rychle:

„Zahalte se v cokoli; máte zajisté nějaký plášť; všemu najde se pomoc — ale jeďme již odtud. Potřebujete odpočinku, ubohé dítě, neboť držíte se sotva na nohou. Jeďme!"

Lukaszová prozradila ještě panu Du Royerovi tajemství, že panenka po dvacet čtyry hodiny ničeho nejedla.

Lucie vyvedena skoro násilím ze dvorku, a povoz bral se cestou k Borku, načež hrabě Zamiński vida, že tu jest docela zbytečným, zvolna k zámku kráčel.

Bylo se již valně připozdilo, ale zde ještě na něho čekali. Paní Idalie kojila se malou na-

dějí, že Zarzecká jejich ochranu přijme; ale Onufry nadál se toho ještě méně. Starostic pil heřmánek a každé půl hodiny poslal pro něco k hospodářovi přemýšleje o tom, jak by ušel nepříjemným následkům výpravy.

Dával mu instrukce, vyptával se na povahu i náklonnosti úřadníků a v jakých dvůr s nimi žije poměrech.

„Doma, na Bílé Rusi," pravil k Onufrymu, „dávám ne sice velké dary a dárky, ale dávám je všem. Přihodí-li se nějaký *casus*, slouží mi všichni dobře a odbývám je malými presenty. Pravidelné, stálé honoráry, vím to ze zkušenosti jsou nejmilejší. Nedbáš-li této methody —"

Pan Onufry potřásl hlavou.

„U nás toho není," odpověděl.

„Jakmile úřadník přijde, pošlete ho ke mně a nechte nás samotny, abych mu vyložil, jak se to stalo."

Za čtvrt hodiny dal se starostic zeptati, vrátil-li se Zarzecki, a hněval se, že ho tu dosud není.

Všichni v skutku se o něho znepokojovali: syn, dcera i probošt; obávali se, aby ho zpráva o smrti ženině někde nenadále nedošla a při jeho letoře či spíše vášnivosti nebezpečných následků neměla.

Jakub nezmizel po prvé na několik dní; stávalo se to co několik měsíců, a nikdo nevěděl kam se poděl; nařizoval též dětem, aby se o něho nestrachovali; ale nenadálou katastrofou bylo se o něho obávati.

Domníváno se, že v okolí nikde se neskrývá, neboť smutná zpráva byla by ho zajisté již došla.

V zámku i ve dvorku strávena noc bezsenná.

Když se byl hrabě samojediný do pokoje se

smutnou tváří vrátil, seznáno na ní, aniž byl o to tázán, že jeho návrhy nebyly přijaty. Paní Idalie upřela naň pohled, jenž prosil za odpuštění.

„Vyhověl jsem vašim rozkazům," ozval se tiše; „nemohu se sice chlubiti výsledkem, ale — kdož ví — bylo by se mi snad podařilo, získati Zarzeckých, kdyby nebylo jisté okolnosti, která mi záměry mé popletla."

Panstvo Manczyńských pohledlo zvědavě na hraběte, jenž se kysele tvářil.

„Du Royerovic přijeli osobně pro Andělu, a bratr dal jim ji arci v ochranu."

Paní Idalie silně se zarděla. Sousedům, u kterých Sigmund bydlel, nebylo lze upříti práva, aby jeho sestře ku pomoci přispěli; nicméně však hluboce jich politovala.

„Jest to s jejich strany velmi hezké," ozvala se, „že tak rychle poskytují pomoci a útěchy; ale nevedou si valně po sousedsku. Vidím v tom záležitosť domácí," pravila nabývajíc živosti, „kterouž bylo vyříditi na pravém místě, mezi námi. Prostřednictví to zdá se býti jako vržením rukavice."

Všichni mlčeli. Onufry toužil svou paní upokojiti.

„Nesluší se bráti to tak přísně; chybu musíme ignorovati, věř mi!"

Paní se zamlčela rty svírajíc; nebylať přesvědčena.

Tou dobou zavolán pan Onufry opět k dědouškovi, a tu, po odchodu jeho, měla příležitosť, aby všechen svůj žel k sousedům odhalila hraběti, nazývajíc je nevděčníky; neboť Žabí nejen Borku nikdy neublížilo, ale jemu až příliš mnoho přízně na jevo dávalo. Již samo „ulovení" mladého Zarzeckého bylo podezřelým; mohloť býti pokla-

dáno za strannictví té rodiny proti panstvu Manczyských a t. p.

Hrabě přisvědčoval mezi čtyřma očima paní Idalii, jež jsouc toho večera v satyrické náladě, skončila o Du Royerovic a začala o starosticovi, jeho povozu a služebnictvu, o jeho spůsobech, a obvinila konečně svého poctivého Onufryho, jenž svou přílišnou dobrotou a povolností vždy hřešil.

Očekávaný téhož ještě večera úřadník nepřibyl ani v noci. Příchod jeho, písařův i lékařův, k vůli obdukci, oznámen teprve ráno, když byl starostic po pilulkách i heřmánku usnul.

Správčí, jsa poučen, kterak si má vésti, přijal hosti k sobě, a teprvé k desáté, když starostic oblečen hvězdu připnul domnívaje se, že spůsobí jistý dojem — zaveden k němu úřadník na rozmluvu.

Než však se to stalo, mluvil starostlivý o sebe pan Onufry s příchozími, dávaje všecku vinu dědouškovi.

Panu Szumińskému šlo o důkaz, že uprchlého před ním Zarzeckého měl právo hledati za příčinou peněžných účtů; že o nemocné ve dvorku praničeho nevěděl i s ní pokud možno nejmírněji nakládal a když se jí naschvál v tu dobu umříti zlíbilo, tím že není pranic vinen.

Lékař měl dosvědčiti, že by nemocná i bez toho byla zemřela. Rozumování starosticovo bylo tak obratné a logické, že po hodinové diskussi úřadníci se starosticem souhlasili. Shledali jen, že by pro uvarování dalších nepříjemností Szumińskému bylo dorozuměti se s rodinou nebožčinou, aby nebylo stížností a dalších řečí.

Dlouhá nemoc Zarzecké docela ospravedlnila její náhlou smrť. Vůbec odbyla se záležitosť hladčeji, než se pan Onufry nadál, a dědoušek

hned po konferenci se pronesl, že ještě jen tento den si odpočinuv, aby se v Žabím vyléčil, ihned domů se navrátí.

Pan Onufry marně navrhoval, že by nevyhnutelno bylo, vyčkati návratu starého Jakuba, jenž dověděv se o smrti ženině konečně zajisté se vrátí; starostic však nechtěl nižádným spůsobem déle pobýti.

Byl nepokojen, usoužen, a kdyby byl neměl péči o své zdraví, byl by snad ještě téhož dne na cestu se vypravil.

Ješto ani Sigmund, ani Lucie nechtěli a nemohli právem stíhati násilí v jejich domě spáchané, pominuta věc mlčením.

Za dva dni odbýván pohřeb staré Zarzecké, jehož mimo dítky a několik osob ze vsi pouze panstvo Du Royerovic se zúčastnilo.

O starém nebylo ani slechu.

Hrabě Zamiński již ku konci obřadu také se dostavil a u hrobu objevil.

Onufry dlouho váhal; leč v poslední chvíli nedostávalo se mu odvahy a dal koně vypřáhnouti.

Tajně, nepozorována, zahalivši se závojem, jela také panna Barbora Drobiszová, aby byla svědkyní, jak se pohřeb odbude, a paní o tom zprávu podala, s jejížto dovolením vycházku tu učinila. Stará panna zůstala, jak byla, nesmířitelnou nepřítelkou rodiny.

Osud ubohé Zarzecké pranic ji nedojal. „Dobře jim tak, at nebojují; vybojovali si, čeho chtěli. Holota tvářila se býti panstvem; ale jakmile přijel starostic, upláchl pan Zarzecki. Zlodějovi hoří střecha nad hlavou.“

Tak soudila panna Drobiszová cestou vracejíc se s pohřbu, a když ji paní dala zavolati k raportu, počala tímtéž tónem své vypravování. Ve-

lice se podivila, když po prvních slovech paní Idalie namítla:

„Prosím, Baruško, jen bez těch útržků; neštěstí má svoje práva. Nemiluji tento tvůj tón.“

Drobiszová byla příliš sebou jista, než aby jí třeba bylo přetvařovati se.

„Přiznávám se, že co pravda, to pravda; já též mám srdce, ale ti lidé ho nejsou hodni. Ta lůza si fouká — a dost!“

Přísný pohled panin zavřel jí ústa, načež panna se rozmrzela.

„A což?“ pravila trhanými slovy; „pohřeb jako obyčejně chudých lidí; nebylo nic neobyčejného. Kněz neměl žádné řeči, neboť vymluvili mu to; jen trochu zaplakal. Panna, všecka černě vystrojená, skiesla na zemi, načež bratr a pan Du Royer ji zdvihli. Du Royer byl tam se vším domem i s dětmi, ano i hrabě Zamiński se dostavil. Ve mně, kteráž jsem na to hleděla, krev se bouřila; neboť vše dálo se na vzdor panstvu, vše naschvál, aby se ukázalo, jak hodní jsou Zarzečtí. Ó zajisté, já tomu rozumím!“

Paní Idalie byla by se ráda ptala na Sigmunda, ana ji myšlénka na něho nepřestávala ji stíhati, ale neuměla zavésti řeč tak, aby se neprozradila.

„Byl tam také syn?“ šeptalá konečně.

„Byl,“ odpověděla služebná. „Kdybyste věděla jak se nese, jak pansky si vede! Bez holi si nevyjde. Fi, fi!“

„Viděla jsem ho,“ odřekla paní; „jest velmi způsobný a slušně si vede.“

„Ano, jako zdravý sochor,“ odsekla panna Barbora, „na němž není viděti, že by byl slušný. A kterak se Du Royerovic lítostnili nad pannou!

Jako by byla něčím zvláštním! Vedli ji ze hřbitova ku povozu, až mi bylo do smíchu.“

„Baruško, nech té řeči!“ zvolala paní rdíc se; „nemám to ráda.“

Panna Drobiszová vzhledla, uchopila šátek s křesla, jala se jej skládati a ani slova neříkajíc odešla.

* * *

Několik měsíců minulo od vylíčených událostí; byla již pozdní jeseň, skoro všecko listí se stromů opadalo, obloha zahalovala se v olověný příkrov, jako nábytek v saloně, není-li v něm hostí. Svět dřímal, prve než mu bylo usnouti, pod bílým rubášem sněhovým.

Dvorek za zahradou byl po nešťastném pohřbu opuštěn, neboť starého Zarzeckého tu dosud nebylo. Jeho nepřítomnost nejen znepokojovala neblahou rodinu, ale uváděla i v podezření člověka, jenž jako obávaje se příchodu starosticova, beze sledu zmizel.

Sigmund chodil zadumán i strápen, unikaje pomyšlení na otce. Důvěřoval mu, znaje ho, a byl jeho nevinností jist; leč sám stín jeho viny tížil ho břemenem ukrutným.

V prvních dnech po pohřbu, doznávajíc péče panstva Du Royerovic, ačkoli těžce odstonala dojmy a nepohodu — Lucie mocí mladosti vstala s lůžka.

Byla by ráda opustila pohostinný dům, kdež žila jako z milosti.

Jakmile vstala a sil poněkud nabyla, zavolala k sobě bratra.

„Jest čas, abych šla do světa,“ ozvala se k němu smutně. „Mám se tu až příliš dobře; ale já nejsem stvořena k mazlení, a život není

nám dán, abychom zaháleli. Mé povolání mne vábí, a proto třeba vzíti brašnu a — na cestu!“

„A kam?“ tázal se Sigmund.

„V kraj umění, neboť tam jest má otčina,“ odřekla dívka. „Stydno mi přiznati se k tomu; ale po boku tesknoty po ubohé mučenici, již ukrutník usmrtil, tesknota po hudbě nedává mi klidu; proto třeba, abych šla.“

„Ještě jednou se tě, Lucie, táži: kam?“ opakoval bratr.

„A ještě jednou ti Lucie odpovídá: do světa písní a umění,“ odvětila sestra. „Jiného povolání pro mne není, než zápasiti o sousto chleba, abych mohla o něm hleděti si umění.“

„Milá sestro, pouhým uměním nemožno žíti,“ odporoval Sigmund.

Lucie smutně se usmála.

„Každému nelze žíti pouhým uměním, totě jisto,“ hájila se klidně; „ale jsou tací, kteří jen jím žíti mohou. Já řadím se k těmto vyvoleným. Vedle toho úkolu života zdají se mi všecky ostatní nepatrnými, malými, ničemnými.“

„Na tomto stanovisku,“ přejal řeč Sigmund, „jest sestra má trochu —“

„Domluv — trochu přepjata,“ skončila Lucie. „Ty mi nikdy neporozumíš.“

„Rád bych tě viděl šťastnu.“

„Dle svého, není-liž pravda? Povím ti, jak by tvé štěstí dle tvého ponětí vyhlíželo. Představuješ si šlechtice, kterýž si tvou sestru zamiloval a — ji násilím k oltáři vede. Z rodiny vychází hlas do nebe volající: Totě dcera oficialistova! Není zbytí! Šlechtic jest zamilován a žení se. Lucie dostala se do rodiny, kteráž se všech stran překážky v cestu klade. — Rodina se zvětšuje, piano a hudba umlkly, Lucie chodí s klíči

a pláče. Ale jest paní šlechtice, jezdí na kočáře do farního kostela a večer, dotknuvši se rozladěného piana, tone v slzách.“

Lucie potřásla hlavou: „Ne, ne, takového štěstí žádostiva nejsem! A nyní ti povím, jaké jest štěstí moje. Lucie běhá blátem v přezuvkách, dávajíc ve městě lekce, a trápí se dětmi, jimiž umění se hyzdí; ale večer, jsouc zbavena přezuvek i bláta, sedne, aby hrála quintetto Schumannovo s hudebníky týmž duchem jako ona nadanými, a zapomíná na bláto, přezuvky, děti a všechen svět. Duše její, vznášejíc se po několik hodin na perutích písní, má nebeská vidění. Toť štěstí moje a — věř mi, že většího na světě není. Á, jest ještě větší, a sice to, když zpěvák pěje píseň vlastní, takovou, jež ducha našeho i jiných povznáší.“

Sestra se zamlčela.

Sigmund dlouho neodporoval. Políbila ho, objala a zakončila básníkem:

„Pojďme každý svojí cestou!“

Když Lucie po komnatě procházeti se jala, paní Du Royerová dala ji pozvati do salonu. V domě jako v Borku, ačkoli tu panstvo stále nebydlilo, stálo v saloně již po několik let piano Bösendorfrovo. Bylo nedávno i naladěno, neb starší syn trochu hrával.

Za choroby Luciiny piana nikdo se ani nedotknul věda, že by ji tento zvuk mohl rozčiliti. Když pak paní Du Royerová skoro již uzdravenou dívku do pokoje toho zavedla, zarděla se pohledem na Bösendorfra bledá její tvář, Lucie stanula chvějíc se a sepjala ruce.

„Ach, paní,“ zvolala, „paní, piano! a já mimo varhany tak dávno klévesů se nedotkla! Piano!“

Starší syn kvapil je otevřít. Lucie přistoupila nesměle, všecka pohnuta, ohlížejíc se jako vinník a stydíc se za svou slabost.

„Ach, paní," pravila tichým hlasem, „to bude směšno! Ne, nemohu! Stydím se. Piano vzbudilo ve mně dojem jako milenec, jejž jsme po mnoho let neviděli."

Všichni mlčky ji obstoupili.

„Hrajte, hrajte! Zapomeňte na nás, slečno Andělo!" ozvala se paní Du Royerová, lehce ji postrkujíc.

Dívka měla slzy v očích. Neodporovala již, neslyšela snad, co kolkolem mluveno, a hleděla na piano. Pravá ruka svezla se lehounce jako větřík, kterýž vodu hladí, po klávesech. Obávala se, aby Bösendorfer neodpověděl křiklavě zvuky rozladěnými, a zaradovala se, slyšíc tóny harmonické.

Nevěděla, co bude hráti, aniž hledala hudbu v myšlénkách, majíc ji v prstech. Byla to divuplná, strašlivá, tragická předehra Chopinova, kteráž se zrodila v temnostech i neklidu a city chorobného ducha tlumočí.

Lucie hrála ji, jak se časem hrává, když jsme dlouho toužili po hudbě: se silou a výrazem, jichž neposkytuje vůle nýbrž jen nadšení. Všichni poslouchali v mlčení posvátném, a Sigmund, jenž dávno jí neslyšel, ustrnul podivením.

Nyní teprvé pochopil, proč Lucii nelze jinde hledati štěstí než v umění.

Z této předehry přešla ve smuteční pochod ze sonaty, načež jako opojena vstala. Slzy ronily se jí z očí.

Co plyne z hlubokého citu, byť i nedostatečné bylo, působí vždy mocný dojem.

Umělec, který hraje nejkrásněji, necítí-li

písně, nedává jí cítiti jiným. Snaží se snad, aby docílil dojmu i vzbudil obdiv, ale srdce dotýká se jen tenkráte, jest-liže jeho srdce pohnuto.

Hra Luciina neobyčejně dojala posluchače — znalce i neznalce. Od té doby bylo v jejich očích bílé čelo umělkyně ozářeno.

Bratrovi zdálo se, že ji miluje jinak; ku bratrské lásce přidružila se úcta k jiskře boží, kteráž na jeho čele zářila.

Téhož večera hrála Lucie dlouho a vstala od piana šťastna, ale tak seslabena, že na zejtří byla na lůžko poutána.

Po několika dnech, ačkoli ji panstvo Du Royerovic zdržovalo od návratu ze vsi a chtělo vzíti s sebou, vyprosila se Lucie do Varšavy.

Jela sama, s málo penězi od bratra vypůjčenými, ale s velkou zmužilostí, již dovedla vštípiti i nedůvěřivému Sigmundovi.

„Já se ničeho neobávám," pravila k němu na odchodu; „buď upokojen, pokud mne se týká. Nic mne to nestojí, abych byla trochu o hladu, spokojím se oblekem nejprostším, jsem zvyklá snášeti opovržení, slovem — umím výborně trpěti a smáti se."

„Pusť mne do světa, neboť to jest mé povolání."

Měla vůli tak nezlomnou, že se jí nikdo neprotivil. Jela. Minulo dosti času od posledního pobytu jejího ve Varšavě, a nic se snadněji nezatemňuje nad paměť lidskou. Sotva že člověk zmizel z kruhu, ve kterém byl, jest místo jeho zaujato jiným; vedrali se tam ti, kdož ho obklopovali — noví příchozí obrátili k sobě pozornost. Vraceje se najde v bývalých přátelích cizince a v těch, s kterými žil a kteréž znal, jakési zcela jiné lidi.

Lucie, ačkoli na to snad nebyla připravena, seznala to prvního dne. Na dvou či na třech místech chovali ji sice v paměti, ale místa byla obsazena. Přivítána s chladným úsměvem a propuštěna. Leč pranic ji to nezarazilo. Najala si nejprostší byt vědouc, že bude třeba mnoho času, než dobude stanoviska. Zmužilosť její měla tu nejvzácnější vlastnosť, že byla obdařena veselou tvářností. Ani v nejtěžších života dobách tato zmužilosť ji neopouštěla. Nehněvala se ani na osud, ani na lidi, a byla na vše připravena, snad na víc, než co ji potkati mělo.

Sličná její tvář, ačkoli nikdy dětinsky se nesmála, také ničím se nezamračovala. Vznešenosť, již v sobě cítila, činila ji méně popudlivou pro nepatrné útržky, ku kterým ani neodpovídala. Ostatně pak, když jí bylo třeba, aby se hájila, činila to zřejmě i s odvahou, již jsme u ní viděli, když přijala hraběte a starostice.

Tuctoví umělci, ačkoli dobře znali její původ, poněvadž se jim netajila a hlasitě vypravovala, že jest dcerou oficialistovou — vytýkali jí tón aristokratický.

Měla jej snad v skutku, ale vycházel ze vznešenosti ducha, kteráž skutečnou aristokracii stanoví.

Pan hrabě Zamiński, jenž marně se snažil, aby zdržel Andělu v okolí, chtěje jí zde najíti zaměstnání, přišel již na odchodu jejím do Varšavy, jsa dosti smuten, rozloučit se s umělkyní.

„Vy nás opouštíte?“ pravil vzdychna.

„S velkým zármutkem,“ odpověděla trochu ironicky; „leč — volá mne mé povolání.“

„Do Varšavy?“

„Věru nevím. Přede vším do Varšavy a pak — pak třeba do Bombaye nebo do Kalkuty.“

„Varšavané vás zdrží, a já budu tak šťasten, že vás tam v zimě najdu.“

Anděla chladně naň pohledla.

„Pochybuji,“ pravila; „naše cesty jsou zcela různy. Vy máte svět jiný, mně nepřístupný a nežádoucí — já zase dráhy své pozemské.“

„Nepozbývám naděje, že budete do nepřístupného světa vtažena, a kdyby mi bylo hledati vás v jiném —“

„Jste velmi zdvořilý; avšak —“

Dokončila poloúsměvem, a bratr přerušil hovor.

Hrabě Zamiński za několik neděl odjel na zimu do města.

Anděla ubytovavši se skoro na podstřeší a najavši si velmi chatrné pianino, aby prstům nedala stuhnouti, jala se hledati lekce. Návěští v „Kuryeru“ a běhání po známých neměly s počátku žádného výsledku. Náčelník velkého skladu, kterýž dávno znal dívku a její hru, byl by rád těžil z jejího stavu; leč vyměřiv plat neobyčejně skrovný, měl oči tak sladké a úsměv tak významný, že Anděla raději se obrátila jinam. Chladně jsa odbyt mstil se pak poloslovy a mluvil o ní s opovržením; ale u těch, kdož ji znali, nemohlo jí to škoditi.

Několik lekcí stačilo sotva k živobytí velmi skrovnému; přece však nikdy si nestěžovala. Na koncert nebylo lze ani pomysliti. Výkon takový jest třeba zaříditi, připraviti, rozhlásiti, a nevábí-li k němu velké jméno, může býti se škodou. Anděla neměla, čeho by mohla postrádati, a nikdo ji nedoporučoval. Proto chodila v přezuvkách po blátě dávat malé lekce a večer navštěvovala někdy divadlo neb koncerty virtuosův.

Slyšíme neustále nářky těch, kterým jednou zatleskáno, kteří mají jakési nadání nebo se do-

mnívají, že nadáni jsou; naříkají na svět, na lidi, na nedostatek soucitu a neznalosti. Anděla nebyla podrobena této chorobě umělecké, všecko černě vidoucí; brala život, jakým jest, hledajíc v něm stránky jasné a temné zmužile míjejíc. Možná, že jí to neprospívalo; neboť lidé vidouce ji vždy svobodnu a nikdy nářku neslyšíce, nekvapili, aby jí pomohli.

Když jednoho večera do bytu se závitem not v ruce se vracela, padla jí na Novém Světě z daleka do oka postava člověka, na jejížto pohled srdce jí zabuchalo. S počátku soudila, že jest na omylu, že se jí to zdá; neboť člověk ten, jdoucí s druhé strany, byl docela podoben jejímu otci. Šel zrovna při zdi, s hlavou skloněnou, zadumán. Přiblíživši se poněkud, poznala na něm i starý oblek dobře jí známý, ošumělý svrchník, čapku — nebyl to omyl, měla před sebou otce, o něhož se tak znepokojovala.

Zarzecki jda zvolna neviděl či nepoznal dcery, tak že přistoupivši k němu Anděla za ruku ho uchopiti musila.

„Otče!“ zvolala.

Zarzecki leknuv se vztýčil hlavu, spatřil dceru a hluboce pohnut rukama ji objal.

„Lucie, co tu děláš?“ vzkřiknul.

„Otče, milený otče, tys tu sám, tys nás takto opustil?!“ ujala se slova Lucie.

„Já, já —“ odvětil stařec zajíkaje se a kolkolem se ohlížeje, „já jsem — musil! Bylo toho nutně třeba.“

„Na tak dlouho?“

Stařec byl na rozpacích.

„Všecko se vyjasní,“ pravil. „Ty jsi sem zajisté za mnou přišla. Kdo ti řekl, že tu jsem?“

„Já to nevěděla; náhoda nás tu oba svedla, milý otče, a já jsem té šťastné náhodě vděčna.“

„Ale proč jsi opustila matku?“ domlouval Zarzecki; „já, jak jsem pravil, musil odejíti; tobě však bylo vytrvati při matce.“

Lucie nemohla mu hned všecko říci, nešťastného zarmoutiti; proto pohledla naň mlčky nesmějíc mluviti a dodala po chvilce:

„Dovolíš mi, abych tě vyprovodila, milý otče? Tam pohovoříme si obšírněji.“

„Ty mne vyprovoditi?“ namítal Zarzecki jsa na rozpacích; „nemaje vlastního koutku bydlím v takové díře — a ty?“

„Já také nemám zvláštního bytu,“ odpověděla dcera; „chceš-li však jíti se mnou — zde na ulici nemožno rozmlouvati, a já otce nepustím.“

„Ani já tebe, když bůh dopustil, abych se s tebou setkal,“ pravil Zarzecki. „Veď mne, nestydíš-li se, že s tebou jde takový otrhanec.“

Stařec hleděl se slzami v očích na dceru, vzdychl a opakoval:

„Vše bylo by dobře; ale jak jsi mohla tak bídnou matku svěřiti cizím rukám?!“

Lucie odbyla jej opět mlčením, kvapíc s ním do svého příbytku a cestou přemýšlela o tom, jak mu řekne, co mu bylo třeba říci; neboť nebylo lze jemu zatajiti, co se doma stalo, an by se byl Zarzecki dnes či zítra o smrti matčině dověděl.

Takto vstoupili skoro nic spolu nemluvíce do jizbičky na podstřeší, kdež Anděla se svým pianem bydlila. Byltě to příbytek chudobný ale čistý, tichounký a jaksi vkusně upravený. Vanul z něho dech umělkyně.

Proti chatě za zahradou zdálo se podstřeší starcovi skoro skvělé.

„Bydlíš arci vysoko," ozval se, když ho Anděla na pohovku za stolem usadila; „ale jest tu docela čistě a veselo. — Přiznej se, Lucie," dodal, „žes přišla za mnou, poněvadž jsi našla nějakou stopu, že jsem ve Varšavě."

„Nenašla," odpověděla dcera sedajíc k němu. „Nemilosrdně jsi nás opustil, milý otče!"

Zarzecki se zachmuřil.

„Nemilosrdně!" opakoval; „snadno ti to říci! Já nemohl ani nad sebou ani nad jinými míti milosrdenství; neboť bylo mi zachrániti — svědomí. Opakuji: musil jsem jíti s očí a nesmím se vrátiti, dokud se všecko neskončí."

„A co, milý otče?" tázala se Lucie.

„To vyjde na jevo; všecko se objasní. Pravda se objeví, a nikdo nebude směti dotknouti se cti starého Zarzeckého!"

Mluvil jsa horečnatě rozechvěn a popuzen.

„Musilo tak býti, musilo!" doložil; „sami se přesvědčíte. Nebude vám již dlouho čekati. Neobviňujte mne; starému Zarzeckému dostane se spravedlnosti."

Sám k sobě pak mručel dále:

„At si lidé mluví, co chtějí; nabudou přesvědčení, že jsem měl svědomí a svou povinnost vykonal. Jde-li o poctivost, musí vše ostatní stranou."

Dcera nesměla ho vytrhnouti.

„Kdo jest u matky? Koho jsi tam nechala? Sigmund nedovede jí ošetřovati, a dvůr pokud může nás týrá."

„Otče," počala vypravovati Lucie, „nebyla bych jí nikdy samotnu zůstavila; ale u nás od tvého odchodu mnoho se změnilo."

Stařec se zachvěl a rukama zalomil.

„Snad jste nevešli ve styky se dvorem anebo nedali matku do nemocnice?“ zvolal.

„Kterak bych já to mohla učiniti?!“ odvětila Lucie plačky a slzy polykajíc. „Matka — matka nepotřebuje ani mne ani koho jiného.“

Sklonila hlavu a zamlčela se. Zarzecki skoro zařičel, zajíkaje se náhlým štkaním, položil ruce na stůl a dal se jako děcko do pláče, o nic již se netázaje.

Lucie přinesla mu vody; však on odstrčil sklenici a povznesl oči.

„Mluv,“ pravil; „nejsem děcko a mnoho jsem zkusil; proto snesu i to, co mi bůh seslal; kdy a jak zemřela?“

Lucie nevěděla, kterak odpověděti; umínila si, že ušetří otce líčením hrozného výjevu, jejž by byla bez mála sama životem zaplatila. Začala šetrně, mnoho zamlčujíc.

„Víš, milý otče, jak dlouho trpěla, jak byla seslabena. Nejmenší šramot naháněl jí strachu. Starostic Szumiński přibyl po tvém odchodu do Žabího a ve dvorku tě hledal. Jeho křiklavé volání polekalo poněkud ubohou matku, a nemoc její se zhoršila —“

Lucie nedomluvila.

Zarzecki seděl v žalu pohřížen, němý, utíraje slzy po tváři kanoucí.

„Pán dal, Pán vzal, budiž jméno Páně pochváleno!“ ozval se.

„Všichni ukázali se k nám laskavými, dobrými a lichotivými,“ dodala Lucie.

„Ano i dvůr nabídl nám svou pomoc; ale pamětlivi jsouce dávných událostí nemohli jsme jí přijati.“

Stařec mávl rukou.

„A dobře jste měli, neboť od nich nemožno

přijati ničeho — praničeho. Ukřivdili nám; nechať celou křivdu mají na svědomí. Nebýti jich, bylo vše dávno skončeno; pak měl bych svědomí volné a jméno čisté.“

„Po smrti matčině,“ končila Lucie, „dlela jsem po nějaký čas v Borku; chtěli mne tam zdržeti, ale já raději šla sem chleba si vydělávat.“

„A budeš ho míti s dostatek?“ tázal se Zarzecki.

„Nepochybuji o tom,“ odpověděla Lucie; „přijde to časem, ačkoli nesnadno. Hladu jsem dosud nepoznala a nedostatku jsem zvyklá.“

„Bůh ti požehná!“ šeptal stařec; „u něho jest odplata jista. Zkouší člověka, ale bdí nad ním. Máš Sigmunda, jenž ti bude opatrovníkem. Já tu již dlouho nepobudu. Až vykonám, což mého jest, bude můj úkol na světě vykonán. Nebudu prospěšen nikomu a břemenem býti také nechci.“

Zamlčel se.

„A co se stalo se dvorkem?“ tázal se; „tam jest všecko mé nářadí. Snad za mnoho nestojí; ale části mlýna — o ty mně nejvíce jde, aby mně jich nepokradli a neroznesli.“

„Lukaszová hlídá dvorek a bydlí v něm; ostatně jest všecko zamčeno,“ vece Lucie.

Zarzecki poněkud se upokojil; upomínka na ženu však vynutila mu opět slzy, a plakal prohodě časem otázku. Šlo mu o to, byl-li v čas zavolán kněz, umřela-li po křesťansku, k smrti připravena.

Dcera dala odpověď nejasnou ale upokojující. Nesměla se tázati ani co otce ve Varšavě drží, ani jak dlouho tu ještě pobude. Neměl také proč vrátiti se do dvorku nuzného a pustého. Tuše myšlénku Luciinu, počal konečně sám o sobě mluviti.

„Nedlouho, bohdá, mne tu již bude třeba. Jako káně deště, čekám hodiny, která mne vysvobodí. A brzy tomu bude konec, brzy.“

Za hovoru toho míjely rychle hodiny a stařec znamenal, že mu jest vrátiti se do jeho „díry“, neboť tak — ne bez příčiny — nazýval své obydlí. Vstal již k odchodu, an tu vzpomenuv sobě něčeho, vyňal z kapsy kožený váček a vysypal na stůl obsažené v něm zlatky, desetníky a grošáky. Nebylo toho tuze mnoho. Chvějící se rukou počal stařec probírati se a počítati.

„Snad vám toho bude třeba?“ zvolala Lucie vyňavši tobolku, kdež nebylo mnohem více.

„Uchovejž bůh!“ odporoval Zarzecki; „nepotřebuji od nikoho nic, mám až nazbyt. Ale zítra třeba dáti na mši za duši nebožčinu, a ty musíš se mnou býti jí přítomna. Dívám se, mám-li na zítřek dosti, pozejtří bude zase výdělek. Jsem zde bohatší než v Žabím,“ dodal rychle; „ve velkém městě najde poctivý člověk vždy nějaký výdělek. O mne neměj žádných starostí! Stačí to na všecko. Na mši musím dáti rubl, a tolik se najde,“ dodal shrabuje pečlivě rozházené peníze.

„Vždyť jej mohu dáti já,“ navrhovala Lucie; „nač ty bysi poslední vydával?!“

„Ty můžeš dáti!“ odporoval Zarzecki; „ty a já — totě rozdíl! Má-li býti pobožnosť opravdivá, nutno, abych si utrhl od úst a ne aby někdo za mne platil. O mne se nestarej; já spíše něčeho vydělám než ty, neboť práce má jest prospěšnější tvé.“

To pověděv rozloučil se s dcerou, jež rozsvítivši svíčku chystala se vyprovoditi ko po tmavých schodech až ku dveřím domovním.

„Dovolíš-li mi, otče, abych tě navštívila, třeba mi v každém případě věděti, kde bydlíš.“

Zarzecki potřásl hlavou.

„Nikoli,“ pravil, „tvá noha tam nestane; nechci a nedovoluji. Zítra ráno u Bernardinů se shledáme; bude tam mše.“

Byla již noc, když stařec volným krokem vycházel ze brány. Lucie neviděla, že vstoupiv do nejbližší krčmy, dal si tichým hlasem naliti kalíšek vodky, jejž vypil, a jako by sám za sebe se styděl, kráčel dále uličkou ku předměstím.

Nazejtří o osmé zastihla ho již Lucie před oltářem Matky boží, klečícího s rukama sepjatýma a modlícího se polohlasitě v tomtéž oděvu jako včera. Když zaslechnuv šelest k ní se obrátil, znamenala, že má oči od slz červeny a tvář jako od pláče změněnu i opuchlou. Brzy po té začala se zamluvená smuteční mše, jíž oba přítomni byli klečíce u oltáře.

Bylo po službách božích, a stařec ještě dlouho se modlil růženec. Lucie na něho čekala. Pak vyšli pospolu na náměstí a otec mlčky dceru objal.

„Ty zajisté máš nějakou práci a já též bez ní nejsem,“ pravil. „Mám jen na hodinu dovolenou. Budeš-li chtíti mne viděti, najdeš mne vždy na ranní u Bernardinů. Až mně tebe třeba bude a zasteskne-li se mi po tobě, vím, kde tě hledati.“

„Brzy přibude sem i Sigmund s Du Royerovic,“ pravila Lucie. „On i já mohli bychom bez všeliké pro sebe ujmy tobě ulehčiti a práce tě zbaviti.“

„Práce mi není obtížna,“ odvětil otec, „a já ani od vás ani od jiného ničeho nepotřebuji. Co vám to na mysl připadá! Já tu dlouho nepobudu. Jakmile vše se skončí, co mi tu činiti jest, půjdu tam! (ukázal rukou k východu) a budu hledati útočiště u našeho kostela. Kněz poskytne mi

v nemocnici útulku. Budu-li míti kostel a žitný chléb — čeho mi na světě již více třeba?“

Otec objal dceru a rychlým krokem se vzdálil. Lucie dlouho za ním hleděla; srdce se jí sevřelo a nevěděla, co s ním se děje, proč tu jest i nač čeká; stařec pak nedal se zkoumati, aniž ona se ho ptáti směla.

* * *

Událost v Žabím, ačkoli pro pana starostice Szumińského žádných neměla následků patrných, neboť smrť ubohé stařenky objevila se býti přirozeným následkem dlouhé nemoci a nikdo jejího původce nestíhal žalobou — hluboce vzrušila i pobouřila člověka starého a klidnému životu navyklého.

Chystal se ihned k odjezdu spěchaje s návratem, neboť necítil se přes pilulky a heřmánek dostatečně zdráv. Ačkoli sám byl vším vinen, přisuzoval v duchu, jak velmi často se přiházívá, nepříjemnosti doznané a pohnutí panu Onufrymu. Kterak se ospravedlnil, bylo jeho tajemstvím; tolik však jisto, že v přesvědčení jeho všecka vina byla na straně Manczyńských.

Rozloučil se s nimi dosti zdvořile, lituje, že okolnosti tak se zběhly, že déle není s to, aby jim byl k službám.

Pan Onufry, jehož choť nemohla vystáti starostice od oné historie ve dvorku, tuze ho nezdržoval. Pan Szumiński odjížděje opakoval, že jakmile Zarzecki se objeví, jim ihned do něho se pustiti bude, an o ztracených kapitálech zajisté ví, a že sám náhlý útěk jeho před starosticem nejlepším toho jest důkazem.

Po odjezdu starosticově neočekávána od něho

pražádná zpráva, neboť i dříve o sobě žádných nedával — an tu za měsíc pan Onufry z novin se doděl, že Szumiński se světem se rozloučil, nezůstaviv ani závětu ani jiného pořízení. Kvapil ihned ku právníkům: bylo zjevno i patrno, že statky běloruské náležejí Manczyńským. Šťastná o tom zpráva brzy se potvrdila; neboť nikdo tomu neodporoval mimo Szumińského erbu Rogala, kterýž měl sice jakési výslovné sliby ale ani nejmenšího práva.

Přesvědčiv se o tom pan Onufry a vzav s sebou právníka, odebral se hned na Bílou Rus, aby přejal dědictví. Stařec byl skoupý jako nebožka sestra, ale měl dvě náruživosti: hrdost, jež ho mnoho stála, ačkoli ji nejlacinějšími prostředky upokojoval, a — žádost, aby měl nejrozsáhlejší pozemky.

Šlo mu o zaokrouhlení statků a kupoval pořád nové, stahuje dluhy bankové a obětuje na to všecky peníze, kterých si nastřádal. Dědictví po něm bylo tedy na oko imponující; tisíce lánů nejspustlejších pozemků a vymýtěných lesů, bahen a houštin náleželo ke statkům starosticovým; ale skoro vše bylo přeplaceno, nevýnosno a nesnadno prodajno. Peněz a skvostů zděděno tolik jako nic, a pan Onufry měl jen potěšení, že mohl mluviti o rozsáhlých statcích běloruských, tvrdě, že by se na ně vešlo dvé německých knížetství. Tím se jeho úvěr značně zlepšil, a sama paní hned se pronesla, že se jim na zimu do města odebrati jest. Statky pronajaty a u nájemníků učiněna půjčka, aby pilné dluhy mohly býti splaceny a aby něco pro Varšavu zbylo. Paní Idalie nyní o úsporách ani slyšeti nechtěla. Rovněž dovozovala, že vychování dítek nevyhnutelně pobytu ve městě vymáhá. Byla by ráda dokázala Du Royerovic, že s nimi závoditi může.

Panstvo Du Royerovic opustilo Borek; proto i Manczyńští se musili vypraviti. Mezi oběma domy, ode dávna velmi spřátelenými, neudálo se nic, co by je bylo zjevně rozdvojilo; od smrti však staré Zarzecké vyhýbali se Manczyńští Borku, a ten se jim nevtíral. Pozdravovali se na vzájem v kostele, mluvili spolu jdouce z kostela, při čemž paní Idalie na Sigmunda opodál stojícího upírala zrak, ve kterém bylo něco vyzývajícího, což ho mátlo a znepokojovalo.

Ježto Du Royerovic byli dlužni návštěvu, přišli jednou po obědě do Žabího, ale sami, bez vychovatele a dítek. Návštěva byla poněkud ceremonialní a chladná. Paní Idalie litovala, že mladí pánové nepřijeli, aby se s jejím synem seznámili. S mladými pány byl by arci také přijel jejich společník a vychovatel. Tato nešťastná myšlénka nechtěla paní Idalii jaksi ze hlavy. S neobyčejnou umíněností opakovala v duchu, že mladíka musí přivábiti a blíže poznati. Kdo ví, nebyl-li odjezd do Varšavy také výpočtem k témuž cíli směřujícím.

Když zpráva o obrovském dědictví po sousedstvu se roznesla — neboť Manczyńští sami se snažili ji rozšířiti a mluvili neustále o širých polnostech — uznalo panstvo Du Royerovic, že jest slušno, aby tam jelo návštěvou a štěstí přálo.

Pamatováno na to, že mládež byla pozvána. Du Royer nerad komu něčeho odepřel; proto slíbil synům, že je vezme s sebou. Bylo to u oběda. Sigmund ozval se tiše, že by byl rád, kdyby nemusil tovaryšiti panstvu do Žabího.

„A proč byste s námi nejel?“ odvětila sama paní. „Nepojedete návštěvou, nýbrž k vůli svému chovanci. Jestliže ostatně Manczyńští proti nám se provinili, věřte, že v tom bylo více neobratnosti

(pronáším se zdvořile) než zlého srdce. Jeďte s námi, jim navzdor!“

Pan Du Royer taktéž smýšlel. Poslušný Sigmund, ačkoli mu to bylo odporno, jel. Vytýkal si přílišnou snad povolnosť; leč nechtěl odporovati, aby se nezdál býti příliš popudlivý a mstivý.

Paní Idalie, jež pohledem na Sigmunda neobyčejně se zarděla, manevrovala za této návštěvy se strategií v skutku ženskou tak obratně, že, ačkoli se jí Sigmund vyhýbal, na chodbě ho lapila za okamžiku, kdy všecka společnosť dlela na druhém konci. Chtěla ho stůj co stůj k sobě upoutati a ježto neměla k tomu mnoho času, střelila po něm očima, jejichžto pohled byl velmi výmluvný — i slovy.

„Nevěříte, pane,“ pravila rychle, „jak mne bolí, že náš dům skoro za nepřátelský pokládati musíte. Tak sběhly se okolnosti, právě na vzdor sympatii, již k vám chovám. Není to plané slovo, věřte, pane, není to pouhá zdvořilosť; jest to výraz citu, za nějž se poněkud stydím — tak upřímný a hluboký, že se ani neostýchám, dáti jej na jevo.“

Pronesši rychle tato slova, kteráž jí pouze náruživosť dlouho tajená přivedla na jazyk, vztáhla paní Idalie chvějící se ruku, již Sigmund musil stisknouti cítě zároveň stisknutí. Pohledla na něho ještě jednou a odkvapila.

Ti, kdož tento nepatrný výjev z daleka viděli, mohli jej dáti na vrub smíru ubohé rodiny; a v tom nebylo nic divného. Sigmund, v němž každé slovo, horečnatě pronesené, mocného ohlasu došlo, byl nad všeliký výraz rozčilen. V jeho životě, chudém událostmi a ještě chudším city, bylo to něco neslýchaného, mohoucího pomásti hlavu.

Sigmund neznal ženských, a tento kouzelný, aristokratický zjev mihl se mu jako něco ideal-

ního. Náruživosť promluvila ke krvi a snad i ke smyslům; leč ve mladíkovi mění se krev v poesii a smyslové tvoří ideály.

Když paní Du Royerová, kteráž z daleka rozmluvu jen viděla ale neslyšela, ze Žabího se vracejíc Sigmunda žertem na ni se tázala, zarděl se Sigmund a byl na rozpacích, odpovídaje, že mu paní Manczyńská dala na jevo soustrasť k jeho rodině a politování nad tím, že jí byla spůsobena nesnáz.

Logika smyslů představovala Sigmundovi paní Idalii jako ženu nevinnou, nemající zajisté žádného vlivu na domácí správu. Vina přešla z ní na muže. Ačkoli všechen svět věděl a hlásal, že ona jím vládne, smýšlel pan Sigmund po této rozmluvě naopak.

Bohužel — paní byla krásná, měla oči výmluvné a tak se jimi usmívala, že bylo lze zšíleti. Sigmund po prvé za živobytí snil o tom, že by platonická láska paní tak krásné mohla býti rájem poesie.

Všecky lásky jsou vždy platonické v počátcích; kdyby pak chtěly býti trvalými a poetickými, měly by jimi zůstati do konce. Kdy však Plato se končí a škádlivý Eros začíná, jest nad míru nesnadně určiti. Bylo by dvé čistých duší zavříti do dvou kamenných věží se železnými mřížemi a dáti jim jediné jen okénko, aby se viděly a spolu hovořiti mohly.

Vrátiv se do svého pokoje opakoval sobě Sigmund několikrát, co mu paní Idalie pověděla. Opatřil její slova komentářem učeným a nemohl po celou noc ani oka zamhouřiti.

Než panstvo Du Royerovic do Varšavy se odebralo, nadešla ještě jedna okolnosť, zhoubná panu Sigmundovi, která mu hlavu docela pomátla.

Učinivši tento první šílený krok, nepřestala na něm krásná paní.

Kterak dovedla ohnouti svou Barušku a nakloniti ji k jistému druhu prostřednictví mezi Sigmundem a sebou, nemůžeme povědĕti. Panna Drobiszová, jak víme, nenáviděla staré rodiny Zarzeckých; však jednoho dne musila psáti Sigmundovi, že jest v jeho vlastním prospěchu nucena mluviti s ním, a naznačila za místo schůzky dvorek, aby nemusil přijíti do dvoru, což by mu snad nebylo vhod. Z listu mohl Sigmund seznati jen tolik, že se věc týká spíše rodiny než jeho samého. Se zvědavostí dosti povzbuzenou jel večer do Žabího. Panna Drobiszová, jež v parku naň číhala, vstoupila ihned do „ošklivé chalupy“.

„Odpusťte,“ pravila vítajíc ho se smělostí staré milostnice, „odpusťte, pletu-li se do věci, která se mne netýká; abych pravdu pověděla: přiměla mne k tomu kroku pečlivost mé andělské paní o vaše dobro. Věc má se takto: Slečna Anděla, vaše sestra, odjela; vy pojedete s panstvem Du Royerovic, váš otec tu není, a hloupé babě Lukaszové svěřena stráž dvorku. Jest tam i nářadí a věci vašeho otce. Má paní, jež vám velmi přeje (tu se významně usmála), poručila mi, abych vám dala výstrahu. Dovolíte-li, rozkážeme oficialistovi, aby ke dvorku dohlížel.“

Tak se začala rozmluva, jíž panna Drobiszová se snažila dodati přízvuku žertovného, a vedla ji tak uměle, že několikrát s úsměvem opakovala, jak velice paní Sigmundovi přeje. Spřátelivši se s ním poněkud, k čemuž jí tón hovoru dobře přispěl, dodala, jako by se vymluviti ehtěla:

„Vy jste šťastný člověk, na mou věru! Znám svou paní od mladosti a nepamatuji, že by jí byl někdo zajímal jako vy. Nemožno takové paní si

nezamilovati; jest v skutku bohyně! Vizte, pane!“ dodala; „mám fotografii, kterou mi dala na památku. Jaká to krása!“

Slovem — ačkoli Sigmund si netroufal prositi, aby mu ji darovala, dovedla to panna Barbora tak navléci, že ji za ni požádal, načež mu ji velmi tajemně do ruky vtiskla.

Na odchodu zašeptala:

„Kdybych ji dala jinému, velice by se paní hněvala; ale věřte, ve vašich rukou ji bude těšiti.“

Mladému člověku, byť i nejchladnějšímu a nejvážnějšímu, jest snadno pomásti hlavu, zvláště pokouší-li se o to taková krasavice; neboť nad všeliké vděky jest sympatie na jevo daná; což teprvé, jestliže to žena okouzlující a působí-li vším leskem, jehož dodává nadbytek, umělost a elegance?!

Z konference s pannou Drobiszovou vrátil se Sigmund tak vzrušen, že sama sebe poznati nemohl. Pletly se mu hlavou hříšní snové, kteří ho v jeho vlastních očích hanobili. Ve kroku, jejž učinila Baruška, cítil bezděky, byť ani nechtěl, vliv samotné paní. Smělost, s níž byl do Žabího pozván, svědčila o vřelé sympatii, neboť Sigmund nesměl to nazvati vášní.

Jsa v příštích dnech nespokojen vyptával se z daleka pana Du Royera na minulost paní Idalie, její sňatek a poměry domácí, kteréž málo znal. Pán i paní Du Royerová svědčila o nepoškvrněné, osobní ctihodnosti paní Manczyńské, jež ráda byla velebena, chtějíc se líbiti; ale nikdo jí nemohl vytýkati lehkomyslnošti.

Proto měla tím větší cenu tklivost, již jevila Sigmundovi přes jeho stav, původ a minulost.

Naposledy potkal Sigmund paní Idalii před kostelem na odchodu ze služeb božích. Neváhala

odcházejíc přiblížiti se k němu s úsměvem; podala mu ruku a zašeptala polonahlas:

„Na shledanou ve Varšavě; spolehám na to!“

Poctivý pan Onufry, jenž choval neobmezenou k choti důvěru a ve svou krásu pevně věřil, nevěnoval lichotkám, Sigmundovi projevovaným, pražádné pozornosti. Zarzecki byl mu figurou ne mnohem výše stojící nad komorníkem. Vida okázalou k němu zdvořilosť paní Idalie, kladl ji na vrub žádosti, získati ho za vychovatele.

Ani mu na mysl nevstoupilo, že by sličná paní Idalie měla choutky a potřeby srdce, kterémuž jeho láska neobmezeným poddanstvím hověla.

Od nějakého času hleděla naň panna Drobiszová s jakýmsi posměšným politováním; ale ani toho si pan Onufry nevšiml. Mimo to byl tak zaměstnán statky běloruskými a tak v tom směru pracoval, jak se mu zdálo, že mu k jinému nezbývalo času.

Jakmile panstvo Du Royerovic do Varšavy odešlo, začala se také ihned paní Idalie na cestu chystati a chotě nutiti, aby najal byt a odjezd uspíšil.

Sigmund tím časem v očích panstva Du Royerovic velmi se změnil. Znamenáno, že jest zamyšlen, smuten, roztržit a jako sám s sebou nespokojen.

Druhdy byl veselým společníkem obou mladíků, s nimiž i po dětinsku svévole tropil; nyní však náhle zvážněl, a co ho bavívalo, stalo se mu lhostejné.

Cestu do Varšavy vykonal, sestry ani nevzpomenuv, pohřížen v myšlénky, takže jednou paní Du Royerová s mateřskou pečlivostí takto jej oslovila:

„Kdybych nevěděla, že tu nemáte, koho byste

si zamiloval, soudila bych, že chováte v srdci nějakou pošetilou lásku. Co se s vámi stalo?“

Sigmund byl velice překvapen trefnými slovy paninými, obrátil podezření v žert a umínil si, že bude opatrnější, soudě, že se zajisté nějak prozradil. Styděl se za povzbuzenou náruživost a byl tak pokořen, že by se byl rád do země propadl při pouhé myšlénce, že tuto náruživost někdo na něm poznal.

Nazejtří po příchodu kvapil Sigmund k sestře. Zvolil k tomu hodinu, kdy ji doma zastati musil, a spatřiv ji tak se zaradoval, že na chvíli zapomněl, co ho tíží.

Prvním slovem sestřiným bylo:

„Jest tu otec; nedovolil mi, abych ti to psala; viděla jsem ho a vidívám.“

„Pro bůh, co tu dělá? Proč ujel a dal se v podezření, že se bojí?“

„Nevím nic, milý bratře, neboť nechce nic říci; ale přísahám ti, že jest nevinen, a zde ho zdržuje důkaz o té nevinnosti, jež musí vyjíti na jevo. Tolik seznala jsem z jeho řeči.“

Sigmund se zamlčel. Chtěl míti adresu otcovu. Lucie nevěděla jiného mimo mši v kostele Bernardinském. Nazejtří šli ho tam oba hledat.

Kleče na modlitbách spatřil Sigmunda; ale když se modlil, žádná moc na světě nebyla s to, aby ho vytrhla z rozmluvy s bohem. Ačkoli tvář jeho se pohnula i zachvěla, nepřivítal syna až po mši, když pospolu vstoupili do síňky kostelní.

„Co jsme se o tebe nastarali!“ pravil Sigmund ruku mu líbaje.

„Nemluv o tom!“ odvětil Zarzecki. „Lucii stokráte jsem to opakoval — musil jsem odejíti! Svědomí tak kázalo. Všecko se brzo skončí a vyjde na jevo. Otec váš uloží se do hrobu čist,

s okem nezkaleným, chud jako Hiob, ale nezahanbí vás. Buďte upokojeni!“

Mluvě to pohnul sebou stařec, bil se v prsa, trhal na sobě oděv. Byltě to dosud týž, jejž nosil v Žabím; ani na to nepomyslil, aby se poněkud lépe ošatil.

Když šli po ulici, pravil Zarzecki:

„Což? snad se stydíte jíti se mnou, že jsem otrhán?“ tázal se. „Co mi do toho, za koho mne lidé mají? Chodím raději ve svých cárech než v jejich sajetách, na kterých snad slzy lidské se lesknou. Kdo mne zná, bude si mne vážiti takového, jakým jsem, a jiných já nedbám.“

Za rozmluvy mane připomenul Sigmund, že Manczyňští se snažili, aby si naklonili Zarzeckých a jich získali.

„Mně jest vše jedno,“ pravil Jakub; „není mi třeba milovati je, a zloby jejich se nebojím.“

Z úst synových Zarzecki také se dověděl, že starostic umřel a že dědictví po něm přejal vnuk podkomořiny.

„Oni všecko promrhají!“ vzdychl smutně stařec. „Nebožka měla pravdu, že by miliony v rukou jejich brzy zmizely. Hledali by prostředky, jak by se jich pokud možno nejdříve zbavili. Takové jest to pokolení!“

Sigmund oznámil otci, že Manczyňští přibudou na zimu do Varšavy. Zarzecki tázal se, kdy se to stane, ale syn toho nevěděl.

Lucie šla po svých lekcích, a Sigmund jda s otcem vyzvídal, kde bydlí.

„A k čemu ti to třeba věděti?“ odvětil otec; „abyste mne pro byt obtěžovali jako pro oděv? Chcete-li se mnou se scházeti, najdete mne co den spíše v kostele než v bytu.“

Sigmund chtěl se konečně s ním rozděliti o

peníze; ale stařec bez mála hněvivě tuto oběť zamítl.

„Vida, jakýs ty pán! Schovej si to!“ obořil se naň. „Já toho nepotřebuji. Vám se zdá, že chodím-li otrhán jako žebrák, nic již nemám. Chyba lávky — mám!“

Vyňal kožený váček a ukázal v něm několik rublů.

„Mám výdělek,“ pravil, „kterýž mi na vše dostačuje. Nehodlám tu ani hodinu déle zůstati než pokud třeba, abych svou záležitost skončil. Vodí mne s ní od Anáše ke Kaifášovi; ale jaká pomoc — třeba vyčkati konce; budiž to bohu poručeno!“

„A jaká jest to záležitost?“ tázal se Sigmund.

„Toho dovíte se později,“ odpověděl Zarzecki; „má i vaše. Bůh jest milostiv, vše bude v pořádku. Pak umru klidně, kdekoli mne smrť zastihne, neboť již nikdo mne nebude potřebovati.“

Byl-li příchod panstva Du Royerovic někomu událostí šťastnou, byla to Lucie. Nemohla nepřijati jeho pozvání; an pak dům jeho byl přístupen a mnoho osob jej navštěvovalo, bylo jí lze, aby dala své nadání na jevo.

Hned v prvních dnech naskytlo se v bohatších domech několik lekcí. Slečna Anděla přicházela v módu. Ti, kdož nic lepšího neznají, pomáhají si velice módami, kteréž místo nich vkus a znalosť věcí míti musejí. Jest výhodno, býti podporován všeobecným uznáním.

Za to byla přízeň hraběte Zamińského Anděle trapná. Spatřivši ho po prvé z daleka na ulici, dovedla setkání vyhnouti se; však brzy nabyla přesvědčení, že pan Ludvík, nedávaje toho na sobě znáti, ji sleduje a v cestu kráčí, tak že nebylo možno se mu vyhnouti.

Rozmysliv se změnila slečna Anděla taktiku

a umínila si, že se mu směle postaví tváří v tvář. Nebylť jí pranic nebezpečný.

Jednoho odpoledne, spěchajíc s thékou v ruce po krakovském předměstí, spatřila Anděla před sebou usmívající se tvář elegantního ctitele. Svraštila trochu brvy a sevřela rty, ale šla směle vstříc nebezpečenství.

„Přece alespoň jednou mám štěstí, setkati se s vámi!“ ozval se hrabě s úklonem.

„Jsme tedy všichni, jak vidím, ve Varšavě,“ pravila Anděla usmívajíc se a zvolna jdouc; „nevěděla jsem o vás.“

„Ale já věděl, že tu jste, a přišel jsem za vámi,“ šeptal ctitel.

Pohled dosti bystrý a udivený dal mu na srozuměnou, že si nejapně vede.

„Nehněvejte se pro tuto dotěravosť,“ dodal; „soudil jsem, že bych vám, maje tu s dostatek poměrů a známostí, mohl býti užitečen.“

„Děkuji, pane hrabě, za dobrou vůli,“ odpověděla umělkyně; „ale suďte sám, bylo-li by slušno, kdybyste mne doporučoval? Ti, kdož mě neznají — a mladí lidé jako vy mívají snadno podezření — mohli by z toho utvořiti pro mne úsudek zcela nepříznivý.“

Zamiński se zamlčel. Ani tento obrat se mu nezdařil.

„Jsou situace,“ pravil s povzdechem, „že člověk s nejlepším na světě úmyslem má ruce svázány.“

„Ujišťuji vás, pane hrabě, že, díky bohu, zcela dobře se mi daří a že při ochraně mého bratra i otce, kteří tu jsou oba, pro všecky případy zcela bezpečnou se cítím.“

Zamiński šel dále, ale patrně na rozpacích.

„Nelze mi pokládati za provinění, že toužím

viděti vás a slyšeti," pravil. „Vždyť navštěvujete Du Royerovic?"

„Časem, málokdy," odvece Anděla urychlujíc krok.

„Snad tam alespoň budu míti potěšení —"

Uklonil se, Anděla chladně mu poděkovala a zabočila v jinou ulici. Umínila si pevně, že ho za první příležitosti zkrátka odbude.

Hrabě to zajisté tušil; proto chránil se po nějaký čas býti dotěravý, pozdravoval z daleka a na ulici se nezastavil.

V jednom domě, kdež Anděla dávala lekce, dlela dáma středního věku, černě a skrovně oděná, velmi vážná, s tváří, na níž dosud byly patrny zbytky velké krásy.

Za hudby seděla ve druhém pokoji s hospodyní při tichém hovoru, a když Anděle bylo odejíti, vyšla zároveň se svou přítelkyní z pokoje. Přistoupila k Anděle. Hraběnka nazývaná obyčejně hraběnkou generálovou; s úsměvem dobromyslným a slovy velmi pochlebnými Anděle ruku tisknouc a dávno již známý talent její vychvalujíc, žádala ji za lekci pro svou vychovanku a časem i pro sebe za hru na čtyry ruce. Žádosť byla tak vlídná a výminky tak dobré, že Anděla neměla ni nejmenší příčiny, aby toho odepřela.

Paní generálová bydlíc nedaleko odtud vzala hned téhož dne budoucí učitelku své vychovanky s sebou na čaj, aby se lépe seznámily a umluvily.

Byla to osoba v obcování tak sladká, milá, tklivá, zdvořilá i nadskakující, že přes to vzbuzovala více jakési obavy než sympatie. V dobrotě té jevilo se něco nepřirozeného. Vychovanka generálové, jménem Laura (kteráž ji nazývala matkou), byla jí na vlas podobna.

Dům maje ráz dosti panský, vynikal neoby-

čejnou nádherou a hesly náboženskými i odznaky zbožnosti, kteráž, kdykoli jest skutečná, má ticha býti a skromna.

Slečna Laura, jíž veleno, aby ukázala, co umí, nehrála pranic výtečně, a co horšího, neměla k hudbě ani nadání, ani ochoty; ale generálová chtěla ji stůj co stůj učiniti musikální. Náleželo to k vychování. Sama, jak vyšlo na jevo, byla v hudbě velmi vzdělána i hrála výborně.

Za okamžiku, kdy sedala k pianu, zdála se měniti svou přirozenost i povahu, zapomínati svého hrabství, pozbývati škrobenosti.

Anděla shodla se s ní, když zahrála a o hudbě do řeči se dala. Rozuměly si tím časem výborně.

Vstavši od piana stávala se tou sladkou, vynucenou, osobivosti plnou hraběnkou, od níž vanul chlad i faleš.

Strávivši u ní část večera Anděla vrátila se do své jizbičky, dosti se těšíc této známosti.

Umínila si však, že požádá bratra, aby opatrně vyzvěděl bližších zpráv o generálové. Minulo několik dní a lekce se slečnou Laurou již se počaly, an tu Sigmund přišel jednoho dne k sestře, zvěstuje jí, že nese raport od paní, kterou poznala.

„Paní generálová," pravil „— což jí pranic není na ujmu — byla guvernantkou dítek pozdějšího manžela i znamenitou umělkyní. Starý generál zamiloval si ji a s ní se oženil. To jest vše. — Zlí lidé tvrdí, že vychovanka její, Laura, jest snad její dcerou, ale již za několik let po onemocnění narozenou. Ostatně že jest to dům velmi přísný, přijímající toliko výběr společenstva i mající rozsáhlé známosti a značný vliv; že pěstuje až příliš vřelou zbožnost a salon že vyniká nemilosrdnou vážností.

Vše to bylo Anděle dosti lhostejno, jen když

paní generálové nebylo co vytýkati a společenstvo jí nedávalo v šanc nepříjemnostem i nebezpečenství. Lekce se slečnou Laurou konány dosti nepravidelně; ale za to hrávala generálová se zápalem na čtyři ruce s Andělou, hovořila s ní o hudbě a začala ji zváti na čaj i hudební večery.

Za jednoho takového večera objevil se nenadále hrabě Zamiński, ačkoli v domě o něm dosud žádná zmínka se nestala. Nebylo by na tom valně záleželo, kdyby Anděla nebyla ihned znamenala, že tu hrabě Ludvík důvěrně obcuje s hospodyní, jako by je nějaké bližší svazky pojily.

K Lauře již dorůstající měl se jako ujec, protekcionalně, velmi svobodně, poručensky.

Během večera dala se jím generálová obsluhovati — hrál v domě úlohu *vice*hospodáře. Bilo to tak do očí a tak se tomu umělkyně divila, že to v ní vzbudilo jakýs nepokoj. Proč se dosud neukázal, proč se vyhýbáno zmínce o něm, když tu takové stanovisko zaujímá? Bylo nesnadno si to objasniti.

Za večera přiblížil se k Anděle, dávaje na jevo své potěšení, že se s ní shledává v domě své sestřenice.

„Nevěděl jsem aniž se toho nadál, že vás tu zastihnu. Řečeno mi o umělkyni velmi nadané, kterouž sestřenice jest nadšena, ale nedomníval jsem se, že volila tak šťastně.“

Po krátkém hovoru vzdálil se Zamiński a již k Anděle se nepřiblížil. Po několika dnech byl přítomen dopolední lekci, a téhož dne snažila se hraběnka, aby zdržela Andělu k obědu; ale pozvání nebylo přijato.

Divnou náhodou přihodilo se později skoro pokaždé, že když Zarzecká na lekci přicházela,

hrabě buď s ní zavítával nebo tam již byl a někdy ji na odchodu nudil, dávaje se s ní do dlouhé řeči.

Hraběnka nebývala časem doma a Laura dlela tu sama; ano i ta odcházela, když Zamiński bavil krásnou učitelku, jež čím dál přísněji s ním si vedla.

Ačkoli dům ten ve mnoha jiných příčinách byl Anděle milým, neboť paní sama rozuměla hudbě a milovala ji — rozmýšlela se již Zarzecká, neměla-li by jej opustiti, ana ji po obědě generálová do svého pokoje na kávu pozvala. Zůstaly samy.

„Od nějakého času, milá slečno Andělo," počala hospodyně, „vidím mráčky na vašem čele; jste jako s námi a se mnou nespokojena. Ježto si mnoho zakládám na vaší přízni, rcete, prosím, bez obalu, stalo-li se něco vám u nás nemilého."

Anděla na okamžik se zarděla a povznesla k ní své jasné oči.

„Mám mluviti upřímně?" tázala se.

„Podáte mi tím důkaz důvěry."

„Věztež tedy bez obalu: Setkávám se tu příliš často se hrabětem Zamińským; jest ke mně velmi láskav a zdvořilý, ale to právě mne nutí, abych se mu vyhýbala."

Hraběnka pokrčila lehce ramenoma.

„Víte, že jest mým sestřencem," pravila, „znám ho výborně a velmi dávno. Nechať to zůstane mezi námi: byl čas, že přes pokrevenství trochu mne miloval. Ó, dávno tomu! Byl tehdáž mladým jonákem. Jsouc starší jeho nechtěla jsem za něho se provdati aniž jsem mohla. Pročež znám ho, jak vidíte, ne ode dneška. Jest to velmi milý člověk, jehož vám netřeba se báti; není pranic nebezpečný. Podle mé theorie jsou nejnebezpečnější ti lidé, kteří milují; ale on má jen

svévolnou obrazotvornosť. Zbavíte se ho snadno neberouc nic do opravdy; však prosím, abyste k vůli němu domu mého neopouštěla. Já se ho nemohu zbaviti; pojít mne k němu svazky rodinné.“

Hraběnka vzdychla; zdála se býti upřímná a oči její zarosily se napolo slzami.

„Ó, ti mužové!“ zašeptala tiše, a více řeči o tom nebylo.

Anděla nabyla pak trochu odvahy a umínila si, že za první příležitosti s hrabětem upřímně promluví a pranic šetřiti ho nebude.

* * *

Pan Onufry předstihl ženu do Varšavy. Povinnosti ubytovatele konal dosti nemotorně, jsa vždy více sám sebou zaměstnán než jimi, najímaje posluhy a zapomínaje mnohých věcí; na oko však oháněl se horlivě. Paní Idalie chtěla míti ve Varšavě komnatu, hovící stanovisku, jakéž ve společenstvu zaujímala; dům musil býti ve stavu, kterýmž milionoví páni na mizinu přicházejí. Našlo se tu mnoho práce: čeládku, povoz, nábytek bylo nutno sehnati do příchodu panina.

Tím časem pan Onufry, jenž městského života dávno nebyl okusil, dal se hned prvního dne jeho vnadami upoutati. Obnovoval známosti staré a vynalezal nové. Setkání se s hrabětem, jenž jako dobrý sousedství služby své vnucoval, bylo mu velmi vhod. Po námahách domácích a nesnadných výpočtech snídávali spolu a obědvali.

Zamiński chtěl zachovati dobré poměry s domem, jenž vedle vší pravdě podobnosti chtěl po dvě zimy bydleti ve městě, vábě smetánku společenstva. Neodstupoval téměř od pana Onufryho,

jenž choti den ze dne podával zprávy o zařízení domu, ale příchod její dosud zdržoval. Krásná Idalie napomínala ho také co den parfumovanými lístky, aby přípravy urychlil, ana se na venku smrtelně nudí. Polo mládenecký život tak lahodil Manczyńskému, že přes poslušnosť, choti povinnou, příjezd její nemálo zdržoval.

Mezi tím jednoho dne, po obědě velmi dobrém se Zamińským a dvěma dávnými známými — vycházeje pan Onufry z divadla buď nastydl anebo jinak si uškodil, slovem — cítil se téhož večera churav a musil ulehnouti. Lékař nazejtří dožádaný shledal cosi žaludečného, nevyvinutého, co se dosud nedalo dobře označiti; diagnosa byla tudíž nemožna a nemocnému veleno, aby setrval na loži. Choroba neměla rázu nebezpečného, ačkoli se večer objevila horečka. V noci jí přibylo, a na úsvitě mohl lékař říci, že to, co se s počátku zdálo chorobou žaludkovou neb katarrhem, jest horečkou dosti vyvinutou.

Hraběti Zamińskému dán rozkaz, aby psal paní Idalii, že manžel dostal silnou, katarrhyckou horečku, kteráž ho po několik dní na lůžko upoutá.

Očekávaná krisis nerozvinula se šťastně, a lékař oznámil, že nutno dáti rodině zprávu o nebezpečenství. Nemocný mohl sice nabyti zdraví, ale i umříti.

Telegrafováno velmi opatrně správcovi v Žabím, jenž kdo ví jak povinnosť vykonal. Naskytla se otázka, není-li nemoc z těch, kteréž nakažlivými slovou. Lékař nemohl popříti, že horečky tento ráz mají.

Paní Idalie telegrafovala dvakrát denně, ptajíc se na muže; ale Baruška jí nepouštěla namítajíc, že manželovi nebude moci prospěti a že by, majíc letoru jímavou, sama snadno onemocněti

mohla, ana jest povinna, drahého života svého dítkám šetřiti. Tomu důvodu krásná paní se podrobila a nejela.

Přes ošetřování lékařovo, konsilia i nesmírnou péči pan Onufry konečně jednoho večera skončil svůj dočasný život.

Co se dálo v Žabím, když paní Manczyńské úmrtí manželovo oznámeno, nelze vylíčiti.

Citlivá nad míru žena děkovala z toho Barušce, že ani na zdraví ani na vděcích ujmy nedoznala. Dala ihned vypraviti pohřeb s největší nádherou, obydlí vyčistiti, provětrati, vykonati důkladnější desinfekci a pro krásnou vdovu pohotově chovati.

Na venku, jak známo, ani nelze vypraviti nádhernější pohřeb; proto musila paní Idalie přes oslabení hned jeti do Varšavy. Bylo také nutno hledati poručníka, an Manczyński náhle skonav žádného pořízení nezůstavil, a majetek náležel všechen dítkám nezletilým. Pan Du Royer, hrabě Zamiński a vzdálený bratranec paní Idalie, kníže August, měli k ní zavítati.

Tento nenadálý shon úplně změnil smýšlení paní Manczyńské, jež neustále opakovala, že se nikdy nevdá a všecka se chce věnovati vychování dítek.

Když Sigmund ráno přinesl otci k Bernardinům zprávu o náhlé smrti pana Onufryho, stál starý dlouho s rukama sepjatýma, nemoha slova pronésti.

„Ruka boží!“ pravil; „jest na soudu; odpustiž mu milosrdenství boží jeho vinu! Já také mu odpouštím vše, co jsem vytrpěl. Hleď se dověděti, kdy bude pohřeb; neboť i já chci jíti za rakví a vy za ní jíti musíte. — Žal jest žalem a

zákon boží nade všecko. On kázal, abychom odpouštěli nepřátelům.“

Poslušni otce Lucie i Sigmund šli s ním opodál za rakví pana Onufryho.

Mimo hraběte Zamińského zajisté nikdo si toho nevšiml a necenil skutku milosrdenství křesťanského.

Starý Zarzecki opakoval neustále mrouče:

„Nedočkal se, nedočkal!“

Minulo několik neděl, a paní Idalie bydlila již ve městě.

Jedním z prvních, kdož měli štěstí viděti ji ve smutku — a slušelo jí to překrásně — byl hrabě Zamiński, pozvaný lístkem s černým okrajem.

Utírajíc slzy, kteréž všecky již vyplakala, jak krásná paní pravila — sdělila hraběti, co byla dříve už obklopujícím ji oznámila, že se chce všecka věnovati dítkám a že do skonání oplakávati bude ubohého, poctivého Onia, kteréhož ji nic na světě nahraditi nemůže.

Hrabě měl jí přispívati u konání povinností mateřských.

Doložila ihned, že s Němcem, vychovatelem synovým, jest velmi nespokojena, že musí vzíti jiného, a možná, že jí v tom bude třeba rady a pomoci hraběte. Hrabě Ludvík nabídl se, že se o učitele postará, načež mu rychle dáno v odpověď, že již se na něčem ustanovila, o čemž později se zmíní.

Právě když se to dálo a poručník vdově i dětem již úřadně ustanoven býti měl, přikvapil jednoho dne na úsvitě starý Zarzecki k dceři.

Doba byla tak ranní a tvářnost starcova tak divně změněna, zářící, jasna, znamenána jakýmsi výrazem neobyčejné radosti a štěstí, že Lucie, spatřivši vstupujícího v rozepjatém kabátě, s úsmě-

vem na rtech a čapkou na stranu — lekla se i zbledla; srdce se jí sevřelo, neboť přisuzovala tuto neobyčejnou veselosť náruživosti, kteréž starý Zarzecki byl podroben.

Leknutí na tváři dceřině poděsilo Jakuba; i přistoupil k Lucii a bera ji za ruku zvolal:

„Nyní, Pane, propusť sluhu svého! Dočkal jsem se nejšťastnějšího dne svého života! Těšte se a radujte se! Hosanna! Lucie, bůh jest milostiv a velik — nevinnosť má vychází na jevo!“

To mluvě poklekl uprostřed jizby, sepjal ruce a pláče radostí jal se modliti.

Lucii bilo srdce — nerozuměla ničemu a bála se o otce; nezdálť se jí býti sebe vědom.

Vzchopil se rychle.

„Pro boha ukřižovaného,“ zvolal, „jdi, jdi, jeď, pospěš — nechť sem přijde Sigmund; potřebuji ho, aby mne zavedl k Manczyńské.“

Nyní teprvé, když stařec rukou do kapsy sáhl, znamenala Lucie, že ji má plnu papírů, kteréž z ní vyčnívaly.

„Ani hodiny nesmím zmeškati,“ dodal. „Vše skončeno! Měl bych rád svědky, chtěl bych vyjíti na náměstí a ohlásiti všemu světu, že oplvaný, starý Zarzecki jest čist a na obvinutí prstu nic cizího nevzal. Spíše vlastním potem a namáháním vykonal svatou vůli nebožčinu — ten ničema, piják Zarzecki!“

I dal se do smíchu, naháněje dceři čím dál více strachu.

„Milý otče, já — já nic nechápu! Co mám činiti?“

„Jeď, zavolej Sigmunda! Musíme jíti k Manczyńským a odevzdati jim spisy. Skončil jsem svou věc, zbyl se svěřeného majetku nebožčina, domohl se potvrzení její vůle — Manczyńští mají

miliony, ale nedostanou jich do ruky a musejí vzíti za vděk důchodem. Tak jest. Nebožka podkomořina tak chtěla, svěřila mi to, a já to s pomocí dobrých lidí provedl. Nutno jíti, vrci jim spisy a účty ve tvář — očistiti se. Mám na to svědky, že holota ni haléře ze svěřeného jí dědictví neodcizila. Umíral jsem hladem, chodil štípat dříví a měl svěřeny cizí miliony, aniž jsem se jich dotknul. Ani haléře! Bůh jest mi svědkem!“

Starý to hrdě opakoval.

Tvář Luciina také se hrdostí zarděla. Dcera přiklekla k otci, objala jeho nohy a jala se je celovati.

„Pojedu pro Sigmunda,“ zvolala; „ty tu na mne počkej!“

Stařec s počátku svolil, ale brzy se rozmyslil.

„Ne,“ pravil, „od včerejška neměl jsem ničeho v ústech, půjdu dolů.“

Pohled Luciin vyvolal ruměnec a úsměv na tvář starcovu; i udeřil ji na rameno.

„Neboj se!“ zvolal; „kdybych i kalíšek vodky vypil, to mi hlavy nezmate.“

A jak pravil, šel v skutku do krčmy na vodku a skrovnou snídani nosiče, jíž byl zvyklý. Byl tak unaven a vysílen, že čekaje dítek, opřen o stůl usnul.

Tak ho tu zastihl příchozí Sigmund. Otec se vzchopil a jal se objímati syna.

„K Manczyńské!“ zvolal; „jeďme hned — a pak na mši svatou pánubohu poděkovat, že mi dal této chvíle se dočkati!“

Ačkoli hodina k návštěvě krásné paní, jež do desáté se neobjevovala — byla velmi ranní, přece stařec šel se synem do jejího bytu.

Čeládka ze Žabího znala dobře obou Zarzeckých; proto příchod jejich byl tak neobyčejným,

že ihned oznámen panně Barboře. Vyběhla, v šátek sotva se zahalivši, jakmile se dověděla, že tu jest Sigmund.

Pohled na starce, kterýž netrpělivostí se chvěl a kteréhož snadno bylo lze pokládati za opilého, uvedl pannu Drobiszovou v rozpaky; pohledla zvědavě na oba, dávajíc na jevo podivení, co zde asi v tuto dobu chtějí.

Zarzecki byl svou zprávou tak dojat, že nemohl odolati. „Rcete své paní," pravil, „že starý ničema, piják, holota Zarzecki přišel a přinesl jejím dětem v kapse miliony paní podkomořiny."

To pověděv povznesl vysoko listiny, ukázal je a rychle zase je schoval.

„Ano," dodal směje se, „jaktě bůh bohem — svatá pravda! Neukradl ničeho, ačkoli starý chudák mřel hladem, neboť měl svědomí."

Panna Drobiszová pochopila jen tolik, že se vyskytly miliony; ostatní bylo jí lhostejno.

Kvapila k paní. Oba Zarzečtí pozváni do salonu.

Velký salon velké paní, kdež stanul Jakub se svýma zablácenýma botama i v zedraném oděvu, byl prázden jako stodola, vyzlacen jako kostel a páchl jako krám voňavkářský. Příchozí rozhledl se i usmál.

„Jaká to pro mne čest, že po těchto skvostech šlapu! A zítra nazpět do bídné jámy; vzdychati po nich zajisté nebudu!"

Přes to, že přinášeli miliony, bylo jim dosti dlouho čekati na paní, jež vědouc, že tu jest Sigmund, nechtěla ukázati se mu, až by tvář svou pokud možno ozdobila.

Konečně dvéře se otevřely a paní Manczyńská, černě oděna, trochu bleda a nad míru krásna v oblacích smutku, jimiž jako vdova byla oděna

— zvolna vstoupila. Panna Drobiszová jdouc za ní a dvéře trochu přivřevši, stanula u prahu.

Zarzecki s tvářností zcela hrdou postoupil poněkud a uklonil se. Z kapsy vyňal listiny.

„Přicházím jako vykonavatel vůle nebožky podkomořiny," ozval se. „Svatá paní moje, majíc ke mně důvěru, odevzdala mi a svěřila mým věrným rukám i vůli mé všecko, čeho po dlouhý věk nastřádala, i chtěla, aby to dostali vnukové, ale ne na rozházenou, nýbrž k užitku věčnému. Lidé učinili mne zlodějem, lupičem, radovali se z mého neštěstí; ale bylo mi mlčeti, dokud jsem nevykonal, co nebožka chtěla. Bohu nejvyššímu buďtež z toho díky! Dnes jest vše skončeno, potvrzeno — nezrušitelně zapsáno. Jsem čist! Zde jsou účty úřadem podepsané. Nepozbyl jsem ani groše. Čeho bylo třeba, uhradil jsem svým nákladem, a zde odevzdávám vše, co jsem přijal."

Paní Manczyńská poslouchala, a jakkoli okamžik ten byl pro ni slavným a mnoho platil, upíral se zrak její více na syna než na otce. Na tváři její bylo znamenati lehké chvění.

Stařec skončiv podal jí listiny, opřel ruce v boky a stál hrdě vzpřímen. Měl k tomu právo.

„Věřte mi, pane," ozvala se sladkým hlasem paní Idalie, „já — já nikdy vás v podezření nebrala, já nebyla toho příčinou."

„Budiž bůh s vámi!" odvětil stařec; „odpouštím všem; nyní jest vše skončeno a já jsem čist. Co jsem vytrpěl, obětuji bohu za své hříchy."

Pokynul synovi k odchodu, ana tu paní rozpačitě několika kroky se přiblížila.

„Ale tak se to skončiti nemůže," ozvala se; „vy jste trpěl, odcházíte se žalem, a tu jsem povinna postarati se o vás a odměniti se vám za váš šlechetný skutek."

„Odměniti se!“ odpověděl popudlivě Zarzecki. „Není pokladů, kterýmiž by lze bylo nahraditi, co jsem vytrpěl. To může pouze bůh. Mýlíte se, já ničeho nepřijmu; neboť dal bych si tím zaplatiti svou poctivosť, a zač by tato pak stála?! Jak chud jsem byl, takovým zůstanu, a děti — vydělají si sousto chleba. Nepotřebujeme ničeho a nic nepřijmeme.“

I skřivily se mu rty jakýmsi divným sarkasmem.

„Věztež,“ pravil ohlížeje se po saloně, „jedno přijmu: kažte mi dáti kalíšek vodky!“

Tato žádosť byla bez mála urážlivá. Paní Idalie se zarděla, pohledla na Barušku, a panna Drobiszová zmizela. Bylo třeba vyhověti žádosti starcově.

Lokaj přinesl na tácu láhvičku, kalíšek, chléb a sůl. Kráčel velmi vážně, nevěda, jak by k Zarzeckému přistoupil. Okamžik ten vytěžila paní Idalie a přikročila k Sigmundovi.

„Zapřísahám vás při všem —“ oslovila ho, „navštivte mne! Musím s vámi mluviti, prosím za to —!“

Starý Zarzecki, zakousnuv vodku chlebem, utřel si ústa i uklonil se.

„Děkuji,“ pravil. „Pochválen buď Ježíš Kristus!“

Pokynul synovi.

„Pojďme!“

Paní Idalie stála tu dosud s listinami v ruce a patřila dlouho za odcházejícími, mohouc podivením sotva se vzpamatovati — ana tu panna Drobiszová k ní přikvapila, řkouc, že třeba sem povolati znalce, aby listiny prohledl.

Přivedený hrabětem Zamińským znalec věcí právních byl právě týž, kterýž Zarzeckému pomáhal přechovávati odkaz. Když k žádosti hraběn-

čině za hodinu přišel a hraběnka listiny mu podala, jimž sama nerozuměla, oznámil jí veselý, zaokrouhlený a velmi vyfintěný syn Themidin, že listiny ty právě včera vyšly z jeho úřadovny a že jich není třeba prohlížeti, an je lépe zná než kdokoli.

„Pracovali jsme o tom s poctivým Zarzeckým nemálo let," pravil, „a choval bych k tomu zvláštnímu člověku skutečnou úctu, kdyby z něho časem — odpusťte — až příliš nepáchla kořalka. Ale což — i to mu lze odpustiti; neboť pil ji často za tou příčinou, že neměl co jísti. Víte-li pak, že jsem před ním nejednou stál jat podivením, nemoha jej pochopiti? Nebyl by panstvu učinil ujmy, vezma si deset a několik zlatých ku své obživě, ano se mu často všeho nedostávalo. Štípal raději dříví, než by se byl dotknul jediného groše z toho, co mu bylo svěřeno a z čeho by na něm nikdo nebyl účtu žádal."

„Ale pane," namítala Manczyńská, „nám jest přece nahraditi mu nějak, co utrpěl, a klidné stáří pojistiti. Moje dítky jsou mu tím povinny, a já bych ani nesnesla myšlénky, že člověk, jemuž za tolik děkujeme, v nedostatku a bídě živoří."

Znalec potřásl hlavou.

„Pokud já ho znám, jest nemožno, aby něco přijal. Hrdost jeho jest poctiva, a pouhá myšlénka na jakoukoli odměnu za vykonanou povinnost již ho rozhněvá. Znám ho příliš dobře, než abych se o to jen pokusiti mohl."

Zázračné téměř objevení se dědictví po podkomořině nebylo již nikomu tajemstvím. Mluvil o něm právník jako o události za jeho praxe neobyčejné, a odpoledne téhož dne dověděli se o něm Du Royerovic, ačkoli Sigmund nechtěl se první chlubiti otcem, jímž se pyšnil.

Zvěst tato pronikla ke všem známým, zvětšujíc vážnost k rodině; neboť, bohužel, nic na světě tak nepovznáší jako peníze, na oko lehce vážené. Na nich obrací se svět, s nimi točí se život — jest to rukojmě budoucnosti, jakéž jiní nemají, kteréž všichni závidí.

Mimo jiné následky, jejichžto vylíčení by dlouho trvalo, rozmnožila tato událost velký počet přátel paní Idalie, pozlatila její hluboký žal, rozprášila zármutek. Několikrát i proto vzdychla, že její poctivý, dobrý, neoželitelný Onio radosti té se nedočkal; leč tak bylo mu souzeno!

Sigmund dlouho váhal a zápasil s sebou, má-li poslechnouti rozkazu paní Idalie a odebrati se k ní čili nic. Vzbudila v něm dojem, jehož se obával; cítil, že by ho mohla opanovati a že náruživost, již v něm budila, sebevlády mu odnímá. Býti však neposlušným, nezdvořilým, bylo zároveň ukázati se bázlivým.

Logika všech náruživostí končí se tím, že vede vždy jakýmikoli cestami k cíli, k němuž ony směřují. Sigmund umíniv si, že bude chladným, lhostejným, nevzrušeným, řekl sobě, že stůj co stůj musí jíti, s ní promluviti. Bližší poznání mohlo též mnohý klam zrušiti.

Jednoho odpolední octl se Sigmund v předním pokoji paní Idalie, o čemž komorník donesl zprávu panně Drobiszové, jež ihned k paní odkvapila.

Host zaveden do salonu, načež panna Barbora cestou, neustále cosi mu šeptajíc, zvolna ho vedla do komnaty paniny, kteráž cítíc se poněkud churavou, jinde přijati ho nemohla.

V předních pokojích bila na regulatoru čtvrtá, když Sigmund s pannou Drobiszovou do komnaty vstupoval. Nehodlal se tu déle zdržeti než půl

hodiny. Zatím minuly hovorem velmi tichým, z něhož panna Drobiszová ničehož pochytiti nemohla, celé dvě hodiny, než Sigmund, velice zarděn a jaksi rozpačit, nejistým jda krokem do předního pokoje se vrátil.

Panna Drobiszová, jež ve Varšavě našla starého přítele a důvěrníka, vypravovala mu později smějíc se, že slyšela paní vzdychati, křesla posunovati, několik vykřikníků, a ze všeho soudila, že pan Sigmund při chlapci zastoupí Němce.

„Věru," pravila žertem stará panna, „do naší paní bych se toho nebyla nikdy nadála, že tím chlapcem bude jako omámena, rozumu zbavena. Po všechen život byla sama sobě mazlíčkem, ráda balamutila, sama nikomu neustupujíc, až konečně — ale pst!"

Dodala, když po odchodu Sigmundovu otevřela dvéře komnaty a na svou paní pohledla — že ji spatřila na křesle s očima k nebi povznešenýma, zadumánu, s úsměvem na rtech.

Panna Drobiszová arci nesměla na nic se tázati; ale z nálady paní Idalie soudila, že se Sigmundem ráda si poseděla. Byla téhož večera pro každého citliva: pro dítky, pro služebnictvo, zvláště pak pro svou Barušku, jíž se od ní dostalo značného daru. O Zarzeckém nebylo řeči; ale za to nazejtří užívala často zrcadla, prohlížejíc v něm svou tvář, tak že jí panna Drobiszová musila přísahati, že jí to překrásně svědčí, že omladla a že krásnější paní není v celé Varšavě.

Sigmund vyšed na ulici bloudil dlouho, nechtěje domů se vrátiti. Zamířil k obydlí sestřinu a se schodů se vrátil; byl dvakráte u dveří vlastního bytu a šel dále. Konečně objevil se dosti pozdě v tichém saloně Du Royerovic, bled, zmaten, tak že sama paní choroby v něm se domýšlela.

Po celou noc bylo ho slyšeti, jak po jizbě chodí a z hluboka vzdychá.

Následující den nepřinesl mu úlevy. Potkal sestru, jež pohledši na něho bystrýma, pronikavýma očima, bez okolků pravila:

„Ty se mi nelíbíš. Vypadáš jako člověk, který sám s sebou není spokojen. Tebe něco trápí. Mluv, netaj ničeho! Snad se tobě tím uleví.“

„Nic mi není,“ odvětil Sigmund; „to se ti jen zdá. Bolí mne trochu hlava.“

„Sigmunde, nebolí-li tě jen srdce?“

O otci po několik dní nevěděli; tajil se dosud svým bytem, mluvil o odchodu na venek do dvorku a odchod odkládal. Lucie chodila za ním den ze dne k Bernardinům, což vida stařec pravil s úsměvem, že jim snad neuteče.

Sigmund po několik dní také ho neviděl. Stařec byl od onoho památného jitra pořád ještě v dobré míře. Žertoval s dětmi a usmíval se na ně.

Tajemstvím, kteréž před nimi ukrýval, bylo snad to, že neměl peněz na cestu do dvorku; od syna ni od dcery ničeho vzíti nehodlal. Pročež pracoval, aby si ušetřil něčeho na cestu.

Historie o dědictví dostala se hrabětem Zamińskim i do domu paní generálové.

Po první lekci přála generálová Anděle štěstí ke šlechetnému skutku otcovu.

Dětem Zarzeckého dostalo se části vážnosti, jíž byl sobě dobyl, a Sigmund i Anděla tím získali. Jejich postavení se tím pranic nezměnilo, leda že Sigmund od návštěvy u paní Manczyńské byl změněn, smuten a bled. Du Royerovic to viděli a rozličně si vykládali; ale ještě více znepokojovala se tím sestra. Hleděla na bratra, há-

dala, ale nemohla dopátrati se příčiny smutku bratrova.

Z dřívějšího pobytu ve Varšavě znajíc výborně město, umínila si konečně, že bude bratra trochu stíhati a stopovati, nemá-li v městě nějakých spádů.

Na několik dní, nalezši jakousi výmluvu, vzdala se svých lekcí a sledovala stopu Sigmundovu. O poledni viděla ho vstupovati do domu, kdež bydlila Manczyńská, a podívavši se na hodinky, nabyla přesvědčení, že tam byl půldruhé hodiny.

V následujících dnech, když návštěva Sigmundova v témž domě se vždy opakovala za doby, v kterouž paní nikoho nepřijímala, Lucie nevěděla, jak by si to vyložila, an Sigmund o těchto poměrech nikdy se jí nezmínil.

Při prvním setkání vyzvala ho, aby ji doprovodil do bytu.

Sigmund pohledl na hodinky, chtěl se vymluviti a váhal, ježto naschvál Lucie zvolila hodinu, kdy k paní Idalii chodíval. Konečně šel.

„Poslyš, Sigmunde," pravila, na pohovku ho posadivši, „tys jaksi nesvůj a něčím se mi tajíš. Špatné to znamení. Ještě jednou táži se tě: Co jest ti?"

„A co by mi bylo?" s bujným smíchem odpověděl Sigmund.

„Já ti povím," ozvala se Lucie, „mně se zdá, že to uhodnu. Srdce sestřino vidí jasně jako srdce mateřské. Ty někoho miluješ. Dvakráte viděla jsem tě vcházeti do domu, kde bydlí Manczyńská. Byl jsi tam dlouho? Stála jsem a čekala na tvůj odchod."

Sigmund rozhněván se vzchopil.

„Ty mne stopuješ?" tázal se hněvivě.

„Stopuji tě, poněvadž tě miluji. Nehněvej se a objasni mi to!“

„Manczyńská chce mne míti pro syna vychovatelem. Ráda odměnila by se otci, čím mu byla povinna. Jest to ubohá žena.“

„Pamatuji se, jak jsi řekl, že ji nalezáš krásnou.“

Sigmund se hluboce zarděl.

„Mluvíš nevědouc co,“ zvolal, „a já to nemiluji.“

„Milý bratře, špatné to znamení, že tě tak pobuřuje, co pravím. Já se bojím těch poměrů a té ženy: tys mlád, a ona jest záletná; snad jsi se jí zalíbil, a kdo ví, jakou úlohu bys v jejím domě hrál?! Mluv upřímně! Sigmunde, pro syna Zarzeckého toto místo se nehodí.“

Sigmund se zamlčel, hleděl do okna a po chvíli hněvivě prohodil:

„Ničemu nerozumíš a chceš souditi.“

„Sigmundku, miluji tě a střežím! Já se té ženy bojím. Viděla jsem ji z daleka, tu zosobněnou samolibost. Bude své choutce obětovati tebe i nás a připraví tě o život, otráví tě. Nevím nic; ale jest-li jen stín důvěrného poměru mezi tebou a ní — střez se, prchni! Bohatá paní najde synovi snadno učitele. Ty nejsi povinen obětovati se jí. To není místo pro tebe.“

„Žádného poměru, jak ty to nazýváš, mezi námi není,“ odvětil Sigmund ustavičně se durdě. „Tobě se něco zdá a nevíš co. Proč bych nebyl učitelem tam, kde se mi líbí?“

„Všude, kde ti libo, milý Sigmundku, jen ne u Manczyńské,“ pravila Lucie. „Lidem bude se to vždycky zdáti jako odměna za ctnost otcovu. Otec by toho nesnesl.“

„Tedy prosím, abys otci o tom se nezmínila,“

žádal náhle Sigmund; „snažně za to prosím. Nic není a nic nebude. Jsem již rok u Du Royerovic a nevím, kam se potom obrátím; ale tolik jest jisto, že vám nebude třeba, abyste se za mne styděli.“

Vstal a chtěl odejíti, ana tu sestra vrhla se mu okolo krku.

„Nehněvej se, Sigmunde, bratře drahý! Mám tebe jediného a střežím tě jako poklad. Nesplácej mi lásku urážkami.“

„Jsi podezíravá a odbýváš mne jako děcko,“ hájil se Sigmund, jsa trochu upokojen. „To se mi nelíbí; tento druh poručnictví mne popouzí. V příčině ubohé paní Manczyńské chováš zbytečný předsudek. Jest to žena nešťastná, bez přátel, obklopená pochlebníky; soužila se po celý život, neboť nemilovala muže, a on jí nebyl hoden.“

„A ty to všecko už víš?“ tázala se Lucie.

Sigmund znova se zarděl a zapýřil.

„Činí ti tedy již taková vyznání?!“ tázala se Lucie.

„Kdo ti řekl, že to vím od ní?“ odporoval Sigmund. „Avšak dost již toho — dej mi pokoj!“

Rozloučil se velmi chladně se sestrou a bouchnuv dveřmi, vyšel z pokoje.

* * *

Hrabě Zamiński, trávě zimu ve Varšavě, měl byt na druhém patře v Dlouhé ulici, dosti nádherný, ačkoli ne drahý. Jako ve vsi tak i zde dbal toho, aby jeho zařízení vyhlíželo pansky a nestálo mnoho; přijímal hosti málo kdy a jen za ranních hodin, i zval někdy na čaj mládež, kteráž ráda v karty hrála. Na venku nebral karet skoro ani do rukou, ale ve městě jich z rukou téměř

ani nedával. Hrál nejapně a nad míru šťastně. Vyhrával-li či prohrával, což se mu málokdy přihodilo, nikdy se nerozehřál, a čím více jiní vášní uchvátiti se dávali, tím on byl chladnější.

Nebylo lze nazvati jej hráčem z řemesla, ale v skutku mnoho k tomu nescházelo. Vdovy a ženy rozvedené, jichžto milosti požíval, bavil u večer, nabízeje jim partii karet, při kteréž se mu nešpatně dařívalo.

Bezpochyby ne bez jistého styku s oblíbenou zábavou dána mu přezdívka Luidora.

„Luidor má z pekla štěstí!“ říkala mládež časem, když pozdě v noci účty se končily.

„Ano,“ šeptali jedni, „proto ho jaksi nemá u ženských; skoro již sestárnul a nemohl se oženiti.“

„Staré kvočny ho milují,“ dokládali jiní.

Vůbec požíval hrabě velmi dobré vážnosti.

Jednoho jitra, právě když bedlivě oblékal rukavičky, chtěje se pustiti do města po známých, zaslechl v pobočním pokoji kroky a spatřil dveřmi — vstupujícího pána, jemuž ihned rychle vstříc kvapil.

„Strýc zde?!“ zvolal udiven.

Příchozí, nazvaný strýcem a oděný napolo i nevkusně jako pocestný, byl lysý, okrouhlý šlechtic haličského typu, tváři jako pomačkané, pošlapané, zcela nehezké; uprostřed seděl nos jako zemák, a to červený, ústa široce se roztahovala, čelo bylo nízké, brvy kučeravé, uši ohromné, líce jako mramorové a žíly červené i fialové.

Objali se.

Sedaje na křeslo strýc ozval se hlasem chraptivým:

„Co děláš?! Mluv!“

„Jako vždycky, nic se nezměnilo.“

„Proč, u šlaka, se neženíš?“

„Nemám s kým.“

„A záležitosti —?“

Hrabě sevřel rty a kysele se tvářil.

„Vlekou se,“ odpověděl.

„Jednou přece třeba, abysi se toho odvážil,“ zamručel strýc. „Já jsem se schválně sem dovlekl, bych se něčeho dověděl. Sedni a mluv! Miluji tě jako vlastní dítko a rád bych viděl rozkvétati hrabství, od otce takovým namáháním založené.“

„Nesnadno mu rozkvétati; činím, co mohu, a skoro nic jsem nevykonal.“

„Ale pro bůh — abys ty, ty —“ namítal strýc, „ty, se svou hlavou, titulem, taktem nemohl oženiti se! To nelze pochopiti!“

Zamiński vzdychl.

„Abych pravdu pověděl,“ ozval se, „já sám jsem tím trochu vinen. Můj poměr s generálovou strávil mi mnoho času. Nemohl jsem oženiti se s ní a byl k ní poután.“

„Podobné poměry musejí vždycky stranou,“ odvětil strýc.

„Milý strýče,“ hájil se Luidor, „nikdo by podobnému osudu neušel! Zdálo se, že generálová bude mužovou dědičkou; tehdáž byla by to pěkná partie bývala; však zatím starý zemřel a co jí dal? Doživotní výživu! A to ještě s výminkou, dokud se nevdá.“ Tiše pak dodal: „Lorka nebude míti nic, vdá-li se.“

„To není tvá věc,“ zamručel šlechtic; „co ti do Lorky?“

„Právě zastihl jste mne v okamžiku, kdy jsem byl hluboce zamyšlen o novém projektu. Nic se mi tu nehodí mimo jistou vdovičku.“

„A situace —“? tázal se krátce strýc.

„Dvé neplnoletých dítek, doživotí při značném majetku, dědičného nic, ale důchody, z nichž lze výborně těžiti. Žena jest slična, dobrého tónu a — pro mne jako stvořena.“

Jméno zašeptal strýcovi do ucha.

Praktický šlechtic ptal se ho na věk dítek, načež hlavou pokýval.

„Skomplikovaná to záležitost,“ pravil. „A miluješ ji?“

„Já?“ rozesmál se Luidor; „jaká to myšlénka!“

Šel od pohovky k zrcadlu a vrátil se ke strýcovi.

„Pro vás nemám tajemství. Zamiloval jsem si jinou: jest to dívka chuďounká i umělkyně,“ dodal Luidor.

„Umělkyně!“ opakoval strýc cynicky; „zde není nebezpečenství, leda pro kapsu; choutka bez konsekvencí —“

„Dívka má charakter, jest hrda i neuprositelna, tak —“

Strýc pokrčil ramenoma.

„Ve tvém věku nelze takové choutky odpustiti,“ namítal; „zůstav to mladým!“

„Zápasím a snažím se, abych pouta přetrhal; ale jest to nesnadno,“ pokračoval Luidor. „Děvče nakládá se mnou jako s mouřenínem a nemůže mne zapuditi. Pomátlo mi nepochopitelným způsobem hlavu.“

„Nedejž bůh!“ vybuchl strýc; „kdybysi se oženil, byl bys ztracen.“

„Vím to; majetek potřebuje oprav, já miluji život, a vy mi mnoho neodkážete.“

„Poněvadž nemám,“ vzdychl strýc. „Ves jest nuzna, poplatky ohromny, a u nás v Haliči nelze si vypůjčiti papírových peněz — neboť jiných

není — leda jen u židů. Tobě jest oženiti se bohatě a umělkyním dáti pokoj.“

Tak zahájena porada rodinná, načež probrána listina rozličných kandidátek stavu manželského, nevyjímaje ani těch, kteréž by byly musily býti před sňatkem pokřtěny. Strýc ptal se jen na číslice; vše ostatní bylo mu jedno. Projekt ženitby se vdovou pranic se mu nelíbil. Zamiński vzdal se k vůli strýcovi vycházky do města, strávil s ním doma skoro celý den i dal slovo, že se umělkyni bude vyhybati a rozumně se ožení.

Přes to však šel nazejtří navštívit generálovou v dobu, kdy věděl, že tam zastane i spatří Andělu. Zdržel ji k pohovoru a odešel více rozblouzněn než kdykoliv̌ěk. Strýcovy rady zapomněl.

Mládež za několik dní si vypravovala, že moucha uštípla Zamińského, jenž prodlením téhodne učinil vyznání dceři kupcově, sestřenici bohatého úřadníka, po němž měla děditi, a zámožné vdově po továrníkovi. Všude byl zdvořile odbyt. Neměl štěstí.

Zajisté ze zoufalství a následkem dávných záletů ke krásné Idalii vypravil se Luidor pod večer k paní Manczyńské. Zvolil k této návštěvě úmyslně hodinu, kdy věděl, že tam nezastane nikoho.

Tři koše donutily ho, aby sáhl po ruce doživotnice. Strýc byl již odjel.

Když hrabě Zamiński přišel, rozžata právě světla v saloně. Panna Barbora, jež v předním pokoji na číhané stála, spatřivši ho prchla rychle, a host uveden v průvodu lamp do prázdné komnaty.

Musil dosti dlouho čekati na příchod krásné vdovy. Konečně objevila se paní Idalie v obleku černém, hluboce zardělá a poněkud na rozpacích, hosta velmi vlídně vítajíc.

Naříkala na silné bolení hlavy. Sedla na pohovku; Zamiński umístil se po jejím boku.

„Přikvapil jsem," ozval se, „hoře touhou, abych vás spatřil. Poslední dva dni zdály se mi býti věkem."

„Jak jste dobrotiv!" zašeptala melancholicky Idalie.

„Mohla-liž jste pochybovati o mé k vám úctě?" zvolal hrabě poněkud kvapně. „Počátky její sahají do časů, kdy jsem ji nesměl dávati na jevo a musil mlčeti."

„Jste blouznivec!" pravila polonahlas.

„Bohužel! Rád bych jím byl a nemohu; za živobytí jen jednou jsem miloval, a předmětem té lásky — byla jste vy."

Lehounký výkřik vyrval se z úst Manczyńské, jež očima přimhouřenýma pozorně na hraběte hleděla.

„Žertujete, hrabě!"

„Vy to pokládáte za žerty? S city nesluší se pohrávati si."

Zamiński uchopil její bělostnou ručku a vřele ji ke rtům přitiskl.

Paní Idalii nemohlo býti nic příjemnější nad takové vítězství.

„Co se mu stalo?" pravila k sobě v duchu, hledíc naň očima přimhouřenýma.

Hrabě čekal na odpověď, drže její ruku, kteréž mu krásná paní, mlčky po jeho boku sedící, nebrala.

„Jsem vám za vaše ke mně city neskonale vděčna; ale nezapomínejte, že jsem vdovou a že hodlám zůstati věrna památce svého drahého Onia. Jest mým nezrušitelným předsevzetím, že se budu věnovati vychování dítek."

Z prsou jejích vyrval se vzdech.

„Paní," odvětil hrabě, „budu vám u vychování pomocen, budu vaším sluhou a rádcem."

Idalie hluboce se zarděla.

„Ne, ne, to není možno!" odpověděla; „manželství bez lásky bylo by svatokrádeží; ne, drahý hrabě, zachovejte mi své přátelství a buďte ujištěn mým; ale nežádejte více od ubohé vdovy, kterou slzy učinily mumií bez života."

Stiskla mu ruku a bezděčným pohybem ucouvla na pohovce.

Mlčení, jež následovalo, bylo trapné. Zamiński seděl s hlavou skloněnou jako nejnešťastnější z lidí.

Manczyńská byla pro něho jata lítostí, jíž nezasluhoval, neboť věřila, že do ní v skutku jest zamilován. Než měla kdy rozmysliti se, kam by hovor obrátila, zavítali Du Royerovic. Ana je vždy zvala se syny, přišel i Sigmund, ačkoli před hodinou byl propuštěn z obvyklé porady o vychování, jež téměř den ze dne v kabinetě za stráže panny Drobiszové byla konána.

Spatřivši ho paní Manczyńská zapomněla skoro přivítati Du Royerovic — tak dychtivě pohlcovala očima tuto oběť. Sigmund skrýval se za své chovance, neboť zdálo se mu, že každý vidí tajemství na jeho tváři. Nikdo se ho nedomýšlel mimo hraběte, jenž mu byl dávno na stopě. Pohledy paní Idalie, rozpaky Sigmundovy a konečně jakýsi pud pravil jemu: Ten jest tobě v cestě!

Čtvrtý koš naplnil jej hořkostí.

Ustoupil poněkud v pozadí salonu, začal nahlas vtipkovati, a asi půl hodiny bylo ho slyšeti nade všecky příchozí hosti; pak se zamlčel. V pokojích bylo mu dusno. Nerozmýšleje se dlouho odešel.

Ráno před lekcí Laurinou byl již u generálové, jež pozvala ho do svého pokoje. Pohledši na něho s prahu a znajíc ho po mnoho let, znamenala na jeho tváři změnu.

„Jsi churav?“ tázala se.

„Jsem vzteklý,“ odpověděl, hodě klobouk na pohovku. „Za týden čtyři koše! O jednom lidé ani nevědí; ale dosti tří, abych se stal směšný.“

„Kdo pak se tak náhle rozhorluje!“

„Kdo? Ten, jenž se opozdil,“ rozesmál se Luidor, „a tím jest vinna —“

„No, já!“ ozvala se chladně hospodyně.

„Napravíš to tím, oženíš-li mne, s kým chceš a jak chceš. Musím se oženiti, byť i bez rozumu.“

„Jestli toho stůj co stůj třeba, nabízím ti Stázu, svou panskou,“ pravila s úšklebkem generálová. „Že jest hezká, uznáváš sám; neboť políbil jsi ji na schodech několikrát, což mi známo, a tuze vám to svědčilo. Neměla více milovníků než dva a v obleku aksamitovém.“

„Ustaň — bez žertů! Já se i tak vztekám!“ vzkřikl Luidor.

„Tedy bez žertů. Jsi ctitelem krásné umělkyně Anděly Zarzecké. Nuže, snad ta —?“

„Kdyby měla alespoň — alespoň mizerných několik set tisíc,“ namítal hrabě; „pak bych neváhal.“

„Hledej sám!“

Luidor vrhl se na pohovku a neslušně na ní se roztáhl, rukou vlasy rozčechrávaje.

„Pro záchranu reputace a abych zavřel ústa klevetníkům, věz,“ počal tiše, „že neschází mnoho, abych umělkyni vyznání učinil.“

„Já bych ti toho nepřála,“ namítala klidně hospodyně.

„Jak že?! Právě teď byla jsi mi dohazovačkou a nyní mi toho nepřeješ?“

„Připadá mi, že jsi jejím ctitelem; ale nikdy jsem za jinou neručila, vyjímajíc Stázu. Kdybys učinil vyznání Zarzecké, dostal bys po páté košem.“

„Ha, ha,“ rozesmál se hrabě, „to se mi líbí!“

„To jest věc docela jistá,“ doložila generálová.

„Nevím, proč mne popouzíš k největší netrpělivosti a podrážděnosti.“

„Abys se vzpamatoval,“ opravila se generálová. „Anděla by tě nepochybně odbyla.“

„Založme se!“ navrhoval hrabě, trpce se směje; „neoslyší-li mne, vybavíš ji. Platí?“

„Nemám, čím bych ji vybavila,“ chladně odvětila generálová, „a nezaložím se o to, čím jsem docela jista.“

„Jista! ale to by mohlo dohnati člověka k zoufalství!“ zvolal hrabě, hlas neslušně zvyšuje.

„Mluv tišeji!“ napomínala ho generálová.

„Jakže?! takové chudé děvče, dcera jakéhosi oficialisty, umělkyně opovážila by se pohrdati mou devítiperlovou korunou, majetkem a postavením?“

„Pokus se o to,“ pravila klidně hospodyně.

Touž dobou zvuky piana oznamovaly příchod Andělin.

Generálová uslyševši piano ukázala rukou na dvéře. Zamiński zůstal na pohovce roztažen, zamyšlen a strnulý jako člověk, kterýž jest životem unaven a rád by se ho zbavil.

Zůstavujíc ho jeho myšlénkám hospodyně odešla k pianu, kdež ji nejapnosť Lauřina k zoufalství dohnala, tak že sama chtěla pomoci nešťastné učitelce.

Po všechen čas, dokud oplakaná lekce trvala,

nehnul se hrabě s pohovky a nepromluvil slova ke vstupující a odcházející generálové. Seděl jako mrtev.

Konečně piano doznělo. Ubohá učenice prchla a učitelka měla se k odchodu, an tu hrabě náhle se svého sedadla vyskočil a jako by ho někdo pronásledoval, do salonku vpadl.

Anděla kráčela ke dveřím.

„Vy ode mne prcháte?“

„Nikoli, ale čas můj jest odměřen.“

„A nechcete mi ani chvílenky dopřáti?“

„Nevelkou bych vám tím prokázala službu,“ zašeptala Anděla.

„Poněvadž mi nevěříte, že jsem vaším ctitelem a že každý okamžik mně věnovaný jest pro mne štěstím.“

Anděla odcházejíc obrátila se s úsměškem: „Štěstím?“ opakovala; „totě příliš —“

„Nic, nic,“ hájil se u dveří hrabě s tvářností v skutku zoufalou, směle v cestu jí vstoupiv; „já vás miluji.“

„Prosím, abyste mne pustil,“ ozvala se vážně Anděla; „nejsem zvyklá takovým žertům a takovým milostem. Mezi námi, pane hrabě, jest propast; já jsem žena, která ctí svou hodnost, a vy jste mužem, jenž není zvyklý ničehož ctíti, ani ne sama sebe.“

„Ctím vás tak velice,“ zvolal hrabě vzpřímiv se vážně, „že vás žádám za vaši ruku a že to, co jsem pravil, chci u oltáře stvrditi přísahou.“

Generálová stála na prahu druhého pokoje, kdež ji Anděla spatřila.

„Slyšíte, slečno?“ tázala se hospodyně hlasem, ve kterém nebylo ni pohnutí.

„Opakuji vůči paní generálové,“ pravil vřele hrabě, „že vás prosím za vaši ruku.“

Zraky Anděliny obrátily se zvolna ke mluvícímu.

„Prokazujete mi čest, kteréž dokonce nejsem hodna," pokračovala Anděla. „Jsem vám za to vděčna. Bohužel, pane hrabě, kdybych z toho nerozvážného slova těžila, litoval byste toho vy i já. Dala bych ruku žebrákovi, kdybych ho milovala, ale odepřela jí králové, nemajíc k němu lásky. Miluji jediné umění — a tomu zůstanu věrnou. Titul, stanovisko a majetek jsou krásnými věcmi těm, kdož jiného ideálu nad ně nemají. Hraběnkou bych nedovedla býti; jsem dívkou divou a miluji svobodu, kteráž se ve formy světské upoutati nedá. Děkuji srdečně!" dodala uklánějíc se; „ujišťuji vás svatosvatě, že to pranikomu nepovím."

Poklonila se generálové a obrátila ke dveřím, kdež stál hrabě jako strnulý. Vyhnul se jí poklonou, Anděla klidně odešla a zaslechla v předním pokoji tlumený smích generálové.

„Zbývá ti pouze Stáza," ozvala se posměšně hospodyně. „Za tu ti ručím, že tě neodbude."

Tím časem šla Anděla zvolna domů, a jakkoli na její tváři pohnutí se nezračilo, tepalo jí srdce rychleji a hlavu projímaly smutné myšlénky.

„Člověk ten buď mne miluje, anebo jen na ten čas blouzní. Směšno, že cit, kterýž v jednom srdci se rodí, druhého získati nemůže."

Co se dálo v hraběti, netřeba vykládati. Byl pokořen, zahanben, a když za čtvrť hodiny šel od generálové, měl v srdci pouze jedinou touhu — touhu pomsty.

„Krásná panenko," mručel cestou, „nechtěla jsi býti mojí ženou; ale dejme tomu, že bys byla nucena, prositi mne marně, abych tvou čest zachránil? Dějí se všelijaké věci: jsou noční přepadnutí, jsou uspávající nápoje, jsou únosy —

jsou lidé, kteří pomáhají za plat a nelekají se výčitek svědomí.“

V prvním okamžiku pan hrabě pustil se myšlénkami tak daleko a nebyl by snad váhal vykonati pomstu, kdyby se jeho ráznost byla rovnala zlosti a hněvu.

Mysli jeho zjevovala se vidma ohavná, kteráž ho děsila, jím zmítala; leč mezi zločinem a záměrem stál strach vzdělaného člověka, kterýž hotov jest jen toho se dopustiti, čeho pomsta zákona nestíhá. Byť mu bylo příjemno pomstiti se, vášeň nedosáhla toho stupně prudkosti, jímž následky bývají zastírány. Po několik dní ve městě se neobjevil, a pravilo se, že jest churav.

Vyjímaje Andělu přikládaly všecky čtyři ženské, kteréž mu daly košem, své ukrutnosti příčinu choroby nešťastného pacienta. Ano paní Manczyńská dávala se den ze dne ptáti na jeho zdraví.

Zima byla již nadešla, a starý Zarzecki dlel dosud ve Varšavě. Někdy navštěvoval dceru a se synem scházíval se jen o službách božích.

Jednou z rána byl i Sigmund i Lucie u Bernardinů. Zarzecki dle svého vroucně se modlil a odešel s nimi s tváří neobyčejně veselou.

„Maličko, a již mne zde neuzříte,“ ozval se hledě střídavě na oba. Rád bych tu zůstal s vámi, ale volá mne hrob mé staré, prázdná chata i tesknota. Nemám již, co bych tu dělal. Vás málo kdy vidívám a k mazlení není času, neboť třeba pracovati. Ještě několik neděl, i bude nám se rozloučiti; ale kde a jak vás spatřím? Vrátě se do Žabího již se odtamtud vylákati nedám. Budu samoten, ale bůh nade mnou.“

Trochu se zasmušil, ale brzy opět se mu tvář vyjasnila.

Děti šly s ním pomalu — bylo nesnadno se rozloučiti. Zarzecki se poněkud zamlčel, načež opět pravil napolo k sobě, napolo k nim:

„Jak pak tu budete živi? O Sigmunda se nebojím; jest mužem a snadno si bude věděti rady; ale o poctivou Lucii neustále se znepokojuji.“

„O mne?“ tázala se dcera. „Ale otče, vždyť víš že se neztratím. Já si pranic nestěžuji. Díky nebožce podkomořině a paní Hudbě: mám oblek, chléb a co více značí — život se na mne usmívá. Zaměstnávám se tím, co miluji, a můželiž býti většího štěstí?“

„Mluv si, co chceš,“ ujal se slova stařec; „hudba jest věcí velmi krásnou, zvláště ta, která ke chvále boží zaznívá; ale o samé hudbě ženě nesnadno žíti. Raději bych tě viděl ženou poctivého hospodáře než muzikantkou a na klidné vsi, ale ne ve městě, kde se ženské kazí.“

„Ó já jsem se tuze zkazila!“ rozesmála se Lucie.

„Ty ještě ne,“ odvětil stařec, „a bůh tě střez i chraň zlého; ale mnoho takových jako ty bývá zkaženo.“

Kdy takto šly městem, Sigmund zašeptal otci, že by s nimi mohl posnídati.

„Budiž,“ odpověděl stařec, „já mnoho nesním; poručíš mi dáti kalíšek vodky a sardeli se žemličkou; to mi postačí. Vy jezte, co chcete, já více nepotřebuji.“

Vstoupili tedy do malé restaurace a usedli za stůl.

„Kdož ví,“ ozval se Zarzecki, „nesedíme-li naposledy pospolu za stolem; budiž bůh i za tento okamžik veleben!“

Políbil syna v čelo, dceru objal, a oči zarosily se mu slzami, načež uchopiv přinesenou mu

vodku, vypil ji jedním douškem a nastrojil veselou tvářnost.

„Jsem upokojen tím," pravil, „že Lucii zůstavuji Sigmunda ochrancem."

„A já na vzájem budu opatrovati Sigmunda," doložila Lucie; „neboť ačkoli jest mužem, neuškodí mu, budu-li na něho bedlivé oko míti."

Pravila to položertem, a Zarzecki se rozesmál.

„Nuž dobře, opatrujte se na vzájem, abyste mne nezahanbili," napomínal otec. „Život jest krátký, a nic tak netíží, jako kámen na svědomí. Já budu neustále modliti se za vás u hrobu matčina. O Sigmunda se nebojím; neboť až u Du Royerovic úkol svůj dokončí, najde se místo jinde."

Sigmund chtěje těžiti z toho obratu rozmluvy, podotknul rychle, že již mu byl návrh učiněn.

„No vidíš," odvětil Zarzecki. „Dokud tě nepropustí, neopouštěj Du Royerovic, byť se ti jinde i lepší místo naskytlo. O peníze nejde, ale o lidi, a Du Royerovic jsou lidé poctiví."

Sigmund cosi zakoktal, zarděl se, pohledl na sestru a nabyl odvahy.

„Paní Manczyńská," pravil, „chtěla mne získati pro svého syna."

Zarzecki se zhrozil.

„Uchovejž bůh! Kdekoli chceš — jen tam ne!"

„A proč, milý otče?" tázal se Sigmund kloně hlavu, neboť cítil, že sestra svůj pohled na něho upírá.

„Proto, že tu ženu dobře znám," odpověděl Zarzecki, „že jest falešná, bez srdce, samolibá i ukrutná. Manczyński nebyl by nikdy s námi tak nakládal, kdyby nebylo jí bývalo. V domě byl sluhou a konal, co mu poručeno; ona ho komandovala, ona ho s podkomořinou rozdvojila, ona

do přepychu a marnotratnictví nutila. Jest to žena zlá — a dosti!“

Sigmund nevztyčuje hlavy uchopil chléb a jedl; ale čelo i uši, jež sestra viděla, poněvadž ostatní tvář viděti nebylo, hořely krví.

„Mně se zdá,“ ozval se po přestávce Sigmund, „že otec chová předsudky, jež mu lidé namluvili.“

„A odkud ty ji lépe znáš než já?“ tázal se otec. „Povím ti ještě i to, že paní tak mladá i krásná, má-li rozum, nedává synovi učitele hezkého i mladého; neboť vznikají z toho hloupé řeči. Kdyby o tobě mluvili, že jsi se stal milostníkem vdoviným — do hrobu by mne to sklátilo. Uchovejž bůh! Čiň co chceš, ale vari od Manczińské! Nedovoluji toho!“

Lucie pohledla na Sigmunda, jenž pořád seděl se skloněnou hlavou. Neodpovídal ani slovem, poněvadž nesměl; leč ze všeho bylo patrno, že trpí a že se ho zákaz otcův hluboce dotkl.

Bylo po skrovném snídaní. Zarzecki vstal, znova objal děti a vzav hůl odešel. Bratr a sestra šli za ním a jaksi chladně se rozloučili. Sigmund pohledl na hodinky a bral se rychlým krokem domů.

Anděla měla na blízku lekci a šla, aby ji odbyla. Po celý den pak až do večera nebyla doma, a když za soumraku přišla pro klíč ke službě, kteréž jej odevzdávala, dověděla se, že se tu již dvakrát nějaký starý člověk po ní ptal, chtěje s ní nezbytně mluviti.

Anděla domyslila se v něm otce a šla nepokojně nahoru. Nevědouc, kde by jej hledala, musila čekati až do ranní u Bernardinův. Skládala ve příhradě noty, myslíc na to, any tu dvéře se otevřely a starý Zarzecki rychle do jizbičky vstoupil. Přikročil zamyšlen k dceři, zapomenuv sejmouti

čapku. Ranní veselost zmizela mu s tváří — byl zachmuřen.

„Poslyš, Lucie," ozval se, „musím ti něco říci. Sigmund mne znepokojuje. Nemile mne dojalo, když ráno mluvil o Manczińské. Mrzutá věc! Šel jsem na zvědy. V tom něco vězí. Ta darebnice je s to, přivábiti ho k sobě, a on prý tam den ze dne chodí."

„Odkud to víš, otče?" tázala se Lucie nepokojně.

„Netaž se mne, odkud to vím," zvolal Zarzecki. „Hm, i u Manczińské jsou poctiví lidé, s nimiž jsem žil. Co ti konečně do toho, odkud to vím? Ale tolik jest jisto, že ona ho tam láká. To se mi nelíbí. V tom něco vězí. To zavání ďáblem! Víš něco? Řekl ti něco?"

„Nic více nevím než ty, otče!" odvětila dcera. „Upokoj se. Sigmund jest mladík poctivý a dobrý; poslechne tvé výstrahy a nebude se vůli tvé protiviti."

„Tomu ty nerozumíš," odtušil Zarzecki hlavou kroutě; „jsi poctivá husička a mužským věcem nerozumíš. Takového mladíka snadno omámiti; a poplete-li se mu mozek, nevzpamatuje se tak snadno, byť na něho nejen otec nýbrž i sám bůh živým hlasem s nebe volal. Sigmund jest ztracen!"

Lucie stála mlčky; nesměla na bratra ni sočiti, ni za něho se přimlouvati.

Stařec sedě na pohovce zastenal.

„Šel jsem k čeládce u Manczińských; mám tam známé, kteří mně vždycky přáli, ačkoli se obávali, dáti mi to na jevo. Ty nic nevíš. Jeho tam dávno lákají. On tam chodí den ze dne, sedí u paní v komnatě po celé hodiny, všecka čeládka to ví, a ta proklatá Drobiszová směje se i kroutí hlavou. V tom něco vězí! Já nemohu jíti za ním,

neboť jest plnoletý; ale co učiniti, půjde-li na lep? Přišel jsem k tobě; ty jako sestra můžeš s ním promluviti. Rci mu, že jsem obcházel, pátral; že o jeho hanebných spádech vím, že mi vlasy hřebíkem na hlavě vstávají, že mne tím do hrobu přivede. Šlakovitá, zpropadená věc! Taková paní nebojí se ani pánaboha; zkazí člověka, zevšední ho, zničí."

Lucie poslouchala.

„Milý otče," ozvala se tiše a nesměle, „mně bude nesnadno něco mu říci; však učiním, seč budu, a pokusím se o to, ačkoli za výsledek neručím. Sestry, ženy on neposlechne."

„Nechci dopustiti se krajnosti," vybuchl Zarzecki; „proto tě posýlám napřed, a to-li nepomůže, pomodlím se, zapláču si a učiním, co jest otec povinen, aby učinil."

I udeřil rukou o stůl a vstal.

„Dotkla se mne ruka boží," zamručel, „kdy jsem se domníval, že všemu zlému jest konec."

„Milený otče, dosud nic se nestalo. Sigmund jest u Du Royerovic. Do konce roku je daleko. Netřeba rmoutiti se tím, co ještě se nestalo a snad nikdy nestane."

„Co ty víš!" zvolal stařec vzdychnuv; „já na svět patřil, já vím, co se v něm děje. Bůh to naprav a zlé odvrať!"

Sepjal ruce a jal se říkati modlitbičku; skončiv pak ji opakoval ještě jednou:

„Promluv s ním! Neposlechne-li, vystoupím já!"

I odešel.

* * *

Po roce, za podzimního, chmurného dne, při chladném dešti a vichru, kterýž zbytky zežloutlého

listí se stromů střásal, vezl umrlčí vůz, u něhož kráčelo dvé černě oděných sluhů pohřebních — chudobnou rakev na Powązki. Tovaryšil jí jeden kněz s křížkem v ruce, za rakví šla ženština, černým závojem zastřená — a nikdo více.

Lidé zastavovali se cestou, hledíce na pohřeb chudého; šli dále zahalujíce se v pláště a zasloňujíce deštníky. Vůz jel pomalu, ženština jemu tovaryšící kráčela se skloněnou hlavou kalužemi, nedbajíc vichru ni nepohody, všecka němým bolem sklíčena. Neotírala slz, neboť byla je zajisté dříve již všecky vyplakala.

Tváři nebylo viděti a oblek velmi nuzný nedával jí poznati; z pohybů však a postavy bylo patrno, že to jest žena mladá.

Takto se vlekouc ubohá žena v jedné ze hlavních ulic města vztýčila hlavu, pohledla do oken kamenice,*) jejíž záslony byly spuštěny, hleděla tam dlouho a hlava její opět sklesla.

Ve bráně domu stála právě nemladá, otylá žena, opírajíc jednu ruku v bok a druhou ve zkažených zubech brčkem šťourajíc. Za ní stálo několik sluhů v livrejích, s rukama za zády složenýma.

„Na mou věru!“ ozvala se žena, obracejíc se k nejbližšímu sluhovi, „zajisté jeho vezou. Skoč, Valentine, ke průvodčímu a zeptej se ho!“

Poslušný lokaj odběhl k jednomu zřízenci při rakvi jdoucímu a cosi mu pošeptal; vraceje pak se dal hlavou znamení potakající.

„Nuže, neřekla jsem to?“ ozvala se ženština; „hned jsem poznala sestru, ačkoli si tvář dobře zahalila, ha, ha!“

---

*) Kamenného domu. *Překl.*

Umrlčí vůz bral se zvolna dále, an tu muž vysokého vzrostu, pihovitý, tváři rudé, nesoucí se jako posluha z hostince a mající čapku s jakousi prýmkou — ku panně se přiblížil a vesele salutoval.

„Jak se máte, panno Barboro?“ oslovil ji, ruku podávaje.

„A jak vy?“

„Tak, tak!“ pravil usmívaje se posluha.

Stanul důvěrně po boku otylé panny hledě jí do očí, jak se dobré, staré známé do očí hledí.

„Víte, pane Serafíne, koho tudy vezli?“ šeptala tiše panna Barbora, v níž čtenářové snadno poznají milostnici paní Idalie, zcela nezměněnou pannu Drobiszovou.

„A kdož by to věděl?!“ vesele odtušil Serafín; „jen tolik patrno, že nějakého chuďasa; neboť jel chudě na hřbitov a za rakví nebylo lidí.“

Panna Barbora vypnula se k uchu Serafínovu, jenž hlavu zdvořile naklonil, aby ho dosáhla.

„Našeho Zarzeckého dopravili na hřbitov, jaktě bůh nade mnou!“

Pokrčila ramenoma.

„Já hned řekla, že se to tak skončí. Vždy má hledati rovný rovného; ale jakmile pánové milují v šatně a paní v předním pokoji, vždycky se to tak skončí. Já paní varovala, ale co to prospělo?! Chtěla-li milovati, byla by našla někoho z těch lidí, kteří jak náleží milkovati umějí a vědí, kdy toho nechati. Ale ne a ne! Věděla jsem, že ji to omrzí a pak že bude zle. A stalo se, jak jsem řekla. Milkovala, milkovala, dokud neznamenala, že to béře do opravdy a pomýšlí na sňatek. Tu teprve ji pojal strach a začala se zlobiti, durditi, škareděti. Náhradou měla v záloze Zamińského, jenž ji obcházel a vzdychal, ačkoli mu jednou dala

košem. Začal ji navštěvovati, a přišel-li mezi tím Zarzecki, nepustila jsem ho. Pak ho bylo paní líto i dávala si jej volati, posýlala pro něho. Přišel, klekal, plakal, bědoval, až to paní omrzelo a k zoufalství dohnalo. Věděla jsem, že to dlouho nepotrvá. Konečně jej odbyla, neboť měla ho po krk.

Poslal jí hned na vlas všecko, co od ní měl, ježto byl náramně hrdý. I domnívali jsme se, že je po všem a že bude dobře. Paní začala se rozmýšleti, neměla-li by návrh Zamińského přijati.

Jednoho dne lítostí jata dala se tázati, jak se Zarzeckému daří, a tu řečeno jí, že se roznemohl. A co pravda — nechtěla jsem tomu věřiti a hned paní upokojila, že to jest vymyšleno, aby tím její milosrdenství bylo vzbuzeno. Prosím vás, pane Serafíne, že by někdo láskou umíral?!“

Dala se do smíchu, a ohromný po jejím boku posluha smál se ještě více.

„Nu, leda v báchorkách,“ dodal uštěpačně.

„Ještě to vám musím říci,“ pokračovala panna Barbora, „že neumřel láskou, nýbrž že měl souchotě a celé plíce vyházel. Jedno bez druhého není. Ale paní stojí na svém, že tak po ní tesknil. S počátku byla zaražena, až jsem hraběti pošeptala, aby ji povyrazil. Jen s tíží se vzpamatovala; a když mne posýlala na zvědy, jak se mu daří a co mu schází, musila jsem lháti, že mu nic není a že je zdráv.

Tak jsem jí ho přece vypudila ze hlavy, a Zamiński mně pomohl, neboť žádal jí v pravý čas za ruku a nebyl oslyšán. Pak již nebylo o nemocném řeči, a tak se to skončilo.

Pouze zvědavostí puzena ptala jsem se na něho doktora, kterýž odpověděl: Nic z něho nebude. Kdyby v čas jel užít teplejšího podnebí! Ale neměl konečně ani bot, neboť sestra ho ži-

vila, bydlila s ním a konečně ho i ošetřovala. Šla také sama za rakví."

Pohledli oba na pohřební vůz, který již v ulici okolo rohu zahýbal. Panna Drobiszová zatřásla hlavou poněkud již lysající.

„Ó, vždycky to říkám, aby svůj svého se držel! Nic není horšího nad takové choutky. Pravda, nebožtík paní miloval, a možno říci, že šíleně, tak že, stála-li jsem za dveřmi, když počal k ní mluviti, bylo mi — věřte mně, jaktě bůh nade mnou — jako bych slyšela hudbu: tak krásně mluvil! Paní poslouchala a s počátku po něm třeštila; ale chtěla jen jako s chlapcem se pobaviti, ano za tím jemu něco jiného ve hlavě vězelo. Neustále říkal: „Na věky, nic nás neodloučí!" — Čeládka již o tom mluvila a v saloně úkosem na to hleděno. Nemohlo to dlouho trvati. Ale že by to životem zaplatil, ani se nikomu nezdálo. Bez toho měl souchotě a plíce vyhazoval. Před nedávnem našla jsem na zemi jeho šátek, a byla na něm krev, ale on se tím tajil."

„Hraběnka ví o jeho smrti?"

„Zajisté ví, ale vychladla již, zapomněla. Omrzel ji, tak že naň již ani nevzpomíná. Zamiński docela ji opanoval. Ať si kdo mluví co chce — jaký to jest hrabě a jakého původu, je-li šibal či není, kdož ví?! Ale to třeba vyznati, že si ví rady, že zná ženské a že si vede s taktem. Jen toho se obávám, aby jako ona nebožtíka Onufryho za nos vodila, on ji nevodil. Ale co mně do toho? Varovala jsem ji — proč neposlechla?! Jak si ustele, tak se vyspí. Já už bych se ráda služby vzdala; mám jí do syta."

Pohledla na usmívajícího se v čapce s prýmkou.

„Co tomu říkáte? Neměli bychom se jako staří známí vzíti?" ozval se Serafín. „Najali bychom

si hospůdku a pomalinku žili, neboť není nad hospůdku, a s tou si vím rady.“

„Vy jste šelma!“ odvětila panna Drobiszová. „Nevím.“

Začali spolu šeptati, hovor trval dlouho, a když Serafín vyprovázel pannu Barboru po schodech, zdálo se, že smlouva jest podepsána, neboť byla na schodech hlasitým polibkem spečetěna.

I pohřební průvod, jdoucí smutně po ulici, byl svědkem závdavku nemladého manželstva.

Pozdě už dovlekl se umrlčí vůz na Powązki. Déšť cestu rozbahnil, zemi rozmočil, v kolejích a dolících stály kaluže, kamení jako by ve vodě plavalo, a nosiči rakve byli sotva s to, aby drželi se na nohou, každou chvíli se smekajíce. Kněz hledal trávu po krajích ulice, aby šel sušší nohou. Hrob byl vykopán daleko, v koutku, mezi mohylami silně zarostlými, jejichžto křížky se rozpadávaly a destičky hnily. Hrobník mlčky vedl k němu průvod úzkými stezkami — stmívalo se.

Konečně průvod stanul u vykopaného hrobu, okolo něhož ležela hromada hlíny nedávno vyházené.

Kněz jal se ihned odříkávati modlitbu a pokropil rakev svěcenou vodou; všichni kvapili, aby se zbavili smutného obřadu. Tiše spuštěna rakev na dno, a místo hlíny házeno na ni bláto.

Klečící dívka uchopila hrudu, pustila ji do hrobu a nakloněna jsouc plakala. Nikdo si jí ani nevšiml. Kněz kvapil s návratem, a zřízenci pohřební, zvyklí slzám každodenním, ani jich neviděli, ani neslyšeli. S lopat sypala se hlína čím dál rychleji, hrobníci brali ji od klečící dívky a bez mála zpod ní, až jeden z nich se ozval:

„Vraťte se, panenko, domů, neboť zde jest

nezdravo a prší až hrůza. Mimo to se už setmělo a marně tu sedíte; upravíme mohylu jak náleží.“

Hlasem tím jako probuzena vstala dívka poslušně, zahalila se ve pláštík a vidouc kol sebe tmu, vrátila se pěšky do města. Z daleka prohlédala slotným vzduchem bledá, svítící luna, a ke hřbitovu nesl vítr tichý šumot života.

Byla již noc, když Anděla tak unavena, že se sotva na nohou držela — u prahu svého bytu stanula a lítostivá, cizí služka nesměle jí do očí hledíc dvéře otevřela, světlo rozžala, mokrý oděv sňala a se tázala, čím by mohla posloužiti.

Anděla, jako by neslyšela, sklesla na pohovku, opřela se o stůl a byla jako hlucha i němá.

Když odhalila tvář, bylo v ní nesnadno poznati umělkyni plnou důrazu a života, která z umění čerpá zásoby a pokrm života. Bol učinil z ní ženu bídnou, slabou, lekavou, bezsmyslnou.

Po čas nemoci bratrovy své jizby na podstřeší skoro ani neviděla, tak že prach všecko pokrýval, nepořádek panoval a že dusivý vzduch číti bylo.

Služka polekána mlčením dotkla se jejího ramene.

„Potřebujete něčeho?“ tázala se lítostivě.

Anděla procitla i povznesla oči; ale bylo nutno opakovati otázku.

„Děkuji ti; nepotřebuji ničeho,“ ozvala se tiše.

Lítostivá však duše stála, nemohouc odejíti od nešťastné, i nabízela se jí tiše a prosila, dokud jí jako mrtvu neodstrojila a neuložila.

Uplakané oči ani neviděly listu ležícího na stole, nejapně zapečetěného, jenž po dva dni na ni čekal.

Teprve nazejtří, když se byla oblekla, chtějíc počíti nový život, Anděla spatřila list a spatřivši

otevřela jej chvějící se rukou. Poznala na něm písmo probošta ze Žabího.

Staroušek oznamoval jí krátkými výrazy, že Zarzecki jest poněkud churav, a že, ačkoli není nebezpečenství, dobře by učiniła, kdyby přijela otce potěšit a navštívit.

Nedostávalo se jí sice k této cestě sil; povinnosť však toho nedbá. Anděla seděla chvíli zadumána, pohledla na datum listu a jala se konati přípravy na cestu.

Z dávných přátel a známých zbyli jí pouze Du Royerovic, již přízeň Sigmundovi až do smrti zachovali. Anděla chtěla je o svém odjezdu zpraviti a šla k nim. Neměla při tom jiného na mysli, než aby jim naposledy poděkovala; však náhodou chystal se právě pan Du Royer do Borku a spatřiv nešťastnou osobu, jejíž hlas v prsou unavením zmíral a jež na nohou se chvěla, nemohonc sebou vládnouti — prosil ji, aby s ním užila téhož povozu.

Anděla návrh přijala. Pročež měla cestou ochrance, od něhož se jí dostalo útěchy. Nazejtří stanuli v Žabím. Du Royer nechtěl pustiti ji samotnu a zavedl ji do dvorku.

Jedno okno bylo osvětleno.

Ve dveřích stála se založenýma rukama stará Lukaszová.

„Otec?“ tázala se přikvapíc Anděla, „otec?“

„Á, totě naše panna!“ zvolala stařena tlesknouc. „Jak se starý zaraduje!“

Se svým průvodčím se rozloučivši Lucie vešla do malé jizbičky otcovy. Byl nyní v celém dvorku sám, ale nechtěl dávného přístěnku svého opustiti. Ležel v něm na starém, špinavém lůžku při oharku svíčky, s růžencem v ruce, jsa obklopen týmž nářadím, s nímž značnou část života strávil.

Když dvéře se otevřely, zasténal stařec, jenž dobře již neviděl:

„Lukaszová —!“

„To jsem já, milý otče,“ odpověděla Lucie, „to jsem já!“

Hlas ten pohnul starcem, dodávaje mu síly, jíž dávno postrádal. Vzchopil se na lůžku a usedl na něm.

„Lucie, tys tu? Odkud, jak? Bůh tě sem posýlá!“

Rozevřel náručí, aby objal a k sobě přivinul dceru, načež ji dlouho a mlčky v objetí držel.

„Přede vším bohu, pak tobě děkuji, že tě ještě jednou vidím a slyším.“

Zamlčel se trochu i dodal tišeji:

„A Sigmund —?“

Lucie zadržela v sobě slzy a na okamžik se zamlčela.

„Musil odjeti,“ pravila.

„Jest zdravější?“

„Jest,“ přisvědčila lhouc pobožně.

„Dobře, že odjel, dobře,“ těšil se otec; „jemu to varšavské povětří nesvědčilo. Jak jsi dobra, žes mne navštívila! Jsem poněkud neduživ, ale to pomine. Na stará léta otekly mi nohy, tak že jaksi nemohu choditi. No — jeseň! O jeseni vždy jsem míval těžké nohy. Ale kde jest Lukaszová, aby ti něco připravila? neboť tys cestou zajisté vyhladověla. Odejde a zůstane si někde, aby jí jazyk nestál, a volej, křič, potrhej se — nedovoláš se jí, když jí třeba!“

Stařec ohromným hlasem zavolal Lukaszovou, jež přikvapila; Lucie pak, usilujíc dodati si hlasu klidného, tvrdila, že sama bude hospodařiti.

Když byli chvíli hovořili, Zarzecki uchopil růženec a kázal dceři, aby zařídila, čeho třeba,

že se mu jest modliti. Než odešla, začal říkati litanii k Srdci Ježíšovu.

Lucie vyšla jako omráčená a bloudila po dvorku, kde zastala opět všecko, jak bylo při jejím odchodu: v jizbě matčině prázdné lůžko, španělskou stěnu rozedránu, stolek od léků pokálený a zástonu, která obtížného světla nepropouštěla.

Zdálo se jí, že na podušce dosud vidí bledou, zděšenou tvář, jež leknutím a s výkřikem na rtech na věky vystydla.

V hostinské jizbě nic se nezměnilo; shnila jen prkna v podlaze a chatrné nářadí bylo pokryto prachem. V pokojíku, kdež Lucie bydlela, našla své lůžko, prázdné přihrádky a kolíky do stěny zaražené, na které zbytky svých šatů věšela; zde bylo její místo vedle otcova přístěnku, z něhož jí nyní docházel hlas otce, modlícího se růženec; a zde mohla slyšeti každý vzdech starcův.

K životu, jakýž tu byla druhdy trávila, vracela se s touž resignací, s níž po prvé opustila vše, jdouc za svou povinností — jen že zde bylo mnohem pustěji a ani paprsku naděje. Ubohý Sigmund ležel na Powązkách, matka byla ve hrobě, a otec s lůžka nevstával.

Mohla ho dcera opustiti a svěřiti rukám najatým?

Pro ni život už neměl půvabu, ano i umění stalo se jí skoro lhostejným; osud přetížil ji břemenem příliš ohromným, tak že jím až otupěla.

Stanula u okénka. Bledý měsíc osvěcoval holá pole, na jejichžto šedém povrchu černé haluze staré hrušky podivné sítě tvořily. Byl to obraz jejího života, ozářeného leskem minulosti a tmavými pruhy protkaného.

Stála dlouho jako socha, hledíc tu oknem, tu na svůj přinesený, odřený tlumok, an v tom hlas

otcův Lukaszovou volal. Šla sama. Bála se jediné jen věci: otázek v příčině Sigmunda. Pravdu mluvíc byla by jeho srdce zarmoutila, ale velice nesnadno bylo jí lháti!

Uhodla myšlénku otcovu. Tázal se v skutku na syna, chtěje o něm něčeho se dověděti. Lucie zmužile lhala, ačkoli slzy do očí se jí hrnuly. Upokojen usnul, požehnav dceři.

Minulo půl roku. Starý Zarzecki nevstal s lůžka, ale dočkal se vesny, doufaje v uzdravení; otoku přibývalo, dech se krátil a Jakub cítil, že se blíží smrť; ale hleděl jí vstříc jako hostu dlouho očekávanému. Želel jen toho, že Sigmunda nespatří, že mlýnu svého nedodělá.

Za krásného dne květnového bral se opět pohřební průvod na hřbitov v Žabím; za rakví kráčela v čele žena černě oděná, nemohouc již plakati. Pochovali starého Holotu, načež Lucie do dvorku se vrátila, kdež neměla práva déle bydliti. Nazejtří přišel správčí paní hraběnky Manczyńské, aby se jí optal, kdy mu chalupa bude odevzdána.

„Hned," odpověděla Lucie.

Starý probošt slíbil jí, že v kůlně poskytne místa nářadí, jehož nebylo lze postrádati. Dcera nabyla dědictvím po otci staré modlitební knihy a růžence od prstů odřeného. Obešla jizbičky — byla nyní bez domova. Nenáležel jí ani kout, kdež trávila léta mučenická. Chalupa měla býti hned zbořena, aby rozhledu ze zahrady nepřekážela.

S malým uzlíkem Anděla odjížděla nyní na selském povoze samojediná na světě, nevědouc kam. —

Ve Varšavě měla známé, příznivce a mimo to snad zde i vřava přehlušovala dotěravé hlasy duše, vzdechy upomínek. Octla se opět na dlažbě

s thékou v ruce, jsouc nucena hledati chléb vezdejší. Poslední léta poskytla jí jediného dobrodiní: odňala mladou a svěží krásu, dodala tváři předčasné dospělosti. Zbledl ruměnec, sežloutl, ztemněl úběl, změnily se tvary, naklonila se hlava, nikdo již po ní se neohlížel. Bylo jí při tom snáze.

Za týden po svém návratu šla Anděla mimo chrám sv. Kříže, ano tu skupení zvědavců, stojících před ním, cestu jí zatarasilo. Byla-li to svatba či pohřeb, nemohla se dověděti; ale bez pochyby jedno z obého. Poněvadž nebylo lze projíti, stanula i ona, právě když dojížděly překrásné povozy.

Byla to svatba.

Nevěsta slezla, zahalena v nádherný plášť hranostajový, jenž knížecí její původ světu oznamoval. Byla to krásná Idalie, kteráž měla téhož dne podati ruku hraběti Zamińskému, jímž dlouho pohrdala i opovrhovala a kterýž konečně zvítězil. S tváře ženichovy, ačkoli si bral nevěstu, bohužel, s doživotím, zářila radost. Okrouhlý strýc, jemuž holič na ten den upravil slušnou tvářnost, otáčel se vážně ve kruhu mnoha vznešených přátel obou snoubenců, kloně se až příliš pokorně na všecky strany.

Před kostelem stál ohromný, pihovitý muž, drže pod paží otylou ženu, kteráž pláčem vzlykala. Byla to panna Drobiszová, nyní již paní Serafínová, oplakávající svou minulost.

„Kdybys raději mlčela!“ pravil Serafín s mužnou vážností; „k čemu ten pláč? Das ví, čeho jím chceš docíliti?!“

„Škoda mé paní!“ vzdychla Baruška.

„Nic se jí nestane,“ vesele odvětil muž. „Kdo ví, kdo z nich bude panovati a v jakém stavu jest kassa panina!“

Ale paní Serafínová plakala.

Anděla zbledla, spatřivši tento párek, a chtěla odejíti; ale zástup stál nepohnutě, zvědav a chtěje viděti tvář mladého párku, od oltáře odcházejícího. Plným hlasem spustily varhany ohromný pochod — ve dveřích bylo viděti sličnou paní a vedoucího ji, úcty plného muže. V patách za ním kráčela hraběnka generálová s Laurou, vážná, chladná, s hůry na zástupy hledíc.

Z daleka spatřila Andělu a tak dlouho upřeně na ni hleděla, dokud kočár, který ji pojmouti měl, sebou nehnul a lokaj dvířek bouchnutím nezavřel.

Zástup znenáhla se rozešel, povozy jely dlouhou řadou k domu novomanželův, a Anděla, tisknouc svou théku pod paží, mohla konečně vydati se na cestu k domovu.

Můžete ji dosud kteréhokoli dne potkati zahalenu v pláštík do deště, s notami v rukou, s tváří zastřenou, jdoucí podél zdí, zamyšlenu a s tvářností jako strnulou, jež ani smáti ani plakati neumí. Jen časem, když ve chrámě zaznívá velký chorál, s nímž se duše povznáší k nebesům, oživuje se i mladne bledá tvář Andělina; jakási zlatá záře ozařuje obličej, jenž na chvíli nabývá krásy andělské; ale jakmile píseň utichne a dívka se zástupem odchází, chladna, v oděvu nuzném, s hlavou skloněnou, s čelem svráštělým, každý pohlednuv na ni hned pozná, že jest to — nějaká sprostá holota.

Našim milým čtenářům!

Zvláště horlivé účastenství, s kterýmž se potkal minulý ročník Matice lidu, utvrzuje v nás radostné přesvědčení, že duchovním potřebám a přáním svého čtenářstva dokonale vyhovujeme, zároveň pak nás posilňuje na další naší dráze.

Matice lidu zakládá si na tom, že náleží ke vzdělávacím zřízením národním a nezná vroucnější tužby, než aby dle sil svých platně působila ve službě národní osvěty a duchovní svobody našeho lidu. Jistěji věru, než všechny výpočty politické, než všechny naděje na rozmanité konstelace v poměrech státních a vládních, než všechno důvěřování v cizí přízeň a upřímnost, vydařily se národu našemu posud naše výpočty literární. Práce, která na tomto poli vykonána byla, vydala vždy

hojné a zdravé ovoce; oběti, které zde složeny byly, se sterým užitkem vrátily se nám zpět, kapitál, který jsme zde věnovali, přináší nám napořád úroky větší, než jakých jsme se nadáli. Literatura domácí, kniha naše nezklamala nás nikdy; to jest naše česká tvrz, v které chráněni proti pohromám dějin vždy v nedobytném bezpečí můžeme se ukryti a odtud opět dobyti, co jsme kdykoliv buď vinou vlastní buď zlobou cizí ztratili. Proto i nyní bez ohledu na průběh věcí politických pracujeme v písemnictví svém úsilovně a takto zajisté nejlépe pojišťujeme svou budoucnost.

Matice lidu věrna svému určení, i na dále poctivě se vynasnaží, aby v kruzích svého čtenářstva velikou věc národní šířila a k vítězství přiváděla. *Obecná vzdělanost,* založená na *svobodě ducha;* rozkvět *národa českého,* plynoucí z nepřekonatelného uvědomění kmenovní zvláštnosti a z nezrušitelné věrnosti k *jazykovým právům;* duchovní přilnutí k ostatnímu *Slovanstvu,* způsobené dokonalou znalostí dějin a života všech ostatních slovanských haluzí: hle, za tímto programem nesou se snahy Matice lidu. Napomáhati k tomu, aby po vlastech našich přibývalo *vzdělaných lidí, řád-*

ných Čechův a *poctivých Slovanův*, jest úkolem, jejž sobě vytkla.

Podávajíc svému členstvu čtení vzdělavatelné a zábavné, Matice lidu přihlíží, aby každý spis jí vydaný vyhovoval jednomu z těchto tří směrův. Proto také s plnou důvěrou nastupuje novou svou roční pouť a bezpečně se naděje, že posavadní její přátelé netoliko při ní setrvají, ale v okolí svém ještě hojně nových příznivcův jí zjednají.

Jsouť bohužel posud kraje, okresy a dědiny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kde sice rozlehá se sladký hlahol jazyka českého, ale kam česká kniha ještě nevnikla. Kdo do takové duchovní samoty a pouště české uvede nějakou dobrou českou knihu, prokáže celému národu službu neocenitelnou. Vyhledávati a vzbuzovati *nové čtenáře* české, znamená u nás, rozmnožovati *šik bojovníkův za práva naší národnosti*. A v tom ohledu jest každý přírůstek všeobecné síly národní velevítaný a drahocenný.

Kdo s námi *čte*, ten s námi také cítí, myslí, *žije* a s námi *pro národ pracuje!*

Nikoliv podle titulův, které kdo má; nikoliv podle úřadův, kteréž osáhl; nikoliv podle pocty, která se mu prokazuje; nikoliv podle slov, jimiž při některých veřejných příležitostech okázale oplývá:

nýbrž podle *českých knih*, které kdo má v svém domě, na svém stolku a které také *čte*, bezpečně můžeme nyní poznati *skutečného a poctivého Čecha!* Toto znamení *jediné* jest ve všech dobách *neklamné*; na všechna ostatní není lze vždycky se spolehnout.

Kéž by veliká tato pravda česká brzy pronikla po všech končinách našich vlastí a vydala v myslech našich rodákův blahé ovoce!

V Praze, v měsíci lednu 1883.

Redakce a vydavatelstvo
Matice lidu.

NÁRODOPIS.

Sepsal

Dr. Jaroslav Vlach.

Díl první:

Část všeobecná.

II.

Matice lidu ročníku XVII. číslo 3.

(Běžné číslo 99.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1883.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1883.

Hlava první.

Učení Zarathustrovo.

Povaha země Iranské.

Jako staří Indové představovali sobě Ariové severní, totiž staří Baktrové, Médové a Peršané, kteří sídla svá měli na vysočině Iranské a v krajinách sousedních, svět neviditelný naplněný bytostmi, jež působí na osudy člověka buď ve smyslu dobrém buď ve smyslu zlém. Slunce, jež zapuzuje mrazy a rozpouští sníh na horách, ranní červánky, jež zahánějí mhlu noční, oheň, odznak to světla nebeského, jehož plápolením označovala se dle jich názoru snaha duše lidské po věčném pramenu světla, ctěny jako bozi dobří, kdežto suché větry, hrůzy pouště a samoty, kde duchové noci a zhouby řádí, byly předmětem bázně jako bozi nepřátelští. V Indii vábná povaha přírody podporovala vývoj náboženství ve prospěch bohů dobrých; protivy přírody, jež jevily se a jeví posud na vysočině Iranské, za to pracovaly ve prospěch a podporu dvojatosti názorů náboženských. Úrodná země a poušť nalezá se ve větší blízkosti v Iranu než v Indickém pětiříčí; jeť střed Iranu pouští,

tak že úrodnější místa podobna jsou oasám. Vedle úrodných údolí a svahů kryjí povrch zemský rozsáhlé stepi, roviny kvetoucí, posázené hustými řadami stromů, obklopeny jsou horkou pouští. Tak vedle bujnosti jeví se sucho a prázdnota, za doby letní nesmírné vedro, za zimy kruté mrazy; žhavé větry pouště se stýkají se sněhovými závějemi, jež se sem hrnou s vysočin severnějších. Život tu bojem proti vedru letnímu a zimě kruté; když pak kmenové tu usazení jali se provozovati orbu, bylo jim na pokraji oás podstoupiti boj s pouští, když nutno bylo tu zavlažiti krajinu suchou, tam pole zoraná chrániti proti písku pouště. Ano mnozí jak posud, nuceni byli živiti se kočovnictvím jako pastýři, zvláště kdož sídla svá měli ve vnitru vysočiny Iranské a na úpatí hor okrajných. Boj mezi pastýři a rolníky stal se nezbytným. Což divu, že při takém životu ponětí o vlivu duchů dobrých a zlých čím dále tím více nabývalo podstaty a stalo se pak i základem názorů náboženských? Kde stáda a práce polní se dařila, tam bohové dobří zajisté byli milostivi. Kde pole zaneseno jest pískem, stromy schly a stáda hynula, tu zlí duchové kazili přičinění lidí. Proto Ariové severní obraceli se především k bohu slunci, zvanému Mithra, k duchům světla, větru, ohně, by je chránili před zlými duchy noci a tmy.

Nauka Zarathustrova.

Původní toto náboženství, kterému sloužili kněží, mágové, uvedeno v soustavu od jednoho z nich; kněz ten zval se Zarathustra a složil nauku svou v knize svaté, zvané Avestě. Kde se narodil a kde žil, není dějepisem zjištěno; má se za to, že rodištěm jeho byla země Baktrie*) a že žil

as ve 13. století (dle jiných teprve v 11. století) př. Kr. Zarathustra v nauce své vychází z této zásady, že jak v přírodě tak i v duši lidské dobro i zlo se nalezá, a použiv starých názorů náboženských lidu svého, rozdělil vesmír a všechno tvorstvo ve dvě říše, totiž čistou říši světla, které vládne vládce bohů Ormuzd a jemuž všechno dobré, čisté a svaté náleží, a ve svět zlý, který řídí zlovolný Ahriman, vládnoucí vším zlem a bezbožností. Ormuzd (= svítící) stvořil světla, tělesa nebeská, zemi, vodu, stromy a lidi, hvězdám pak vykázal dráhy jejich. Oné zachovává vesmír, jest světlem a pravdou a proto neklamný; oné ukázal Zarathustrovi cestu pravou, po které měl se dáti, a dal mu neklamná říkadla proti duchům zlým. Proti Ormuzdovi bojuje jeho zlý bližený; jest původcem všeho zlého, sám nejsa tvůrcem, než seje pustotu, zkázu a smrť na místo zdaru. Rovněž jest původcem lenosti, lži, prostopášností, pochybnosti a nevěry.

Oba bozi jsou vládci zástupů bohů nižších; tak kolem trůnu Ormuzdova jest především šest duchů, zvaných Amšaspandů, kteří spolu s Ormuzdem jsou vládci sedmi pásem zemských. První jest bůh dobré vůle, druhý pravdy, třetí zákonného pořádku, čtvrtý pokory a pobožnosti, pátý bohatství a šestý rozkoše z krásna. Proti těmto dobrým duchům stáli v službách Ahrimanových zase bozi zlí, totiž bůh zlé vůle, příkoří lidských, bezzákonnosti, pýchy, konečně nemocí a smrti. Vedle těchto bohů jest Ormuzd náčelníkem početných Jazatů (t. bohů úctyhodných), kdežto Ahriman stojí v čele pekelných zástupů, totiž Dévů.

*) Baktrie, země položená při horním toku řeky Oxus, nyní Amu, jež se vlévá do jezera Aralského.

Bohové dobří jeví se za slunce východu, ve světlém lesku jasného nebe; jim patří světlo, voda, prameny, řeky, úrodná země, užitečné byliny, stromy, role, pastviny, dobrá potrava, čistota, pravda, život na tomto i na onom světě. Jim zasvěcena jsou dobrá zvířata, jako zvířata ve stádech chovaná a ptactvo hnízdící na výšinách a žijící ve vzduchu čistém. Sídlo bohů zlých jest na západu, v přítmí při západu slunce, neb v dalekých mlhách severu, na pohřebištích, ve všech děrách, kamž nevnikne světlo nebes, v temných místech podzemních, na místě nejhorším. Na hoře zvané Arezura, konají porady, jak by učinili „zlé oko“ člověku, jak by lidem škoditi a je usmrtiti mohli. Jim patří tma, zima, sucho, pustá země, poušť, trn a byliny jedovaté, hlad a žízeň, nemoci, smrť, nečistota, lenosť; lež a hřích. Bohům těmto patřila zvířata škodná; dravci, vlci, hadi, všechna zvířata, jichž oblíbeným sídlem jsou doupata, ještěrky, žáby, krysy, myši, mravenci, mušky, blechy a vši. Ormuzd i Ahriman byli již od počátku světa; ale první jsa mocnějším stvořil svatým slovem svým bez nástrah svého protivníka říši světlou, ve které jen dobro a čistota vládla. Když pak vrátil se zpět do svého sídla nebeského, Ahriman pronikl svět v podobě hada a naplnil jej duchy zlými, zvířaty škodlivými, neřestmi a hříchy. Jeli Ormuzd stvořitelem světla, dne a života, jest Ahriman příčinou tmy, noci a smrti; stvořil-li Ormuzd býka, psa i kohouta, stvořil Ahriman dravce, hady a škodlivý hmyz. Když Ormuzd pomocí svých Fravašů (dobrých duchů předků, na bohy povýšených) vede lidi po dráze ctnosti a čistoty, číhá Ahriman s Dévy, kde by mu možno bylo vniknouti do srdce lidí a svésti je ku hříchu a nepravostem. Tak bojují stále mezi sebou o panství nad světem a člověčenstvem bo-

hové světla a bohové tmy; která strana v boji tom má zvítěziti, jest od počátku již rozhodnuto. Ahriman po boji 3000 letém počne ochabovati v bojovnosti své a po dalších 3000 letech klesá jsa dokonale poražen k nohám vítězného Ormuzda.

Člověk spolubojovníkem božím.

I člověk smrtelný má míti podíl v boji tomto, má voliti mezi světlem a tmou, skutky dobrými podporovati vítězství dobra, nikoliv skutky zlými rozmnožovati řady Ahrimanovy. A zajisté nemůžeme sobě představovati nic blahodárnějšího, jež by mohlo zachovati v člověku snahu dobrou nad onu věštbu, kterou člověk sám i od boha pokládá se za pomocníka v boji vítězném. Proto jest povinností stoupenců Ormuzdových, bojovati proti zlým duchům, jež třeba buď usmířiti buď zlomiti jich odpor pokorou a obětí. Z té příčiny Avesta klade hlavní váhu na chvalozpěvy a modlitby; hlavní oběť, druhdy obětovaná starému bohu, zachovávateli a ochranci života zvanému „Samoa“ podržela i na dále platnosti, při níž obětuje se šťáva „hamoa“ a odříkávají se modlitby. Vedle této oběti má stále udržován býti oheň, k němuž má se bráti dobré, suché dříví polévané vonnými tekutinami. Obětí krvavých bylo po řídku; jen ku smytí některých hříchů obětovalo se tisíc kusů dobytka drobného. Chrámů a obrazů bohů Avesta nezná; obětováno bohům na výšinách a posvátných místech obětních. V době pozdější Iranié vlivem sousedních národů jali se zobrazovati bohy své a také stavěli chrámy, ač nikdy ve míře značné.

I v přírodě jest člověku bojovati proti duchům zlým, hubiti zvířata zlá a chovati dobrá.

Zvláštní vážnosti u Ormuzda požívali kohout a pes; tak čteme v Avestě slova následující, jež praví o psu Ormuzd: „Stvořil jsem psa s vlastním šatem a obuví, s ostrým čichem a ostrými zuby, jenž jest přítulný ku člověku, zlý proti nepříteli a ochrance stád. Nepřijde ke vsi neb na pastviště zloděj neb vlk a neodnese tajně ničeho, když pes zdráv a při dobrém hlasu neb při stádě jest. Domy nestály by pevně na zemi, kdyby nebylo psů ve vesnicích a při stádech. Pes jest trpěliv, spokojen s malou potravou, skromný jako kněz; jde napřed a jest před a za domem jako bojovník; nespí tak dlouho jako rolník, lichotí se jako dítě a jest přívětivý jako milenka.“ Proto má se psům poskytnouti dobrá strava jako mléko, tučná a masitá jídla, ano psům se má vždy dostati potravy, kdykoliv člověk v jich přítomnosti jí. Kdo psy špatně krmí, dopouští se hříchu a jest mu z toho se zpovídati; stejně prohřeší se, jakoby špatnou stravu dal mužům vznešeným. Hrozí se mu ranami 2×50, ano i 2×100. Každý jest povinen, chovati štěňata, jež na jeho půdě se zrodí, po šest měsíců, až mohou oběhnouti dvakrát sedm dvorů. Nemocné psy třeba léčiti jak bohaté pány; kdo by zranil psa, má trestán býti dvakráte po 800 ranách a mimo to nahraditi škodu, jež spáchána jest od zlodějů neb vlků ve vsi, dokuď byl pes nemocen. O kohoutu praví Avesta: „Pták Farodarš (= kohout) ozývá se vždy v poslední třetině noci, když byl probuzen svatým Sravšou, bojovníkem proti Dévům, při ranním svítání. On volá: „Vstaňte, lidé, velebte nejlepší pravdu a bojujte proti Dévům.“ Kdo dá v dobrotě a lásce některému ze svých bližních, ale jen poctivému, buď kohouta buď slepici, dá zrovna tolik, jakoby byl daroval bližnímu palác s tisícem sloupů a trámů,

s desíti tisíci okny a stotisíci cimbuřími. Kdo dá muži spravedlivému tolik masa, kolik dává kohout, toho Ormuzd na jeho cestě do ráje nebude se ptáti po ničem.

Kněžím bylo nakázáno, aby stále s sebou nosili holi, jimiž měli hubiti zvířata škodlivá; kdo hubí hady, ještěrky a mravence, myši a krysy, mouchy a mušky, housenky, blechy a jiný škodlivý hmyz, ten smývá hříchy své. Kdo věru nábožným jest, pracuje v přírodě boží a množí potravu a plodiny pro lidi a zvířata; proto jest velice záslužno šířiti tekoucí vodu a sázeti stromy. „Když semeno klíčí," praví Avesta, „kašlou duchové zlí, když dorůstají stébla, duchové zlí pláčou; když klasy zrají, zlí duchové syčí a když zrno se sklízí, tu již utíkají. Země netěší, když není vzdělána; jí daří se nejlépe, kde muž spravedlivý má dům s ohništěm, dobytkem, ženou a dětmi, kde nejvíce pěstuje se obilí, píce a trávy, kde nejvíce suché země se zavlažuje, kde plodné stromy se pěstují, kde dobytek nejvíce výkalů zanechává. Kdo plodiny a stromy sází, kdo zemi zalívá, kde je suchá, kdo vodu odvádí ze země, kde je bařinatou, slouží zemi." Proto silné stromy chovány jsou na Iranu ve veliké vážnosti; králové perští, jakož i místodržící jich, zakládali ovocné zahrady při palácích a sídlech svých. Orba byla ve veliké vážnosti; když perský král uděloval odměny, vyznamenáni jsou nejprvé, kdož byli statečni ve válce, pak následovali, jichž pozemky nejlépe byly vzdělány. Ani islam nedovedl vyhubiti tuto úctu ke stromům, v lidu silně zakořeněnou; ještě za doby nynější v jižní Persii staré stromy ověšují se milodary, ještě podnes nábožní modlí se raději pod stromy vysokými než v mešitách (= modlitebnicích mohamedánských).

Předpisy o čistotě.

Zbožný má tělo své uchovati vší nečistoty, která dává Dévům moc nad lidmi. Tělo lidské totiž od počátku chová v sobě některé částky nečisté, jež do něho byl Ahriman vložil; json to sliny, výkaly, vyrážky, vše, co zapáchá a co od těla živého se odlučuje, jako vlasy a nehty. Vlasy a nehty stávají se mrtvými, jakmile se odstřihnou, a patří pak do říše tmy, jsouce věcmi nečistými. „Kde ostříhané vlasy a nehty leží," praví zákonník, „scházejí se duchové zlí a zvířata zlá, jež lidé zovou vši. Proto odstraň ustříhané vlasy a nehty na deset kroků od mužů spravedlivých, na dvacet od ohně, na třicet od vody, na padesát od svatých prutů. Vykopej do země pod domem díru, pomodli se modlitbu třikrát, šestkrát, devětkrát a mluv pak: tobě, o ptáku Ašozusto, ukazuji tyto nehty. Tyto nehty tobě obětuji; nechť jsou tvými kopími, meči, luky, tvými šípy rychle letícími, tvými kameny proti Dévům. Když se nehty ptáku neohlásí, stávají se zbraněmi Dévů." Muž znečisťuje se životem hýřivým, žena porodem. V dobu tu vykáže se ženě povýšené místo v bytu, jež se posype suchým pískem; má býti vzdáleno od ohniště patnáct kroků, stejně i od vody a posvátných prutů tak, by žena neviděla na oheň. Nikdo nemá se jí dotknouti. Potravin dostati se má jí jen málo a z nádob kovových, jež velmi lehce se zase očistí. Kdo jídlo přinese, nechť ostane tři kroky od lože státi. Roditelka po tří dni jest nečistou; načež musí omyti tělo své vodou a kravskými výkaly, by došla očistění. Oheň a voda, prameny, potoky a řeky zachovávati se mají v stálé čistotě; proto neradno jest broditi se řekou, spolu pak záslužno stavěti mosty. Jako

těla má člověk dbáti duše své, by se neznečistila; pravdomluvností, pílí a pracovitostí, dobrými a čistými myšlénkami, slovy a skutky, jež šíří říši života, člověk udržuje duši svou v čistotě. Proto upřímnosť a poctivosť ve všech okolnostech života, posvátnosť daného slova a rukou dání má býti pravidlem jednání pro ctitele Ormuzdovy; podvod tudíž pokládá se za hřích největší, horší loupeže a krádeže. Zlým hříchem jest pomluva; nejhorším pak ze všech hříchů jest hlásání nepravého zákona.

Smrť a život posmrtní.

V zákonníku Avestě nečistota jest líčena jako protiva života; pročež nebylo horšího znečistění nad znečistění mrtvolou lidskou. Jakmile duše opustí tělo, patří toto Ahrimanovi; těla totiž zmocní se ihned strašidlo smrti. Od něho přeskočí na všechny ty, kdož mrtvoly se dotknou neb v její blízkosti se nalezají. Když zemře člověk nebo pes (který tu zcela roven jest člověku) a přítomni jsou lidé, ať jest jich pět, padesát neb sto, skočí ďábel smrti v podobě mouchy na všechny a znečistí je, tak že se pošpiní neb docela zhynou a shnijí. Proti ďáblu tomu pomohou zaříkadla; tu ďábel rozpadne se jako tráva po rok uschlá. Na to třeba jest odstraniti z domu, kde mrtvola spočívá, oheň a posvátné nádoby; nový oheň roznítí se v létě po měsíci, v zimě po devíti již nocech. Kdo by se prohřešil proti ustanovení tomuto, má býti trestán dvakráte po 200 ranách. Když byli příbuzní se očistili, konají se modlitby za zemřelého a sice za vzdálené příbuzné v počtu pěti, za nejbližší v počtu třicíti, který počet se zdvojnásobní, když zemřelý byl vedl život nepořádný. Po-

něvadž nebylo dovoleno vkládati mrtvoly do svaté země neb házeti je do vody, pochovávány jsou na místa otevřená, kde od dravců jsou požírány. Kdo by mrtvého psa neb člověka pohřbil v zemi a nevykopal ho v půl létě, měl býti potrestán dvakráte po 500 ranách; kdo déle jednoho roku ponechal mrtvolu v zemi, dvakráte po 1000 ranách; kdo po dvě léta nechal mrtvolu v zemi, pro toho nebylo více trestu ni očistění. Mrtvoly vynášely se po cestách suchých, po nichž dobytek a čistí lidé nejméně chodili, a pochovávaly se na místech, kde nebylo vody a stromů a jež ležela vysoko. Tu vykopala se země a vyplnila se cihlami, kameny a prachem, poněvadž nejméně nečistoty přijímají. Mrtvola položila se tak, by obličej hleděl proti slunci; upevněna jest železy a kameny u nohou a vlasů, by žádné kosti a zbytky se neroznesly ke pramenům a stromům. Kdo by nepřipevnil mrtvolu na pohřebišti, tomu mělo dostati se dvakráte po 200 ranách. Na pohřebišti prý zlí duchové tropívají své rejdy, by zahubili 50, 100, 1000, 10.000, nesčíslně lidí; tu Dévové jsou nejnebezpečnější, lidé nejvíce blízci smrti, ježto na pohřebištích jest rozklad, nemoc, zimnice a nečistota. Pohřebiště není čisto potud, pokud tělo nebylo sežráno od dravců a psů, a pokud zbytek neobrátil se v prach a nesmísil se s podloženou maltou a cihlami. Když tak se bylo stalo, nastává čas, by pohřebiště se zrušilo; rušení pohřebišť prohlašuje zákonník činem velezáslužným a velebí je jako jednu z nejlepších ctností věřících. „Kdo z pohřebiště tolik zruší, kolik obnáší tělo jeho, pykal všechny hříchy své, jichž se dopustil myšlénkami, mluvou a jednáním, ano on nelitoval pouze hříchů svých, on i kál se z nich, tak

že nepočnou boj pro něho obě moci nebeské, až bude kráčeti k ráji.“

Kdo spravedlivě a čistě žil na tomto světě, kdo Dévům nedal moci nad sebou, byl čistým a světlým a po smrti vešel jako duch čistý mezi duchy světla. Ještě třetí den po smrti duše přebývá poblíž schránky tělesné; teprve čtvrtého dne duch smrti odvleče ji k mostu uchvatitele duší a před soudce Stravšu, který dobré i zlé skutky odvažuje na váze. Nábožnému přichází vstříc jeho život ctnostný v podobě dívky kvetoucí, jež štíhlostí, vzneseným oblíčejem a bílými rameny se skvěje. Bezbožnému ukáže se jeho chování v podobě ošklivé děvky, jež vzbuzuje v něm upomínku na všechny jeho lži a nespravedlnosti. Dle rozsudku soudcova vchází duše přes most do říše chvalozpěvů neb jest svržena od duchů zlých v propast zkázy a zničení.

Parsové.

Staré toto učení Iranů, jak jsme je vylíčili, podlehlo v dobách pozdějších nově vzniklému učení Mohamedovu; v Iranu zachovány jsou pouze staré báje. Ale docela nezanikla nauka Zarathustrova; mimo Iran udržela se podnes na pobřeží Malabarském *) v sousední Indii u Parsů. Počítá se jich as 50.000; jsou potomci starých Peršanů a zachovávají přede vším úctu k posvátnému ohni. Každodenně kněží Parsů konají modlitby své před svatým ohněm, každodenně pozdvihují číši, naplněnou šťávou „Hamoa“. Každý měsíc zasvěcen jest jednomu z duchů nebeských, kterého pak obzvláště

*) Některé osady Parsů jsou prý také v Iranu v okolí Jezdu.

vzývají; v měsíci každý den má zase svého ochranného ducha. Šest slavností v roce, jež trvají po pět dní, oslavuje stvoření nebes, vodstva, země stromů, zvířat a lidí. Na sklonku roku Parsové okrašlují domy a příbytky své, aby uctili duše předků, pro něž připraveny jsou chleby, ovoce, mléko, víno a maso. V dni ty kněží modlí se za duše zavržených; rovněž věřící mají v dobu tu modliti se dvě modlitby u počtu velikém. Každého jitra Pars procitnuv modlí se: „Nejlepší čistota jest u spravedlivého, který čist je. Ten jest čistý, kdo koná skutky čisté. Modlím se čistými myšlénkami, slovy a skutky.“ Když byl odvázal pas a pak znovu jej připjal, modlí se obrácen jsa ku východu: „Ormuzd nechť vládne jako král, Ahriman budiž poražen a zlomen. Nepřátelé nechť jsou zarmouceni, nepřátelé nechť jsou vzdáleni. Všech hříchů lituji.“ Na to umyje sobě oblíčej a ruce kravským výkalem, otře se zemí a prosloví třikráte: „Zlomen buď Ahriman; 33 Amšaspandů a Ormuzd nechť jsou vítěznými a čistými.“ Po modlitbě ku Sraošovi následuje mytí vodou, rozdělání ohně a vlastní ranní modlitba k duchu jitra, Ušahinu, a když se rozednilo k Mithrovi. Ku poslednímu modlí se Parsové i o polednách a při slunce západu, tehdy dvakráte; dopoledne odříkávají k Ormuzdovi modlitbu, při které vypočítávají se všechna jeho jména a vlastnosti. Před i po jídle Parsové se modlí. Když ulehnou, položí se, by hleděli k ohni neb ku měsíčku neb k východu; před usnutím odříkávají modlitbu k Ormuzdovi. Kdykoliv se na loži obrátí, při kýchnutí, při konání potřeb svých, při zapalování světla, přibližují-li se vodě neb ohni, Parsové modlí se modlitby zvláštní. Počet modliteb se ještě rozmnožuje při zvláštních příhodách života

rodinného a o dnech slavnostních; a přece dosvědčují znatelé Parsů, že pochybovati nelze o upřímnosti jich náboženského přesvědčení. Jich průpovědi zpovědní, jich život rodinný a všechno jich obcování svědčí o mocném vlivu víry staré, který zachoval se u nich až po časy naše.

Hlava druhá.

Náboženství židovské.

V dějinách vzdělanosti lidské čeleď semitská významna jest náboženskými názory svými; neb všechny tři víry jednobožské, jak židovská, křesťanská, tak i islam jsou původu semitského. Založeny jsou na bezprostředním zjevení božím, jež služebníci vyvolení na zemi šíří mezi člověčenstvem. V ohledu tom dějiny Židů jsou veledůležity, poněvadž nám ukazují, jak národ týž veden jest ku pojmutí myšlénky božské vždy hlubšímu a čistějšímu. Židé, příbuzni jsouce kmenům arabským a syrským, s nimiž pásli stáda, záhy oddělili se od nich a na hranicích Egypta, jsouce pod vládou egyptskou vzrostli v národ, který pak slučoval v sobě pastýřskou jednoduchost a části vzdělanosti egyptské.

Zákonník Mojžíšův.

Po mnohých útrapách vyvedeni jsou z Egypta Mojžíšem, kterýž dlouhou dobu vodil po arabské poušti lid reptající a vzdorující, aby tělesně i duševně pookřál a zmužil se v novém pokolení ku výbojům v zemi zaslíbené. Za doby té uspořádal i Mojžíš zákonodárstvím náboženství, mravy i zří-

zení státní; účelem jeho nebylo, by staré řády úplně převrátil, nýbrž, by na základě posavadního zřízení neurčitého ustanovil pevný řád. Zákony Mojžíšovy týkaly se stránky náboženské i občanské; v čele postavena úcta boha jednoho, Jehovy, stvořitele, zachovatele a vládce světa. On jest největším pánem a králem, a proto modlářství jest zrušení smlouvy, kterou Jehova uzavřel s lidem svým, a tresce se smrtí. Před bohem jsou všichni členové spolku toho rovni; proto nebylo u Židů ni otroků, ni rozdílů stavovských, a když i u Židů otroky nalézáme, bývali to jen dobrovolní otroci, kteří v roce sabbathním bývali propouštěni. Lid dělil se ve kmeny, rody a rodiny, jimž vládli starší, vůdcové to ve válce, soudcové a zástupcové lidu, když jednáno o věcech všeobecných; z nich záhy utvořil se výbor (70) starších, který po staletí byl jakýmsi sněmem židovským. Kmenu Levi, z něhož pocházel, Mojžíš udělil kněžskou hodnost dědičně, kdežto dříve jednotlivé rodiny volily ze středu svého kněze. Povinností kněží bylo udržovati pravou víru mezi lidem a proto sami býti měli svatými a čistými, obětovati se zcela Jehově, nejlépe znáti jeho zákony a je vykonávati. Rod kněžský dělil se v levity, již vykonávali služby nižší; za doby Davida i Salamouna byli strážci chrámu, hudebníky při chrámu, dílem také přebývali po celé zemi jakožto učitelé a soudcové. Vlastní úřad kněžský obstarávali potomci Aarona, bratra Mojžíšova, jichž hlavou byl kněz nejvyšší; týž měl zachovávati největší čistotu, rozhodoval platně při všech hlavních událostech a pokládal se za bezprostředního zástupce Jehovy. I když království jest zřízeno, pokládal se za zástupce lidu. Středem bohoslužby byl posvátný stánek; zde konaly se hlavní slavnosti církevní, jako

slavnost velikonoční (pascha) a po 7. nedělích slavnost letnic; na podzim slavilo se všeobecné smíření, při kterém nejvyšší kněz velkou obětí očistil celý národ, by potom, 4 dni později obcovati mohl největšímu radostnému svátku, „pod zelenou“, kdež děkováno Hospodinu za zdar úrody. Jako každý sedmý den v týdnu, tak i každý sedmý rok měl býti odpočinkem lidu rolnickému (rok sabbathní), a bylo-li sedm sabbathních roků ukončeno, následoval padesátý rok jakožto rok jubilejní (milostivé léto). V roce tom po celé zemi rozšířila se radost a rozhlašována troubami kněžskými; všechny smlouvy stran tělesné poddanosti a majetku jsou zrušeny, všechna role zastavená neb prodaná s usedlostmi vrácena jsou původním majitelům. Náboženské obřady skládaly se z modliteb, přísah, slibů a obětí; oběti byly dílem krvavé, dílem nekrvavé; při krvavých spáleny jsou částky masa, poněvadž plamen plápolající měl ukazovati, jak oběť k bohu se vznáší. Oběti nápojné vylévány jsou na zemi; mimo to při větších obětech zapalováno kadidlo.

Kanaanité a Židé.

Mojžíšovi nebylo dopřáno, vstoupiti na půdu zaslíbenou; ještě před smrtí vyzýval lid, by přidržel se boha otců svých, a až obsadí zemi Kanaan, by vyhubil dokonale domorodce, chtěje tím zameziti, by Židé neupadali v modloslužbu. Židé neuposlechli rady jeho a brzo jevil se vliv Kanaanitů a sousedních kmenů sýrských, již ve vzdělání a bohatství Židy předčili, na jich dějiny. Vedle Jehovy i Kanaanitští bohové, Baal a Astarte nalezli úcty u Židů, ano někde i staré náboženství pohanskými těmito řády jest vytlačeno. Vli-

vem kultu toho cizího obrazy Jehovy jevily se na oltářích a zapomenut jest zákaz Mojžíšův, aby modly egyptské nevešly v ctění obecné; teprva Samuel obnovil víru a službu Jehovy, avšak s velikým namáháním. Když království jest zřízeno a Saul obětoval Jehově a vždy se s ním radil pomocí kněží, již ho provázeli na výpravách, když dokonale šetřil obřadů svatých, víra v boha pravého zase šířila se mezi lidem židovským. Kouzelníci a zaříkávači mrtvých jsou od Saula vypuzeni ze země. David, potomní král, osudy svými ještě měrou větší zavázán jest Hospodinu k vděčnosti; pročež chtěl stánek bezpečný zjednati bohu svému a přenesl archu úmluvy do Jerusalema na Sion. Tím vývoj sboru kněžského a jednotné bohoslužby jest zabezpečen. Když pak za Šalamouna vystavěn v Jerusalemě chrám, stal se střediště národního náboženství a hlavním obětním místem; ale že Šalamoun vešel ve styk užší s cizími národy, ohrožena víra pravá novým vtíráním se modloslužby.

Názor o bohu.

Že v těchto dobách názor o bohu právem byl jen kusý a nejasný, lehko dá se vysvětliti; vysvítá to i z následovních zjevů: Moc Jehovy dle názoru starších omezována místně; tak čteme v první knize Mojžíšově (Genesis 46, 4.): „Já sstoupím s tebou tam (Egyptu), já odtud přivedu tebe zase navracujícího se,“ praví bůh k Jakubovi před cestou jeho do Egypta. Na jiném místě knih Mojžíšových (Exodus 11. 2.) připisuje se bohu i rozkaz ke zloupení Egypta. „Díš tedy všemu lidu, ať požádá muž od přítele svého a žena od sousedky své nádob stříbrných a zlatých.

V světlo jak podivné staví se oproti Mojžíšovi Jehova, když po obětování zlatému teleti hrozí hněvem svým lidu israelskému a pak zase od hrozby své upustí, když Mojžíš připomene mu slib daný lidu israelskému na hoře Sinai. Čtemeť v druhé knize Mojžíšově (Exodus 37, 9—14.): „A opět řekl Hospodin k Mojžíšovi: „Vidím, že lid tento tvrdé šíje jest; pusť mne, ať se rozhněvá prchlivosť má proti nim a zahladím je a tebe učiním v národ veliký.“ Mojžíš pak modlil se k Hospodinu, bohu svému, řka: „Proč, Hospodine, hněvá se prchlivosť tvá na lid tvůj, kterýž jsi vyvedl ze země egyptské v síle veliké a v ruce mocné? Prosím, aby neřekli Egyptští: „Chytře vyvedl je, aby pobil je na horách a vyhladil ze země; přestaň hněv tvůj, a buď milostiv nad nepravostí lidu tvého. Rozpomeň se na Abrahama, Isáka a Israele, služebníky své, jimž jsi přísahal skrze sebe samého, řka: „Rozmnožím símě vaše jako hvězdy nebeské a všecku zemi tuto, o kteréž jsem mluvil, dám semeni vašemu a budete jí vládnouti vždycky.“ I ukrocen jest Hospodin, tak že neučinil zlého, kteréž byl mluvil proti lidu svému.

Vliv řádů pohanských na mravy Židů.

Vliv řádů pohanských zjevný byl v mnohých zvycích židovských. Svědčí o tom ku př. očisty nad ženami nevěrnými; žena takto viněná má píti vodu, ve které smočen jest papír, na němž rozmanitá zlořečení napsána byla. Čteme totiž ve čtvrté knize Mojžíšově (Numeri 5, 23): „I napíše kněz na lístku ta zlořečení a smaže je vodou nejhořčejší, do které to zlořečení shrnul a dá jí píti. Kterýchžto když se napije, jestliže poskvrněna jest,

rozejdou se po ní vody zlořečení; pak-li není poskvrněna, bude beze škody.“

Nepodobá se tento spůsob onomu kněží mohamedánských, kterým léčí nemocné vodou, v níž dříve spláchnuty jsou napsané průpovědi koranu? Že čarodějnictví a kouzla kvetla u Židů, dosvědčuje návštěva krále Saula u čarodějky Endorské (první kn. král. 7.): „I řekl Saul služebníkům svým: „Hledejte mi ženy, mající ducha věštího a půjdu k ní a tázati se budu skrze ni.“ I řekli služebníci jeho k němu: „Jestiť žena mající věštího ducha v Endor.“ Změnil tedy oděv svůj a oblékl se v jiná roucha a šel sám a dva muži s ním, a přišli k ženě své v noci a řekl jí: „Hádej mi skrze ducha věštího, a vzkřes mi, kohož povím tobě. I řekla žena k němu: Aj, ty víš, co učinil Saul a kterak vyhladil čarodějníky a hadače ze země, proč ukládáš o život můj, abych byla usmrcena? I přísahal jí Saul skrze Hospodina, řka: „Živť jest Hospodin, že se ti nepřihodí nic zlého pro tu věc.“ I řekla jemu žena: „Koho mám vzkřísiti? Kterýžto řekl: „Samuele mi vzkřes.“ Když pak uzřela žena Samuele, vzkřikla hlasem velikým a řekla k Saulovi: „Proč jsi mne oklamal, nebo ty jsi Saul.“ Že u Židů konány jsou i oběti lidské, dosvědčuje nám dojemný případ s dcerou Jeftovou. Jefte vrátil se, zvítěziv nad Ammonity, když byl učinil Hospodinu slib, dosáhne-li vítězství, že obětovati bude v oběť zápalnou toho, kdožkoli vyjde první ze dveří domu jeho. I čteme v knize Soudců (11, 34—40): „Když pak se navracoval Jefte do Masfa, do domu svého, vyšla jemu vstříc jednorozená dcera jeho s bubny a zástupy plesajících, nebo neměl jiných dětí. Kterouž když uzřel, roztrhl roucha svá a řekl: „Běda mně, dcero má, oklamala jsi mne a sama oklamána jsi, nebo jsem

otevřel ústa svá k Hospodinu a jiného učiniti nebudu moci.“ Jemuž ona odpověděla: „Otče můj, jestliže jsi o tom otevřel ústa svá k Hospodinu, učiň mně, cožkoli jsi slíbil, když jest tobě dána pomsta a vítězství nad nepřátely tvými.“ I řekla otci: „Tohoto mi toliko propůjč, zač prosím: nech mne, ať za dva měsíce obcházím hory a opláči panenství svého s tovaryškami svými.“ Kteréž on odpověděl: „Jdi;“ a propustil ji na dva měsíce. A když odešla s tovaryškami a družkami svými, plakala panenství svého na horách. A když se vyplnily dva měsíce, navrátila se k otci svému a učinil jí, jakož byl slíbil, kteráž nepoznala muže. Od toho obyčej vznikl v Israeli a zvyklost jest zachována, že po skončení roku scházívají se vespolek dcery israelské a oplakávají dcery Jefte Galaatského za čtyry dny.“

Školy prorocké a proroci.

Proti těmto řádům pohanským zdárně působily u Židů školy prorocké; byloť starým zvykem u Židů optati se před každým činem vážnějším po vůli Jehovy. I při soudech jeho výrok rozhodoval metáním losu před stánkem posvátným neb před oltáři. Saul na výpravách svých vždy otazoval se Jehovy, David pak ničeho nepodnikal, aby se nebyl otázal obrazu Jehovy, kterýž s sebou vozil. Vedle kněží, kteří takto vůli boží projevovali, působili i mezi lidem židovským muži, kteří věštili věci budoucí, od nichž se vyzvídalo, zda nastane déšť neb sucho, kam se zatoulala stáda, jakých léků třeba v nemocech. Byloť veřejným míněním, že Jehova osvěcuje muže také a sděluje jim jakési vyšší vědění; mužové pak tito záhy utvrdili se v domnění, že znají vůli a záměry Je-

hovory a jali se věštiti věci budoucí. Tak Samuel stal se z kněze prorokem, shromáždil kolem sebe žáky a dal podnět ke školám prorockým; když náboženský duch v době Davidově a Šalamounově velice se rozhojnil, tyto školy prorocké staly se mocnou pákou pro zachování víry v boha pravého; proroci kárali řády pohanské, varovali lid před zkázou mravní, brojili proti zlořádům kněžským a nepoctivosti soudců. I proti králům obraceli napomenutí svá, jež varovali před vládou lidu záhubnou a hleděli odvrátiti od spolku s národy pohanskými; proroci často byli i rádci králů, kdežto za králů již přáli řádům pohanským, jsou krutě pronásledováni. Dějiny Židů za doby královské poučily národ o tom, že pobloudilosť náboženská mezi lidem měla skoro vždy v zápětí i úpadek veřejné moci, a z toho Židé čerpali pro sebe poučení, že jen víra v boha pravého jest trvalou jich záštitou; jasně poznali tu, že síla národa dá se založiti jen tehdy, když stavěna jest na mravním řádu světovém. Spolu názory o bohu prodělaly s národem změnu tnto a staly se daleko čistějšími a vznešenějšími. Boha zákonu starého, který nikdy neodpouští a tresce provinění předků na vnucích a pravnucích, nezná Ezechiel, když praví: „Duše, která zhřeší, sama umře; syn neponese nepravosti synovy, spravedlnosť spravedlivého na něm bude a bezbožnost bezbožného bude na něm.“ Rovněž pěje David v žalmu 102. verš 13.:

„Jakož se slitovávává otec nad syny, tak slitoval se Hospodin nad těmi, kteříž se ho bojí.“ A Sirach hlásá v příslovích, že jest nám dříve odpustiti bližnímu, než žádáme sami odpuštění svého. Již Samuel praví, že Jehova těší se více z poslušenství než z obětí; čtemeť v I. knize královské 15, 22.: „I řekl Samuel: zdaliž chce Hospodin

zápalům a obětem a ne raději, aby bylo posloucháno hlasu Hospodinova? Lepší jest zajisté poslušenství nežli oběti, a uposlechnouti více nežli obětovati tuk skopců.“ A rovněž čteme památná slova Isaiáše, jenž dí: (1, 7.) „Země vaše jest spustlá a města vaše jsou vypálena ohněm; krajiny vaše zžírají před vámi cizí a spustošena jest jako v pohubení nepřátelském. A zanechána jest dcera Sionská jako budka na vinici a jako chaloupka na poli okůrkovém a jako město, které pohubeno bývá. By byl Hospodin zástupů nepozůstavil nám semene, jako Sodoma a Gomorha podobni bychom byli. Slyšte slovo Hospodinovo knížata Sodomská, ušima pozorujte zákona boha našeho, lide Gomorhský. K čemu jest mi množství obětí vašich, dí Hospodin? Syt jsem zápalných obětí skopců a tuku krmných hovad, a krve telat a beranů a kozlů nechci. Když přicházíte před obličej můj, kdož hledá těch věcí z rukou vašich, abyste chodili v síních mých? Neobětujte již více oběti nadarmo, zápal kadidla v ohavnosti mám, nov měsíců a soboty a jiných slavností nebudu trpěti, nepravé jsou schůzky vaše; nov měsíců vašich i slavností vašich nenávidí duše má; jsou mi břemenem. Ustál jsem, snášeje je a když rozprostírati budete ruce vaše, odvrátím oči své od vás a když rozmnožíte modlitby, nevyslyším, nebo ruce vaše jsou plny krve. Umejte se, čisti buďte, odejměte zlost myšlení vašich od očí mých; přestaňte převráceně činiti, učte se dobře činiti, hledejte spravedlnosti, přispějte ku pomoci potlačenému, suďte sirotky, zastaňte vdovy a pojďte a trescete mne, dí Hospodin; budou-li hříchové vaši jako šarlat, jako sníh zbíleni budou, a budou-li červení jako červec, jako vlna bílí budou!“

Ejhle, jak přísným a spravedlivým životem

má se vyznávati úcta ku bohu pravému; ejhle, jak Židům slovy těmi připomínáno, by snažili se dojíti ku vyššímu cenění bytosti své. Vždyť Židé, jak proroci hlásali, zůstávali i na dále vyvoleným národem, který Jehova chce chrániti a jemuž milosti prokazuje. Ale jak bůh čistý a svatý může poskytnouti jim ochrany a péče, když jsou nečistí a nežijí po zákonu svatém? I bylo by hříchem ochraňovati bezbožníky; ano Jehova, jako bůh silný neměl by trestati přísně nevěru a nevděčnosť lidu židovského? Proroci tudíž předpokládajíce, že Jehova v čisté a svaté povaze své, spolu pak po vlastní přísnosti trestati bude provinění lidu, odpadnutí od pravé víry, modloslužbu, nepravosti a přepych, věštili velký trest, který co nejdříve vzejde nad Israelem a Judou. A trest tento stihl brzo národ židovský; jako po rozkotání říše israelské obyvatelé od Assyřanů byli vyvedeni ze země, tak i Židé po pádu říše své odvedeni jsou do zajetí Babylonského.

Zajetí Babylonské.

Chrám boha pravého nalézal se v rozvalinách a posádka vojenská hlídala spustlé místo, by nikdo potajmu snad nemohl konati pobožnosť svou na posvátném tom místě. Budoucnosť zdála se býti beznadějná, poněvadž nebylo nejmenší naděje, že druhdy statný národ židovský se kdys opět shromáždí, jsa roztroušen po daleké říši babylonské. „Při řekách babylonských tu jsme sedali a plakávali, když jsme se rozpomínali na Sion;“ čteme v žalmu 136. „Na vrby uprostřed něho zavěšovali jsme harfy své, nebo tam dotazovali se nás ti, již zjímané vedli nás na slova písní a ti, již zavedli nás, říkali: „Píseň zpívejte

nám z písní sionských. Ale kterak zpívati máme píseň Hospodinovu v zemi cizí?“ I stalo se, že mnozí ze Židů, když v zajetí patřili na asijské divy Babylonu, na pestrý přepych a hojnosť kratochvil bujného velkoměsta eufratského, zapomněli na kamenitou půdu palestinskou a oddali se novému životu, těšíce se z toho, že zbaveni byli chudobné své jednotvárnosti. Ale nezkažené jádro lidu židovského nezapomnělo na rodnou zemi svou a zanechalo dědictvím dětem svým touhu po oněch místech, kdež vznešenými city u víře pravé byli naplněni. Oni pamatovali sobě slova proroků, dle nichž bůh jest daleko vyvýšen nad slabost a zlobu lidí; když lid jeho k němu se navrátí, chování své zlepší a srdcem mu sloužiti bude, Jehova chce v milosti své lidu svého šetřiti aneb uvalený trest zase zrušiti. Tvrdošíjný odpor srdcí zatvrzelých arci zlomí, svých věrných chce se ujmouti a když soudem jeho národ napraví se, znovu jej povýší a usadí na Sion. Vydatným rádcem v zajetí babylonském byl Židům kněz Ezechiel, jenž častěji od lidu byl tázán o radu a v jehož domě starší se shromažďovali, by ve jménu jich mluvil s Jehovou. Ezechiel dbal i v zajetí o řádné plnění obřadů náboženských a správné konání obětí, rovněž vyličuje již předem, jak chrám Hospodinův znovu bude vystaven a jaké povinnosti příslušeti budou kněžím, až Jehova Židy ze zajetí zpět vyvede. Tím určitěji hlásal bratřím svým, že jsou sice národem tvrdého čela a zatvrzelého srdce, však že Hospodin nemá záliby v zničení hříšníka, nýbrž v jeho pokání a zlepšení se a že je shromáždí ze všech zemí, do nichž byli roztroušeni. Proroctvími těmi udržována jest naděje lidu židovského na opětné znovuzřízení říše: možno bylo pouze, jak věřili, pomocí Hospodinovou a sice tím spíše, čím

horlivěji zajatci sloužili Hospodinu. Pod cizí vládou naučili Židé se vždy více a více považovati Jehovu za jediného a vlastního krále svého, který svůj věrný lid vyvede z porobenství! Stará víra utvrzovala se čím dále tím více v srdcích židovských a spasila i jich národnost.

Následky jeho.

Po několika desítiletích propuštěni jsou Židé od Kýra perského do domova svého; z počátku jen malá část jich pod Zorobabelem vrátila se zpět a počala ihned se stavbou chrámu a teprvé později za vůdcovství Nehemiova přistěhovali se noví, četnější zástupové, již obnovili sídelní město a zákony Mojžíšovy. Poučeni neštěstím hledali spásy v přesném zachovávání staré víry a štítili se každého styku s modloslužebnými pohany. Přes to v náboženských názorech pozdějších zjevný jest vliv náboženství iranského, s nímž v době zajetí byli se seznámili. Nesmrtelnost duše, nauka o z mrtvých vstání a soudu nad mrtvými byly v dobách starších Židům neznámy. Na mnohých místech starého zákona zničuje se každá naděje v onen život, jako kde dlouhý život a hojnost potomstva slibuje se v odměnu nábožnému neb hojnost statků pozemských v stodole a ve sklepě. (Přísloví 3, 9—10.) „Což prospěje Hospodinu tělo mé, když sestoupí ku hnilobě?“ volá žalmista (žalm 30. 10). Bude snad volati k tobě prach a popel neb hlásati tvé pravdy? U Joba 14, 7—12) pak čteme, že sice otesaný strom může ještě jednou zelenati se, člověka však, když se byl položil, že už nic nemůže vzbuditi ze spánku jeho. Arciť již starý zákon zná místo mrtvých, jež však neslouží ku mravní odplatě, než, dle líčení Joba,

jest místo beze světla naplněné věčnými hrůzami. Teprvé v dobách pozdějších vyslovuje se člověku útěcha, že jest myšlénkou boží; útěchu tu shledáváme u Jeremiáše (1, 5) a v žalmu 138.

Tak během doby říše židovská stala se pod nadvládou kněží přísnými zákony státem čistě náboženským; teprvé, když panovníci sýrští zmocnili se nadvlády, došlo k nové vzpouře Židů pod Makkabejci; tito bránili víru svou proti uchvatiteli Antiochovi, jenž židovské zřízení a náboženství zničiti chtěl. Na krátkou dobu Židé dosáhli úplné samostatnosti, jež však dlouho netrvala a vnitřními spory a sektářstvím zanikla a octla se v porobě pod panstvím římským. Brzo na to spatřil světlo světa v Betlémě Ježíš Nazaretský, zakladatel vznešeného učení křesťanského.

Hlava třetí.

Náboženství křesťanské.

Vznik křesťanství.

Učení křesťanské vzniklo právě v době, kdy národ římský dosáhl největšího zevnějšího rozkvětu svého; ač moc a sláva říše rozšířena byla po celém tehdejším světě vzdělaném, který se honosil skvělými plody písemnictví a uměny, přece celkem člověčenstvo v době tehdejší nalézalo se v hluboké nevědomosti, poněvadž ani řecké ani římské vzdělání nedovedlo proniknouti všemi vrstvami lidu. Staré náboženství řecké a římské pozbylo již vlivu na mysli a srdce věřících a zvrhlo se dokonale; člověčenstvo potřebovalo nového světla, jež by vyvedlo je z bludů vezdejších a směřovalo

za novým cílem s novými nadějemi. Tu do země židovské vsazeno jest zrno hořčičné, jež vzrůsti mělo v mocný strom života ku spáse člověčenstva; vše ukazovalo ku příští spasitele a vůdce, zora spásy zasvitnouti měla celému člověčenstvu. Kdežto Židé očekávali v Mesiáši krále moci pozemské, Římané pak vítali Augusta jako zakladatele zlatého věku, narodil se v zemi židovské v chudobě zakladatel učení křesťanského. Silné víry bylo třeba člověčenstvu, jež nemělo víry žádné, a tu dalo jemu učení Kristovo, které odvracelo oči lidí od věcí pozemských, hledělo zaujímati mysl lidskou světem oním a slibovalo blaženosť, kteréž nelze dosíci na světě tomto.

Význam jeho.

Od učení pohanských lišilo se podstatně, že učilo znáti boha jako ducha; čteme‍t u evangelisty Jana 4, 24. „Bůh jest duch; a ti, kteří se jemu klaní, v duchu a pravdě mají se klaněti.“ Arciť jmenují evangelia boha otcem nebeským a líčí jej jaksi v podobě lidské; mluva tato podmíněna jest nedostatky našeho myšlení, ježto ducha pouhého sobě představovati nedovedeme. Pokud zůstaneme lidmi, vždy budeme nuceni představovati si boha v podobě lidské. Evangelia pak hledí omeziti tento spůsob mluvy, že připouštějí pojmenování otce jen při bohu, jak čteme u sv. Matouše 23, 9. „A otce nenazývejte sobě na zemi, neboť jeden jest otec váš, kterýž jest v nebesích.“ S křesťanstvím a jedině při něm zjevuje se nám učení o dobrotivé prozřetelnosti, jak vysvítá z následovních slov evangelisty Matouše 10, 28—30, kde Kristus praví při rozeslání apoštolů: „A nebojte se těch, kteříž zabíjejí tělo, ale duše nemohou

zabíti, než bojte se raději toho, který může i duši i tělo zatratiti do pekelného ohně. Zdaliž neprodávají dvou vrabců za penízek a jeden z nich nepadne na zem bez otce vašeho? Vaši pak i vlasové na hlavě všickni sečteni jsou. Protož nebojte se; lepší jste vy nad mnoho vrabců.“ Proto pravý křesťan nemůže žádati, by bůh zasáhl do zákonného vývoje věcí přirozených, ano Kristus zakazuje přímo, by nikdo nechtěl sobě vyprositi něčeho pozemského, poněvadž dříve již jest postaráno o všechny skutečné potřeby člověka, než počne prositi; čtemeť u sv. Matouše 6, 5—8. „A když se modlíte, nebuďte jako pokrytci, kteří obyčej mají ve školách a na úhlech ulic stojíce modliti se, aby byli vidíni od lidí. Amen, pravím vám, vzali odplatu svou. Ale ty, když se budeš modliti, vejdi do pokojíka svého, zavři dvéře a modli se otci svému skrytě, a otec tvůj, kterýž vidí v skrytě, odplatí tobě. Modlíce se pak nemluvte mnoho jako pohané, nebo se domnívají, že by pro mnohé mluvení své byli vyslyšeni. Nepřirovnávejtež se tedy jim, neboť ví otec váš, čeho jest vám potřebí, prvé, nežli byste ho prosili.“

Modlitba Páně.

Modlitba Páně, která pak následuje, obsahuje jakýsi návod, dle něhož křesťané mají pokaždé zkoumati mravní a nábožnou povahu svou, síliti se u víře své a viděti ve všem, co potká nás, řízení boží. Napomíná nás, bychom odpustili i těm, kdož provinili se proti nám a končí prosbou, by víra v nás se stále utvrzovala a v dobrém sílila. Prosba za chléb vezdejší má jen zdánlivě ráz pozemský a dlužno ji pojímati jakožto díky za nový den života, který nám jest popřán. Za-

jisté vznešená tato modlitba Páně vyžaduje hluboké vroucnosti, když nemá zůstati beze vlivu na mysl lidskou; proto nemůže více s účelem se minouti, než když odříkává se modlitba tato mnohonásobně za sebou, jak při růženci jest v obyčeji. Vždyť Kristus sám varuje před opakováním modliteb, při čemž se ničeho nemyslívá, jak nahoře bylo řečeno. Nejdůležitější prosbou v modlitbě této jest prosba třetí, jež učí nás trpělivě a vděčně od boha vše přijímati, co jest usouzeno nám od dobrotivé prozřetelnosti jeho; i útrapy života mohou obrátiti se v zdroj vnitřního blaha, poněvadž vedou mysli k mírnosti a shovívavosti, při které jsou nejpřístupnější pravdám křesťanským. Vždyť útěcha nové víry hlavně určena byla pro mysli kleslé a srdce zlomená.

Mravouka křesťanská.

U křesťanů sebevychování člověka má počíti s poznáním vlastních vad; proto nakazuje se boj proti vší nelidskosti a zatvrzelosti a útrpnost k spolubližním; nikoliv pouze vražda, nýbrž každé bezpráví, nikoliv nevěra, nýbrž každý trestuhodný čin má se potlačiti. Čtemeť u sv. Matouše 5, 43—48. „Slyšeli jste, že řečeno bylo: Milovati budeš bližního svého a nenáviděti budeš nepřítele svého. Ale já pravím: milujte nepřátely své, dobře čiňte těm, kteří vás nenávidí a modlete se za ty, kteří vám protivenství činí a utrhají vám, abyste byli synové otce svého, jenž jest v nebesích, jenž slunci svému velí vycházeti na dobré i na zlé a déšť dává na spravedlivé i na nespravedlivé. Nebo milujete-li toliko ty, kteří vás milují, jakou odplatu míti budete? zdaliž i publikáni téhož nečiní a budete-li pozdravovati toliko bratří svých,

což více činíte? zdaliž i pohané toho nečiní? buďtež vy tedy dokonalí, jakož váš otec nebeský dokonalý jest.“ Není tedy zásluhou odpláceti lásku láskou, jak i pohané činí, nýbrž kletbu požehnáním, nenávisť dobrodiním, utrhání přímluvami. Křesťanství žádá od věřících přemahání přírody lidské, snahu po říši nebeské a zušlechtění lidské společnosti; čtemeť u Matouše 10, 32—33 37—38: „Kdožkoli tedy vyzná mne před lidmi, toho i já vyznám před otcem svým, jenž jest v nebesích. Kdožby pak zapřel mne před lidmi, zapřím i já ho před otcem svým, kterýž jest v nebesích. Kdo miluje otce nebo matku více nežli mne, není mne hoden, a kdo miluje syna nebo dceru více nežli mne, není mne hoden. A kdo nebéře na sebe kříže svého a nenásleduje mne, není mne hoden.“ Láska k rodičům, bratřím a sestrám má rozšířiti se na všechno lidstvo; všichni křesťané mají mezi sebou býti bratry a sestrami. Čteme u sv. Marka 3, 31—35: „Tehdy přišla matka jeho a bratří a stojíce venku, poslali k němu volajíce ho. A seděl okolo něho zástup i řekli jemu: Aj, matka tvá i bratři tvoji venku hledají tebe. I odpověděv jim řekl: Kdo jest matka má a bratří moji? A pohleděv na ty, kteří vůkol něho seděli, řekl: Aj, matka má a bratří moji. Nebo kdokoli by činil vůli moji, ten jest bratr můj i sestra má i matka.“

Šíření jeho v státu římském.

Tak křesťanství soustředilo všechnu snahu lidskou v bodu jednom, v světě onom, silnou věrou svou a láskou bratrskou vzbudilo v stoupencích svých onen svatý zápal, jehož vítězství nemohlo minouti. Židé sami opovrhovali učením novým,

za to národové evropští ujali se jeho a povýšili je na náboženství světové. Z Jerusaléma, kde první osada křesťanská povstala, rozšířilo se záhy do Antiochie, odtud do Efesu, odtud do Korinthu a odtud konečně do Říma, středu tehdejší vzdělanosti. Jako všechna nová učení i křesťanství našlo zprvu nejvíce stoupenců v nejnižších vrstvách lidu; jak se šířilo v říši římské, nevíme bezpečně, jenom tolik jest jisto, že již za Nerona žili v Římě křesťané a považováni jsou za sektu židovskou. Vlivem apoštola sv. Pavla utvořila se zde záhy obec křesťanská, jež měla svého staršího aneb kněze; z nich povstali biskupové římští a později papežové.

První křesťané byli Židé, již věřili v Ježíše jako v Mesiáše; proto žádali, by každý pohan, než přistoupí k nové víře, stal se dříve Židem a podrobil se zákonům Mojžíšovým. Když později více pohanů než Židů ku křesťanství přestupovalo došlo ku sporu mezi křesťany židovskými a pohanskými, který spor ještě před smrtí sv. Pavla rozhodnut ve prospěch pohanských křesťanů, načež obě náboženské strany splynuly v jednu — katolickou. Křesťanství netrpělo žádného spojení s pohanstvem, proti němuž stálo v přímém odporu; když pak křesťané zříkali se všeho podílu v obřadech a slavnostech pohanských, vyhýbali se úřadům a hodnostem státním, vzbudili nenávisť lidu a popudili proti sobě vládu římskou.

Boj s pohanstvem.

Stát viděl v šíření se křesťanstva urážku své moci, víra pohanská blud, stará filosofie ošklivou pověru. Ale nic naplat. Křesťanství bylo lidu potřebou a proto marno všechno vzpírání; deset

pronásledování prožilo křesťanství od doby Neronovy (64 po Kr.) až do počátku 4. století, kdy Diokletian vyznavače křesťanské po trýzních velikých dal hnáti ku oltářům obětním a páliti kostely a svatá písma. Přes všechno to šířilo se křesťanství mocně v státu římském, tak že během III. století překročilo již hranice státu římského. Záhy ujalo se v Alexandrii, hlavním městě egyptském, odkud hlásáno po celé Africe severní; při roztroušenosti Židů po celé střední Asii ujalo se i tu v Arabii, Persii a v Mesopotamii hned v prvních stoletích. Do západních zemí evropských proklestilo si v brzku cestu z Italie, jak svědčí o tom křesťanské osady v jižní Francii, jichž původ klade se do II. století po Kr.; legiemi římskými převedeno pak i do Španěl a Anglie. V boji tomto mezi křesťanstvem a pohanstvem bylo patrno, že pohanstvu nepomůže ani napodobování zásad křesťanských v příčině lidskosti, ani rozmnožení bohů pohanských; křesťanství vždy více nabývalo síly, opírajíc se o pevné zřízení a vznešené učení své. Boj rozhodný mezi oběma věrami blížil se ku konci; ještě jednou Celsus uvedl všechny hlavní námitky pohanstva proti křesťanství, jichž pravdivost mělo dotvrditi poslední pronásledování, arcit marné. Konečně, když Konstantin prohlásil víru křesťanskou za státní na místě víry pohanské, boj rozhodnut dokonale; ještě do doby Theodosia obě víry měly místa vedle sebe, kdy dvůr byl křesťanským, šlechta však posud pohanskou, až za něho počalo potírání řádů pohanských. Theodosius zakázal pod trestem velezrády vykonávání obětí a proroctví a dovolil, by pohanské chrámy byly zbořeny; hry nemravné jsou zakázány, osud otroků a zajatců jest zmírněn, vdovy a sirotci doznali ochrany

státu, církev i stát dělily se napořád o nadvládu nad lidmi. Pohanský posvátný oheň bohyně Vesty uhasnul, věštírny starodávné jsou uzavřeny a staří bohové ustoupili víře Ukřižovaného; jen v krajích vzdálenějších a hornatých udrželo se ještě pohanské náboženství po jistou dobu, rovněž ve školách některých filosofů řeckých, až za Justiniana i tato škola v Athénách jest úplně zrušena a posledních sedm filosofů se vystěhovalo do Persie. Tak v době Justinianově křesťanství dostoupilo veliké moci a vážnosti; dosud nedostávalo se církvi hlavy jednotné, ač tři biskupové t. římský, cařihradský a alexandrinský soupeřili o nadvládu mezi sebou. Ještě za doby říše Západořímské býval v bojích těchto veskrz vítězem biskup římský jak vážným tak i vznešeným chováním svým; i vyvinul se takto primát biskupů římských, papežů, jenž upřímně všude v době pozdější jest uznáván, poněvadž potřeba jednoty byla zjevna.

Mnišství.

Náklonnosť obyvatel krajin jižních a východních ku životu samotářskému nabyla učením křesťanským vážné moci, jež vedla ku vzniku řeholnictví církevního. Již ku konci třetího století Egyptan Antonín opovrhnuv bohatstvím a statky zvolil sobě poušť za sídlo své a shromáždil mnichy, již rozptýleně tu žili, k životu společnému; žák jeho Pachomius naučil je pak žíti v uzavřených budovách (klášteřích), dle předepsaného pořádku. Slib chudoby, tělesné čistoty a poslušenství každý mnich měl plniti; výživy měl se dodělati prací ruční.

Toť počátek řádů mnišských, v dějinách středověkých tak důležitých. Arcif, že v dobách po-

zdějších šlechetné tyto záměry jsou znešvařeny, když mnozí lidé, zvláště z tříd nižších, jen z lenosti mnišství se oddávali, by snadno sobě život bezstarostný zaopatřili; tím zvrhly se mnohé kláštery, zvláště v krajinách východních.

Za to prospěly hlavně v Evropě od doby, kdy působením sv. Benedikta z Nursie, zakladatele řádu benediktinského, nový rozvoj řeholím jest zabezpečen, poněvadž vedle přísné kázně nakázáno bylo klášterníkům zabývati se čtením a opisováním knih a učiti vědám. Řehole naučily tehdejší lid poslušenství a pokoře, což veledůležito v době, kdy státy se tvořily; mimo to jimi mnoho země neúrodné jest obráceno v kraje žírné.

Rozvoj církve za středověku.

Jako pro zevnější rozvoj národů evropských, tak i o duchovní stránku bylo v prvních dobách středověku jen kláštery postaráno. Vydatných služeb poskytl církvi nový řád benediktinský, jenž s velikou horlivostí jal se přičiněním papeže Řehoře I. apoštolovati mezi národy germanskými. Římský opat Augustin se 40. bratřími opustil Řím a vydal se k Anglosasům, jež obrátil na víru křesťanskou; ano v brzku z Anglie vycházeli do Němec odhodlaní věrozvěstové křesťanští, mezi nimiž největších zásluh sobě dobyl sv. Bonifacius. Katolictví v Německu valně jest rozšířeno a zabezpečeno arcibiskupskou stolicí mohučskou; nejslavnější klášter fuldenský stal se školou duchovenstva německého. Když za Karla Velikého Frankové pomocí meče jali se šířiti křesťanství u kmenů pohanských, ukázal se záhy spůsob tento zcela nevhodným; jen násilně podařilo se vnutiti Sasům posud svobodným řády křesťanské, kdežto Bodrci,

věrní spojenci Franků proti Sasům, nepřijali učení Kristova; i poplatní Srbové a Lutici zůstali v pohanství. V Dánsku sice působil horlivě pro věc víry apoštol severu, sv. Avisgar, ale nátisky Normanů mařily všechnu jeho práci. Za to Bulhaři následkem poslovanění a vlivem sousední říše Byzantinské za Borise přijali křesťanství, a rovněž moravský kníže Rostislav vyprosil sobě od byzantinského císaře Michala slovanské apoštoly Konstantina a Methoděje (863), by lid jeho pokřestili. Ti užívajíce jazyka slovanského při výkladech a službách božích nalezli veliké obliby a tak ujalo se křesťanství záhy v celé říši Svatoplukově; vliv arcibiskupa Methoděje zasahoval z Moravy do Čech, Uher i Malopolska. Vpády Maďarů přetrhly na čas blahodárnou činnosť tuto, jež oživena až teprve v II. polovici 10. století a spolu zabezpečena založením biskupství pražského (973), arcibiskupství hnězdenského v Polsku a ostřihomského v Uhrách (1000).

Od Bulharů křesťanství nalezlo cestu i na Rus, kde metropoliti kyjevští původně pocházeli z říše byzantinské a odkud původ svůj měly první kláštery na Rusi. Jenom při moři Baltickém zbyl pohanský ostrov národů slovanských a litevských, když i mezitím v Skandinavii a na Islandě křesťanství se bylo ujalo.

Rozkoly v církvi.

Ale již hrozil církvi posud jednotné rozkol, jejž spůsobil spoluvládce Michala III., císaře byzantinského, Bardas; zprvu týral patriarchu cařihradského Ignacia a když nemohl u papeže Mikuláše I. toho se dodělati, by na místě sesazeného

patriarchy povýšen byl na vysoký úřad ten dvorský tajemník, nekněz Fotios, učinil tak sám. Lstný Fotios převedl věc svou osobní na pole náboženské a prohlásil církev západní pro obyčej její, hlavně ctění obrazů, za bludařskou. Ač později Fotios jest zase odstraněn, trvaly spory a hádky dále a vedly v polovici 11. stol. ku odštěpení se církve východní od západní. Když na to papežové jali se pracovati k úplnému vymanění duchovenstva z moci světské, spůsobeny boje o nadvládí mezi mocí církevní a světskou; papežství zůstalo v bojích těch vítězem a jalo sobě přivlastňovati nadvládu nad celým světem křesťanským, k němuž mu nemálo přispěla i doba nastalých válek křížových. Tento rozvoj moci církevní ve spolku s nadbytkem statků církevních vedl v době pozdější ku mnohým zlořádům v církvi, proti nimž jali se vystupovati záhy mužové, chtíce provésti nápravu církve. Pro nás důležitosti má hnutí národa českého, spůsobené vystoupením mistra Jana Husi a válkami husitskými. Když hnutí toto jest potlačeno, vzplanulo brzy na to v Německu působením Martina Luthera, jež v následcích svých vedlo ku odtržení národů germanských od církve katolické a k založení učení protestantského.

Křesťanství v krajinách zámořských.

Mezi tím i poslední pohanský ostrov v Evropě zmizel a rovněž započato se šířením křesťanství v nově objevených zemích zámořských.

Řád jesuitský velikých zásluh sobě získal o církev katolickou v Americe, kdežto v jižní Africe vydatně pracoval řád františkánský; missie tyto nabyly ještě větších rozměrův, když r. 1622 zřízen v Římě papežem Řehořem XVI. zvláštní sbor ku

podnikání missií. Učení katolické ujalo se tak v celé Americe jižní a střední, v Americe pak severní šířilo se příchodem přistěhovalců učení protestantské. V minulém století dosti mdle pracovaly missie, za to rozvinuly se měrou posud nevídanou ve století našem. Zřídlem katolických missií, jež vydatněji pracují než protestantské, ač jsou v počtu menším, jest uvedený ústav missionářský v Římě, kdežto protestantských hlavním sídlem jest Anglie; církev pravoslavná jen málo se stará o rozvoj svého učení.

Zásluhy křesťanství o lidstvo.

A tak úsilovnou prací touto křesťanství čítá ve všech dílech světových vyznavače své v počtu 400 milionů; proto jen neznalost může učení Buddhovo výše ceniti než křesťanství, že prý dosáhlo stejný počet vyznavačů jako křesťanství bez slibů odměny za skutky dobré, neb trestu za zlé. Ale jak jsme již ukázali, nemá se věc tak, ježto i učení Buddhovo zná říši nebeskou bohatě vystrojenou i peklo se všemi hrůzami. Ti pak, kdož tak činí, zapomínají, že všecky lidské snahy nalezly vždy v učení křesťanském největší podpory; učení křesťanské pracovalo a provedlo zrušení otroctví, zasazovalo se vždy vřele o uznání stejných práv v životě veřejném a budilo vřelý soucit se všemi trpícími. Kdož upírati by chtěl zásluhy, jakéž církev křesťanská o rozvoj věd i umění si byla získala?

Výčitky, jež činí se křesťanství pro jeho nesnášenlivost, pro pronásledování kacířů, války náboženské a inkvisici, nemohou se týkati učení, nýbrž služebníků jeho, kteří učení lásky křesťanské zvrhli v pravý opak. Proto nikdy nemohl vznik-

nouti spor o mravní zásady křesťanství, jež vznešeností svou vynikají, než o věrouku, jak byla ustanovena sněmy církevními. Vždyť Kristus sám bojoval proti onomu Židovstvu, jež se zvalo pravověřícím, a prohlásil se rozhodně proti hlasatelům článku víry slovy u evang. Marka (7, 7.): „Dobře prorokoval o vás pokrytcích Isaiáš, jakož psáno jest: Lid tento ctí mne rty, srdce pak jejich daleko jest ode mne. Ale nadarmo mne ctí učíce učení a ustanovení lidská.“

Hlava čtvrtá.

Učení Mohamedovo.

Staré náboženství Arabů.

Jako Židé jsou Arabové původu semitského. Mezi nimi měli před Kr. největší vzdělání Sabiové, sídlící v jižní Arabii; vpádem vojsk římských přešla moc Sabiů na Himjarity, sousední obyvatele, kteří již před tím byli opanovali Habeš a zde osadu založili. Staré náboženství Sabiů bylo ctění slunce, jehož střediště bylo obětní a poutnické místo Ryam; vzývali již boha nejvyššího a byli jen proto modláři, že vedle něho ctili řadu nižších bohů, jichž sídlo kladli do oběžnic. Modlili se ku Kaabě, slavnému to chrámu arabskému, o němž vypravováno, že jej Adam na rozkaz boží s pomocí andělů založil. Kaaba byla v území Miniů, s důležitým místem Mekkou. Miniové byli kočovníky a proto konali náboženské obřady své pod širým nebem, na jaře pak slavili na oslavu bohů velký svátek, který měl jim zabezpečiti ochranu bohů při jich obchodních cestách a zá-

roveň zjednati mír všeobecný mezi nimi na dobu 4 měsíců. V pozdějších dobách Miniové přenechali hynouci obchod a zároveň obstarání slavnosti obyvatelům Mekky, kteří vlivem sýrských křesťanů dali slavnosti ráz křesťansko-židovský. Již z dob Šalamounových bylo se totiž učení židovské ujalo v Habeši, ve 4. pak století po Kr. vniklo tam i křesťanství, kdežto současně učení židovské v Arabii nalézalo půdy rozhodné. Vlivem těchto učení krátce před vystoupením Mohameda zavedeno v Mekce ctění společného boha, Allaha, o kterém není známo, jaká představa se původně k němu pojila; zdá se, že míněn tím byl bůh Saturnus, jehož úcta mezi Semity byla v nejstarších dobách hojná. Jeho barvou je totiž barva černá a z kamene černého zrobena byla modla v Kaabě. Sem ku Kaabě putovali kmenové arabští a tak i Sabiové již znali povinnosti postu, modlitby a almužny, jak vysvítá z toho, že třikráte denně modlili se činíce při tom poklony a postili se po celý měsíc, kterýž půst dvoudenní slavností se zakončoval.

Viděti z toho, že mezi Araby byla veliká rozháranost v názorech náboženských.

Život Mohamedův.

Tu na počátku 7. stol. po Kr. vystoupil mezi Araby Mohamed jako prorok a zakladatel víry nové; pocházel z vážného rodu Kurejšovců, jemuž opatrování Kaaby bylo svěřeno. V mládí svém konal časté cesty po zemích sousedních a seznal přednosti učení židovského a křesťanského před pohanskou naukou arabskou. Pojav bohatou vdovu Chadidžu za manželku, zaopatřil sobě život bezstarostný, který zasvětil přemýšlení o víře nové.

Že Židé očekávali stále nového Messiáše, a Kristus byl slíbil, že miláčkům svým pošle utěšitele, který by je vedl ku pravdě, vzbudilo v něm domnění, že on jest, jehož svět potřebuje. Častěji trpěl křečemi a záchvaty, což podporovalo ho v domněnce, že jest ve spojení s anděly a má rozmanitá vidění. Teprve v 40. roce vystoupil na jevo s učením svým a začal hlásati: „Není boha mimo boha a Mohamed jest jeho prorok.“ Mimo ženu jeho, přítele Abu Bekra, strýce Ali a několik příbuzných nikdo nevěřil v jeho poslání, ano vzpourou donucen jest utéci se z Mekky do Mediny 16. července 622., kterýž útěk jest počátkem letopočtu mohamedánského. Zde nalezl spojence i věřící, s nimiž pustil se do boje proti pohanským bratřím a i Židům, až si vynutil i návrat do Mekky.

Teprve nyní, ač s velikou nedůvěrou Arabové podrobili se vítězi a čerpali z jeho štěstí víru v jeho poslání, tak že v brzku celá Arabie věřila v boha jednoho. V posledních svých letech používal Mohamed křečovitých záchvatů svých ku zjevení, když se jednalo o účely velmi podivné; tak ku př. než osmou ženu do svého domu uvedl, žádala tato dříve zvěděti, zda to vůlí boží, což se pak i stalo. Rovněž, když jiné ženě slíbil, že zavrhne milenku koptickou a brzo zželelo se mu slibu jeho, dal sobě bohem říci, že sliby ženám dané jsou neplatny. Tak Mohamed stal se v stáří šibalem, když v mládí sám byl podlehl klamům. Jinak spojoval vážnosť v chůzi s příjemným chováním, byl dobročinným, žil jednoduše a domácně. Zemřel v jedenáctém roce hidžretu; hrob jeho v Medině stal se záhy místem poutnickým jako rodné město jeho Mekka již ode dávna bylo.

Učení jeho.

S učením svým Mohamed zprvu obrátil se ku třídám nižším, ježto tyto, jsouce bez vyššího vzdělání, přístupny jsou řečem úchvatným a v divy snadno věří; ale i mezi nimi učení jeho nalezlo, jak jsme slyšeli, zprvu malou víru a teprve bojem nabylo vážnosti i vlivu. V náboženském zákoníku, zvaném koranu, zjevny jsou tři ony doby rozvoje, kdy Mohamed vystoupil jako oprávce staré víry, zakladatel nové, a konečně jako zákonodárce a kníže.

Koran skládá se ze 114 oddílů, jež se zovou sury a jsou rozličných rozměrů od verše jednoho až ku celému kázání; vedle věrouky a mravouky obsahuje předpisy obřadní a zákoník občanský. Mohammed hlásá věčného, jím na novo zjeveného boha, tvůrce a zachovatele všehomíra; však proti trojici božské obrácena jest 112. sura, obsahující vyznání moslemínů, jež činí se při nejsvětějším okamžiku pouti mosleminské, kdy moslemín líbá černý kámen Kaaby: „Mluv: bůh jest jeden, věčný bůh! On neplodí, není také zplozen, žádná bytost mu není rovna!“

Mohamed prý byl několikráte navštívil Jerusalém, ctil Krista a Ducha sv., kteréhož měl za jeho sestru; trojici křesťanskou nahradil ve své víře, že tři bohyně Mekkanů pohanských, bohyně osudu, v nové víře učinil anděly. Hlásal i z mrtvých vstání a víru v onen život, kde dobří a věřící hledí Hospodinu tváří v tvář, zlí a nevěřící pak naleznou trest; nauku tuto přejal od předchůdců svých, zvaných hanyfů, kteří ctili jednoho tvůrce světa a očekávali soud při budoucím z mrtvých vstání. Mohamed zval sebe hanyfem a Abrahama zakladatelem toho učení, jež má značiti čistou

víru v boha jednoho; jinak učení toto zove se islamem, vyznavači jeho moslemíni.

Mravouka.

V mravouce zákonodárce napodobil zákonník Mojžíšův, jenž sestaven ve dvou odděleních vždy po pěti. Jeho desatero přikázání zní: 1. Nepoznáš mimo boha jiných bohů. 2. Budeš ctíti rodiče své. 3. Nezabiješ dětí z obavy, že je neuživíš. 4. Zachováš cudnost. 5. Budeš šetřiti životů jiných mimo případy, kde spravedlnost jinak velí. Na to následují rozkazy: 6. Nedotkneš se jmění sirotků. 7. Budeš šetřiti spravedlivé míry a váhy. 8. Nebudeš přetěžovati otroky své. 9. Jsa soudcem, budeš nestranným. 10. Přísaha bude ti posvátná i spolek s bohem.

Mohamed ponechal i obvyklé pouti do Mekky a obyčej obřízky novorozených chlapců, jehož původ odvozoval od Abrahama; dle orientálských zvyků nakázal věřícím svým modliti se pětkráte denně obličejem obráceným k Mekce, postiti se a dávati almužnu, zakázal píti víno a jísti maso vepřové, jež platí v krajinách východních za nečisté. Povolil i mnohoženství, totiž zákonné čtyři ženy a neobmezený počet otrokyň; byltě v ohledu tom prorok sám velice slabý a nedovedl vlastním chtíčům odolati. Od sňatku svého s Zeinebou vydal i zákony k obmezení ženské svobody, kdežto dříve ženy Arabů těšily se velké svobodě, byly ve vážnosti, braly podílu ve válce nabádajíce jinochy k udatenství a měly vliv na jednání smírná. Dříve děvčata svobodnou volbou voliti si mohla muže a svůdníci nalézali velkého potrestání; žena v postavení svém byla skoro rovna muži. Od doby islamu učiněna ze ženy zajatkyně haremu,

který arciť již mnohem dříve býval; nyní ale pouta jeho jsou utužena, tak že vážnosť a postavení ženy zničeno úplně a žena z rovnosti s mužem stala se jenom věcí. Koran již vylučuje ženy od návštěvy mečet a veřejných modliteb. Na druhé straně nelze neuznati, že islamem vykořeněn zlořád, který u starých Arabů byl obvyklý, totiž utracení novorozených děvčat, jež velmi zhusta se dálo; rovněž osudu otroků ujímal se vřele islam. Ale jaký rozdíl tu mezi křesťanstvím a islamem! Kdežto křesťanství zasazovalo se o zrušení otroctví a mnohým otrokům pro vždy zjednalo svobodu osobní, v Evropě pak i nevolnictví všemu učinilo konec, islam spůsobil, že mírnější jednání s otroky místo by vedlo k jich vybavení, zachovalo je v tomto stavu, tak že ve všech státech mohamedánských otroctví je zřízení, jež úzce souvisí s náboženským a státním. Mohamed věřícím svým učinil hlavním zákonem, by šířili islam vší mocí a jinověrce hubili ohněm a mečem, když nechtějí víru tuto přijati; by dodal jim odvahy a zmužilosti, hlásal, že osudy života od boha již napřed jsou určeny. Věčné zatracení jest dle neodvolatelného soudu božího určeno těm, jež potkati má; neb kdyby byl Allah chtěl, věřili by lidé všichni, však bez jeho vůle žádná duše nedojde ku víře. Těm, kdož padnou v svatém boji za víru, slibován vchod do ráje plného smyslných radostí; v koranu vyličují se jeho stinné vodotrysky, vzácné zahrad ovoce, skvostné pohovky a k službě blažených určené panny černooké, plny všech půvabů, by věčným vyhověly žádostem. Arciť obsahuje koran i místa, kde omamující líčení toto uvádí se jen jako podobenství; ale tolik jest jisto, že doslovné pojímání

těchto působilo vábivě na mnohé a získalo je islamu.

Šíření islamu.

Brzo po svém založení islam rozšířil se z Arabie po Egyptu a po Africe severní, odkud v osmém století překročil i do Evropy na poloostrov Španělský, kde arciť za stálých bojů s křesťanstvím udržel se po celý středověk. Současně, co tu jeho panství učiněn konec, zavládl nad poloostrovem Balkánským, když Turci zmocnili se Cařihradu; většina obyvatelstva, Slované a Řekové zachovali víru křesťanskou, jen v Albanii a mezi Bosňany nalezl půdu. V Asii podařilo se Arabům již v století 8. vniknouti do Indie a založiti četné osady na pobřeží Malabarském; přece byl islam z počátku tu jen trpěným náboženstvím, až okolo r. 1000 po Kr. i zde nabyl vrchu, když založením říše Velkomongolské mohamedánští vládcové ovládli poloostrovem. Z Indie Přední ujal se islam během ostatní doby středověku dále v Indii Zadní a na velkých ostrovech Sundayských; za našich dnů dospěl nejdále na anstralský ostrov Novou Guineu, kdežto na Filippinech moslemíni ustoupili zase křesťanům a pohanům a rovněž na ostrovech indických počet mohamedánských náčelníků valně se menší. Rovněž záhy vnikl islam do Číny dílem z Kašgaru, dílem obchodníky arabskými, kdež šíření jeho koncem 9. století učiněn konec pronásledováním cizinců a moslemínů; od doby té živořil až zase před několika léty učiněn pokus ku založení zvláštního mohamedánského panství v krajině Synnan. Nové panství toto však brzo od Číňanů zase jest vyvráceno. V Africe dostal se islam z krajin pobřežních v 11. století

do krajin, jež sousedí s jezerem čadským a brzy na to i do krajin, jež rozloženy jsou při řece Nigeru. Podél Nilu postupoval pozvolněji, tak že teprvé v 17. století vniknul do Darfuru. Posud v Habeši vytlačuje křesťanství a šíří se mocně za doby naší v Africe střední mezi Negry, jimž jest náboženstvím vzdělávajícím, hodě se výborně pro jich kraje a mravy. Rovník není více islamu mezí nepřekročitelnou a missionáři prorokovi cestují po říších tamnějších hlásajíce koran a obracujíce obyvatele na víru Mohamedovu. Nejen lid naslouchá slovům jich, ale i pohlaváři kmenů jednotlivých, což při velkém jich počtu — sídlíť skoro v každé třetí vsi taký potentát — jest důležito. Missionáři slibují Negrům, jež přijímají islam, že stojí blíže bohu než křesťané, jichž učení není prý tak čisté jako mohamedánské; rovněž působí na Negry mocněji, že missionáři mohamedanští jsou bez platu a chudí, kdežto křesťanští rádi se obklopují nadbytkem. A tak podléhá mezi Negry křesťanství islamu. Moslemíni středoafričtí jsou arciť daleko pozadu za svými spoluvěrci evropskými a severoafrickými; jich kněží živí se skoro všichni ruční prací, slynou nevědomostí a znají sotva koran čísti a překládati. Přece patrný jest rozdíl mezi pohanem a moslemínem, který poslední nutkán jsa věrou ku písmu a čtení koranu, vyniká tudíž duchem nad onoho, u něhož není řeči o učení a vzdělání. Proto moslemíni v středoafrických městech jsou v držení obchodu a průmyslu a těší se blahobytu, kdežto pohané se spokojiti musí s orbou, denní robotou a lovem. A tak učení Mohamedovo působí blahodárně, vzdělávajíc mnohé národy, arciť jen takové, již na nízkém jsou stupni vzdělanosti. —

Hlava pátá.

O kolébce čelnějších náboženství.

Jihozápadní Asie kolébkou čelnějších náboženství.

Již arabští zeměpisci byli pozorovali, že kolébky čelnějších náboženství nalézají se v jihozápadních částech Asie v sousedství obratníka raka. Tak shledáváme, že Indií prochází obratník severní as v severní třetině; rovněž že Arabie tímže obratníkem se rozděluje ve dvě polovice. Rovněž něco málo na sever od tohoto obratníka rozkládá se vysočina iranská; nejdále arciť od něho nalézá se pak Palaestina. Okolnosť tato nutí nás ku zvláštní pozornosti; arciť může se nám namítati, že právě v těchto krajinách vyvinula se také nejstarší vzdělanosť lidská, a tudíž i rozvoj náboženský zcela jest přirozený. K tomu dokládáme, že i v dobách pozdějších, když již vzdělanosť byla od obratníka postoupila do krajin severnějších, jihozápadní Asie zůstávala i na dále kolébkou náboženství.

Dokladem k tomu jest nám křesťanství, které neobjevilo se ve vlastním středu říše římské, nýbrž ve vzdálené Palaestině, dokladem k tomu jest Islam čili učení Mohamedovo, jež 600 let později původ svůj vzalo v Arabii. Příčinou toho zdá se býti povaha země, a celý způsob života v krajinách obratníkových oproti krajinám pásu mírného. Vždy totiž bylo člověku bydlícímu v pásmu chladnějším, mírném, bojovati dosti krutě, by uživil se a ukojil hlavní potřeby své, tak že mu nezbývalo mnoho času ku modlitbě a přísnému přemítání o věcech duševních.

Jak daleko lépe jest opatřen v těchto věcech

člověk pásu horkého! Tam příroda hojnou štědrostí svou zbavuje ho namáhavé práce přílišné; vedro pak umrtvující tělesné síly, tím spíše při nečinnosti poskytuje hojnější příležitosti ku rozjímáním rozmanitým.

Nauka Buckle-ova o vzniku náboženství.

Vlivu přírody na ducha lidského a obráceně zase vlivu ducha lidského na přírodu všiml sobě v době nejnovější slavný učenec anglický, J. T. Buckle; ve svých dějinách Osvěty anglické učí zcela zřejmě, že vůbec všecky osudy lidstva, jeho pokrok a úpadek, jeho štěstí a neštěstí jest výsledkem dvojího toho vlivu. Na jedné straně spatřuje ducha lidského, který poslouchá zákonů bytosti vlastní a vyvíjí se zcela dle povahy své, když totiž není pozměněn živly zevnějšími. Na druhé straně vidí přírodu, jež stejně, jako duch lidský působí dle zákonů svých, stále však jsouc ve styku s duchem lidským, své vášně budí. Z ruchu tohoto stává se, že činy její obracejí se často v směr docela jiný, než by byly se vyvinuly bez těchto překážek. Buckle všecky události chce vysvětliti ze vzájemného vlivu člověka na přírodu a přírody na člověka. Pročež nebudeme se diviti tomu, když slyšíme, že i tímto spůsobem snaží se osvětliti původ největších událostí společnosti lidské, totiž vznik náboženský, ukázati, jaká asi jest vnitřní spojitosť mezi náboženstvím a jich kolébkou.

Každému z nás známo jest, jak mocně působí na člověka povaha podnebí, ve kterém žije, potrava, kterou se živí, dále i povaha půdy, jakou člověk obývá. Jich vlivem učenec anglický hledí vysvětliti hromadění a roztřídění bohatství u jednotlivých národů. Těmto třem pak vlivům při-

pojuje ještě čtvrtý, totiž rozmanité úkazy přírodní, o nichž hlásá, že nepůsobí ve hmotnou stránku lidstva, nýbrž, že mají rozhodný vliv na duchovní činnosť člověka. K nim pak chceme blíže přihlédnouti.

Jest jisto, že ze všech úkazů přírodních značně působí na obrazotvornosť naši zvláště ony, jež vzbuzují v nás pocity bázně neb obdivu, a naplňují nás představami o jakés činnosti velemocné. V případech takových člověk srovnávaje sebe s mohútností a velebností přírody cítí se málomocným a nepatrným; duch jeho třese se před nekonečným a nevyzpytatelným zjevem. Kde však díla přírody nemají ráz velkoleposti, člověk brzo spřátelí se s povahou její a stává se důvěrným jejím soudruhem. Jsou úkazy přírodní, jež mocný vliv mají na obrazotvornosť člověka; k takovým počítána především zemětřesení, jednak pro náhlý a nenadálý jejich příchod, jednak pro hojnosť obětí, jež vyžadují. Čím jsou častější, tím větší rozšiřují bázeň, jak dokazuje cestovatel Tschudy o obyvatelích Peruánska, kde každé nové neštěstí zdvojuje všeobecnou málomyslnosť, tak že bázeň stává se často nesnesitelnou. Mysl lidská v stálém jest rozechvění, a člověk, vida hrozná nebezpečí, jež nemůže odvrátiti, cítí se slabým a hledá pomoci nadpřirozené, často oddává se pak pověře; dokladem jsou Buckleovi Italie, Španěly a Portugalsko, ve kterých zemích zemětřesení jsou častější a zhoubnější, než ve kterékoliv z ostatních zemí evropských. A což tam shledáváme? Pověrčivosť tam bují vůčihledě, a nejmocnějšími jsou pověrčivé třídy obyvatelstva. U národů nevzdělaných všecka nebezpečí připisují se vlivu nadpřirozenému; lid tu nepodrobuje se pouze nebezpečí, než i koří se jemu, jak vypravuje se o

Indech, kteří žijí v lesích Malabarských a kteří modlí se ke všemu, od čehož obávají se nebezpečí.

Takový stav vedl v mnohých zemích ku ctění dravých zvířat a jedovatých hadů. Na ostrově Sumatře ku př. obyvatelé neradi zabíjejí tygry, ač ohromné jim spůsobují škody, a rovněž v Habeši pokládají hyény za čarodějnice. Zvláště v krajinách tropických spousty, jež spůsobila zvěř dravá, řádění orkánů a bouřek, zemětřesení a nebezpečné nemoci tlačily lid břemenem mocným a měly v zápětí, že obrazotvornosť nabyla rozhodného vrchu nad rozumem.

Buckle dovozuje mínění své z povahy indického písemnictví. Jak v něm obrazotvornosť měla místo, svědčí ta okolnosť, že i díla mluvnická, dějepisná a zeměpisná, počtářská a lékařská sepsána byla v řeči vázané čili básnické. Vlastní pak díla básnická oplývají bezuzdnou obrazotvorností; lidé prý žili v dobách starých 80.000 let, svatí pak více 100.000 let. Jakýsi král Judhištú vládl prý 27.000 let, jiný 66.000, kteří zajisté zemřeli ještě mladí, kdežto jsou i doklady, že básníci doby starší žili až i $^1/_2$ milionu let. Nejpodivnějším zajisté jest vladař, kterého Indové považují za prvního krále, prvního poustevníka a prvního svatého; o něm vypravuje se, že žije v staré době čistoty a ctnosti, stal se králem, když mu bylo 2 miliony let, panoval 6,300.000 let a že žil ještě 100.000 let, když byl vlády se zřekl. Obrazotvornosť, jak vidíme, ovládala dokonale rozumem; a jak divu, ptá se Buckle, že tomu tak jest, vždyť příroda indická hrozivě ochromuje mysl lidskou. Vedle hrůz podnebí tropického vypínají se v Indii nebetyčné hory, z nichž mocné proudy vody se ženou; nekonečné, husté pralesy

pokrývají četné plochy, po obou stranách velká moře s divokým příbojem a častými bouřemi obklopují zemi, což vše dojímá hluboce mysl lidskou, ukazuje člověku jeho nicotu a marnost všeho namahání, by boj podstoupil s přírodou. Proto povaha lidu indického měla i má obraz sklíčenosti. Jaký vliv okolnosti tyto měly na víru lidu, jest zřejmo; víra založena jsouc na strachu, vážila sobě nejvíce bohů, kteří uváděli se v souvislost s představami strachu. Hrozné pak byly představy takých bohů, ku př. boha Šívy; týž bůh představován jest jako bytosť ohyzdná, jež opásána jsouc hady, na krku má obojek z kostí lidských a v ruce drží lebku člověčí. Obdařen jest třemi oky a zahalen na znamení divokosti kožní tygří; jako šílenec bloudí okolo, maje na levém ramenu hada jedovatého. Ženou jeho byla Doorga, která představována jest s tělem temnomodrým a čtyřmi rameny; vnitřní ruku měla červenou na znamení krvežíznivosti nenasytné, jazyk visel jí z úst, kolem pasu měla navěsené ruce obětí, kdežto krk krášlil zajisté podivně obojek s lidskými hlavami. Učenec náš poukazuje tu ku náboženství starých Řeků, u nichž i v nejprvnějších dobách rozvoje náboženského nenalezáme ničeho podobného. Rozdíl tento vysvětluje si z menšího počtu příčin ku bázni, pročež prý i víra z bázně této jest daleko obyčejnější. Řekové necítili potřeby zaváděti v náboženství svém také pocity bázně, jaké jsou obyčejny Indům, kterým na tom bylo záleženo, by protiva mezi člověkem a bohem byla co možná největší.

Proto bohové indičtí mají něco hrozného u sebe ku př. Višnu 4 ruce, Brahma 5 hlav, kdežto řečtí bohové objevují se v pravidelné podobě lidské. Jaký jeví se nám rozdíl v uměleckém výrazu obou

náboženství, taký shledáváme i v podání náboženském. Čteme zajisté v knihách indických o činech bohů, jimž nemožnosť má dodati ráz božství; u Řeků naopak shledáváme bohy s vlastnostmi lidskými, byť i stupňovanými. Tak ku př. chladnosť žen představována v bohyni Dianě, jich krása a smyslnosť ve Venuši, jich pýcha v Junoně, jich ženské vlastnosti v Minervě; dále bůh Neptun byl plavcem, Vulkanus kovářem, Apollo někdy hercem někdy básníkem, někdy pastuchou, Kupido byl nezbedný hoch, který hrál si s lukem a šípem, Jupiter zamilovaný, dobrosrdečný král, kdežto Merkuru udělován brzo úkol věrného posla bohů, brzo sprostého zloděje. Indové kořili se více síle nadlidské, Řekové pak více ctili sílu lidskou, jak ukazuje jich ctění héroů č. hrdinů. V krajích tropických, kde příroda stále člověka upomíná na málomocnosť jeho, nemohla arciť tato úcta vzniknouti. Za to arci v Řecku, kde člověk, jsa méně závislý na zjevech zevnějších myslil více o sobě a neopovrhoval svou přirozeností, ano spíše hleděl ji povznésti zbožňuje i předky své. Obrazotvornosť, které Indové nemohli zniknouti, ztratila v Řecku povahu svou, ježto rozum nabyl tu příslušného práva svého, obmezuje a krotě výrůstky její. Z toho znamenitý rozdíl v celém duchovním rozvoji obou národů vůbec a v jich náboženských názorech zvláště.

Námitky Peschlovy.

Proti těmto důvodům Buckleovým o vzniku náboženství staví se národopisec Peschel, uváděje doklady, kde hojnosť úkazů přírodních nevede ku týmž výsledkům. Japonsko zajisté trpí velmi častými zemětřeseními a přece obývá je národ, který povahy jest veselé, který rád oddává se

šprýmům a kratochvílím, jsa ve věcech náboženský lhostejným. V Rusku, které jest skoro zcela prosto zemětřesení, pověrčivosť posud hojně jest rozšířena. Co se týče vlastní Indie, Peschel uvádí, že osvěta indická vyvinula se hlavně v Hindostanu, tudíž v zemi, položené při řece Ganze, mimo Bengálsko. V Bengálsku pak zemětřesení není, za to prý jsou tam náhradou hrozné vichřice námořní.

K tomu připomíná Peschel, že bouře tyto jsou hrozny jen nejbližším krajinám pobřežním a že nezasahují za hranice Bengálska; rovněž mohutné pohoří himalajské nemohlo hrozivě působiti na obyvatele indické, ježto z krajin hustě zalidněných buď není docela viditelno, buď se jeví jako malý pruh na obzoru severním. Jestliže Buckle uvádí mory, které tíží krajiny tropické Asie, tož necht sobě připomene, že i Evropa v minulých stoletích navštívena byla černým a jinými mory a že tudíž mírný zeměpás nebyl méně ušetřen horkého.

Podivným spůsobem nejmenuje Buckle právě nejhorší bídu, která Indii často svírá, totiž hlad, který ob čas, když nastanou suché doby, i ještě za dob našich spůsobuje hroznější spousty než všechny mory a vichřice; týž proměňuje zalidněné kraje v pouště, jako před 111 léty, kdy na počátku britského panství následkem neúrody zemřelo 10 milionů lidí z počtu 25, které Bengálsko obývaly. Kdyby hrozby a nástrahy bydliště měly míti na mysl obyvatelů taký účinek, jak Buckle za to má, obyvatelé Hollandska byli by mnohem pověrčivější než Belgičané. Hollanďanům totiž hrozí stále protivník stejně nebezpečný, jako zemětřesení, t. moře, které připravili o část jeho podílu.

Často již pomstilo se moře za čin tento, jako ku př. tehdy, když Zuyderské jezero a Doolaart

náhlým průlomem se naplnily a všecky osady s obyvatelstvem pohltily. Rovněž dle toho měli by býti nejvíce pověrčivými plavci námořní a horníci, poněvadž vydáni jsou nejhojnějším rozmarům náhody a přece posud nikdo netvrdil, že by v lidu hollandském tak bylo v počtu hojnějším. I soudí Peschel z toho, že nebezpečí, jaké hrozí životu lidskému od přírody, byť i ukazovalo se v počtu hojnějším, nemá v zápětí přílišný vývoj obrazotvornosti.

Vliv potravy na duchovní povahu člověka.

Na to táže se, zda-li spíše obyčejná strava lidu není v nějakém spojení s duchovními úkazy, jaké u toho kterého národa se jeví. Jak známo, působí potrava v člověku dvojím způsobem: poskytuje totiž tělu lidskému žádoucí teplo, bez něhož činnost životní jest nemožna, a nahrazuje stále úbytek, který děje se v ústrojí lidském, t. ve tkanině buňkové. Každému z těchto dvou účelů slouží potrava jiná; teplota totiž udržuje se látkami, jež nemají dusíku, kdežto stálý úbytek v ústrojí nahrazují zase látky dusičnaté. Jakého druhu potravy člověk více spotřebuje, řídí se povahou podnebí. Ješto v horkém zeměpásu teplota tělesná dá se snadněji udržeti, než v pásmech chladných, potřebují lidé podnebí onoho méně potravin nedusičnatých; ale rovněž potřebují i méně látky dusičnaté, poněvadž méně se namáhají tělesně, a méně potřebují ústrojí svého. V krajích horkých méně se jí než v studenějších, a za okolností jinak stejných přibývá více lidstva v krajinách horkých než ve studených. V těchto jsou potraviny i dražší, jednak pro větší spotřebu, jednak pro větší obsah látky uhličité z oboru živo-

čišstva, které tíženi lze dosíci než kysličníku z oboru rostlinstva. Z povahy potravy Buckle posuzuje i povahu národů a praví, že národové, sídlící v pásmech chladnějších a potřebující potravy dusičnaté jsou povahy odvážné a dobrodružné, kdežto národové, kteří lehko nabývají potravy kysličné — často i darem od přírody — daleci jsou povahy rázné. Dále soudí Buckle, že obyvatelstvo, jsouc arci pod vlivem i jiných věcí, se množí neb se menší dle hojnější neb menší zásoby potravin; spolu zase mzda řídí se dle množství obyvatelstva č. sil pracovních, kdykoliv totiž málo práce se nabízí, neb příliš mnoho. Dokladem mu jest opětně Indie, kde vedle horkého podnebí shledáváme potravu více kysličnatou z oboru rostlinstva. Horké podnebí činí člověka neschopným ku práci těžké a vyžaduje i potravy, jež při malém objemu poskytuje mnoho látky výživné. A tomu vždy tak bylo v Indii: Od nejstarších dob jest hlavní potravou Indů rýže, nejživnější z rostlin obilních, jež dává užitek až 60násobný. Následky toho jsou ohromné bohatství ve třídách vyšších pro hojnost sil pracovních a veliká chudoba tříd nižších, které mimo to nalézají se ve stavu velké nevědomosti. Že ve starém Egyptě byly obdobné poměry, dokazuje Buckle z potravy lidu Egyptského. Jako v úrodných krajinách Asie rýže, tak v krajinách Afriky severní a rovněž i v Egyptě datle jest nejhlavnější potravou. I datle má hlavní vlastnosti rýže a proto Buckle soudí, že i v Egyptě následkem láce potravin a hojné spotřeby obyvatelstvo rychle se množilo, a spolu octlo se v poddanství otrockém. Což nedokazují mohutné, nákladné, ale často i nepotřebné stavby Egyptanů, že vystavěny byly, jak dějiny dosvědčují, od panovníků tyranských a lidu otrockého?

Z příkladů těchto bude čtenáři zjevno, jakým spůsobem Buckle sobě vysvětluje vliv potravy na rozvoj duchovní povahy a poměrů společenských. Neprávem tudíž Peschel viní v národopisu svém učence anglického, že povahou potravy vysvětliti chce i náboženskou povahu toho kterého národa; vždyť Buckle sám na počátku druhé kapitoly svých dějin vzdělanosti anglické praví, že míní ukázati, jaký vliv povaha půdy, podnebí a potrava mají na zařízení lidské společnosti, a jaký vliv má povaha *přírody* na povahu národa a jeho náboženství. Tedy jen při povaze přírody mluví o názorech náboženských, nikoliv při ostatních vlivech; ona působí hlavně na obrazotvornost, kdežto tyto nemají téhož rázu bezprostředního. Že potrava vliv má na mohutnost duševní při člověku, přiznává i Peschel sám. Kdož nepoznal buď na sobě, buď na jiných, jaký vliv má na náladu duševní požívání vína neb jiných nápojů alkoholických, jako čaje a kávy? Každý na sobě mohl pozorovati, že pevný spánek sílící nás opouští je-li žaludek náš příliš naplněn. Rovněž i hlad neb poloviční nasycení působí jako všechen chtíč na obrazotvornost naši; na účincích takových zakládá se i učení o přísných postech, jež shledáváme v předpisech věr velmi rozmanitých. Jakmile oběh obyčejné výživy jest přerušen, obrazotvornost naše nabývá velké moci a člověk stává se v této ochablosti přístupnějším všemu, což připisujeme vlivům nadpřirozeným.

Ale nedospěli jsme ještě tak daleko, bychom vyšetřiti mohli, pokud potrava denní má trvalý vliv na náladu duševní. Vždyť lidské tělo velmi snadno přispůsobuje se rozmanitým spůsobům výživy, tak že i opojné nápoje delším užíváním pozbývají mnoho svých účinků.

Co se pak týče náboženských názorů, jsou tyto zcela nezávisly na povaze výživy denní. Titíž Indové, kteří v době héroické ve své neukrotitelné obrazotvornosti vymyslili sobě ony hrozné bohy, byli spolu i největšími skladateli pohádek. Jest zjištěno, že pohádky, které i u nás známy jsou pod názvem „Tisíce a jedné noci", a jež do Evropy přinesli Arabové, pocházejí z Indie a že vedle této sbírky jsou celé spousty jiných, jež vypravují brzo ústa kostlivce, brzo chytrý papoušek, brzo ústa obrazu náhle oživeného. Spolu dá se ukázati velmi snadno, že takové pohádky nejsou výhradným majetkem Indů, stravou rostlinnou se živících; bylyť sebrány báchorky a pověsti velmi poutavé, ku př. na Islandu, kde obyvatelstvo, jsouc velmi řídké, živí se výhradně potravou živočišnou, totiž z výnosu chovu dobytka a rybolovu. Z okolnosti té dochází pak Peschel k náhledu, že činnost obrazotvornosti jest prosta vší závislosti na potravě denní, zda-li ta béře se výhradně z oboru rostlinstva neb živočišstva.

Vliv pouští na rozvoj duchovní.

Poznali jsme, že ani větší hrozivé úkazy přírodní, ani potrava obvyklá nemají účinku na vývoj místních náboženských názorů. Ale přirozená povaha půdy, kterou ten který národ obývá, není zcela bez vlivu na směr, jakým se náboženství dává; nasvědčuje zvláštní shoda, že všechny tři nauky jednobožské, učení židovské, křesťanské a mahomedánské, povstaly mezi národy semitskými. Nesmíme za to pokládati, že snad příchylnost ku nauce jednobožské byla jakýmsi nadáním plemenním, poněvadž Foiničané, Babyloňané a Assyřané, původu rovněž foinického, dali se cestou jinou. A

kolikráte i Židé upadali zpět v modlářství, ve kterém Egypťané dokonce uvázli. Což tudíž napomáhalo tomu, že nauka o bohu jednom znovu se vždy oživila? Národopisci vidí jednu z příčin v okolnosti té, že sídla výše jmenovaných národů nalézala se v sousedství pouští. Jeť poušť velmi spůsobila, buditi v člověku při rozjímání náboženském názor o bohu jednom. Suchý a jasný vzduch, který nad pouští vane, nestaví smysly naše před poutavé a klamné obrazy, jaké se nám jeví v krajinách lesních. Jak klamné obrazy tu povstávají, když korunami stromů prokmitající paprsky sluneční pohrávají sobě v listech třesoucích; jak podivuhodné skupiny tvoří větve skroucené, kořeny se plazící, neb kmeny spuchřelé!

Všechny tyto rozmanité výjevy lesů a pouští budí v nás ohlas, jakoby celý les oživen byl bytostmi neviditelnými. Za to naplňuje se obrazotvornost lidská v širých pouštích, zvláště u kmenů méně vzdělaných, zcela jinými obrazy. Všichni cestovatelé, kteří posud byli procestovali pouště arabské a maloasijské, s nadšeností mluví o jich krásách, zvláště vzduchu a světle; chválí pocit občerstvení a patrné zvýšení činnosti duchovní, tak že nutně povaha celé krajiny naplňuje syny pouště náladou jednobožskou. Mojžíš zapomněl egyptských bohů a posvátných zvířat, když byl uniknul na horu Sinai; v poušti staré pokolení židovské s egyptským pohanstvem bylo pochováno a teprve na to, když nové bylo utvrdilo se pobytem v poušti v nauce jednobožské, otevřen mu přístup do země zaslíbené. I na jiných místech dosvědčuje samo písmo příznivý vliv pouště; tak ku př. ohnivý Eliáš šel na poušť do zátiší, Jan Křtitel kázal na poušti jordánské, kdež živil se kobylkami a medem. Také Kristus připravoval se k učitelství

svému pobytem čtyřicetidenním v poušti. Mohamed sice pocházel z města Mekky, však byl dlouho pastýřem a konal časté cesty pouští. Poutě mohamedánských poutníků do Mekky jsou sice starší islamu; přes to valně přispívají k utvrzení ve víře, ježto spojeny jsou s cestou po poušti, jakož zajímavo jest, že vyznavači Mohamedovi obmezují se na krajiny, jež jsou v sousedství pouští.

Toť jsou jediné posud výsledky, ku kterým národopisci došli, zkoumajíce vliv přírody na směr, jakým náboženský duch toho kterého národa se béře. Jiných posud není.

Hlava šestá.

O výživě lidstva.

Plodiny jedlé.

Málo jest míst na povrchu zemském, kde příroda sama člověku poskytuje hojnou potravu denní, kde člověk může sklízeti, byť ani nesil, a česati ovoce, byť ani stromů nepěstoval. Tak na ostrovech Sundayských, jichž lesy skoro výhradně skládají se z palem ságových, Malajci i Papuáni nalézají vždy potravu denní, kdežto na mnohých ostrovech Oceánu Velkého a Indického hlavním jídlem po celý rok jsou ořechy kokosové. Rovněž na australských ostrovech hojnosť potravy dává chlebovník, jehož melounovité plody po 8 měsíců uzrávají a ještě po 4 měsíce další jsou k jídlu, když pod zemí se uschovají; 27 takových stromů stačí k vyživení celé rodiny o 10 až 12 členech. V Brasilii při březích řeky Negru daří se rýže divoká, jejíž zralá zrna plavec při plavbě po řece

potřebuje jen shrnovati do kocábky své, a rovněž v Americe severní domorodci sbírají klasy prosa vodního; na vysočinách chilských nalezeny brambory ve stavu divokém a poskytují tu blahočety chilské, jež zastupují tam naše lesy jehličnaté, hojnost potravy plody svými; plody tyto, majíce velkost lidské hlavy, chovají 200—300 ořechů, jež jsouce dvakráte větší mandlí, se pekou ve stavu čerstvém a pak jako kaštany pečené chuť mají. 200 ořechů stačí ku nasycení největšího hladovce pro den, tak že 18 takových stromů dává celoroční výživu. V Peruánsku daří se proso, zvané kinva, bez něhož nemohli bychom sobě vysvětliti, jak v sousedství nejvyššího jezera světového, Titi-kaky, žíti mohlo i může obyvatelstvo dosti husté a i značného vzdělání dostoupilo. V rozsáhlých rovinách jihoamerických, jež Pampy zoveme, jest důležitou potravinou plod, který nynější obyvatelé svatojanským chlebem nazývají, ač mimo jméno nemá nic společného s plodem rohovníku evropského; dvakráte do roka se sbírá a požívá se buď suchý, buď s vodou smíšen, jako nápoj vinný. Kolik potravy poskytují rozsáhlé lesy Maraňonské, kde velký počet jahodovitých, třešňovitých a slívovitých plodů uzrává, kde palma „miriti“ vedle denní potravy znamenité dává víno palmové! Kokosové ořechy krajin východních zastupují zde plody palem broskvových. V jižní Africe step Kalahari chová hojnost jedlých kořenů, bobů a šťavnatých plodin; známa jest i užitečnost palmy dumové pro Afriku střední a význam datlí pro obyvatele Afriky severní.

Lov zvěře.

Více práce i namáhání vyžaduje lov zvěře, který skoro všude na povrchu zemském dá se pro-

vésti, když člověk se uskrovní s tím, co nalezne. Maso zvířat poskytuje pak kmenům loveckým potravu, kůže šat. U mnohých loveckých kmenů amerických nahrazují šat omalováním kůže, a dle Humboldta pokládají kmenové při Orinoku usazení toho člověka za nejchudšího, který se do polovice pomalovati nemůže. Jiný spůsob oděvu jest tetování, které na tom se zakládá, že buď pestré barvy stříkají se pod kůži, buď umělými jizvami tělo rozmanitě se pokreslí. Bydlištěm kmenů loveckých bývají buď jeskyně, buď stany velmi jednoduše zrobené. V době letní stačí stan, složený z kor březových, jež v krajinách severních, kde není stromů, nahrazují se kožemi zvířecími. V krajinách rovníkových stačí na ochranu lovce před deštěm šikmá střecha, jež zhotovena jest z chvojí palmového neb z listů velkých v podobě šupin na sebe vložených.

Lovec nezná společnosti, stará se jen o sebe a zakončuje všechnu práci, jakmile sobě potravu zaopatřil. Obývá hlavně v lesích, jimiž daleko široko se prohání, poněvadž jen tak nalézá bezpečnou výživu; proto, když počet členů některého kmene loveckého se rozmnoží, jest zapotřebí nového revíru k lovům, a tu se často stává, že vpádem do revíru cizího přichází k bojům, následkem jichž kmeny lovecké tak valně řídnou.

Zbraně lovecké.

Při lovu i při bojích kmenové tito užívají hlavně luku a šípu, jež daleko lépe ku lovu se hodí než naše střelné zbraně, poněvadž vraždí bez hluku; šíp, jenž nezastihne vyhlídnutou oběť, zůstává nepovšimnut a tak zvěř déle setrvá, že možno vícekráte stříleti. Okolností tou dají

se vysvětliti i případy, že ku př. lovci původu španělského střelnými zbraněmi obeznalí odložili je, když honili v Novém Mexiku a užívali zbraní indianských; rovněž odmítl brasilský kmen Koroadů ručnice, poněvadž pro těžkost svou a zvláště hlučný výstřel nehodí se ku lovům v lesích rovníkových. Vedle luku kmenové lovečtí užívají jiné zbraně, t. foukačky, která má povahu zadovky, poněvadž v minutě možno několik střel za sebou vyslati. Malé a slabé střely ještě lépe než šípy zůstávají nepovšimnuty od toho, komu hrozí; poněvaž dle síly prsou cítí se zhoubnost jich nárazu, bývá celkem týž slabý, a proto připadli mnozí z lovců na to, otravovati střely, jež potom arcit v brzku spůsobují smrt.

Otravování střel.

Foukačka rozšířena jest mezi Malajci na Borneu, na polostrovu Malace a při Mekongu zadoindickém; jed, jejž užívají, zove se ipo a spůsobuje pravidelně jen těžká poranění. Také smrt může následovati, jak dotvrzuje Crèspigny o jednom domorodci z Bornea, kterýž jsa poraněn na stehně a rameni, zemřel ve dvou hodinách. Vedle těchto kmenů otravují v Asii šípy své Bhutiové, již sídlí na úbočích území Himalayského v Přední Indii, a Ainové, bydlící na Sachalinu a Kurylech. V Africe jest zvyk tento mnohem více rozšířen; jako v Západní Africe u Mandingů a při bílém Nilu u negerských kmenů, již se zovou Moroové a Bariové.

Livingstone vypravuje o kmenech, jenž bydlí při jezeře Njasse, že otravují střely masťmi jedovatými, a o Křovácích Jihoafrických, že taktéž činí, vybírajíce jed z vnitřností housenky „Nga“. Nejzhoubnějším jedem jest „urari“, který Indiané

při řece Maraňonu usazení připravují. A. Humboldtovi podařilo se na cestách vniknouti do pracovny takového traviče a přinésti vzorky toho jedu do Evropy. Jed ten jest smíšenina rozmanitých látek rostlinných, mezi nimiž nejhlavnější jest kůra rostliny úponkovité, zvané „Strychnos toxifera“. Při nejmenším poranění následuje smrt menších zvířat okamžitě a i větší klesnou k zemi; Humboldt pak vypravuje, že Otomaci usmrcují své protivníky jednoduše tím, že vtlačí jim do těla otrávený nehet palce. Pokusy, jež s tímto jedem činil v Paříži slavný fysiolog Bernard, vedly ku poznání, že jed jen tehdy působí, když smísí se s krví; tu nejprve přestanou působiti nervy při mimotných pohybech svalů, konečně přestanou pracovati plíce a srdce a smrt následuje bez bolesti za největší umdlenosti.

Z příkladů těchto jest vidno, že užívání jedovatých střel rozšířeno jest v krajinách meziobratníkových neb v jich blízkém sousedství. V dobách starších arciť zvyk ten byl všude rozšířen mimo Australii a Polynesii, kde luk i šíp chybí; tak v Evropě prý užívali jedu starověcí kmenové při moři Černém usazení a rovněž staří Gallové, v Asii Tungusové a Mongolové. Postupem vzdělanosti, kdy pud spolčovací mravy lidu zušlechtil, vymizel v těchto krajinách mrav ten a zachoval se posud u oněch kmenů nevzdělaných, jimž hlavním vodítkem jest pud sebezachování.

Rybolov.

Vedle lovu zvěře živí se někteří národové, arciť v počtu malém, lovem ryb; nejvíce žijí při pobřeží mořském, méně při řekách, kdež jako v Sibiři život jich velmi jednoduchý jest, poněvadž

řeky poskytují hojnost potravy, kteréž lze bez velkého namáhání dosíci. Na Kamčatce ku př. obyvatelé loví ryby beze všech přístrojů, t. sítí neb udic; Kennan shledal ve vnitru tohoto poloostrova některé řeky naplněné mrtvými neb hnijícími lososy; rovněž viděl, jak v potocích ryby sotva pokryté vodou se namáhaly plouti proti vodě, tak že snadno rukama mohly býti loveny. V Kambodže domorodci rovněž neznají rybářských náčiní; při lovu pomáhají si tím spůsobem, že odvedou z řek vodu do průplavu, který pak zatarasí, větší vody zbaví a ryby tu nachytané rukama vyloví. Více práce a pozorování přírody vyžaduje otravování vod, jak je provozují obyvatelé jihoameričtí. Národové rybářští, již sídlí při pobřežích mořských, vydáni jsou většímu nebezpečí při lovu; jest jim podnikati boj s druhým mocným živlem, který arcit rybolovce utužuje v trpělivosti, učí je znáti odvahu, spolu pak nutí ku větší pospolitosti pro případ vzájemné pomoci.

Počátky plavby.

U národů těchto pozorujeme taktéž počátky plavby a dovednosti námořnické; ale tyto dostavují se jenom u takých kmenů, již vedle nadání ku plavbě mají sídla v krajinách přirozenou povahou jí nápomocných. Dokladem k tomu buďtež nám obyvatelé Ohnivé země. Když Amerika byla objevena, neznal žádný z kmenů, již bydleli podél celé západní Ameriky i na jižním břehu východní, jiných prostředků ku plavbě nad vory; teprve obyvatelé Ohnivé země připadli na to, stavěti loďky. Nejjižnější cíp Ameriky, jsa hojně rozčleněn v četné ostrovy a zátoky, navedl totiž domorodce k jakési dovednosti ve plavbě, která vedla ku zhoto-

vování lodí, když totiž přistoupila k ní nutnost hledati sobě výživy rybolovem. Žilit totiž obyvatelé Ohnivé země jako jich sousedé Patagonci od lovu zvěře, jak vysvítá z té okolnosti, že posud u nich jest v užívání prak, který zajisté zřídka kdy u národů rybolovných shledáváme. Ještě posud částečně i loví zvěř, hlavní však výživou jest rybolov od doby, kdy silnějšími sousedy vytlačeni byli ze svých revírů a donuceni vyhledati sobě výživy na moři sousedním. Jednotlivé pokusy ve plavbě k ostrovům sousedním vedly v následcích ku dokonalému vycvičení; arcit jsou posud jich loďky velmi jednoduché, sešity z kor stromových, tak že třeba stále z nich čerpati vodu; spolu však vyskytují se i daleko lepší, jež vyřezány jsou z kmenů stromových.

Za starověku prosluli plavbami svými, jak známo, Foiničané a obyvatelé jižní Arabie, jež obmezenosť domoviny a blízkosť zámořských krajin nabádala ku plavbě. Foiničanům takým cílem byl ostrov Cypr, Arabům sousední Afrika.

Jak ve Foinikii, tak i v jižní Arabii vypíná se nad úzkým pobřežím vysočina ponejvíce pustá; cesta po vodě jest při takých pobřežích nejkratším spojidlem a zároveň velmi pohodlnou pro pravidelnosť větrů. Jakmile zhoustne obyvatelstvo na tak úzkém pobřeží, musí rybolov nahrazovati potravu měrou ještě větší a když nestačí, nastává potřeba, by přebytek lidu šel za moře. Tak Foiničané osadami svými osadili zprvu ostrovy moře středozemního a pak celou severní Afriku a sousední Španělsko. Rovněž Arabové konali plavby kolem východního břehu afrického a měli v těchto stranách četné osady.

Ve středověku Normani z Norvéžska osadili poznenáhla celé pobřeží evropské při oceanu Atlan-

tickém, ano v jižní Italii založili státy své, kdežto jiný proud bez známosti magnetické střelky přeplavil se na Island a Grönland a odtud dostal se až do Ameriky. Tu za doby nynější v sousedství velkých ostrovů, jež rozloženy jsou při severu Ameriky, bytuje jeden z nejvýtečnějších plaveckých národů, t. Eskymáci, ač moře tu jen málo týdnů prosto jest ledové pokrývky je svírající. O stavbě jejich lodí a umělosti plavecké nejlepší znatelé plavby, Angličané i Amerikáni, mluví s nadšením, ano i se závistí; nevyrovnáť se Eskymáku v plavbě nikdo, když sám na kocábce své vydává se na lov, dvojveslím její směr řídí a jako provazolezec s ní poskakuje po vlnách mořských.

Život pastýřský.

Zcela jinou výživu poskytuje člověku život pastýřský. Pastýř více neloví zvěř svou, by ji zabil, než hledí ji udržeti pro sebe a sobě podrobiti. Stáda jeho jsou mu majetkem a tu poprvé vyskytuje se protiva mezi člověkem majetným a nemajetným, kterouž lovci zvěře neb ryb neznají. Spolu bohatí hledí moc svou trvale zachovati, čímž povstávají rozdíly ve stavech; zároveň zjevna jest nutnosť zákonů, kterýmiž dává se majetek v ochranu a rovněž úřadů, jež tuto vykonávají, což vede ku počátkům zřízení státního. Menší okršlek stačí tu k výživě člověka, spolu spůsobuje pak u kmenů pastýřských stálý ruch, totiž kočovnictví. Kdykoliv totiž krajiny jsou spaseny, nastává potřeba vyhledati nová pastviště, a tak podmíněn jest u kmenů těchto život stěhovavý. Arciť, když staré pastviště znovu poroste, vrací se pastýři opět k němu a tak přece určitý okršlek bývá domovinou pastýřů. Hlavně oblíbeným sí-

dlem pastýřských kmenů jsou rozsáhlé stepi středoasijské a africké; životem takých kmenů jest stálá péče o rozvoj stád a rozmnožení jich, byť i často spůsobem násilným; když pak jeden kmen druhému hledí uvésti stáda v nepořádek, při čemž o část bývá jeden z nich oloupen, přicházívá i ku srážkám krvavým.

Tu když podaří se některému z náčelníků spojiti více kmenů pod vládou svou, stává se, že v rychlosti moc takého kmenu valně se povznese a zástupy jich šíré krajiny zaplaví. Obyčejně po prvním zápalu nastává silné ochlazení a panství taká nemají dlouhého trvání, jak poučují nás o tom dějiny Arabů a Mongolů. Jinak jest život kmenů takových závislý na povaze zvířat, jež chovají; tak Laponci a Tungusové, již soby chovají, liší se mírumilovností od Mongolů, jimž chov koňstva napomáhal velice ku činům válečným. Jak liší se mírní Kirgizové, stáda ovcí pasoucí, od ohnivých Arabů! Rovněž naučil chov koňstva Indiány kočovnictví a spolu loupežnému válčení.

Orba.

Vyšší postavení než kočovníci zaujímají mezi národy kmenové rolničtí. I mezi nimi jsou znamenité rozdíly; v krajinách tropických, jež málo zalidněny jsou, omezují se mnozí kmenové na vzdělávání půdy, pokud hojně úrody nese, a obmezují se na pouhé setí a sklízení jako ku př. při pěstování banánů a ságových dalem. Kdekoli však obyvatelstvo jest hojnější a rovin se nedostává, jest třeba udržovati úrodnosť oráním a hnojením za pomoci zvířat domácích; jinde třeba i uměle buď zavlažovati půdu, buď příliš mokrou půdu vysušovati. Takto vzdělané role nabývá ceny

pro práci na ně vynaloženou; tu pak člověk již nerad opouští půdu jím spracovanou a trvale se usazuje na místě vyvoleném.

Provozuje-li se orba pak pravidelně, učí člověka poznávati síly a dary přírody, zvyká ho pravidelnému životu, ku cenění majetku a zákonitému pořádku. Přírodou tu podmíněný styk společný slučuje rodiny a kmeny v národ a dává každému z nich vlastní jeho ráz. Pevný stánek, který rolník sobě buduje, vyžaduje již větší část movitého majetku; z počátku obstarává si jej každý člověk sám, v dobách pozdějších při větších potřebách vede k dělení práce a sice k dělení řemesel od orby. Řemesla v rozvoji svém vedou k průmyslu, který zase nemůže zkvétati bez rozvoje obchodního.

Obchod pak čím dále nabývá půdy, vede ku vzájemným stykům i mezi zeměmi nejvzdálenějšími a učí nás poznávati člověčenstvo jako velkou rodinu národů se zájmy společnými.

Lidožroutství.

Ku konci chceme zmíniti se o zvláštním úkazu, který nalézáme při lidstvu, totiž o lidožroutství. Kdežto u zvířat jen zřídka se děje, že požírá druh druha, nalézáme lidožroutství skoro ve všech dílech světových. Některé z příkladů těchto nalézají aspoň částečné omluvy v klamném domnění, že způsobem takým přecházejí vzácné vlastnosti člověka na toho, kdož mrtvolu lidskou pojídá. Někdy také nebývá to smyslnost, jako msta, by zabitému nepříteli takto největší potupy se dostalo. Zcela nepřístojno jest omlouvati lidožroutství z nedostatku potravy zvířecí, jako se činívá u Maorů novozélandských, kteří prý nenalezli v Novém Zélandě žádné čtyrnohé zvíře a tak neukro-

titelným pudem donuceni jsou požívati maso lidské. Lidožroutství však neshledáváme jen u těchto Polynésů, nýbrž i u ostatních, jako na ostrovech havajských, na ostrovech Marquesas a Tahiti, jakož i na jiných, kde přece všude chovají se psi a dobytek svinský. Lidožroutství pak bylo obvyklo i u národů pastevních, jak dokazují zprávy o jihoafrických kmenech Zulů a Basutů. Bylo by s chybou, kdybychom zlozvyk tento hledali jen u kmenů na nízkém stupni vzdělanosti stojících; hrůzný tento obyčej jest obvyklý i u kmenů, jež nadáním i lepšími společenskými řády se vyznamenávají. Tak oddáni jsou lidožroutství veškeří Papuáni, kteří jako plemeno duševně se vyrovnají Polynésům, ano skoro je předčí. Z asijských Malajců vynašli Battové na Sumatře arcit dle vzoru indického svou zvláštní abecedu a předce jsou již ode dávna lidožrouty. O starých Mexikanech vypravují nám dějepisci, že po lidských obětích bohům konaných zasedávali ku hodům lidským; a kdož by chtěl o vzdělání starých Mexikanův pochybovati? Z afrických kmenů proslulí jsou v tom ohledu Fanové, již usazeni jsou při břehu západním a dosti značným vzděláním slynou; rovněž při horním Nilu sídlí lidožroutský kmen Namňam a v jich sousedství dosti vzdělaní Monbuttové, kteří rovněž jsou tomuto zlozvyku oddáni. Ze zpráv těchto jest vidno, že mimo Papuány a Polynésy není lidožroutství rozšířeno u celých čeledí, než že jen se vyskytuje tu i tam v Africe i Americe, v Asii pak skoro úplně chybí. Protož není oprávněn náhled, že v starších dobách lidstvo všechno oddávalo se tomuto zlozvyku, zvláště když uvážíme, že pověsti o lidožroutech jakožto zvláštnosti velmi rychle se šířily od národa k národu, a chybno by bylo, kdyby z jich

místního rozšíření chtělo se souditi na rozšíření lidožroutství.

Rovněž klamno jest předpokládati lidožroutství všude tam, kde obětování lidí bylo v obyčeji; na doklad uvádíme četné oběti lidské, jež konaly se v Khondistanu a při nichž nikdy nebylo lidské maso pojídáno, ježto oběti zahrabány byly posvátnou zemí, by vydatnou vydala žeň. Nic společného s lidožroutstvím nemají oběti žen a služebnictva na hrobech zemřelých; tak zemře-li v Dahome západoafrickém král, obětují se sta lidí v tom domnění, že jich duchové jako služebníci následují krále, aneb by mu přinesli na onen svět zprávy o nejnovějších událostech pozemských. Z té příčiny vidíme v lidožroutství nemoc v rozvoji lidském, do které nejen kmenové nevzdělaní, ale i vysoce vzdělaní časem byli upadli.

Hlava sedmá.

Počátky rodiny.

Heterismus.

Někteří národopisci jsou toho domnění, že lidé v pravěku neznali život manželský, nýbrž že ženy jedné tlupy byly společny všem mužům; poměry takové nazývají řeckým slovem heterismem. Stopy takových poměrů shledávají prý se posud mezi Australany, jak dokazují zprávy J. Eyrea; ale poměry tyto vysvětlují jiní národopisci z nákazy, které doznali kmenové tito v obcování s osadníky evropskými, zvláště když zase zjištěno jest dle zpráv jiných, že mužové australští jsou velice žárlivými a krutě nad svůdníky se mstí Proto

má Peschel za to, že zprávy Eyreovy vztahují se jen ku kmenům jižním, u nichž volnější svazky manželské jsou dokázány. Ale za zcela neodůvodněné má domnění, že by kdy lidstvo bez manželství žilo, zvláště když uvážíme, že již u zvířat přesné páření se shledává, jak doklady Darwinovy o tom svědčí. Veddové na Ceylonu, u nichž mnohé zbytky z dob prastarých se zachovaly, znají krásné přísloví, že jen smrt může rozděliti muže a ženu; rovněž vysvítá nutnost manželství ze života národů loveckých, u nichž jen zřídka kdy ženy výživě té se oddávají, jsouce v ní poukázány výhradně na pomoc mužskou. Okolnost tato již při nejprvnějším druhu výživy lidské vedla ku společnému životu otce i matky.

Bádání Morganovo.

Ku vysvětlení nejstarších těchto poměrů zajímavá jsou bádání amerického učence L. Morgana, která nám ukazují, že u asijských národů plemene mongolského, u domorodců amerických a u Malajců obvyklo jest zcela různé od našeho příbuzenstva pojmenování. Potomci společného praotce neb společné pramáteře nazývají se vespolek bratřími neb sestrami, když patří ku témuž pokolení, a jmenují všechny příbuzné předcházejícího pokolení otci a následujícího syny. Tedy muž jmenuje bratřími: nejen syny svého otce, ale také syny bratra otcova a všechny vnuky svého praujce. Synem nenazve jenom vlastní své syny, než také syny svých bratří, všechny vnuky bratra otcova, všechny pravnuky svého praujce. Děti sestry své nazývá synovci neb neteřemi, bratry matčiny ujci. Zvláštností pak těchto řečí jest, že neznají zvláštních významů pro bratra a sestru,

nýbrž zvláštní mají slova pro staršího a mladšího bratra a pro mladší a starší sestru. Z rozdělení toho viděti jest, že velká část národů nedbala tak krevního příbuzenství, jako rozmanitých pokolení.

Mylno jest však v tom viděti, jak Morgan činí, zbytky doby bezmanželské; odporuje tomu zvyk, jenž zjištěn jest i u národů nevzdělaných, kterým projevuje se veliká ošklivost před sňatky mezi příbuznými.

Sňatky mezi příbuznými.

Tak Australané ode dávna šetřili zákazu, dle kterého žádný muž nesmí pojmouti za manželku ženu, jež by stejné s ním měla jméno rodinné; stejných zpráv máme o Samojedech, Ostácích asijských, Huronech a Irokesích amerických. Arovakové v Americe jižní netrpí žádných sňatků mezi příslušníky jednoho kmene a platí při jich rodokmenech pravidlo, že děti přísluší ku kmenu matčinu. Fanové afričtí pokládají za zločin sňatky mezi příbuznými a Kafrové jihoafričtí zakazují pod ztrátou jmění sňatek mezi vzdálenými příbuznými. Battové na ostrově Sumatře trestají sňatky mezi příslušníky téhož kmene smrtí obou vinníků, Hindové pak v stejnosti jména shledávají dostatečnou překážku ku manželství, což stejnou měrou platí i o Číňanech. Doklady tyto vedou nás k tomu, že výše zmíněné zvláštnosti příbuzenské nemohou míti vztahu ku plození, když někdo pravnuka svého praujce synem jmenuje; k tomu pak dlužno dodati, že i řeči americké znají název pro švagry, z čehož se souditi dá, že nemohlo býti mezi bratřími společných žen, mezi sestrami společných mužů. Rovněž nemožny jsou také poměry u ta-

kých kmenů, jež znají zvyk tak zvaného „mužského šestinedělí“, kdy totiž muž, když dítě se mu narodí, se uloží na lože a se tváří jak šestinedělka. Zvyk ten připomínají již staří spisovatelé o obyvatelích Korsiky a o španělských Bascích, u kterých posledních zvyk tento se zachoval až po naše časy. U Dajaků na Borneu otec novorozeňátka po osm dní smí jen rýži jísti, nesmí vycházeti na slunce a koupati se po čtyři dni. Mrav tento rozšířen jest též v Americe jižní u kmenů, kteří sídlí při řece Amazonek a v Guayaně. Z těchto důvodů jest nám souditi, že zvláštní toto pojmenování příbuzenstva sloužilo k objasnění, jak jednotlivá pokolení po sobě následují a jaké postavení v rodu zaujímají, z čehož plynula rozmanitá práva a i závazky kmenové.

Na druhé straně nemůžeme zamlčeti, že sňatky mezi příbuznými obvykly byly i u národů výše vzdělaných. Zvláště sňatky se sestrami měly by v první řadě zmizeti z obyčeje; a předce právě tyto sňatky nakázány byly inkům (vladařům) v říši Peruanské a i faraonové egyptští tak činili. V staré Persii nebyly nejen sňatky se sestrami a matkami dovoleny, než i mezi příbuznými, což pokládáno za čin záslužný. Někteří národopisci úkaz tento vysvětlují jako zbytek ze starších dob, kdy manželství nebyla známa, jiní jako poblouznění místní. Rovněž takto vysvětlují se některé zvláštnosti manželské, jež u národů nevzdělaných zvykem jsou jako mnohoženství a mnohomužství.

Mnohoženství a mnohomužství.

Mnohoženstvím nazýváme takové manželství, kde muž dělí se o domácnost s několika ženami; sňatky takové jsou rozšířeny po celé Africe, byly

také obvykly u mnohých národů asijských, kdežto v Americe se s nimi jenom zřídka shledáváme. Mravní řád lidstva jest mnohoženství v odporu, jak poučují nás dějiny národů východních; mnohoženství jest tam příčinou, že panovnické rody obyčejně krátkou dobu vládnou pro nesváry, jež mezi příbuzenstvem povstávají. Řidčí jest mnohomužství, při kterém žena současně několika mužům přísluší; s tímto shledáváme se u některých kmenů severních, jako u Eskymáků, Aleutů a Kolušů.

Častěji jest obyčejno v jižní Indii u některých domorodých kmenů, u nichž jest mravem, že všichni bratří, když dospějí, stávají se muži ženy nejstaršího bratra a zase opačně mladší sestry manželky stávají se ženami celého spolku. V Tibetu obmezuje se příslušnosť žen jen na bratry a některé příbuzné.

Únos žen.

Teprve v době pozdějšího rozvoje společenského stalo se, že sňatky mezi příbuznými jsou zakázány a že nastala mužům nutnosť vyhledávati sobě manželky z kmenů cizích. Poněvadž sousední kmenové často pak žijí v nepřátelství, nastala toho potřeba, by mnohý ženich únosem nevěsty si vydobyl.

Tomuto zvyku oddáni jsou posud mnozí národové, u nichž v dobách pozdějších mrav tento pozbyl svého pravého významu a zachovává se jako zděděný zvyk. Tím spůsobem Australané oslavují sňatky své, ježto ženy plnění tohoto starého zvyku považují za hold jim činěný, jak vysvítá již i z toho, že únosy jsou oblíbenými hrami hochů a děvčat. Stejný mrav byl obvyklý u Papuanů na Nové Guinei, u Ainů na Kurilech a

u obyvatel Ohnivé země; ještě po dnes každý Samojed neb Laponec lstí se zmocňuje dívky kmene cizího. U Maorů novozélandských koná se únos takový již jen spůsobem hravým, ježto již napřed výsledek umluven jest; předce ale může se děvče zbaviti nepříjemného nápadníka, když opravdivě na útěk pomýšlí. U Patagonců zase zaplatí ženich tajně výkupné rodičům, načež náhle nevěstu svou unese. I v Evropě zachovány jsou podobné mravy; tak u Slovinců přepadne se zdánlivě dům nevěstin, který jest uzavřen a proti němuž vytáhnou se zbraněmi ženich i mužové.

Kup nevěst.

Jiný mrav svatební jest kup nevěsty, kterým tato přechází v majetek mužův a může také i jinému předána býti. Již v starém zákoně čteme o Absolonovi, že před tváří celého Jerusaléma zmocnil se žen otce svého, chtěje tak lidu veřejně prohlásiti, že zapudil Davida s trůnu. Rovněž u Karibů Venezuelských nejstarší syn dědí všechny ženy zemřelého otce, vyjímaje vlastní matku, a stejný mrav jest obvyklý u Mombutů ve střední Africe.

Kde kup nevěst opravdově se provádí, jako ku př. u Kafrů, tu nepřihlíží se ku náklonnosti zvolené, ač jsou také výjimky, jako u Abiponů a u Patagonců jihoamerických, kde prodej se stává neplatný, když dívka nedá svého svolení.

Kde vládne islam, kupují se ještě za našich dnů ženy, kdežto o vysokém vzdělání svědčí starý mrav indský, kterým zakazovalo se daru svatebního; ženich v den sňatku vítá se jako host od tchána a přijímá nevěstu z rukou jeho za obřadů, jež každý slavný dar provázejí.

Právo matčino.

Za doby nynější jest pravidlem všeobecným, že otec vykonává moc nad potomky svými, u kmenů pak méně vzdělaných má spolu i právo tělesné nad ženou. Jsou však četné kmeny, jež odvozují svá práva rodinná od matky. Australané jak na pevnině, tak i na četných ostrovech dědí rodinná jména po matce, rovněž v Guyaně americké následuje dítě v občanské svazky matčiny, tak že potomci rodiny nepočítají se ku kmenu otcovskému, nýbrž ku kmenu matčinu.

V Americe severní byly názory takové vyvinuty u Irokesů a Huronů; děti byly v odvislosti od matky, které jediné příslušelo právo přijmouti nového syna do domu, když vlastní byl v boji padl. Ženy rozhodovaly, zdali zajatci váleční mají sejíti smrtí na kolu neb přijati býti do kmenu, ano rozhodovaly o válce a míru, ač toto poslední nemohlo míti mnoho váhy a nebralo se upřímně, poněvadž často neměly pražádných vědomostí o nepřátelství mezi kmeny. I v Africe shledáváme se s tímto mravem na zlatém pobřeží, kde děti následují matku v jejím stavu, ať jest otec jakéhokoliv; považují se za svobodné, když jich matka svobodna jest, a za otroky, když jich matka byla otrokyní.

Doba zralosti.

Doba zralosti manželské dostavuje se u ženského pokolení dříve, než u mužského; v severní Evropě mezi 14. a 17. rokem, o něco dříve v jižní Evropě. V horkém zeměpásu dostavuje se zralost tato ještě dříve, jako ku př. v Egyptě u hochů mezi 12.—15. rokem, u děvčat mezi 11.—14.;

v horním Egyptě uzavírají sňatky již hoši 15letí, děvčata pak 12letá. V severní Persii dostavuje se plodnost u ženského pokolení v roce 13., v jižní Persii již i v roce 9.; na Filippinech žádá se ku sňatku zákonitému stáří 12 let u nevěsty, ač již i v 10. roce uzavřené sňatky se vyskytují. U Negrů afrických taktéž sňatky jsou velmi časny; matky 13leté jsou obyčejny jak u Hottentotů, tak i u Australanů.

Rovněž i v krajinách severních dospívají lidé záhy ku zralosti manželské; o Eskymácích okolnost tato byla známa, nyní sděluje se i o Aleutech, že uzavírají manželství již v roce 10. Zdá se tudíž, že zeměpisná šířka tu nerozhoduje, nýbrž že zatemnění kůže s tímto zjevem jest v souvislosti, poněvadž i jiní severoameričtí kmenové znají sňatky časné.

U mnohých kmenů lze též pozorovati značnou lhostejnost naproti necudnosti mládeže, vyžadujících teprve po sňatku u žen přísnou mravnost; jiní zase kmenové neváží si věrnosti manželské, ponechávajíce ženy své hostem, jako činí Aleuté, Eskymáci a Kamčadalé. Největšího opovržení zasluhuje zvyk, který v nubické Africe jest rozšířen; Hassanje — Arabové tamější dovolují ženám svým úplnou volnost každého čtvrtého dne. Tolik jest jisto, že manželská cudnost u všech vysoce vzdělaných národů jest velice vážena a že každé zanedbávání mravních zákonů vede ku maření a úpadku lidské společnosti, jak mnohé listy dějin nás o tom poučují.

Vražda dětí.

Velká potíž, jakou kmenové národů nevzdělaných mají s výživou svou, spůsobila u mnohých

z těchto kmenů zajisté šeredný mrav vraždění dětí. Zvíře potřebuje jen krátkou dobu pomoci svých roditelů. Jinak zcela jest to s člověkem, který odkázán jest na léta ku vydatné pomoci rodičů svých. A čím člověk může se za to rodičům svým ukázati vděčným? Ničím; rodiče jen mohou míti radosť nad dítětem svým jakožto tvorem, která radosť valně se proměňuje ve síle své dle vzdělání, jakým nadáni jsou rodiče. Dle toho národové nevzdělaní vidí ve velikém požehnání dětmi břemeno své vlastní výživy; a což činí? Hledí se zbaviti zbytečných dle jich rozumu jedlíků, zvláště hned při porodu, kdy novorozeňátko ještě žádnými svazky není připoutáno k otci. Arciť velmi těžce cit mateřský podrobil se pevné vůli mužově, ale což platno; u kmenů nevzdělaných žena jest málomocná a ona lhostejnosť, jež ovládá všemi poměry, nepřipouští velkého odporu, zvláště když matka ve smrti dítěte vidí i umenšení práce na ní spočívající. Jakmile zvyk a mrav byl schválil jednání takové, tu při porodu mlčí mateřský cit stejně jak otcovský a čin, který nám jest věcí nanejvýš nepřirozenou, stává se činem oprávněným.

Se zvykem tím shledáváme se u domorodců Austrálských, jakož i na ostrovech Polynesských, kdež hlavně lenosť a pohodlnosť přílišná přispívá valně ku šíření mravu toho; poněvadž ve vraždě té nevidí nic hanlivého, přiznávají se bez obalu k činu a nemohou pochopiti výčitky Evropanů, že činí co nepravého. Tak ku př. na ostrovech Havaiských pochovávají mrtvolu dětskou jako jiné ve světnicích, kdež líhají, kdežto v Australii jižní předkládají dítek svých ku jídlu, při kterém sůčastní se však matka a její přítelkyně, nikoliv muži.

Nejvíce rozšířena jest vražda dětí na ostrovech

jižních (v oceánu Tichém); příčinou toho jest neúrodnost a obmezenost mnohých skupin ostrovních, tak že obyvatelé, obávajíce se přelidnění, vraždou dětí hledí sobě pomoci. Na některých ostrovech příčinou zjevu toho jest víra v posvátnost duší dětských jakožto duchů ochranných; protož obětovány byly často bohům děti, by působily jako přímluvčí mezi bohy a lidmi. Valně rozvětvena jest vražda dětí dle Haberlanda i v Číně, Japanu a oněch částech Indie, kamž vliv Angličanů nebyl posud řádně proniknul; v Americe vražda jest obvykla u některých kmenů jihoamerických, v Africe pak u kmenů bydlících v Africe jižní. V severních krajinách vraždu dětí znají Eskymáci, Kamčadalové a Jakutové.

Jak zhoubně mrav tento působí na obyvatelstvo, vysvítá z následujících příkladů: Brzo po objevení Antill (ostrovů středoamerických) vymřelo v brzku domorodé obyvatelstvo jen mravem tímto, ježto matky chtěly dětí svých ušetřiti hrozícího jim otroctví. Valné prořidnutí obyvatelstva Hottentottského za doby poslednější připisuje se hlavně témuž nemravu; rovněž obyvatelé Marian (ostrovů tichomořských) zahynuli poznenáhla skoro docela, poněvadž pro útisky Španělů vládnoucích dobrovolně obětovali děti své smrti. Někteří indiánští kmenové v Brasilii vyhynují docela jen mravem tímto, jako ku př. Sengoavé a Quaxarapové, a podobná záhuba hrozí domorodcům Australským. K omluvě nelidského toho počínání budiž poznamenáno, že na velmi nízkém stupni vzdělání výživa četné rodiny často nemožna jest při nedostatečných prostředcích, jež jsou na snadě. Stálé stěhování z jednoho místa na druhé, přemáhání žen prací, stálý bojovný život, který při útěku před nepřítelem nutí ku vraždě dětí, nemají-li po-

nechány býti svému osudu, vše to ztěžuje velice první výchovu dětí a činí ji někdy i nemožnou. Velmi záhubně působí v tom ohledu příliš dlouhé kojení, jež velmi jest rozšířeno, ješto pro nedostatek potravy jiné nutné jest.

Při porodech, jež rychle po sobě následují, vadí mrav tento vyživování dětí pozdějších, nemá-li první trpěti nedostatkem potravy. Australan pak lehkou zná pomoc; zabije v případě takém dítě mladší. Vedle příčin tuto uvedených jest ještě jedna, která mravu tomuto velmi nadržuje, totiž divoká vášeň divochů, jež nejsouc obmezena ni zákony ni rozumem bez ostýchání napadá tvora bezbranného. Jak lehko stává se dítě obětí vášně z pouhé žárlivosti, jako ku př. u domorodců na ostrovech jihoaustralských neb při rozepřích mezi rodiči, jako ku př. u Křováků jihoafrických. Často spůsobuje smrť dětem msta matky od muže zavržené, neb ovdovělé ženy, jako ku př. u Pimů jihoamerických, u nichž všechno jmění se po smrti muže zničí, nikdo dětí se neujme a vdova s dětmi nikdy na sňatek počítati nemůže. Často příčinou vraždy hochů bývá okolnosť ta, že žena příslušnicí jest kmene cizího; lne-li mocně ku starému kmenu svému, nechce rozmnožiti řady nepřátel jeho a proto zasvěcuje smrti všechny hochy. Na jihoaustralských ostrovech Viti přiházejí se často vraždy z těchto důvodů. A tak rozmanité důvody přispívají k udržení starého zvyku u mnohých národů až po naše časy.

Mezi rozmanitými případy vraždy dětí jest velmi rozšířen případ, kdy vraždí se kojenec při smrti matčině. Divochům zdá se zcela přirozeno, by kojenec, který za živobytí svého poukázán jest výhradně na matku svou, zemřel, když jeho živitelka smrtí sešla; k tomu přidružují se ještě

jiné okolnosti, jako nedostatek všeho soucitu s tvorem opuštěným, anebo, kdyby ani toto tu nerozhodovalo, nechuť z pověry plynoucí, by dítě odkojeno bylo z prsu cizího. Žádná matka kmene jihoamerického Lulů nedala by se pohnouti ku takovému činu; rovněž ženy kaferské stejný mají odpor proti dětem cizím. Proto obyčejně pochová se kojenec spolu s matkou; tak činí Australané, Hottentotti, Eskymáci a Indiáni v Americe severní a jižní. Zvyku tomu velice napomáhá víra, že život po smrti jest taký, jaký člověk vedl opouštěje život tento; víra tato arciť zbavuje zvyk vraždění dětí mnohé příhany. Jsou i u kmenů nevzdělaných případy, že kojenec zůstává na živu a odchovává se dále i po smrti matčině; Haberland uvádí i celé kmeny, u nichž výchova jest zvykem, jako Hurony severoamerické a obyvatele Australských ostrovů Karolin a Gilbertových.

Bylo by chybou, kdybychom se domnívali, že všude, kde vražda dětí jest obyčejem, není lásky k dětem; spíše opak jest pravda. Australan, který nehrozí se vraždy dětí svých, jest jinak pečlivým otcem druhých dětí; nemrzí ho po kolik hodin na dlouhých poutích vésti děti své, rovněž jako matka jest něžnou opatrovnicí dětí svých. U obyvatelů ostrovů Australských děti jsou mocnou páskou mezi rodiči; rovněž Dajakové (na Borneu), u nichž vražda dětí jest zvykem, stejnou lnou láskou ku dětem, jako kmenové ostatní, u nichž toho zvyku není. Cestovatelé podávají nám hojných zpráv o veliké lásce k dětem, kterou byli shledali i u kmenů, jež holdují zvyku vraždy dětí; i můžeme bezpečně míti za to, že vraždění dětí a láska ku dětem docela dobře obstáti mohou vedle sebe. Jak pak vysvětlíme sobě tento odpor?

Vražda dětí jest u takých kmenů zvykem,

který docela lhostejně se koná, nalézaje u kmenů nevzdělaných dle jich rozumu dostatečné omluvy z příčin, jež výše jsme byli uvedli; ano, někteří kmenové omlouvají vraždu docela ze soustrasti s osudem dětí, jako ku př. obyvatelé ostrovů Havajských (v Tichém oceánu); ti vraždí své děti, by je uchovali bídy, ženy Kriů severoamerických pak zabíjejí někdy ženské potomstvo, by je uchránily pozdějšího osudu.

Ještě s osvětou rostoucí udržel se dlouho mrav vraždění dětí; jakkoliv již ve starověku u národů vysoce vzdělaných uznávána jest nemravnosť takého zvyku, přece teprve křesťanství a učení Mohamedovo, kamkoliv proniklo, vyhubilo arciť po boji tuhém zvyk tento a zjednalo právo i slabému novorozeňátku. Církev křesťanská všemožně starala se, by brzkou učinila přítrž nejen vraždění dětí, ale i jich vysazování; již Konstantin vydal zákaz v příčině té, který opakován důrazně na koncilu v Arlesu (v jižní Francii) v století pátém. Vydatnější pomoc v té věci zjednána jest zřizováním nalezinců; první ústav toho druhu založen jest v Miláně (r. 789). V tomže městě pak ve století dvanáctém založen jest první spolek, který obral sobě údělem vyhledávati děti opuštěné.

Plnou moc otcovu nad dítětem právě narozeným uznávají skoro všichni národové na nižších stupních vzdělanosti; za to stává se často, že moc tato přestává, jakmile dítě projevilo spůsobem nějakým svou schopnosť ku životu. Tak ku př. na ostrovech Polynesských nabylo dítě práva ku dalšímu životu, když živo bylo čtvrť hodiny, na ostrovech Viti, když bylo živo po celý den. Velká nevážnosť, v jaké u národů málo vzdělaných nalézá se pohlaví ženské, jest příčinou, že pohlaví toto daleko více vysazeno jest nebezpečí smrtí neb

odložení než mužské; ano u mnohých národů podléhá jen pohlaví ženské vraždě.

Tudové indičtí trpívali, než Angličané zlozvyk tento vykořenili, pouze jedno ženské dítě v každé rodině, ostatní vraždili. Na jihoaustralském ostrově Tahiti vraždění děvčat (na počátku nynějšího století) zmenšilo ženské obyvatelstvo tou měrou, že jen desetinu veškerého počtu obsahovalo. Velmi rozšířena jest vražda dívek v Číně; kdežto otec narození synovo vítá s radostí, nemá takřka slova pro narozené děvčátko, které obyčejně se odloží. Jest děvče po rozumu Číňanů jen břemenem pro dobu budoucí, které ničím nebývá nahrazeno, ještě děvče sňatkem odlučuje se od rodiny; toho mínění nejsou pak pouze rodiny chudé, ale i zámožné. Zákonem arci vražda dětí dovolena není; stát sám četnými nalezinci hledí vraždu zameziti aspoň ve městech velkých. V Pekingu denně jezdí pět kár před východem slunce městem, by vedle mrtvol dětských naložily i děti od rodičů vysazené, jež odevzdávají se pak do „chrámu novorozeňátek“ na vychování.

Vedle vraždění dětí pohlaví ženského upadají tři druhy novorozeňátek velmi snadno v smrt, totiž děti nemanželské, dále děti s vadami tělesnými a dvojčata; u posledních obyčejně jen jedno, při čemž rozhodují skoro vždy příčiny, plynoucí z pověry.

Lehko dá se pochopiti, proč všechny důvody, jež uvádějí národové nevzdělaní k omluvě z vraždy dětí vůbec, větší měrou ještě platí o vraždě dětí nemanželských; k nim přistupuje při národech s větší mravností ještě hanba, která s takým porodem jest spojena. Na ostrovech Havajských mnoho ku šíření vraždy přispívalo ustanovení, že děvčata mravně pokleslá mají trestem pracovati při stavbě silnic. Ve východní Africe zvykem jest

u Mareů, Beni Amerů a v Samharu velmi přísným, by nemanželské dítě ihned zabito bylo od rodiny, z níž pochází matka, pro pýchu uraženou. V Australii domorodci vraždí všechny děti, jež pocházejí ze spojení s Evropany; někteří kmenové pak vraždí prý jen hochy, kdežto děvčata ponechávají na živu. Polynésové staví na roveň nemanželským dětem i také, jež pocházejí ze sňatků nerovných; tak ku př. hlavní náčelníci na Tahiti vraždili všechny potomky, jež měli se ženami stavů nižších, by zachovali čistotu krve své; neučinil-li tak některý z náčelníků, sklesl pak ve vážnosti, jsa roveň ženě své.

Zvykem skoro u všech národů nižších jest zhostiti se vadných dětí. Jen u těch, již z pověry váží si dětí s vadami tělesnými, zvyku toho nenalézáme, jako u Polynésů, kdež také děti pokládají se za dílo duchů zlých; rovněž obyvatelé Australie jižní ctili děti vadné, kdežto v Australii ostatní děti s vadami tělesnými propadaly smrti. Z příčiny této cestovatelé zřídka nalézají děti chromé, slepé neb jinými vadami opatřené u národů nižších. V západní Africe známi jsou obyvatelé Akry, že vraždí dětí chybné; Vanikové (v Africe východní) konávají vraždu obyčejně v lese, rovněž známo jest vraždění dětí u Kafrů a Křováků jihoafrických. Příklady tyto poučují nás, že mezi kmeny negerskými mrav ten valně jest rozšířen. Z Ameriky máme bezpečné zprávy o obyvatelích Guayany, že děti chybné považují za dílo duchů zlých a že vraždou hledí se jich sprostiti; mnozí kmenové jihoameričtí hledíce k tomu, by vady tělesné rozplemeňováním se nešířily, vraždí děti chybné, jakož již o starých Spartanech známo jest, že o každém dítěti spar-

tanském zvláštní komise rozhodovala, zda života jest schopno.

U mnohých národů nižších platí porod dvojčat za něco zcela nepřirozeného; proto rozmanitě rozumují o zvláštních příčinách, jež prý toho jsou původem, a rozhodují se pro vraždu obou dětí neb aspoň jednoho z nich. Mnozí kmenové indianští, již obývají Ameriku jižní, jako Salivové (v Guayaně) a obyvatelé břehů Orinockých připisují úkaz tento nevěře žen; jiní hledí sobě vysvětliti porod dvojčat, že jest činem zlých duchů neb znamením příliš bujné smyslnosti. Všude základem jest domněnka, že otec může vždy splodit jen dítě jedno, protož druhé jest prý plodem jiného, buď člověka buď ducha zlého. Obyvatelům Habeše jest porod dvojčat hříchem; staří obyvatelé Peruanska viděli v něm zlé znamení, kteréž musilo zažehnáno býti posty; v Mexiku znamenal smrť otce neb matky, pročež vždy jedno z dvojčat bylo zabito, by se nevyplnilo ono zlé znamení. Podobný mrav zvěstuje P. du Chaillu o Apindšech, kteří obývají střední Afriku; ti rovněž zabíjejí jedno z dvojčat, by jich matka nepropadla osudu smrti. V Africe vražda dvojčat obvykla jest u Suahelů (ve východní Africe), kteří se také spokojují s jich prodejem; Kafrové a Hottentoti stejnému oddáni jsou zvyku.

Obyvatelé Kamčatky a ostrovů Kuril zabíjejí rovněž dvojčata; zvláštností jest, že v Australii západní proti zvyku obyčejnému vraždí z dvojčat pohlaví různého hocha, kdežto děvče ponechávají na živu. Zřídka kdy shledáváme, že porod dvojčat rodiče vítají s radostí; tak ku př. činí Hottentotové, kde sice také stává se, že jedno z dvojčat se zabíjí, ale jen tehdy, kdy nedostatek mléka matčina toho jest příčinou; jinak chlubí se otec

tím dokladem mužnosti své. Týž důvod uvádějí Indiani kaliforničtí, když přikročili ku vraždě dvojčat. Ku konci chceme ještě zmíniti se o některých pověrách, jež zaviňují smrť novorozeňátek; zvláště stává se tak dětem, jež narodí se na tak zvaném dni nešťastném neb za neblahých úkazů; obyvatelé Madagaskaru také děti vysazují, na Ceylonu kdysi o osudu novorozence rozhodoval věštec, v Australii vraždí děti, které matce při porodu způsobily mnoho bolestí, Kamčadalové, jež narodily se za noci bouřlivé, u některých kmenů osud dítěte závislý jest na objevení se prvních zubů; Suahelové vraždí neb prodávají děti, jimž vyjdou tesáky hořejší dříve než dolejší; Kafrové tak činí s dětmi, které záhy vyrazí si zuby přední.

Hlava osmá.

Počátky řádů společenských.

Mravnosť u kmenů nižších.

Dle zpráv početných cestovatelů jest jisto, že není kmenu lidského na zemi, který by vůbec neznal zákonu mravního. Každý kmen lidský má alespoň nějaký všeobecný pojem o tom, co jest pravé a co nepravost; náhledy tyto dědí pak pokolení po pokolení. Ačkoliv rozdíly v zákonech těchto velmi značny jsou, přece nedá se upříti, že v jednotlivých podrobnostech shledáváme značnou shodu u všeho lidstva. U divokých hord kočevných kmenů nalézáme často celý řád mravní, jehož jednotlivým částem i člověk vzdělaný zcela přisvědčiti může. Proto vším právem pokládáme stav takových kmenů nižších již znamenitým po-

krokem oproti oněm nejnižším stupňům vzdělanosti, na kterých nalézal se člověk na prvopočátku. Život takových kmenů nižších jest takřka stopou, dle které dovtípiti se můžeme přibližně, jaký byl život předků našich dávnověkých, o nichž historie naše docela mlčí.

O tomto mravním stavu kmenů nižších jsou jak mezi cestovateli tak mezi učenci dva náhledy, právě opačné, rozšířeny; jedni líčí kmeny nižší divokými, nečistými, smyslnými, falešnými a ukrutnými, kdežto druzí velebí šťastný přirozený stav divochů.

Přihlédneme-li blíže k věci, shledáváme, že obě strany mají částečně pravdu. Slyšme jen o obyvatelích Ohnivé země (v nejjižnější Americe); tito živíce se pouze mušlemi zabíjejí v době nouze velké staré své ženy a psů svých šetří. A proč? Protože psů potřebují ku lovu vyder, kdežto ženy staré při lovu nejsou jim nic platny. Obyvatele pralesů Brasilských nevyruší z jich otupělosti leda touha po mstě vražedné neb divé hody při tancích za svitu úplňku. A což máme říci o bojovných kmenech severoamerických, u nichž ženy a děti obstupují jako diváci sloup, při kterém zajatí vydáni jsou útrapám a trýzním, jež lidská mysl může sobě vymysliti?

Na druhé straně slyšíme o vzácných vlastnostech, jimiž honosí se i divoši. Tak u Indianů platí pohostinnost za povinnost posvátnou. U Mandanů (severoamerických Indianů) stále v každé chatrči nad ohněm stál hrnec a kdo hladov byl, mohl přijíti k jídlu, kdykoliv bylo mu libo; lenivým nedbalcem arciť opovrhovali, nicméně nikdo neupřel mu práva, by mohl zasednouti za stolem. Rovněž u Hottentottů jihoafrických rozděloval každý kdož měl co děliti, tak dlouho, pokud mu bylo možno, a ač často jídla jemu samému se sotva

dostávalo, neopominul přece zváti kolemjdoucí, by přišli sobě pro oběd. Když Hollanďané po svém usazení v jich krajinách divili se této štědrosti, odpověděli Hottentotti krátce: Tak jest naším zvykem. O poctivosti jihoamerických Juriů svědčí ta okolnost, že na polích svých mezery v plotech polních opravovali pouze nítěmi bavlněnými; stejných bavlněných mezníků užívali kdysi domorodci v Kumaně (ve Venezuele jihoamerické) k ohražení svých polí. U divokých Papuů na Nové Guinei (u Australie) shledali hollandští cestovatelé život velmi spořádaný; v míru a pokoji snáší se vedle sebe jednotliví kmenové, šetření práva druhého, zachovávání zvyků zděděných po otcích, krátce smysl pro právo a spravedlnost jest u nich zakořeněn. Krádež jest u nich věcí velmi řídkou, tak že nepokládají potřebným dávati závory na chaty své; úcta ku starým, láska k dětem a věrnost oproti ženám zdobí je nemálo.

Rovněž s podivuhodným obdivem cestovatelé vypravují o Karibech, usazených při severním břehu jižní Ameriky. Schomburgk nalezl u nich mír a blaženost, vzájemnou lásku, přátelství a vděčnost; praví o nich, že nepotřebují se přiučovati ctnosti a mravnosti od lidí vzdělaných: nemluví o ní, nýbrž žijí dle ní, jich slovo jest činem a jich slib vyplněním. Angličan Dalton vypravuje o dobrém chování Kholů, domorodců Indických, kteří neznají hádek a vády, ni podvodu, a porovnává je s daleko vzdělanějšími Bengaly, kteří jsou pravými jich protivami. O Kurubarech, kteří obývají vysočinu Dekhanskou v Přední Indii, vypravuje Angličan Elliot následující příběh: Mezi dvěma dědičnými nájemci došlo ku jakémusi sporu; i byl jsem velice udiven, když veřejné mínění rozhodně se postavilo na stranu jednoho z nich. Tázaje se po příčině, obdržel

jsem následovní odpověď: Vždyt jest Kurubarem a Kurubar vždy mluví pravdu. Mezi Kurubary žije roztroušen chudý kmen trpasličí postavy, jehož užívají nájemci jako hlídačů nočních. Úloze své oddávají se tito hlídači s největší pílí a svědomitostí a nemají při hlídce jiných zbraní než smolnic hořících, s nimiž vrhají se proti slonům a jiným divokým zvířatům, by je zapudili. Jich poctivosť jest tak známa, že nájemci přenechávají jim dozor nad plodinami polními, ježto jsou přesvědčeni, že by raději zemřeli hlady než by něčeho se dotkli.

Úcta ku stáří.

Srovnávaje mravní zákon plemen nižších a vyšších, přichází slavný učenec anglický E. Tylor, jehož vývody tuto uvádíme, k tomu náhledu, že rozdíly v zákonech těchto zhusta podmíněny jsou nerovnými poměry životními u kmenů nevzdělaných a vzdělaných. Dokladem jest mu zvyk, jak na rozmanitých stupních vzdělanosti lidé nakládali s lidmi starými v době jich tělesné a duševní slaboty. Celkem kmenové nižší ponechávají staré lidi u sebe a chovají se k nim uctivé a něžně; u mnohých přestává záhy úcta tato. U kmenů totiž, kteří poukázáni jsou při divém svém životu na potravu, které nabývají velmi těžce lovem, stala se starosť o neduživé, sestárlé lidi záhy obtížnou; i vyvinulo se záhy u nich mínění, že jest posloužено oběma stranám, když vzdají se pokusu beznadějného zachovati život trpící. Z té příčiny kmenové, obývající pralesy jihoamerické, prohlásili povinností rodinnou zabiti nemocné a sestárlé lidi, ano v některých případech jednoduše je snědli. Zvláště u kočevných kmenů loveckých

bývá často nouze krutá, když třeba jest, by stěhovali se dále; umdlené starce a babičky nemohou myslivci neb jich ženy, jež dosti nákladu nesou, s sebou vzíti, a tak zůstávají staré lidi opuštěnými. Catlin vypravuje o setkání svém se starým náčelníkem Punkaů, který jsa úplně slepý a seschlý až na kůži a kosti seděl u ohně; měl kůži bůvolí ku svému přikrytí, trochu vody a několik polo ohlodaných kostí jedinou potravou. Byl-t tento nešťastný stařec opuštěn od svých ku vlastnímu přání svému, jako byl před lety dal umříti starému otci svému, když již nebyl k ničemu. Máme i zprávy, dějepisem zachované o starých národech v Asii i v Evropě, že oddáni byli témuž zvyku. O Massagetech vypravuje řecký dějepisec Herodot, že staré muže zabíjeli jich příbuzní, načež maso zabitého uvařeno jest s masem jiným ku hostině slavnostní; taká smrt pokládána prý od Massagetů za nejšťastnější.

Aelian vypravuje o obyvatelích Sardinie, že u nich synové zákonem zavázáni byli zabiti kyji staré otce své, ježto bylo hanou žíti v tělesné neduživosti. Národové usedlí, jakmile nabyli trochu bohatství a blahobytu, nemohli nouzí omlouvati vraždění starých lidí; a přece i u takých národů zachoval se ještě dlouho týž mrav. Omlouván jest pak spůsobem dvojím: buď vůlí, by neduživosti, bez toho obtížné, učiněn byl konec, buď spíše mravem již z dávných dob zděděným. Abychom uvedli jeden příklad, vypravuje pověst staroskandinavská, že sestárlí vojínové dostávají se do Walhally (místa blaženosti) skokem ze skal rodinných; upomínkou na zvyky staré zachovaly se v kostelích švédských až do r. 1600 p. Kr. kyje, zvané kyje rodinné, jimiž kdysi zabíjeni byli od příbuzných starci a neduživci.

Porovnání obou mravností.

Bylo by chybou, kdybychom se domnívali, že rozdíl mezi mravností kmenů nižších a národů vzdělaných jen tím jest podmíněn, že vyšší vzdělání žádá též vždy vyšší ctnost a větší obmezení vášní a požitků života. Tomu tak vždy není; shledáváme totiž, že mnohé věci, jež u národů vysoce vzdělaných nejsou ničím zlým, kmenové nižší odsuzují jako velký zločin. Tylor uvádí dokladem zákony, jež platny jsou o sňatcích nikoliv pouze mezi příbuznými blízkými, ale i vzdálenějšími, jak je nalézáme u kmenů na všech stupních vzdělání. U Australanů zakázano jest pojati ženu z téhož klanu (kmenu); poněvadž příbuzenstvo se počítá s matčiny strany, nesmí pojati muž za ženu ani sebe vzdálenější sestřenici s matčiny strany. Proti tomu, kdo by porušil zákon, Australané chovají velikou ošklivost, rovněž jako některé kmeny severoamerické, u nichž menšího dopustí se zločinu, kdo zabije děvče kmenu jiného nežli ten, kdo ožení se s děvčetem vlastního kmenu. Tážeme-li se jich po příčině tohoto zákazu, nevědí divoši nám jiného říci, než že jest to zvyk zděděný po otcích. Podivným spůsobem počítá se obyčejně jen příbuzenstvo s jedné strany, buď se strany otcovy, buď se strany matčiny; tak se stává, že ku př. muži, který byl chtěl sobě vzíti za ženu svou desátou sestřenici se strany matčiny, není tak dovoleno, ale bez rozpaků může se oženiti s první sestřenicí se strany otcovy.

Znamenitě osvětluje náhledy divochů ve věcech těchto Dobrizhoffer v líčení divokých Abiponů, již obývali Pampy jihoamerické. Abiponé zavrhují, vedeni pudem přirozeným, po příkladu otců svých všechny sňatky mezi příbuznými i sebe vzdálenějšími, chovajíce před nimi ošklivost veli-

kou. Když missionář tento před náčelníky mluvil jednou o sňatcích mezi krevními přátely, zvolal jeden z náčelníků: „Máš pravdu, milý knězi! sňatek mezi příbuznými jest jedna z věcí nejhanebnějších. Ale my to víme již dávno. Také naši předkové a rodičové byli nám zachovali toto poučení.“ Missionář končí líčení své poznámkou, kterou prozrazuje nechtě, že pud přirozený vedl tento divý národ k náhledům ve mravnosti, jež dle jeho mínění jsou méně správny. Tak, praví, myslili tito lidé lesní, ačkoliv mnohoženství i libovolné zapuzování žen není jim věcí nerozumnou neb nespůsobnou.

I shledali jsme z příkladů těchto dvě důležité pravdy: poprvé, že pojem pravosti a nepravosti není stálým, nýbrž vyvinuje se postupem vzdělání; po druhé, že rozvoj tento nepokračuje stále v jednom směru, nýbrž i v právě opačné zabočiti může. Spolu jest zjevno, že za vhodných podmínek i divým kmenům jest možno dosíci dobrého vzoru ctnosti, ano nejen dosíci, ale i také dle něho jednati tak, že by mnohdy i vzdělaný národ mohl se poučiti z příkladu těchto kmenů, jak praví, nižších.

Rodina základem společnosti.

Tážeme-li se po příčinách, které vedly i kmeny nižší ku poznání pravosti i nepravosti, odpoví se nám, bychom je hledali v životě rodinném, základě společnosti lidské. I u kmenů nejdivočejších jsou svazky rodinné pevny; trpělivá a něžná láska mateřská, zoufalá odvaha otce bojujícího za rodinu, práce a namahání obou v zájmu rodiny, vše to může býti skryto pod rouškou lhostejnosti neb drsnosti, ač jest tuto a v případech mimořádných

se povznáší ku vášni hrdinné. V celém člověčenstvu, od kmenů nejnižších až k národům vysoce vzdělaným, byla a jest rodina pravým zdrojem a školou života mravního.

Tylor uvádí některé zvyky ze života kmenů nižších, z nichž vysvítá jasně, jak i tito kmenové sobě váží mravní síly svazků rodinných. Kde totiž kmeny nejsouce v přízni hleděly se spřáteliti, by v míru a v přátelství spolu obcovaly, přišly i ve zcela různých krajinách země na tutož myšlénku, totiž uzavříti spolek spřátelením krevním. Tak Karenové na Birmě (v jihovýchodní Asii) spojují se v bratrství nerozlučitelné, že poraní ramena svá a krev s kořalkou smíšenou vypíjí. U Kajanů na Borneu (v jihovýchodní Asii) stane se cizinec příslušníkem kmenu, když smísí krev svou s krví některého Kajana a oba pak smíšeniny požijí buď s vodou buď v doutníku. Obdobný mrav jest obyčejný u některých kmenů východoafrických, kde dva muži, chtějí-li vejíti v bratrství, se posadí společné na kůži, načež učiní si na prsou několik lehkých řezů, okusí smíšené krve a na vzájem sobě rány zatrou. Na Madagaskaru uzavírají bratrství, že vzájemně napijí se krve, hrozně proklínajíce toho, kdo by úmluvu porušil. I z doby starověké máme doklady o obdobných mravích; tak Herodot mluvě o úmluvách Lydiů svědčí, že obě strany pořezaly sobě ramena a krev řinoucí olízaly; rovněž o Skythech vypravuje, že v úmluvy vcházeli pijíce víno smíšené s krví. Číňané, bychom jmenovali novější národy východní, na vzájem pijí krev, když přísahají jakožto členové tajného některého spolku, a Indové stejně se chovají, když skládají přísahu bratrskou. Dlouho uplynulo již od doby té, kdy staří obyvatelé Skandinavie chtíce uzavříti bratrský spolek, otevřeli sobě rány, krev

pak řinoucí svedli do důlku v zemi vykopaného a ji tu se zemí smísili. Postupem vzdělanosti starý mrav tento vymizel a zachoval se pouze v podání lidu a rozmanitých jeho pověrách. Kdož z nás nepamatuje se na pověru lidu našeho, jak mladý muž může sobě získati lásky děvčete i proti vůli její? Potřebuje jen několik kapek své krve dáti do sklenice piva a přiměti děvče, by mu připilo; pak mu děvče více neodolá.

Na všech stupních vzdělanosti lidské shledáváme ustálený mrav, že kdo zasedá za stůl a s námi jí a pije, považuje se za člena rodiny a spolu zavázán jest tak se i chovati. Příkladů dal by se uvésti počet hojný. Zvláštní však jest obyčej u obyvatelů Siamu (v jihovýchodní Asii), kteří umlouvajíce spolek okusí porci arraku, solí a pepřem okořeněnou; je-li podnik, o který se pokouší, považlivý, tu dodá každý do smíšeniny po kapce krve své, čímž obřad stane se dokonalou úmluvou pokrevní. Tento spůsob úmluvy, který mnohému zdál by se podivným a odporným, nepostrádá hlubokého významu, ježto z mravního stanoviska vyluzuje i úcty. Jeť zajisté nejhlavnější pružinou vzdělanosti šíření pocitu vzájemných závazků a lásky ve vrstvách vždy širších; bylť to, pravíme, čin v dějinách lidstva velevýznamný, když člověk nalezl prostředek, který povinnosti a lásku bratří rozšířil i mimo úzký kruh rodiny.

Arciť nedá se upříti, že od počátku lidstva mocný vliv měla sebeláska a zištnosť; byly se rozhostily již v chatrči divocha surového. Dějiny osvěty pak velmi poučně ukazují nám, jak člověk krok za krokem od sebelásky postupoval ku hájení společného blaha všech.

Tylor ukazuje pravdivosť tvrzení svého na

dvou věcech, totiž na pojímání mravnosti či nemravnosti vraždy a krádeže u národů jednotlivých. Neznáme ničeho, přihlédneme-li zprvu ku vraždě, co by poukazovalo k tomu, že by kterýkoli národ v nejprvnějších dobách byl pokládal vraždu bližního za čin špatný a zlý. Ano spíše jest jisto, že vražda lidí za určitých okolností byla dovolena, jak i až posud se stává. Bude někdo diviti se, když slyší, že vraždili se lidé ze msty, z trestu, jako oběti bohům? Není válka též vraždění lidí? Ale neznáme kmenu, byť stál na stupni vzdělanosti velmi nízkém, že by dovoleno bylo, by lidé vraždili se na potkání, bychom tak řekli; kam by dospěl, tážeme se, při takém bezvládí v brzku každý taký kmen? Platí tudíž i u kmenů nevzdělaných v jisté míře zákon mravní, nám dobře známý: Nezabiješ.

Jsou kmenové, kteří velebí vraždu, protože doznává sílu vražedlníkovu; tak ku př. u indiánského kmenu Dakotů, který obývá krajiny Mississippské v Americe severní, nemůže mladý muž nabyti jména muže statečného neb vojína, dokud se mu nepodaří „získati péro“; toho se mu dostane a jím pak okrášlí vlas svůj, když byl zabil nějakého člověka. Když tak byl se prokázal užitečným společnosti lidské, může ucházeti se o přízeň některého děvčete a s ní vejíti ve sňatek. Rovněž na ostrově Borneu (v jihovýchodní Asii) jest zvykem, že nemůže oženiti se mladý Dajak, dokud nepřinesl domů hlavu, t. j. dokud nebyl zabil některého nepřítele neb nešťastného cizince, a hlavu jeho jako kořisť nebyl přinesl do domoviny. A přece jinak Dakotové prohlašují vraždu, mimo vraždu spáchanou ze msty krevní, za zločin a rovněž Dajakové stíhají vraždu trestem. Jak sobě neshodu tuto vysvětlíme? Zcela dobře, když

považíme, že taký zákon stanoven jest dohodnutím celého kmenu, by zabezpečil se kmenu patřičný rozvoj a blahobyt. Proto jako bojovný kmen vydává zákon, kterým uděluje se odměna za ndatnosť prokázanou v boji s nepřátely; jinak zase zakazuje vraždu uprostřed vlastního kmenu, ježto by vzal zkázu celý kmen. Že důvody tyto jsou tu rozhodujícími a nikoliv pojem o pravosti či nepravosti takých činů, dosvědčuje jednání sibiřských Korjaků; tito trestají velmi přísně každou vraždu ve vlastním kmenu, za to vraždu cizince ponechávají zcela bez trestu.

Rovněž vypravuje Dobrizzhofer o Abiponech následovně: „Abiponé hoří zápalem po válečné slávě a kořisti, pročež se zalíbením přepadávají Španěly, jimž hlavy usekávají a o zboží olupují.“ Na jiném pak místě: „Jak jsou dobromyslní tito divoši! Jakkoliv Španěly za doby války, kdy je považují za nepřátely, dílem zabíjejí dílem olupují, přece mezi sebou nikomu neublíží ni na životu ni na majetku. Pročež jest u nich, pokud jsou střízlivi, vražda neb lup zcela neobyčejný.“ I vidíme, že u kmenů nevzdělaných zákaz vraždy neděje se z příčiny té, že vraždí se člověk spoludruh náš, nýbrž z té příčiny, že jest to příslušník kmenu, jehož zkázou též kmen se seslabuje; u cizince, který jest mimo kmen, takého zákazu není. Náhled taký udržel se dlouho, ano teprve za doby naší mizí poznenáhla postupem vzdělanosti lidské. Staří Římané zvali nepřítele prostě cizincem; v prvních dobách středověku dlouho udržely se zákony, které přesně rozeznávaly vraždu kmenového příslušníka neb cizince. Vražda svobodníka smyta jest zase vraždou; vražda otroka považována pouze za porušení majetku. A nemusí se ještě posud osadníci evropští v osadách zámoř-

ských přesvědčovati, že jest zločinem zavražditi černocha neb příslušníka plemene rudého?

Všechny úkazy tyto nasvědčují, že původně zákaz vraždy obmezoval se na spolek kmenový; teprve postupem a šířením vzdělanosti posvátnost lidského života šířila se i mimo tyto úzké hranice a prohlášena jest nyní, arcit jen u národů velmi pokročilých, za platnou pro celé člověčenstvo.

Ku stejným vývodům přicházíme, všimneme-li sobě zákonů, jež v příčině krádeže platny jsou u kmenů málo vzdělaných. Mbajové jihoameričtí hledají největší slávu a štěstí ve vraždění a olupování kmenů cizích; pravili, že tak činí se schválením bohů; velký orel prý jim nakázal, by prohlásili válku všem kmenům ostatním, muže by zavraždili, ženy do domoviny odvedli a všechen majetek odnesli. Zulové jihoafričtí libují sobě v náhlém přepadání vzdálených vesnic; muže, ženy a děti povraždí, všechen majetek odnesou, když byli vesnice zapálili. Ale jak Mbajové tak Zulové mezi sebou mají docela platné zákony o šetření majetku; „nepokradeš“ jest rovněž u nich známo, ale jen u příslušníků kmenu, o cizincích a nepřátelích zákon tento neplatí. Sprvat vypravuje o Athnech, kteří obývají britskou Kolumbii v Americe severní: Věc, kterou svěříme Indianu, jest dobře uschována; a přece krádež jest zcela obyčejná, kdykoliv jedná se o majetek kmenů jiných neb bělochů.

Bylo by neprávem, kdybychom krádež těchto divochů chtěli posuzovati tak přísně jako u nás; neb Indiani tito neznají žádného mravního neb společenského zákona, který by zakazoval krádež, t. j. krádež mimo kmen, již po mnoho pokolení provozovanou. Dle těchže zákonů řídili se i staří Němci, kteří krádež mimo hranice obce nepova-

žovali za nic nectného, ano spíše ji odporučovali ku cvičení se v udatnosti a ku zamezování lenivosti. Týmiž důvody řídí se posud i v státech našich jisté třídy, jež sloučeny jsou vlastními zákony, tak že ostatní spoluobčany mají za cizince. Tak vláda anglická mínila v době nejnovější zrušiti v Indii třídy zločinců, kterým vlastní zákony mravní zdají se býti čestnými, kdežto úřady s tímto výkladem arciť nejsou srozuměny. Jedna z takých zlodějských tříd žije v severozápadních krajinách; jejím úkolem jest, za noci prolamovati zdi stájí a příbytků a olupovati lidi o jich majetek. Narodí-li se v některé rodině hoch, ihned zasvěcuje se povolání svému zvláštním obřadem; kojenec prostrčí se třikráte děrou, která byla prolomena ve zdi, se slovy: „budiž zlodějem“. Zjevy tyto dosvědčují nám opětně, že zákaz krádeže rovněž jest výplodem šířící se vzdělanosti, ježto zákaz tento ve své první podobě měl platnosť pouze v mezích rodiny a kmenu.

Krevní msta.

Rozvoj od prvotních řádů společenských až k našim nynějším velmi poučně ukazuje nám mrav „krevní msty“, který z počátku považován čestným a jako nečestný skončil, který kdysi jako ctnosť veleben a později stal se zločinným. Mrav tento vyplývá z nejsvětější povinnosti, která víže všecky členy rodiny k sobě. Proto nemáme mrav tento míti za šeredný, poněvadž byl též počátkem ochrany právní; vždyť všichni skoro národové kdysi holdovali zvyku tomu. Slyšme, jak Jiří Grey líčí tento mrav u domorodců Australských: Nejsvětější povinností každého domorodce jest pomstiti smrť blízkého svého příbuzného. Kdyby tak neučinil,

staré ženy by jím opovrhovaly; je-li svobodným, žádné děvče by s ním nemluvilo; kdyby byl ženat, ženy by od něho utekly; matka jeho stále by hořekovala a bědovala, že dala život synu nezdárnému; otec jeho měl by ošklivosť před ním a on byl by předmětem všeobecné potupy. — Příklad tento ukazuje nám, s jakou mocí působí na jednotlivce i u kmenů nevzdělaných veřejné mínění a jaké mravní povinnosti dovede na člověka vznésti. Dále ustanovuje zákon krevní msty u Australanů následovní: Když podaří se vinníku utéci, platí jeho příbuzní za účastníky viny jeho; mstitel tudíž zabije třebas prvního z blízkých příbuzných, který se dostane do jeho rukou. Pročež bývá zvykem, že velký poplach povstane v celém přátelstvu, když se rozhlásí, že někdo z příbuzenstva jest vrahem; neb neví se nikdy, kam rána mstící dopadne. Již děti sedmi- a osmileté vědí zcela dobře, jakmile slyší, že spáchána jest vražda, zdali jsou příbuzní vraha neb nikoliv; v prvém případě snaží se co nejrychleji se uschovati. Poněvadž dle toho jest v zájmu každého jednotlivce, by vinník byl potrestán, ješto jen tak vybaví se z nebezpečenství vlastní zkázy, stává se obyčejně přátelské dohodnutí rodin obou; mstící strana pronásleduje pak stopu vrahovu, by smyla krev zase krví. Že za takých okolností stálé války kmenové jsou na denním pořádku, jest na bíledni; jimi vysvětlíme sobě i nízký stupeň vzdělání, na kterém zůstali domorodci Australští, poněvadž jest výsledkem života uštvaného a udržovaného jen s bídou den ode dne. Neblahý vliv krevní msty ještě zvyšován, že domorodci Australští, jako mnozí jiní národové nevzdělaní, neuměli sobě vysvětliti přirozenou příčinu smrti, nýbrž připisovali smrť zlým kouzelníkům, kteří kouzelnickým uměním lidi vraždí.

Jakmile někdo onemocní neb zemře, třeba jen vypátrati kouzelníka, který spůsobil smrť; toho se dopátrají, když pozorují kmitání ohně pohřebního, sledují let hmyzu některého neb jdou po stopě domnělého škůdce od hrobu. Tu mstitel pustí se na pouť svou pouští a houštinami, neznaje ni umdlení, ni hladu, ni žízně, dokud nepodaří se mu učiniti zadost mstě své. U kmenů loveckých v Americe jižní rovněž krevní msta jest zákonným trestem. Spáchána-li vražda na příslušníku kmenu, jest msta rodinnou záležitostí těch kterých rodin; je-li vrah z kmene jiného, stává se pomsta věcí veřejnou, načež uražený kmen po úradě konané obyčejně prohlašuje válku.

Nejbližší příbuzní zemřelého při slavnostní hostině hledí se rozjařiti velebíce ve zpěvích divých ctnosti zavražděného příbuzného; dojde-li k boji, tu sápou se v před, jsouce znatelni dle černých skvrn na těle namalovaných. Mrav takový arcit zhoubně působí; dlouhý čas, který lovec indianský ztráví přemýšlením o budoucí mstě, tajná a úlisná přepadání a vraždy, radosť nad bolestmi konečně zajatého nepřítele, kterého k stromu přiváží a jehož noži a šípy na kusy sekají, pak stálé rozbroje mezi jednotlivými rodinami záhubně působí na celé kmeny. Odtud jich ponenáhlé vymírání.

Nikoliv pouze v krajinách zámořských, nýbrž také v Evropě trvá posud krevní msta. Do nedávna byla totiž obvyklou na Korsice a posud jest platnou mezi Albanci. Na Korsice známa byla pod názvem „vendetty“ a vymizela teprve, když s největší přísností zakázáno jest všemu obyvatelstvu nositi zbraně. A tak již nečíhá tu mstitel na místech skalnatých a nepřístupných, by po odvetě učiněné se hájiti musil v opevněném domu proti přátelstvu zavražděného vraha.

U Albanců kmen celý považuje se za celek nerozlučitelný; proto jest za skutky, jichž dopustil se příslušník některého kmenu, zodpověden celý kmen. Když někdo spáchá vraždu, jest stíhán potomky zavražděného; když nezdaří se jim zajmouti vraha, mstí se nad jeho rodinou, neb příbuznými. Podaří-li se vrahu uniknouti i s celou rodinou, stihne pomsta kteréhokoliv příslušníka kmenu, z něhož pocházel vrah.

Hlava.

Tak zní prvotní zákon krevní msty ve své podstatě a ve svých následcích. Nutností poměrů společenských zmizel zvyk krevní msty na mnohých místech, zvláště tam, kde obyvatelstvo, jsouc hustějším a obývajíc četnější osady, vydáno by bylo nebezpečí velikému a stálému. Tylor uvádí dokladem Indiany, zvané Krik, kteří ve Spojených státech severoamerických pokládali se za nejpokročilejší mezi kmeny sousedními a vlivu vzdělanosti dříve se podrobili než tito. Dříve mstil u nich bratr zemřelého smrť na vrahu a nebylo-li bratra, některý z nejbližších příbuzných; nyní vrah předvolá se na výslech před některé náčelníky, kteří s ním naloží, jak bylo usnešeno. V jižní Africe Basutové vzdali se pokrevní msty a dávají náčelníku právo chrániti vraha, pokud jeho vina se nevyšetří, pravíce, že obyvatelstvo osad v brzku by se roztrousilo, kdyby sami chtěli se mstíti. Rovněž sousední Kafrové hledí ponejvíce vinu pokutami odčiniti. Ale i zde jest zjevno, jak celá rodina jest odpovědna za činy každého člena rodiny, ještě otec povinen jest platiti za provinění synovo aneb celá rodina, když některý člen její

nemůže platiti. Rozkazu, který náčelník vydá v té příčině, nesmí nikdo odpírati, jinak jest celá osada zodpovědna za vzdorovitost jednotlivce, když týž nechce pak odvésti uloženou pokutu náčelníkovi, jemuž přísluší. Náčelník nařídí pak za trest tak zvané „sežrání“; tlupa ozbrojenců překvapí osadu, odežene všechen dobytek z ní a zahubí každého, kdo by kladl odpor. V Guinei již na počátku XVIII. století vražda svobodného člověka odčiňovala se pokutou, jež zapravena příbuzným; v Siamu jsou rovněž pokuty obvykly, při čemž platí ta zvláštnost, že vražda starce cení se níže než vražda muže silného. I u starých Římanů byla krevní msta v nejstarších dobách obyčejna, když někdo těžkého poranění se byl dopustil a poškozený nespokojil se s pokutou.

Též naši předkové znali pokuty, zvané „hlavy“ (rusky: víry, srbsky: krvniny), jimiž vražda se odčinila; tyto platily se příbuzným zavražděného a rovněž úřadům. Albanci dovolují rovněž vykoupení z krevní msty, jež provede se po delším jednání mezi rodinou a nejbližším příbuzným zavražděného zvláštním obřadem smíření. Při něm vinník vstoupí v průvodu svých přátel do domu, kde bydlí nejbližší příbuzní zavražděného; na to postaví se před dům kolébky s nemluvňátky, načež po oslovení a prosbě za odpuštění nejbližší příbuzný zdvihne jednu z kolébek, nese ji třikráte kolem od levé strany ku pravé a postaví pak směrem k západu, kdežto dříve obrácena byla k východu. Na to po mnohých prosbách prohlašuje, že odpouští vrahu, když již dříve vyjednáno bylo o výkupném, které skládá se obyčejně z několika skopců, někdy i z částky peněžní. Příklady tuto uvedené dosvědčují nám, že nikoliv nemravnost, nýbrž mravnost, arciť dle ponětí kmenů nevzdě-

laných, jest rozhodující, když dle zákona nevinný příbuzný se trestá místo pravého vinníka; rodina považuje se totiž za jednotný celek, který může ztrestán býti i ve členech jednotlivých. Vždyť i naše společnost valně pokročilá často přidržuje se téhož zákona starého, dle kterého hříchy otců pohledávány byly i na dětech. Tak ku př. nevěsí se člověk, poněvadž jest synem vrahovým, a rovněž neuvrhujeme do vězení, kdož jest bratrem zlodějovým, nicméně tíží každého takého velmi krutě následky z okolností podobných vyplývající. Jinak arciť právo naše, dle něhož zodpovědnost osobní prohlašuje se nutnou, značí ohromný pokrok nad právní ponětí národů nevzdělaných. Potrestání vinníkovo čím dále tím více vymykalo se, jak rozvoj práva nás poučuje, z ruky mstitele osobního, až přešlo na společnost; tam dospěli jsme my, trestajíce, by zločiny se potlačovaly neb by zločinci došli napravení.

Počátky majetku.

Již u lidí stojících na velmi nízkém stupni vzdělání, kteří živí se lovem zvěře, kteří sbírají divoké ovoce a divoké kořínky, vyvinut jest pojem majetku. U národů loveckých a pastýřských nemůžeme arciť mluviti o majetku nemovitém, ale že i u nich znám jest pojem majetku, dokazují nám omezené revíry lovecké a okresy pastevné, jaké shledáváme ku př. v Brasilii a v Australii. Revíry lovecké bývají tu vytčeny horami, řekami, stromy neb umělými mezníky; u kmenů brasilských kouzelníci mívávají podíl při omezování hranic, konajíce posvátné obřady, při nichž tlukou na bubny a klapačky, kouříce z doutníků ohromných. Již u takých kmenů vytčená mez má jakýsi ráz

posvátnosti. Kdo při lovu zajde do revíru cizího, když pronásleduje zvěř, dopouští se zločinu hrozného, jenž někdy trestá se i smrtí. Každému však volno jest honiti uprostřed hranice vlastního kmenu. Komu přísluší pak zvěř ulovená? Platí u těchto loveckých kmenů zákon, že zvíře stává se majetkem toho, kdož je byl skolil; ale u většiny kmenů jsou vedle toho všeobecného zákonu rozmanité podmínky: tak ku př. může domahati se skoleného zvířete, kdož první je byl trefil, neb všichni, kteří je byli trefili, neb celá společnost lovecká; ano někde i majitel zbraně osobuje sobě právo na část kořisti. Vypravuje se o jednom Indiánu, že vyšel sobě na lov s ručnicí jednoho bělocha; po lovu docela oddaně přinesl všechnu kořist bělochu, jakožto majetníku zbraně. U Australanů majetek pastvišť přesně jest rozdělen; ač u nich není vlastního života loveckého ani orby, přece každý kmen má své revíry pastevní a lovecké za majetek tou měrou, že každé vkročení cizího pokládá se za rušení držby a hledí se násilím zameziti. I jen průchod cizím územím jest každému kmenu zvláště sobě vymoci. U národů rolnických vzdělání nižšího patří půda tomu, kdo ji vzdělává; jemu patří i sklizeň. Kde bydlí více rodin pospolu v jedné chatě, každá rodina má zvláštní své oddělení a zvláštní své ohniště; rovněž sousední části půdy vzdělané jsou tu dle rodin rozděleny. Poměry takové shledáváme u kmenů brasilských; rovněž v Americe severní mívává kmen společný revír lovecký, v němž každá rodina má vymezený svůj zvláštní pozemek, který vzdělává; týž jest potud jejím majetkem, pokud tak činí.

Australané též přísně hledí ku zachování majetku pozemkového, kterýž dědí, jejž za života dělí a nad nímž svá práva majetnická vykonávají,

s velikou obezřetností, jak byli jsme se již dříve o tom zmínili. Na Nikobarech severních (v oceánu Indickém), jež jsou hustě zalidněny, pozemky omezují mezníky, kdežto na jižních Nikobarech se nenalézají. A proč? Poněvadž tu zbývá dosti volného prostoru pro slabší zalidnění. Okolnost, že na prvopočátku společenského rozvoje vzdělaná půda nepatří jednotlivci, nýbrž celé rodině, dokazuje opětně hořejší naše tvrzení, že základem společnosti nebyl jednotlivec, nýbrž rodina. Ve vesnickém životě i kmenů nevzdělaných zásada tato měla následky dalekosáhlé. Když více rodin spolu tak žije, že tvoří vlastně jednu rodinu, společně půdu vzdělávají a z výtěžku jejího se živí, dán již podnět ku vývoji společenskému. Na tomto stupni společenského rozvoje ostávalo dlouho lidstvo. Vhodným toho dokladem jest národ Basků (Vakčeů), který posud sídla svá má na úbocích pohoří Pyrenejského; o něm vypravuje Diodor Sikulský: Každého roku rozdělovali pole svá, dohromady však sklízeli žeň, kterou rozdělili dle podílu určitého; kdo by sám o své vůli něco si osobil, měl smrtí potrestán býti. V nynějším Srbsku posud v některých vesnicích zachován jest mrav tento, známý pod názvem „zádruh“.

Znamenitý cestovatel po jihu slovanském F. Kanitz líčí zřízení toto následovně: „V zádruze stanoví všichni členové svobodnou volbou, kdo bude hlavou domu čili starešinou; obyčejně volí nejmoudřejšího a nejrozvážnějšího. Starešina zastupuje celou zádruhu před politickými úřady, porovnává spory a řídí práci „kuče“, na níž má celá rodina podíl. Muži a ženy pracují na poli, děti pasou dobytek aneb chodí do školy. Rozkazy starešinovy docházejí ochotného posluchu; on rozděluje všecky výlohy domácí mezi členy a

stará se o ně jako o sebe sama. Zisk, kterého nabývá prodejem plodin, zvláště zisk z ovoce, vinohradů, dobytka a prasat, z prodeje koží a dříví činí hlavní pramen důchodů. Chce-li, aby se něco prodalo, aby se něco důležitějšího koupilo neb by se zaplatila daň, třeba starešinu k tomu souhlasu všech členů zádruhy. Starešina povinen jest starati se o dítky osiřelé; má je ve spolku s matkou jejich vychovati, by byly hodnými lidmi a své vlasti prospěly. Vdova sama, i je-li bezdětna, má právo na úděl svého nebožtíka muže v zádruze, ale je opět povinna pečovati ze všech sil o prospěch zádruhy. Provdá-li se, zádruha jí vypraví přiměřenou výbavu, jako každě svojí dceři. Zájmy jednotlivých členů zádruhy jsou svázány velmi úzce se zájmy celku. Čím více kdo svou prací přispěje ku dobru zádruhy, tím větší má právo též ku dílu většímu, kdyby se chtěl od zádruhy odděliti.“ Jak vidíme ze zařízení toho, nebrání se jednotlivci nijak, by dle sil rozvinul spůsobilost svou, nýbrž naopak jest k tomu pobádán, by tak činil. Jeví se nám pak život selského lidu srbského takto: Na místě vyvýšeném stojí kuča starešina, která patrna jest svou prostranností a lepším slohem; jest střediskem, kolem něhož nalézají se malé kuče ženatých členů zádruhy, jež zřízeny jsou pro potřebu dočasnou. V nich zřízeny jsou síně, kde spávají ženatí členové zádruhy a kde chovají své vlastní výdělky. Plodiny, dobytek, nářadí atd. umístěny jsou na sýpkách a ve chlévech, jež patří celé zádruze; jsou čtverhranné neb okrouhlé, zhotovené z proutí neb rákosí jako indianské wigwamy a vyzdviženy jsou poněkud nad zemi, aby jich obsah chráněn byl před dobytkem, který prohání se svobodně po nádvoří.

Obyčejné práce domácí vykonávají všechny

vdané ženy řadem. Žena, na niž došla řada, zove se „reduša“; ona s pomocí nejmladší ženy v domě hotoví oběd pro celou zádruhu a nařizuje, co mají ostatní ženy dělati na poli neb kde jinde. Jak u všech Jihoslovanů, tak i u Srbů žena má podíl ve všech pracích mužových; žena stále pracuje. Když se vrátila z práce polní, přede, tká, bílí plátno neb barví sukno pro domácí potřebu. Pod večer celá rodina shromažďuje se kolem ohniště v kuči starešinově; mladší muži spravují neb robí nářadí domácí neb hospodářské, starší si hoví po práci, kouří a rozmlouvají, kdežto ženy sedí blízko mužů a pracují. Veselé děti hrají si u nohou rodičů, aneb nahrnou se kolem děda, by jim vypravoval o královici Markovi. Potom starešina neb někdo jiný z mužů sundá jednostrunné „gusle“ (housle); při jednotvárném jich bzukotu zpívají se starodávné legendy, písně junácké a vlastenecké. Tak jest kuča starešinova místem pospolité schůzky celé rodiny.

Srbské zřízení zádruh a ruské „míru“ ukazuje nám, jak před dávnými stoletími předkové evropských národů propracovávali se ku lepším řádům společenským, kdežto u národů prostředního vzdělání řády tyto posud jsou oblíbeny. Tak zřízení ruského „míru“ v posledních stoletích rozšířilo se z Ruska po osmině povrchu zemského a nalézá posud vděčnou půdu u polovzdělaných kmenů asijských. Spolu jasno jest, že staré zřízení vesnické vystačuje jisté výši řádů společenských; pokud totiž národové měli malé potřeby a země bylo s dostatek, dařilo se vše dobře. Když však hustlo obyvatelstvo a zjevnou se stala potřeba rozvoje průmyslového a společenského, ukázalo se, že posavadní zřízení chrání sice jednotlivce před bídou, ale nedovoluje jemu patřičného

rozvoje. Pročež nezbytnou stala se náprava ve prospěch jednotlivců, arcit za cenu starého zřízení. —

Vrchní moc.

Jako rodina jest základem řádů společenských, tak moc otcovská jest prvním semenem vší právomocnosti. Z moci otcovské nad rodinou vyvinula se u kmenů nevzdělaných moc kmenových náčelníků; nejméně ohlíží se na takové svazky národové lovečtí a kočovní, u nichž moc kmenových náčelníků bývá velmi obmezena, jako u Australanů, Indianů severoamerických, Křováků a Eskymáků. Ale i u takých kmenů nastává potřeba, kdy ohlížejí se po nějakém náčelníku. Míníme totiž dobu rozbrojů válečných. Zajímavé jest v tom ohledu líčení cestovatele Hearne-a, který donucen byl kdysi míti podíl v tažení jednoho indiánského kmene proti Eskymákům. Výprava dála se proti bezbrannému, bídnému kmenu Eskymáků, v nichž Indiané viděli sotva lidi a jež z pouhé libůstky mínili vraždit. Však i tento boj, slabý odlesk skutečné výpravy válečné, stačil úplně, by převrátil dokonale chování vší společnosti. Kmeny, které druhdy potíraly se na vzájem loupežením a válčením, staly se přátely nerozlučitelnými, majetek, posud soukromý, všecek odevzdán ku pokladům společným, bojovníci pak — druhdy tlupy beze všeho poslušenství a pořádku — ovládáni byli nyní duchem jedním, odhodláni jsouce býti poslušnými rozkazů svého náčelníka a následovati jeho, kam jim povelí. Příklad tento poučuje nás, jak nebezpečí války spojuje ve svazky užší i kmeny nevzdělané a jak z tlup nezřízených činívá v brzku vojsko zřízené pod velením náčelníkovým.

Podobné zprávy podává Martius o nevzdělaných kmenech jihoamerických, když praví: „Hlava rodiny má celkem málo vážnosti v kmenu; jakmile dojde k válce, ihned změní se posavadní stav. Jsa oděn v příslušný šat a opatřen odznaky vůdcovskými, náčelník kráčí v čele mužů bojovných, maje dokonalou moc nad životem a smrtí jednotlivých bojovníků. Když jsem na cestách svých bloudil s náčelníkem Miranhů (bytujících v lesích brasilských v Americe jižní) lesem, octl jsem se najednou před kostrou lidskou, jež přivázána byla ke stromu fíkovému; vida ji Indian poznamenal: Jsou to zbytky soukmenovce, kterého jsem dal šípy zabiti, poněvadž nebyl poslušen rozkazů mých.

U kmenů pastevných shledáváme již náčelníky dědičné, jimž patří stáda a slouží jako čeleď dílem příslušníci kmenu dílem schudlí majetníci stád. O národech těchto vypravuje se nám, že často zrušili posavadní sídla svá, a dali se na pochod značnými krajinami povrchu zemského, jako ku př. po severních krajinách světa starého a po Africe jižní. Taková valná stěhování arciť jsou možna pouze u národů pastevných, jimž dávají stáda dobytku je provázející potravu dostatečnou; mimo to pobyt na stepích ponouká často ku měnění pastvin a sídel. U národů usedlých, již živí se orbou, shledáváme počátky otroctví, které zase podporuje vládu libovolnou; neb kdo vykazuje největší počet otroků, tomu není obtížno, jich pomocí přemoci ostatní slabší. Národové lovečtí neznají otroctví, ježto jim dosti namáhání jest třeba, by sebe samy uživili; u kmenů rybářských spíše shledáváme se s otroky, jako u Kolušů, kteří obývají severozápadní břehy Ameriky, jakož u Ahtů, kteří sídlem jsou na ostrově Vancouveru (při západním břehu Ameriky severní).

Jakmile lidé počnou různiti se ve svobodníky a lidi nesvobodné, povstávají stavy; rovněž když některý národ výbojný podrobí sobě kmen cizí. V případu druhém obyčejně znaky tělesné stávají se odznaky lepšího původu; tak ku př. kdykoliv králové španělští povyšovali některého Indiána do stavu šlechtického, prohlašovalo se, „by na příště považoval se za bělocha.“ Jinak jsme posud velmi skrovně zpraveni o rozdílech stavovských u kmenů nevzdělaných. Jisto jest, že kmenové polynesští znají četnou šlechtu, jež dělí se opětně v početné třídy; podobnou šlechtu mají i Malajci. V Americe již výše zmínění Kolušové mají rodnou šlechtu, jež honosí se zvláštními erby zobrazujícími zvířata rozmanitá. U kmenů usazených jižněji při březích severozápadních šlechta označovala se uměle stlačenou hlavou; toto vyznamenání příslušelo pouze mužům svobodným. V Americe jižní staří obyvatelé Peruanska znali dvojí druh šlechty; vedle početných „inků t. j. potomků rodiny královské“ dosazovali v jednotlivých krajích vydobytých správce, jimž dovoleno bylo propichnouti sobě ucho, jako potomkům rodiny královské. Týž rozdíl stavů shledán u některých kmenů brasilských; však řídké jsou příklady šlechty mezi negry, jako při pobřeží zlatém a v zemi kongské.

Hlava devátá.

O vzdělanosti člověčenstva.

Příroda a vzdělání.

Veliký na vzdělání člověka vliv má povaha půdy, jež jest jeho domovem, jakož i podnebí,

v kterém žije. Jaký rozdíl jeví se tu nám mezi obyvateli pevnin neb ostrovů, krajin horských neb rozsáhlých stepí. Jaký tu rozdíl mezi obyvateli drsnějšího podnebí neb umrtvujících krajin rovníkových; kdežto v těchto opatření potřeb vezdejších vyžaduje jen málo lidské práce, jest nutná její potřeba za většího namahání v krajích oněch. Jest pak známo, že mírná práce přispívá valnou měrou ku zušlechtění člověka, kdežto zahálka ho hubí; proto i sobě vysvětlíme, proč otroctví a podlízavosť jest domovem v krajinách rovníkových, kdežto statečnosť a odvaha má sídlo své u národů, již zvyklí jsou práci vytrvalé. Tak odloučenosť půdy australské od ostatního světa vzdělaného a velmi obmezený počet užitečných zvířat a rostlin zavinil z velké části, že obyvatelé těchto krajin počítají se ku kmenům, již stojí na nejnižším stupni vzdělání, ač duchovního nadání jim nelze upříti. Povaha pevniny americké, jakož i nedostatek zvířat, jež byl prvotní člověk tamější mohl ochočiti ku prospěchu svému, a většího počtu rostlin užitečných, přispěly valně k tomu, že domorodci američtí většinou zůstali jen lovci zvěře a ryb. Předce již u nich, jakož i u loveckých kmenů asijských jest pokrok patrný, ježto nespokojují se jako Australané, mají-li postaráno o dnešek, než i na mysli mají pohodlí života, starajíce se o obydlí pohodlná a hromadíce zásoby druhu rozmanitého. Společenské svazky jsou u nich již patrny; přece život lovecký, jsa v stálém boji s přírodou, velice opotřebuje sílu lidskou a vede ku divokosti a vzdorovitosti. Jak daleko lépe žije člověk kočovní! Týž ochočí sobě zvíře mírným chováním a jedinou jeho starostí jest, by vyhledal mu nejlepší pastviny; bez velkého namáhání má tu postaráno o výživu nejen okamžitou, ale i s bez-

pečím pro čas nejdelší. Ač na tomto stupni mravy lidské již se ušlechťují jednak užšími svazky rodinnými, jednak mírnějším spůsobem života, přece teprve život rolnický může vésti ku vzdělání vyššímu, které arciť zdárně se rozvíjí za okolností jemu příznivých. Těch pak míst, kde osvěta lidská sama statně se byla vyvinula, dadouc vzdělání mnohým národům, jest na povrchu zemském celkem pořídku.

Kolébky vzdělanosti.

V Asii.

K těmto počítáme v Asii tři, a sice: Čínu, půlostrov Indický a nížinu po obou stranách řek Eufratu a Tigridu, zvanou Mesopotamii. Čína, jež rozkládá se při východním břehu asijském, jest obstoupena kolem pohořími, jež hojnost nerostů chovají, sama pak šíří se rozsáhlou nížinou, kterou prorývají mohutné řeky, činíce ji při píli obyvatelstva velmi úrodnou. Kdož neví, že domovem čaje jest Čína? rovněž odtud rozšířilo se hedbávnictví, vynález čínský, do Japanu a Indie a teprve v 6. století po Kr. do Evropy. Zvláště vynalézaví jsou Číňané v rozličných odvětvích průmyslu, který jest u nich pouze rukodělný neb za pomoci velmi jednoduchých přístrojů se provádí. Číňanům dávno před časy, než u nás bylo vynalezeno, bylo známo knihtlačitelství, vyrábění papíru a prachu, upotřebení magnetické střelky při plavbě a vyrábění porculánu, který jakostí svou jest po celém světě proslulý. Jim vlastní jest zvláštní druh stavby domů se stříškami do vnitř zahnutými, jež ověšují zvonky a rozmanitými okrasami. A všeho toho vzdělání nabyli beze styku s jinými národy, proti nimž vůbec vždy se uza-

vírali, a osobili sobě spůsobem od západního zcela rozdílným. Druhým sídlem osvěty byla v Indii severní úrodná nížina na Gangu, jak dokazuje náboženský rozvoj Indů, bohatosť a starobylosť jich písemnictví a z umění zvláště stavitelství. Třetím sídlem byla Mezopotamie, kde založena byla první větší města, v nichž počátky své mělo v pravdě umělecké stavitelství a sochařství. Afrika i Evropa vykazují po jednom z takých ohnisek osvěty.

V Africe.

V Africe byla to již v dobách nejstarších země egyptská, jejíž všechno takřka vzdělání jest darem řeky Nilu. Kdož neslyšel o pyramidách egyptských, jež posud budí všeobecný obdiv? kdož neviděl aspoň vyobrazení památných obelisků a sfingů, jakož i obrazy ohromných soch? Rovněž malířství hojně kvetlo po vší zemi, ježto nejen stěny chrámů a budov, ale i skříně na mumie, jakož i sloupy pokryty jsou četnými malbami.

V Evropě.

K nejvyššímu rozvoji dospěla za starověku vzdělanosť lidská, jejíž kolébkou byly oba jižní poloostrovy evropské, italský a zvláště řecký. Arciť mnohé stránky přijaty byly již od národů sousedních, tu však spracovaly se spůsobem samostatným. Osvěta tato liší se i od ostatních, že byla všeobecná, směřujíc k ušlechtění a povznešení všeho lidstva. Proto všude ujala se, kde přiměřená jí připravena byla půda, proto je kolébkou ostatní vzdělanosti evropské!

V Americe.

V Americe shledáváme jen krajiny dvě, kdež vzdělanosť byla dosáhla vyššího stupně; jest to

země mexická v Americe střední a Peruánsko s krajinami sousedními v Americe jižní. Vzdělanosť tu dosažená zasluhuje plného našeho uznání, poněvadž jest nám uvážiti, že národové tito neznali železa, že chyběla jim silnější zvířata domácí a že počet užitečných rostlin v těchto krajinách jest velmi obmezen. A předce i s těmito malými prostředky a beze styku s jinými národy vzdělanými dospěli ku značné osvětě, jak dokazují zříceniny četných staveb, důmyslný jich kalendář, zvyky a mravy společenské, byť i poskvrněny byly obyčejem obětí lidských.

Vzdělanosť jednotlivých plemen.

Australané.

Přihlédneme-li ku plemenům, jakého vzdělání byla dostoupila jednak přirozeným nadáním jednak povahou půdy, již obývají, shledáme, že na nejnižším stupni rozvoje vzdělanosti jsou Australané. Plemeno toto v povaze své jen málo povýšuje se nad společenství zvířat. Australan žije po většině od potravy, kterou náhodou byl nalezl; neznaje orby odkázán jest na kořisť lovu, při pobřeží mořském a při řekách jsa sídlem živí se lovem ryb a mušlí a rozmanitými kořínky rostlin divoce rostoucích. Jsa vydán pouhé náhodě neštítí se požívati zvířat nám odporných, jako housenek, ještěrek, mravenců a červů; pochoutkou jsou mu žáby, hadi a krysy. Arciť nepožívá ničeho syrového, nýbrž vše dříve na ohni sobě upraví. V mnohých krajinách Australané neznají žádného oděvu; jen v drsnějším podnebí a za chladnější doby roční chrání se plášti koženými. Také mnozí kmenové opásají boky své šňůrami, jež utahují v době, kdy potravy se jim nedostává, by potlačili pocit prázd-

noty. Stopy jakéhosi šatstva pozorovali cestovatelé na obyvatelích poloostrovu Karpentarského, kde vlivem sousedních Papuanů vešlo v obyčej.

Příbytky Australanů odpovídají zcela jich malé vzdělanosti; lidé v některých krajinách východní Australie žijí v jeskyních, jak souditi můžeme dle zbytků jídel, jež hojně se nacházejí v takých jeskyních. V sousedství zálivu krále Jiřího (v jižní Australii) přístřeší domorodců skládá se pouze z loubí; přes pruty, jež ohnuty a do země zapuštěny jsou, rozkládají se listy sloužící ku ochraně. V Novém jižním Walesu, v Queenslandu a při zátoce Karpentarské stačí často ku zřízení přístřeší oloupená kůra stromu, jež položí se na podstavec z prutů sestavený; přístřeší takto zrobená mají podobu buď domku z karet složeného buď stěny vyčnívající. Jako kočevník nezná Australan tudíž stálého přístřeší, nýbrž žije v stanech zhotovených z kory a listí stromů. Chýše náčelníků bývají arci lépe stavěny; rovněž kmeny sídlící při pobřežích staví sobě lepší chýše. Stavěny bývají tu otvorem ku jihovýchodu, poněvadž z této strany deště a bouře velmi zřídka přicházejí; před nimi hořívá pravidelně oheň, který udržuje se ve dne v noci.

O mravní a náboženské povaze Australanů nejsme posud dobře zpraveni, poněvadž zprávy missionářů často sobě odporují a zprávy cestovatelů nejsou vždy věrohodny. Jisto jest, že náboženství jich neliší se valně od náboženství jiných národů nevzdělaných, jež jsou na stejném s nimi stupni vzdělanosti. Ctí přede vším duchy zlé, jež považují za spřízněné s duchy zemřelých; tito nejvíce řádí za noci a za bouře, a proto Australan bojí se opouštěti příbytek svůj za bouře neb za tmy noční. Jsou prostředky, kterými možno jest kro-

titi duchy zlé; prostředky tyto jsou známy pouze mužům kouzelným. Od doby oné, kdy obyvatelé Australie poznali Evropany, jest mezi nimi víra rozšířena, že běloši jsou vtělení duší zemřelých a že každý černoch po smrti promění se v bělocha. Arciť všechny tyto ideje náboženské jsou jen velmi neurčity, jak dokazuje okolnosť ta, že Australané nebyli dospěli ani ku nejhrubšímu způsobu modlářství. Posud totiž nebylo se podařilo mezi domorodci Australskými nalézti jednu modlu; nanejvýš možno jest vykládati sobě v ten způsob křivé čáry, jež domorodci vyřezají do kor stromových a jež dle výpovědi jich označují ještěrky neb hady; v takové prý podobě zjevuje se hlava jich duchů. Za takých okolností není divu, že Australané neznají stavu kněžského; jeho místo zaujímají kouzelníci, jimž povědomo jest, jak se ničí moc zlých duchů a kouzel. Kouzelníci zastávají i úřad lékařů. Dle víry domorodců jest všecko zlo dílem zlých duchů a kouzelníků, jež odstraní se zlomením jich moci; tak i nemoci dovedou kouzelníci vyléčiti odstraněním kouzla.

Přece i Australané projevují jakési duchovní nadání; toto jest zvláště zřejmo ve všech výkonech, jež mají vztah ku životu všednímu. Zbroj a nářadí Australanů, byť i velmi jednoduché, zařízeno jest velmi vhodně; s důvtipem velkým znají užívati zbraní svých stíhajíce zvěř. Velká jest jich dovednosť, kterou ukazují při pátrání a pronásledování zvěře. Z té příčiny Australané hodí se velmi dobře ku provozování prací ručních, jak dosvědčují souhlasné zprávy Evropanů; jsou výtečnými lovci, pastýři a dovednými pracovníky, jakmile jim práce dobře naznačena byla.

Jsouce nadáni značnými vlohami v nápodobování učí se snadno řečem cizím, ano ukazují i smysl

pro malířství a hudbu. Za to jsou velmi nepatrny vlohy, jež zakládají se na samočinnosti duchovní.

Australanu podnětem ku činnosti duševní bývá hlad a pud pohlavní; život jeho plyne za jídla a spánku, hladu a honby; starostí, jak bude dne zítřejšího, nezná. Povahu takou arcit mají i plemena jiná; však že Australan zůstal za těmito, toho příčinou jest bydliště jeho, kterémuž nedostávalo se rozmanitých zvířat a rostlin užitečných, mocných to podporovatelů člověka v šíření a rozvoji vzdělanosti. Domorodci Australští nedospěli k tomu, by osívali půdu zemskou; proto zůstali vždy závislými na náhodě, zda ta jim přinese žádoucí potravy, proto odsouzeni byli stále zůstati národem loveckým. Lov pak skoro úplně vyčerpává u národů loveckých všechnu činnosť duchovní; nutno jest lovcům stále stopovati zvěř, což spůsobuje velkou námahu duševní a unavuje člověka i tělesně. Pokud člověk ostává lovcem, potud není památky po nějakém rozvoji duševním, který vyžaduje vždy též pokojný život. Okolnostmi těmito plemeno Australské uvízlo na nejnižším stupni vzdělání člověčenstva; přede všemi plemenu tomuto také hrozí brzké vymření, zajisté pokyn velmi významný.

Papuáni.

Výše nad Australany postoupili sousedé jich severnější, totiž Papuáni. K australským Papuánům počítáme obyvatele Nové Guiney a ostrovů, jež jihovýchodně od Nové Guiney se rozprostírají podél východního břehu Australského; na asijských Molukkách a na ostrovech sousedních žijí zbytky domorodého obyvatelstva, jež sice valně promíseny jsou krví malajskou, ale původu jsou papuánského. Peschel nazývá zbytky tyto Papuány

asijskými. Papuáni živí se výnosem z orby a z pěstování stromů; v mnohých krajinách sbírají jahody a ovoce, jež uschovávají pro dobu potřeby. Papuáni znají výrobu saga; na polích, jež jako zahrady bývají ohraničena ploty, pěstují tabák, palmy a jiné rostliny užitečné. Pokrmy upravují v popelu horkém; jinak při masitých pokrmech nestarají se o jinou úpravu jídla. Soli neužívají, jen v některých krajinách pobřežních nahrazují sůl slanou vodou mořskou. Z domácích zvířat chovají psa a jistý druh prasete.

Papuáni na Nové Guinei pravidelně chodí nazí; pohlavní údy mužové pokrývají buď suchými turky buď velkými mušlemi, kdežto ženy nosívají zástěry z vláken rostlinných neb mušle kolem boků. Vlasům věnují velikou péči; buď je stříhají docela krátce buď proplítají je v cůpky neb ve veliký uzel, který okrašlují hřebeny bambusovými, kousky kostí, ptačím peřím a jinými ozdobami. Někdy nasadí si na hlavu i čepici z jemných vláken bambusových neb z koží zvířecích zhotovenou. Nos, uši, krk a ramena okrášlují. Nos a uši propichují a ověšují kůstkami zvířecími, hůlkami bambusovými neb péry; prsteny, fábory a okrasy jiné slouží ku ozdobě ramen a krku. Kůže nařezují, by povstaly jizvy vyvýšené; rovněž jest zvykem všeobecným, pomalovati obličej, ramena a prsa rozličnými hlinkami červenými a černými.

Mezi obydlími Papuánů zvláště význačna jsou, jež nalézají se při březích řek; vystavěna jsou na kolech z bambusu a podobají se docela kolovým stavbám, objeveným v době nynější u jezer středoevropských. Chýše taková jest as $1^2/_3$ m. vysoká, 2 m. široká a přes 30 m. dlouhá; jsou však případy chýší kratších a širších. Podlaha skládá se ze dřev bambusových, jež nejsou polo-

žena jedno vedle druhého; proto chůze po těchto kládách nad vodou vyžaduje obratnosti. Střecha bývá až 6 m. vysoká a skládá se z listů palmy sagové. Vnitřek obydlí rozdělen jest chodbou ve dvě části; každá chová několik oddělení menších se zvláštním vchodem a ohništěm. Mimo ohniště nalézá se tu kupa listí, jež slouží za lože, dřevěné podušky a několik vydloubaných turků, jichž užívá se k pití a kouření. V krajinách jiných Papuáni staví chatrče menší se střechami nízkými, jež nejsouce stavěny u vody, nemají v základech kolů.

Velikým pokrokem Papuánů oproti Australanům jest jich obchod. Týž obmezuje se na Nové Guinei arcit na některé suroviny, jež domorodci přinášejí z nitra ostrovu ku pobřežím a prodávají kupcům malajským. Obchod ten však učí Papuány znáti rozmanité potřeby života, tak že v krajinách, kde čilejší obchod se provozuje, Papuani naučili se odívati se látkami kartounovými. Rovněž Papuáni předčí Australany daleko větším smyslem pro tvaroznalství. Dokladem toho jest napodobování rozmanitých předmětů, jak dokazují sošky vyřezané představující lidi a zvířata; arcit sošky lidské vypadají velmi nedokonale, oproti ostatním údům ukazují nápadně velkou hlavu, tlustý silný nos a velký úd pohlavní.

O náboženství Papuánů jsme dosud nedostatečně zpraveni; tolik jest jisto, že má již tvary určitější než jak jsme byli shledali u Australanů. Cestovatelé popisují nám podivné budovy rozměrů větších, jež patrně jsou chrámy; rovněž shledali rozmanité sochy, jež mají za podklad některou představu náboženskou. Papuáni věří totiž v působení duchů dobrých a zlých; vše zlo připisují zlému duchu Manuvelu, však ctí a obětují pouze

duchu dobrému, řečenému Narvojé. Lebky zemřelých chovají v příbytcích a ctí je jako bůžky domácí, s nimiž potazují se v dobách krušných. Slavnosti konají rozmanité, zvláště při svatbách a pohřbech; při nich hlavně provozuje se hudba a zpěv. Hudba obmezuje se obyčejně na tlukot bubnů, jež zhotoveny jsou z vyhloubeného kmenu stromového potaženého kožní velké ještěrky neb některého čtvernožce; při zpěvu zpívají se velmi hlučné písně rozmanité. Jako národové nevzdělaní i Papuáni mají svůj tanec národní, k němuž velmi nápadně se okrašlují peřím ptačím, vápnem a rozličnými hlinkami; vedle toho tance znají i zvláštní tance vojenské, jež provozují dvě oddělení, z nichž jedno útočníky, druhé hájitele znázorňuje.

Zprávy o lidožroutství, kterému Papuani prý oddáni jsou na Nové Guinei a ostrovech sousedních, nejsou dostatečně zaručeny; i zdá se, že zakládají se na nějakém omylu. Jinak arciť, kdyby ukázaly se pravdivými, byly by velikou příhanou plemeni Papuánskému.

Malajci.

Třetí plemeno, malajské, obývá souostroví východoindické a ostrovy Tichého oceánu, od Sumatry až k ostrovu Velkonočnímu na dalekém východu a od ostrovů Sandwichských na severu až k Novému Zélandu na jihu. K Malajcům počítají národopisci i obyvatele indického poloostrova Malackého jakož i afrického ostrova Madagaskaru. Dle sídel těch dělí se ve dvě skupiny, totiž vlastní Malajce a Polynesy; první mluví řečmi, jež jsou velmi vyvinuty a mají i své písemnictví, a dosáhli dílem vlastním přičiněním dílem vlivem osvěty cizí dosti značného vzdělání; druzí mluví nářečími chudými a nedostali se daleko nad počátky

vzdělání lidského. Všimneme sobě dříve druhé skupiny.

Polynesové živí se hlavně látkami rostlinnými, nejbídněji na Novém Zélandu pro nedostatek rostlin užitečných. Kdežto na ostrovu Novo-Zélandském domorodci se spokojovali kdysi s rozmanitými kořínky kapradin a s jahodami, obyvatelstvo ostrovů druhých pochutnávalo si na chlebovníku, na ořeších kokosových a na batatech (sladkých bramborech). Potrava masitá, jako maso ryb a želv, dále některých zvířat domácích, prasat, kuřat a psů, stávala se čím dále řidší a požívána byla jen při slavnostech větších; a tak děje se posud. Jídla svá Polynesové upravují v jamkách na horkých kamenech neb na horkém popelu; maso dříve polejí mořskou vodou, ježto sůl jest u nich věcí neznámou. Z chlebovníku kvašeného, který přemění se ve hmotu těstovitou, pekou jakýsi druh chleba. Ku pití užívají vody, sladké i slané, jakož i šťávy z polozralých ořechů kokosových, jež má příchuť sladkou a velmi příjemnou. Nápojem slavnostním jest nápoj „kava“, totiž šťáva z kořenu rostliny „kavy“ (= pepře omamujícího). Pokud nepřijde doba zralosti, potud jinoši i dívky chodí nazí; dospělé ženy i muži nosí pas kolem boků, který pokrývá u žen nohy až po kolena, u mužů pak sotva pohlavní údy kryje. Za slavností pokrývají záda pokryvkami; hořejší část těla nechávají nahou, na nejvýš potírají ji tukem, by ji chránili před horkem neb před muškami. Vlas nosí muži dlouhý a svazují jej v uzel neb stříhají jej až na velkou kudrnu; však ženy vždy jej krátce stříhají.

Hlavní okrasou Polynesů jest tetování; za tím účelem vyryjí do kůže rozmanité čáry a kresby, které pomaží se zvláštním barvivem v tuku roz-

pušťěném. Příbytky skládají se po většině z velkých chýší; jich kostra složena jest z kolů, střecha pak pokryta jest listy. Pro velmi lehkou stavbu příbytky tyto jsou přístupny všemu vzduchu a jsou proto chladny, zvláště když vnitřek jest jednou velkou prostorou. Stavbu provádějí zvláštní řemeslníci za mzdu. Mezi domácím nářadím zvláštní zasluhují zmínku uměle pracované pokrývky; při slavnostních příležitostech užívají jich jako pláštů (za noci i ku přikrývkám). Dále uvádíme pěkné košíky, uměle vyřezávané mísky z ořechů kokosových, pevné a trvanlivé sítě, jež ženy pracují z vláken rostlinných, a konečně lodi, jichž sestavení při velmi nedostatečných přístrojích, jakých užívali Polynesové, zasluhuje všeho uznání.

Náboženství Polynesů založeno jest na ctění bohů určitých; počet jich jest velmi značný, dílem ctí se všeobecně dílem mají jen význam místný. Záhy Polynesové vymyslili sobě celou řadu bájí o bozích, které povahou básnickou a hloubkou svou měřiti se mohou i s bájemi některých národů vzdělaných. Velikou jich příhanou jest lidožroutství, které mezi Polynesy silně jest rozšířeno; omluvou arciť jest, že zvyk ten vyvinul se z názorů náboženských. Velmi náchylni jsou ku zlodějství; krádeže vykonávají s velikou obratností a okradli-li cizince, krádež nepovažují za žádný přečin.

Povahy jsou veselé a bezstarostné; proto byli také velmi pohostinnými. Ale jako jiní národové nevzdělaní i Polynesové mají pýchu svou a nezapomínají křivd jim učiněných; z té příčiny valně též pomizela pohostinnosť vlivem zlých Evropanů. V boji jsou udatní a v životě podnikaví; vlivem veselé a smyslné letory oddáni jsou silně smyslnosti, jež na ostrově Tahiti dle všeho nabyla vrchu

největšího, tak že v tom ohledu žádné plemeno nemůže Polynesům postaveno býti na roveň. Nadáním svým předčí mnohá plemena jiná; jest-liže nedosáhli vyššího stupně vzdělanosti, nutno uvážiti, že jen velmi málo zvířat a rostlin užitečných ze staré domoviny byli převedli na ostrovy své a že na nových bydlištích svých odloučeni ostali od světa ostatního.

Z Malajců nejdále v osvětě byli dospěli Javané, obyvatelé sundajského ostrova Javy. Hlavní jich potravou jest rýže; chudší třídy spokojují se s kukuřicí a sladkými brambory. Rovněž jako Polynesové i Javané jen při hodech slavnostních požívají maso, a sice maso kuřat neb sušené maso bůvolí. Španělským pepřem koření jídla svá. Oblíbeným nápojem jest víno z palmy kokosové neb rýžová voda, jež nechá se kvasiti a zázvorem a cukrem připraví se v odvar podobný araku. Orba, zvláště pěstování rýže, jest u Javanů na stupni velmi vysokém; nářadí hospodářské jest celkem výborně zařízeno. Příbytky vystaveny jsou v podobě čtyrhranné z bambusu a pokryty listy palmovými; střecha, jež vyčnívá, upravena před domem v jakési podloubí. Dvéře obyčejně jsou umístěny 1—1½ m. nad zemí, tak že možno vstoupiti do domu jen po řebříku; dolejší místnosti pod příbytkem vyplňují stáje pro zvířata domácí (ovce, kozy a drůbež). Uvnitř v příbytku umístěna jest z bambusu pletená lavice, jež slouží ku posazení a ku přespaní. V každém domě četné jest nářadí domácí a kuchyňské.

Obyčejně Javané odívají se v plátěnou košili, na kterou navlékají dlouhý kabát kartounový, kdežto dolní část těla pokrývají krátké kalhoty neb kolem pasu otočené sukno (sarong); podobně šatí se ženy Javanské. Vlas muže obyčejně sva-

zují v uzel a pokrývají jej šátkem v podobě turbanu; ženy okrašlují volně poletující vlas květinami libovonnými.

Javané bydlí ve městech a vesnicích; vesnice mají prostornou náves, na které nalézá se obyčejně mešita, často i škola, kdežto kolem vsi hustý les bambusový s bujnými křovinami k její ochraně založen jest. Podobný ráz mají i města japanská. Mnohoženství jest u Javanů obyčejno; ale jen bohatší užívají tohoto dovolení. Rodinám pospolu obyčejně v jedné vsi bydlícím velí jednotliví pohlaváři. Staré náboženství Javanů, jež příbuzno bylo náboženství ostatních kmenů malajo-polyneských, zatlačeno jest naukami, jež z Indie sem byly přeneseny, totiž učením bramínů a naukou Buddhovou; od století patnáctého však učení Mohamedovo jest vládnoucím na Javě.

Ku konci chceme připomenouti, že Javané dospěli již ku značnému průmyslu; znají se velmi dovedně ve stavbě lodí, ve výrobě cukru a soli, papíru a kožní. Rovněž čilý jest průmysl železářský, přádelnický a barvířský; neméně Javané jsou znalí i řezbářství. Obchod námořní však jest velmi nepatrný; značnější jest obchod vnitrozemský.

Negři.

Výše než Malajce národopisec Müller staví Negry; jich sídlem jest Afrika střední a velká část Afriky jižní. Živí se dílem potravou masitou dílem rostlinnou; při tom pojídají vše, co se jísti dá, a nenalézají ku př. žádného odporu požívajíce masa zasmrádlého. Nikdy nejedí maso syrové, nýbrž vaří je neb pekou na ohni; arcit o nějakém čistění není řeči a často jedí maso polo syrové.

V krajinách, kde jest chov dobytka, oblíbenou potravou jest mléko; masa hovězího požívají však

jen při hodech slavnostních. Potrava rostlinná skládá se z prosa, kukuřice a žita kaferského (durry), vařeného v sladkém neb nakyslém mléce; opojným nápojem jest víno palmové neb pivo z durry upravené. Negři pravidelně jedí několikráte denně; čas řídí se dle doby roční a prací denních. Obyčejně Negři chodí nazí; v některých krajinách chrání tělo proti palčivým paprskům slunečním, že je natrou tukem neb některými hlinkami. U kmenů, k nimž bylo proniklo učení Mohamedovo, nosí šaty z lehčích látek. Ženy pravidelně kolem pasu nosí kus látky nějaké neb jakýsi druh zástěry. S vlasy nakládají rozmanitě; někde pokrývají hlavu koláči, upravenými z popela a kravčích výměšků, až zčervenají a dolů trčí; jinde oholí hlavu až na chumáč v temeni, který okrašlují péry a perlami. Obyčejně nechávají prostě vlas růsti.

Příbytky Negrů podobají se velkým oulům se střechami špičatými; dvéře nenalézají se při zemi, nýbrž nad zemí, by dům jist byl před hady a jinými plazy. Poněvadž jsou dvéře malé, nutno obyvatelům lézti po čtyřech do příbytku; oken a jiných otvorů chýše nemá.

Vedle vchodu nalézá se ohniště, na kterém vaří hospodyně za dne a jež v noci chýši otepluje a osvětluje. Poněvadž také příbytky jsou malé a pro celé rodiny nestačí, stojí obyčejně více jich vedle sebe; společný plot je omezuje. Více skupin chýší tvoří vesnici, kterou chrání zase násep a houštiny; větší vesnice a města jsou opevněny. Negři mají města s více 50000 obyvatelů; města tato jsou hradbami kamennými opevněna, mají ulice pravidelné, mešity a jiné budovy veřejné.

U Negrů obyčejné jest mnohoženství; muž má obyčejně tolik žen, kolik jich může uživiti. Jedna ze žen jest vlastní hospodyní, kdežto ostatní

jsou vlastně lepšími služkami. Každá ze žen obývá se svými dětmi zvláštní chýši.

V životě a obcování Negři jsou velmi zdvořilí; zanedbají-li se některé zvyky slušnosti, bývá pýcha Negra uražena, již těžko jest usmířiti. Pohostinnosť vykonávají velmi rádi. Milou zábavou jest jim tanec, kterému se oddávají za svitu luny a za tlukotu bubnů.

Povahou svou podobá se Negr dítěti. Základem letory jeho jest rozpustilá veselosť; lehko převrátí se však vlivy zevnějšími v pravý opak. Z povahy té vysvětlíme sobě zálibu Negrů v tanci jakož i jich ješitnosť; klamný lesk má velký půvab pro Negra.

Jako dítě nemyslí ani Negr, co bude zítra; nepřemýšlí ani o minulosti ani o budoucnosti. Nejraději tráví čas v lenošení neb v obírání se hloupostmi; práce vytrvalá jest mu věcí neznámou, což hlavní vadou, že vzdělanosť naše mezi Negry nenalézá půdy. Tak Negr tráví život v samých protivách; lehkomyslné veselí střídá se s temným zoufalstvím, přehnaná naděje s velikou bázní, nemírné marnotratnictví s nejhorší lakotou.

Duševní vlohy Negrů obmezují se na pouhé napodobování, o samostatné činnosti duševní není památky. Paměť jich bývá velmi značná i učí se snadno řečem cizím; za to nemají smyslu pro čísla. Velice jsou lehkověrni, ježto nedovolují sobě žádných úsudků o tom, co byli viděli a slyšeli, i věci nejnesmyslnější a nejsměšnější doznávají jich víry. Z příčin tuto uvedených národové Negerští, vlivem sousedních vzdělanějších plemen, dospěli sice daleko ve vzdělání zevnějším; ale samostatné vyšší vzdělanosti nebyli došli. Uvážíme-li, že jiná plemena za horších podmínek dospěla ku témuž

vzdělání, ne-li vyššímu, musíme uznati nízké duševní nadání plemena Negerského.

Řemesla a obchod vyvinula se u takých kmenů, které byly vešly ve styk s národy vzdělanějšími. Domácí výrobky Negrů, zvláště hrnčířské, pracovány jsou uměle; totéž platí o věcech ze železa, zrobených nástroji velmi nedostatečnými. V západní a střední Africe některé kmeny provozují jistá odvětví průmyslu hromadně, jako barvířství, jirchářství, přádelnictví a výrobu mýdla. Obchod, který provozuje se v celé Africe, vyměňuje domácí plodiny za jiné výrobky v zemi potřebné; jen v západní a střední Africe dopravují se dále vyměněné výrobky cizí ku prodeji.

Náboženství Negrů zakládá se na úctě dobra a zla; dobrým bohům nekonají se oběti, kdežto duchům zlým prokazuje se úcta velká, že všechny obřady slouží jen ku odvracení zla duchů zlých. Velkou moc vykonávají kouzelníci, již obětmi neb přispěním vyšších mocí hledí zlomiti vliv zlý. V život posmrtní Negři buď nevěří buď myslí si jej zcela neodvislým od života tohoto; jestliže tudíž Negr nepopouští uzdu vášním a zdržuje se vraždy, krádeží a jiných provinění, není úkaz ten spůsoben zásadami mravními neb náboženskými, nýbrž výsledkem bázně, kterouž chová před duchem zlým.

U severních kmenů negerských učení Mohamedovo záhy se ujalo a jest uznaným náboženstvím státním; jím nejsnadněji vzdělanost a mravnost šíří se mezi Negry.

Domorodci američtí.

Domorodci američtí živí se po většině lovem zvěře a ryb a jsou v tom ohledu ve vzdělanosti pozadu za Negry, ano částečně i za Malajci. Připomeňme sobě Botokudy brasilské, již sídlí při

hořejším toku řeky S. Francisko; tito ostali na nejnižším stupni vzdělání, ježto starají se pouze, jak by ukojili tělesné potřeby své. Zdá se, že okolní příroda a pak poměry podnebí jim bránily ve větším rozvoji vzdělanosti. Již zcela jiné zprávy máme o Karibech, na severu Ameriky jižní usazených. Proslulí jsou sice lidožroutstvím a oděv jich jest velmi nedostatečný; ale provozují orbu, kterou přenechávají ženám. Tyto pěstují na polích k tomu upravených kukuřici a jiné rostliny melounovité; rovněž vyznají se ve předení a ve tkaní látek pevných a trvanlivých. Příbytky Karibové staví ze dřeva; více chýší bývá spojeno ve ves, což svědčí o smyslu pro život usedlý. Jemu děkují i dosti značný obchod, který zajisté byl se velmi záhy u nich vyvinul; jich tržiště četně bývala navštěvována a opatřena všemi plodinami jich země. Sousedství moře a hojnost blízkých ostrovů byly příčinou, že Karibové provozovali i silnou plavbu po moři.

Ku poznání jich mravní povahy dodáváme, že dle zpráv cestovatelů život jich rodinný jest vzorný. Žena arciť vždy žila v úplné závislosti na muži; za to láska rodičů k dětem, dětí k rodičům a příbuzných mezi sebou vždy se zachovává. I v obcování s cizinci, kteří za úmyslem dobrým s nimi vcházejí ve styk, bývají přívětivými.

Domorodci severoameričtí (Indiani) živí se po většině potravou masitou; maso buď suší, buď udí, buď vaří; kdežto syrové, zdá se, že pojídají pouze z velkého hladu, neb když oheň není hned pohotově. Nedostává-li se masa, spokojují se i s potravou rostlinnou. Návyk životu loveckému jest u nich tak mocný, že ani tehdy, když seznali prostřednictvím bělochů zvířata domácí a některé rostliny užitečné, neoddali se orbě a chovu do-

bytka. Příbytky Indianů jsou chýše, jež u kmenů, kteří živí se lovem ryb, zhotoveny jsou z kor stromových, u loveckých kmenů ze sešitých koží bůvolích; kostry chýší robí z několika tyčí spolu svázaných. Postranním otvorem vcházejí do chýše, jež ve prostřed má ohniště a nad ním otvor, by tudy odcházel kouř; jinak opatřena jest příslušným nářadím kuchyňským a loveckým. Šat domorodců zhotoven jest z koží zvířat ulovených a ozdoben rozmanitými okrasami; pravidelně domorodci sebe pokrývají koženým pláštěm, rozličnými obrazy pomalovaným. Různými barvami malují si obličej a vlas okrašlují péry, chumáči koňských žíní, rohy bůvolými a jinými ozdobami. Představy o životě po smrti jsou sice u všech kmenů, bývají však velmi mlhavy. Obyčejně mají za to, že budoucí život jest pokračováním nynějšího; nikde nemyslí, že by byla odměna za skutky na zemi spáchané. Duše zemřelých jsou dle jich názoru ve stálém styku s pozůstalými; těch Indiani bojí se a hledí si je nakloniti zachraňujíce je před každou urážkou. U mnohých kmenů trestají docela smrtí, kdož špatné věci mluví o zemřelých. Víru ve velkého ducha, který jest tvůrcem všeho, cestovatelé shledali u všech kmenů, arcit rozmanitě utvářenou; jemu Indiani vzdávají málo úcty, jen sem a tam konají malé oběti jemu na počest. Za to daleko větší úcty požívají duchové zlí, ježto člověka stále ohrožují. Jinak domorodci severoameričtí vyznamenávají se přirozeným darem řečnickým; ve zpěvích opěvují činy hrdinných náčelníkův a smrt padlých hrdin. Menší ceny mají krátká říkadla kouzelná a písně milostné; zpěvy válečné přeplněny jsou chloubou a věcmi nepřirozenými.

Poněvadž domorodci američtí neznali mnohá

zvířata a mnohé rostliny užitečné a poněvadž i povaha půdy vždy jim nebyla příznivá, ostali v rozvoji vzdělanosti daleko za jinými plemeny. Přece podařilo se některým kmenům, jimž povaha jich bydliště byla příznivý, vyprostiti se ze stavu nevzdělaného ku značnému stupni vzdělání. Osvěta tato byla výplodem mnohých bojů a ještě nesla se i za ukojením potřeb duševních, zasluhuje tím většího uznání našeho. Z té příčiny klademe plemeno americké nad malajské a nad negerské. Dokladem buďtež nám staří Mexikáni. Když Španělé byli objevili Mexiko, divili se velice osvětě, kterou u obyvatelů byli shledali. Již položení a zařízení hlavního města svědčí o vysokém vzdělání starých Mexikánů; leželo v sousedství dvou jezer, průplavy spolu spojených, tak že kolkolem bylo obtékáno vodou. Za domy nalézaly se zahrady, pečlivě upravené; na větších náměstích stály chrámy a konaly se trhy. O velikosti města svědčí zpráva Ovidovo, dle které obývalo město 50.000 rodin. Ostatní města nebyla arcit tak výstavna; domy chudších stavěny byly z cihel na vzduchu sušených, domy bohatších majetníků z kamene a vápna, pravidelně jen přízemní; stěny domů poházeny byly sádrou.

Orba, jakkoliv Mexikáni postrádali větších zvířat užitečných a některých užitečných rostlin, byla vzorna; každá píď plodné půdy jest vzdělána. Z plodin Mexikáni pěstovali kukuřici, banany, boby, melouny a zvláště agave; agave poskytovala potravu, nápoj (kvašenou šťávu zvanou Pulque), látku k oděvům, papír a vlákna ku vázání. Z potrav masitých oblíbeno bylo maso krocanů křepelek, králíků a psů. Šat mužů skládal se z velikého sukna, jež v podobě pláště ovinovali kolem těla, u žen ze sukní, přes něž oblékaly

košili. Oděv pracován po většině v domácnosti; jinak v mnohých řemeslech staří Mexikáni znamenitě se vyznali, jak dosvědčují zprávy Španělů. Zvláště dovedni byli ve výrobě kovových věcí a v řezbářství; pravý obdiv náš vzbuzují velkolepé jich stavby, jež vyrovnají se směle památkám staroegyptským, jako ku př. pyramidy Cholulaské a palác Tezkukonský.

Staří Mexikáni povahou svou byli vážní a uzavření, však při tom i zdvořilí a snášenliví. Pravidlem každý muž měl jednu ženu, jen bohatší mívali jich více; žena měla postavení služky, nebyla však docela bez práva. Mrtvoly bohatších staří Mexikáni spalovali, chudších pochovávali; králové pohřbíváni byli se slávou velkolepou. O životě posmrtním věřili, že nejen lidé ale i zvířata jsou nesmrtelná; život onen jest, tak věřili, pokračováním života tohoto. Jinak oddáni byli ctění boha slunce, k němuž se modlili a jemuž obětovali.

Plemeno mongolské.

Nad domorodce americké vynikají obyvatelé planin středo- a východoasijských vzděláním svým. Národové tito po většině ostali kočovníky, kteří pouze jako výbojci nabyli zvučného jména v dějinách. Jsou však dva národové plemene tohoto, totiž Číňané a Japonci, kteří dostoupili takého vzdělání, že v ohledu hmotném vyrovná se dokonale vzdělanosti evropské. Slyšme, jak žijí vlastní Mongolové! Hlavní jich výživou jest výnos z chovu dobytka. Nejlepší pochoutkou jest jim čaj, který vaří dohromady s moukou prosnou a upraví ještě pomocí mléka, másla a soli. Dále jedí maso všech zvířat domácích, jako velbloudů, koní, dobytka hovězího, ovcí a koz, jež vaří ve

vodě bez koření a beze soli; když je uvařeno, rozdělí se v kousky; tyto pak pojídají, když je byli dříve namočili ve slané vodě. Z mléka koňského, kravího a ovčího upravují sýr a máslo, jakož i velmi silnou kořalku. Muži šatí se v létě nankingovými kabáty barvy tmavé, v zimě kožichy, zhotovenými z kožíšek ovčích. Hlavu kryje čepice soukenná, kterou na zimu obšívají kožemi. Na nohy oblékají neohrabané boty kožené dle úpravy čínské se silnými podešvemi. Vlas holí všechen až na malou část v temeni, kterou upravují v cop; vous stříhají krátce aneb docela vytrhují. Nohavice nosí obě pohlaví; vůbec šat žen málo liší se od mužského.

Příbytky Mongolů jsou kulaté jurty; kostra skládá se ze dřevěného mřížoví řemeny svázaného, jež v podobě pláštů pokrývá několik pokrývek plstěných. Nahoře slouží otvor za okno a komín; postranní otvor jsou dvéře. Zemi pokrývají rovněž pokrývky plstěné, u boháčů koberce. V zimě Mongolové v jurtách přechovávají i drobnější dobytek domácí; i vysvětlíme si velikou nečistotu, jakou cestovatelé byli shledali v příbytcích mongolských. Nábytek jest velmi skrovný.

Hlavním zaměstnáním mužů jest chov dobytka; vedle něho zabývají se i lovem aneb pracují některá domácí nářadí. Ženám ponechána jest správa domácnosti a opatrování dětí. Jako u mnohých národů nevzdělaných tak i u Mongolů mnohoženství jest obvyklo, arciť hlavně u mužů zámožnějších.

Jako kočevníci Mongolové stále jsou na cestách z místa jednoho na druhé; pravidelně každý kmen má svá určitá pastviště, na kterých prodlí 3—4 neděle. Na rozkaz náčelníkův vše se složí na velbloudy a za zpěvu stěhuje se kmen

dále. Zřízení kmenů mongolských bylo čistě patriarchální; rodiny byly pod správou starostů, tito podřízeni byli náčelníkům rodovým, tito zase kmenovým, tito chánu, který velel celému národu. Od doby, kdy Číňané stali se jich vrchními pány, správa rozptýlena jest mezi četná údělná knížata. Náboženství jich jest lamaismus, opravené učení Buddhovo; jinak oddáni jsou velkým pověrám. O velké jich paměti svědčí pohádky velmi rozsáhlé, jež každý vzdělanější Mongol z paměti zná; pravidelně vypravují je zvláštní povídkáři. Ze vzdělaných národů plemene mongolského buďtež Číňané předmětem naší úvahy. Hlavní potravou Číňanů jest rýže, jež zvláště třídám chudším jest chlebem vezdejším. Z potrav masitých zámožnější Číňané pojídají vše, jako ku. př. žížaly, polovylíhnutá vejce a krysy. Velmi oblíbeným jídlem jest maso vepřové, jakož i maso psů, jež krmí k tomu účelu. Za to málo jedí masa hovězího. Bohatí Číňané libují sobě v jídlech vzácných, jež všemožným způsobem pomocí rozmanitých koření upravena bývají. Místo másla, kterého Číňané neznají, užívají oleje ricinového; z ryb poloshnilých upravují druh sýra, který labužníkům jest pravou pochoutkou. Hlavním nápojem jest čaj, mimo něj z rýže připravovaná kořalka, kterou pijí teplou.

Oproti kočovným kmenům mongolským Číňané provozují orbu; každou píď půdy Číňan hledí využitkovati, pastvinám ponechává jen velmi nepatrnou část, poněvadž chov koňstva a dobytka jest velmi obmezen, a ku hřbitovům používá jen míst kamenitých a neúrodných. Půdu hnojí při nedostatku dobytka lidskými výměšky a odpadky kuchyňskými. Vedle orby provozují hedbávnictví a pěstují bavlnu; při březích mořských živí se rybolovem.

Oděv Číňanů skládá se z košile hedbávné, bavlněné, neb lněné a širokých nohavic z týchž látek; chudší nosí ještě kamizolku, bohatší dlouhý kabát, který sepíná pas. Hlavu pokrývá v létě špičatý klobouk z bambusu neb z rýžové slámy, v zimě kulatá čepice z aksamitu neb z látek jiných. Na nohách nosí neohrabané boty a střevíce. Ženy nosí dlouhé sukně z bavlny neb z hedbáví; oblíbené barvy jsou zelená a růžová. Vlasy od té doby, kdy Číny se zmocnili Mandžuové (1644), stříhají až na chumáč v temeni, který pletou v cop; dříve tak nečinili; ženy až do provdání nosí vlas ve volných kadeřích, pak jej svazují v uzel. Čistota přílišná není přední ctností Číňanů; šat nosí až je nepotřebný, nikdy jej nečistíce, lázně pak jsou věcí docela neznámou.

Příbytky Číňanů jsou vlastně rozšířené stany, z kamene vystavěné, což dosvědčuje zvláště podoba střechy. Pravidlem mají jen jedno patro, malé pokojíky, jichž papírová okna nehledí do ulice, nýbrž na dvůr neb na zahradu. Vesnice i města stejně jsou založena: několik ulic nedlážděných, kolem nichž vede násep.

Rodina čínská jest malý stát, majíc v čele otce rodiny; on jest zodpověden za celou rodinu a proto dostává se jemu i uznání zásluh, kterých byl sobě zasloužil. Kdežto u nás odměňují se zásluhy rodičů na potomcích, v Číně děje se naopak; rodiče pro zásluhy dětí bývají v hrobě povyšovány do stavu šlechtického. Obráceně jest také stát čínský velkou rodinou s císařem jako hlavou; Číňanům není panovník vládcem z milosti boží neb lidu, nýbrž otcem, jemuž na blahu země skutečně záleží. Z týchž příčin stáří a zkušenost doznává v Číně velké vážnosti; ani rod ani bohatství neposkytuje žádných zvláštních výsad

neb zvláštní vážnosti; jediné vědomosti zjednávají každému přístup k úřadům a vyznamenáním, šlechtou čínskou jest stav učenců.

Průmysl čínský i při malé podpoře, jaké doznává, jest přece na vysokém stupni rozvoje; výroba a zpracování hedbáví, výroba porcelánu a papíru známa byla Číňanům již v dobách velmi starých. Obchod obmezuje se ponejvíce na obchod vnitrozemský; většímu rozvoji vadí přede vším nedostatek běžného kapitálu a pak ta okolnost, že země hojně poskytuje, čeho jest třeba, ano může ještě spíše mnohého se vzdáti.

Staré náboženství Číňanů bylo ctění sil přírodních, zvláště nebes, země a duší výtečníků mezi lidmi; neznalo ni chrámů ni model. Obvykly byly jen oběti, které konali císař, jeho úředníci a hlavy rodin. Tato jednoduchá víra posud jest náboženství národnímu základem, kterého drží se lidé prostředního vzdělání; náboženstvím vzdělanců jest stará tato nauka, jak ji upravil Konfucius. Sprostý lid přidržuje se učení Buddhova, z části poměrům svým přispůsobeného; někteří filosofové a jich stoupenci oddáni jsou víře zvané „Tao“, která jest stará víra lidu, ale ve smyslu blouznivém a tajemném rozšířená.

Číňané mají bohaté a velmi staré písemnictví; z děl posvátných velké požívají vážnosti knihy (wu-king), jichž jest pět: Y-king (kniha proměn), Šu-king (kniha listin), Ši-king (kniha písní), Li-ki (kniha obřadů) a Čun-ciu (jaro a podzim). Ze světského písemnictví zmínky zasluhují četná díla dějepisná, lékařská, přírodopisná, mluvnická; z krásného písemnictví velmi oblíbeny jsou činohry a romány. Seznati toto obsáhlé písemnictví jest cílem čínského vzdělání.

Národopisec Müller líčí povahu Číňanů ná-

sledovně: Její základy jsou střízlivosť a mír; z toho plyne i převahou rozumová činnosť Číňanů a nedostatek tvůrčí obrazotvornosti. Tím vysvětlíme i sobě, proč Číňané jsou nehybní. Společnosť, jak Číňan dnes žije, byla tu již před tisícem let; věda obmezuje se na výklady vědomostí starších; vynálezy ostávají pořád tytéž, jako v době, kdy byly učiněny. Co již jest, má Číňan za nejlepší, s tím, co bude neb co by mělo býti, hlavu si neláme. Vše u něho založeno jest na prospěchu. Číňan jest pilný, střídmý, podnikavý a vždy stejné mysli. Tento smysl pro věci praktické, který přivádí ho ve stálý styk s lidmi, k tomu letora flegmatická a vzorné vychování od mládí působí, že všechna skoro surovosť u Číňanů mizí a že Číňané vyznamenávají se uhlazenými a společenskými mravy.

Plemeno středomořské.

Plemeno středomořské čili kavkazské v první době nestálo výše než Čína; teprve objevením Semitů a Indoevropejců vzdělávána jest osvěta vyšší, až dostoupila nejvyššího stupně rozvoje svého, jakého lidstvo vůbec posud schopno bylo. Každá z tří hlavních čeledí plemene tohoto projevuje v rozvoji svém přirozené své nadání. Hamité první dospěli vyššího vzdělání; zakládali státy s mocí ústřední, stavěli ohromné stavby (jako pyramidy egyptské, paláce v Babylonu), vážili si velice orby a pěstovali průmysl a obchod, jak dokazují jich přesně určené míry a váhy. Náboženstvím Hamitů bylo ctění přírody s dosti ukrutnou modloslužbou; středem vědeckého snažení byl jim dějepis, jak svědčí četné nápisy v památkách zachovaných. Zcela jinou povahu prozrazují Semité. Byli a jsou národem pastýřským,

orba jest jim věcí podřízenou; dělí se v početné kmeny s náčelníky a týž ráz mají i státy jimi založené. Smyslu pro umění výtvarná nemají, čímž vinny i jejich názory náboženské, totiž přísná víra v boha jednoho. Ve vzdělání zevnějším zůstali za Hamity; nicméně zasloužili se velice o lidstvo, že obrátili zřetel jeho ku věcem duševním a dali lidstvu dvě víry světové, totiž křesťanství a islam; bohužel, že spolu vštípili lidstvu náboženskou nesnášenlivosť a víru ve vládu dvojí moci, totiž světské a církevní, jak dokazují dějiny věku středního.

Třetí čeleď, indoevropská, původně živila se chovem dobytka a orbou, znala řadu zvířat a rostlin užitečných a ctila síly přírodní bohoslužbou, jež byla spolu pramenem básnictví a umění. Na těchto základech života duševního Indoevropané povoláni byli dostoupiti nejvyššího vzdělání a zdokonaliti i objevy národů ostatních. Dokladem toho jsou jich zákonitě upravené státy, jich všestranné písemnictví a v pravdě umělecké výtvory.

Hlava desátá.

O stěhování plemen a národů.

Ruch stálý v lidstvu.

Člověčenstvo nalézá se v stálém ruchu, podobajíc se kvasícímu těstu; baží co nejvíce rozšířiti se všude, kde přirozené překážky nestaví se mu v cestu. Pohyblivosť tato jest v stupních rozmanitých vlastní každému národu a za každé vzdělanosti. Řídké jsou případy mimovolného stěhování; když slavný plavec Cook r. 1777. přišel

na ostrov Watiu, shledal jeho tahitanský průvodce tam tři domorodce, zbytek to z dvacíti, již sem před 12 léty při plavbě zaneseni byli, a sice ve vzdálenosti 1200 kilom. od ostrova Tahiti. Případy takové jsou možny ve Velkém Tichém Oceánu, poněvadž jest tu hojnost skupin ostrovních.

Úmyslné stěhování.

Daleko většího významu má úmyslné stěhování, jež od doby vynálezu plavby nabylo hojného rozšíření. Tak vysvětlíme sobě, proč příbuznými národy osazeny jsou severní břehy Evropy, Asie a Ameriky, jež tvoří dohromady pásmo, které protrhuje pouze úzká úžina Beringova. Plemeno středomořské zase společno všem třem dílům v oněch stranách, kde Evropa, Asie a Afrika nejblíže k sobě přistupují; rovněž malajské plemeno obývá Asii a Australii právě v oněch místech, kde obě pevniny ostrovy Sundajskými spolu jsou spojeny. Naproti tomu rozchází se obyvatelstvo rozmanitých dílů světa daleko od sebe, když velké oceány je dělí; srovnejme jen obyvatelstvo Evropy západní, Hottentoty Afriky jižní, obyvatele Ohnivé země a Australany, jaké jsou tu rozdíly! Daleko lehčí, než plavba po mořích, které arcit nápomocny bývají pravidelně vanoucí větry a proudy mořské, jest stěhování po suché zemi, kdež není vlastně překážek, poněvadž jest možno bařiny a jezera obejíti, řeky přebroditi a i velká pohoří překročiti, ježto průsmyky nikdy tu nechybí; ani pouště nejsou nepřekročitelny, majíce své oasy. Větší vadou bývá tu pohodlnost lidská sama, jež nehledí přemoci překážku, pokud nutností není puzena. Větší míra vzdělání působí pak u všech národů, že lidé váží si rodné půdy, neradi opouštějíce tu zemi,

ku které je více práce, příjemný byt, upomínky starší, a zvláště majetek.

Obyvatelstvo, jež spolu se množí, vidouc, že možnosť změny doma stává se vždy menší, hledí co nejpevněji utvrditi se v majetku. Arciť třeba tu vyjmouti ony třídy, jež přirozenou povahou puzeny jsou střídati byt svůj; uvádíme ku př. obyvatele Alp, již léto tráví na horách, zimu pak v údolích. Zimnice nutí obyvatele krajin jižních, by za doby letní vyhledali sobě chladnějších příbytků v krajinách hornatějších, naopak z krajin hornatých mnozí obyvatelé vycházejí na léto za výživou do roviny. Jest to jen ruch v malém, kdežto stěhování celých národův, o kterých čítáme v dějinách, možna jsou jen u národů, již stojí na nižším stupni vzdělanosti. A tu jest zajímavo věděti něco o těchto stěhováních národů, jež způsobila nynější rozložení plemen a národů na povrchu zemském.

Čelnější stěhování plemen a národů.

O prabydlitelích pevniny australské víme, že nestěhovali se z původní vlasti své, jednak z té příčiny, že země dostatečna byla ku výživě dosti sporého obyvatelstva, jednak, že při nedostatku užitečných zvířat a rostlin nedosáhli onoho stupně vzdělání, by po nových zemích bažili. V Americe dle mínění četných učenců nacházejí se nejméně dvě plemena, jež od sebe jsou zcela různa a sice plemeno Eskymáků na vysokém severu a plemeno indianské po celé ostatní pevnině až k nejzazšímu jihu. Z národů indianských podnikli mnozí daleké cesty, o nichž souditi můžeme nejlépe, když bedlivi jsme oněch míst, jež jaksi cílem oněch cest byla. Takovým místem jest úrodná vysočina me-

xická, ku které směřovali kmenové, již na severu nabyli vyššího vzdělání a větší moci. Poslední z kmenů, který od severu přišel, byli Aztekové, kteří, jak jich řeč k tomu poukazuje, ještě podnes mají příbuzné sobě kmeny na severu. V Americe jižní byla takým cílem náhorní vysočina peruanská.

I zde vystupuje po sobě u vládě více národů, z nichž poslední národ Inků byl shledán od Španělů, když objevili Peruansko. Afrika hostí za dob nynějších pět od sebe se lišících plemen, a sice: hottentotské na nejzazším jihu, kaferské na sever od hottentotského až na rovník, plemeno negerské v Sudanu, pak plemeno Fulahů, jež jako klín vraženo jest mezi plemeno negerské, a konečně plemeno středomořské na severu. Z těchto pěti plemen čtyři můžeme míti za domorodá, kdežto poslední přistěhovalo se z Asie.

Hottentoté původně obývali samotni celý jihovýchod Afriky, odkud vytlačováni byli od Kafrů z počátku k jihu a později podél pobřeží západního zase k severu. Kafrové původně seděli daleko severněji, odkud posunovali sídla svá jedním směrem k jihu, druhým od východu k západu napříč pevninou. Poněvadž Fulahové rozšířeni jsou uprostřed plemene negerského, spolu pak mnohé příznaky jsou zjevny, jež nasvědčují blízkému příbuzenství jich s plemenem středomořským, můžeme z toho souditi, že Fulahové původně seděli severně od Negrů a teprve v dobách pozdějších od severozápadu pronikli do krajin, jež nyní mají osazeny. Veliká rozdrobenosť plemene negerského v četné kmeny, z nichž jen málo kteří jsou mezi sebou příbuzni, dosvědčuje nám, že plemeno toto vykonalo mnohá a četná stěhování. Jen z donucení, a sice následkem četného stěhování středomořského plemene do Afriky, dávala se tato ple-

mena domorodá na další pochod směrem jižním, a sice v dobách již velmi starých.

Co se dotýče obyvatelstva obou pevnin, evropské a asijské, rozeznáváme tu vedle plemene malajského, které již záhy opouštělo domácí zemi a rozšířilo se dalekými cestami od Madagaskaru až po nejvýchodnější ostrovy polynesské a od sandwichských ostrovů na severu až ku Novému Zélandu na jihu, čtyři domorodná plemena, a sice: plemeno severní, jež podél břehů severních jest usazeno, Dravidy v jižní Indii, plemeno vysoké Asie střední a východní a konečně plemeno středomořské, které nyní obývá jihozápad Asie, severovýchod a sever Afriky a s malými výjimkami celou Evropu. Plemeno severní obývalo druhdy krajiny daleko jižnější a vytlačeno bylo plemenem mongolským na sever, jak dokazují nám zbytkové tohoto plemena ve středu Asie žijící; takovými jsou ku př. Osťáci při Jeniseji usedlí. Dravidové druhdy obývali celou Indii; když pak Ariové zavládli nížinou na Gangu, tlačili Dravidy vždy více na jih, tak že nyní obmezeni jsou na vysočinu dekhanskou. Plemeno mongolské rozšířilo se na všechny strany ve středu Asie, zvláště však na východ a jih; podání čínská vypravují, že Číňané přistěhovali se od západu do nížiny, kdež před nimi již přebýval národ jiný. Rovněž Japonci přistěhovali se do jich nynější vlasti od západu. Plemeno mongolské velmi záhy stěhovalo se i na západ; dá se souditi tak z té okolnosti, že Laponci a Finové již za starověku obývali sever a severovýchod Evropy. Není pravdě nepodobno, že příslušníci tohoto plemene zaujali i velkou část Evropy střední, dříve než Keltové se přistěhovali do Evropy.

Z kmenů středomořských, jichž prasídlo hle-

dati dlužno v sousedství vysočiny iranské, oddělil se nejprve kmen baskický, který se obrátil ku západu do Evropy; po něm vydal se na cestu kavkazský a sice směrem severním, kdež zástupy jeho nalezly překážky v pohořích kavkazských, tak že jen pozvolna se šířil. Ostatní dva kmeny, hamito-semitský a indo-evropejský, bydlely po dlouhou dobu pospolu v sousedství a i když se potom rozdělily, zůstávali nerozlučnými Hamité a Semité, až prvnější, tlačeni hordami mongolskými, odštěpeni byli od Semitů a zatlačeni jednak do Mezopotamie, jednak do Afriky.

Celeď indoevropejská dělí se na osm kmenů, a sice: Indy, již obývají Indii, Irany, jichž bydlištěm jest vysočina iranská, na Illyry, kteří druhdy obývali velikou část poloostrova balkánského a jichž zbytkem jsou dnešní Arnautové, dále na Řeky, Italy, Kelty, Germany a Slovany. Dle náhledu Müllerova oddělila se nejprve čeleď illyrská od původního kmenu; zbylý kmen rozštěpil se jednak v Kelty, Italy a Řeky, jednak v Arijce, Germany a Slovany, až posléze se rozlišili v jednotlivé národy tu jmenované. Ale i po tomto rozdělení národové mnozí zůstali v upřímnějším styku, jak svědčí o tom mnohé podobnosti ve vývoji Italů a Řeků, Iranů a Indů, Germanů a Slovanů. Četná byla tudíž stěhování jednotlivých národů plemene středomořského; tak na východ vystěhovali se Iranové a Indové, daleko na západ zprvu Keltové, pak Italové, nejpozději Germani a Slované, národové za doby nynější v Evropě nejmocnější.

Příčiny jich.

Příčiny k těmto stěhováním celých národů byly hlavně tři: nedostatečná výživa uprostřed

hranic dříve zaujatých; zatlačení od nepřátel z posavadní domoviny; snaha po vývojích, jež bývá sdružena s neurčitou touhou po krajinách cizích a lepších, než jest země domácí. Tak vypravuje se o starých Keltech, že následkem přelidnění v Gallii vydali se na pouť východní za králů Bellovesa a Sigovesa; z příčin politických a náboženských vystěhovali se ku př. Židé z Egypta, Moriskové ze Španěl, Hugenoti z Francie. Země krásně položené budily vždy pozornost sousedních národův a vábily je ku stěhování, jako úrodné krajiny jihoruské kočovníky východnějších stepí skalnatých, žírné nižiny čínské obyvatele drsnějších krajin středoasijských, slunné luhy Řecka a Italie Kelty, Němce i Slovany. Jsou ještě taká místa, jež zadržují kmeny se stěhující, kdežto jiná zase takřka nutí obyvatelstvo své ku stěhování. Prvnější jsou okrsky, jež umožnují obyvatelům příjemný byt a snadnou výživu při dosti velkém rozsahu, jako jsou úrodné nižiny, široká horská údolí neb náhorní planiny; takovými zeměmi jsou ku př. Egypt, Mesopotamie Indie, Čína, Mexiko, v Evropě nižiny pádská a francouzská. Mezi druhé země dlužno řaditi ony, jež nalézají se buď v krajinách horských, buď v sousedství moří lehko splavných, buď jsou rozsáhlými rovinami; kdo nevzpomene si na krajiny alpské a skandinávské, na stepi středoasijské a souostroví malajské? Stálý ruch udržuje se na rozsáhlých stepích, po nichž kočovníci bez přestání sem tam kočují a teprve tehdy klidně sobě hoví, když větší moc, vládnoucí nad nimi přinutila je k sídlům stálým.

Vystěhovatelství.

Když usazení národů jest dokonale provedeno, přestává stěhování celých kmenů skoro úplně, ježto se přihazuje jen za okolností mimořádných; za to i při pravidelném rozvoji národů, jakmile obyvatelstvo stává se hustším, vyvíjí se vlastní vystěhovatelství, které shledáváme u všech národů evropských a rovněž v Číně, Indii, Arabii a i v Africe a Americe. Nejvíce vystěhovalců vysýlají národové němečtí; ale i ostatní vzdělaní národové vysýlají při nynější zdokonalené dopravě hojný počet vystěhovalců do všech dílů světa, jak to dokazují četné osady, zvláště evropské. A tak stálý ruch vládne v lidstvu; spolu plyne z toho, že při vzájemném styku rozmanitých plemen a kmenů lidských nelze mluviti o přesných rozdílech všeobecných, poněvadž chybí tu dokonalá vnitřní jednota a shoda. Jest při tomto stálém proudění možna jen jakási zevnější jednotnost.

Konec dílu prvního.

Doktor Johánek.

Dějepisná povídka z konce století XIV.

Sepsal

Ferd. Schulz.

Matice lidu ročníku XVII. číslo 4.

(Běžné číslo 109.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1883.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1883.

I.

Starý rytíř Jan Kluk, příjmím Bolec vracel se ze své ranní objížďky v průvodu mladistvého panoše Jana Žižky z Trocnova a dvou zbrojnošův na svou tvrz do Všenor. Nebylo daleko poledne Květnové slunce stálo na jasněmodré obloze a omladlým lesem vála svěží vůně.

Cesta vedla na příč po stráni stínem mezi mohutnými kmeny jedlí, bukův, habrův a dubův, a byla dosti nesjízdná, poněvadž silné kořeny jako naběhlé žíly na ruce starcově síťovitě po ní se rozplétaly. Jezdci také dopřávali svým už patrně unaveným koním úplného pohodlí. Vždyť nebylo daleko domů a dnešní práce byla vyřízena.

Zbrojnoši, oba už značně přistárlí vousáči, za panstvem ještě zvolnili krok svých zpocených ryzek a škádlili kukačky, které jako o závod se všech stran se ozývaly. Osmáhlými, hrubými tvářemi jejich pod zohybanými přílbicemi zakmitnul paprslek dětinné radosti, kdykoliv se jim podařilo, nápodobeným kukáním některého z oněch tajemných ptákův hodně blízko k sobě přivábiti. Pak oba se dali do hlasitého chechtotu, až místy už zrezavělé krunýře jejich zachřestily o široké obojky a pádné meče zazvonily o třmeny a ostruhy.

Panoš, bujarý jinoch jiskrných černých očí a ještě úplně hladké tváře, v plné lesklé zbroji na několik krokův před nimi na lepotvárném hnědouši, počítal, kolik pěnkav, sedmihlásků, pěnic, drozdův, kosův a jiných zpěváčkův letos tu na blízko tvrze hnízdí; poznalť v zeleném houští každé hnízdo dle toho, že na blízku jeho rozléhal se jásavý zpěv z opeřené hrudi.

Rytíř Bolec, statečná postava, jako celá ulitá z takového ocele, v jakém vězela, nepospíchal před svou družinou. Složil uzdu na hřívu svého těžkého, černého oře a sňal třpytnou přilbu, na níž vysoký černý chochol se houpal, aby setřel pot s lysího čela, ozdobeného na skráních sporými čupřinami téže bělosti, kterou se skvěly dlouhé a husté jeho kníry.

Byl spokojen se svou objížďkou. Uvažoval, jak utěšeně každým rokem vzmáhá a zvelebuje se všechno hospodářství jeho. Zvláště od posledních čtrnácti let, totiž od té doby, co projezdiv dobrou polovici života svého s Karlem IV., požehnané paměti, celou západní Evropu, po smrti vznešeného panovníka trvale se usadil u ženy a jediné dcery na statku, jímž královská přízeň odměnila jeho platné a věrné služby. Všenory rozkvétaly vůčihledě. I orná půda, i lesy, i rybník, i vinice pod stálým a pečlivým dozorem svého pána jenjen kynuly, vydávajíce hojnější a hojnější užitky. Ano i nedávno podniknuté rýžování zlata prospívalo tu více než na sousedních a vzdálenějších jiloviších.

Boží požehnání zjevně spočívá na všech pracech a podnicích Všenorského rytíře, a kdyby nebyl před pěti lety náhlou smrtí ztratil předrahou družku svého života, dobrou Markétu, nic by nescházelo k pozemskému blahu jeho.

Proslaviv se co přední účastník výprav Karlových až na březích Rýnských a Sekvánských, na hradbách loupežných rytířův a odbojných měšťanův německých skutky neobyčejné rekovnosti, dbaje co věrný syn svého národa o zachování práva a míru v rodné zemi, žije nyní milován svou spanilou dcerou Zdenkou ve stálém zdraví a zdarné práci na svých milých Všenorech, které by nevyměnil za žádné sebe rozsáhlejší zboží v jiné krajině české.

Jsouť mu vzácny a drahy netoliko co dar zvěčnělého krále, nýbrž i proto, že leží právě uprostřed mezi oběma místy, která z celých Čech mají pro něho největší cenu: mezi Prahou a Karlštejnem Se své tvrze Všenorské Jan Kluk pohlíží k nim oběma s nevýslovnou vroucností. Vyjede na svůj Větrný kopec a vidí za vrcholky v levo od Mořiny hřeben hlavní věže Karlštejnské. Zajede na vinici a přes pahorky Radotínské září k němu červené báně nádherných chrámův Vyšehradských.

Tyto dva krásné obrazy rytíř Bolec musí sobě opatřiti den co den. Spatřiti kousek Karlšteina a kousek Prahy jest prvním úkolem a hlavní radostí denního života jeho. Pokládáť se Jan Kluk za povinného a oprávněného strážce obou těchto míst. Spouštěje vychladlé tělo Karla IV. do posvátné půdy velechrámu na Hradčanech, učinil v srdci svém přísahu, že až do posledního vzdechu svého věrně bude střežiti a hlídati obě ta místa, kteráž jemu z celé vlasti české byla nejmilejší a kterýmž také věnoval největší péči a lásku svou.

A plní svou přísahu svědomitě. Den co den, po celý rok a za každého počasí projíždí lesnatou krajinu Všenorskou v průvodu ozbrojené družiny, vždy připraven k zápasu s rušitelem veřejné bezpečnosti a škůdcem zemského míru, kdyby se tu

nějaký vyskytl. Neboť od onoho neblahého dne, co věhlasná hlava a pevná ruka Karlova sklesly v hrob, výtržníci urození i neurození, v krunýřích i v halenách, koňmo i pěšky, s meči i obušky odvažují se po Čechách nejen za tmy noční ale i za světla denního napadati bezbranný lid, klidné dědiny ano i nestřežené tvrze a hradby, nelitujíce cizích statkův a životův.

Takové ohavnosti nesmějí, pokud Jan Kluk na živě bude, páchati se v sousedství ani Karlštejna, kde vedle tolika ostatkův svatých chovají se klenoty korunovační, ani Prahy, kde duch národa, štědrosť panovníkův a ruka umělcův vytvořily a shromáždily tolik památných, na věky slavných děl.

Pozemky k tvrzi Všenorské náležející táhly se sice neširokým pruhem od samé řeky Mže mezi zbožím Dobřichovickým, jímž vládl řád křížovníkův s červenou hvězdou, a zbožím Mokropeským, jež patřilo klášterním pannám u Svatého Jiří na hradě Pražském, jižně k Mnišku; však veřejná moc a působnosť rytíře Bolce nebyla tímto směrem obmezena, nýbrž zasahovala v dalekém obvodu okolo tvrze. Tato slula nejen co sídlo důmyslného a pilného vzdělavatele orné půdy, pěstitele lesův, zakladatele rybníkův a vinic, ano nejnověji i rýžovníka, nýbrž také co stráž veřejné bezpečnosti a hlídka míru zemského na dolním toku Mže.

A Jan Kluk byl znám, že s výtržníky a lidmi podezřelými dlouho nevyjednává, ani že teprv je vydává ustanoveným popravčím a soudům. Vyřídil takovou věc nejraději sám a bez dlouhých okolkův. Všenorská tvrz měla dosti hluboké sklepy. Tam už bez zvláštního nálezu soudního poseděl sobě tak mnohý násilník a lupič, s erbem i bez erbu, v kládě neb v železech, o hladu a žízni, že

byv konečně opět vyveden na svobodu a zdejšími zbrojnoši sprovozen až za levý břeh Vltavy, odtud pak vždy na kolik mil se strachem se vyhýbal pouhému jmenu rytíře Bolce. Neboť podruhé dostati se do rukou jeho, znamenalo rozloučiti se s tímto světem.

„Všenory ukáži každému lotrovi jen jednou," říkával. „Po druhé ho pošlu, aby se podíval, jak to vypadá v pekle."

Všenorská krajina byla poslední dobou opravdu prosta vší potulné čeládky, která v jiných krajinách napořád zavdávala příčinu k stížnostem a žalobám. Rytíř Bolec ji vyčistil. Nicméně nepřestával vykonávati svou denní objížďku, tak že už panoš i zbrojnoši počali uvažovati, že v tom jest cosi zbytečného.

„Dnes zase marně trmáceli jsme koně tak daleko," podotkl mladý Žižka, přiklusav za rytířem, až mu jel po boku. „Teď vůbec už ani pořádný člověk našimi lesy nejde, aby proti sobě nevzbudil podezření; tulák a lupič by tu musil zahynouti hlady."

„Takovými řečmi, milý Jene, neodvrátíš mě od mého předsevzetí," vece rytíř, zahýbaje na levo po pěšince do úpadu, kde mezi skalními balvány divoce nakupenými bujela listnatá i jehličná houšť. „Máme tu čisto proto, že nepřestáváme čistit. Pověs dnes meč v jizbě na skobu a nech koně ve stáji zaháleti a stučnět, za týden bude se tu hemžit všelikých podezřelých a zločinných postav, až budou lesem hýbati. Ne, ne, Jeníku, až sestárneš a nabudeš zkušeností jako já, seznáš, že hlavní neli jediná záruka práva a pořádku jest zde ten drahocenný kousek ocele." Při tom sáhl pravicí k levému boku, nadzdvihl v pochvě široký

lesklý čepel a srazil jej zpět tak hbitě, jakoby chtěl probodnouti všechnu křivdu a neřest na světě.

Koně sestupovali po měkkém drnu do většího chladu. Nemohli jinak než jeden za druhým. Tu na několik krokův od skal, oř rytířův pohodil hlavou, frknul a jal se stříhati ušima. V témž okamžení rytíř popatřiv k zemi, přitrhl uzdu, zastavil a zvolal:

„Pozor, někdo tu jest na blízku! V drnu čerstvá stopa koňská. Taste meče!“

Čtyři blesky švihly zelenými letorosty, přílby se přirazily k čelům, uzdy se pevně stiskly a k danému znamení tlupa jezdcův rozdělila se na dví. Zbrojnošové v pravo, rytíř a panoš v levo, tak zasadivše ostruhy vydali se objeti skaliska. Rytíř sotva zmizel za první vysokou homolí, když oznamoval:

„Všichni ke mně! Jednoho už máme. Snad najdeme i druhého!“

Nemalé udivení pojalo všechny. Tu ke křoví přivázán stál kůň, či spíše pouhý jeho stín. Vychrtlá, hubená klisna, nevyhřebelcovaná, celkem žalostného vzezření. Měla jen konopnou ohlávku, místo uzdy provázek samý uzel, sedlo žádné.

„Teď bych rád seznal toho jezdce, který k tomuto zvířeti patří. To bude asi něco teprv pěkného!“ zasmál se rytíř a velel, aby bedlivě se prohledala skaliska a všechna křoví. „Nemůže býti odtud daleko. Z nenadání budeme míti zajímavý lov.“

Všichni sestoupili s koní a jali se meči svými rozrážeti křoví a prošťourávati široké mezery mezi balvany skalními.

„Naposledy mi uvázne na hrotu, jako červ na udici,“ zvolal zbrojnoš, zabodaje svůj meč až po jílec do hluboké rozsedliny. Však nenašel zase nic.

Rytíř rozkázal, aby oba zbrojnoši zůstali u skalních skrýší a u koní na stráži; on a Jeník že se ohlednou po nejbližším okolí, kam asi tajemný ptáček zaletěl. Křoviny řídly, nejkrásnější kmeny jehličné a listnaté vypínaly se do modré výše jako svíčky. Rytíř i panoš obcházeli v kruhu kolem skalní prohlubiny, pátrajíce, nebyl-li by neznámý ukryt někde za kmenem.

„Podlé koně nebude to asi také nic tělnatého," mínil rytíř.

Jeník se vzdálil ještě hloub stranou od svého velitele, když stanuv před bukem mohutně rozklenutým a patře do koruny jeho, radostně zvolal, až se to rozlehlo širým lesem:

„Tu jest!"

Rytíř kvapnými kroky, jak jen v těžké zbroji mohl, přispíšil a přesvědčil se, že Jeník mluví pravdu. Vysoko v husté koruně, tam kde kmen se rozstupoval v rozsochy, schouleně tiskl se k šedohnědé kůře člověk, jen v haleně a beranici, pokud zdola bylo lze rozeznati, chatrného vzrostu. Rukama i nohama objímal větve, tvář skrývaje v zeleném listí.

„Když jsi tu veverku našel," s hlasitým smíchem rytíř poklepával Jeníkovi na rameno, „daruju ti ji; ale teď ji musíš dostati se stromu dolů."

Panoš, pln radostné pýchy, že jemu ta nepochybně velmi zajímavá zvěř nadběhla, hřbetem meče svého jal se poklepávati na kmen bukový, a hlasem, právě přecházejícím ve zvuk mužný, přikázal, aby neznámý ihned sestoupil na zem. Ale ten jako by ničeho nebyl slyšel, ani sebou nepohnul. Tu rytíř velitelsky na něho vzhůru zahřměl. Však i rozkaz jeho zazněl bez účinku

I povoláni zbrojnoši, aby rychle zajeli na tvrz pro luky a šípy.

„Milosrdenství!“ zaúpělo to shora. „Já nejsem ani vrah, ani lupič.“

„Jen honem slez dolů,“ poroučel rytíř, „my ti pak hned povíme, kdo jsi, jestliže to posud sám nevíš.“

„Já se urozeného pána bojím,“ naříkal muž na stromě, „ale nic zlého jsem neudělal. Jen jsem zbloudil v lese, a když jsem zaslechl za sebou dusot koňský, sjel jsem do tohoto roští, abych urozeným pánům nepřekážel v cestě. Však nemám tu co dělat a pospíším hned odtud, jen když urozený pán mě nezabije.“ A zajíkal se, jak by mu duše už seděla na jazyku.

„Neslezešli, než tu budeme míti šípy, bude po tobě veta,“ už netrpělivě a hněvivě zvolal rytíř. „Kam odtud pojedeš, povím ti dole. Jen už ať jsi tu!“

Běduje nad svým nezaviněným neštěstím a prose za milost a smilování pro svou ženu a děti, muž zvolna posunoval se po bukovém kmeni k zemi. Však bylo vidět, že tak se nepohybuje poprvé. Obratně a jistě spouštěl se, výborně užívaje i krátkých ostruh, řemínky upevněných ve hrubých botách s nízkými holínkami, sahajícími sotva do polovice lýtek, jež vězely v dobrých jelenicích.

„Mně se zdá, že nejsi v lese ponejprv a že žiješ více na stromech než na zemi,“ pravil rytíř obdivuje se vycvičenosti a zručnosti, s kterou, ani nedotýkaje se lýtkama kmene, cizinec toliko po patách se spouštěl. „Ostatně ti rád věřím, že se ti to na tomto tučném válci bukovém lépe sedí a jede, než na ostrém hřbetě oné herky, která tě prozradila.“

Těmi slovy rytíř Bolec uvítal neznámého muže,

který už se mu vrhnul k nohám až čelem dotýkal se země, prose za svůj bídný život.

Rytíř velel mu vstáti a se vzpřímiti, aby si ho mohl nejdříve náležitě prohlédnouti. Neshledal nic zvláštního.

Obyčejný chlap prostředních let, jako z nějaké čeledi hradní; slabého těla, vzezření poněkud potměšilého. Režná plátěná halena spjata koženým pasem, na němž nebylo ani kroužku pro zavěšení nějaké zbraně. Hlava s černými, velmi krátce přistřiženými vlasy pokryta valně opelíchanou beranicí. Ostruhy jakoby ani nebyly patřily k tomuto celku.

„Nu, na tvrzi nám povíš, kdo jsi a co jsi tu hledal," prohodil rytíř a už pokynul panošovi, aby šel napřed do údolu, kde zůstavili koně, neznámému pak velel, aby kráčel za ním.

Ten sepjal ruce a zaklínal se živým bohem i všemi svatými, že jest pokojný a poctivý člověk, aby urozený pán ráčil jej propustiti cestou zpět, že sem už jaktěživ nevkročí. A nechtěl s místa. Až když rytíř sáhl k jílci, váhavým krokem a sklopenou hlavou bral se za panošem.

Bolec ze zadu hodil mu řemennou oprátku kolem krku a odevzdal jej chvějícího se po celém těle jednomu ze zbrojnošův, kteří právě se vrátíli z tvrze, přinášejíce luky a šípy. Zbrojnoš přivázal oprátku k svému sedlu, druhý ujal se cizího koně a tak vracela se výprava lesním chladem po úzké cestě domů. Napřed panoš, pak oba zbrojnoši se zajatci, v zadu rytíř Bolec, uvažuje, koho to asi lapil.

Cesta se rozšířila, když jezdci přijeli na stráň, na jejímžto úpatí lesními kmeny v plném žáru poledního slunce blýskala tichá hladina velikého rybníka.

Tvrz Všenorská totiž byla vystavena na samém pokraji lesnatého hřebene, jenž od Řevnic jako obruba rozsáhlé vysočiny Brdské rovnoběžně s křivolakým tokem Mže se vina, poněkud sníženým výběžkem se končil u hluboké a široké rokle, počínající na hodinu odtud k jihu pod Lišnicí, a shromažďující v sobě z hojných pramenův a přítokův lesních tolik vody, že dolní polovice její až po samé hradiště, na němž vypínala se tvrz, byla dlouhým a hlubokým rybníkem. Tento rybník založil teprv před několika lety rytíř Bolec, zřídiv na nejužším místě rokle pod samou tvrzí mohutnou hráz a zjednav takto svému sídlu od jižní strany znamenitého opevnění ano nedobytnosti.

K té nemálo přispívalo také hrazení jako ulité z vysokých na hořejším konci ostře přisekaných jehel kolem celé tvrze. Se strany lesní byla v této pevné hradbě toliko úzká branka naproti vnitřní zděné věži.

Hlavní vchod a vjezd do tvrze byl s předu od řeky po úbočí stupňovitě upraveném a ovocnými stromy hustě posázeném. Tudy vedla od několika nízkých doškových chaloupek, kde bydlili řemeslníci a služební lidé rytířovi, mezi vysokými zdmi dlouhá dlážděná cesta k bráně, opatřené vysokou hláskou z tesaného kamene a chráněné uvnitř ještě dvěma dřevěnými věžmi, v níž přebývala zbrojná čeleď. Mezi vnějším hrazením a vnitřními budovami kolkolem obíhal hluboký příkop a ještě násep. Od hlásky k dřevěným věžím položen byl zdvihací most.

Objevše hradiště až po dolejší chalupy, jezdci touto cestou dostali se do tvrze, poněvadž hořejší branka z pravidla zatarasena byla.

Jatec bázlivě ohlížel se po pevných zdech a hradbách, v jichžto středu se octnul, a zbrojnoš,

vedle jehož sedla kráčel, musil silně potrhnouti oprátkou, aby jej pobídnul ještě několik krokův na nádvoří. Cizinec byl tu patrně poprvé a uvažoval, že odtud jest asi velmi nesnadno vyváznouti.

Několik zbrojnošův, kteří ihned z dřevených věží vyběhli, aby převzali rytířova a panošova koně, vtipkovalo mezi sebou o hubenosti obou zajatcův. Pro koně prý není na tvrzi ani dosti ovsa, aby žebra jeho přestala za živa chřestit, a toho hastroše prý se leknou samy krysy ve sklepě, poněvadž tak mizerné sousto nikdy posud nedostaly. Zajatec zachvěl se při těchto slovích a jen stěží se udržoval na nohou, jsa k pokynutí rytířovu a pod dozorem panošovým veden do přízemní prostranné klenuté síně. Nežli tam vstoupil, ještě se obrátil zpět na nádvoří a přehledl je plachým zrakem. Bylo do čtverhranu zastavěno dvoupatrovými budovami zděnými, nad nimiž vypínaly se vysoké červené střechy a několik věžiček.

„Jen si to dobře prohledni!“ silným nárazem do boku hřmotný zbrojnoš vstrčil ho do síně, „abysi viděl, že takoví ptáčkové, jako ty, z této klece se nedostanou tak snadno, jak se dostali do ní. Za malou chvilku ti podvážeme křidélka.“

Panoš se postavil při hořejším konci síně u dubového stolu, na němž mezi dvěma svícemi byl vysoký dřevěný kříž. Dvě stolice s vysokými lenochy stály opodál.

Zbrojnoši zavedli jatce k dlouhé lavici, která nedaleko stolku mezi zamřižovanými okny stála při stěně. Na mřížích visely dlouhé řemeny, důtky, železné kruhy a svěráky; pod nimi přikloněno bylo ke zdi několik dubových holí. Jatce zbledl jako smrt a bezděky sklesl na lavici.

„Tyť víš, kam patříš,“ zachechtal se podlého druhý zbrojnoš. „Jako bysi tu už někdy

byl býval. Však sem nikdo dvakrát nevstoupí a nepamatuju se na tvou lotrovskou tvář ani odjinud. Jsi jistě velmi z daleka. Jak ty nám to hned povíš, jakmile přijde pán. A radím ti jako dobrý přítel, pověz hned všechno a zkrátka. Nezdržuj nás od oběda; sám beztoho jsi obědval včera na posledy. Zde máme pro takové strávníky jen studenou kuchyň."

A nadzdvihnuv nejtěžší železný svěrák, náhle jej spustil, že řinkot jeho děsně rozlehl se klenbou, v níž mimo řečený skrovný nábytek nebylo nic jiného.

Za dveřmi jasně zazněly ostruhy a do síně vstoupil rytíř Bolec, už bez zbroje, toliko v koženém kabátci, sahajícím až po vysoké jízdecké boty. Vážně vstoupil ke stolku, zbožně pohledl na kříž, usednul, pokynul panoši k druhé stolici a jal se vyslýchati vězně. Nemohl z něho všemi domluvami dostati žádné jiné přiznání, leda že se jmenuje Jíra Šaravec, že jest chudý, ukrutností panskou na žebrotu přivedený dědinník z nepatrné vesničky u Strakonic a že pro odpuštění svých hříchův jako věrný křesťan putuje k hlavě svatého Havla, k ruce svaté Hermingardy, k tělu svatého Sigmunda a k jiným ostatkům svatých v chrámě svatého Víta v Praze; však neznaje zdejší krajiny, že v noci zabloudil, až pak znamenaje za sebou jízdné pány odbočil do houští, aby jim nepřekážel na ouzké stezce. Při tom octnuv se mezi vysokými kmeny, že vystoupil na jeden z nich, aby s vrcholku jeho se rozhledl po krajině a seznal, kterou stranou asi leží Praha.

Rytíř ovšem tomuto výkladu, přednesenému s největší skroušeností, nepřidal ani nejmenší víry. Byl před sebou v této soudní své síni už měl velmi mnoho zlosynův, z nichž každý počal tvr-

zením, že jest poloviční svatý. Nemoha ani nejnovějšího jatce po dobrém přiměti k vyznání, které by poněkud souhlasilo s okolnostmi, za jakých se s ním v lese setkal, dal znamení zbrojnošům. Ti chopili se ho, položili na lavici a už přivazovali řemeny.

Síní rozlehlo se úpěnlivé štkání a prosba za milost s ujišťováním, že urozený pán všeho se doví dle pravdy.

„Jmenuju se opravdu Šaravec, urozený pán račiž se na mne vyptati v Mnišku, tam mě zná každé dítě. Sloužím za skývu chleba neb nějaký malý peníz poctivým lidem, a právě jedu k jakémusi doktoru Johánkovi, kanovníku na hradě Pražském, s nějakým vzkázáním od nás z Mnišku.“

„K doktoru Johánkovi?“ udiveně rytíř přerušil jeho řeč, a nařídil, aby jatec opět před ním stanul. „Kdopak tě posýlá k tomu pánu?“ tázal se ho kvapně.

Jíra byl na nemalých rozpacích. Zajíkavě počal všelicos mluvit, vyhýbaje se patrně, aby neprosloviл žádné jméno. Ani na opětné důrazné vyzvání rytířovo nechtěl jmenovati, v čí službě tuto jízdu k doktoru Johánkovi do Prahy podniknul. Nezbývalo než pohroziti mu opět užitím prostředků donucovacích, aby zastrašen vyznal, že jej tam posýlá Zákon z Mnišku.

Pronesl to slovo jen polovičním hlasem a jakoby je nemohl ani z hrdla vypraviti. Však rytíř Kluk sotva že je zaslechl, vzchopil se za stolem a hněvivě zvolal:

„Měl bych tě bez dalších řečí pověsiti na hrazení! Dobře jsem tušil, že nejsi nic jiného, než lotr! Tedy to jest tvá pouť k ostatkům svatých, jež náš zvěčnělý milovaný panovník z celého světa s věnováním takového nákladu peněz a množství

vzácných milostí panovnických do svatyně Hradčanské svezl? Už za toto rouhání se zasluhuješ, aby ti havrani vyklobali nectný, hříšný jazyk až do kořene. Ale že mimo to ještě jsi spojencem a pomocníkem onoho zlosyna, který v sousední krajině opovažuje se porušovati mír zemský, páchati nepravosti na životech a statcích poctivých lidí, a po jehožto prokleté hlavě můj meč už dávno prahne, jako duše má po věčném spasení: teprv musím vyhledati pro tebe pravou zaslouženou pokutu... Zákon z Osova a nikoli z Mnišku zraje pro šibenici; ale co pak vyjednává s doktorem Johánkem? To jest pro mne důležitou novinou, že ti dva se znají. Pověz, jaké vzkázání neseš od veřejného zbojníka k důvěrníku a přednímu rádci nejzarytějšího nyní odpůrce králova! Vydej list, jejž u sebe máš!“

A stanuv před samým Jírou, upřel na něho při tom přísném rozkazu svůj hněvivý zrak tak pronikavě, že jatec jako bleskem postižen sklesl před ním na kolena, při své bídné duši přísahaje, že žádného listu nemá.

„Prohledejte ho až na kůži!“ velel rytíř.

Zbrojnoši s chvějícího se muže mžikem strhali všechen oděv až na košili; rozpárali beranici, prohledali halenu v rukávech i pod podšívkou, proklepali boty v holínkách i v podešvech; nikde nic. Ani k nahému tělu nebylo nic přivázáno. Panoš odešel prohlédnouti jatého koně, nemá-li nějaký svitek papíru zapletený v hřívě nebo v ohonu. Vrátil se s prázdným.

„Tedy skrýváš v své hlavě to tajemství!“ zahřměl Bolec. „Nevydáš-li mi je z dobré vůle, já jistě je z tebe vyženu!“

Jíra zděšeně ohledl se po mučidlech na okenních mřížích a ujišťoval rytíře, kdyby ho na kousky

rozsekal, nebo na prach rozdrtil, že z něho nic nevymoří, poněvadž v něm nic není.

„Ničemo!“ rozkřikl se na něho rytíř. „Podřekl jsi se a už se mi nevymkneš. Spíše vystraším tvou černou duši z této kostry.“ A uchopiv ho za hrdlo, stiskl je tak, že Jíra vytřeštil obě oči až na čelo a tvář jeho zmodrala. Rytíř s opovržením se odvrátil a polonahý Jíra skácel se jako bezduch na lavici.

„Na paty a na lýtka!“ zněl rozkaz a se hbitostí, která svědčila o nemalém cviku, zbrojnoši za krk a za pás připjavše vězně řemeny k tvrdému podkladu, už napřahovali dubovky, ten nad patami, onen nad lýtky jeho, když oba současně opět je spustili a k hubenému tělu své hlavy sklonili.

„Což váháte?“ tázal se panoš.

„Jest tu něco napsáno,“ oznamoval jeden.

„Kde?“ zároveň zvolali rytíř i panoš, a už také oba stanuli při dolním konci lavice, s udivením patříce, že obě lýtka vězňova drobným červeným písmem hustě pomalována byla.

Jan Kluk srdečně se zasmál. „Poctivý člověk od zlosynův vždycky něčemu se přiučí! Tedy v Mnišku dělají nový druh papíru nebo pergamenu! Toť jsme ovšem marně hledali list v těch hadrech, které posel měl na sobě. Ani on nemohl nám pověděti, co jistě sám přečísti sobě nedovedl.“ A táhna lavici i s přivázaným jatcem blíže k světlu pod okno, dychtivě nahlížel na písmo, až po chvíli vzpřímiv se pravil:

„Poznám posud nepřítele a škůdce království českého na sto mil a přečtu všechnu ničemnost v jeho tváři; ale na tyto učené čmaryky oči mé už jsou příliš slaby. Nebude jiné pomoci, než abychom tuto drahocennou listinu s těch kostí stáhli a poslali ji do Prahy mistrům, aby nám

ji přečtli . . . Než," pokračoval, obraceje se po svém panoši, který nakloněn nad jatcem už otáčel druhé lýtko jeho, aby našel spojení písma, „zapomínám, Jene, že jsi teprv před dvěma lety opustil kolej Karlovu a že snad jsi ještě nezapomněl, čemu jsi se tam naučil."

„Už jsem to všechno přečetl!" vzchopil se Jan s patrným pohnutím. „Hanebnost, zrada! Spiknutí proti zemi a králi!"

„Nic nového v Čechách," klidně odvětil rytíř. „Čti ještě jednou a nahlas."

Panoš uposlechl. List byl psán latině. Pisatel nabízel se v něm za spojence a pomocníka arcibiskupa Jana z Jenšteina proti králi Václavu IV., a sliboval silnou mocí brannou přepadnouti jej, až dle zpráv právě došlých v nejbližším čase přibude na hon do lesův Dobříšských, neb kdyby s této návštěvy zde sešlo, zaskočiti ho s četnou družinou na cestě do Žebráka, jen kdyby o tom v čas vědomosť dostal, kam král najisto se odebere, a kdyby mu posláno bylo po spolehlivém člověku sto kop grošův jakožto zálohy na útraty, které s takovýmto, arcibiskupovi zajisté velmi prospěšným podnikem spojeny jsou. O doplatek že pak se smluví, až přijde do Prahy . . .

„Odveďte toho padoucha do sklepa," přikázal rytíř po krátkém pomlčení, když panoš byl ještě jednou pozorně přečetl, co pověstný té doby loupeživý rytíř Zákon, sídlem na tvrzi Osově mezi Mniškem a Lochovicemi, na lýtkách svého pacholka Jíry Šaravce byl napsal doktoru Johánkovi, generálnímu vikáři arcibiskupa pražského, Jana z Jenšteina. „Ale uvažte ho tak, aby toto písmo nikterak ani rozmazati ani setříti nemohl. Hlavami svými ručíte mi za to!"

II.

V průvodu panošově odebral se pak Jan Kluk vážným krokem přes nádvoří po dřevěných schodech zvenčí přidělaných do prvního patra hlavní kamenné budovy. Zde bylo několik jizb, do nichž se vcházelo z úzké chodby, otevřené na dvůr. Nemohlo se tu ovšem mluviti o žádných zvláštních nádherně upravených ložnicích, skvostným nářadím přeplněných tabulnicích, drahocennými koberci vyzdobených komnatách a jiných bohatstvím a přepychem či spíše pohodlím, rozmařilostí a zženštilostí překypujících světnicích, v jichžto zřizování tehdejší panstvo na svých hradech ano i nižší rytířstvo a zemanstvo na menších tvrzích mezi sebou závodilo.

Jan Kluk byl by sobě zajisté spíše než kdo jiný mohl dopřáti podobné skvělé úpravy svého sídla. Neboť od roku 1374 až do 1379 co hofmistr arcibiskupův a co nájemník všech rozsáhlých dvorův proboštství Pražského byl sobě přičinlivostí a šetrností svou sdělal značné jmění, však uchýliv se ode všech hodností dvorských a úřadův veřejných do života soukromého, neučinil tak z touhy po pohodlí, nýbrž aby zcela se věnoval službě vlastenecké, neusadil se k zahálce a k požitkům, plynoucím z nadbytku, nýbrž aby teprv zcela oddal se svým povinnostem národním, množiti hmotné i duchovní blaho svých rodákův. Neshromažďoval-li jmění, ani aby lakotně uzavíral je v okovaných truhlicích pod pevné zámky, ani aby jím plýtval na ukojení vášní nebo na zjednání slávy světské: obracelť je moudře na další zvelebení svého zboží, jež v ohledu hospodářském mělo býti vzorem dalekému okolí a na zachování oněch statkův, na nichž dle jeho přesvědčení rozkvět

a budoucnosť celého národa českého závisely, ale jichžto tenkráte už velmi patrně v Čechách ubývalo; totiž zemského míru, lásky ku pravdě a věrnosti k rodné krvi.

Pamětník a dle sil svých spoluzakladatel slavné doby Karlovy, rytíř Bolec co ryzí dokonalý Čech z hlubin duše své nenáviděl každého, kdokoliv v některém spůsobu jednal proti ní.

Vyhledávaje dobro a slávu vlasti, úplně zapomínal na lesk vlastní. Od jinošství zvykl životu prostému a zůstal mu věren i ve stáří.

Na Všenorské tvrzi vládla skromnost ve všem zevnějšku. Hlavní budova chovala v sobě v druhém patře vedle rozsáhlé zbrojnice dvě komůrky pro hosti; v poschodí prvním měly po úzké světničce panna Zdena, rytířova jediná dcera, a vedle ní její pěstounka a přítelkyně, teta Ursula, otcova mladší sestra. Ostatek zrovna pod hořejší zbrojnicí zaujímala dlouhá síň, kde se scházela a jídala celá rodina a kde rytíř zároveň měl i své lože.

A všechny světnice a jizby na tvrzi Bolcově byly toliko bíleny a měly podlahu z červených cihel. Nábytku bylo tu jen tolik, co se jevilo nevyhnutelně potřebné, a všechno jen z nenatřeného dubového dříví, bez okras řezbářských i drahého kování. Ve společné velké jizbě prostředkem dlouhý trnožový stůl, kolem něho těžké stolice s nízkými, rovnými opěradly, podle zdi proti třem oknům rytířovo lože mezi dvěma skříněmi.

Nad ním a pak na stěnách mezi okny visely drahocenné památky z rytířova života: široký meč, jímž velel kopiníkům a pavezníkům Pražským, když r. 1365 zajev s Karlem IV. až na Rýn, osvobozoval západní Německo od tak zvaného velikého tovaryšstva, to jest loupežného spolku sběhlých žoldnéřů; krunýř, který schválně si dal zhotoviti,

když v lednu r. 1378 s Karlem zajel až do Paříže a před sestrou královny Blanky vítězně se súčastnil ve slavných hrách rytířských; celá zbroj, v nížto jel v pohřebním průvodu Karlovu, a několik přílbic z bojův proti loupežným rotám, které před třicíti lety počtem 60 až 100 chlapův těkaly po zemi a přechovávány na hradech odtud zájmy a loupeže po krajích českých provozovaly.

V této síni starý rytíř prodléval nejraději, zde vracela se bujarost do statného těla jeho, zde vždy znova vzplál mladistvý oheň v jeho žilách. Odtud také měl velmi krásnou vyhlídku do údolí Mže stranou západní. Sotva na čtvrt hodiny cesty na levém břehu vypínala se štíhlá vížka kostela Dobřichovického nad mohutné koruny štěpův zahradních; od ní k severu o méně dále prokvitaly na úpatí mladého boru běloskvoucí zdi a červené střechy líbezného hradu královnina, Karlíka; dále po řece ke Karlšteinu modraly se mezi porostlými svahy kopcovitého pásma kotouče kouře nad došky vzkvétajících dědin.

Zde také dnes už očekávaly a uvítaly jej z ranní projížďky dcera i sestra, když konečně vešel v průvodu panošově; neboť čas oběda už dávno byl minul a v domě Jana Kluka povždy zachovával se pořádek ve všem.

Obě paní ulekly se, vidouce na tváři rytířově, jindy tak jasné a spokojené, rozkládati se mrak starostlivosti a trudu.

Zdena, růžové poupě právě v počátcích svého rozkvětu, stydlivý zrak svůj plaše smykla po tváři panošově. Zdála se jí rozjařenější, vzrušenější, než jindy po návratu z pravidelné prohlídky hospodářství a lesův. Však netroufala si pronésti otázku, když otec vroucně políbiv ji na čelo a podav sestře ruku mlčky zasedal ke stolu, tím

časem co panoš odkládal na postranní stolek svou zbroj.

Z plechové skořápky vyloupl se jinoch v koženém kabátci, do něhož stepilá urostlost mladého těla jako vlita byla. Bohaté černé kadeře hluboko zastíňovaly čelo a splývajíce až po šiji vroubily tvář, kteréž zdraví, ušlechtilá mysl, úpal jarního slunce, první nádech mužnosti a jakási okamžitá rozčilenost neb roztržitost propůjčovaly zvláštního zajímavého výrazu ano půvabu.

Sedaje za stůl — jemu po pravé ruce obě paní, po levé panoš — rytíř sestře i dceři v krátkosti pověděl, že dnes náhodou podařilo se mu zajetím bídného tuláka přijíti na stopu velezrádným piklům, které kořistíce ze stálých sporův o právomocnost mezi arcibiskupem z Jenšteina a králem Václavem, hrozí uvrci celé království v těžké, velice záhubné zmatky.

„V prvních letech, když oba byli dosedli k nejvyšším hodnostem, světské i duchovní v této zemi, pěstovali mezi sebou nejvěrnější přátelství, tenkráte mladý arcibiskup neměl jiné snahy, než zalíbiti se mladému králi. Sám strojil pro jeho zábavu hlučné lovy, při všech radovánkách dvorských býval nejveselejším účastníkem, ano při tancích a hrách rytířských nikdo ho nepředčil.“

„Už několikráte chtěla jsem se tě, bratře, ptáti, či to pravda, že Jan z Jenšteina byl se stal biskupem v tom věku, v kterém ještě ani nedokončil svých studií?“ obrátila se k rytíři jeho sestra Ursula, bezdětná vdova, obstárlá drobná postava v jednobarevném šedém oděvu, se svadlou dobráckou tváří.

„Pravda, milá sestro,“ odvětil rytíř. „Bylo to hned následujícího roku, co jsem se stal hofmistrem arcibiskupa Očka, když zavítal ke mně sem na

Všenory můj milý druh už z let jinošských a posud nejdražší přítel, Jan z Trocnova. Přijel mi oznámiti, že několik neděl před tím narodil se mu syn, tento Jeník," pokynul s úsměvem v levo. „A právě vraceje se z Prahy vypravoval mi, že tam všeobecnou veselost způsobila novina, došlá z Jenšteina. Papež Řehoř XI. vyhověl přímluvám arcibiskupa Jana Očka a jmenoval jeho synovce Jana z Jenšteina biskupem Míšenským. Bez prodlení vypraven byl ode dvora arcibiskupova schvální posel na blízkou tvrz Jenštein, aby mladého pána jmenem arcibiskupovým pozdravil co biskupa v bohaté diecési Míšenské. Však posel uhnav koně musil se svým vyřízením počkati. Nalezlť nového biskupa Míšenského, an v pravé poledne leží na lavici a spí. Té noci totiž odbýval se na sousedním Zelenci za přítomnosti mnoha hostí obojího pohlaví velmi kratochvílný mumraj, při kterémž mladý Jan z Jenšteina nade všechny vynikal prováděje v bujném tanci jakousi krasavici z Prahy a maje na sobě úpravu biskupskou. Papírová mitra ověšená rolničkami a pokryta pestrým malováním ležela na zemi pod lavicí, na které posel nalezl jej, an vyspává noční zábavu ... Míšeň ovšem jakživ ani nespatřil, ale skvělé důchody svého biskupství dal za sebou posýlati do Prahy, až zde po svém strýci dosedl ještě ke skvělejším ..."

„A jak stal se z něho nynější kajícník, mrzout a samotář?" vyzvídala paní Ursula, podávajíc bratru na cínové míse nové jídlo.

„Bude tomu teď asi deset let," pokračoval rytíř, a jakoby se rozpomínal upřel zrak na rozvěšené památky svých starých časův. „Ano bylo to léta 1382, právě rok po tom, když oblíbený kazatel nebožky tvé matky, Zdenuško, a nás všech miláček, Matěj z Janova, dostal od papeže mi-

lostný list na kanovnictví při chrámu svatého Víta. Tenkráte stala se s někdejším hýřilem a světákem náhlá a veliká změna. Sotva totiž, že byl vyvázl z nemoci velmi těžké, kterou sobě svým lehkomyslným životem byl spůsobil a v které všichni domácí lékaři nevěděli sobě rady, stihla do Prahy zpráva o náhlém zahynutí arcibiskupa Magdeburského, s kterým co do spůsobu života míval velikou podobnost. Byl právě masopust 1382. Arcibiskup Magdeburský pořádal ve svém domě veselí. Sám pak oděn těsným šatem rytířským, jak po spůsobu francouzském i u nás hýskové nosí, točil se v čele krásných tanečnic, když tu síní rozlehl se děsný pokřik, že hoří. Vše hrůzou jato spěchá ke dveřím, ale ty nestačily návalu prchajících. Arcibiskup, vida už oheň nad hlavou, vrhl se oknem na dvůr a srazil si vaz. Zpráva o tomto jeho konci dojala Jana z Jenšteina tak, že úplně zřeknuv se světa a rozkoší jeho, dal sobě na svých zámcích v Roudnici a na Helfenburce i také ve věži svého dvoru v Praze zříditi úzké komůrky, aby v nich o samotě a postu, mrskaje tělo trněnými metlami, a dopřávaje mu jen kratičký odpočinek na tvrdém loži i za nejkrutějších mrazův, trávil čas na modlitbách a nábožném rozjímání.“

„Tím ovšem někdejší veselý spolek s králem Václavem byl přerušen,“ podotkla paní Ursula.

„To by nebylo zajisté žádné neštěstí ani pro krále ani pro národ,“ odvětil rytíř, vděče se kývnutím hlavy panošovi za úslužnou pozornost, „ale z někdejších přátel stali se velicí nepřátelé. Arcibiskup ve své kajícnosti, která ovšem mu nevadí, aby do té chvíle nechoval kolem sebe četnou družinu nádherného dvořanstva, skvěle vyzbrojených rytířů a panošů, a služebnictva tolik, jako sám král, dostal přílišné mínění o své svatosti

a právomocnosti duchovní; netoliko vůči osobám přímo podřízeným jeho důstojenství církevnímu, ale i vůči ostatnímu světu. Počal bažiti po panství a zároveň po domněle nezbytném základu jeho, po bohatství. Naplnila jej neskrotná žárlivost na nejmenší zasáhnutí do oboru, jeho vůli a rozhodování, jakož se domníval, neobmezeně přikázaného, a žíznivá, neuhasitelná lakota. Pokorný a kajicný před bohem stal se pánovitý a tvrdý k lidem; a urážku osoby vlastní stíhá jako černý hřích proti bohu. Proto má neustálé spory tu s kapitolou Pražskou, tu s Vyšehradskou, tu s některým arcijáhnem vlastní diecése, metaje kolem sebe klatbou církevní obyčejně pro nějaký důchod a oféru vplynuvší do jiné kapsy než do jeho. Těžšího pak rázu jsou neshody, které neustávají vznikati mezi arcibiskupem a Václavem i celým jeho dvorem, a bouřiti celou zemi. Kdyby šlo po vůli Jana z Jenšteina, král byl by v Čechách zbytečný. Však Václav není ten člověk, aby někdejšímu svému lichotníku a nyní nepříteli postoupil první místo a nejvyšší moc v tomto království, a v té obraně důstojnosti panovnické proti domýšlivosti arcibiskupově každý věrný Čech ovšem stojí po boku králově. Proto jsme slavili na Všenorech — Zdenuško, budeš to míti jistě v dobré paměti, bylo ti již deset let, jak jsi s nebožkou matkou na několik měsícův před její smrtí upravovala velký červenobílý prapor, vztýčený pak na naší hlásce, a jak jsme na večer i kolem tvrze i na vinici i na Větrném vrchu zapálili veliké ohně! Tenkráte Václav král rozezlen, že arcibiskup potahuje k sobě vykonávání i světského soudnictví, když jednalo se o jeho osobní při, povolal jej k sobě na Karlštein a tam jej po několik dní držel v zajetí. To byl první zjevný výbuch nepřátelství mezi oběma

a my se radovali, že král dal arcibiskupovi ucítiti, kdo z nich dvou vlastně jest v Čechách pánem. Od té doby za šest let valně přibylo nevole, hněvu a urputnosti mezi nimi, a všeliká domorodá i přistěhovalá havěť hledí z nepřátelského poměru mezi králem a arcibiskupem kořistiti. Už se svolává a slézá s dalekých stran. Svrchovaný čas, aby takovým zemězradným piklům učinil se rázný konec . . . Musím do Prahy, poraditi se s poctivými Čechy, jak tomu ještěru vnitřního bouření uštípati drápy, vylámati zuby a sraziti hlavu. Jsem tím povinen své vlasti i zvěčnělému velikému panovníku, který by tu jedovatou zmiji zajisté jedním rázem potřel a zdrtil . . . Není možno odkládati; vždyť zločin vztyčuje svou hlavu už v mém nejbližším sousedství, na blízku posvátného Karlšteina . . . Pojedu hned nazejtří. Tobě, Jene, odevzdávám tvrz: bdi přísně, ať každý z čeledi na svém místě věrně a pilně vykonává svou povinnost, podívej se v noci častěji ke strážím, každý den projeď s několika nejlepšími muži celý les až za Lišnici a k Řevnicům . . .“

„Chceš nás opustiti na delší dobu?“ bázlivým hlasem ozvaly se dcera i sestra.

„A právě v tuto chvíli,“ pokračovala Ursula, „když, jako pravíš, i na blízku Všenorské tvrze proskakuje nepokoj.“

„Neměj žádné obavy. Odevzdávám tvrz do rukou, na které se mohu bezpečně spolehnouti!“ odvětil rytíř Kluk s vážným pohledem na panoše. „Posud jsem ti to Jene nikdy neřekl; dnes, když dobíhá druhý rok, co otec tvůj mně tebe odevzdal, abych tě vycvičil ve službě rytířské, mohu ti s radostí dáti svědectví, že jsem s tebou jak náleží spokojen. Bůh dá, že kdysi, až já dávno budu odpočívati po boku své drahé Markéty, tam před

oltářem panny Marie prostřed kostela svatého Tomáše v Praze, bystrý duch, rekovné srdce a silné rámě tvé budou vlasti naší na prospěch.“

Panoš až po čelo zapýřen, černé oči jeden žár, hned při prvních slovích, kterými starý přítel jeho otce a vzdělavatel jeho vlastní mladosti mu projevoval svou vzácnou důvěru odevzdáváním tvrze do správy a ochrany, vzchopil se a stanul dle rytířského mravu, aby přijal rozkazy od svého velitele. Stál tu hrd, že dostává se mu úkolu samostatného a zároveň takového, nad nějž nemohl sobě pomysliti z celého světa žádný sladší.

Býti strážcem, obrancem a velitelem Všenorské tvrze!

Z těch slov rytířových zněla pro duši jeho nejlíbeznější hudba, prochvívalo celou jeho bytost nevyslovitelné blaho. Ucítil se schopna největšího rekovství a neměl chvíle té horoucnějšího přání, než aby Všenory octly se u velikém nebezpečí, a on nasazením svého života je mohl zachrániti.

Okem plným mužné odhodlanosti a zářícím už jistotou vítězství pohledl na dceru a sestru rytířovu. Zrak jeho setkal se se zrakem Zdenčiným a ssál z něho čarovnou něhu a vděkuplnou oddanost.

Však tu rytíř zasypává jej pochvalami. Nepokládal se jich za hodna, jakási tesknota projela jeho žilami, odhodlanosť a nadšení hrdinské prchly z jeho mysli a přetížen tušením, jak obrovský úkol poslední slova rytířova na něho skládají, panoš Jan Žižka z Trocnova sklonil se na koleno před starým slávou ověnčeným rytířem Janem Klukem ze Všenor a schýlil před sešedivělým vlasteneckým hrdinou hlavu, jako by sobě vyprošoval jeho požehnání.

Ten povstav opravdu položil pravici na ka-

deře panošovy a povýšeným, slavnostním hlasem pravil:

„Jsem starý člověk a strávil jsem svůj život jen v samých bouřích, které nad naší vlastí se přehnaly. Však oko mé proniká závoj budoucnosti a vidí nad naší rodnou zemí vystupovati mračna ještě bouřlivější. Ty Jene dočkáš se jich. Láska k národu, věrnost k jeho cti a právu dodejž ti síly, abysi pomohl rozplašovati a zahánětí je!“

A pozdvihnuv jinocha k sobě, objal jej vroucně a přitiskl na svou věrnou českou hruď. Ani starý ani mladý válečník neviděl, jak v očích obou svědkyň tohoto sdružení se jejich srdcí zatřpytily se slzy.

Prošla chvilka hlubokého, posvátného mlčení. Tu rytíř jakoby se vzpamatoval a vytrhl ze svého pohnutí, pevnými kroky, až ostruhy jeho síní zadrnčely, postoupil k oknu a patře do údolí Mže, proplétající se bujným osením po samo hradiště Všenorské, po jehožto stupňovitém úbočí tou stranou sbíhaly se k ní kvetoucí jabloně, třešně a hruše, zpoly obrácen k panošovi pravil:

„Kdybysi tenkráte snad měl potřeby nějaké rady, víš, že na protější Vráži bydlí náš soused, Ratmír. Vzkaž mu, neb dej trubkou z hlásky znamení, on jistě ihned sem přispíší!“

Pak pokročil k sestře, která posud dojata byla žalostným překvapením, že bůh ví jak dlouho tu mají býti bez něho, poněkud váhavým hlasem k ní promluvil:

„A ty Sulko, pomoziž Zdenušce, aby si složila, čeho bude potřebovati s sebou do Prahy. Vyřídím tenkráte jednou cestou ještě jinou starost. Není to sice podlé mé vůle, ale musil jsem nebožce Markétě ještě v poslední její hodince svatosvatě slíbiti, že Zdence, až doroste do těchto let,

opatřím místo mezi dvorními pannami královninými, aby prý seznala vznešenější způsoby společenského života. Jak pravím," pokračoval omlouvaje se, že touto novinou ještě druhou bolest způsobuje sestře a snad i dceři, „má vůle v tom není, také jsem až posud otálel, projeviti vám jediným slovem tuto věc. Uznávám, že Všenorská tvrz se svou lesní samotou a zbrojnou čeledí není vhodným místem pro vychování dívčí, a přece, kdybych byl mohl před pěti lety tušiti, že milá Sulko ovdovíš a že ti bude možno vyhověti mé prosbě, abysi se přistěhovala sem k nám a zastávala u Zdenky místo matčino, byl bych umírající Markétu požádal, aby mě nezavazovala slibem, jehožto vyplnění mi nyní jest velice proti citu a mysli."

Teta Ursula byla do hlubin svého srdce zarmoucena, že se má rozloučiti se svou předrahou Zdenuškou, prosila bratra, není-li možno, aby tento úmysl svůj zrušil, nebo aspoň odročil, až ona přivykne smutné myšlénce, že má osiřeti, aby raději už také ji propustil z domu, poněvadž ona nemůže přežíti tuto těžkou ztrátu zde, kde všechno jí bude připomínati zmizelou radost a odletlé štěstí. Zdenka při těch slovích sklesla tetě do náručí, skryla tvář svou na jejích prsou a štkala hlasitě.

Starý rytíř nevěděl si rady se dvěma plačícími ženskými. Ohlídl se po panošovi, jakoby jej chtěl požádati za přispění. Ale ten tu stál, jakoby byl prohrál nějakou bitvu . . .

V tom do síně zazněl silný, táhlý zvuk hlásné trouby. „Nějaká návštěva!" zvolal Jan Kluk, patrně rád, že nenadálý host jej vysvobodil z rozpaků, do kterých jej uvedly ženské slzy. Panoš odkvapil podívati se, čí příchod má rytíři ozná-

miti. Teta Ursula se Zdenkou pospíšily za ním do svých komnat.

Za malou chvíli zarachotily na zdvihacím mostě řetězy a na nádvoří Všenorské tvrze vjel na mohutném oři téměř až po kolena pokrytém těžkou šabrakou z jasněmodrého aksamitu s bohatým zlatým vyšíváním, v lesklé, patrně zcela nové zbroji rytíř se skloněným ratištěm a vyzdviženým hledím, nad nímž hluboce se prohýbal jasněmodrý chochol. Za ním vjeli dva zbrojnoši v krunýřích a přílbách třpytně vycíděných, každý na oštěpu nově okovaném a ve střemeni zasazeném vesele vlající praporeček z jasněmodrého hedbáví.

Tak přijel do Všenor protější soused rytíře Jana Kluka, a věrný jeho pomocník v střežení krajiny Karlšteinské na levém břehu řeky Mže rytíř Ratmír z Vráže. Statný muž, ne mnoho přes třicet let a posud svobodný.

Čeleď na Všenorech říkala, že rytíř Ratmír přijíždí sem vždycky vyzdoben jako na námluvy, a že snad si pannu Zdenu odtud přece konečně odveze. Však on objevoval se tu v takové slavnostní úpravě především z veliké úcty a vážnosti, kterouž choval k svému sousedu, rytíři Janu Klukovi. Pokládalť sobě za velikou čest, že smí zavítati k muži tak slovutnému každé doby dle libosti, věda, že bude vždy vlídně a přátelsky přijat.

S touto přízní Všenorskou rytíř z Vráže ovšem uměl velmi šetrně hospodařiti. Nepřijížděltť k Janu Klukovi leda čtyřikráte, pětkráte do roka, když přinesl z Prahy nějaké noviny, o kterých věděl, že jemu se jimi zavděčí. Jinak potkávali se sousedé častěji na svých objížďkách. Když rytíř Kluk se přiblížil k břehu Mže, Ratmír jistě objevil se tu také, přebrodil se přes Mži a pohovořil se sou-

sedem. Mimo to bylo z Vráže do Všenor a naopak viděti z oken do oken a hlásní mohli na sebe houkati, když v noci obcházeli hlídku.

Měl-li pak při svých Všenorských návštěvách rytíř Ratmír na mysli také pannu Zdenu, nebylo by bývalo nic divného. Než do toho času nikomu nedal v tom ohledu na sobě nic znáti; ba ani častěji nepřijížděl, když už byla radosť, na rozkvétající dívku jen se podívati. Čekal jako jindy, až zase bude míti starému rytíři co vypravovati o Praze.

Dnes sotva že o polednách byl se vrátil z Prahy, kázal osedlati nejlepšího oře a spěchal přes řeku.

„Nu a což Praha?“ tázal se Jan Kluk, když jej byl u sebe uvítal. „Chci se na ni zejtra zase jednou podívat.“

„Věčně nepokojná,“ odvětil Ratmír, odloživ přílbu a usedaje při stole proti svému hostiteli. „Co my tu z daleka se jí nahlídáme; tam uvnitř nic než výtržnosť a bouře! Právě jsem se nahodil k popravě, vykonané na nezbedníku zvlášť povedeném. V Krakovské ulici, na kterouž už dávno měl spadnouti s nebe oheň a síra, postižen byl v domě podezřelém student stavu duchovního, jakýsi Dětřich. Při výslechu jeho na radnici Novoměstské shledalo se, že to týž padouch, který nedávno vloupav se do kostela v Holubicích, ukroutil v sakristii zámky na dubové skříni a ukradl z ní kalichy s patenami, křížek a monstranci zlatou s ostatky svatých, a to všechno prodal v židech a peníze prohýřil s nevěstkami. Královský podkomoří Huler odsoudil jej na smrt. Dnes ráno byl Dětřich pod věží Novoměstskou sťat.“

„Pomoz pán bůh!“ zvolal rytíř Bolec. „To

bude zase křiku od konsistoře arcibiskupské pro násilí se strany světských soudcův!

„Snad by nechtěli ujímati se takového zločince, který proti zákonům světským se provinil rovněž jako proti církevním?“ namítal Ratmír rozhorlen. A stisknuv rukověť svého dlouhého meče: „Přiznám se, kdybych takového ničemu dopadl v okolí Vráže, že bych ho na místě hodil čertovi na rohy.“

„A pravím ti, kdyby to byla osoba stavu duchovního, a třeba jen teprv žák, který se připravuje na kněžství, že bysi za to pak měl těžké opletání a velikou mrzutosť s arcibiskupem, či vlastně s jeho hlavním rádcem a štváčem, doktorem Johánkem, jako ji nyní bude míti královský podkomoří, ano i sám král k vůli popravenému Dětřichovi. Ten lakotný syn lakotného kramáře Norimberského, Volflína, nad jehožto odchodem vlastní rodné město zaplesalo, když s naším vojskem s milostivým svolením Karlovým do Čech se stěhoval a zde k vůli svým větším užitkům právě prostřed cesty mezi Prahou a německými hranicemi v Nepomuku se usadil, ne nadarmo nejdříve prošel co veřejný písař všemi pletichami kancelářskými, ne nadarmo dříve než přijal kněžství, byl tajemníkem arcibiskupovým a koupiv si od papeže Urbana VI za čtrnáct kop grošův výnosnou faru u svatého Havla dal ji raději ještě do nájmu a jal se studovati práva. Pokud jsem ještě byl hofmistrem arcibiskupovým, měl jsem hojnou příležitost, seznati jej zblízka. Už jeho nepřirozeně vyzáblé tělo vzbudilo mou pozornost. Brzy jsem se přesvědčil, že nevysýchá z konání skutkův kajicných a dobrých. Ctižádosť a lakota trávi jej. Na těch místech, ke kterým se dostal a k tomu ještě v nejbližším okolí takového muže, jakým od dvanácti

let jest Jan z Jenšteina, takové vlastnosti Jana Volflína jsou tím žalostnější. — Ty jsi nepřišel k nám do Čech pro nic dobrého — pomyslil jsem si, kdykoliv jsem jej spatřil. A mé tušení bohužel se naplňuje. Už stokráte jsem litoval, že jsem ho tehdy desítiletého chlapce, když vedle svých rodičův a jejich těžkých beden na pomezí českém v táboře mých kopinníkův odpočíval a patře do zapadajícího slunce s německou vlastí svou se loučil, raději i s nimi na vlastní útraty nedal dopraviti zpět!... Konsistoř pražská i arcibiskup jsou v jeho rukou... Včerejší poprava přilila nový olej do ohně. Arcijáhen a generální vikář nebude dbáti, že sťat byl zlosyn, nýbrž osoba stavu duchovního, a zajisté plnou měrou užije tak vhodné příležitosti, aby arcibiskupa ještě více popudil a utvrdil v nesmířitelnosti především proti králi...“

„Tu by ovšem bylo nejlépe pro pokoj země, odstraniti štváče,“ přerušil jeho řeč Ratmír.

„Kdyby to bylo jen tak snadno, jako uvésti jej sem!“ odvětil rytíř. „Ale je to člověk netoliko zlomyslný, nýbrž i chytrý. Opakuju ti, že nikoliv nadarmo nestudoval práva. Stal se doktorem jejich dříve, než vstoupil do kněžství. A teď po dobrém nebo aby toho nepozoroval, nepořídí se s ním pranic.“

„Však i liška se chytá do želez!“ vmísil se do hovoru starších mužův panoš, jenž po všechnu dobu s největší napjatostí naslouchal věcem, o nichž posud měl jen neúplné znalosti.

Za svého pobytu na koleji Karlově v Praze nestaral se mnoho o doktora Johánka, poněvadž ho nikdy neviděl mezi mistry. Jen několikráte zaslechl, jak žáci ano i bakaláři z Němec do Prahy na studie přišlí svého Norimberského krajana vy-

chvalovali a sobě obírali za vzor, dle kterého by také oni se měli v Čechách řídit.

Z takových hovorův mezi německými kolegy svými, jichž řeči ovšem jen z polovice rozuměl, Jan Žižka tenkráte také se dověděl, že doktoru Johánkovi země česká znamenitě se vyplatila, lépe než mnohým jejich krajanům, kteří co mistři dosáhli nejvyšších hodností a důchodův na universitě. V rodném svém městě byl prý by se musil dlouho jinak namáhati, než by si byl pořídil dva krásné domy. Zde že co veřejný písař za krátký čas z pouhého spisování smluv a žalob nabyl prý takového jmění, že si koupil krásný dům na Hradčanech; a co správce kanceláře arcibiskupské že si mohl dáti vystavěti druhý ještě větší a krásnější na Újezdě. A při této stavbě prý také ukázal netoliko jaký znalec práv jest, ale jak prý se musí na Čechy, aby poslouchali a sloužili. Zedník, jmenem Sova, jenž mu ten dům na Újezdě stavěl, musil prý napřed i s rukojmím zapsati se mu, že se podrobuje soudu arcibiskupovu, a že tedy může i klatbou církevní býti stíhán, kdyby nesplnil všechny výminky stavby. Této chytrosti Jana Volflína, ač tehdáž ještě nebyl ani mezi žákovstvem v koleji právnické, všichni rodáci jeho obdivovali se co přirozenému a neobyčejně velikému nadání, pomocí práv a zákonův kořistiti z dobromyslnosti a zpozdilosti lidské.

Už tenkráte mladistvý žák z tvrze Trocnovské představoval si tedy nynějšího doktora Johánka co lišku. Proto sobě při vypravování o něm vzpomněl na tento obraz a ještě připojil:

„A zdá se mi, že jednou nohou v železech uvázla.“

Ale vida, nač panoš naráží, starý rytíř s úsměvem odvětil:

„Milý Jene, nesmíme ji zplašiti, neboť ona, postřehnouc nebezpečí, obětuje nohu, nechá ji v železech a o třech spasí se do svého klikatého brlohu skalního ... Však," dodal, „když jsi už napověděl, já dopovím. Tenkráte máme také my na Všenorech zajímavou novinu pro svého hosta."

Na to vypravoval Ratmírovi dnešní příhodu s listem napsaným na lidské kůži, konče, že pro tuto příčinu zejtra vydá se do Prahy. Rytíř z Vráže upozornil jej, chceli ke králi, že právě zastane ho v Praze, neboť za několik dní na počátku měsíce června že konati se bude v Praze nádherná slavnost položení základního kamene k dlouhé části kostela Pražského. Už prý se tam sjíždí panstva světského i církevního drahně: král Václav i s novou královnou Žofií že také bude přítomen; ale pak prý hned odjede, nevědomo ještě, či na Žebrák či na Dobříš pro delší čas.

„Jak ti zlosynové po kraji o všem napřed dobře vědí!" podivil se Jan Kluk. „To nemůže jíti jinak, leda že mají v Praze své spojence."

„Musí se nás také více sebrati, abychom je umačkali jako hmyz, jenž zohyzďuje a poškozuje strom zemského blaha," odvětil Ratmír a nabídl se, že s celou svou brannou čeledí se připojí k výpravě, která přijde ztrestati zbojníka Osovského. Pak požádal rytíře, aby mu dovolil, podívati se na vězně, poněvadž prý jest potřebí, poznati a pamatovati si každou šibeniční tvář.

I sestoupili za zbrojnošem s pochodní dosti příkrou chodbou do podzemního, ve skále vytesaného prostoru. Chlad vanul ze stěn, čich plísně zarážel dech.

Za druhými, železem pobitými a mohutnou závorou zatarasenými dveřmi našli při rudé záři pochodňové v nízké tmavé kobce na vlhké kame-

nité půdě ležeti Jíru, zpoly nahého, jak rytíř jej po výslechu odevzdal zbrojnošům. Byl připjat jako na kříži. Za obě ruce pevnými provazy přivázán k železným kruhům zaraženým nad jeho hlavou do země; pravou nohu vstrčenu až nad koleno do třetího železného kruhu na samé zdi, levou přimknutou po celé délce ke kládě, poseté dlouhými ostrými hřeby.

Tak zbrojnoši upoutali jej, aby nemohl rukama k nohám. Položení zajisté velice bolestné. Ležeť Jíra celým a téměř nahým tělem jako na nožích a jehlách; neboť tenké vrstvy břidličné stály tu kolmo a byly zubovitě vylámány.

Rytíř poručil skloniti pochodeň k věznì. Však té chvíle už sám i průvodcové jeho Ratmír i Jan ustrnuli nad pohledem, jenž se jim objevil. Jíra byl na nohou samá krev a v tváři bledý jako smrt. Odřelt, ano roztrhal si obě nohy až po kolena, pravou na ostrých vrstvách skalních, levou na hřebech v kládě zaražených tak hluboko, že kusy masa z nich visely jako třepení. O kůži nebylo ani památky. Stěna a půda hojně zbroceny krví a Jíra zrak strhaný, jakoby dodělával.

„Ušetřil jsi nám práci!“ zvolal nad ním Jan Kluk, „ale že odnášíš s sebou také list, na němž měly se přilípnouti ještě vzácnější hlavy, než tvoje, jest mi jedině líto.“

I obrátil se ke dveřím a pravil k panošovi: „Zejtra naložte jeho mrtvolu na káru a hoďte ji přes hranice Všenorské k Osovu!“

Bylo už k večeru, když Ratmír odjel, slíbiv, že tyto dni dohledne také na pravý břeh, aby panoš nemusil z tvrze na dlouho se vzdalovati; ostatně že se z Vráže ani nehne, aby panoš věděl, kam mu dáti vědět, kdyby měl něčeho potřebí.

Rytíř Kluk vstoupil na chvilku do komnat

své dcery a sestry. Nalezl Ursulu i Zdenu, any uplakány stojí nad otevřeným tlumokem, zpoly naplněným oděvem ženským, všechno jen skrovničké i dle látky i dle úpravy. Přecházeje podle nich úzkou komnatou, jal se mluviti, aby nezapomněly na krásný ornát, jejž Zdenka vyšila pro mnichy Augustiány u svatého Tomáše, a z ostatních věcí aby už nic neskládaly, že hned zejtra nakoupí Zdenušce v Praze hojnost nejjemnějšího kmentu bavorského i vlašského, Bruxelských sukní atlasových i aksamitových s drahými sobolinami, závoje, pláštíky a všechno, jak se nosí u dvora, aby se vyrovnala královniným pannám z nejpřednějších hradův českých. A Ursule sliboval, že každý měsíc aspoň jednou ji vypraví do Prahy, aby se svou milovanou Zdenou se potěšila, tím časem že se vynasnaží, aby jí sem do Všenor přivezl hned s sebou nějakou malou náhradu za bolest, kterou jí bezděky způsobuje. „Když Zdenka už musí do Prahy," končil, stroje se k odchodu, an viděl, že všechny jeho sliby a útěchy nemají na mysl a tváře obou paní ani nejmenšího účinku, „kéž bych ji aspoň mohl dovézti do domu Křížova! Starý přítel dbal by o ni jako o vlastní dceru a byla by v rodině, kde by se utvrdila v dobrém mravu a životě českém ... Na dvoře královském vedle uhlazenosti a nádhery vládne bohužel už také mnoho cizoty, a ta nám Čechům nesvědčí ... Doufám jen, že strážný duch tvé drahé matky, jejížto hrob nyní budeš zajisté často navštěvovati, zachrání tě před ní ..."

Odešel. Prohledl tvrz kolem do kola, přísně přikázal veškeré čeledi, aby ve všem byla poslušna panoše, jako jeho samého, sestoupil do chalup dolních a rozdělil práci na několik příštích dnův.

Pak vrátiv se do tvrze dal připraviti povoz a koně k zejtřejší jízdě.

Měsíc už dávno byl vyplul nad Všenorské lesy. Blahostná záře jeho rozpřádala se s temnomodré oblohy nad širým krajem, ponořeným do hlubokého ticha, chvěla se na drobných vlnkách Mže, uspávala omladlé vrcholky rozsáhlých chlumův a vábila sladce opojnou vůní z moře bílých květův, nad nímž vypínaly se šedé zdi a věže Všenorské tvrze. Do hlubokého ticha nočního jen z dáli temně šuměl Dobřichovický jez a chvílemi zapadlo pronikavé, neb táhlé hvizdnutí lesního ptáka.

I na tvrzi stichl ruch a život. Jen s hlásky ozvala se trubka, načež po řadě kolem hrazení podobně odpovídaly stráže. Po chvilce jako slabou ozvěnou zazněly strážné trubky na Vráži, pak ještě slaběji na Karlíku a opětné ticho ulehlo krajinou. Měsíc stál už nad tvrzí a úkojný, snivý jeho svit rozestřel se nádvořím do všech koutův.

Jen sloupovou chodbou podél panských komnat v prvním poschodí hlavní budovy snuly se stíny kolem dvou mladých bytostí, tonoucích v blahu a žalu. Srdce jejich byla posud mlčky k sobě lnula s takovou vroucností a něhou, že majíce náhle se rozloučiti, přivinula se k sobě, aby v krátké poslední hodině před rozchodem horoucími slovy spečetila souzvuk svých citův a ve vzájemném vyznání první blažené lásky nalezla útěchu pro první svůj bol! . . .

Jakou slastí ještě před několika hodinami rozplýval se panoš, že třeba jen na jediný den bude strážcem a velitelem tvrze, v které žije Zdena, milostná a milovaná Zdena, či jak v nejkrásnějších okamženích tajeného štěstí ji jmenoval: *jeho* Zdena!

A teď? Ovíjí chvějící se rámě kolem bělostné šíje její, tiskne drahou její hlavu na svou roz-

bouřenou hruď a z hlubin srdce bolestně roztouženého šeptá:

„Zdeno! Drahá Zdeno má! Kdy a jak uvidíme a sejdeme se zase?“

Přemožen citem objal tu sladkou, přelíbeznou postavu dívčí se vším vznětem svého jinošského života, ucítil libé zavanutí jejího dechu na své tváři a žhavé jeho rty už osušovaly zvlhlé řasy na jejích očích . . .

S hlásky už po třetí zazněl táhlý zvuk trubky, stráže na náspu po řadě opětovaly heslo; z Vráže a z Karlíka dolétala sem přes řeku táž znamení, jen už ztlumená, až jedno po druhém zmlklo v stráních lesních.

Zdena jemně vyvinula se z panošova objetí s truchlomilostným: „Buď s bohem, Jene!“ odkvapila na druhý konec chodby.

„Na shledanou v Praze!“ ještě zaslechla za sebou toužebný vzkaz Jeníkův a se srdcem překypujícím slastí i hořem lásky sklesla do náruče tety Ursuly, která objevila se před ní právě na prahu své komnaty.

Skončivši totiž už dávno své večerní modlitby, paní Ursula usedla u svého okna a zadívala se do čarokrásné noci. Měsíčná záře rozlila se po celé její postavě a opředla znenáhla její smysly tak, že ona sklonivši hlavu stranou na vysoké opěradlo stoličné blaženě usnula. Teprv silnější zatroubení právě pod jejím oknem probudilo ji. Procitla; dvéře její komnaty na chodbu byly otevřeny. Ohledla se v obou komnatách. Zdena tu nebyla. Starostlivě pokročila ku prahu otevřených dveří. Chtěla ji zavolati jménem, však už držela ji v náručí.

Ještě nežli dnes usnula po druhé, dověděla se, proč Zdena tak nerada odjíždí do Prahy. Uloživši pak dívku, které sdělením sladkobolného

tajemství v srdci se ulehčilo, s tisícerými polibky na lůžko, uvažovala, jak bylo možno, že až do této chvíle neměla ani nejmenšího zdání o tom, co mezi těmi mladými lidičky se dálo.

Panoš Jan z Trocnova té noci obešel stráže několikráte. Pod oknem Zdenčiným nalezl jej ranní úsvit.

III.

Ve velikém nárožním domě ulice železné a Staroměstského náměstí v Praze bylo večer celé první poschodí slavnostně osvětleno. Vlastník jeho Václav Geunher, přední konšel Staroměstský, sezval mnoho svých přátel k hostině, pořádané na přivítání do Prahy vzácného příchozího. Byl to Erhard, syn kupce Norimberského Erharda, s nímž Geunher měl časté obchody; mistr svobodných umění a bakalář v theologii. Obdržev z milosti papežské už před čtrnácti lety místo kanovnické při svatovítském chrámu v Praze, užíval skvělých důchodův jeho ve své vlasti a včera poprvé přijel se podívati na město, v němž dosáhl důstojenství rovněž výnosného, jako pohodlného. I sešli se tu k jeho poctě už bratr hostitelův, Mikuláš Geunher, scholastik kapituly Vyšehradské, předtím několikráte místorektor university právnické v Praze; Prokop Galm, konšel Novoměstský a hofrychtéř měst královských; František Hopfner, konšel Staroměstský a vlastník domu u tří andělův v ulici svatodušní; Albert z Grifsteta, zeť královského komorníka Peschla; Jan z Weilburka, nejvyšší písař Staroměstský. Rechzer bohatý kupec z ulice Celetné; Sigmund Klementer, konšel Staroměstský, pán na Měcholupech a Petrovicích; bohatí měšťané Posen-

pach, Kornpuhl, Goldner, Pillung; a ještě jiní a jiní přicházeli.

A všichni v nádherné, drahé úpravě! Tu byly birety aksamitové a hedbávné, s volavčími péry za velikými přaskami z perel, rubínův, topasův ano i diamantův; vysoké klobouky z černé jemné plsti, s obrubou z těžkého zlatého neb stříbrného krumplování na široké střeše; řásnaté a dlouhé pláště z nejjemnějšího sukna flanderského, kožíšky aksamitové obšité liščími hřbety, nebo sobolinou nebo kunami; kabátce z těžkého italského hedbáví všech barev na úzkých rukávech prošívané bílým neb černým atlasem; pasy z barevných španělských koží, zlatými a stříbrnými řetízky a knoflíčky hustě pokryté, aneb celé složené ze zlatých plíšků a zářícími drahokamy ozdobené; krátké suknice hedbávné neb aksamitové kožišinkami ovroubené; nohavice těsně k tělu přilehající z atlasu nebo z tenounkého sukna, téměř naskrze každá polovice jiné barvy; střevíce buď z černého aksamitu s vysokými pozlacenými podpatky a s přaskami z drahého kovu a kamení, aneb z jemné barevné kože s nosci vysoko zahnutými.

Však také všichni hosté věděli, do jakého domu se ubírají. Rodina Geunherův, co bohatých peněžníkův původem z Porýnska už za časův krále Jana Lucemburského pěstováním nádhery a přepychu v domácnosti jako na veřejnosti proslulá, závodila vkusným a skvostným zařízením svého příbytku, okázalou pohostinností, pořádáním útratných a vždy nových zábav i radovánek s nejpřednějšími členy společnosti panské. Ba ani sám český král neměl své komnaty upravené s větším nákladem umění a bohatství, než peněžník, Staroměstský konšel Geunher.

Nejznamenitější domácí řezbáři a zlatotepci,

zahraniční sochaři a malíři vyzdobili mu v nich stěny a stropy; z Říma přišly brokátové záclony podlé dveří a oken, vlnou vyšívané koberce, na každou celou podlahu jeden kus, a alabastrové vásy; z Benátek zrcadla sahající od stropu až po zemi, ohromné mnohoramenné lustry, zlatým drátem spjaté z tisícův hranolovitě broušených, nebo perlovitě litých skelných kouskův, v nichž paprsky světelné v nejkrásnější duhy se měnily, lahve, poháry a sklenice nejpůvabnějších tvarův a diamantového lesku. Nábytek z vonného dříví; jemná práce řezbářská, se zlatým kováním po krajích a v rozích, na plochách allegorické a bájeslovné figury, ptáci a květiny, vykládané ze slonoviny a perleti.

To vše v moři voskových světel u přítomnosti tolika osob nádherně oděných, a vesměs už v pokročilejším věku, jakož svědčily jejich dlouhé valně prošedivělé vousy a k tomu při jedněch vysoké lysiny, při jiných široké pleše, mělo vzezření velmi vážné a vznešené.

Hostitel, bezdětný vdovec, vítal hosti sprovázené už od domovních vrat barevnými lampami, jež před nimi nesli sluhové v zelených pláštících a červených nohavicích se zlatými prýmky, hned v první své komnatě s velikou dvorností a uváděl dále do síní. Tam už rozlehal se veselý hovor, jejž hlavně řídil oslavenec, Erhard Norimberský, vysoký štíhlý muž v damaškové, vyráženými květy ozdobené klerice, pohybův skorem rytířských, tváře svědčící o znalosti rozkoší světských.

Zdálo se, že už jsou pohromadě všichni, kdo na dnes pozváni byli; neboť po dlouhou chvíli nepřicházel vzhůru po schodech nikdo nový. Však hostitel, statný padesátník s lesklou sádelnatou šíjí a naběhlými očními víčky, všecek černě oděn,

prosil s mnohými poklonami kanovníka Erharda ještě za malé poshovění a strpení:

„Očekáváme ještě jednoho člena naší německé společnosti v Praze, který u příležitosti tak vzácné scházeti nesmí, a jehož zajisté také sám s radostí poznáte co svého krajana a rodáka. Slíbil, že přijde zcela jistě, a jen něco velmi důležitého mohlo jej až do té chvíle někde zdržeti; neboť jindy nebývá mezi posledními.“

Opětuje lahodnými prohyby svého těla dvorné úklony Geunherovy, Erhard pronášel své veliké potěšení nad tím, že německý duch a život v tomto městě tak zdárně vzkvétá. Nechtěl prý tomu v Bavořích věřit, když se mu říkalo, že v Čechách a zejmena v Praze jest Němcův veliké množství a že tu rychle a snadno docházejí veřejné moci, důstojenství, slávy a bohatství. Proto že také tak dlouho otálel, má-li sem zajeti. „Bál jsem se té ciziny,“ pravil, a všichni kolem něho blaženě se usmívali, „obával jsem se, že se mi tu zasteskne po rodné mé zemi, že tu zhynu touhou po vlasti. Však ještě tu nejsem ani dva dni a už cítím se tu jako doma. Vidím všude německý mrav, všude slyším německý jazyk . . . věru, lituju velice, že jsem se sem nepřistěhoval už před čtrnácti lety. Nepohřešuju zde nic, co náleží k naší národní bytosti. Jsem tu zcela mezi svými.“ A opět dvoře se kolem sebe pokračoval hlasem povýšeným a vážným: „Také jen zblízka lze srozuměti, proč němectví v Čechách tak pevně se ujímá a znamenitě prospívá. Pohled na vás, drazí rodáci, vysvětluje mi všechno. Kde taková osvícenost ducha, ráznost mysli, ušlechtilost srdce a věrnost k vlastnímu rodnému kmeni září z očí mužův našich, tam naše věc národní musí se dařiti a dospěti k vítězství. Dobýváte nové půdy německému jmenu

a životu, převahou své vzdělanosti a svých mravův překonáváte a ušlechťujete zdejší cizí hmotu, osahujete nejpřednější důstojnosti v obci i zemi této právem své povýšenosti duchovní. Veliká naše vlast může s hrdostí patřiti na vás a pozdní pokolení našeho národa v této zemi budou vám blahořečiti a žehnati, že jste pro ně tento kus světa vybojovali, ano celé lidstvo vzdá kdysi česť vaší památce, že jste pomohli osvětě k vítězství nad barbarstvím! Jsem blažen mezi vámi, a prosím, abyste mě jako nového spolubojovníka za německé právo, německý mrav a německou vzdělanost v této zemi přijali do svého kruhu!“

Ohnivé nadšení zmocnilo se všech přítomných. Hostitel vzdal řečníkovi vřelé díky jmenem svým, dnešních svých hostí i ostatních krajanův německých v Čechách a v Praze, kteří s nimi týmž vznešeným směrem lidskosti a vzdělanosti pracují. Za hlučného souhlasu jali se ostatní hosté objímati jej a podávati si ho na bratrská srdce.

„Jiní národové: Italiani, Španělé, Portugalci, Francouzové a Hollanďané napořád strojí a podnikají drahé a nebezpečné výpravy námořské, aby daleko od své vlasti na nějakém pustém břehu nebo skalnatém a sopečném ostrově vztýčili svůj prapor, nalezli kousek zlata, zařídili stanici svému obchodu. Národ náš jest šťastnější! Nevynaloživ na to ani nejmenšího peníze a nevydávaje se žádnému nebezpečí nalezl v nejbližším sousedství, na samých hranicích svých celou zemi ze zlata a zatknul do ní žerď, s níž vesele vlají barvy jeho moci, nevyvratitelné na věky.“

Tak promluvil scholastikus Geunher a vzbudil nové rozjaření ve společnosti. V témž okamžiku dva sluhové rozhrnuli těžké opony na dveřích vedoucích se schodův a do síně skvěle ozářené

vstoupila zakrnělá, velice hubená, horní částí těla v levo značně nakloněná postava mužská. Černé, krátce přistřižené vlasy sbíhaly hluboko do širokého čela. Dlouhý obličej se tvářemi zapadlými, s tenkým špičatým nosem a s malýma pronikavýma očima, byl pleti mdlé, při zdejším silném osvětlení téměř voskové. Kolem krku spjat, sáhal až po pás hranostajový pláštík či spíše límec, zpod něhož nepoměrně dlouhé ruce v těsných fialových rukávech visely podle kleriky téže barvy.

Hostitel pln uctivosti pokročil k příchozímu, jenž celkem působil dojem jako sešlý čtyřicítník, a v nejbližším okamžení už představoval mu kanovníka Eberharda, jenž pak ihned se dověděl, že stojí před generálním vikářem arcibiskupa Jana z Jenštejna, arcijáhnem při hlavním kostele Pražském, doktorem práva církevního, Janem Volflínem.

„Vstupujíce do tohoto milého domu," slabým ale ostrým hlasem odvětil doktor Johánek, jak lid Pražský jej nazýval pro malou jeho postavu, „necháváme všecky své úřadní tituly za sebou, a pospolu jsme toliko krajané a přátelé." Pak obrátiv se k Eberhardovi připojil:

„Nikdy nezapomenu, kdo vlastně jsem. Prošlo třicet let, co jsem opustil rodný krov Norimberský, ale srdce mé stále tíhne tam s onou touhou, kterou jsem pocítil, když jsem poprvé ulehal na smutné lůžko v onom nepěkném a nevlídném městečku českém, do něhož otec můj přes hranice Bavorské svou rodinu převedl . . . V Pomuku," dodal po krátkém pomlčení s přízvukem, plynoucím buď z nepříjemné vzpomínky nebo z opovržení. „Rád bych to jméno už konečně zapomněl . . . Není možno ani přeměnit je na německé."

Eberhard prohodil, že snad Praha přece už dovedla setříti s mysli generalního vikáře aspoň

část oněch dojmův, jež v ní spůsobilo a zůstavilo takové plané a nudné venkovské hnízdo české.

„Bylo by možno žíti tu dosti dobře," vece doktor Johánek, „jen kdyby také zde nebylo ještě stále tolik lidí, jichžto jazyku my nerozumíme, a nikdy teprv učiti se nebudeme. Ztrávíte-li tu jen krátký čas, přesvědčíte se, jaké nepříjemnosti ze stýkání se s lidmi cizího jazyka pro našince pocházejí, a jakého sebezapírání potřebí, aby každý z nás na svém místě setrval. Ti lidé neumějí nic, než kde jde o poslušnost, vzdorovat a kde o spravedlnost, rušiti právo . . ."

Další rozmluva obou Norimberčanův byla přerušena hostitelem, jenž otevřev dvéře do hodovny zval své milé hosti, aby vstoupili, sám pak už přitočil se k doktoru Johánkovi a kanovníku Eberhardovi, aby je uvedl na nejhořejší místa dlouhého stolu. Jakožto nově příchozího krajana a zároveň oslavence dnešního doktor Johánek sám pobízel kanovníka Eberharda na místo čelné; však ten rozhodně odpíral, že takového vyznamenání nemůže přijati ve společnosti, kde má čest býti s muži i věkem i zásluhami i důstojenstvím už určenými, aby zaujali předsednictví, a navrhl, aby vážené shromáždění přátel a rodákův zvolilo generálního vikáře, Jana Volflína za svého náčelníka a vůdce.

„A nejen pro dnešní slavnost, nýbrž pro všechny ostatní zdejší naše snahy, potřeby a podniky!" přisvědčovali všichni, a po krátkém odporu a zdráhání děkuje za čest neočekávaně sobě prokázanou doktor Johánek zasedl na místě nejpřednějším; v pravo podle něho kanovník Eberhard, v levo scholastik Geunher, dále po obou stranách souměrně ostatní hosté až k hostiteli, jenž spojil kruh na druhém konci.

Hodování bylo slavné. Mísy ze skla pozlaceného, ze stříbra ano i z jantaru; talíře, vidličky a nože stříbrné; lžičky zlaté, koflíky a poháry, z téhož kovu, vypuklé ozdobné práce. A jídla vzácná i velmi chutná: ze zvěře, ryb a drůbeže, všechno s nejjemnějším kořením zámořským, které budilo chuť k novému požitku. Vína vonná, ohnivá a posilňující nejdražších druhův italských, španělských, francouzských ano i cyperských. Pro zákusku vzácné ovoce jižní: rosinky, mandle, datle, fíky, pomoranče, vše takové jakosti, jak sotva při tabuli královské se objevovalo. A hosté, jsouce veselé mysli i při dobré chuti, vzdávali slovy i skutky všechnu čest kuchařskému umění, jímž dům Geunherův po celé Praze slul.

Hovor žertovný a vtipný nabyl zvláštní svěžesti vypravováním, kteréž kanovník Eberhard byl učinil o výsledcích cest vyzpytných, podniknutých nedávno hlavně od Italianův a Portugalův po pevné zemi i po moři do neznámých světův na jih a na východ; po západním břehu africkém, i až do říše zlata, hedbáví a drahého koření, do Číny a sousedních ostrovův. Společnost napjatě naslouchala zprávám, jež vypravovatel, sám scestovav v posledních letech jižní a západní Evropu, o těchto věcech nasbíral.

Tak prý italský Františkán Odorich z Pordenone přes Konstantinopol a Trapezunt se dostal do Persie, spatřil babylonskou věž a v perském zálivu vstoupil na loď, jejížto boky nebyly sbity železnými hřeby, nýbrž sešity nitěmi z lýčí kokosového. Za dvacet osm dní připlul na té lodi do Malabaru, kde roste nejlepší pepř. Kolem jižního konce přední Indie dostal se do Mobaru, kde pochováno jest tělo svatého Tomáše. Na ostrově Ceylonu viděl ptáky o dvou hlavách, na Sumatře

spatřil lidi, kteří chodí celý rok nazí a žijí v mnohoženství; na Javě, kde daří se kafr a muškátové ořechy, nalezl chrámy zlatem a stříbrem ozdobené. Na ostrově Borneu má prý král mnoho skrocených slonův a každý člověk prý se tam živí ságem a palmovým vínem. V jižní Číně jsou prý města, z nichž každé má více lodí, než celá Italie dohromady, a vznešení lidé v této zemi si nechávají růsti nehty na palcích tak dlouhé, že je mohou ovinouti kolem pěsti. Také že tam žijí bílé slepice, které místo peří mají na sobě vlnu.

Dále Eberhard vypravoval o španělském Františkánu, Paskalovi z Vlašských Benátek, který přepraviv se přes moře černé vnikl až mezi Tatary a naučil se jejich jazyku. Na velbloudu projel turanskou stepi až do Chivy a kázal tam křesťanství v tamějším jazyku.

Ale největší pozornost hodovníkův vzbudil vypravováním o velikém putování Jana Marignolliho, jenž prý kdysi i v Praze prodléval. Roku 1338 došel papeže Benedikta XIII. list velikého chána čínského s prosbou, aby do jeho země poslal některé kazatele víry Kristovy. Svatý otec ochotně vyhověl té žádosti pohanského panovníka a vypravil k němu poselství třicíti a dvou osob. Mezi těmi byl také Jan Marignolli. Poselství přišlo do Pekingu r. 1341 a vstoupilo do residence chánovy za vztýčeným křížem, prozpěvujíc: Věřím v jediného boha. V Číně Marignolli pobyl čtyři léta a zabýval se hlavně vyhlazováním hadačství a kouzelnictví, kteréž tam vládlo veškerým životem. Na ostrově Cejloně pak, vraceje se, že viděl veliký kopec, od jehožto vrcholu dle vypravování tamějších domorodcův až po sám měsíc se vypínají zbytky prvotního ráje. S té ohromné výšky prý padá z pramene rajského voda, která celý ostrov

zúrodňuje, s takovým šumem a hukotem, že jest ji slyšet z dálky čtyřicíti mil. A na vrcholu toho kopce že posud jest spatřit stopu nohy Adamovy a domek, jejž si sám byl vystavěl . . .

„Jsem dvojnásobně šťasten," vzchopiv se hostitel zvolal, „že tyto velezajímavé zprávy o cestách cizincův v dalekých krajinách zámořských mohu dáti potvrditi ústy jednoho krajana našeho, který na vlastní oči všechno viděl a mimo to některé vzácné doklady odtamtud s sebou přinesl."

A když všichni hosté s tázavým obdivem na něho pohledli, pokynul sluhovi. V nejbližším okamžení už vstoupil do hodovny muž vysokého mohutného vzrostu, vzezření a oděvu přímo děsivého.

Hosté rázem se hnuli od stolu a byli by jistě leknutím odtud prchli, kdyby hostitel nebyl znova opakoval, že to jen jejich krajan, ustrojený za divocha. I ujal jej za ruku a prováděl kolem, aby každý pohodlně si jej prohledl. Bylo věru nač patřiti!

Na hlavě měl korunu z pestrého peří neznámých ptákův, kolem krku ve čtyrech řadách navěšené zuby hadí, přes hruď úkosem převlečenou kůži levhardí, přes ní na stuze z bambusového lýčí křížem na plecích toul, z něhož až ke hlavě vyčnívaly šípy z cukrové třtiny, hroty napuštěné nejprudčím jedem. Od pasu až do polovice stehna suknici z kůže krokodilovy, hustě ověšenou peřím pštrosův a papouškův. Nad pěstmi a nad kotníky několikráte ovinutou stužku z pestře šupinaté kůže hadí; ostatek těla úplně nahý, pleti téměř měďové a pomalovaný rozmanitými kruhy, trojhrany a figurkami v barvách černé, zelené, žluté a modré.

K vyzvání domácího pána tento podivný muž jal se po německu vypravovati, že po dvacet let byl námořníkem na loděch portugalských, špa-

nělských a italských; vypisoval hrůzy temného moře západně od veliké pouště africké, kde v pravé poledne z nenadání se udělá černá mhla, sahající od vodní hladiny až do nebe; pak krásu a bohatství všeho druhu v krajinách, k jichžto břehům přistály. Tyto vsechny věci, co má na sobě, z jedovatých a divokých zvířat, vlastní rukou zabitých, sám sobě zhotovil a upravil. A chce vzácnému panstvu ukázati, co v této zemi zajisté nikdo posud neviděl!

Na jeho požádání domácí sluhové vnesli velikou dřevěnou skříň, s malými zamřížovanými okénky. Sňal víko a vytáhl klec upletenou z tenkého červeného proutí. Uvnitř skvěli se živí žlutí a zelení ptáci, jako zlato a smaragd. „Ti jsou z kanárských ostrovův," vysvětloval žasnoucím divákům jejich za divocha přestrojený krajan, a klec putovala kolem stolu, aby každý těm krásným zvířátkům zblízka připatřiti se mohl.

A ještě něco nového, o čemž v těchto krajích věru ani sám král nemá vědomosti, a nad čímž prý rozum všech největších učencův zdejších užasne, dobrodruh z Porýnska ohlašoval ctěné společnosti. Otevřel přihrádku v též skříni, a na stůl postavil tři stejné prapodivné věci.

Na tenounkých, asi píď dlouhých kovových sloupcích třásly se, právě svým středem napříč položené, jak se zdálo, železné asi jako jejich podpěradlo dlouhé hůlčičky, vždy jeden konec natřený červenou barvou. Roztočil je všechny v čepech, ale za malou chvilku přestaly obíhati kruhem, kývaly se na svém podepření jen na levo a na pravo, v obloucích vždy menších a menších, až všechny tři se zastavily, všechny tři ukazujíce týmž směrem a všechny tři červenými konci obráceny touž stranou. Vítězně rozhledl se po udi-

vených tvářích hodovníkův. Opakoval výkon několikrát a vždy docílil téhož výsledku. Sám Vyšehradský scholastik a někdejší místorektor university právnické, vážně kroutil hlavou nad tím čarodějstvím.

Teprvé po opětných dotazech a prosbách krajan v úpravě indických divochův vysvětlil vlastnosti magnetické střelky, v Evropě teprv od krátkého času známé a její důležitost v námořnictví. Musil si přisednouti ke stolu a když zatím konšelé, kanovníci ano i generální vikář arcibiskupův si zahrávali střelkou, on statně pojídal a popíjel.

Vypadal ve svém oděvu ovšem poněkud divně mezi zámožnými měšťany a kupci, vznešenými hodnostáři Pražskými, duchovními a světskými; ale nikdo z nich neurážel se jeho zevnějškem. Veselá nálada a milý pocit kmenovní sourodnosti nedaly vzniknouti úvaze o různosti společenské! Poháry naplnily se ohnivým cyperským, tváře kolem stolu zrůměněly, oči jiskřily. Konečně i doktor Johánek rozjařil se, až pod očima mu naběhly-červené pruhy a tenké rty jeho lehkým úsměvem ještě se úžily. Když pak hostitel, kázav poháry znova nalíti, lichotnými slovy vynesl přípitek na jeho počest, jakožto náčelníka německé společnosti v Praze, a všichni hodovníci nadšeně přisvědčujíce hrnuli se k němu, aby mu vyslovili svou oddanost, tu radostně dojat děkoval a když opět všichni na svá místa se vrátili, pravil:

„Takovýto jediný skvělý okamžik v kruhu stejně smýšlejících a věrných druhův stonásobně nahradí dlouhá léta ztrávená v nepříjemnostech a trudech. Posud nikdy neslyšeli jste, drazí přátelé, že bych sobě byl stěžoval na svízele svého úřadu a povolání, ale co nejnověji v Praze se událo, ztrpčuje mi všechno mé veřejné působení, věnované toliko

obecnému blahu a spáse duší lidských. Moc světská v této zemi s nevážností pohlíží na služebníky Páně, drze napořád zasahujíc v práva moci duchovní. Od nejnižšího biřice až bohužel po samého krále v této zemi všichni, kdož nemluví naším jazykem, nepřátelsky chovají se k nám tak jakoby posud nebylo potřeno a vyhlazeno pohanství v těchto krajích, duch odporu a nekázně všude kolem nás se zdvihá a spasitelné dílo našich předchůdcův i naše neustále ohrožuje. Poprava, vykonaná opět těchto dnův na Dětřichovi, neměla zajisté za účel, pokutovati výtržníka a zločince, nýbrž na novo prolomiti hradbu práva duchovního, na novo zlehčiti důstojnost řádův církevních a provésti pych na obhájcích jejich. A poněvadž těmito obhajci vyšších zřízení v životě lidském jsme tu my členové velikého národa německého, obrací se všechna zloba a nevraživost Čechův proti němectví. Překážíme jim tu, navádějíce je k životu ušlechtilejšímu; chtějí nás svou hmotnou převahou buď zde potlačit, nebo odtud vypudit, aby pak mohli zase pohodlně hověti sobě v onom barbarství, z něhož obětaví a osvícení předkové naši je byli povznesli. Postačí, abychom sobě nejdříve všichni jasně vědomi byli tohoto nebezpečí, které nás obklopuje, pak mu zajisté slavně odoláme!"

Bouřný souhlas rozlehl se hodovní síní. Poháry zablýskly se nad hlavami. I námořník uchopil zlatou nádobu s libovonným lahodným tokem a přidruživ se k nadšencům zvolal:

„Věru, tak krásně a velebně neslyšel jsem mluviti své krajany nikde na dalekém světě. Nalezl jsem je na břehu Nilu, v zátoce perské, ano i na ústí Gangu; ale všude jen nuzně živořili co pokorní sluhové tamějších domorodcův. Zde po-

prvé vidím, jaká čest, důstojnost a moc nám v cizině přísluší.“ A dlouhým douškem zavlažil spráhlé hrdlo.

Doktor Johánek pak, opíraje se oběma rukama o stůl, pokračoval:

„Míra české svévole jest dovršena. Posud jsem ji toliko odrážel, teď jsem se odhodlal, že ji zlomím. Za několik dní uvidíte veliké věci. Arcibiskup musí se vzmužiti, nechce-li státi se sluhou královým. Dokončil jsem dnes spis, jejž musí podati králi, aby mu připomenul, jakých ústrků a pohanění od něho už doznal a co napříště nižádným spůsobem snášeti nemíní a nebude ... Mámeť v ruce klatby!“ zvolal povýšeným hlasem, „a těmi blesky roztříštily se už slavnější a pevnější koruny, než kterou na hlavě nosí Václav!“ ...

Touto rázností svého zvoleného náčelníka povzbuzeni, konšelé jali se žalovati, že působením některých milostníkův králových živel český za poslední doby vtírá se do správy měst Pražských mnohem směleji než předtím. Zvláště prý, co počátkem nového roku dostal se k ní na Starém městě kramář Kříž, onen zuřivý nepřítel německého práva a německé vzdělanosti, stávají se poměry na radnici Staroměstské co den nesnesitelnějšími. Scholastik Vyšehradský zase si stěžoval, že na vysokém učení Pražském dotěrnost česká povážlivě ohrožuje rozkvět vědy. Neblahé símě české domýšlivosti, kteréž nedávno byli rozseli onen blouznivý snílek Milič z Kroměříže a ještě hojněji onen zkažený kněz na Štítném, rytíř Tomáš, ujalo prý se v kvasu českém a teď prý z něho vyrůstá býlí, které sad uměn a věd, až posud německým duchem zdárně a utěšeně pěstovaný, znešvařuje. „Nebudeli ten plevel brzy z kořene vytržen a spálen, naše universita Pražská, první

v celé německé říši, sklesne na pouhou vesnickou školu českou a spustne!“ žalným hlasem skončil své toužení.

„Třeba i proti tomu vzchopiti se odhodlaně,“ pravil doktor Johánek. „A já, ač nenáležím k universitě, přece už ode dávna postřehl jsem nebezpečí, které jí hrozí a zaháním je jak mohu. Čechové pracují proti ní dvojí cestou. Buď chtějí opanovati ji, aneb, kdyby se jim to nepovedlo, postaviti proti ní ústav jiný, který by byl naskrze jejich vlastní. Něčím takovým měl býti nejdříve Jerusalem Miličův a má býti nyní Betlém Křížův. Z obou těch tvrzí počali boj proti naší universitě. Jerusalem spustil, když Milič jako poloviční kacíř zemřel v Římě. Aby z Betlema nevzešla naše zkáza, mám stále na zřeteli. Proto také kramář Kříž nenávidí mne velice. Zvláště od května minulého roku, co stran hranic a služebností mezi kaplí Betlemskou a jeho sousedním domem vydal jsem z kanceláře arcibiskupské listinu pod vlastní pečetí ale jazykem německým, nenávidí mě, věda mimo to velmi dobře, kdyby se nebyl strčil za rytíře Hanuše z Milheima, jehož bratr Jan Milheim co zemský převor řádu rytířů německých ve provincii českomoravské mnoho vážil u arcibiskupa, že by povolení na zřízení kaple Betlemské, kde nyní se slezají jen zarytí nepřátelé university a národnosti naší, nikdy nebyl dosáhl . . .“

Hovořilo se o této kapli dále. Všichni uznali, že nebezpečí hrozící z ní jejich prospěchům není malé, neboť prý všechen obecný nevzdělaný lid Pražský proudem se tam hrne poslouchati kázání, jež lichotí jeho národní ješitnosti a podpaluje hrubé vášně proti ušlechtilejšímu němectví. Takovým spůsobem prý všichni posavadní kazatelé Betlemští, Jan Protiva z Nového, Štěpán z Kolína

a Jan Štěkna rázem došli veliké obliby po Praze a octli se v čele nižších vrstev zdejšího obyvatelstva, ochotného k danému heslu chopiti se zbraně a slepě jíti za národními přemrštěnci. Proto uznáno za nevyhnutelně potřebí, pilně bdíti nad obsahem kázání pronášených v Betlemě. Doktor Johánek, jemuž co generalnímu vikáři ta povinnost beztoho přísluší, nebude prý míti mnoho práce, aby v řečech kazatelův Betlemských postihl nějaký blud nebo kacířství a kaple se zavře!

Noc byla už patrně pokročila, když hodovníci, otevřevše dnes před sebou svá srdce dokořán, pomýšleli na rozchod. Ale hostiteli zdálo se, že konečně se dostali do nálady příliš opravdové, vážné, ano chmurné, a že je tak ze svého domu propustiti nemůže. Navrhoval tedy ještě nějakou hru a dal přinésti čerstvého vína, ačkoliv oči některých starších hostův už se klížily. Když tak přemýšleli, čím nejvíce by se pobavili, povstal námořník, jenž při posledních jejich rozmluvách zaháněl své nudy praktickou zkouškou, kolik pohárův obsahuje v sobě jedna celá lahev vína, a nabídl se, kdyby pánům bylo líbo, že by jim hádal z ruky.

Všeobecné udivení. I oči už mhourající otevřely se do plna.

Námořník vysvětloval jim, že v dalekých zemích indických a čínských hádání z ruky jest nejoblíbenější společenská zábava a on že se jí naučil od plavcův italských, kteří s jakýmsi Marignollim z oněch krajin se vrátili a nyní po celé vlasti své toto zajímavé umění rozšířili.

Hodnostáři světští i duchovní tázavě pohlíželi na doktora Johánka. Ten zvraštiv obočí zamyslil se na chvíli, jakoby v zásobě své učenosti pátral po nějaké radě, jak se zachovati v této zcela nové

věci Nenašel ničeho, ale vyslovil své rozpaky, není-li to hříšné a trestuhodné vyzývání soudu božího. Teprv, když všichni, už velice zvědavi, jak se může z ruky lidské něco příštího hádati, přimlouvali mu, aby tu nevinnou hru zkusili, svolil. „Však já začnu," pravil, už vztyčuje k námořníkovi pravici, jejížto scvrklá kůže podobala se smačkané bláně pergamenové.

„Hádati může se toliko z levé ruky," pravil námořník blíže se k hořejšímu konci stolu.

„Proč?" ozvala se otázka z několika míst.

„Poněvadž jest blíže k srdci," poučoval hadač, „a odtamtud vychází osud každého člověka."

Doktor Johánek vztýčil levici. Námořník pojal ji také levicí v zápěstí, obrátil dlaní vzhůru a dal si přinésti ještě dvě voskové svíce, aby ji lépe osvětlil. Pak zadívav se do ní na chvíli, počal ukazováčkem pravé své ruky jezditi ve hlavních záhybech jejích, které počítal a opětovně měřil. Konečně stiskl tepnu a po kratičkém rozmyšlení pravil vážně:

„Pane, střez se české vody! Ta ti nesvědčí." A pomalu spustil hubenou ruku na stůl.

Hodovní síní rozlehl se srdečný smích.

„Ta nám nesvědčí žádnému! Nepijeme ani zdejší víno, poněvadž jest špatné!" ... Tak a podobně volalo se kolem.

„Těším se tím," vesele proslovil doktor Johánek, „že vodou Vltavskou nejsem ani křtěn!" A obrátiv se ke krajanu v oděvu divochův prohodil se žertovným úsměvem:

„Tvoje indické nebo čínské umění v Čechách tě opouští. Hádej dále lépe!" ...

Hadač vykládal, že jen čte, co na ruce napsáno jest a nedal se ve svém umění másti. Věstil po řadě dále: tomu dlouhý věk, onomu radostné

překvapení, třetímu vzrůst blahobytu, onomu brzké shledání s milou osobou a tak dále. Na ruku hostitelovu díval se zase poněkud déle.

„Co nejdříve poznáš, pane, krásnou cizinku, jakéž posud nikdo neviděl v této zemi. Srdce tvé zahoří pro ni a všechny poklady své složíš k nohám jejím!“ . . .

„Nejkrásnější zbylo na konec,“ rozjařeně volali hosté a velebili hostitele, jaká blaženost ještě v pozdních letech jej očekává.

Společnost rozcházela se v nejveselejší náladě, když s protější věže radnice Staroměstské tmavou deštivou nocí zvon udeřil dvě.

IV.

Vůkol po náměstí všechny domy jako jediná černá opona. Jen pod vysokým štítem právě vedle radnice směrem k malému náměstí kmitalo se ještě ve dvou úzkých oknech prvního poschodí světlo ozdobně pletenými a na ulici vypnutými mřížemi. Tam v nízké světnici s bíleným klenutím seděli u malého dubového stolu opírajíce se o vysoká, zhruba vyřezávaná opěradla naproti sobě dva starci.

Jan Kluk ze Všenor byl jen o málo let mladší než Staroměstský konšel a dávný druh jeho, Václav Kříž, obchodník, čili jak obecně tehdy říkáno, kramář.

Oba přátelé neviděli se už déle než rok, proto nemohli pro samé vypravování ani dostati se na odpočinek, ačkoliv od samého poledne, co Všenorský rytíř se svou dcerou sem přijel, napořád pospolu byli. Ale ve dne hovor jejich jakoby schválně byl se vyhýbal oněm věcem, které jim oběma nejvíce ležely na srdci. Jan Kluk vypisoval své hospodářství, jak ve všech částech utěšeně se daří

jak krásně ve Všenorech úroda polní letos se ukazuje, jak vinice prospívají, lesy mohutní, ryb přibývá ano i zlatého písku hojnost se rýžuje. Na ukázku a zároveň darem přinesl paní Aluši, dobrosrdečné stále usmívavé choti přítelově, v novém pytlíku z hebounké srnčí kůže dobré dvě hrsti největších zrnek zlatých, a užil milého pohledu, když stařenka v sukni a v kabátci z tmavohnědé vlněné látky, obojí obšité černým aksamitem, po levé straně od koženého pasu na lesklém ocelovém řetízku zavěšený svazek klíčův a veliký kožený kapsář, bílými krátkými prsty svými z dlaně na dlaň prosýpala drahocenný kov.

„Naše domácí, české zlato!“ plesala pohrávajíc si s ním. A pak vzhlednuvši ke Zdence, jež tu s růměncem na tváři skromně podle ní stála, obrátila se k rytíři se vzdechem sladce toužebným:

„Však ještě jiné skvostnější zlato chovají ve svém lůně vaše Všenory, a to jediné Vám závidím.“ Paní Aluše totiž už několikráte se svým mužem litovala, že jejich jediný syn Václav dávno jest ženat, a že nepočkal, až by dorostla Všenorská Zdenka. Dnes vidouc ji v panenském rozkvětu před sebou, dvojnásobně želela, že ji nemůže uvítati a objati co svou dceru. Netajila se tím svým bolem ani před vzácným hostem, když po chvíli Zdenka odešla do sousední světnice. Rytíř Kluk upřímně odvětil, že by byl také velice šťasten, kdyby Zdenka paní Aluši byla mohla políbiti jako svou druhou matku. „Ale pomyslil jsem sám na ženění mnohem později, než tuto můj věrný druh Václav. Léta mi ušla ve světě samým válčením, ubohá Markéta musila počkati, až jsme s císařem Karlem udělali kousek pořádku po Evropě, abych ji dovedl k oltáři, a tak jsme se opozdili s vlastním životem. Ona chuďas odešla, ještě než svou

dceru spatřila vystupovati z let dětských a já sotva se dočkám, až Zdenka si bude vplétati do vlasů věnec myrtový.“

Tvář rytířova vyjasnila se teprv zase, když Kříž, na hlavě biret z černého aksamitu a z téže látky plášť až hluboko přes černé punčochy, vyvedl jej na ulici, aby mu ukázal, jak zřízeny jsou ústavy, k nimžto za jeho lonské přítomnosti v Praze strojil základy. Za kostelem svatého Jiljí měl Kříž rozsáhlé městiště, jmenem Skalské. To daroval, aby Hanuš z Milheimu vystavěl na něm kapli, nazvanou Betlem, kde by slovo boží nejsvobodnějším spůsobem a jazykem českým hlásati se mohlo lidu obecnému.

Při této kapli Kříž sám nadal místo pro druhého kazatele a založil v ní oltář svaté Markéty, svaté Kateřiny a jiných svatých panen. Spolu zřídil tu vlastním nákladem místo zvláštního kněze oltářníka s povinností, aby před kázáním a mimo v adventě a v postě každý den sloužil ranní mši zpívanou. Dále pak učinil při kapli Betlemské nadání pro chudé studenty, aby tu měli byt a stravu. Domu, zvláště vystavenému pro tuto studentskou bursu, dal jméno Nazaret.

Se srdečným zalíbením, ano s hlubokým pohnutím rytíř Kluk prohlížel tyto skutky vlastenecké horlivosti a vzdělavatelské obětavosti přítelovy. Vzdával mu nelíčenou chválu, patře, jaký počet nadějných jinochův českých jeho štědrá ruka odchovává pro čest a ozdobu vlasti, jak příjemně a krásně všechno upraveno jest i v Betlemě i v Nazaretě.

„Tyto dvě budovy jsou má největší radost,“ pravil stařičký konšel, vraceje se s rytířem do vlastního příbytku rodinného vedle radnice Staroměstské.

„A požehnání boží spočívá na tomto tvém díle i na všem, co jsi zařídil a spravuješ," vece rytíř.

A mezi chlebnými lavicemi, které dlouhou řadou od malého náměstí sáhaly až k samé věži radní budovy a nad kterými Václav Kříž měl právo vlastnické, vešli v jeho domě do přízemních skladův, naplněných výborným zbožím rozmanitého druhu.

Tu byly drahé kožichy, šuby, kmenty, aksamity, brokaty, atlasy, sukna a jiné rovněž vkusné jako pevné a vzácné látky na zhotovování mužského i ženského oděvu panského i měšťanského. Od počátku tohoto roku, co starý Kříž se stal konšelem, vládne zde paní Aluše. Syn Václav přestěhoval se do nedalekých Chval, aby na tamějších rozsáhlých polnostech hospodařil; mimo to zpravuje také veliké vinice u Košíř.

„Hřešil bych," přisvědčoval obchodník, provázeje milého hosta po kamenných schodech zpět do prvního poschodí, „kdybych si stěžoval na nezdar své živnosti nebo na nehody ve své rodině. Ale co ve vlasti se děje a chystá! Pán budiž s námi!" „A my už tak staří, takřka na odchodu!" smutně přizvukoval rytíř Kluk. „Snad odejdeme když nás tu bude nejvíce potřebí."

Však dále se nepustili do svých vlasteneckých tužeb. Až když po večeři, při kteréž Všenorský rytíř teprve pověděl, proč svou dceru do Prahy přivezl, paní Aluše se Zdenkou odešla do hostinské ložnice na druhém konci chodby, a také ruch služebnictva v domě i poslední slabý šumot na ulici stichl, oba staří přátelé přisedše v jídelně k sobě blíže jakoby byli odepjali závory srdcí svých, jali se před sebou navzájem projevovati své obavy a svou péči o blaho národa a země.

Jan Kluk sdělil konšelovi příhodu s lapeným poslem Osovského zbojníka k doktoru Johánkovi, a než by v té věci, k vůli níž vlastně do Prahy přijel, dále co podnikl, chtěl vyslechnouti mínění a radu zkušeného přítele. Litoval jen, že jatý padouch, roztrhav si na hřebech a ostrém kamení obě nohy, aby zničil velezrádný list, vykrvácením zhynul. Právě pak z té příčiny opatrný konšel, jenž zprávu rozjařeného rytíře vyslechl s největším udivením, radil, pokud věc se týká doktora Johánka, aby nic kvapného se nepodnikalo.

„List od generalního vikáře arcibiskupova ke škůdci veřejného míru na Osově třeba už zase zničený, měl by pro nás ovšem cenu zcela jinou; ale vzkaz poslaný cestou opáčnou dokazuje jen to, co já už dávno tuším, že totiž Jan Volflín takového ohavného skutku na naší vlasti a králi Václavu by byl schopen. Zákon Osovský nám na něho jen ukázal, abychom ho odtud pozorovali bedlivěji, než posud. Dále proti němu na ten čas pokročiti nebylo by radno, abychom nevzbudili planý poplach a nezjednali mu vítanou a výbornou příležitost, zahanbiti nás veřejně co utrhače. Tím bychom jen velice ublížili své spravedlivé věci, a nepřátelé našeho jazyka a království, jichž země naše a zvláště Praha bohužel chová v sobě veliké množství a k nimž počítám i Norimberského rodáka, zaujímajícího v radě arcibiskupově místo nejpřednější, vítězně by zajásali.“

„A což by mé slovo proti těm zrádcům nemělo žádné váhy a platnosti?“ rozhorleně zvolal rytíř, hledaje po boku svém meč, jenž dávno stál u okna v koutě. „Vždyť jsem vlastníma očima ten spiklenský list viděl, a můj panoš, poctivý syn poctivého starého Trocnovského, dvakráte mi jej jasně přečetl, každé slovo mám jako žhavým

železem vypálené v své paměti. Chci mu jej pod největší přísahou opakovati do očí před králem i všemi dobrými lidmi!“

„A co bysi tím, milý příteli, dokázal?“ tázal se konšel, chláchole mladistvý oheň v staré hrudi.

„Co bych dokázal?“ s neztenčenou horlivostí pokračoval rytíř Kluk. „Všechno! Spiknutí a jeho účastníky!“

„Ani to, ani ono,“ klidným hlasem namítal Kříž. „Zvláště nebylo-li v listě výslovně poznamenáno, že svědčí doktoru Johánkovi.“

„To nebylo,“ zarazil se rytíř. „Ale chlap to vyznal!“

„Zase o kus, a sice o velmi podstatný kus důkazu proti němu méně,“ podotknul konšel, pokyvuje šedivou hlavou. „Nezbývá než nové zlosynství Zákonovo. Jan Volflín ani by nemusil býti doktorem práv, aby z tohoto obvinění se vymknul. Arcibiskup pak nemá vlastně s celou věcí ani nejmenšího spojení! Král sice dobře ví, že v něm má nepřítele, ale třeba vyčkati určitý nepřátelský čin. A pak ještě bude nesnadný přístup moci světské k osobě duchovní. Vždyť i pro výtržníka tak sprostého, jakým byl statý Dětřich, dnes už celý arcibiskupský dvůr a konsistoř jsou vzhůru proti králi a jeho úřadníkům.“

Po další rozmluvě Jan Kluk i Václav Kříž shodli se na tom, že třeba vyčkati přímý útok se strany arcibiskupovy na důstojnost královskou, tím časem pak pilně hlídati, přijímá-li neb vyhledává-li tato strana nějaké spojení s jinými buřiči zemského míru. Rytíř nemohl ani uvěřiti, že Jan z Jenšteina by se odvážil ke zjevné vzpouře proti králi Václavu, kdyby neměl slíbenou a zajištěnou pomoc od veřejných zbojníkův, kteří za poslední doby opět směleji se odvažují vzdorovati řádům

zemským. Zákon z Osova není prý jistě sám jediný, který z nynějších svárův mezi králem a arcibiskupem doufá něčeho vyzískati. A podobně prý na druhé straně asi smýšlí doktor Johánek, jenž mimo to jako cizozemec, nemaje k této vlatsi ani nejmenšího citu, od první chvíle, co sotva dvacetiletý na veřejnosti se objevil jako písař, hledí sobě toliko hmotného výdělku.

Na to rozpředla se mezi oběma přáteli rozprava plna hořkého toužení na vzrůstající moc cizího živlu ve správě království českého i obce Pražské. Kříž mohl z vlastní nejnovější zkušenosti své na radnici Staroměstské potvrditi, že právo jazyka českého tu zoufale zápasí za píď rodné půdy.

„Vždyť už před pěti lety i já sám jsem doznal urážlivé svévole a pokořujícího pychu, že smlouva sepsaná mezi mnou a konšely Starého města o položení zdi mezi mým domem a radnicí, byla vyhotovena jazykem německým. Od té doby jest na radnicích Pražských s naším mateřským jazykem každý den hůře!“

Hovor obou přátel trval dlouho přes půlnoc. Sedělit pospolu ještě, když hodovníci z domu Geunherova v průvodu barevných svítilen za drobounkého deště se rozcházeli po svých bytech.

Doktor Johánek měl domů nejdále. Bydlilt ve vlastním domě až na Hradčanech. Panoš Albert z Grifsteta maje týmž směrem cestu na Malé město Pražské, nabídl se mu k průvodu. Sluha se svítilnou předcházel je na několik krokův.

Ovanuti svěžím vzduchem nočním teprv také pocítili účinek vína. Bezděky stanuli. Bylo to právě proti domu Křížovu.

„Ten tam také ještě nespí,“ poněkud těžkým

jazykem pravil Grifstet, máchnuv nepodajnou rukou vzhůru k osvětleným oknům Křížovy světnice.

„Nejspíše zase něco kuje," odvětil doktor Johánek, hledaje opory v lokti panošovu. „To jest největší nespokojenec a buřič v Praze. Nic na světě nemá pro něho takové krásy a ceny, jako ta jeho čeština. Kdyby šlo po jeho, všichni svatí a sám pán bůh by musili mluviti jen česky."

Panoš se zachechtal a trhnuv sebou pobídl tím také svého staršího druha k další chůzi. Měli věru oba co dělati, aby se propletli křivolakými uličkami za svítilnou, která před nimi co chvíle za nějakým rohem zmizela, až na břeh ke špitálu Křížovníkův. Stanuli opět.

Vltava jarními dešti rozvodněna šumně valila se přes jez a s tleskotem rozrážela vlny své o břehy. Jako omamující ukolébavka z příšerné propasti tento noční chorál českého veletoku opřádal ochablé smysly doktora Johánka.

„Déle než pětadvacet let jsem už v Praze," pravil opřen o zábradlí nového kamenného mostu, „ale posud nikdy jsem si nevšimnul, že ta řeka tak protivně hučí."

„Jak že vám to radil onen hadač...?" rozpomínal se panoš.

„Udělám mu to k vůli," opět žertovným hlasem odvětil Johánek, „a nesestoupím do vody ani české ani čínské nikde, kde bych nestačil."

Šli po mostě mlčky dále. Od Vyšehradu táhl se po Vltavě příjemný vánek a ochlazoval rozpálené tváře pozdních chodcův. Byli asi ve druhé třetině mostu, když panoš zarazil krok a ukazuje přes zábradlí do černé tůně pravil:

„Vidíte, tady jest Vltava na celém svém toku Prahou nejhlubší! Ani nejdelší plavecké bidlo prý tu nedosáhne dna."

Doktor Johánek vypjal se na prstech a nahledl dolů. V tom zahučel vítr prudkým trhnutím a z rozvlněné hlubiny vznesla se mocná ozvěna jeho hukotu k zachmuřené obloze. Ve svítilně mžikem zhasla svíčka . . . Doktor Johánek pevněji přitáhl k tělu dlouhý řasnatý plášť a zmizel s Grifstetem ve tmě na sklonku mostu k Malému městu Pražskému . . .

Tou dobou tisknouce si věrné pravice, Jan Kluk a Václav Kříž odcházeli do spacích komnat. Všenorský rytíř přijal pozvání, že tu několik dní zůstane hostem, až by Zdenku na dvoře královnině umístil. Zároveň chtěl ještě něco pořídíti. Kříž byl mu totiž s hořkostí právě dopověděl, že Matěj z Janova ani nevychází z pronásledování, jímž ho stíhá doktor Johánek, a to pro nic jiného, než pro vzornou dokonalost křesťanskou i kněžskou a pro lásku jeho k mateřskému jazyku českému. Aby ušel zničujícího nároku kacířství, stále obtěžován obsýlkami úřadu arcibiskupova, výtečný kazatel musil prý nedávno učiniti výslovné vyznání, že obrazům svatých jest se klaněti, že lidé a zvláště laikové nemají býti napomínáni ku každodennímu přijímání svátosti oltářní, a přece prý mu návodem doktora Johánka zapověděno, že nesmí půl léta kázati, zpovídati a přisluhovati svátostí oltářní mimo svůj vlastní kostel farní, to jest ve Veliké Vsi. „Doktoru Johánkovi šlo jedině o to, aby miláčka Pražského lidu a pravého křesťanského kněze odtud vypudil doufaje, že tak on a lidé jeho ducha budou zde pokojně panovati dále. Však náš drahý přítel neudělá mu to k vůli. Zajel jen do Veliké Vsi, aby tam místo sebe uvedl jiného řádného duchovního, a přistěhuje se ke mně do domu, hodlaje sepsati jazykem českým dvě knihy o svátosti oltářní jako

na obranu svého přesvědčení proti nálezu kanceláře arcibiskupské. Bude zajisté velice potěšen, když s tebou zde se sejde. Mluvít o tobě vždy s největší úctou a s přátelskou láskou.“

„Potřebuje-li klidu a samoty k přemýšlení a spisování, nikde nenajde lepší než u mne na Všenorech. A nebyl u mne už od onoho dne, co doprovázel mou Markétu, svou oddanou ctitelku, na poslední její cestě do chrámu svatého Tomáše k stupňům téhož oltáře, před nímž dvanáct let dříve vkládal drahou ruku její do mé. Skorem jsem tomu rád, že doktor Johánek mu udělal prázdniny od prací chrámových. Jinak bych jej k sobě na tvrz sotva dostal. Ale nyní musí se mnou. Vyčkám tu jeho návratu.“

Kříž objal rytíře, potěšen, že takto aspoň oba přátele bude míti ve svém domě.

„Kdyby ještě nějakou šťastnou náhodou objevil se tu náš milý Trocnovský, byli bychom pohromadě všichni čtyři staří druhové.“

„A kus starých dobrých časův Karlových s námi!“ zatoužil Jan Kluk.

V.

Poslední naděje, že mezi králem Václavem a arcibiskupem Janem z Jenštejna přece ještě stane se opravdové a trvalé smíření, zmizela, jakmile se odbyla slavnost položení základního kamene k dlouhé části kostela Pražského. Při této příležitosti, o letnicích roku 1392, jako by byly náhle v zapomenutí zapadly všechny kyselosti, které mezi nimi za několik předešlých let se nahromadily. Král Václav s bratrem svým Janem Zhořeleckým a jmenem nepřítomného druhého bratra Sigmunda, krále uherského, jakož i macechy

své císařovny Alžběty a obou sester svých, Anny královny anglické a Markéty, zasnoubené už s Janem purkrabím Norimberským, obklopen nejpřednějšími hodnostáři svého dvora a vlády zemské jakož i množstvím pánův a rytířův objevil se na staveništi a byl s okázalou slávou uvítán arcibiskupem, v jehožto průvodu nalezalo se několik biskupův a jiného duchovenstva drahně. Doktor Johánek stál nejblíže za arcibiskupem. I veliká hostina, kterou po obřadech církevních dal vystrojiti arcibiskup, vesele odbyla se za přítomnosti královy, nové králové Žofie, četného dvořanstva obojího pohlaví a paustva světského i duchovního.

Tenkráte také Zdena, dcera rytíře Jana Kluka ze Všenor, poprvé veřejně vyšla v řadě krásných panen, jež tvořily nejbližší družinu královninu.

Ale slavnosti sotva se skončily a cizí hosté ještě ani všichni nebyli opustili Prahu, když král stroje se odejeti na hony do lesův Zebráckých, byl překvapen dlouhým spisem, jejž skrze raddy jeho podal mu arcibiskup jménem svým a všeho duchovenstva své diecése. Najednou bylo vše v plamenech. Král už po několik dní odbýval ve svém dvoře u svatého Benedikta na Starém městě pilné porady s raddami a milci svými, jak k poslání arcibiskupovu se zachovati.

Byla to veliká žaloba a krutá důtka, kterou Jan z Jenšteina králi českému poslal stran dlouhé řady křivd a nátiskův, které prý jemu i veškerému duchovenstvu podřízenému jeho správě se dějí od moci světské u vykonávání práv a požívání svobod církevních. V závěrku arcibiskup zapřisáhal krále, aby všechno to zlo napravil a vinníky potrestal jakožto lidi lstivé, největší nepřátely svého spasení, své cti a svého království,

ano co odpůrce boží, sluhy ďáblovy a posly antikristovy.

K pronešeným stížnostem: že osoby duchovní potahují se k soudům světským, ano že těmito bývají i na hrdle trestány; že arcibiskup nepožívá příslusné svobody u prohlašování klateb svých i papežských; že se zakazuje duchovenstvu koupě statků zemských, že kláštery se obtěžují berněmi a jinými břemeny, a k jiným toho druhu žalobám nezdálo se nesnadno odpověděti; ale slova urážlivá a potupná, jimiž celý spis se končil, stěžovala králi všelikou odpověď velice, ano podobala se vlastně určena k tomu, aby všeliké další jednání písemné už z předu učinila naprosto nemožné.

Tento smysl zajisté přisuzovali jim netoliko raddové královi, jichž přímo se dotýkala, ale král sám, jenž jen stěží pokrýval v sobě hněv nad opovážlivostí, upomínající jej na jeho povinnosti ke cti vlastní i tohoto království, a vytýkající mu, že v radě své a při vrchní správě zemské trpí a chová lidi horší nad nejsprostší zločince.

Nicméně král tenkráte zcela mimo svůj obyčej a proti své povaze držel své hluboké rozhorlení na uzdě a odročoval rozhodnutí, k němuž raddové jeho ovšem jej nutkali. Nechal projíti několik dní, přemýšleje o spůsobu, jak by arcibiskupa nejjistěji avšak pořadem práva pokárati mohl za tuto jeho smělost.

Tu když právě zase v poradní síni své měl kolem sebe shromážděny přední úřadníky a důvěrníky své, aby s nimi ze spolka ustanovil se na konečném opatření proti urážlivé smělosti arcibiskupově, vstoupil komorník a podal list královskému podkomoří, Sigmundu Hulerovi. Ten ihned otevřev jej nahledl do něho; nejdříve zachmuřil čelo a stiskl rty, však v nejbližším okamžení za-

jiskřil očima a už kleče před králem pokorně podával mu, co třeba nepřímo přece opět se týkalo toliko jeho.

Nový přípis z kanceláře arcibiskupovy, svědčící tenkráte královskému podkomoří. Jménem arcibiskupovým official Mikuláš Puchník a generální vikář Jan Volflín z Pomuka, vyzývali Sigmunda Hulera, aby stál před soudem jeho. Ve spise dovozovalo se, že královský podkomoří má odpovídati nejen poněvadž už dvě osoby stavu duchovního dal odpraviti na Novém městě Pražském, ale i z některých kacířských řečí a skutků, kterých se dopustil.

„Naše porada jest zbytečna," pravil král, zvolna klada list před sebou na stůl. „Jan z Jenšteina, či spíše jeho raddové mají, jak patrno, velice na spěch, aby nás předešli."

Král dále propůjčil velmi ostrých slov svému hněvu proti arcibiskupovi a ještě více proti úřadníkům jeho, Mikuláši Puchníkovi a Janu z Pomuka, jehožto jedovatost z celého půhonného spisu nepokrytě ano přímo okázale vystupovala. Za přítomnosti panovníkovy usnešeno také, aby Václav arcibiskupovi k tomuto hanopisu ani sám neodpověděl, nýbrž aby tak učinil toliko podkomoří. Ten ovšem nemeškal, užiti velmi vhodné a vítané příležitosti, aby Janu z Jenšteina vyjádřil mínění celého královského dvora. Napsal mu list, že přijímá pozvání a stane před soudem jeho, ale že za svědky přivede s sebou dvě stě kopinníkův!

Po odeslání této odpovědi do paláce arcibiskupova na Menší město Pražské král svou radu zadržel při sobě, zamýšleje prý učiniti nový a důraznější krok ve snaze, kterou za poslední doby odložil stranou z pouhých ohledův k arcibiskupovi.

„Však vidíme," pokračoval, „že Jan z Jen-

šteina této naší šetrnosti sobě valně nevšímá. Jest proti nám čím dále tím bujnější; proto musíme se postarati, aby mu ubylo ještě více tuku, než on sám březovými metlami dovede ze sebe vyhnati. Vypravíme v nejbližších dnech nové poselství do Říma a obnovíme u svatého otce svou prosbu za zřízení nového biskupství v království našem. Diécese Pražská jest příliš rozsáhlá, ukrojíme od ní kus, kde se naskytuje k tomu příležitost sama sebou."

Na to dal přečísti zprávu lékařskou, dle které stařičký opat kláštera benediktinského v Kladrubech nad Úhlavou, Racek, stižen neduhem nezhojitelným, co chvíle může rozloučiti se s tímto životem.

„S ním ukončí se řada opatův Kladrubských; krásný klášter, s městem, dvěma městýsi a 128 vesnicemi bude dosti slušným sídlem biskupským a náš milý a věrný děkan Hynek zajisté dovede tam býti dobrým biskupem. Však nesmíme otáleti, abychom nebyli předstiženi."

Návrh králův byl ovšem ode všech jeho rad s radostným přisvědčením schválen a ustanovilo se, že za tou příčinou ještě ten týden odebere se zvláštní nádherné poselství se skvostnými dary a poctami k papeži, majíc zároveň za úkol, zjednati u něho povolení milostivého léta pro země koruny české.

Král chtěl tím dokázati, že přes všechen svůj spor s arcibiskupem Pražským a jeho kanceláří nepřestává býti nejposlušnějším a nejoddanějším ctitelem stolice apoštolské a věrným křesťanem. Povolení milostivého léta doufal dosíci tím spíše, když za čest sobě tím prokázanou milerád chtěl s papežem rozděliti se o peníze, které se sejdou za prodej plnomocných odpustkův.

VI.

Starý Mikulec, poloslepý, ramenatý vrátný v domě generalního vikáře doktora Johánka na Hradčanech, měl nejpřísnější rozkaz, aby mimo nějakého posla arcibiskupova a Vyšehradského kanovníka Kojatu dnes nikoho k svému pánu nepouštěl. Závora na domovních vratech se spustila a Mikulec usedl ve své jizbě, do které jen z průjezdu jedním oknem sporé světlo vnikalo, s domácím sluhou a zároveň kuchařem Tomšem u rozviklaného špinavého stolku ke svým drahým kostkám.

Bylo po ranních obřadech v blízkém chrámu svatovítském. Na ulici beztoho nikdy hlučné dozněly poslední kroky vikářův, oltářníkův, mansionářův, žaltářníkův, bonifantův, sakristánův, zpovědníkův a jiných ještě nižších hodnostářův, kteří za kanovníky a ostatní bohatě nadané praebendisty hlavně zastávali denní bohoslužbu, a kolkolem celou svatovítskou čtvrtí zalehlo hluboké ticho. Uvnitř domu doktora Johánka bylo ještě hlubší.

Nebydlilť zde nikdo mimo vlastníka a jeho dva staré sluhy. Tito v přízemku, on v prvním poschodí. Tam, nebyl-li právě zaměstnán v kanceláři arcibiskupské, v ulici mostecké, prodléval uzamčen za několikerými dveřmi, každé z nich se zamřížovaným okénkem, které zvnitř plechovým příklopem zcela zahraditi se mohlo.

Tak od ostatního světa odloučeného nalezáme doktora Johánka i dnes. Oděn úzkou černou klerikou, v níž vypadal ještě sušší než skutečně byl, na hlavě nízkou čtyrhrannou čepičku z černého aksamitu, seděl u dlouhého zhruba tesaného stolu, jenž s postrannými policemi skorem úplně zaujímal

prostor nevelké jizby už dávno nebílené. Druhý větší kus nábytku byla v koutě podle krbu veliká dubová truhla, obepjatá třemi železnými obručemi, na nichž tolikéž hrubých zámků viselo. V oknech o malých zaprášených tabulkách ani kvítek ani ptáček; na stěně nalepené veliké archy papíru: rozmanité seznamy osob a dní, a mezi nimi na skobách nějaká část oděvu.

Zabrán do obsahu tlusté kovovými sponami opatřené knihy, jakých před ním na stole i podle něho na stolicích rozloženo bylo, co jen se jich tam vešlo, doktor Johánek byl zaměstnán prohlídkou a sestavováním svých půlletních účtův. A to byla práce, která vyžadovala mnoho času a pozornosti, aby vyšlo na jevo, vzmahá-li se jmění či neubývá-li ho?

Tvář Jana Volflína nabyla už výrazu přísné napjatosti, oči téměř napichovaly na sebe každou číslici a vyzáblé prsty s pavoučím chvatem hemžily se mezi popsanými listy.

Tu bylo nejdříve potřebí vyšetřiti, nebyl-li nájemník fary u svatého Havla ošemetný podvodník, či vyplácel-li se kapital čtrnácti kop grošův, vydaný r. 1381 papeži Urbanu VI. za osazení toho beneficia aspoň rovněž tak, jako arcijáhenství Žatecké, kteréž doktor Johánek před dvěma lety za ně vyměnil. Vyšlo na jevo, že tou proměnou dobře pochodil, poněvadž při visitacích, kteréž arcijáhen podniká, objížděje svůj obvod od fary k faře, přichází se na dosti četné a hrubé poklesky proti kázni a mravnosti a postižený rád obětuje nějaký pěkný peníz, jen aby ušel soudu a trestu. Ani soudní moc arcijáhnova v rozepřích manželských a o lichvu nevykonává se bez potěšitelné odměny.

Jsou ovšem v Čechách arcijáhenství ještě

mnohem krásnější, nežli Žatecké, ale tím časem není z tohoto žádná škoda.

Také kanovnictví u svatého Jiljí a na Vyšehradě i oltářnictví svatého Erharda a svaté Otilie v chrámu svatovítském jsou dosti slušná místa, a jedno k druhému, třeba držitel jeho nemohl je obstarávati osobně, nýbrž musil si pro ně najati jiné lidi, přece ještě poskytuje patrný užitek. Arci, kdyby bylo možno, bráti všechny požitky těchto míst, bylo by vlastnictví jejich mnohem příjemnější.

Přece doktor Johánek početím nového půlletí bude vyjednávati se svými zástupci nebo nájemníky, kdyby bylo lze, ještě nějakou kopu grošův na nich utrhnout. Vždyť konečně musejí býti rádi, že jim zůstane přece tolik z beneficí, udělených vlastně s plným požitkem někomu jinému.

I dům na Újezdě, vystavený r. 1376, dobře se vyplácí, lépe než tento na Hradčanech.

„Bylo by ovšem i zde místa dosti pro nájemníky a mohl bych konečně i své lůžko míti v této jízbě, a všechny ostatní místnosti hořejší i polovic přízemku dáti do nájmu . . . teprv vidím, že jsem velmi špatný hospodář . . . ale ne, ne, není to možno . . .! Kdyby nebylo tolik špatných lidí na světě! A já nevěřím nikomu. Přijmu někoho sem do domu, okrade mě, zavraždí mě . . . ne, ne; dost mě mrzí, že musím míti ty dva sluhy . . . Však dělí mě od nich ve dne v noci patero pevných zámků . . . a jakkoliv bych měl na jednom úplně dost, živím a platím raději dva . . . Kdyby tu v domě se mnou byl toliko jediný, snad by mu také přišla hříšná myšlenka . . . při dvou už je potřebí napřed smluvení a následuje strach, že přece jeden druhého prozradí . . . Se dvěma jsem tu jistější než s jediným!“ . . .

Tak samomluvou odchýliv se od účtův, doktor Johánek vrátil se k nim s novou horlivostí.

Ze všech úřadův a důstojenství, jichž osáhl, nejlepší ovšem jest generální vikářství. Stvrzovati podpisem a pečetí listiny, kterými někomu se propůjčuje fara, kanovnictví a tak dále, neb se dovoluje zříditi kapli, kostel, oltář neb vykonati jiný nábožný skutek, jest zaměstnání rovněž tak výnosné, jako udělovati jmenem arcibiskupovým dispensi v rozličných potřebách osob duchovních a světských, odpouštěti tresty církevní, vybírati a rozdělovati oféry a obstarávati podobné výkony vrchní správy a moci duchovní.

Proto také doktor Johánek sobě vymínil, když před třemi roky tento úřad na sebe přejímal, že v něm nechce míti žádného společníka a účastníka, jako jindy tak bývalo, že se ustanovovali generální vikářové po dvou, nýbrž, že ho bude míti v rukou sám jediný . . .

V jiné objemné knize bylo zaznamenáno, co doktor Johánek má peněz mezi lidmi na dluzích.

Tato stránka jeho činnosti má ovšem potřebí zvláštní bedlivosti. I dokonalý znalec práv a zákonův musí pilně přihlížeti k tomu, aby dlužní úpis neměl v sobě ani nejmenší skuliny, kudy dlužník s povinností svou by mohl uklouznouti. Rovněž nutno vyjednati sobě dobrý úrok a dbáti o to, aby docházel vždy napřed v pravý čas. Proto doktor Johánek nemá peněz pro každého, kdo u něho je hledá. Nejraději půjčuje na zápisy a ještě jen s dvojí zárukou zemanům, rytířům a pánům.

Těch právě má několik zcela správných. Vaněk Ječmýk na Klecanech, Kdulinec z Újezda, Martin z Koloděj, Buzek z Němčic, Štěpán z Mečichova dali mu své dvorce v zástavu a každý z nich má ještě dva dobré rukojmí. Pan Aleš Škopek z Dubé

syn nejvyššího komorníka králova měl potřebí peněz, aby hradní svou družinu mohl důstojně vypraviti k dvorským slavnostem. Doktor Johánek půjčil mu sto hřiven na přímluvu a rukojemství pana Bohuslava z Krasikova. Výborné úroky! A nebezpečí žádné. Neboť čeští páni dbají na panskou čest! To jest nejlepší jejich vlastnost! . . . Takovým dlužníkům jest radost půjčovati, kteří vesele utrácejí a hrdě platí . . .

Oučty Pražského místopurkrabího, Jana Psíka ze Studeněvsi, po učiněném upomínání také jsou v pořádku . . . v tom na domovních dveřích u schodův ozvalo se silné zaklepání kovovou paličkou. Doktor Johánek sebou trhl, rychle zavřel všechny knihy a s mrzutou tváří spěchal ke vchodu.

Otevřev před sebou troje na zámek zamčené dvéře prošel třemi úplně prázdnými jizbami drobným krokem až kde zvenčí už hučel Mikulcův hlas. Však pro úplnou jistotu ještě třeba nahlednouti otvorem ve dveřích.

Ano, jest to on! A v nejbližším okamžení už opět zamkly se dveře za Vyšehradským kanovníkem, Ludvíkem Kojatou z Kolešovic, mužem prostředního věku a urostlého otylého těla, které stěží směstnávalo se v černém rouchu. Nepromluviv ani slova, doktor Johánek uvedl hosta svého týmiž jizbami, jichžto dvéře za sebou opět opatrně pozamýkal, do své pisárny. Tam těsně k němu přisednuv pološeptem pravil:

„Dal jsem vás zavolati, abych vám svěřil úkol velmi důležitý. Myslím, že jste sobě dobře vědom, čím mně povinnován jste. Kdyby nebylo mne, nebyl byste kanovníkem na Vyšehradě, nýbrž vězněm v kruté kázni arcibiskupově. Ale to nechci vám dnes všechno připomínati, abyste mi proto snad byl vděčen; chci jen, abyste chytře a šťastně

provedl službu, za kterou budete sám štědře obdarován.“

Kojata při prvních slovích, jež tu zaslechl, nepokojně pohnul sebou a zachmuřil zrak. Však při obratu, jakýž řeč doktora Johánka vzala, náhle vyjasnila se veliká růměnná jeho tvář a hřmotné tělo nutilo se k úklonu před generalním vikářem, jenž už tolikrát milosrdenství nad ním prokázal. Když pak doktor Johánek ještě připomenul, že věc, kterou mu odevzdá, musí se vyříditi rychle a v největší tajnosti, Vyšehradský kanovník s pokorným posuňkem ujišťoval svého ochrance a dobrodince, že jest ochoten podniknouti té chvíle všechno, cokoliv mu uloží.

„Vydáte se té hodiny na cestu do Kladrub a mým jménem nařídíte mnichům, aby žádného cizince do kláštera nepouštěli, pokud opat Racek žije. Vy pak tam zůstanete až do jeho úmrtí, které za nedlouho nadejde, a budete bdíti nad tím, aby zpráva o něm nepronikla zdmi klášterními do světa, pokud mnichové nezvolí ze sebe opata nového. Po bezpečném poslu dáte toliko mně o smrti starého a o zvolení nového opata věděti. Dobře-li tuto úlohu vykonáte, dostanete ode mne tolik, co obnáší jednoroční váš důchod na Vyšehradě. Vaší-li vinou věc tato se pokazí . . .“

„Poručte mi,“ přerušil Kojata jeho řeč, „abych se vrhl střemhlav s Vyšehradské skály do Vltavy, uvedeli král Václav na Kladruby svého biskupa, udělám to. Rozumím všemu, oč tu jde. Spolehněte se na mne!“ . . .

Ještě maličko s ním promluviv, jak to nastrojiti, aby za nového opata Kladrubského byl zvolen mnich Olen, do něhož jest nadíti se, že hodnost na sebe opravdu přijme a za žádnou cenu od ní neustoupí, doktor Johánek milostivě

jej propustil. Přikázal ještě ve dveřích, aby bez prodlení a nezmiňuje se o tom nikomu ani slovem opustil Prahu...

Sám vrátil se k svým účtům. Ale sedě nad otevřenou knihou, v níž z peněžních obchodův jeho jevil se zajisté velmi potěšitelný užitek, zamyslil se. Nejraději byl by si zajel do Kladrub sám, ale není to možno. Vzešel by z toho předčasný zbytečný poplach a vše bylo by zkaženo. Když pak bylo potřebí, vypraviti tam za sebe osobu jinou, nikdo nebyl k tomu způsobilejší, než Kojata.

Ovšem prapodivný člověk! Dobrodruh až do krajnosti; ale kde třeba trochu více čipernosti, takoví lidé jsou nejlepší. Kdo pak jiný by to dokázal jako on, když chodívaje hráti v kostky na Staré město do domů Hensla Glasera a Markéty Pletlové, obehrán tam někdy o všechen oděv svůj času ovšem nočního navrátil se nahý až do domu své přítelkyně na Vyšehradě? Rychtář Novoměstský jej v tom stavu sice už dvakrát honil jako tuláka; ale přece posud ani jednou nechytil. Kojata spasil se útěkem úzkými uličkami do svého domu pod svatým Apolinářem, kde veselá společnost mužských a ženských jej uvítala s jásotem!

Při visitaci pak bylo lze propustiti jej z obžaloby, když zvoník jeho kostela o něm dosvědčil, že nepřechovává ony ženštiny ve svém domě sám, nýbrž že dům svůj dal v nájem jakési ženě Nětce a ta prý řečenou neplechu u sebe chová; ale když prý on, Kojata, do svého domu přijde, tož prý ty zlopověstné ženštiny ze strachu před ním se rozutíkají.

Tyto jeho veselé kousky pobavily tenkráte celou Pražskou společnost. Už hůře to s ním vypadalo, když sběhly se na něho u konsistoře žaloby, že ještě jako farář u sv. Jana v Podskalí

nechával chudých nepohřbených o několik dní déle než řádem ustanoveno, až prý se někdo nad ubohým nebožtíkem smiloval a buď sám všechny útraty pohřbu zapravil, nebo mezi dobrými lidmi potřebných peněz k tomu sebral. Rovněž nemohl doktor Johánek míti jej omluvena, že zůstavoval umírajících bez zaopatření svátostmi, nemohli-li mu zaplatiti.

Ani v tom nechválil ho, že co farář nebydlil na své faře, nýbrž ve vlastním domě, a nechal ji tak beze vší potřebné správky, že silná vichřice ji pobořila. Tu pak on přišed, dal ji rozebrati docela, prodal stavivo a zanechal na zbořeništi jen několik poloshnilých trámův a prken, kteréž lidé znenáhla si odnesli domů jako palivo . . .

Toť byly naskrze skutky, kterými Ludvík Kojata jako farář u svatého Jana v Podskalí dával veliké veřejné pohoršení; ale v podstatnějších věcech, zejmena co se dotýče oněch ženštin, nebyl prý ani o vlas horší, než na příklad Bartoloměj farář Týnský, než Prokop farář u svatého Linharta, než Matěj farář u svatého Jana na Zábradlí, než Petr farář od svatého Ondřeje, Jan Kobyla farář u svatého Martina ve zdi, Mikuláš farář u svatého Kříže a drahně jiných farářův Pražských. Od té doby pak, co se stal kanovníkem na Vyšehradě, není prý na něho už vůbec nic zlého slyšeti . . .

Tak v rychlosti probíraje se životem svého důvěrníka a posla v záležitosti kláštera Kladrubského a už opět nahlédaje v číslice, doktor Johánek znova byl vyrušen, nejdříve neobyčejně silným hlukem dole v domě a hned na to opětným mocným dorážením na dveře u hořejších schodův.

Posel od arcibiskupa by přece nedělal takový hlomoz, a nikoho jiného, když Kojata už odešel, Mikulec nemá vpouštěti do domu. Doktor Johánek

nechtěl se hnouti od stolku, když nové bušení klepadlem tak jej popudilo, že pln hněvu vyběhl a ani dříve nenahlédnuv okénkem kvapně otevřel dvéře, aby svého vrátného za tuto výtržnost náležitě vyplísnil. Však tu jakoby jazyk náhle mu byl zkameněl! Vedlé vrátného stála tu ženština asi třicítiletá, v chudobném ano nuzném oděvu vesnickém nebo maloměstském, s utrápenou, ale patrně rozčilenou tváří.

„Mermomocí nechce se dáti odbyti;“ oznamuje Mikulec, „jest prý z Pomuka.“

Doktor Johánek pohleděl na ni spěšně ještě jednou a zachvěl se v hlubinách své mysli. Však když ona stále mlčíc zimničním zrakem před sebe patřila, spěchal zbaviti se jí přísně vele Mikulcovi:

„Vezmi ji za ruku a vyveď ji z domu. Nějaká podvodnice!“

A už ustupoval zpět, aby před sebou přirazil dvéře.

Než v tom okamžení ženština jako nějaká litice vrhla se na něho, křečovitě zafala prsty své pravice do jeho ramene, že sebou ani nehnul a sípavým téměř zoufalým hlasem zvolala:

„Jene Volfíne! Mě kážeš vyhnati z tvého domu? Mě opovažuješ se nazvati podvodnicí?! Ráda věřím, že už dávno jsi zapomněl na Lucku, jako i na jiné lidi, k nimž jsi měl svaté povinnosti, ale jež jsi hanebně, nesvědomitě opustil. Chceš, abych hlásala po Praze na veřejných ulicích, kdo z nás dvou jest podvodník, nebo promluvíme spolu mezi čtyrma očima? Co jest ti milejší?“ A zabodla do jeho tváře své oči, že sklopil své k zemi.

Mikulec snažil se vysvoboditi svého pána z rukou neznámé a jak se mu zdálo, velmi nebezpečné ženštiny.

Však ona jednou rukou stále držíc Johánka, druhou vztýčila proti starci a pravila:

„Nepleťte se do toho, co my dva spolu máme vyjednati. Raději odejděte, abyste toho ani neslyšel; váš pán bude vám za to velice vděčen.“

„Odstup, Mikulci,“ vzpamatovav se pravil k němu doktor Johánek. „Přece vidíš, že osoba, kterou jsi ke mně vpustil, jest zlým duchem posedlá! Nebe poslalo ji ke mně, abych ho z ní vyhnal. Odstup rychle, odstup a neukazuj se, až tě zavolám.“

A cítě se tím okamžením propuštěna z ženské ruky zavrávoral přes práh zpět do první jizby. Ženská držíc dveře vešla za ním.

„Máš pravdu, Jene Volflíne,“ pravila, jsouc s ním v prázdné světnici samotna, „jsem posedlá zlým duchem; ale ten zlý duch jsi ty!... Neviděli jsme se už teď úplných dvanáct let, od oné doby, co jsi přijal na sebe kněžství ... Byl to snad nejšpatnější kousek v tvém životě ... Já aspoň neznám horšího ... Neboť tím dnem přesvědčila jsem se, že všechny tvé dávné sliby byly pouhá lež, že jsi mě oklamal, že jsi mě i své dítě opustil!... Ondřej už jest veliký chlapec, bude mu teď čtrnáct let ... přivedla jsem ho s sebou do Prahy, aby se tu živil. Co ze mne ještě dále bude, sama nevím ... Pokud žila tvá ubohá dobrá matka, na kterou jsi také zapomněl, když jsi se tady stal velikým a bohatým pánem, bydlili jsme u ní a žili s ní z posledního peníze, jenž jí po tvém otci zůstal ... Zemřela chuďas minulý měsíc více hořem nad tvým nevděčným kamenným srdcem, než ze strachu před žebrotou! Její domek vzali si věřitelé a mě i s dítětem obec vyhnala do světa, abychom prý si šli hledati

tebe . . . Nuže, našli jsme tě! Tu jsem. Co ty, můj zlý duchu, hodláš nyní s námi učiniti?!...“

Doktor Johánek, spočátku hrozným překvapením všecek zmaten, byl rád, že Lucka sama tak dlouho mluví. Nabyl opět klidnější mysli a když skončila, on jednou rukou podpíraje se o okno pravil hlasem, jehožto chvění zadržoval:

„Jsem rád, Lucko, že jsi konečně přišla sama, a nepokládám ti za zlé, že nevidíš na světě nic jiného než sebe. Takový jsem před šestnácti léty ovšem také ještě byl. Však od té doby, což se tu stalo!! Veřejný život porval mě do svého proudu a určil mi úkol, který vymáhá všechno mé myšlení a cítění. Tomu ty ovšem nemůžeš rozuměti, také nebožka matka má, na kterou jsem vždy se synovskou láskou vzpomínal, asi sotva pomýšlela o tom, ale mě musí to omluviti, abysi mně nečinila tak trpké výčitky. Vyšším všeobecným účelům musil jsem obětovati blaho své, spokojenost svou. Bohužel že zároveň vaši. Život ve větších rozměrech nedbá na osud jednotlivce. Za vámi do Pomuka jsem nemohl, těším se, že jste přišli za mnou. Kéž byste byli přišli dříve! Leč milerád chci nahraditi a napraviti, co za nynějších mých poměrův možno jest. O čem mezi námi dvěma byla řeč, nežli jsem po dlouhém přemýšlení a po těžkých rozpacích přijal na sebe svěcení kněžské, Lucko sama přiznáš, už nikdy není možno. To nezměníš ani ty ani já, a kdybychom sebe více sobě toho přáli . . . Nezbývá než postarati se o vaše živobytí. A to udělám. Ovšem musím tě prositi abysi mi tu starost nestěžovala. Pro počátek jde o to, abysi se zde v Praze v tiché a pořádné domácnosti usadila a také sama se upokojila, neboť vidím, že jsi až chorobně rozčilena. A . . Ondřej . . . aby hned se dostal do nějakého zaměstnání, do

služby jeho věku přiměřené. Po některém čase uvidíme, co by zde bylo pro tebe i pro něho ještě lepšího. Chci udělati všechno, abyste měli dobré a pokojné živobytí. Více na mně prosím, vzhledem k mému stavu, nežádej, nechceš-li, abychom byli všichni dohromady nešťastni“ . . .

Na takovou odpověď Lucka nebyla připravena. Mírná slova doktora Johánka, k němuž ovšem neprojevila ani nejmenší šetrnosti, už zpoly ji odzbrojila.

Dcera Norimberského potulného kramáře, který nejraději do Čech zajížděl a zde také u starého známého, Jana Volflína z Pomuku se zastavoval, snila ovšem druhdy sen krásné budoucnosti. Viděla se v Praze, o kteréž tolik krásného slýchala vypravovati, jako choť vznešeného a bohatého muže. To bylo v první době lásky, ku kteréž její mladost a krása roznítily mladého Jana Volflína. Nejvyšší písař kanceláře a příslušník dvora arcibiskupa Jana Očka tenkráte ještě častěji zavítával k svým rodičům do Pomuka, pyšně se svou velkoměstskou důstojností před dobromyslnými sousedy českého městečka. Tam setkala se s ním poprvé, tam v domě otcovském vídal se s ní dále častěji a když malý Ondřej veřejně projevil důvěrný jejich svazek, utěšoval ji slibem, že už brzy vezme ji k sobě do Prahy . . . Zapomněl. Krásný sen její dávno zanikl v slzách a v bídě. Zapomněla na něj sama a chytá se pomocného stebla, kteréž původce jejího neštěstí jí podává. Jan Volflín chce jí i jejímu dítěti zjednati živobytí. Více už na něm nežádá, nemůže žádati. Proto tiší se v ní hněv, jímž překypovalo její srdce i její ústa, když překročila prah tohoto domu. A když doktor Johánek, vida na ni šťastný, umírňující účinek svých slov, pospíšil pojistiti si od ní úplný pokoj a podal

jí hrst zlatých peněz, aby prý pro první chvíli měla se synem v Praze býti z čeho živa, mlčky přijala dar, skorem litujíc, že před chvílí užila slov tak příkrých.

Doktoru Johánkovi se ulehčilo. Nenadál se, že tak rychle a dobře vyvázne z veliké bouře, která jej překvapila. Hrst zlatých peněz jest sice veliká ztráta, ale tím kovem ukoval jazyk, jehožto zvuk hrozil spůsobiti mu veliké nepříjemnosti. Však to jest poslední škoda, kterouž pyká za přenáhlenost své mladosti! Skrocenou tygřici třeba ještě uvázat na řetěz.

Vyzval Lucku, aby chvíli zde počkala, a za krátko se vrátil ze své písárny s lístkem popsaného papíru.

„Nežli ti odevzdám tento list, na kterém další bezstarostný život tvůj i tvého syna závisí," pravil potřásaje před ní papírem, „slib mi při spasení své duše, že Ondřejovi nevyzradíš, že jsi mě našla. Jen jako neznámý cizí člověk mohu se o vás oba postarati."

Váhala. Na tváři její prokmitla stopa vnitřního boje.

„On ví, proč jsme sem přišli. Čeká na ulici nedaleko odtud. Slyšel, že zde bydlíš ..." bázlivě namítala.

„To všechno nic neznačí!" zakřikl ji. „Ty mu řekneš zcela určitě, že jsi mě nenašla, co o mně slyšel, že všechno se týká jiné osoby, než která tu bydlí a která vás obou se ujala. On ti uvěří, musí ti uvěřit!..."

„... Ale vždyť jest přece tvým synem. Což ho nechceš nikdy ani spatřit a poznat?..." tesknným bolestným hlasem ozvala se Lucka.

„Poznám ho a budu ho vídat velmi často," odvětil chlácholivě; „ale jemu prospěju více, když

mu zůstanu neznámým... Slib, že o mně i k němu i ke každému v tomto městě zachováš věčné mlčení."

„Slibuju při spáse své duše," zašeptala chvějícími se rty.

„Pamatuj!" pravil přísně, „že na zrušení takového slibu jest nejtěžší kletba."

„A ty věz," odvětila ona, vztýčivši se před ním, „že jsou také kletby, které v tvých knihách ještě zapsány nejsou!"

„Tu vezmi už ten list!" pobídl ji, uleknuv se nového vyšlehnutí její divokosti. „On ti zjedná vstup do domu zde poznamenaného. Dostav se tam nazejtří ráno i s chlapcem a přihlas se u představené toho ústavu. Tam se uvidíme."

A už otevřel před ní dvéře, vedoucí na schody. Vyšla. Sestupujíc na dvůr čtla, že má přijíti zejtra k bekyním Freibergerovým v ulici za starým trhem uhelným. Nevěděla, co si má při tom myslit. Toho slova neslyšela posud ještě nikdy.

Vida ji kráčeti průjezdem ke vratům tiše a téměř pokorně, Mikulec převrhl stolici, až kostky právě jím vyklopené se rozletěly po zemi a spěchal jí otevřít. Nepromluvila ani slova a vyšla na ulici.

„Hle, hle!" pomyslil u sebe Mikulec, zakládaje závoru, „jak náš pán umí zlé duchy vyhánět. Sem přišla jako dračice a odchází jako učiněný beránek. Rád bych věděl, jak ji skrotil. Takový učený pán přece jest zcela něco jiného než našinec. Vím, kdyby se mu někdy zachtělo hráti v kostky, že mu bude napořád padati dvanáct; já nemohu se zmoci ani na osm a Tomeš přece není chytřejší než já. Ale to je to," dodal bručе do sebe, „Tomeš má větší štěstí, a to jest lepší než rozum..."

V tom zaslechl své jméno zazníti na schodech

k pánovým pokojům. Spěchal tam. Doktor Johánek stál na nejnižším schodu.

„Zejtra můžeš jíti, kam chceš," vzkřikl zlostně na starce, uklánějícího se před ním, „nemohu tě potřebovati. Každou holotu mi pustíš do domu a přivedeš mi ji až na krk. Hned po ránu ať se mi vyklidíš z domu. Tomeš bude zatím také vrátným."

A ani nevyčkav, až Mikulec z překvapení by trochu se sebral a za milost prosil, kvapně zmizel nahoře.

„Teď už vím, proč mi kostky pořáde ukazovaly sedm!" zahořekoval Mikulec, vrávoraje do své jizby, kde Tomeš všechno slyšel, co pán právě byl řekl. „Sedmička byla od jaktěživa mé nešťastné číslo... Ale což já mohu za to, že pán má s takovou holotou známosti?... Ostatně," připojil trpce, sedaje obkročmo proti Tomšovi na lavici, „ostatně se mi zdá, že umí vyháněti netoliko zlé duchy ale i dobré."

Bylo po hře. Tomeš shrábl několik penízův a těšil Mikulce, že pán do rána zase se udobří a jej ve své službě dále ponechá.

„Mohl by mě nyní prosit, abych zůstal, nezůstanu," rozhodným hlasem odvětil Mikulec. „Už dávno vybízí mě žalářník v rychtě Staroměstské, abych vstoupil k němu za pomocníka. Mám býti tady jako v žaláři nebo tam? Zejtra se tam přestěhuju..."

Tím časem doktor Johánek v prvním poschodí mnul sobě ruce spokojeností.

„Dobře, že oba přišli do Prahy," pravil sám u sebe, přecházeje po pisárně ouzkou uličkou mezi stolem a okny. „Venku v Pomuku nebo všude jinde byli by mně mohli více uškoditi. Tu vlezli sami do pasti. Ji pohřbím za živa v domě bekyň.

Že odtamtud nikdy více nevyjde, za to ručí mi mistryně a náš církevní zákonník. Chlapce od ní odtrhnu, to bude první veliká výhoda, a dám ho do učení ke katu na rychtě Staroměstské. Geunher mi to musí opatřit. A tak Ondřej bude odloučen netoliko od Lucky ale i od celého světa, tedy vlastně také mrtev ... A moje minulost nemajíc už žádného svědka, jest čistší než byla potud!“

Takto rozveselen, doktor Johánek otevřel velikou truhlu vedle kamen, aby tam zpět uložil své nejdůležitější knihy. Třpytná záře zlata a stříbra vystoupila od hlubokého dna a odrazila se od jeho suché sežloutlé tváře. Oko jeho ponořilo se do ní se zanícením a ssálo z ní rozkoš pro prázdnou duši ...

Na odpolední poradě, ku kteréž arcibiskup za chvíli jej povolal schválním poslem, nemohl jinak než raditi Janu z Jenšteina co nejdůrazněji, když už byl zahájil boj proti králi a jeho dvoru, aby v něm rychle a odhodlaně pokračoval. „Nepřátelé naši musejí se přesvědčiti,“ pravil, jsa s arcibiskupem v kanceláři samoten, „že jsme si vědomi své síly i svého práva. Nejmenší couvnutí, každá povolnost, ano i nějaké vyjednávání v této chvíli bylo by s naší strany velikou chybou.“

„A co tedy mi radíš?“ tázal se arcibiskup svého důvěrného přítele.

„Nezbývá, než vydati kletbu!“ odvětil doktor Johánek. „Ovšem, nejlépe by bylo hned na samého krále. Však vidím, že i na to dojde. Zatím začneme s jeho podkomořím. Z rány, která stihne Sigmunda Hulera, Václav zajisté sám ucítí a ponese hlavní část!“

Po krátkém a slabém odporu arcibiskup přijal radu svého generalního vikáře, jenž bez meškání sepsal těžkou církevní kletbu na královského

podkomoří, vyznamenávaje v ní zejmena všechny strašné účinky její.

Kdekoliv zatvrzelec od teďka zdržovati se bude, tam že chrámy musejí se zavříti, tam že nesmí se ani zvonit, ani mše sloužit, ani křtít, ani oddávati, ani poslední pomazání udělovat, ani pochovávat, tam vůbec všechen kostelní a křesťanský život se zastavuje. A kdo by proti tomu přečinil, že bude stižen kletbou podobnou, aby všichni v celém království seznali, kam vede neposlušnost a vzdor proti vrchnosti duchovní. Zároveň ustanovovala kletba, že všechna města královská v Čechách se propouštějí z přísahy poslušnosti a věrnosti, kterouž byla učinila podkomořímu, Sigmundu Hulerovi.

Když listina byla dohotovena a arcibiskupem znova schválena, doktor Johánek kázal do poradní síně zavolati Mikuláše Puchníka z Černic, arcibiskupského officiala, spolu faráře u svatého Mikuláše na Starém Městě a kanovníka Pražského, a dal ji od něho potvrditi.

Nazejtří ráno pak, dříve nežli se odebral do domu bekyň Freibergerových v ulici za starým trhem uhelným, aby tam co vrchní dozorce a velitel tohoto ústavu Lucku do tuhé kázně usadil a Ondřeje od ní na vždy odtrhl, dal zaslati kletbu do kanceláře královské a vyvěsiti ji v opisech po dveřích všech kaplí a kostelův Pražských...

Teprv odpoledne toho dne bylo mu úplně volno. Spokojeně odpočíval v své ložnici od včerejšího a dnešního trudu v lenošce u okna, oslněn paprsky sklánějícího se slunce. Na všechny strany dařila se práce. Lucka sice byla poněkud překvapena, vidouc se vřaděna do sboru jakýchsi jeptišek, většinou už hezky přistárlých, a plakala, když se loučila se svým Ondřejem, aby se k roz-

kazu přísné mistryně odebrala do své komůrky na modlitby; ale doktor Johánek nezůstavil jí mnoho času k řečem. Připomenuv jí, aby sobě bezvýminečnou poslušností hleděla zasloužiti dobrodiní, jež tento posvátný dům jí poskytuje, pokynul chlapci, jenž od matky své s těžkým srdcem se odtrhl, aby jej následoval. Zavedl jej nejdříve k svému příteli Geunherovi, jenž co konšel měl dozor nad rychtou Staroměstskou. Ten poručil zavolati kata, dal mu jej do bytu, do moci a do učení, připomenuv, aby sobě sem přicházel pro odměnu, kterou mu Geunher hojně vypláceti chce, bude-li Ondřej u něho prospívati...

„Neračiž Vaše Milost míti ani nejmenší starosti," odvětil kat, „jak zde toho chlapce poprvé vidím, ten ani brvou nehne, až poprvé hodí lotrovi oprátku na krk, ani kdyby to byl vlastní jeho otec!"...

„Čím dříve bude otužen," pochvalně doktor Johánek ještě nyní o samotě přikyvuje k těm slovům, „tím dříve zapomene na matku . . . Král jest uveden do největších rozpaků," rozumoval spokojeně dále, „a nechce-li se dočkati, aby polovice této země vzchopila se proti němu, musí podrobiti se arcibiskupovi, totiž nám, a požádati za mír či vlastně za milost . . . Z jeho Kladrubského biskupství, jež by stenčilo důchody netoliko arcibiskupovy ale i moje, najisto nebude nic. Ludvík Kojata stojí na stráži, jakmile odletí duše Rackova, aby nový opat nám věrně oddaný byl zvolen. Toho pak král neseženе s místa, kdyby třebas celé své království proti němu ve zbroji vedl. Jediný prst arcibiskupův vyzdvižený jmenem Říma, vyrazí mu zbraň z ruky . . . V této zemi budeme páni my!"

Touto blaživou myšlénkou ještě se bavil, když

večerní šero kolem něho se rozpřádalo. Probral se z libého dumání, až když Tomeš, od rána zároveň vrátný a tedy jediný sluha v jeho domě, zaklepal u schodův, nesa pánu svému skrovnou večeři.

„Nemám hlad!“ doktor Johánek odbyl jej ode dveří, boje se pustiti jej k sobě, když nikdo jiný v domě není.

Ulehl lačný.

VII.

Matěj z Janova, muž postavy vážné a věku již valně pokročilého, jak svědčilo vysoké, mnohými vráskami zbrázděné čelo a šíje přikloněná, prodléval už déle než měsíc na tvrzi Všenorské však přítomnost jeho neuvedla žádného většího ruchu do tamějšího života, jenž vždy klidný a tichý po odchodu Zdenčině jen ještě více se stišil.

Učený mistr přijal pozvání Klukovo beztoho jen s výslovnou podmínkou, že na Všenorech bude moci ponořiti se do svých myšlenek a knih, aniž by se mu pokládalo za porušování povinných zřetelův k milým hostitelům, když více času ztráví na samotě než mezi nimi. Bydlil ve veliké hostinské síni právě nad tou, kterou obýval rytíř, a málo kdy sestupoval do prvního poschodí ke společnému jídlu, ještě řídčeji až dolů na nádvoří, nikdy branou dolů do podhradí.

Když pak přece zavítal pod večer do rytířovy síně v malý kruh rodinný, zdálo se potom po několik dní všem, že tam po něm zůstala světlá líbezná záře. Veškeré chování jeho bylo nade vše pomyšlení jemné a ušlechtilé, pohled jeho pln lahody a dobroty, každé slovo jeho znělo

jako nějaké zjevení útěchy a spásy. Býti ve společnosti jeho znamenalo užiti posvěcení.

Tak jako on žili a jednali asi první apoštolé velikého mistra Nazaretského. Bible také byla mu nejvyšší, nejdražší knihou. Dle ní byl by rád zařídil život všech křesťanův. Porovnával, v čem by bylo potřebí nápravy a spisoval o tom výklady plné srdečného povzbuzování a hlubokého přesvědčení . . .

Rytíř Kluk pak pokládal se za velice šťastna a vyznamenána, že vzácný host na jeho tvrzi spisuje nové své dílo o svátosti oltářní po česku. Ať úřadníci konsistoře arcibiskupovy a zejmena doktor Johánek, jenž v posavadních latinských spisech mistra Pařížského troufali sobě vyznamenati některé bludné ano i zpoly kacířské myšlénky, sobě přečtou, jak znamenitě se hodí jazyk český k přesnému vyjádření nejvznešenějších pomyslův a pravd, i ať skloní své čelo před mužem, který nadšen pravým duchem božím a kráčeje stezkou světla nebeského velebné pomysly své odívá rouchem jazyka českého, aby veda lidi k dokonalosti zároveň povznesl slávu svého národa!

Na tento nový český spis Matěje z Janova rytíř Všenorský jest zvláště hrd a naděje se od něho i blahého účinku na jiné mistry a učence české, aby zanechajíce mrtvé a cizí latiny psali také živým jazykem mateřským . . .

Nebylo-li pak po několik dní viděti milovaného hosta, tož jen tím více stýskalo se všem po Zdence.

Ani starý rytíř nebyl by sobě pomyslil, že srdce jeho tak se roztesknì po ní. Bolestně pohřešoval její přítomnost. Jindy buď doma pilně zaměstnán starostmi hospodářskými, buď po lesích daleko objížděje, také třeba za celý den nespatřil

dceru mimo tu kratičkou chvilku, co shromáždili se u jídla; ale přece stále měl milý pocit, že dlí mu na blízku. Nyní cítil prázdnotu ve všech síních a komorách své tvrze, ano i v dalekém lese, kam ona jaktěživa ani nevstoupila.

Paní Ursula bloudila po odjezdu Zdenčině chodbami a nádvořím, nemohouc dlíti v jizbách, kde vše dvojnásob připomínalo jí ztrátu předrahé schovanky.

A panoš? . . . Ten neměl jiné snahy, než jakby co nejdříve se dostal do Prahy, která, ač s vysokého hřebene nad vinicí co den několikrát pohlížel na její věže, přece zdála se mu nezměrně vzdálena, skrývajíc v svém lůně nejvyšší blaho jeho mladého života. Proto také už před čtrnácti dny po schvalním poslovi poslal list domů na Trocnov, snažně žádaje otce za svolení a pomoc, aby přestoupil do služeb dvorských. Přiložil malé psaníčko pro matku, aby se za něho u otce přimluvila, poněvadž na vyplnění této prosby závisí spokojenost a štěstí jeho srdce.

Starý Trocnovský kroutil hlavou nad tím překvapením a poslal synův list Janu Klukovi, ví-li o tom oumyslu Jeníkově a schvaluje-li ho, nebo jest-li to vše, jak on se domnívá, pouhý výbuch mladické těkavosti.

Všenorský rytíř několik dní nezmínil se nikomu ani slovem, o čem se dověděl teprv dalekou oklikou na Trocnov. Zamrzelo ho, že Jeník za jeho zády pospíchá odtud, nemaje věru ani nejmenší příčiny, tajiti se před ním se záměry, pnoucími se nad tichou krajinu zdejší. Chceli do služby na dvoře královském, Jan Kluk zajisté by mu k tomu pomohl ještě spíše než jeho vlastní otec, a také může lépe posoudit, jest-li k ní už dokonale připraven. Proto byl by se nadál více upřím-

nosti do jinocha, jemuž od prvního okamžení jeho příchodu sem prokazoval největší laskavost a který také až posud veškerým chováním svým dával na jevo, že sobě této přízně velice váží.

Právě z tohoto posledního důvodu Jan Kluk ještě neukvapil se svým úsudkem o tajném oumyslu panošově, nýbrž poněkud bedlivěji pozoroval jej, ano po celý den takřka ani nespustil s očí. Viděl, že všechny své povinnosti ve službě hradní a při cvičení zbrojné družiny vykonává ještě mnohem pečlivěji a správněji, než dříve; ale při tom, jakoby bylo ubylo někdejší jeho veselosti. Místo jarých a žertovných písní buď tiché zadumání nebo nějaký smutný popěvek.

Také se mu zdálo, že Jeník nyní častěji než jindy mluvívá s Ursulou, ba několikrát už spatřil jej, an vychází z její komnaty.

Při nejbližší příležitosti po obědě ve své síni sdělil sestře tato svá pozorování, ovšem ještě chovaje pro sebe, čeho se byl dověděl od starého Trocnovského. Tázal se jí, neví-li ona, proč Jeník poslední dobou tak se změnil?

„Byla jsem také tak slepá, jako ty, milý bratře," odvětila s úsměvem. „My staří už jsme dávno zapomněli, bez čeho mladost by ani nebyla pravou mladostí. Mně také teprv podvečer před svým odjezdem do Prahy Zdenka musila říci, proč tak těžce odtud se loučí, jinak bych snad po tuto chvíli ještě nevěděla, že mezi ní a Jeníkem vzplanula láska! Bůh žehnej těm dvěma dobrým srdcím!" dodala, sepjavši ruce a vroucně pozdvihnuvši oči k nebesům. A opět k němu obrácena: „Už po několik dní jsem se chystala, že ti všechno vyjevím!"

„Tedy v tom to vězí?" vážně pokyvoval hlavou rytíř. „Nebyli jsme dosti opatrni, milá sestro,

když jsme přijímali Jeníka k nám. Zapomněli jsme, že naše Zdenka doroste a že . . .“

„Ale milý bratře, jáť stále přemýšlím, dočkáme-li se toho blaženého dne, když náš vysoce ctěný mistr svým svatým slovem i tento krásný svazek upevní k radosti nás všech . . .“ A slzy skropily její ubledlé tváře.

„No, no, jen pomalu, pomalu,“ zvolal Jan Kluk. „Jeník musí ještě dlouho míti na starosti něco zcela jiného, nežli ženitbu! . . . Až k tomu bude opravdu čas, nebudu ostatně proti tomu. On jest statný jinoch, v každém ohledu dle mého srdce. Že pospíchá do Prahy, už se nedivím, také jsem přesvědčen, že na dvoře královském není nyní spůsobilejší panoše, než jaký on jest; ale možná, že Zdenka už se vrátí domů, než on se tam dostane, a pak snad by chtěl zase odtamtud sem . . . Ne, ne, jeho rytířská služba se nesmí říditi dle ženských očí . . . Jako bývalo za našich časův, tak to musí zůstat i při mladém pokolení, nemá-li v zemi býti zle . . . Nejdříve a ve všem vlasť, a pak teprv my! . . .“

Rozmlouvali spolu ještě chvíli o Zdence, kterou beztoho oba po všechen čas na mysli měli, když tu chvatně do síně vrazil Jeník, oznamuje všecek vzrušen, že právě zahledl s náspu v lese nad hořejší brankou několik ozbrojených chlapův plížiti se od jednoho kmene k druhému!

Rytíř sotva že se vzchopil, aby se stěny strhl přílbu a krunýř, když tu s hlásky už mocně zazněl třepetavý zvuk trubky na poplach a zároveň zmatený pokřik hrubých hlasův rozlehl se tvrzí. Jan Kluk kvapně připjal meč a za panošem spěchal na dvůr, kde už pacholci a zbrojnoši s palcaty, meči a luky se rovnali do řady.

Z lesa za malou brankou vyrazil děsný ryk

a když rytíř vytasiv pádný meč se svým zbrojným lidem přispíšil na násyp, už tu za hrazením spatřil tolik pěších všelijak ustrojených a ozbrojených chlapův, že pokraj lesa jimi se začernal. V čele jejich rozháněl se dlouhým mečem statný muž, všecek ve zbroji rytířské se spuštěným hledím; několikráte pohrozil ke tvrzi a už spěšně měřil k brance. Část chlapův za ním se zdviženými řebříky, s napřaženými motykami, sekerami a hrubými sochory, kdežto ostatní meči, luky a ratišti ozbrojeni spustili se řadou níže po hradišti, aby obklíčili hrazení.

Rytíř viděl, že jest přepaden mocí jistě čtvernásob tak silnou, jakou sám měl při sobě na tvrzi. Poručil panošovi, aby s několika muži bránil tvrz proti těm lotrům, kteří se rozprchli kolem; sám s ostatní čeledí stanul na náspu, pod nímž proti dřevěnému hrazení už zasadila se hlavní moc nepřátelská. Motyky a sekery těžkými ranami bušily do spodních koncův vysokých jehel, kdežto vrcholky přikloněných řebříkův už málo vyčnívaly přes hořejší ostří jejich k samým nohám rytířovým.

Nebezpečí bylo veliké; přesila nepřátel úžasná. S hlásky zněla trubka bez přestání, svolávajíc ke tvrzi pomoc z dolních chalup i z okolí, až kam její hlas při úplném bezvětří proniknouti mohl. Rytíř též spustiv hledí, měl největší péči o to, aby po řebříku žádný z útočníkův nedostal se nahoru. To ovšem by byla bývala snadná práce, kdyby jen byl mohl podržeti všechno své mužstvo u sebe. Ale tak, odevzdav sbor Jeníkovi, aby odrážel zlosyny od dolní části tvrze, a poručiv ještě některým, kteří u něho pozůstali, aby metali šípy proti podbiječům hradby, byl jen s pěti nejsilnějšími zbrojnoši na odrážení a zvracování řebříkův.

Však jakoby plná síla a svěžest mladosti byla

se rozlila po jeho žilách, tak hbitě, jistě a důrazně pracoval na obraně své tvrze proti četné rotě patrně loupežnické.

Ostrý, silný meč jeho jako proutky přetínal dosahující až k němu vrcholky řebříkův a mnohý chlap už tu a tam vysoko postoupiv k hořejší obrubě hrazení, zvrátil se s převrženým přístrojem zpět na své druhy, kteří marně se pokoušeli tu o vypáčení branky, onde o proražení dřevěné hradby.

Bohopusté klení zařičelo pak zdola, ještě divočejší křik rozlehl se z hrdel loupežníkův širou krajinou. I lučištníci a kopinníci Všenorští mířili dobře. Několik chlapův už svalilo se pod hrazením aby po druhé nezkoušeli jeho pevnost, ještě více bylo jich zraněných, kteří zanechávajíce za sebou krvavou stopu, plížili se do lesa zpět. Ovšem také i na náspu nejeden věrný a udatný bojovník vypustil ducha nebo s těžkou ranou vrátil se do vnitř tvrze, a rytíř Kluk se starostlivým okem počítal, kolik pomocníkův mu ubylo. Však, hle! tu s levého břehu Mže zazněl sem veselý hlahol trub, po stráni od Vráže hrne se tlupa ozbrojených jezdcův k řece, už jsou s koni ve vodě, už přebrodili se na pravý břeh a kvapně blíží se k podhradním chalupám.

Tu ještě přidružilo se k nim několik silných mužův pěších, ozbrojených podávkami, cepy, kosami, klanicemi, a už zřízena výdatná posila, vedená statečným Ratmírem, jenž vytaseným mečem nad hlavou mávaje poháněl koně vzhůru po stupňovitém svahu.

Mužstvo na náspech zaplesalo, rytíř Kluk a panoš Trocnovský, jenž tím časem obezřetně háje dolní hradby, sám na ostří šípu poslal dvěma lupičům průvodní listy na cestu do pekla, ra-

dostným pokřikem uvítali věrného souseda, který ve chvíli skutečně osudné se objevil na bojišti. Loupežníci vidouce se obkličováni, zděšením jati ustoupili od hrazení a shlukli se asi na sto kroků od něho pod korunami ovocných stromův, kam by šípy z náspův na ně nedosáhly a nikdo na koni k nim přiblížiti se nemohl.

Vůdce jejich sešikovav je do čtverhranu stanul s napřaženým mečem v jejich čele, očekávaje útoku od tlupy, kterou Ratmír už pěšky proti němu vzhůru vedl. Meče, kopí a luky byly tu v husté směsi s kosami, cepy a vidlemi.

Ve zbrani loupežníci byli jim rovni; počtem pak valně je předčili. Však neodvážili se sami útoku, ač i postavení jejich na návrší poskytovalo jim značných výhod. Obávalit se, aby napořád četná a výborně ozbrojená čeleď rytíře Kluka pod jeho důmyslným vedením nevyřítila se hořejší branou ven, aby nevpadla jim v bok nebo nesevřela je od zadu.

Rytíř na náspu tím časem octnul se sám v nemalých starostech. Viděl, že tlupa loupežníkův jest silnější i než zbrojná jeho družina vlastní i než sbor, s nímž mu na pomoc přispěl Ratmír. Kdyby s tímto mohl buď se spojiti, nebo současně udeřiti na nepřítele s této strany, neměl ani nejmenší pochybnosti, že opovážlivci na svých hlavách krvavě by ztrestáni byli. Ale v této chvíli zůstaviti tvrz a vrhnouti se na nepřítele venku před hradbami, mohlo by také velmi osudně skončiti. Kdo ví, jaká nástraha ještě skryta jest v lese? Aby pak několik v záloze číhajících lupičův nevtrhlo do tvrze, kdyby rytíř utkán byl před ní v boj s hlavním jádrem zločinné výpravy! Nikoliv, na takové nebezpečí není lze se odvážiti...

A rytíř Ratmír v čele svého zástupu čekal,

až ze tvrze vyrazí lépe ozbrojená a četnější družina Klukova.

Tak stáli tu na malém prostoru blízko sebe tři vůdcové se svými sbory a žádný nezačínal. Majíce upřeny zraky jedni na druhé, bojovníci připraveni uvažovali, kdo a jak tuto nejistotu rozhodne. Ratmír už hlasitě volaje vyzval Jana Kluka k výpadu; však ten odepřel, a ještě pokáral svého panoše, když i tento pln dychtivosti a nedočkavosti boje naléhal na něho, nechce-li sám opustit tvrz, aby aspoň jemu dovolil s částí mužstva vypadnouti brankou na vrahy...

V tom, když utišení a očekávání některou chvíli už trvalo, za řekou za Dobřichovicemi na protějším svahu vyvalil se nad bílými zdmi a červenými střechami hustý bílý dým a za ním vysoko k čisté modré obloze vyšlehly plameny.

Tlupa loupežnická jako jedním hrdlem zařvala radostí. Náčelník její téměř zběsile jal se břitkým, pádným mečem osekávati před sebou a nad sebou haluze a větve osypané mladými plody, aby si zjednal prostrannější výhled dolů ke Karlíku. Tam už s povýšenějšího a kolkolem volného hlediště svého rytíř Kluk upjal též své užaslé zraky.

„To tedy jest váš hlavní podnik, vy zlosynové!?“ zahřměl z náspův. „Vypálit a zloupit královnin hrad tím časem, co my tu zdrženi jsme obranou vlastní tvrze? Mor na vás, bídná, zemězradná chaso!“

A hrozně potřásaje mečem proti lupičům, chechtajícím se divokou radostí, opět popatřil k hořícímu Karlíku. Plameny vyšlehly na několika nových místech. Nebylo lze rozpačovati se dlouho.

„Rychle na kůň!“ rozechvěným hlasem velel rytíř Kluk svému panoši. „S tebou deset nejlepších mužův! Spěš přes řeku, v Dobřichovicích

seber lidu, co jen ho budeš moci dostat a přičiň se, ať zachráníš sídlo královnino!...“

Janu z Trocnova zajiskřily se oči nejvyšším vzrušením. Za kratičkou chvíli už v čele své vybrané tlupy vyrazil pod dolními chalupami do polí a přímo ke brodu říčnímu. Byl už uprostřed řeky, když vůdce loupežníkův mezi silnými kmeny jabloní a hruší postřehl, co se děje. Zalekl se. Ustoupil v řady své chasy a kvapně odhodiv přílbu a odepjav všechno brnění, s pokřikem „Za mnou!“ vybočil stranou k Dobřichovicům a meč nad hlavou úprkem hnal se mezi osením do údolí k řece. Celá družina jeho v patách za ním a podlé něho. Široký pruh sdupaného, zničeného osení táhnul se za nimi.

Ratmír i Kluk byli tím obratem boje překvapeni, však rázem uhodli, co to znamená.

„Teď všichni rychle za nimi!“ rozkázal Kluk. „Ratmíre napřed! Já jsem hned za tebou. Přes vodu je nesmíme pustit!“

Ratmír pokynul svým lidem ke koním, jen několik krokův odtud u stromův přivázaným, a už sám zasadiv ostruhy, hnal se s nimi za nepřáteli. Ti octnuvše se na samém břehu řeky ve vyšším a hustším osení mohli jen zvolna postupovati a tak Ratmír znaje v těch místech každou mez a strouhu, nadjel jim se svou čeledí a zaskočil je, když už první z nich se chystali vskočiti do vody, aby se přebrodili ke Karlíku. Nastalá krutá, téměř zoufalá seč. Jezdci postavivše se řadou, aby zabránili přístup k řece, meči svými tesali do pěších zbojníkův, kteří vidouce, že z hlavní brány Všenorské už sjíždí sám rytíř Kluk s veškerou svou čeledí, s divokým pokřikem hrnuli a tiskli se na ně, aby je i s koni zvrátili před sebou do vody. Nebezpečí dodávalo oběma stranám odvahy a síly.

Mrtvoly kácely se i v osení i do Mže. Ratmír oháněje se mečem jako lev stanul proti samému náčelníku lupičův a napřáhnuv nad jeho hlavou svůj meč byl by mu ji zajisté rozpoltil, kdyby on tím okamžikem nebyl vrazil své dlouhé kopí vzpínajícímu se před ním koni do břicha, tak že jezdec měl co dělat, aby ještě v čas ze třemenův vybavil nohy a vedle klesajícího zvířete sám bez ourazu na zemi stanul. Ale teď teprv zdálo se, že musí zahynout pod ranami nepřátel, kteří se zběsilým řvaním v polokruhu na něho doráželi, odtrhnuvše jej od jeho družiny. Ta už také na polovičku pobita napínala poslední síly své, aby odolala tisknoucí se na ni přemoci. Zápas byl nejzuřivější, když na druhé straně oněch několik Všenorských jezdcův, kteří před chvílí se tam byli přebrodili, se zástupem ozbrojeného lidu Dobřichovického už pospíchalo k blízkému Karlíku, kde přibývajícím šerem přibývalo i plamenné záře...

Už se zdálo, že Ratmír patou opřen o dokonávajícího koně sklesne pod těžkými ranami mečův, motyk a seker, s břinkotem odrážejících se od jeho přílby a brnění, také už několik lupičův proraženou řadou jeho družiny vskočilo do vody, která v těch místech sotva po pás jim stačila: když tu sem dorazila těžká jízda Všenorská. Jan Kluk s větší částí svého průvodu vrhl se od zadu na chumáč loupežníkův, z něhož Ratmírův chochol ještě vzhůru vlál; ostatní jeho zbrojnoši sjeli do řeky za chlapy, namáhavě se brodícími k protějšímu břehu.

Tu i tam vzplanula divoká seč. Po zkrvavené řece brzo spustily se mrtvoly dostižených a porubaných zlosynův, a vítězní zbrojnoši ještě mohli vrátiti se na pravý břeh, aby pomohli dobíjeti

loupežnou zběř, zoufale už jen se bránící v železném kruhu.

Jan Kluk jako před třicíti lety bujarým ramenem porážel před sebou škůdce veřejného blaha, smrt sotva postačila sklízeti žeň jeho meče. S druhé strany Ratmír uvolněn jeho příchodem od nátlaku, jenž hrozil umačkati jej, dorážel na náčelníka loupežné výpravy. Ten krváceje z několika ran na hlavě i na levé ruce, a vida neodvratnou záhubu svého lidu, pomýšlel už jen na útěk a uhýbal se stranou mezi zbytky svého umdlévajícího zástupu. Však tu prosekav se k němu od zadu, Jan Kluk *tal* jej hluboko do pravého ramene, a vzkřikl na něho:

„Vzdej se, lotře!“

Než ten vyrazil se sebe strašnou kletbu, sebral ještě poslední sílu ve své pravici a nadzdvihnuv proti Všenorskému rytíři svůj meč zvolal:

„Lituju, že jsem na tobě nepomstil ubohého Jíru!“...

V tom zableskl se meč Ratmírův nad jeho hlavou a on bezduch se svalil pod koně Klukova.

S výkřikem zděšení ostatek jeho tlupy dal se osením na útěk směrem k Řevnicům. Kluk poslal za nimi několik svých jezdcův, aby je buď zjímali nebo potřeli až do posledního. Části pozůstalé své družiny velel, aby se vrátila do tvrze. Pak stanuv podle Ratmíra nad mrtvolou zbojnického vůdce, jenž ve stuhlé, křečovitě zatáté pěsti ještě držel svůj meč, ptal se raněného lupiče, v smrtelných bolestech opodál se svíjejícího, opravdu-li to Zákon z Osova? — Tázaný otevřel svůj strhaný zrak a přikyvnul hlavou.

„Škoda, že jsi ho zabil,“ ozval se na to Všenorský rytíř k Ratmírovi, „živý by mně byl milejší! Byl by nám musil dáti nějaké vysvětlení svého

listu k doktoru Johánkovi . . . Však teď spěšně na Karlík, abychom spatřili, jak tím časem panoš pochodil proti druhé polovici Zákonova podniku. Jest to poprvé, co Jeník z Trocnova samostatně si počíná. Přidal jsem mu ovšem nejzkušenější muže," pokračoval, už pobízeje koně v brodu, „ale záleží hlavně na něm, co se tam děje" . . .

„Bohdá, že i tam věci dobře se skončí," odvětil Ratmír. „Aspoň se mi zdá, že plamenův ubývá. A to by znamenalo, že je možno hasiti. A kdo zapálil, ten jistě nehasí."

Za Dobřichovicemi už potkali lidi, kteří vracejíce se z Karlíka vypravovali jim, že už tam není zle, aby tam nejeli, ale raději aby poslali honem do Prahy pro lékaře, poněvadž panoš byl od jednoho žháře a lupiče šípem do oka raněn. Mimo toto neštěstí a pak že podlaha a kus střechy ve hlavní části hradu shořely a několik chlapův padlo, nestalo prý se tam nic jiného.

Oba rytířové rázem bodli koně a mlčky klusali ke hradu, z něhož už jen chvílemi vystoupil kotouč šedého dýmu, aby se rozplynul a ztratil v drobných oblacích, na nichž dohasínala záplava večerního slunce. Po celém lesnatém svahu, v jehožto téměř středu na samém skalním okraji klikaté a hluboké rokle stál Karlík, rozložen byl stín a chlad, když stanuli u zavřené brány.

Rytíř Kluk chválil panošovu ostražitost. Vpuštěni nalezli Jana z Trocnova, an přilbu zavěšenou na levém lokti a levé oko šátkem zavázané, přechází po nádvoří, sám hlídaje dva ke špalku řemeny přivázané jatce, co zatím čeleď Všenorská s ním sem přibylá, jakož i posádka domácí a několik mužův z okolí vážili vodu z hluboké skalní studně a nosili na konečné uhašení oharkův. S úsměvem uvítav oba rytíře, panoš nejdříve žádal

je, aby neměli starost, jakoby se mu něco zlého bylo přihodilo; nějaká prý jen stříška ze šípu zavadila o jeho oko a trocha studené vody prý to všechno zase napraví. Když pak rytíř Kluk naléhal, aby mu oko ukázal, Jan z Trocnova žertovně odmítl, že prý třeba dříve ohledati rány, které dostal královnin Karlík. A už jal se provoditi je do vnitř hradu, povolav na stráž k zajatcům dva zbrojnoše. Cestou pak vypravoval, co tu shledal. Posádka a stráž hradní za nepřítomnosti královy záležejíc jen z několika k tomu ještě většinou přistárlých mužův, hověla sobě za parného dne nejspíše v odpoledním spánku a nechala bránu otevřenou. Jinak prý není ani lze vysvětliti sobě, jak by za plného světla denního ve vší tichosti byla se dostala dovnitř hradu tlupa lupičův, náležející dle všeho k témuž sboru, který přitrhl ke Všenorům. „Když jsme sem přijeli," pokračoval, „spatřili jsme bránu jen přivřenu. Vrazíme sem na nádvoří, tu pět meči a luky ozbrojených chlapův, náruče plné skvostných a drahocenných věcí z kmentu, z hedbáví, ze zlata a ze stříbra, vyběhne z hlavní budovy, jejížto střecha stála v plném plameni. Nikdo se nerozpakoval, co počít; ani oni, ani my. Zahodivše stranou svůj lup, tasili meče, napjali luky, opřeli se o zeď a čekali, co my. Nenechal jsem je čekati dlouho. Velel jsem, aby ostatní lid s námi přišlý, ustoupil k bráně, a už jsem koňmo hnal proti lotrům. Naši zbrojnoši za mnou. Šípy zafičely nám kolem hlav neb odrazily se od zbroje. Nové nasaditi nedopřáli jsme času. Dvě řady mečův se srazily, jiskry sršely; prošla jen krátká chvíle, tři lupiči leželi na zemi mrtvi; dva odzbrojeni se vzdali. Z našich zbrojnošův jsou dva raněni; můj kůň před chvílí dokrvácel . . . Uvnitř hradu skolili jsme na prahu

komnaty královniny ještě dva zlosyny. Ti tam patrně stáli na stráži, neboť otevřevše komnatu nalezli jsme v ní na zemi v jedné řadě ležeti veškeré služebnictvo hradní. Všichni měli ústa pevně ucpaná, ruce a nohy spoutané provazy. Zajatci pověděli nám, že chtěli, aby všichni lidé hradu zahynuli v plamenech. Neboť právě nad touto komnatou zapálili snesenou tam velikou hromadu smolnic, jež prý našli ve sklepě a kterých prý se tu užívá, když se chce jíti podzemní chodbou, vedoucí odtud až na Karlštein ... Pomocí osvobozeného mužstva hradního i přespolního podařilo se nám pak brzy uhasiti oheň a tak mimo lup, s nímž dle vypravování těchto zajatých už dříve bylo odešlo několik druhův jejich, není tu žádná veliká škoda.“

„A kde se ti to stalo s okem?“ tázal se rytíř Kluk, když byli přišli do komnaty královniny, jejížto strop byl téměř prohořelý.

„To vlastně už nepatří ke zdejší události,“ odvětil panoš, odcházeje k oknu, aby nikdo naněm nepozoroval bolest, kterou mu působila palčivost rány. „Stál jsem právě na tomto místě, když zbrojnoši naši odtud vynášeli drahocenný nábytek, aby padajícím ohněm nebo vodou nevzal škody. Nemoha valícím se sem dýmem už dýchati otevřel jsem okno a vyklonil se z něho hlavou ven. V tom jako když se mi zableskne před tváří a v levém oku mém uváznul hrot šípu. Vytrhl jsem jej a kus oka s ním ...“

„Matičko boží!“ žalostně zvolal starý rytíř a už stanul podle něho, rozpínaje svou náruč, aby jej objal. „Proč to tak dlouho tajíš? Vždyť jsi těžce raněn a máš potřebí rychlé pomoci?“

„Myslil jsem, že na léčení času dost, až se vrátíme domů, však“ a už omdlévaje sklesl ry-

tířovi do náruče, „bolest mě přemáhá . . . cítím oheň v mozku . . .“

Na smrt bledý zavřel i druhé oko. Starý rytíř cítil skrze vlastní i jeho zbroj, jak to mladé tělo zimničně se chvěje.

Na hradě Karlíku vzešel nový poplach. Lékař nebyl žádný daleko široko. Nezbývalo než dopraviti panoše, jejž pojala prudká horečka a jehož rána v levém oku naplnila všechny nejbolestnější soustrastí a zděšením, co nejrychleji až do Prahy. Všenorský rytíř neopustil ho ani na chvilku, tím časem co Ratmír sháněl, čeho potřebí bylo dovésti těžce nemocného do hlavního města.

Noc byla nadešla, když jej uložili na měkce vystlané lůžko v nízkém prostranném voze, do něhož zapřáhli čtyři nejlepší koně. Ratmíra požádal Jan Kluk, aby s částí družiny a s jatci zajel na Všenory a upokojil tam sestru Ursulu i mistra Pařížského o všech věcech, které dnes v této jindy tak tiché krajině se sběhly, zejmena aby stran raněného panoše zbavil je vší obavy. Jiná část Všenorské čeledi musila zůstati na Karlíku pro hlídky a obranu, kdyby nedobitky lotrovské chasy po nedalekém okolí rozprášené přece ještě se pokusily o nějakou výtržnost . . . Sám pak ještě uděliv potřebné rozkazy na strážištích hradu Karlíku, s dvěma zbrojnoši už klusal vedle vozu, v němž Jan z Trocnova téměř bez vědomí spočíval, po dobré silnici kolem Vráže k Radotínu.

V plné záři měsíčné šeřily se před ním báně Vyšehradské, když hlídky z bašt tamějších oznamovaly půlnoc.

Za hodinu později probuzen byl Staroměstský konšel Václav Kříž ze sna mocným bušením na vrata svého domu. Užasl, vida, za jakou žalostnou příčinou Jan Kluk tenkráte k němu přijel. Té

chvíle poslal sluhy pro mistra Hanuše a ranhojiče Jana, kteří v umění lékařském vynikali . . .

Na zejtří ráno pak, když Jan Kluk králi osobně byl podal zprávu o příhodě na Karlíku, sám slavný mistr Albík z Uničova, nejvyšší lékař dvoru královského, přišel, aby přijal panoše do své péče. Prohlásil poranění za těžké a velice nebezpečné, však nikoliv za nezhojitelné.

Král Václav pak milostivě propouštěje Všenorského rytíře, který prý sobě o jeho rod i o celou zemi českou nepřestává zjednávati nejskvělejších zásluh, ještě s úsměvem podotknul, až udatný panoš Jan z Trocnova se uzdraví, že nedopustí, aby se vrátil k němu na tvrz, nýbrž že jej vezme do své služby dvorské. —

Tato novina poněkud mírnila veliké hoře, kteréž bylo zachvátilo srdce ubohé Zdenky, když otec pospíšiv k ní přímo od krále pověděl jí všechno, co včera ve Všenorech a na Karlíku se přihodilo. Se slzami v očích, hlasem bolestně rozechvělým prosila otce, aby ji té chvíle vzal s sebou a dovolil jí jen spatřiti zraněného Jeníka. Přemáhaje vlastní city Jan Kluk musil to milované dceři ovšem odepříti; však vida ji velice zarmoucenu, slíbil, jakmile Jeníkovi jen poněkud se uleví, aby s ním mohla promluviti, že přítel Kříž pro ni přijde.

Po odchodu otcově dívka sklesla na klekátko před obrazem Spasitelovým a hledala úlevy svému nevýslovnému zármutku v proudu slzí.

VIII.

Život na tvrzi Všenorské stal se ještě tišší a smutnější. Obě bytosti, které mu dříve propůjčovaly svěžesti a půvabu, zmizely odtud tak

rychle za sebou. A ještě kdyby bylo možno vzpomínati obou s týmiž pocity. Jan Kluk byl sice od té doby, co raněného Jeníka odvezl do Prahy, už zase dvakráte odtamtud se vrátil, a přinesl sestře zprávy uspokojivé; však ji nemohlo potěšiti nic.

„I když se pozdraví úplně," bědovala, „bude na jedno oko slepý . . . Ubohý dobrý Jeník . . . ubohá Zdenka . . . ubohé drahé děti!"

A žádná další útěcha, kterou bratr jí podával, jako že král přijme Jeníka k svému dvoru a vyznamená jej před mnohými jinými mladými muži z předních rodin, kteří po takovém místě touží, a že mu vždy bude milostivě nakloněn, neměla u paní Ursuly ani nejmenšího účinku.

Ještě spíše podařilo se mistru Matěji z Janova, který také při onom boji, odbývaném právě pod okny jejich příbytku, byl jejím potěšitelem, nalíti ukojného balšámu do truchlivé, velice zkormoucené mysli její. Tím bolestněji dotklo se jí tedy, když i on přišel se rozloučiti s ní i s bratrem jejím, pravě, že musí ještě dnes zpět do Prahy, aby kanceláři arcibiskupově odevzdal obě dohotovené knihy.

Rytíř Jan Kluk litoval srdečně, že místo hledaného ticha a poklidu velectěný mistr zakusil zde jen hlomozu a bouře, a prosil snažně, až odevzdá v Praze své spisy, aby vrátil se sem opět. Nyní že jest tu krajina zase na nějaký čas úplně vyčistěna, také že nadcházejí žně, že bude moci užiti dokonalého pokoje a opravdového života venkovského.

Paní Ursula připojila úpěnlivou prosbu vlastní, aby mistr neopouštěl jich právě nyní, když tonou v tolikerém hoři. Omlouval se, že nemůže, jak by i jeho srdce sobě přálo, vyhověti přátelským žádostem jejich, a po obědě za rozkošného dne v po-

lovici července mistr Matěj z Janova v průvodu rytíře Kluka opustil Všenory, veza s sebou dvě knihy sepsané jazykem českým, jednu na pergamenu v tuhé sponové vazbě, druhou na papíru ve vazbě kožené.

Nazejtří ráno požádal notáře Jana z Dubé, aby jej doprovodil do kanceláře arcibiskupovy. U přítomnosti tohoto svědka odevzdal pak obě knihy nejvyšším úřadníkům arcibiskupovým, officiálu Mikuláši Puchníku a generalnímu vikáři Janu z Pomuka k ohledání. Podotknul pokorně, že spisy tyto ještě nejsou určeny pro veřejnost, a on že jest ochoten, změniti a napraviti v nich všechno, cokoliv by v nich snad shledáno bylo jakožto závadné proti pravé a dobré víře Kristově, od níž ani za celý svět nikdy nechce odchýliti se. Doktor Johánek přijal od něho knihy, otevřel, však zběžně nahlédnuv do nich, odstrčil od sebe a přísně pravil k němu:

„Kdo pak to má čísti? Co chcete u nás a ve věcech tak vznešených s jazykem nevzdělaného vesnického lidu? Neopatrně, velice nemoudře jste jednal, následuje příkladu onoho podivína na Štítném. Nepořídíte s tím českým jazykem nic více nežli on. Mohu-li vám raditi, vezměte tyto knihy zase zpět a předložte nám jejich obsah po latinsku.“

A už pánovitě pokynul mistru Pařížskému k místu, kde knihy jeho ležely.

„Odevzdal jsem vám je,“ klidně vece tento, „nechám je zde, naložte s nimi jak uznáte; ale vězte, že neprávem haníte náš jazyk český, v němž já nadále jediné psáti budu. Mámť pevnou naději, že v něm jako v každém jiném můžeme dojíti spasení věčného, jen když skutky naše budou se říditi duchem a rozkazem božím!“

I obrátiv se vážně odešel.

„Tak mluví všichni ti zdejší buřiči!“ zvolal po chvíli doktor Johánek přes stůl k Mikuláši Puchníku, jenž ačkoliv sám rodem Čech, přisvědčoval jeho předešlým slovům. „Chtějí nás svým sprostým, neotesaným jazykem všude jen škádlit a týrat! Ztrpčují nám zde těmi drsnými zvuky každou chvilku. Těší se, že nás tím způsobem odtud vypudí! Však těšte se, těšte!“ zasmál se jizlivě, „tu radost vám nikdy neuděláme!“

IX.

Počátkem podzimku a téhož dne odbývaly se v obou předních měšťanských domech na Staroměstském náměstí dvě veliké slavnosti.

Ráno začala v domě Geunherově.

Vlastník jeho, přední konšel Staroměstský, slavil totiž svůj sňatek s mladou krasavicí, která před čtvrt rokem přibyla do Prahy odněkud z Francie nebo ze Španěl a už při prvním objevením se na veřejné ulici v kroji nevídané nádhery a úpravy ztepilostí a krásou celé své postavy zvláště pak ohněm svých očí všeobecnou pozornost vzbudila a v množství mladých i starých srdcí neskrotitelnou touhu ano vášeň podnítila.

Tou vzplanul k ní i Václav Geunher, když ubíraje se naproti do radnice právě před domem svým s ní se potkal. Byla sprovázena zástupem zvědavých hejskův ze zámožných rodin. Stanul také, když byla přešla těsně podlé něho a díval se za ní. Byla krásně rostlá; černé vlasy, splývající ve dvou dlouhých copech po běloskvoucí hluboko obnažené šíji, kolem čela spjaty zlatou obroučkou, nízký živůtek z černého aksamitu obšitý kolem plných lepotvárných ramenou zlatými kraj-

kami, sukně z hedváví jiskrně červené barvy od boků zvonovitě se klenoucí, ale nedosahující ani po kolena, tak že jako při mužském tehdy oděvu bylo viděti téměř celé nohavice. Byly z bílého hedváví a vzbuzovaly obavu, že na kyprém obsahu svém co chvíle prasknou. Malá nožka vězela v těsném střevíčku z černého aksamitu s vysokým červeným špalíčkem a pružně nastupujíc nesla tělo v pohybu jemně vlnivém i hrdě vábném.

V takové úpravě posud žádná ani domácí ani cizí paní v Praze veřejně se neobjevila.

Václav Geunher, nemoha se jí dosti nadiviti, místo do radnice pozdálí postupoval za neznámou kráskou směrem k mostu. Rád by byl zvěděl, kdo jest a kam jde?

Tu přitočil se k jeho boku jakýsi muž tváře velice osmáhlé ale libě se usmívající. Přikloniv se až ke konšelovu uchu, tajuplně zašeptal po německu:

„Četl jsem ondyno dobře ve vaší ruce?“ ... Geunher připatřil k němu ostřeji a poznal v obyčejném zdejším oděvu hadače-námořníka.

„Znáš ji?“ kvapně tázal se ho.

„Viděl jsem ji už v Paříži a v Madridu. Vévodové a knížata ucházeli se prý o její přízeň a ruku, ale ona prý vždycky odmítla.“ A zastavil se.

„Jak bych tedy já si mohl pomysliti ...?“ konšel pojal krajana za ruku a nutil jej s sebou dále za krasavicí, která právě zahnula za roh ulice.

„Kdybyste si přál, seznámiti se s ní, pokusil bych se ... dovedu s ní promluviti jejím jazykem ...“ zvolna vece hadač, stále váhaje v kroku.

Geunher zpytavě na něho pohleděl a už tiskna mu několik zlatých penízův do dlaně chvatně pravil k němu hlasem, z něhož zachvívala vášeň:

„Za každou dobrou zprávu dostaneš třikrát tolik!“ ...

Ještě téhož večera signora Miranda zavítala do domu Václava Geunhera a okouzlila jej svým tancem a zpěvem ... Přišla opět a vzbudila nadšený obdiv četné společnosti, kterouž konšel za tím účelem k sobě byl pozval ... Po několika dnech požádal ji prostřednictvím hadačovým, který jak se zdálo — moha s ní rozmlouvati v jejím mateřském jazyku španělském, získal si vůči zdejší cizině nemalé důvěry její — kdyby jí bylo líbo, ztráviti v Praze ještě některou dobu, aby blahosklonně přijala u něho v domě byt a skromnou posluhu. Byl nevýslovně blažen, když této jeho prosbě vyhověla. Upravil pro ni v druhém poschodí několik komnat co nejnádherněji a určil zvláštní služebnictvo k její obsluze ...

Aby bylo možno, všechna přání její co nejrychleji a správně naplňovati, musil hadač jakožto tlumočník přistěhovati se za ní do domu ... Václav Geunher mohl nyní jeho pomocí hovořiti se spanilou Mirandou o její krásné vlasti a jejích cestách. Však podivil se nemálo, jak rychle ona přiučuje se zde jazyku německému, tak že přítomnost hadačova pro jeho zábavy s ní stala se za krátko úplně zbytečna. Že ti dva dávno dobře se znají, že na své umělecké cestě světem přijeli do Prahy spolu a že ona jest rybářova dcera z Mohuče, ovšem netušil ani nedověděl se nikdy ...

Tu Miranda, vždy přívětivá ano milostná, překvapila jej oznámením, že musí opustiti jeho dům i Prahu, aby pokračovala ve svém cestování, nyní už dlouho přerušeném ... Konšel ucítil, že by bez ní nemohl dále žíti ... Vrhl se milované krasavici k nohám, a prosil, aby zůstala zde a — pro něho! ... Vida, že se zdráhá, nabídl jí svou

ruku a všechno jmění své . . . Po několikadenním váhání a rozmýšlení, kteréž touhu jeho po drahé bytosti už až ve vášeň a šílenost rozplamenilo, sklesnuvši mu do náruče svolila státi se jeho ženou . . .

Štěstí, že Sigmund Huller hned po prohlášení klatby na něho opustil Prahu, aby objel všechna královská města, a z rozkazu krále přijímal od nich novou přísahu poslušnosti a věrnosti. Sňatek neměl z té strany žádných překážek; ostatně doktor Johánek, jenž k vůli Ondřejovi rád by se byl svému příteli také odsloužil, opětovně ujišťoval, kdyby prokletý podkomoří královský v den ku svatbě ustanovený v Praze se objevil, že by bylo možno, nejjednodušší dispensí jeho přítomnost učiniti neškodnou.

A tak jsou tu dnes na oslavu novomanželův pospolu všichni přátelé, kteří posléze se byli tu sešli při uvítání kanovníka Erharda, a mimo ně blažený konšel Václav Geunher pozval ještě drahně jiných hostí. Krásná Miranda, už dávno přijavši zdejší kroj oděvu, vděkuplně vítala a bavila četnou společnost pánův i dám. Nové ještě nádhernější zařízení celého domu a labužná hostina rozjařily mysli všech . . .

Doktor Johánek, sedě i jakožto vykonavatel svatebních obřadův chrámových i jakožto nejvzácnější přítel Geunherova domu a přední člen celé pozvané společnosti po boku mladé krásné paní, mezi hlučným a veselým hovorem ostatních hodovníkův několikrát se zamyslil, jak se to vlastně má s tím čtením z lidské ruky? Věřil zcela jistě, že konšelovi jen se vyjevilo, co hadač před několika měsíci mu věštil z jeho vlastní dlaně, a pohlížel na tehdejšího divocha, jenž nyní jako Geunherův domácí společník v nádherném

oděvu z černého hedbáví a aksamitu seděl právě proti němu na dolním konci dlouhé tabule, skorem s jakousi úctou ano i bázní.

„Pane, střez se české vody!“ Tato slova, na která už dávno úplně byl zapomněl, znějí mu dnes neustále v uších a v duši, zaplašují všechnu veselost od něho a on se jich nikterak nemůže zbaviti! Ještě kdyby byla bývala proslovena určitěji, tak jako věštba Geunherova! Ale právě jejich mlhovitost a tajemnost sype tesknotu do jeho mysli. Snad aby později, až svatebníci vínem rozjařeni ani sobě toho nevšimnou, pojal hadače stranou a vyptal se ho, jak té jeho výstraze vlastně má rozuměti ... Však nikoliv, ještě až ke šťastnému konci přivede otázku Kladrubského opatství, začež zajisté i arcibiskup i nový opat prokáží mu svou vděčnost, prodá oba své zdejší domy, arcijahenství a kanovnictví pronajme, generalního vikářství se vzdá, a sebera s sebou všechno své hotové jmění opustí Prahu i tuto zemi a vrátí se do rodné vlasti, nebo raději ještě dále třeba do Říma, kde by českou vodu ani neviděl, aby tam v poklidu a jistotě trávil ostatek svého života ... K tomu už nemůže býti daleko. Zprávy Kojatovy, nejnověji zaslané, znějí velmi potěšitelně. Opat Racek už pozbývá vědomí; silné jeho tělo marně se brání úplnému rozkladu ... Že ti zdejší lidé neumějí ani umříti, aby nepřipravili člověku nějakou nepříjemnost! Vsak i ten Kojata! Mohl by býti poněkud čipernější a dovtípiti se! U člověka už beztoho skonávajícího nikdo ani by sobě toho nevšiml. A škoda každého dne, každé hodiny ...

Smysly doktora Johánka počínala jímati mdloba, před očima se mu šeřilo a tmělo, „Pane, střez se české vody!“ jako nějaké podzemní vo-

lání děsně znělo mu v uších, jako by podlaha pod ním se byla propadala a strop řítil se mu na hlavu; bylo mu teskno, ouzko, nesnesitelno. Nemohl tu zůstati. Přidržuje se stolu, vstal a jako ustrašeným hlasem požádav hostitele i hodovníky, aby jej měli omluvena, že se cítí poněkud churav a musí opustiti jejich milou společnost, krokem patrně namáhavým odcházel ze slavnostní síně.

Všech zmocnilo se leknutí. Veselý hovor rázem umlkl, udivené tváře kolem stolu obrátily se k odcházejícímu. Krásná Miranda zbledla, manžel její a několík hostí zpamatovavše se z překvapení pospíšili za doktorem Johánkem, aby zvěděli, co vlastně se mu přihodilo. Václav Geunher ujal ho za ruku a lituje náhlého ochuravění jeho prosil, aby si pohověl zde v některé tiché komnatě, až slabost zajisté jen okamžitá opět mine. Však on přemáhaje se, aby přitlumil zimničné rozčilení, nikterak ani na chvilku déle nedal se zdržeti a přijal toliko nabídnutí Geunherovo, že dva sluhové doprovodí jej až do jeho příbytku.

Ženich vrátil se k nevěstě a ubezpečiv hosti, že velectěný druh přemožen bděním a prací doma po krátkém odpočinku zajisté úplně se zotaví, vyzval je, aby pokračovali ve svatebním veselí.

Tím časem doktor Johánek došed k ouzké uličce naproti domu Křížovu, vrátil oba své průvodce a sám zahnul vlevo. Za starým uhelným trhem stanul u vrat velkého šedého domu, téhož, kam před dvěma měsíci byl uvedl a zavřel Lucku. Od té doby tu nebyl. Jakási neodolatelná moc pudila jej dovnitř. Chtěl se zeptati, jak jeho — příbuzná si tu počíná. Pomyslil si, že snad se na ni také podívá. Však vstoupiv k mistryni bekyň, stařeně nevlídného vzezření, ale před ním velmi pokorně se uklánějící, dověděl se, že Lucka

už déle než měsíc se chová jako šílená. Nechce prý ničeho jísti, bolestně volá svého Ondřeje a s děsnými kletbami pronáší jméno jeho, Jana Volflína. Celý ústav že přítomností její velice trpí, aby neutekla, musila býti na nohou i na rukou spoutána, ale hlas její rozlehá prý se po celém domě, ruše poklid, spánek i modlitby celého sboru. Kdyby prý to nedělala pro něho, pokračovala mistryně, už prý by ji byla propustila z domu, který jakož ze všeho patrno, pro Lucku nemá ani nejmenší radosti. Té chvíle rozlehl se tichým domem hlas ženský, úpěnlivé volání o pomoc, pak hned vřeštivý smích, jenž zakončil děsnou kletbou. Doktoru Johánkovi zdálo se, že zaslechl své jméno. Vzchopil se, poručil mistryni, aby šílenou dala zavříti do nejhlubšího sklepa, odkud by hlas její vzhůru nepronikl, a přitisknuv dlaně k uším odkvapil z domu . . . Když se ubíral po mostě, zdálo se mu, že se pod ním kolísá; křečovitě chytaje se za kamenné zábradlí nemohl se dojíti jeho konce. Ještě nikdy nezdál se mu tak dlouhý jako dnes . . . A Vltava, jakoby se dmula a vstoupala k němu vzhůru . . . A ze šumu jejího vyznívala k němu ona kletba, před kterou prchl z domu bekyň . . . Smrtelný pot mrazil jej na čele, když unaven a ustrašen až do duše, sklesl pod mosteckou věží na Malém městě Pražském . . . Umínil si, co ještě bude v Praze, že po mostě už nikdy nepůjde.

Tou dobou společnost jiného ducha sešla se v domě Václava Kříže. Z Trocnova přijeli starý zeman Jan a manželka jeho Kateřina; ze Všenor rytíř Kluk i jeho sestra Ursula; z Vráže rytíř

Ratmír, z Velké Vsi mistr Matěj z Janova. Ze dvora královského byla tam doprovozena nádherným poselstvím krále i královny také Zdenka.

Shromáždili se všichni, aby v milém domě šlechetného přítele Kříže oslavili vyhojení panoše Jana z těžkého nebezpečného poranění.

Levé oko Jeníkovo bylo ztraceno, černá páska zakrývala prázdný důlek; ale jinak stál před radostným zrakem jich všech udatný jinoch opět v plné své síle a svěžesti.

Ano s obdivem všichni pozorují, jak za ten krátký čas mu přibylo mužného vzezření. Ta černá páska napříč přes čelo opravdu velice jej zdobí.

Otec a matka s pýchou pohlížejí na syna, Jan Kluk a paní Ursula s radostí na svého chovance, Ratmír s potěšením na svého druha, Matěj z Janova s blahou nadějí na rukojmí a zvěstovatele vlasteneckého ducha v dorůstajícím pokolení českém, Kříž a paní Aluše s chloubou na svého vyléčeného ošetřovance a Zdenka s láskou na svého miláčka!

Ach, jak blažena a šťastna jest dnes, vidouc svého Jeníka navráceného k ouplnému zdraví, oslavovaného tolika znamenitými muži, žehnaného tolika ušlechtilými srdci, vyznamenaného samým králem i královnou, a vroucně opětujícího každý její pohled, každé stisknutí ruky. Nevýslovným hořem bývalo svíráno její srdce, když sedajíc u něho chorého patřila, jak horečně se chvěje, jak mrákoty obestírají jeho smysly, jak palčivá nesnesitelná bolest hlodá na tom drahém životě jeho. Toliko v modlitbách na hrobě matčině nalézala útěchy a úlevy svému žalu, jenž hrozil ji samu uvrci na lůžko choroby, když lékař prohlásil, že

zraněné oko jest navždy ztraceno. Ach, to bývala těžká chůze do tohoto domu!

Pak bývala u Jeníka, když počal se uzdravovati. Tu musila jej těšiti, když hledaje její ruku a teskně upíraje na ni svůj zrak, zdál se jakoby vyčísti chtěl z její tváře, miluje-li ho posud a bude-li milovati ho i příště ... zpoly oslepeného?! ... — „Že takto se sejdeme v Praze," pravil se sladkobolným povzdechem, „nenadál jsem se. Nelituju svého oka pro sebe, ale k vůli tobě, drahá Zdeno!" ... Co měla mu odvětiti? Sklonila se k němu a horoucně zulíbala víčko, pod nímž sice jedna hvězda jejího života na vždy zanikla, ale jen proto, aby druhá nad ním tím mocněji a krásněji zářila ...

Dnes vidí ji nad sebou pláti ve vší okouzlující spanilosti a blaživé síle. Tulí se hned k tetě Ursule, hned k paní Kateřině, matce Jeníkově, skrývajíc s ruměncem i nejvyšší štěstí své na jejich prsou.

Paní Kateřina už také postřehla, jaký smysl vlastně měl onen Jeníkův list poslaný jí ze Všenor do Trocnova, a vine k sobě milostnou dívku, svou drahou dceru, s mateřskou vroucností. Teta Ursula jen rozplývá se rozkoší, cítíc z objetí Zdenčina, jakou slastí překypuje její srdce.

Paní Aluše, zvouc a uvádějíc tolik vzácných hostí a drahých přátel, kolik ještě nikdy zároveň se jich v jejím domě nesešlo, do sousední veliké síně k připravené hostině, vmyslila se zpět do onoho dne, když strojila svatební veselí svému synu Václavu. Nemohlať neznamenati, jaké pouto se snuje pod jejím krovem mezi raněným panošem a spanilou pannou z družiny královniny.

Bylo jí, jakoby dnes slavil se u ní sňatek těchto dvou dětí, jimž oběma ona z hloubi srdce

oddána byla. Poznala je obě za těch několik posledních neděl a přeje jim to blaho, jehož sobě tolikerou bolestí a takovým zármutkem zasloužily.

U jídla vedou hlavní hovor muži. Rytíř Všenorský, Ratmír a Kříž vypravují hostem Trocnovským o jejich zdárném synu. Jan Kluk vychvaluje jeho udatnosť při obraně tvrze Všenorské i při osvobození hradu Karlíka a slibuje při svém meči, že neustane pátrati po onom zlosynu, jenž s protější blízké lesní stráně zákeřnicky vyslal proti němu do okna komnaty královniny smrtonosný šíp.

„Hlavního lotra Zákona z Osova jsme tenkráte potřeli. Chtěl prý na nás se vymstiti za mrtvolu svého posla, kterou Jeník hodil za hranice Všenorské na cestu k němu. Však víme, že více než pro mrtvého chlapa soptil proti nám hněvem, poněvadž jsme polapili a zmařili jeho zemězrádné vzkázání k doktoru Johánkovi.“ . . .

Řeč stočila se dále na generalního vikáře arcibiskupova. Uznalo se odevšech přítomných, on že jest hlavní původce všech nepokojův a zmatkův, kteréž prohlášením církevní kletby na podkomoří královského po celé zemi vznikly a trvají, tak že na potlačení jejich král stále musí držeti pohromadě silnou moc brannou. Matěj z Janova stěžoval sobě, že o knihách, podaných doktoru Johánkovi dne 14. července, potud žádného vyřízení nedostal, ani že neví, co se s nimi stalo.

„Snad se o tom ani nikdy nedovíte,“ vece s trpkostí Kříž. „On zajisté čísti je nebude, poněvadž za třicet let, co jest v Čechách, nenaučil se ani slovu českému.“ . . .

„Mluvme o něčem veselejším!“ konečně ozval se starý Trocnovský, když toužení na hanu a ná-

tisky, jichž domácí jazyk český od táhnoucích se sem cizincův stále doznává, některou chvíli trvalo. „Sešli jsme se dnes, abychom se mezi sebou potěšili a vespolek se radovali. Nepřestávejme jen všichni konati svou vlasteneckou povinnost; zloba a nepřízeň jejich bohdá přece nikdy neuškodí našemu národu a království! Dnes na ně na chvíli zapomeňme!“ ...

S tím byly zvláště paní srozuměny a samy rozpředly hovor o věcech rodinných. Paní Kateřina ráda by zůstala několik dní v Praze, aby uviděla, jak její Jeník vypadati bude v družině královské, do které už nazejtří vstoupiti má. Paní Ursula projevovala svou radost nad tím, že majíce nyní obě své děti u dvora, obě rodiny, Trocnovská i Všenorská na příště častěji sjedou se v Praze u milé paní Aluše. Zdenka musila vypravovati, jaké zaměstnání má při královně a jaký život tam vůbec panuje. Podotkla, že tuto zimu královna chce přesídliti se na Karlík, král pak že k velikým honům odebere se na Žebrák. Při tom ovšem teskným pohledem dotkla se Jeníka, neboť sotva sešedše se, už opět budou od sebe odloučeni ...

Dále radili se vespolek o tom, jak na zejtří zeman Trocnovský půjde vzdáti nejhlubší díky králi za velikou milost, kterouž prokázal jeho rodině, povolav Jeníka do své dvorské služby, a čeho všeho třeba, aby tento k nové a vzácné důstojnosti své náležitě vypraven byl.

Jan Kluk mínil, že Zdence nanejvýše dvouroční pobyt na dvoře královnině dostačí, pak bude-li ještě na živě, že si ji odveze zase na svou tvrz, aby v posledních chvílích svého života s ní se potěšil ...

Staří přátelé, zůstavše ještě po jídle pospolu

u stolu, hlasitě rozmlouvali mezi sebou o časích minulých, když mladí několik krokův od nich u okna tiše rozpřádali své krásné sny o budoucnosti.

Naslouchaje vzpomínkám starých, Ratmír od stolu ohledl se k oknu a vida Zdenku státi vedle Jeníka, poprvé s udivením pozoroval, že už přestala býti děckem ...

X.

Zima toho roku byla velmi krutá a sněhu napadlo po celé zemi tolik, že z nejstarších lidí nikdo cosi podobného nepamatoval. Proto, když už počátkem března 1393 zavály silné větry jižní, nadešla všeobecná obava záhubné povodně, zvláště když ještě obloha se potáhla hustými mraky, a po několik dní už jen se lilo. Sníh rychle tál, ledy vzdviženy a rozlámány, návalem kalné vody odešly a řeky vystoupily nad své břehy. V Praze i vyšší ulice pobřežní byly zatopeny ... Mosty po venkově byly potrhány a cesty neschůdny. A déšť trval nepřetržitě dále.

Jen velikými oklikami a s mnohým nepohodlím najímaje vůz od dědiny k dědině, ano místy i pěšky Ludvík Kojata pospíchal ku Praze. Nese velikou novinu, která také jemu má zjednati skvělou odměnu. Vykonal svůj úkol; teď třeba, aby zajistil jeho výsledek. Všecek utrmácen, naskrze promoklý a hladov už za hluboké tmy stihl na Hradčany. Doktor Johánek ještě svítil. Snad jej očekával. Neboť na první zabušení na vrata sám přiběhl otevříti a vtrhl příchozího do průjezdu, svítě mu lucernou do tváře, aby dříve z výrazu jejího než ze slov nabyl zvěsti už tak dlouho toužebně očekávané.

„Racek zemřel, Olen jest opatem!“ kvapně vyrazil ze sebe Kojata. Jan Volflín jej objal a uvedl k sobě nahoru, aby vyslechl všechny podrobnosti této radostné zprávy. Velice pochválil svého jednatele, že způsobil, aby ještě nad nevychladlou mrtvolou vykonala se volba nového opata a úmrtí Rackovo aby zůstalo v tajnosti až do pohřbu.

„Dva dni nám postačí,“ spokojeně mnul si ruce generální vikář a pozorně jal se pro sebe přečítati listiny, za tím účelem už připravené a na stole vyložené.

Unavený posel počítaje krásný výdělek, jehož se mu nyní dostane, blaze usnul v lůžku Johánkově. Tento probděl noc u psacího stolku, rovnaje všeliké své oučty. Sotva dočkal se jitra, aby arcibiskupovi předložil listinu, týkající se nově zvoleného opata Kladrubského.

O polednách už vyvěšeno bylo na vratech všech kostelův Pražských vyzvání Jana z Jenšteina odjíždějícího tím časem do Roudnice, má-li kdo proti volbě nového opata Olena co namítati, aby do zejtří tak učinil.

Nepřihlásil se nikdo a tak generální vikář už ráno dne 10. března dal novému opatu v klášteře Kladrubském stvrzení arcibiskupské . . .

Zpráva o tom stihla ku králi, jenž od vánoc přebýval na Žebráce, zároveň se zvěstí o smrti opata Racka.

Václav rozpálil se hněvem velikým netoliko proti arcibiskupovi ale i proti rádcům a předním úřadníkům jeho, které pokládal za vlastní původce skutku, ostře namířeného proti panovnické vůli a moci své.

Tu už nezbývalo, než dáti jim všem bolestně pocíti, že s královskou důstojností nikdo nesmí svévolně pohrávati.

Rychle činily se přípravy k odjezdu královu do Prahy a dvořanstvo z hlasitého zuření Václavova seznalo, že tenkráte se chystají věci posud neslýchané a nevídané. Celý dvůr králův byl v napjatém očekávání, jaký trest stihne arcibiskupa i jeho rádce za urážlivé překvapení, jehož vůči vladaři se dopustili.

Několik sluhův vypravených napřed nemeškalo také hned po Praze rozšířiti zprávu, že král pospíchá sem, aby vykonal krutý soud nad osobami, vzpírajícími se jeho majestátu. Veškeré obyvatelstvo za několik hodin octlo se u velikém rozčilení. Ulice a náměstí plnily se lidem hlučně rozmlouvajícím o tom, co už se stalo a co asi díti se bude. Z rozmluv vznikaly hádky, ozývaly se hrozivé pokřiky, pocházelo jitření. Domácí lid český vesměs dával za pravdu králi; cizinci ujímali se arcibiskupa a jeho úřadníkův. Nastalo hrozivé rojení zejmena kolem radnic městských a na prostrannějších místech. Zbraň řinčela po dláždění a blýskala se v rukou. Některé zástupy české hrnuly se Újezdem z města ven po silnici Zbraslavské, vstříc králi.

Konšelé nevěděli si rady. Kvapně svolavše se, vyslali biřiče, aby zabránili výtržným skutkům. Však jeden ze Staroměstských, Václav Geunher, sám rychle zmizel a pospíšil přes most do kanceláře arcibiskupovy .... Však byl už svrchovaný čas ... Právě když za soumraku chmurného dne 15. března král Újezdskou branou vjížděl do Prahy, kvapným krokem po blátivé cestě od Hradčan na sever mířili dva zakuklení muži; jeden urostlý a silný, druhý malý a hubený, horní část těla značně nakloněnou v levo. Byli to official arcibiskupův Mikuláš Puchník z Černic a vikář

doktor Johánek z Pomuka... Prchali před hněvem královým za arcibiskupem do Roudnice.

XI.

Však jim v zápětí stihli tam dne 16. března poslové některých radd královských, vybízejících arcibiskupa, chce-li uvarovati se ještě horších věcí, aby i se svými úřadníky bez prodlení vrátil se do Prahy.

Jana z Jenšteina pojal veliký strach, když srozuměl, že král tenkráte s takovým důrazem a kvapem proti němu vystupuje. Viděl, že nezbývá času k dlouhému přemýšlení. Buď prchnouti za hranice nebo podstoupiti bouři hněvu panovníkova. Na branný odpor v hradě Roudnickém nebylo lze odvážiti se, neměl ť vůbec žádné zbrojné moci pohromadě. Podlomená a poplašená mysl táhla jej za nedaleké hranice severní; ale po opětné poradě, hlavně pak k přímluvě samého Jana z Pomuka, Mikuláše Puchníka a hofmistra Něpra z Roupova, kteří už raději chtěli snésti nějaký ten výbuch zuřivosti královy, než aby vyjdouce ze země ztratili všechno své jmění, zůstavené v Praze, kázal osedlati a vrátil se s nimi ku Praze až do své tvrze v Kyjích.

Tu za krátko objevili se u něho dva důvěrníci královi, zpovědník Mikuláš a podmaršálek Jan Čúch ze Zásady. Přinesli mu sice list králův, plný hrozeb, důtklivých domluv a přísných rozkazův; však sami slibujíce mu, že na jeho osobu saženo nebude, radili, aby co nejrychleji možná vrátil se do Prahy a dal takto rozhněvanému králi důkaz své poslušnosti a smířlivosti. Ještě váhal a už zase chtěl zpětiti se; až na večer při hostině, vystrojené na počest radd královských, slyše

od nich stálé ujišťování, že Václav svého hněvu jistě ukrotí, jakmile uvidí, že arcibiskup přestal odporovati mu, rozhodl se, že učiní dle jejich rady.

Také Jan z Pomuka a Mikuláš Puchník i Nepr z Roupova byli s tím srozuměni. Jim zajisté šlo napořád hlavně o to, aby arcibiskup ve všem zůstal s nimi. V jeho společnosti doufali, že nepovede se jim tak zle, jako kdyby byli vůči králi sami. Tak dne 18. března vrátili se s ním opět do Prahy.

Zde zjednala se prostřednictvím zvláštních plnomocníkův smlouva o pokoj mezi králem a arcibiskupem, a ustanoveno, aby oba nazejtří sami osobně sešli se a ji slavně stvrdili.

Provázen hustým nepřehledným davem rozjařeného občanstva, král před polednem dne 20. března ubíral se s dvorem svým od svatého Benedikta na Starém městě do kláštera svaté Maří rytířů Svatojanských pod mostem na Malém městě Pražském. Ve veliké klášterní síni arcibiskup, maje při sobě brannou čeleď, své přední rady a úředníky, očekával jej už blíže dveří. Pokorně uklonil se před vstupujícím panovníkem. Však Václav, sotva že zhlédl jeho a za ním Mikuláše Puchníka, Václava probošta Míšenského i Jana z Pomuka, jakoby žluč byla se mu rozlila všemi žilami. Mohutné tělo jeho, v nejvyšším právě rozkvětu mužné síly, počalo se chvěti, z očí vyšlehly blesky vášnivého hněvu, plná sličná tvář zruměněla až po čelo, prsa se vzdmula, levá ruka křečovitě stiskla zlatý jilec meče a mocný, hromový hlas rozlehl se vysokou klenbou:

„Ty, arcibiskupe, vynášíš klatby na mé úřadníky bez mého vědomí. Ty jsi stvrdil opata Kladrubského! Ty strkáš na mého podkomořího ka-

cířství a bludařství. Nepotázal jsi se, a o své ujmě to činíš. Věz, že toho budeš želeti.“

A zlostně dupnuv pohrozil zaťatou pěstí Janu z Jenšteina tím výbuchem jeho zuřivosti až do duše uděšenému.

V tom však zočiv blíže něho rytíře Něpra z Roupova, jeho hofmistra, vzkřikl k němu:

„Ty mi hned jdi odtud, sice ti dám sraziti hlavu!“

A už obrátil se k svému panoši, Janu Žižkovi z Trocnova a velel mu:

„Tyto čtyři zajmiž té chvíle, totiž arcibiskupa, Mikuláše Puchníka, Jana z Pomuka a Václava probošta Míšenského, a pozorně je veď!“

Arcibiskup leknutím sklesl na kolena a spínal ruce k prosbě. Tu král úšklebným posuňkem nápodobil jeho strach a pokoru a zlostně obrátil se od něho. Panoš už pokynuv několika ozbrojencům stanul jim v čele, aby obklíčil čtyři vyznačené osoby, když arcibiskup jako had umknul se zpět mezi své průvodce, a proklouznul až na chodbu k své branné čeledi. Ta vidouc, co se děje, propustila jej rychle mezi sebou na schody a vtiskla se do dveří tak silně, že panoš královský se svými lidmi nemohl se dostati ze síně, aby stíhal uprchlíka. Nastala seč před tváří královou. Několik zbrojnošův arcibiskupových padlo na místě; ale pán jejich šťastně dostav se na ulici, lidem, který nevěděl, co uvnitř domu se děje, byl propuštěn až do svého blízkého domu, za jehožto pevnými vraty zmizel.

Ostatní tři, na něž král podařeným útěkem arcibiskupovým jen ještě více byl popuzen, Jan Žižka zjímané vedl na hrad do domu kapitulního.

Teprv nyní lid před klášterem rytířů Svatojanských i v ulici mostecké těsně shromážděný,

s udivením patřil, jak velice snadno i arcibiskup mohl býti mezi jatci královými. Však těšil se, že ani on za svou zpupnost proti králi neujde spravedlivému trestu.

Že s tímto nebude dlouho odkládáno, uhodli všichni, patříce, jak král s dvorem svým ubírá se za zjímanými vzhůru na hrad, sám vypraviv oddíl stráže, aby vyhledala a přivedla také arcibiskupa za ním.

V domě kapitulním pak ihned počal výslech netoliko jatcův sem přivedených, nýbrž i jiných osob zde postižených.

Doktor Johánek už seznal s velikým hořem, že nedobře se potázal, přimlouvaje arcibiskupovi, aby se vrátil do Prahy. Arcibiskup nyní přece znikl nebezpečí okamžitého a snad podaří se mu docela prchnouti z města. Však co čeká na ně ubohé jatce?! Ouzkostí a strachem vikář sotva držel se na nohou. Ano mrákoty pojaly ho, když spatřil, an král, dav před sebe nejdříve uvésti děkana Pražského, Bohuslava, počal tepati jej do hlavy jilcem svého meče tak silně, až krev tekla, a ještě na to kázal svázati mu ruce přes záda a odvésti jej do vězení v domě purkrabském.

Nastala přestávka. Král čekal, až stráž přivede arcibiskupa, jakožto hlavního viníka. Když pak mu oznámeno, že dům Jana z Jenšteina kladami a závorami pevně zatarasen jest, a někteří raddové mínili, že by bylo nejlépe, udeřiti na palác arcibiskupův násilím, Václav nesvolil k tomu, ale ihned kázal odvésti jatce a s nimi také staříčkého Nepra, hofmistra arcibiskupova, na rychtu Staroměstskou!

Doktor Johánek zbrojnoši obklíčen zoufalým vyděšeným zrakem pohleděl na Mikuláše Puchníka

jehož rovněž hrůza a smrtelná úzkost svírala. Věděl každý z nich, co nyní na ně čeká....

XII.

Václav Kříž a mistr Pařížský v domě vedle radnice Staroměstské patřili oknem, když pod ním odpoledne 20. března těsným davem zvědavého lidu klestil sobě cestu zvláštní průvod. V čele na koni jednooký panoš králův s mečem vytaseným a za ním sbor ozbrojených jezdcův, vlekoucích ve svém středu čtyři pěší jatce, kteří zajisté sami nikdy se nenadáli, že by někdy takto touto cestou se ubírali.

„Konečně snad přece nadejde v Čechách nějaká náprava," vece Kříž k svému hostu. „Co dnes se děje, zdá se mi jako svitáním lepší doby, kdy zase přirozené domácí právo naše nabude platnosti v této zemi. Kéž by tu s námi stáli naši drazí přátelé, Jan Kluk a zeman Trocnovský, aby viděli, co my vidíme! A kterak teprv je blažil by pohled na Jeníka, jemuž popřáno jest, býti jako zvěstovatelem nové doby v Čechách!... Mně aspoň se zdá, že vidím skřivánka, rozpínajícího křídla svá, aby věstil jaro, jež vzejde nad národem naším."

„Jen aby ta jarní zoře nebyla krvavá!" teskně odvětil mistr.

„I každý den rodí se jen z krvavé záplavy," odpověděl Kříž. „Ani já nejsem přítelem zbraně a násilí; ale vina padniž na ty, kdož nejinak než z přinucení uznávají naše právo."...

Ve velikém nárožním domě v ulici železné všechna okna byla obsazena diváky ustrašenými pohledem na obraz, který tak z nenadání rozvinul se před nimi. Už od rána byli tu u Václava

Geunhera pospolu všichni přátelé doktora Johánka a radili se, jakby ubohému pomohli. Utanovili, že nazejtří zespolka vypraví poselství ke králové s prosbou, aby mu prokázal milost. Teď vidí jej už vedena do mučírny! Hleděli na něho, zkamenělí úžasem a zármutkem.

„To jest počátek neštěstí nás všech!“ vzdychl Václav Geunher.

Za chvíli touž cestou jel tudy král k rychtě.

„Jaký to krásný muž!“ zvolala vedle svého chotě spanilá Miranda. „Škoda, že jest tak zlý!“...

*

Černé prostranné sklepení v Staroměstské rychtě bylo děsně osvětleno rudou září pochodní a voskových svěc. Se stropu houpaly se provazy jako dlouzí hadi, po stěnách táhly se řebříky, v koutech trčely špalky, ověšené řemením a železnými kruhy, po zemi ležely klády, kleště, šrouby, kladiva, plechové holeně a jiné toho druhu mučidla.

A uprostřed té příšerné místnosti strašný výjev. Čtyři nahá těla, přivázaná ke sloupu, svíjela se v mukách smrtelných. Křik hrůzy a bolesti už umlkl na zsinalých rtech; jen chropot časem prorazil hrdla. Kat a jeho učedník pálili je pochodněmi do boků, pod paží, do prsou. Čoud a puch škvařeného masa lidského naplňoval pekelnou místnost. Tu z kouta u dveří kvapně vykročil král, rozžhal novou pochodeň, sám přiložil její plamen k boku Johánkovu, odkázal kata k ostatním obětem a podav oheň Ondřejovi pokynul mu ke generalnímu vikáři:

„Ty pal tohoto! Umíš to lépe, než tvůj mistr!“...

Po chvíli bylo ve sklepení ticho. Strašně zmučeni Mikuláš Puchník, Václav probošt Míšenský a rytíř Nepr byli odnešeni do sousední komory a odevzdáni lékaři. Doktora Johánka, už jen slabě dýchajícího král velel bez prodlení hoditi do vody. Kat a Ondřej chopili se ho, a zprovázeni tlupou zbrojnošův, rozhánějících všude hustě nakupený lid, vlékli jej po zemi až na most. Stanuli až nad největší hlubinou. Tu spjali umírajícímu ruce do zadu, ucpali ústa roubem, přivázali hlavu k nohám a přes zábradlí smetli ho dolů do hučících vln rozvodněné Vltavy...

Tou dobou chráněn pláštěm černé noci plavil se o několik set krokův níže po řece arcibiskup Jan z Jenšteina. Prchal z Prahy... A na pravém břehu u špitálu křížovníkův stál Ludvík Kojata a z plna hrdla lál, že doktor Johánek mu zůstal dlužen ujednanou odměnu... A uvnitř města na hřbitově svatohavelském dva pacholci spouštěli do hrobu režný pytel. Byla v něm Lucka. Zemřela šílená...

*

Bylo na jaře roku 1399. Rytíř Jan Kluk po dlouhé nemoci očekával svou poslední hodinku. U lůžka jeho plačíce klečeli Zdena a panoš královský, Jan Žižka. Stařec probrav se ještě jednou z mrákot smrtelných, pohleděl na ně a vzdihnuv pravici jako k požehnání vzdechl naposledy:

„Mé drahé děti!“

Odešel za svou Markétou i sestrou Ursulou, která na podzim ho předešla.

Rusové doma.

Obraz národopisný

sepsal

Mackenzie Wallace,

přeložil

dle 3. vydání angl. originalu

J. Váňa.

Díl IV.

Matice lidu ročníku XVII. číslo 5.

(Běžné číslo 101.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1883.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1883.

Kapitola I.

Petrohrad i evropský vliv.

(Petrohrad a Berlín. — Velké domy. — Policie. — Petrohradské „divy“. — Petr Veliký. — Jeho snahy a politika. Vláda němčiny. — Národní reakce. — Francouzský vliv. — Následující duchovní jalovost. — Vliv citlivůstkářské školy — Nevraživost na cizozemské vlivy. — Nová doba literárního dovozu. — Tajné společnosti. — Katastrofa. — Doba Mikulášova. — Prudká válka na Parnasu. — Úpadek romantismu a transcedentalismu. — Gogol. — Revoluční agitace roku 1848. — Nová reakce. — Závěrka.)

Blíží-li se cestovatel z kterékoli strany k Petrohradu, kromě jede-li po moři, je nucen cestovati mnoha sty mil lesů a močálů, na nichž vyskytuje se jen málo stop lidských příbytků nebo zemědělství. Tato okolnost působí, že první dojem tohoto města na mysl je velkolepý. Uprostřed holé děsné pouště nacházíme z nenadání umělou oasu.

Ze všech evropských měst podobá se sídelnímu městu carů nejvíce Berlín. Obě vystavena jsou na půdě ploché; obě mají široké, pravidelně rozložené i špatně dlážděné ulice; vzezření obou

má cosi škrobeného i souměrného, což připomíná vojenskou kázeň a německou byrokracii. Však jeden rozdíl, a to velice důležitý, je mezi nimi přece.

Ačkoli zeměpisci tvrdí, že Berlín je vystavěn na Sprevě, mohli bychom se dlouho v tomto městě zdržovati, aniž bychom si kdy všimli líného, špinavého potoku, jenž nezaslouženě pojmenován byl řekou.

Petrohrad naproti tomu vystavěn byl na velkolepé řece, která dodává celému místu hlavní ráz. Svou šířkou a ohromným množstvím jasné chladné vody Něva zajisté náleží k nejkrásnějším řekám Evropy. Na několik mil, než dostihne zátoky Finské, rozpadá se na několik ramen, tvořící deltu, a na tom místě stojí Petrohrad. Hlavní část města rozkládá se na jižním břehu, ostatní části rozptýleny jsou po severním břehu i na ostrovech.

Hlavní z těchto ostrovů, Vasilijostrov nazvaný, jest spojen s jižním břehem dlouhým kamenným mostem, jenž jest památný krásnými svými obrysy.

To jest jediný veliký kamenný most, jímž toto město může se honosit,*) však jest tu veliké množství dřevěných, z nichž některé spočívají na pilířích, a jiné na lodích jako známé plovoucí mosty na Rýně, a spojují ostrovy mezi sebou nebo s pevninou. Mnohé jiné body spojují se v letě malebnými, malými dvouveslovými loďkami, stavenými prý dle vzoru navrhnutého Petrem Velikým.

Do vzdálenějších částí města můžeme se pohodlně dopravit na malinkých parnících, jež jezdí sem a tam a dodávají živosti celému okolí. V zimě zmizí loďky i parníčky, ano i mosty pozbývají

*) Druhý se nedávno dostavěl.

valně své důležitosti, neboť řeka je po celém svém povrchu pokryta tlustou vrstvou ledu, jenž unese i nejtěžší břemena. Tou dobou mizí rachotivé a drkotavé drožky — povoz, jenž tvoří přechod od kočárku k mučírnickému nástroji — a na jejich místě objevují se saně, jež jezdí hladce a tiše jako kocábka v tiché vodě.

Hlavní řeka či velká Něva, překlenuta kamenným mostem a třemi lodními mosty, teče mezi vlastním městem a Vasilijostrovem a je sevřena ve svém řečišti důkladným nábřežím z massivních balvanů červené žuly. Na jižnější straně nábřeží slouží za ulici nebo promenadu. Nábřeží Vasilijostrova naproti tomu slouží k obchodním účelům, za letních měsíců hemží se podél něho značné množství lodic. Na východním konci ostrova stojí celnice, bursa, a tu nejvíce scházejí se cizozemští kupci, již mají obchod dovozný a vývozný v rukách. Avšak tato část není výlučně rázu obchodního, neboť obsahuje i akademii věd, universitu i akademii krásných umění. Na nedalekém ostrově, trochu výše proti řece, stojí pevnost, stavba velice malebná, v níž se nachází pohřebiště carské rodiny a státní vězení.

Na protější straně stojí císařský palác, admiralitní budova, senat, a doleji loděnice; nade vším tím pne se do výše majestátný a pozlacený dóm sv. Isáka.

Jako řeka jeví se nám v Petrohradě vše ostatní v ohromných rozměrech. Ulice, náměstí, paláce, veřejné budovy, chrámy, ať si jsou nedostatky jejich jakékoli, zdají se býti vystaveny spíše pro nesčíslné budoucí pokolení než pro praktickou potřebu přítomného obyvatelstva. V tomto ohledě představuje město velmi vhodně říši, jejíž jest

stolicí. I soukromé domy vystaveny jsou v ohromných rozměrech, a mnohé z nich obsahují více než dvacet z cela oddělených obydlí.

Tento spůsob stavěti veliké domy učinil možnou zvláštní a účinnou soustavu policejního zřízení. Každý dům má svého *dvorníka,* jenž jest sluhou majitelovým a zároveň policejním agentem. Povinností jeho je, zametati, v letě kropiti ulici před domem, a dohlížeti, aby všichni obyvatelé měli své průvodní listiny v pořádku. V noci musí zůstat před domem na ulici a zastávat službu ponocného. Tito mužové si někdy lehnou i usnou za dlouhých zimních nocí, když teploměr ukazuje přes dvacet stupňů pod nulou, aniž by často zmrzli, což je nejskvělejším důkazem ruské otužilosti.

Povídá se, že tito ponocní ve spolku s policií přepadali a loupili opozdělé občany, ale to vše náleží již jen minulosti; nyní může se policie petrohradská rovnati policii kteréhokoli evropského hlavního města.

Petrohrad má, toť se ví, také své „divy", na něž se každý cizinec má podívat a jim se podivit. Je tu ku př. velechrám sv. Isáka, ohromná to budova v renaisančním slohu, s pozlaceným střechovím a obrovskými sloupy z červené žuly. Povšechný dojem zevnějšku, zejmena je-li zahalen třpytivou jinovatkou, je překrásný, však vnitřek byl zkažen příliš bohatou a křiklavou ozdobou, která jest znamenitým dokladem, že bohatost dobře se snáší s neohrabaností a špatným vkusem.

Méně zdařilým architektonickým pokusem je chrám kazaňský, jejž Rusové často vychvalují jakožto dílo domácího umělce, jež však prozrazuje pošetilou nápodobivost, s níž se tak často potkáváme v ruských zřízeních. Obrovské polokruhové sloupoví, jemuž vzorem bylo sloupoví

sv. Petra v Římě, stojí v takovém nepoměru k ostatní budově, že úplně zakrývá tělo chrámu, jehož vrchol vykukuje nad hroznou ohradou jako zločinec odsouzený k doživotnímu vězení, a tupě oddaný svému osudu.

Zimní palác budí zalíbení těch, již věří v genia Bastrelli-ho, ale nedostává se mu té přísné a massivní vznešenosti, již toto jméno samo připomíná. Některé menší paláce jsou v lepší shodě s povahou podnebí, ale nemají na sobě ničeho, co by se mohlo nazývat ruským slohem stavitelským.

Jest sice jakýsi ruský sloh, ale ten se hodí na budovy dřevěné. V kamenných stavbách dlužili se Rusové jako ostatní severní národové od zemí jihoevropských, aniž by při tom dbali rozdílu v podnebí. Nač obyvatelé Petrohradu právem mohou býti hrdi, to jest ten všeobecně velkolepý zevnějšek jejich města, ale nikoli na krásu jednotlivých budov.

Soch a jiných pomníků je tu veliké množství, ceny rozličné, od jízdní sochy Petra Velikého, která jest skutečně dílem uměleckým, až k sochám a poprsím v letním sadě, jež nejsou nic než umělecké obludnosti. Obrazů Petrohrad má také mnoho. Eremitáž ku př. obsahuje velkolepou sbírku holandské školy, i veliké množství děl, jež se připisují vlašským i španělským starým mistrům. Avšak nechci dále zabíhat do oboru uměleckého kritika, aniž hodlám nuditi čtenáře líčením toho, co je vypsáno v každém průvodci.

V Petrohradě unavuje běhání po památnostech jako jinde, a cestovatel nejlépe užije svého času, prochází-li se pohodlně po ulicích i bazarech, zejmena v zimě, kdy Petrohrad skví se ve svém národním kroji.

Avšak jedna „památnost“ vábí každého, kdo

má jen trochu smyslu pro dějepisné upomínky, totiž dřevěný domek, v němž Petr Veliký bydlil, mezi tím co se stavěla jeho budoucí stolice. Dle slohu a zařízení svého vypadá spíše jako chatrč lodníkova než sídlo carské, ale hodila se výborně k povaze vzácného muže, jenž ji obýval. Petr uměl a časem i pracovával jako lodník, aniž by cítil, že se tím ztenčuje jeho císařská hodnost. Když pojal úmysl, vystavěti hlavní město na finských močálech, útulku to divokého ptactva, nespokojil se jen tím, aby dával samovládné rozkazy z lenošky. Podoben starým bohům řeckým sestoupil z Olympu, zaujal místo v řadách obyčejných smrtelníků dohlížeje vlastníma očima na konané práce a účastně se díla vlastníma rukama. Vytýká-li se mu libovůle a utlačování jako Faraonům pyramidy stavícím, může se ospravedlniti tím, že šetřil sebe právě tak málo jako svého lidu, ale snášel nepohodlí a nebezpečí, jimž tisíce jeho poddaných podlehali.

Čteme-li zprávy o životě Petrově, jež ponejvíce napsal sám, snadně chápeme, proč zbožně konservativní část jeho poddaných nemohla v něm poznat zákonitého nástupce pravoslavných carův.

Staří carové byli mužové vážných velebných spůsobů, a hluboce proniknuti vědomím své zpoly náboženské důstojnosti. Sídlíce větším dílem v Moskvě nebo v blízkém sousedstvu, trávili čas svůj účastněním se dlouhých náboženských obřadů, obcováním s bojary, navštěvováním klášterů, slavnostními hony a poučnými rozhovory s církevními hodnostáři a klášterníky. Jestliže podnikali cestu, byla to pouť k některému posvátnému místu a od styku s lidem chránila je nezborná ohrada dvorních ceremonií. Jedním slovem spojovali v sobě povahu křesťanského mnicha a východního mocnáře.

Petr byl muž zcela jiného rázu a podobal se v tomto klidném, důstojném, pravoslavném a ceremonářském světě moskevském býku v krámě s porculánem, jenž bezohledně a nevážně urážel veškeré starobylé pojmy o slušnosti a etiketě. Nedbaje veřejného mínění a národních předsudků odklidil veškeré formálnosti, vyhybal se všem ceremoniím, posmíval se staroslavným obyčejům, liboval si ve světských knihách více než v pobožných hovorech, volil kacíře za své soudruhy, cestoval po cizích zemích, nosil kacířský kroj, znepodobil obraz boží oholiv si tvář, poháněl šlechtu, aby se nosila a holila jako on, běbal po říši jako by ho zlý duch honil, provozoval vlastníma posvátnýma rukama tesařství, účastnil se pitek svých cizozemských žoldnéřů, a vůbec činil vše, čeho se „pomazaný páně“ dopouštěti nemá. Není tedy divu, že Moskevští byli pohoršeni jeho chováním, a že mnozí ho měli za antikrista v přestrojení než za cara. Není také divu, že i jemu ovzduší Moskvy nešlo k duhu. a že nejraději sídlel v nové stolici, již byl sám stvořil.

Petrohrad vystavěl s tím úmyslem, aby pořídil okno, jimž by se Rusové dívali do vzdělané Evropy, a toto město věrně vyplnilo svůj úkol. Od založení jeho počíná evropská doba v ruských dějinách. Před dobou Petrovou Rusko náleželo spíše do Asie než do Evropy, a bylo v očích Francouzů i Angličanů asi tím, čím json nám nyní Buchara a Kašgar; od té doby stalo se podstatnou částí evropské politické soustavy, a duchovní jeho historie byla jen odrazem duchovní historie západní Evropy, ovšem s nátěrem národní povahy a zvláštních poměrů místních.

Mluví-li se o intelektuelní historii některého národa, míní se tím povšechně intelektuelní hi-

storie vyšších tříd. Okolnost tuto dlužno zejména míti na zřeteli, mluví-li se o intelektuelním hnutí na Rusi. Petr vnutil evropskou vzdělanost šlechtě, ale lid zůstal jí nedotknut. Takovým spůsobem takřka celý národ rozštěpil se na dvě části, a následující pokolení toto rozštěpení jen zvětšovala.

Mezi tím, co lid pevně trval na svých obyčejích a názorech, šlechta počala pohlížeti na tyto obyčeje a názory jako na zbytky barbarství, za něž by se národu vzdělanému bylo styděti.

Intelektuelní hnutí, jež zahájil Petr, bylo výlučně praktického rázu. Petr sám byl prospěchář a dle jeho názoru bylo lidu ruskému více třeba praktických vědomostí, než theologické neb filosofické osvěty. On nepotřeboval filosofů ani theologů, ale důstojnictvo, úřadnictvo, řemeslníky, kovkopy, průmyslníky a kupce. K tomu cíli věnoval velikou péči technickému vychování. Prvopočáteční školy tohoto druhu byly pro útlou mládež zařízeny, a pro odrostlejší překládaly se cizojazyčné spisy o pracech opevňovacích, o stavitelství, inženýrství, paroplavbě, o dobývání kovů atd. Mužové vědy a umělci byli zváni na Rus a mladí Rusové odcházeli za hranice, učiti se cizím jazykům a užitečným pracím. Zkrátka, Petr učinil vše, aby hmotný blahobyt jeho říše byl povznešen na roveň s blahobytem jiných národů.

Zde se nám naskytuje pozoruhodná zvláštnost intelektuelního rozvoje na Rusi.

V západní Evropě rozvíjel se vědecký duch těžce a znenáhla pod vlivem rozličných souvislých historických příčin. Na Rusi se tento duch vědecký objevil rázem co rozvinutý a zralý cizinec, jehož pater familias přivolal. Rusové přešli od středověku ke věku novému bez zápasu starých názorů s novými, jako se dálo v Evropě západní.

Církev nemohla klásti imperatorské vůli Petrově odporu, a šlechta zabočila směle na dráhu, kterou dědové a pradědové byli by pokládali za dráhu vedoucí k věčnému zatracení.

V prvních letech vlády Petrovy nepřevládal vliv žádné strany evropské. Byl-t Petr naskrze kosmopolitou a bral u každého cizího národa, ať si německého, dánského, holandského neb francouzského, jen když to pomáhalo k dosažení jeho cíle. Avšak sousedství Německa, připojení baltických provincií, jakož i sňatky uzavírané mezi dvory petrohradským a berlínským pomohly vlivu německému k převaze. Když císařovna Anna, vévodkyně kurlandská, svěřila vládu miláčku svému Bironu, vliv německý stal se rozhodným. Dvůr císařský, úřady a školy byly silně poněmčovány. Krutá a tyranská vláda vyvolala záhy silnou reakci, která skončila revolucí. Princezna Alžběta, která se uchýlila do soukromí za vlády německé, postoupila na prestol vladařský. Očekávalo se od ní, že zbavíze mi cizinců, a císařovna naděje ty nesklamala; činilať co mohla. Němci byli z veřejných úřadů sesazeni a členové akademie směli na dále jen z rozených Rusů voleni býti. I ruské mládeži poskytnuta byla možnost, vzdělávati se pro všechny obory veřejné služby.

Pokus o svržení německého jha nevedl ku intelektuelní samostatnosti. Za násilných oprav Petrových odmítala se bezohledně celá ruská minulost se všemi slibnými zárodky a v čistě národní kultuře neučiněn tedy ani krok ku předu. Rusko nacházelo se ve stavu uprchlíka, jenž utekl od svého pána, ale ze strachu, aby nezahynul hlady, vyhledal si jiného. Vyšší třídy, v nichž láska k civilisaci cizí zapustila hluboké kořeny, počaly se ohlížeti po civilisaci jiné, která by jim

nahradila německou. V příčině té nebylo jí třeba býti dlouho na rozpacích, neboť oči všech, kdož tehdy zabývali se vzdělaností a uhlazeností, byly obráceny k Paříži. Vše, co bylo nejvznešenějšího a nejvytříbenějšího, nacházelo se při dvoře francouzského krále, pod jehož ochranou umění a literatura renaissance dostoupila nejvyššího stupně. I Německo, jež drželo na uzdě ctižádostivé zámysly Ludvíka XIV., bylo pod vlivem spůsobů a mravů dvora francouzského. Každý německý malý potentátek opičil se po „velkém monarchovi“ a mluvil hybridským jargonem, jejž považoval za uhlazenější své mateřské řeči. Slovem — gallomanie byla převládající společenskou epidemií té doby, a nemohlo být jinak, než že také zachvátila třídu takovou, která, jako ruská šlechta, měla jen nepatrné a to ne hluboce zakořeněné národní přesvědčení. Vliv francouzský počal se nejdříve jeviti zevnějškem; totiž krojem, spůsoby, řečí; ale po nastoupení Kateřiny II., známé to přítelkyně Voltaira a encyklopedistů, vliv tento stal se mnohem hlubším. Každý šlechtic, jenž činil nároky na název vzdělance, mluvil plynně francouzsky a vyznal se poněkud i v literatuře francouzské. Tragedie Corneillovy, Racineovy, komedie Molièrovy dávaly se pravidelně na císařském jevišti a vzbuzovaly obdiv obecenstva. Pro ty, kdož si přáli číst díla francouzská v jazyku ruském, vydány překlady, jichž pouhý seznam by naplnil několik stránek.

Praví se o Byronu, že nikdy nemohl popisovati to, co bezprostředně viděl. Pokud totiž lidská mysl musí se namáhati *nazíráním*, nemůže se oddati poetické činnosti. A jako u jednotlivců tak se to má i u celých národů. Národ, jenž přijímá cizí kulturu, celkem odsuzuje se na ten čas

k intelektuelní jalovosti. Pokud totiž přijímá a urovnává nové pomysly, cizí názory i spůsob myšlení, nevyvede nic původního a výsledek jeho činnosti jest jen více méně zdařilé napodobování. Nemůže nás tedy nijak překvapiti, že Rusové seznámivše se s francouzskou literaturou, stali se napodobiteli a plagiatory. Ale i v tomto druhu produkce literární přirozená pružnost mysli a velké vrozené nadání valně přispěly k utvoření děl dosti znamenitých. Ódy, pseudoklasické tragedie, satirické komedie, epické básně, elegie vycházely v hojném množství jazykem, jenž do té doby považoval se za barbarský. Ale v celém tom množství, ano nadbytku nápodobivé literatury je málo stop skutečné původnosti a skoro celá literatura ta upadla v zapomenutí. Domoci se názvu ruského Pindara, ruského Homera bylo tehdy největší literární ctižádostí.

Zároveň s módní literaturou přisvojila si vzdělanější třída ruská i modní filosofii, neboť nemohla uhájiti se před mocným proudem osvícenosti, jenž se rozléval po Evropě, zejmena v druhé polovici posledního století, a otřásal filosofickými systémy, theologickými názory, vědeckými theoriemi, ano i základy politických i společenských zřízení.

Ruský šlechtic nevynikal ani tradicionelním konservativním duchem, ani logickým přesvědčením, které by jej mohly chrániti proti všemohoucímu vlivu francouzskému. Nové filosofické názory byly stotožňovány se vším, co slulo vzdělaným aneb moderním. Mezi ruskou šlechtou bylo nejvíce zbožňovatelů Voltaira a encyklopedistů vůbec.

Vznik školy sentimentální v západní Evropě měl za následek veliký obrat v ruské literatuře

a zmenšil značně obdiv francouzské školy pseudoklasické. Florian, Richardson, Rousseau a Bernardin St. Pierre našli velmi záhy své překladatele. Ohnivá deklamace a zoufalost hrdinů na jevišti ustoupila hlubokým vzdechům zamilovaných děv a mládenců. Tato manie, zdá se, že byla v Rusku větší než tam, kde měla svůj vznik. Hranatí a vousatí mužové žalostně lkali nad tím, že se nenarodili v těch klidných dobách, kdy všichni lidé byli pastýři a bratry. Na sta sentimentálních mladíků a děvic putovalo k rybníkům a řekám, do kterých hrdinové sentimentálních spisovatelů se vrhali. Lidé mluvili, psali a přemýšleli jen a jen „o sympathii srdcí pro sebe stvořených“ a „jemném obcování srodných duší“. Objevily se sentimentální cestopisy, které bezpříkladnými pošetilostmi nutí čtenáře k smíchu.

Jeden, na př. apostrofuje na svých cestách dub kleče při tom na kolenou, jiný prolévá denně slzy nad rovem svého miláčka psa, třetí si nechce vzít žádnou jinou za ženu než selské děvče, čtvrtý konečně posýlá hvězdám své políbení a chce v roztouženosti všecka tělesa nebeská přitisknout na své srdce.

Láska ke francouzské filosofii zmizela právě tak rychle, jako láska ke lžiklasické literatuře. Když vypukla v Paříži veliká revoluce, zmizela moderní filosofie z kruhů petrohradských. Ulekli se následků filosofických zásad těch a uchýlili se k optimistickému konservatismu, jenž se dobře hodil k panujícímu ctnostnému citlivůstkářství.

Spálení Moskvy mělo sice za následek mocné projevení vlastenectví, ale toto vlastenectví se brzy vykouřilo, a kdož vlastenci zůstali, byli předmětem úštěpků a posměchu. Když politické nebezpečí minulo, lidé vrátili se ke svým obyčejným za

městnáním a dřívější miláček, francouzská literatura zahnizďovala se znovu. „Ultra“ vlastenci to nazývali „opětným upadnutím do bahna“. Kromě toho počalo se dovážeti ještě jiného druhu intelektuelní zboží do Ruska, než to, které přicházelo za Kateřiny. Francouzská revoluce, vláda Napoleonovců, vlastenské války a ještě jiné důležité události za této pamětihodné doby měly za následek veliké změny v intelektuelních i společenských poměrech západní Evropy; za válek Napoleonských Rusko vstoupilo do úzkého svazku s Německem a tím bylo intelektuelní kvašení z Německa zanešeno do kruhů petrohradských.

Mezi tím, co periodické časopisy pojednávaly o umění, mladosti, jaru a podobných věcech, mladá generace v salonech přetřásala všechny palčivé otázky, jež Metternich snažil se udusiti.

Tyto diskuse ovšem nebyly příliš opravdového rázu, byly to spíše causerie, které pěstovali zejmena modní lidé, mající dosti času k nahlednutí do rozmanitých kněh. Čím divočejší bylo dogma neb myšlenka, tím ochotněji se jí ujímáno, jen byla-li nová a v elegantní formě podána, ať si potom čerpána třeba ze spisů racionalistů, mystiků, svobodných zedníků, methodistů, ano i jezuity de Maistre-a. Některé dobré duše myslily, že Jung-Stilling a Baader vynašli jisté prostředky k odstranění všech politických, společenských a filosofických obtíží. Lidé zdravějších smyslů počali skládati víru svou v národo-hospodářské a ústavní nauky, a hledali doklady pro své zamilované plány v minulosti národa ruského a ve zvláštnostech národní povahy. Mladí ruští vzdělanci počali horovat pro dávnověkou historii jako mladí němečtí demokrati s nadšením deklamovali o Teutonech, Cheruscích, Skaldech, Arminovi a

recích Niebelungů. Každá doba má své nadšení, ať si již pošetilé, aneb skutečně šlechetné. Za doby restaurace bylo vše nadšeno pro tajné spolky. V Německu byly buršenšafty, spolek „Aïde toi et le ciel l'aidera" ve Francii, řád kladiva ve Španělsku a Carbonari v Italii. I v Rusku utvořili mladí šlechtici tajné spolky a v roce 1825 pokusili se roznítiti v Petrohradě povstání. Pokus byl ovšem zmařen a utopie romantických reformatorů zanikly jako bubliny. Katastrofa prosincová působila na petrohradskou společnosť jako proboření se půdy pod tančící společností. Hrůza a strach rozhostily se všude a causerie umlkly na dobro.

Po citlivém a nerozhodném Alexandru I. dosedl na trůn přísný, energický Mikuláš, jenž z celé duše nenáviděl ohňostroje a filosofický diletantismus. Společnost ruská shledala, že nové názory, mající směřovati k spasení lidstva, k jeho osvícení a zušlechtění, vedou jistě do vězení ale nikoliv k žádanému cíli. Krásný sen se rozplynul jako dým a modní společnost počala hrát v karty, bavit se a číst — opět francouzskou literaturu. Jeden spisovatel z té doby praví, že kadrila nastoupila místo Adama Smitha. Od praktických zájmů, jež vyrušují čistě uměleckou produkci, upuštěno a nastalo nejryzejší a hluboké holdování musám. Není tedy divu, že doba Mikulášova, kterou mnozí neprávem nazývají dobou intelektuelního zakrnění, jest skutečně zlatou dobou literatury ruské. (Gógol dokládá totéž v „Portretu".) Již před Mikulášem obrazil se i na Rusi boj mezi klasicismem a romantickou školou, mezi přívrženci aesthetických pravidel a volného poetického tvoření. —

Hlouček mladíků petrohradské společnosti přidal se s nadšením k novému směru a prohlásil

válku klasicismu, jímž vyrozumívali vše zastaralé, suchopárné a pedantické. Počalo se psáti lehkým uhlazeným a svěžím slohem a mnoho spolků bylo zaraženo, jež měly za účel potírati ze všech sil starou školu. Nový směr získal v krátké době mnoho přívrženců a literární nevraženi počalo. Vůdcové staré školy, jimž byl Boileau bohem, hřímali proti novotám a kázali úplný literární a mravní úpadek.

Hrozná válka vzplanula na Parnasu ruském a z ní vyšla skvělá jména Žukovského, Puškina a Lermontova, kteráž v nejkratší době — zdomácněla ve všech třídách ruských.

Kolem těchto tří světel literárního světa kupily se zástupy jiných a to rozličné velikosti, kteří se vynasnažili ze všech sil, aby zásady romantismu učinili směšnými. Rýmaři, kteří většinou vládli velice lehkou formou, chrlili své city celými bezohlednými proudy, dovolávajíce se volnosti pro své nadšení a proklínajíce dobu, která je jímala v pouta všedních starostí, chladným rozumem a suchou vědou. Touž dobou dramatikové a novelisté vymýšleli si hrdiny bezúhonných povah i andělské čistoty, vynikající všemi základními ctnostmi, a to rozumí se, ve stupni nejvyšším.

Co opaky těchto vylíčovaly osoby ďábelské s divokými vášněmi, lesklými dýkami, smrtícím jedem, a se všelikým bezúčelným darebáctvím. Tito zákrskové výplody, promíchané lehkou satirou a zábavnými anekdotami, úplně vyhovovaly potřebě čtoucího obecenstva.

O veřejné záležitosti nebo politiku nestaral se tehdy nikdo. Jednání a činův vládních nedbal tehdy nikdo, leda byl-li někdo povýšen ve službě nebo vyznamenán řádem. Objevení se nových po-

věstí od Zagoskina nebo Marlinského — spisovatelů nyní skoro zapomenutých — zdálo se mnohem důležitější než jakákoli činnost zákonodárná a vyšla-li nová báseň od Puškina, zastínila i takové události, jako byla revoluce francouzská v roce 1830.

Transcedentální filosofie, která v Německu šla ruku v ruce s literaturou romantickou, také odrazila se lehce na Rusi? Několik mladých professorů a studentů v Moskvě, již byli horliví ctiteli německé literatury, přešli od děl Schillerových, Goetheových a Hoffmannových ke spisům Schellingovým a Heglovým. Vychováni ve škole romantické, tito mladí filosofové nacházeli zvláštní půvab v mystické soustavě Schellingově, hemžící se mlhavými poetickými metaforami a poskytující mlhově velkolepý obraz veškerenstva; však pocítivše znenáhla nedostatek nějakého logického základu pro svá bádání, učinili svým miláčkem Hegla. Pustili se udatně do nemotorných výrazů a epigrammatických paradoxií tohoto velikého myslitele, a všemožně usilovali, aby se propracovali spletitými uličkami jeho logického labyrintu.

Se zaníceným, jež bývá známkou novoobrácených, pohlíželi na každý i nejvšednější zjev ze stanoviska filosofického, a dnem i nocí horovali o zásadách, ideách subjektivnosti, světovém názoru a podobných věcech. V obyčejném životě byli to mužové klidní, vážní a rozjímaví, ale tváře jejich rudly a krev v nich kypěla, kdykoli se dali do hádky o filosofických předmětech.

Víme, jak v západní Evropě romantism a transcedentalism ve svých rozličných podobách upadly v zapomenutí, a byly nahrazeny literaturou, týkající se blíže obyčejných prosaických potřeb a prostého každodenního života. Vzdělané

obecenstvo počalo se nudit romantickými spisovateli, kteří vzdychali jako pece, vyhledávali samotu, chladnou věčnost i svit luny, zaplavovali svět výlevy svého srdce, a volajíce nebe i peklo, aby žasnulo nad jejich Prometheovskou trýzní a Wertherovskou zoufalostí. Zdravá lidská přirozenost počala se bouřit proti těmto básnickým ztřeštěncům, kteří nadobro pozbyli spůsobilosti, vidět věci v jejich přirozeném světle, a kteří si ustavičně libovali v tom chorobném seberozboru, který se nikdy nedá spojit se zdravým citem a svěží činností.

V této zdravé reakci nevedlo se filosofům o nic lépe než básníkům, s nimiž měli mnoho podobného. Zavírajíce oči své veškerému viditelnému světu vůkol, ponořovali se v tajuplné propasti absolutní jsoucnosti, a stavěli ten veliký, viditelný i neviditelný svět ze svého malicherného vnitřního vědomí, sdělujíce všemu, čeho se dotkli, suchopárnost a přísnost algebraických formulí. Znenáhla mužové, již skutečně se vyznamenávali láskou k lidskému pokolení, počali pozorovat, že z tohoto filosofického poprasku vzejde jen nepatrný prospěch.

Počalo vycházet na jevo, že tito filosofové dovedli smířiti se s veškerým zlem tohoto světa, jen když nikdo se neozýval proti jejich theoriím, a že to byli lidé téhož rázu, jako lékař v Molièrově komedii, jehož hlavní péčí bylo, aby pacienti jeho umírali „podlé rozkazův lékařství“.

V Rusku objevila se reakce nejdříve v literatuře esthétické. Jejím nejmocnějším představitelem byl Gogol (nar. 1808, zemř. 1852), jehož lze v jistém smyslu nazývat ruským Dickensem. Podrobnějším porovnáním těchto dvou velkých humoristů bychom našli právě tolik opaků jako

stejností, ale povrchní podobnost obou je skutečně silná. Oba vynikali nevyčerpatelným širokým humorem a podivuhodně živou obrazností. Oba uměli dívati se na směšnou stránku obecných věcí a kresliti karikatury, jež měly překvapující podobu se skutečností. Jen trochu přemýšlení by nás vedlo k tomu, že vylíčené povahy jsou větším dílem psychologické nemožnosti, spíše jednostranné typy než lidské bytosti, ale seznamujeme-li se s nimi blíže, překvapují životní věrností jednotlivých podrobností, a vtipnost vypravování unáší nás takovou silou, že nemáme ani času ani chuti, užívati svého kritického důvtipu.

V nejkratší době sláva Gogolova rozlétla se po celé říši, a mnohé jím vylíčené povahy staly se jeho krajanům tak známí jako pan Sam Waller a paní Gampová v Anglii.*) Popisy jeho byly tak živé a tak veskrze podobné tomu světu, jejž každý znal! Povahy jeho zdály se být staří známí až na nejmenší vlásek, a čtenářové oddávali se rozkoši, jakou mnozí z nás pociťují, vidíme-li své známé zdařile nápodobené. Ani železný car Mikoláš nemohl se ubránit působivosti „Revisora“, a nejen sám se smál z plného srdce, ale bral spisovatele v ochranu proti tyranii literarních censorů, kteří soudili, že kus ten nebyl psán v duchu dobře smýšlejícím. Slovem, čtoucí obecenstvo se smálo jako nikdy před tím, a tento zdravý veselý smích velice přispěl k podvrácení chorobné záliby v Byronovských hrdinách a romantické affektaci.

Romantické muse nechtělo se s trůnu, ale oblíbenost, jíž všude získal Gogol, učinila jejímu

*) Vyjde co „Anglicko-ruský humor pro české zasmání,“ v anglicko-slovanské knihovně, na kterou, jelikož zůstává skoro nepovšimnuta, tuto upozorňujeme.

panství naprosto konec. Nadarmo někteří konservativní kritikové vyhlašovali nového miláčka za člověka bez nadání, prosaického a přisprostlého. Obecenstvo nechtělo se zříci své zábavy k vůli odtažitým esthetickým ohledům.

I někteří mladší spisovatelé vzavše si Gogola za vzor, volili látku svou ze skutečného života a snažili se líčiti jej s podrobnou věrností.

Toto nové duchovní hnutí bylo s počátku čistě literarní a mělo vliv toliko na spůsob a směr ve skládání novel, pověstí a básní. Kritikové, kteří dříve vyžadovali krásu formy a uhlazenost výrazu, požadovali nyní správnost popisu a zatracovali shánění se po tak zvaném vysokém umění, a hlasitě vychvalovali ty, kteří dovedli psát nejlepší literarní podobizny. Avšak ani spisovatelé ani kritikové nezůstali dlouho na tomto čistě esthetickém stanovisku. Spisovatelé, líčíce skutečnosti, počali dávati na srozuměnou buď svůj mravní souhlas, anebo odsouzení, a kritikové přešli od kritisování literarních obrazů ke kritisování vylíčené skutečnosti. Báseň nebo pověst sloužily často jen za hřebík, na nějž zavěšovali mravní naučení, a vymyšleným charakterům četli se litanie za jejich nepravosti a taškářství. Mluvilo se mnoho o zastání utlačených, ženské emancipaci a zásadách lidumilnosti a rozličné druhy hlouposti, nedbalosti, šablonovitosti stíhaly se bezohledným posměchem.

Nastalo všeobecné heslo, že obecenstvo má pustit mimo sebe vše, co se jindy považovalo za poetické a vznešené, a že si má dbát praktických věcí a skutečných potřeb společenského života. Největší útoky činily se na mravní theorie, jež byly dříve v módě. Dříve mravokárci učili, že mravní dokonalosti lze dosíci jen studiem filosofie

a pěstováním esthetických spůsobilostí. Vůdcové nové theorie naproti tomu hlásali theorii, že nepravosti a neřesti nevyplývají přímo ze zdědené zvrhlosti lidské přirozenosti, ale ze zevnějších poměrů — z nerozumných i umělých překážek, jež brání volnému a úplnému uspokojení našeho pudu a vrozených žádostí. Z toho čtenářové snadno mohli si učiniti nevyhnutelnou závěrku, že mravní pokrok může být učiněn nikoli změnou lidské přirozenosti, ale změnou společenského řádu takovým spůsobem, aby půdy a přirozené snahy mohly se volně rozvíjet a docházet svého úplného uspokojení.

Tato změna v duchu literatury byla, jak jsme již byli podotkli, výsledkem cizího vlivu. Tou dobou panovalo ve Francii přesvědčení, utvořené na základě půlstoleté zkušenosti, že štěstí lidského nelze dosáhnouti politickými revolucemi, a že pravý pokrok by mohl nastat jen radikalními opravami ve trvajícím společenském zřízení. Přesvědčení toto projevilo se nejen ve spisech filosofů z povolání ale i v prostonárodní literatuře ve formě žalob na nespravedlivost trvajícího společenského zřízení, v neurčitých nadějích na socialní znovuzrození. Spisy podobného druhu proklestily si cestu do Petrohradu i Moskvy, a někteří z čelnějších literatů, již je četli, a kteří sami osobně zakusili mnoho křivd ve společnosti — počali přiznávati se k tomuto učení. Tato změna, o níž jsme se dříve zmínili, byla ve skutečnosti odrazem socialistického hnutí, jež vrcholilo v revoluční agitaci roku 1848.

Mnohým bude se zdáti divno, že v Rusku pod přísnou vládou Mikulášovou, jenž obyčejně dovedl důrazně potlačit veškery idey a theorie, zdánlivě revoluční, podobné zásady směly se hlásati v pe-

riodické literatuře. Třeba však uvážit, že až do roku 1848 nikdo v podobných ideách něco revolučního netušil, a že některé z nich se velice srovnávaly s politikou samého císaře. Mikoláš vždy míval velikou nechuť k rozličným filosofům i odtažitým ideám, a bývalo vždy jeho přání, aby jeho poddaní spíše si hleděli osobních svých záležitostí a hmotného blahobytu. Měl jakési vrozené přesvědčení, že hmotný blahobyt obyčejným smrtelníkům prospívá mnohem více, než to nadpozemské blaho, po němž blouzniví filosofové vzdychali. Toto jeho vrozené přesvědčení zdálo se nacházeti jasný a mohutný výraz u spisovatelů nové školy, kteří neblouznili o dávných Římanech, republikánských řádech, nebo ústavní monarchii, a kteří v celku neměli nic podobného s muži listopadovými nebo s polskými spiklenci — jediné to revoluční typy, s nimiž Mikuláš osobně se seznámil. Jestliže spisovatelé byli si vědomi toho revolučního živlu, obsaženého v jejich spisech, tož třeba vyznati, že ho dovedli výtečně zahalovat. Ano, třeba jim vším právem přiznati neobyčejný literární takt a důmysl, pomocí kterých dovedli obejíti ještě chytřejší lidi než byli tehdejší censoři. Jelikož nesměli myšlenky své vyjadřovati přímo, činili jen srozumitelné narážky, a obecenstvo brzo se naučilo „číst mezi řádkami."

Toto nové hnutí šířilo se velmi rychle, ale bylo náhle zastaveno politickými událostmi v západní Evropě. Únorová revoluce v Paříži a politické kvašení, jež se objevilo v letech 1848—49 skoro v každé zemi evropské, postrašilo Mikuláše a jeho rádce. Ruská armáda byla poslána do Rakouska, aby potlačila maďarské povstání a zachránila moc rakouské dynastie, a nejpřísnější kroky byly učiněny, aby zachoval se pořádek doma.

Jedním z nejprvnějších prostředků k zachování domácího klidu bylo nastrčení náhubku veřejnému tisku a umlčování veškerých snah po společenských opravách. Od té doby nesmělo do tisku nic, co se nesrovnávalo s ultravlasteneckou theorií ruských dějin, vyslovenou hrabětem Renkendorffem: „Minulost byla podivuhodná, přítomnost jest více než velkolepá a budoucnost překoná vše, co lidská obrazotvornost si dovede představit.“ Poplach, spůsobený revolučními výtržnostmi rozšířil se až do světa neúředního a vyvolal mnoho samolibé spokojenosti. „Národové západu,“ tvrdilo se, „závidějí nám, a kdyby nás znali lépe — kdyby viděli, jak jsme šťastni a jak prospíváme — záviděli by nám ještě více. Avšak my nesmíme odříci Evropě svou péči; její nepřátelství nesmí nás zbavit našeho vysokého poslání, abychom chránili pořádek a pomáhali národům k míru; povinností naší je, učiti je poslouchat autority, jako my činíme. Naším úkolem jest, uvádět spásonosnou zásadu pořádku do světa, jenž se stal obětí bezvládí. Rusko nesmí se zříkat toho poslání, jež mu bylo svěřeno jeho nebeským a pozemským carem.“*)

Mužové, kteří v politické průtrži roku 1848 neviděli než výbuch bezvýznamného a bezúčelného bezvládí a kteří věřili, že země jejich je povolána k tomu, aby zachovala pořádek ve vzdělaném světě, měli ovšem málo času, aby dbali pořádku ve svém vlastním domě. Nyní nemluvil nikdo o potřebě společenských oprav; nedávno zbuzené snahy a naděje zdály se úplně zapomenuty. Kritikové vrátili se ke své staré theorii, že umění a literatura

*) Tato slova byla napsána Čadajevým, jenž několik let před tím učinil útok na slavofily za to, že pronášeli podobné názory.

mají se pěstovat jen k vůli sobě samým, že jich nemá být používáno k šíření myšlenek cizích jejich povaze. Slovem, zdálo se, že veškeré plodné idey, jež po nějaký čas těšily se veřejné pozornosti, byly napsány „vodou“, a nyní zmizely nadobro, nezůstavivše ani nejmenší stopy. Ve skutečnosti však toto hnutí nebylo přece bez ovoce. Většina těch, již mu přáli a nacházeli se pod jeho vlivem, byli jen umlčeni a na okamžik zastrašeni. Ačkoli v literatuře nesměl se objeviti žádný protest, nesdílelo mnoho lidí to falešné vlastenectví, které učilo, že všeliké nepořádky a zlořády mají se snášeti s tichou oddaností jen proto, aby Rusko bylo mocné ve vojenském smyslu, i aby západní sousedé se ho báli. V Petrohradě počaly se tvořiti hloučky mladých mužů, kteří pozorně sledovali politické drama, jež odehrávalo se na západě, a studovali ty společenské i hospodářské otázky, jež byly hlavní příčinou tohoto politického rozruchu. O jejich studiích co se týče politické ekonomie a socialní vědy promluvím později. I z těch, již se neondali studiem té věci, mnozí instinktivně zamítali výklad, v němž si libovala vláda i úřadní listy, a nedali se svésti k proklínání politické svobody a k vychvalování patriarchální despocie.

Slovem, konservativní reakce a nechuť ke všem společenským a politickým otázkám nebyly ani tak silny ani tak hluboky, jak se zdálo. Když nadešla Krimská válka, získaly na okamžité síle, ale když se válka osvědčila nešťastnou a císař Mikuláš, jenž byl živým jich vtělením, zemřel, zmizely jako kouzlem, a po nich následovalo vášnivé nadšení pro společenské a politické opravy, jakých Rusko před tím nikdy nevidělo. Toto zvláštní

duchovní a mravní probuzení a jeho důležité praktické výsledky vylíčeny budou v následujícím.

Doufám, že jsem pověděl dosti, abych ukázal jak blízké duchovní styky byly mezi Ruskem a západní Evropou od Petra Velikého. Každé duchovní hnutí, jež se vyskytlo v Rusku za posledního půldruhého století, bylo odrazem nějakého hnutí ve Francii, nebo v Německu. Tak okno, proražené Petrem, aby svým poddaným poskytl možnosti, dívati se do Evropy, dobře vyplnilo svůj úkol.

Kapitola II.

Moskva a Slavjanofilové.

(„Lvové“ moskevští. — Veliká noc na Kremlu. — Zvláštní obyčej. — Anekdota o císaři Mikuláši. — Návštěvy Iberské Matky boží po domech. — Ulice moskevské. — Nedávné změny v rázu města. — Nesprávná ponětí o Slavjanofilech. — Názor, založený na osobních známostech. — Slavjanofilské názory před sto lety. — Původ a vývoj slavjanofilské nauky. — Slavjanofilství hlavní zvláštnost moskevská. — Živly panslavistické. — Slavjanofilové a zrušení nevolnictva.)

Cestovatelé vylíčili Moskvu již tak často a dopodrobna se stanoviska uměleckého, náboženského, statistického, vojenského i — vtipkářského, že kdo se čtením cestopisů rád obírá, její povšechný ráz i její vynikající „lvy“ zajisté dobře zná. Nebudu tedy unavovati čtenáře novým všeobecným popisem. Měl bych se však přece aspoň v tom říditi zvykem, abych vylíčil čtenáři, jaký dojem na mou obrazotvornost učinilo první vkročení do této stolice dávných carů, a jaký obdiv ve mně budila malebná krása tohoto města. Na neštěstí — nebo

na štěstí — nepoznamenal jsem si do svého zápisníka těchto dojmů, a nyní po delší době bych je dovedl jen s těží ve své mysli vzkřísit.

Tím však čtenář mnoho neztratí, neboť bych mu nemohl poskytnouti nic nového a původního. V prvních dnech jsem ovšem navštívil veškera památná místa, totiž Kreml s jeho malebnými věžemi a šestistyletými vzpomínkami; hlavní chrám s posvátnými hroby mučedníků, světců a carů, starobylé chrámy s jejich prazvláštními bohatě vyzdobenými ikonami; patriarchovu klenotnici se skvostnými kostelními rouchy a stříbrnými i zlatými nádobami; starodávné i nové paláce; národopisné museum, v němž nacházíme kroje i tváře všech těch rozmanitých plemen, jež sídlí v říši; starožitnické sbírky, upomínající na barbarskou nádheru dávné Moskvy; obrazárnu s obrovským obrazem Ivanovým, jejž vlastenečtí Rusové staví nad veškerá díla Rafaelova. Vystoupil jsem i na zvonici honosící se jmenem Ivana Velikého a rozhlížel jsem se po „zlatostřechých chrámech“,*) jasně zelených střechách domů, a po jemně vlnivém okolí s „Vrabčí horou“, s níž prý Napoleon pohlížel na město ztracené. Neopomenul jsem projíti se bazary v té naději, že se mně podaří nalézti zajímavé vzorky pravého domorostlého umělého průmyslu, při čemž mně bylo nabízeno všemožné zboží, jehož jsem potřebovati nemohl. Čtenář si může domysliti, že jsem zašel do nejvyhlášenějších „traktirů“, a pochutnal si na sterledích, kaviáru a jiných lahůdkách, jež získaly těmto závodům značného věhlasu, při čemž jsem také za-

*) Výraz tento je ovšem básnická licence; jsou jen nemnohé pozlacené, ale spíše na zeleno natřené jako ostatní domy.

slechl ohlušující hluboký zvuk varhan, jejichž velikosť je mimo všecken poměr k síním, v nichž se nacházejí. Do skrovnějších hostinců jsem se také podíval, a v bázni i strachu obdivoval jsem se jejich žitelům, do kterých se zpropadaly celé okeány čaje. Všechny tyto dojmy zůstavily jen slabé stopy v mé paměti, anebo jsou až k ovšednění známy, proto nedovedu vykresliti z nich zajímavý obraz, nebo se oddati nadšení, jehož je třeba k citovým refleksím. Jeden výjev si však pamatuju dobře. O velké noci šel jsem s jedním přítelem na Kreml, abych se podíval na velkonoční obřady. Ač se dešť jen lil, shromáždilo se přece ohromné množství lidu v chrámě a kolem něho. Byl to lid z nejrůznějších tříd. Tu stál trpělivý, vousatý mužík v obnošeném ovčím kožiše; tam tělnatý, zavalitý kupec v černém lesknavém kabátě, u něho šlechtic v zimníku a s deštníkem. Jinde bylo viděti lehce oděné a zimou se třesoucí stařeny nebo jasnooké děvy zahalené v teplé pláštíky.

Spozoroval jsem také šedivé starce s mošnou a poutnickou holí, a rozpustilé kluky, již v tom okamžiku tvářili se nadpřirozeně vážně. Všichni očekávali co nejtrpělivěji ohlášení radostné zprávy, „že vstal této chvíle“. Čím více se blížila půlnoc, tím více umlkaly hlasy, až udeřením dvanácté hodiny rozhlaholil se zvon Ivana Velikého a hned na to ozýval se veselý hlahol veškerých moskevských zvonů. Upomínky mé jsou již poněkud nejasné, a do spletitých obřadů pravoslavné církve jsem také nedovedl vniknouti; neumím tedy dopodrobna vylíčiti, co se dálo, ale všeobecný dojem utkvěl mně v duši. Z přítomných každý držel v ruce svíci a tisícerá tato světélka dodávala okolním budovám zvláštní malebnosti, jíž za dne postrádají. Zdálo se mně, že si každý zvon v Moskvě

— a počet jejich je nekonečný — umínil utopit hlas svého souseda.

Ostré, kvapné cink, cink a cink menších zvonů však bylo úplně přehlušováno velebným hlaholem největšího ve výši. Zdržují-li se v Moskvě zlí duchové a nemají rádi zvonění, jakož se povídá, musel nastati takový útěk těchto mocností podzemských, jako líčí Milton ve své básni. Na ohlušujícím hlaholu zvonů nebylo však ještě dosti, a proto mísily se v něj i rány rychle za sebou pálené z děl, jež stála nedaleko. Napomáhá-li dělostřelectvo k povzbuzení náboženského citu lidu, nevím, ale na mého přítele nezůstalo bez účinku. Pán tento byl v obyčejných poměrech člověk tichý, rozvážný: hleděl si vědy, vážil si západoevropské vzdělanosti, zvláště darwinismu, a byl naprostým skeptikem vůči veškerým věroučným formám, avšak filosofická jeho klidnost nedovedla vzdorovat účinku děl. Tato moskevská duše procitla na okamžik ze své kosmopolitické netečnosti.

Pokřižoval se několikráte, kteréžto známky zbožnosti jsem u něho dříve nikdy nepozoroval — vzal mne za ruku a ukazuje na zástup lidu, pravil vítězoslavným hlasem: „Patřte! Něco podobného nespatříte nikde kromě v bělokamenné Moskvě. Nejsou-liž Rusové nábožný lid?“

Na tuto neočekávanou otázku odpověděl jsem jen jedinou slabikou, abych neshladil novorozenou nadšenost svého přítele, avšak přiznávám, že tento ohlušující hlomoz a ta oslňující světélka připomínala mé protestantské duši spíše ryk válečný, než náboženské obřady. Té chvíle vmyslil jsem se do starodávné Moskvy, a skoro jsem viděl před očima ten lid, jejž svolávají zvony, aby odrazil hordy tatarské, loupající se již do vrat. Hodlal jsem se dočkati konce obřadů, abych viděl svě-

cení velikonočních bochníčků, rozložených v řadách a sé zastrčenou do každého svíčičkou; však počalo pršet a já odebral se ke druhé hodině domů. Kdybych byl zůstal, byl bych viděl jiný zvláštní obyčej, a sice vzájemné bratrské celování, jehož jsem od té doby býval často svědkem. Vlastně má každý objímati přítomné, a dát si totéž líbit od nich, aby tím dáno bylo na jevo, že jsou všichni bratřími v Kristu, avšak vytříbenost novějšího života tento obyčej změnila, a přátelské obejmutí a pozdrav činí se jen příbuzným nebo známým. Potkají-li se dva přátelé této noci nebo následujícího dne, řekne jeden: „Christos voskres“ (Kristus vstal), načež druhý odpovídá: „vo istinu voskres“ (skutečně vstal). Potom se políbí třikráte na pravou a na levou tvář.

Obyčej tento zachovává se více nebo méně ve všech třídách společenských; i car se mu podrobuje.

To mne upomíná na anekdotu, která se vypravuje o císaři Mikuláši, a která zároveň dokazuje, že měl aspoň špetku lidské přirozenosti pod císařským a pánovitým svým zevnějškem.

Když vyšel ze své komnaty jednoho velikonočního rána, řekl vojínu stojícímu u jeho dveří na stráži, obyčejná slova vojenského pozdravu „Kristus vstal“; místo obyčejné odpovědi se mu dostalo naprostého odmítnutí: „Nikdy nevstal, císařská výsosti.“ Žasnuv nad touto neočekávanou odpovědí — neboť nikdo nesměl si dovolit ani nejskromnějšího mínění nesrovnávajícího se s Mikulášovým — požádal ihned za vysvětlení. Vojín, jedva strachem stoje na nohách, vysvětlil, že je žid, a dle dobrého svědomí svého nemůže připustiti takovou událost. Tato odvaha ve věci, tý-

kající se svědomí, tak se zalíbila caru, že vojína štědře obdaroval. —

Rusové vůbec, Moskvitané pak zvláště, jsou skutečně lid nábožný, jakož podotknul můj přítel, ale zbožnost jejich se někdy projevuje spůsobem, jenž mysl protestantskou naplňuje úžasem. Co příklad uvedu návštěvy s iberskou pannou Marií. Tento slavný obraz je, ani nevím dobře proč, u Moskvitanů v takové vážnosti, jako bývali ochranní bůžkové v pohanských městech. Když Napoleon v roce 1812. měl vtrhnouti do města, lid vyzýval co nejdůrazněji metropolitu, aby vzal obraz, postavil se v čelo ozbrojených Moskvitanů a vedl je proti nepřátelským zástupům.

Kdykoli car navštíví Moskvu, jede obyčejně přímo z nádraží do malé kaple, v níž se obraz nachází, a tu vykonává krátkou modlitbu. Každý pravoslavný Rus, jde-li kolem kaple, obnaží hlavu a pokřižuje se; odbývají-li se v ní bohoslužby, scházejí se k ní veliké zástupy lidu. Některým boháčům však nedostačuje, vykonávati tuto nábožnost veřejně; chtějí, aby tento obraz zavítal do jejich domu, čemuž církevní úřadové rádi vyhovují. Bývá tudíž často vidět, zvláště z rána, jak panna Maria jezdí od domu k domu v kočáře, zapřaženém čtyřmi koni.

Na kočáře není nic zvláštního; je to zcela obyčejný zavřený fiakr, ale pozná ho každý a sice dle toho, že vozka sedí na kozlíku s hlavou obnaženou, a že kudy jede, všude se zastavuje lid, obnažuje hlavy a křižuje se. Když ho dopravili do domu, nosí ho všemi komnatami; v nejskvostnější pak vykoná se krátká pobožnost. Když se odnáší z domu, služebnictvo kleká na zem, aby obraz byl nesen přes jejich hlavy. Zdálo by se, že toto divné jednání nelíbí se většině lidu, jenž

má zatím kapli prázdnou po velikou část dne. Proti tomu vymyslila si církevní vrchnost velice chytrý prostředek. Dala totiž zhotoviti kopii obrazu, která zaujímá místo originalu, když je tento na cestách, čímž se velice důmyslně docílilo, že bez nejmenší překážky vybírají peníze za návštěvy Panny Marie po domech, a lidu že se neodjímá předmět jeho uctění, a jenž má také, komu by své peněžní dárky skládal. Tyto peněžní dárky, jakož i plat za podomní návštěvy tvoří ohromnou sumu peněz, z nichž prý metropolita má vedlejší svůj důchod.

Jednoduchá procházka Moskvou přesvědčí cestovatele, třeba nevěděl ničeho o ruských dějinách, že toto město nebylo založeno dalekozírným a neobmezeným samovládcem, jako jeho soupeř, ale že vzrůstalo zvolna i přirozeně, a že bylo ustavičně přispůsobováno potřebám obyvatelstva. Několik ulic má, až na dláždění, evropský ráz, čímž se vyhovuje těm, již přijali evropskou vzdělanost, ale větší jich počet zůstává starodávným svým rázem a primitivní nepravidelností ve stavu asiatském.

Jakmile zahneme do postrannějších ulic, spatřujeme všude jednoposchodní domy, jež vypadají jakoby se byly právě přistěhovaly z venkova; jsouť kolem nich nádvoří, zahrady a stáje. Celkem ovšem vypadají trochu stlačeny, neboť má zde půda jakousi cenu, ale povšechný ráz přece jen upomíná na venkov, a zdá se nám, že se nacházíme spíše v nějakém předměstí než ve středu hlavního města.

Žádné budovy neupomínají nás na architekturu, která zdobívá ulice. Jsou sice známky, že byly ulice vyměřeny hned s počátku, ale některé domy setrvaly v dětinské tvrdošijnosti, a zabíhají bez veškeré příčiny buď na pravo nebo na levo, jak

se jim právě líbí. Na domech jeví se také mnoho samobytnosti, a vzrůstaly patrně bez veškerého ohledu na sousedstvo. Proto nenacházíme tu žádných pravidelných náměstí. Jsou tam sice také bulevardy, ale o pravidelnosti domů, jež je tvoří, není ani pohádky. Bídné chatrče, jež by se v západní Evropě schoulily do úzkých ulic, stojí zde sebevědomě vedle velkolepých paláců, právě jako mužík ve velikém páchnoucím ovčím kožichu dovede stát uprostřed skvostně ošacených lidí, aniž by se dost málo ostýchal.

Veškerá tato nesrovnalosť však vezme asi brzo za své, poněvadž již vůčihledě mizí.

Moskva stala se středem železniční sítě, a stane se co nejdříve obchodním a průmyslovým středem říše. Počtem obyvatelstva rovná se již nyní Petrohradu. Hodnota půdy a majetku stoupá, a podniky stavební provádějí se s pomocí úvěrních ústavů se zimniční rychlostí. Novotářství zavládlo tak mocně, že se dotknulo i starodávného anglického klubu, v němž se dnem i nocí scházívali nejčelnější Moskviťané, a zatlačilo ho do budovy, již vystavěl israelský nebo jiný obchodní vyskočil (parvenu). Tu ovšem mohou naříkat starobylové, že je celý svět obrácen vzhůru nohama, a vzdychati po někdejším olympickém klidu a slastné nečinnosti. Tyto zlaté časy minuly na vždy, a více se nevrátí. Starodávná stolice, která se dlouho honosila svými historickými vzpomínkami, pyšní se nyní svým průmyslovým rozkvětem, a ještě pohlíží s větší nadějí v budoucnosť!

I Slavjanofilové, tito nejrozhodnější obhájcové ultramoskevského ducha, změnili se s časem, a sestoupili do prosaického života. Tito mužové, kteří se dříve po mnohá leta namáhali, aby určili

význam Moskvy v minulých i budoucích dějinách lidstva, stávají se — budiž to k jejich cti řečeno — v poslednější době městskými radními, a věnují svůj čas studiu, jak by se dala zdokonaliti kanalisace a dlažba. Avšak neoprávněným způsobem se předbíhám. Zapomínám čtenáři říci, kdo ti Slavjanofilové jsou, a přec hleděli opravit obecně uznané názory o všemírné historii.

Čtenář slyšel již asi mnoho o Slavjanofilech co lidech fanatických, kteří asi před třiceti lety okázale oblekali ruský národní kroj, nosili vousy vzdor vyhlášenému úkazu Petra Velikého i přísnému nařízení Mikolášovu co se týče holení brad, a kteří vynášeli moskevské barbarství, prohlásivše věčné nepřátelství evropské vzdělanosti a osvětě. Cestovatelé, kteří tou dobou přicházeli do Moskvy, líčili je co pozoruhodné a zvláštní lvy tohoto města, a to barvami nevalně příznivými. Za krimské války rozhlašovalo se o nich, že jsou to přemrštěnci, kteří vší silou chtějí zasaditi pravoslavný kříž na zneuctěný chrám sv. Žofie v Cařihradě, a že se nemohou dočkat, aby císař jejich byl prohlášen za „cara všech Slovanů“. Po ukončení krimské války byli často obviňováni, že si vymýšlejí turecké ukrutnosti, budí nespokojenost mezi slovanskými poddanými sultánovými, a že tajně ukládají o vyvrácení ottomanské říše. Vše to mně bylo povědomo ještě, než jsem se ubíral na Rus, a právě proto se mně Slavjanofilové jevili ve světle zvláště romantickém. Když jsem zavítal do Petrohradu, doslechl jsem se o nich ještě mnohem více. Zvědavost má dosáhla nejvyššího stupně, když mně bylo sděleno i to, že Slavjanofilové spůsobili veliké leknutí v nejvyšších úřadních kruzích žádostí, aby císař znovu zavedl starobylé zřízení, zvané „zemskije sobory“, jež prý by

mohly nahraditi moderní parlament. Tím se objevili ve světle zcela novém; pod pláštíkem starožitnických konservativců usilovali zřejmě o zavedení důležitých a liberálních oprav. Netřeba ani povídati, že jsem se po všem tom, co jsem byl slyšel, vynasnažil, opatřiti si odporučující listy na tyto zajímavé lidi, abych se po příjezdu svém do Moskvy mohl s nimi seznámiti.

Myslil jsem, že se mně jako cizinci a kacíři dostane jen velice chladného přijetí od těchto statečných obhájců ruské národnosti a pravoslavné víry, avšak byl jsem v tom velmi příjemně zklamán. Byl jsem ode všech přijat spůsobem nejsrdečnějším, a v kratičké době jsem seznal, že úsudek, jejž jsem si o nich učinil hned spředu, byl ve všem nepravý. Místo přemrštěných fanatiků nalezl jsem klidné, vysoce intelligentní a vzácně vzdělané džentlmeny, již mluvili cizími jazyky plynně i uhlazeně, a kteří byli hluboce proniknuti tou západní vzdělaností, jíž prý dle mnohých opovrhují. První tento dojem byl ještě sesílen pozdější zkušeností a přátelskými styky po mnohá léta. Osvědčovali se vždy a ve všem co mužové opravdových povah a silného přesvědčení, avšak nikdy nemluvili ani nekonali něco, co by jim bylo mohlo získati názvu fanatiků. Jejich logika ovšem často neshodovala se s fakty, jako bývá u všech filosofických theoretiků, ale důvody jejich bývaly vždy pravdě podobné, ano tak pravdě podobné, že — býti Rusem — byl bych se Slavjanofilem stal sám, aspoň na tak dlouho, pokud se mnou mluvili.

Abychom porozuměli jejich nauce, třeba něco vědět o jejím původu a vývoji.

Vznik slavjanofilského cítění, jež se nesmí másti se slavjanofilskou naukou, dlužno hledati

v druhé polovici sedmnáctého století, kdy carové moskevští počali zaváděti opravy ve státě i v církvi. Tyto novoty budily hlubokou nelibost lidu. Veliká část nižšího lidu hledala své útočiště ve starobřadnictví či sektářství, a považovala cara Petra, jenž přijal kacířský titul „imperator“, za zplozence pekla. Šlechta však nešla tak daleko. Zůstala členem úřadní církve, a netvrdila, že by Petr byl synem satanášovým, ale za to rozhlašovala, že je synem německého felčara, původ to dle pojnětí tehdejší doby o málo čestnější. Většina však chovala se velmi nepřátelsky vůči zaváděným novotám a trpce naříkala na břemena, jež tyto novoty na ně uvalovaly. Pod nástupci Petrovými, kdy nejen veškeré zásady správy, ale i úřadní správcové byli původu německého, zmohlo se toto nepřátelství ještě více.

Pokud se tyto novoty jevily jen v úřadní činnosti vlády, musel vlastenecký a konservativní duch mlčeti, avšak když se cizácký vliv počal šířiti i do pospolného života dvorní šlechty, zvedala se proti tomu literární opposice. Za Kateřiny, kdy gallomanie (potřeštěnosť francouzká) dosáhla stupně nejvyššího, vídávali se v komediích i v satirických žurnálech ti, již byli tak zaslepeni zevnějším leskem cizáctva, že nejen dávali přednosť cizině před svou vlastní zemí, ale i opovrhovali svými krajany, o nichž si myslili, že si Rus musí od jiných vydlužiti vše — i osobní charakter. Jakoby příroda, která všechny věci s takovou moudrostí zařídila, a všem zemím poskytla všech darů, jež se jí nejlépe hodí, jen k Rusovi se tak macešsky byla zachovala, že mu i vlastního jeho charakteru odepřela. Jakoby byla jen Rusy odsoudila, „blouditi všemi zeměmi, bráti po kouscích rozličné zvyklosti od jiných národů a tvořiti z této směsi

nový ráz, jenž by vlastně nenáležel žádnému národu!“ Dalo by se uvésti veliké množství míst, jež bičují „opičení se“ a „papouškování“ těch, již bez rozumu přijímali cizí mrav i zvyk, totiž těch, již

„toulali se světem celým
a nabrali, kde jakých neřestí.“

Způsob, jímž se toto bičování někdy dálo, býval spíše rázný než uhlazený.

Jeden satirický žurnál ku př. vypravuje zábavnou povídku, jak si několik ruských prasátek vyšlo do ciziny, aby osvítila svůj rozum a vrátila se do vlasti dokonalými vepři. Národní hrdost vzpírala se proti názoru, „že Rus dovede býti čipernou opicí, žijící cizím rozumem“, a mnozí spisovatelé, byvše rozhořčeni podobnými výčitkami, upadli v druhou krajnost, a jali se vyhlašovati neslýchané vzácnosti ruského ducha i povahy, a odsuzovali veškeré cizáctví, aby tím domnělá domácí výtečnost přišla v lepší světlo. Když i museli vyznati, že země jejich skutečně není tak pokročilá ve vzdělanosti, jako někteří jiní národové, přece dovedli z toho něco vytočiti, co ospravedlňovalo důmyslnou theorii, již později Slavjanofilové šířili. „Národové západní,“ tak aspoň říkali, „počali žíti před námi, a jsou proto pokročilejší, než jsme my, avšak proto nemáme ještě příčiny, abychom jim záviděli, neboť můžeme se mnohému naučiti z jejich poblouzení, a uvarovati se toho hluboce zakořeněného zla, jímž nyní trpí. Kdo se právě narodil, jest šťastnější, než kdo je na umření.“

Z toho vysvítá, že již před sto lety vznikala vlastenecká reakce proti cizím řádům a nemírnému zbožňování nedomácí vzdělanosti.

Avšak formu filosofické theorie přijala až ve

době mnohem pozdější, kdy se podobná hnutí počínala probouzet i v jiných zemích Evropy.

Po vyvrácení veliké napoleonské říše šířila se reakce proti světoobčanství a romantická národní nadšenost celou Evropou. Slepé nadšení vlastenecké stalo se módou doby. Každý národ jal se samolibě obdivovati, vychvalovati své vlastnosti i skutky, a idealisovati svou historickou a báječnou minulost. Národní zvláštnosti, „místní barvitost“, starobylé obyčeje a poměry i podání, zkrátka vše, co národ považoval za výlučně své, budilo nadšenost právě takovou, k jaké dříve vedlo kosmopolitické horování, osnované na zákonu přírody. Hnutí toto zplodilo dobré i zlé následky. Opravdové lidi vedlo k hlubšímu a svědomitějšímu studování dějin národního písemnictví i lidových bájí, ale lehkovážnější a horkokrevné hlavy rozplývaly se v proudech vlasteneckého zanícení a řečnické přepjatosti. Slavjanofilové byli ruskými představiteli této národnostní reakce s jejími opravdovými i planými živly.

Nejdůležitějším výsledkem tohoto hnutí v Německu byla Heglova theorie universální historie. Dle názoru Heglova, k němuž se přiznávali vůbec všichni, již se filosofickými otázkami zabývali, universální historie označovala se co pokrok ve vědomí svobody. Dle toho výkladu bylo v každé době některému národu svěřeno vysoké poslání, aby se v něm vtělil absolutní rozum či duch světa na tu dobu. Toto vtělení stalo se nejdříve ve východních monarchiích, později v Řecku, potom v Římě, a konečně v německém plemeni. Hlásalo se také, že toto vtělování absolutního rozumu je nyní u konce. V germanském lidu tento duch světa prý dosáhl svého nejvyššího a konečného výrazu!

Rusové v celku nevěděli o německé filosofii ničeho, a proto se jich podobné názory nemohly dotýkati, ale v Moskvě nacházel se hlouček mladíků, již úsilovně studovali německou literaturu a metafysiku, a ti byli názory Heglovými velice pobouřeni. Již od panování Kateřiny II., která porazila Turky i snila o znovuzřízení byzantinského císařství, zvláště pak po památných událostech let 1812.—15., kde se Alexander I. objevil co osvoboditel podrobené Evropy a rozhodovatel o jejích osudech, bylo pevným přesvědčením Rusů, že jest zemi jejich určeno, hráti předůležitou úlohu v dějinách lidstva. Sám ruský dějepisec Karamzin také prohlásil, že Klio musí na dále umlknouti, anebo vykázat Rusku vynikající místo v dějinách národů. Heglova theorie však nechávala celé pokolení slovanské za dveřmi, jakoby nemělo žádného vzneseného povolání, a žádného podílu na šíření nových pravd, jsouc odsouzeno k pouhému nápodobení Němců! Mladí filosofové moskevští takové názory, rozumí se, odmítali. Uznali síce některé základní zásady, ale prohlásili zároveň tuto theorii za neúplnou.

Tato neúplnost záležela dle jejich mínění v tvrzení, jako by se lidstvo již bylo octlo na posledním stupni svého vývoje. Teutonští národové domohli se snad v přítomnou dobu vůdcovství v průvodu vzdělanosti, ale není žádného důvodu, mysliti, že by navždy udrželi toto výsadné místo. Naopak zjevují prý se již známky, že se jejich převaha blíží svému konci. „Národové západu," rozumovali, „poskytují zvláštní a truchlé divadlo. Mínění válčí proti mínění, moc proti moci, trůn proti trůnu. Věda, umění a náboženství, tyto tři hlavní hýbací síly společenského života, pozbyly své moci. Směle tvrdíme, ačkoli se

to mnohým zdá ještě neuvěřitelným, že Evropa se octla na cestě ke svému úpadku. My jsme však mladí a svěží, a nemáme žádného podílu na nepravostech Evropy. Nám kyne vznešené povolání. Jmeno naše skví se již na stránkách vítězství, a zbývá nám ještě vepsati ducha svého v dějiny lidského ducha. Vznešenější vítězství — vítězství vědy, umění a víry — očekává nás na ssutinách rozpadávající se Evropy.“ *)

K takovým závěrkům důvody byly čerpány z historie, čili z domnělé historie. Celý evropský svět rozdělen byl na dvě půle — východní či řeckoslovanskou na jedné straně, a západní či římsko-katolickou a protestantskou na druhé. Tyto dvě půle, tvrdilo se, liší se od sebe mnohými základními rysy. Křesťanství původně v obou tvořilo základ vzdělanosti, avšak na západě bylo znešvařeno, a dalo nepravý směr duchovnímu vývoji. Římský katolicism, jenž postavil logický rozum učenců nad svědomí celé církve, zplodil protestantism, jenž prohlásil právo osobního úsudku, a tudíž dal vznik nesčetným sektám. Tímto spůsobem vypěstovaný suchopárný a logický duch stvořil čistě rozumovou, jednostrannou filosofii, vedoucí nevyhnutelně k úplnému skepticismu, jelikož činí lid slepým vůči těm velikým pravdám, jež jsou nad oblastí pouhého rozumování a logiky. Řeckoslovanský svět naproti tomu, přijav křesťanství nikoli od Říma, ale z Byzancie, přijal čisté pravoslaví a pravou osvětu, prosté nejen papežské tyranie, ale i protestantské volnosti myšlének.

Proto východní křesťané věrně zachovali nejen starobylé články víry — ale i dávného ducha křesťanství, totiž ducha zbožné pokory, oddanosti

*) Slova tato napsal kníže Odojevský.

a bratrské lásky, jimž Kristus učil slovem i příkladem. Nemají-li posud své vlastní filosofie, zajisté ji utvoří, a ta překoná všechny dřívější soustavy, neboť ve spisech řeckých otců vyskytují se zárodky širší, hlubší a pravdivější filosofie, než je suchopárný a jalový racionalism západu — filosofie, založené nejen na pouhé logické spůsobnosti, ale na širším základě lidské přirozenosti co celku.

Základní ráz řecko-slovanského světa — praví slavjanofilská theorie dále — objevil se v historii Ruska. V celém západním křesťanství zásada vlastního mínění a bezohledného osobního sobectví vyčerpala veškeré společenské síly, a přivedla společnost na pokraj anarchie a nevyhnutelného rozpadnutí, avšak socialní i politická historie Ruska byla klidná a souladná. V ní nejeví se zápas společenských tříd, ani boj mezi církví a státem. Veškeří činitelé působili svorně, a veškerý vývoj veden byl v duchu čistého pravoslaví.

Na tomto vábném obraze jest jen jediná, veliká a černá skvrna — Petr, neprávem zvaný „velkým“, a jeho tak zvané reformy. Místo, aby se byl přidržel moudré politiky svých předků, zavrhl veškeré národní podání i zásady, a vštěpoval své zemi, náležející k světu východnímu, zásady západní vzdělanosti. Jeho opravy, pojaté v duchu cizím a vypracované lidmi, již byli prosti národního pudu, byly vnuceny národu proti jeho vůli, a výsledek byl právě takový, jaký se dal očekávati. „Široká slovanská povaha“ nemohla se vtěsnati do zřízení, jež si vymyslili úzkoprsí němečtí pedanti i byrokrati, a jako Samson zbořila budovu, do které ji cizí zákonodárci chtěli vtlačit. Pokus o zavedení cizí kultury měl ještě horší účinek. Vyšší třídy okouzleny a oslněny jasem

i leskem západní vědy, vrhly se na nově objevené poklady, a tím se odsoudily k mravní i duchovní neplodnosti. Avšak na štěstí — a v tom vězí jedna z nejpodstatnějších zásad slavjanofilského učení — prostý lid nebyl touto zanešenou vzdělaností nakažen. Přes všechny změny, jakými prošla státní správa i šlechta, stav rolnický zbožně choval v srdci svém „živoucí odkaz minulosti“, totiž podstatu ruské národnosti, tento jasný pramen, z něhož se prýští živé proudy skryté, neznámé ale mohutné.“ *)

Slavjanofilové si tedy vytkli za úlohu, dopíditi se tohoto ztraceného odkazu studováním povahy, obyčejů a zřízení stavu selského; uvésti vzdělanější třídy zpět na cestu, s níž byly zbloudily, a utvořiti duchovní i mravní jednotu, která byla přerušena zaváděním cizí vzdělanosti.

Slavjanofilové, jsouce hluboce proniknuti tímto romantickým duchem, jenž znepodoboval veškerou duševní činnosť této doby, libovali si často v nemírné přepjatosti, zatracujíce vše cizácké a vychvalujíce vše ruské. S tohoto svého stanoviska neviděli v historii západní Evropy nic než násilí, otroctví, sobectví a ve své zemi se jim vše zdálo svobodným, volným a klidným. To, že Rusko nemá svobodných politických zřízení, připisovalo se vzácnému účinku křesťanské oddanosti a křesťanského sebezapření, jímž prý Rus nepoměrně vyniká nad hrdého a sobeckého Evropana. Jelikož pak v Rusku bylo jen málo toho, čeho vyžaduje pohodlí obyčejného života, vytýkalo se Evropě, že pohodlí učinila svým bohem! O tomto dětinství netřeba se šířiti, neboť původcové jeho získali si pověst

*) Zamilovaná slova Chomjakova, slavjanofilského básníka a bohoslovce.

lidí obmezených, již nenáviděli osvětu, a usilovali zavésti svou zemi zpět k původnímu barbarství. Slavjanofilové však ve skutečnosti a v střízlivějších okamžicích nezatracovali evropskou vzdělanost, ale to, že jejich krajané osvojovali si ji bez kritického a rozumného výběru.

Tirady proti cizí vzdělanosti dovedeme omluviti, považíme-li, že vyšší třídy dovedly mluviti a psáti francouzským jazykem lépe, než svým vlastním, a že ani veliký národní básník Puškin se neostýchal vyznati, že je mu „jazyk Evropy“ známější než vlastní jeho mateřská řeč!

Slavjanofilská nauka nadělala ve světě mnoho hluku, ale přívržencův valně nezískala. Společnost petrohradská považovala ji za jednu z těch neškodných venkovských výstředností, v nichž si Moskva libuje. V této moderní stolici s cizím jménem, s ulicemi a náměstími dle evropského spůsobu; s jejími paláci a chrámy v renesančním slohu, s její náruživou láskou ke všemu cizímu, bylo by bývalo nanejvýš směšné, pokoušeti se o probuzení dávno minulých bojarských dob. Nevraživost vůči Petrohradu a „petrohradské době ruských dějin“ tvoří charakteristický ráz pravého slavjanofilství. V Moskvě tato nauka nabyla příhodnějšího útulku.

Tu budí upomínky a vlastenecké zanícení starobylé chrámy s hrobkami velkoknížat a svatých mučedníků; palác, v němž sídleli carové moskevští; Kreml, jenž vzdoroval — ne vždy s úspěchem — útokům sveřepých Tatarů a nepravověrných Poláků; posvátné obrazy, jež často vysvobodily lid z nebezpečí, a ten mohutný kus zdiva, s něhož v dobách zvláštních carové i patriarchové promlouvali k shromážděnému lidu; a na sta jiných předmětů.

Obyvatelstvo také zachovalo něco ze svého starobylého moskevského rázu. Co se vladařové namáhali, aby ze své země učinili pokročilé evropské císařství, Moskva zůstala útulkem trpného konservatismu a nespokojenců, zvláště takových, jimž se nepoštěstilo, získati si císařské přízně. Jsouc opuštěna moderními císaři, honosila se svými dávnými cary. Avšak ani Moskviťané nebyli ochotni, přijati slavjanofilskou nauku v té krajní formě, v jaké se jim jevila, a nemálo se zastavovali nad výstředností jejích vyznavačů.

Tito prostí a rozšafní lidé byli sice hrdi na svou staroslavnou stolici, a rádi slyšeli peprné narážky na Petrohrad, ale nikterak nemohli porozuměti malému hloučku nadšenců, kteří nevyhledávali ani veřejných úřadů, ani řádů, ano pohrdali mnohými výhodami, k nimž rodem a vychováním byli oprávněni i kteří se bratříčkovali s prostým lidem, a oblekali národní kroj, jenž byl od Petra Velkého vypuzen z vyšších kruhu. Slavjanofilové tvořili jen nevelkou literarní stranu, čítající ne více než tucet přívrženců, ale vliv jejich byl vzdor tomu ohromný. Hlásali, a to s velikým úspěchem, že historický vývoj Ruska byl zcela zvláštní, že jeho přítomné společenské i politické zřízení je zcela rozdílno od řádů západoevropských, a že společenské i politické neduhy, jimiž strádá, nedají se vyhojiti prostředky, jež se osvědčily ve Francii a v Německu. Tato pravda, kterou nyní každý uznává, razila si s počátku dráhu jen ztěžka, a Slavjanofilům náleží zásluha i čest, že první na ni upozornili. Kromě toho s největším úsilím budili ve vyšších třídách sympatii k chudému, utlačenému a opovrženému stavu rolnickému. Pokud císař Mikuláš byl na živě, musili se obmeziti na činnosť čistě literarní; avšak

po nastolení Alexandra II. vystoupili na zápasiště praktické politiky, a hráli šlechetnou a užitečnou úlohu při osvobození nevolníkův. I v místní samosprávě — v zemstvech a v novém zřízení municipalním osvědčili velikou energii, a dosáhli dobrých výsledků.

Kapitola III.

Církev a stát.

(Petrohrad a Moskva. — Rusko nacházející se mimo středověkou papežskou obec. — Vliv řecké církve. — Církevní dějiny Ruska. — Poměry církve k státu. — Východní pravoslaví a ruská národní církev. — Synoda. — Církevní nespokojenost. — Místní církevní správa. — Černé duchovenstvo a kláštery. — Ráz východní církve zračí se v dějinách církevního umění. — Praktické následky. — Záměry sjednocovací.)

Jelikož jsem často slýchával, že Rusové jsou lid nad míru nábožný, byl jsem poněkud překvapen, spozorovav za svého prvního pobytu v Petrohradě, že ti, s nimiž jsem se stýkal, byli k věcem náboženským neobyčejně lhostejni. Ačkoli horliví přívrženci Řecké pravoslavné církve, a uvyklí vykonávati některé její obřady, zdáli se mně stejně prosti hlubšího náboženského citu i mělkého náboženského mluvkování. Někteří přátelé, jimž jsem tento svůj dojem svůj svěřil, hleděli ho vysvětlit tím, že Petrohrad jest město spíše kosmopolitické než ruské, a ujišťovali mne, že najdu pravého ruského ducha v obyvatelstvu moskevském.

Pozdější a delší má známost s Moskviťany

spíše dotvrzovala než vyvracela dojem v Petrohradě utržený, a přesvědčil jsem se, že vzdělanější ruské třídy, třeba horlivě lnuly ke své církvi, nejsou naprosto „náboženské“ v tom smyslu slova, v jakém my je užíváme.

Avšak ve starobylé stolici, zejmena pak u tak zvaných slavjanofilů, nalezl jsem dosti lidí, kteří se obírali církevními záležitostmi. Ti ujišťovali mne, že pravoslaví je nejdůležitějším živlem ruské národnosti, a že jedva porozumím minulé historii nebo přítomnému stavu Ruska, neseznámím-li se s dějinami a skutečným stavem národní církve. Ačkoli toto tvrzení zdálo se mi poněkud přepjaté, přece jsem měl za nevyhnutelné, věnovati tomuto předmětu svou pozornost, a hodlám nyní čtenáři uvést některé důležitější výsledky studia v tomto oboru. Jestliže se nepodařilo papežům uskutečniti velkolepý plán, a zříditi ohromnou evropskou říši, založenou na theokratických zásadách, dosáhli úspěchu aspoň v tom, že vnukli všem národům, již uznali jejich svrchovanost, cit bratrství a nejasné vědomí společného prospěchu. Tito národové zachovávali politickou neodvislosť, a často upadali v nepřátelské styky mezi sebou, ale k Římu pohlíželi všickni jakožto stolici křesťanského světa, a papeže pokládali za nejvyšší autoritu na zemi. Ačkoli církev neničila národnosti, učinila přece široký průlom do politických hranic, a utvořila prostřednictvím mezinárodním stykům, pomocí kterých společenský i duchovní pokrok každého národa stával se známý všem ostatním příslušníkům velké křesťanské konfederace.

Na celé délce i šířce papežské obce pospolité měli vzdělaní lidé jeden společný jazyk, jednu společnou literaturu i vědeckou methodu, a v jisté míře i společné právnictví. Západní křesťanství

nebylo tudíž pouhým odtažitým pojmem nebo zeměpisným názvem, ale skutečnou ne-li politickou, tedy aspoň náboženskou a duchovní jednotou.

Rus nacházela se po mnohá století mimo tuto náboženskou a duchovní konfederaci, a církev její spojovala ji nikoli s Římem, ale s Cařihradem, a papežská Evropa pohlížela na ni jakožto náležející k barbarskému východu. Když tatarská vojska se hrnula přes její pláně, pálila její města i vesnice, a konečně ji přivtělila ke své veliké mongolské říši, tak zvaný křesťanský svět nevšímal si ani dost málo tohoto zápasu, leda hrozil-li vlastní jeho bezpečnosti*). Dobyvačnost a ctižádostivé záměry Vatikánu vyvolaly v pravoslavném světě hluboký odpor proti římsko-katolické církvi a západoevropskému vlivu vůbec. Tato nechuť byla tak velká, že když západní národové v patnáctém a šestnáctém století procitli reformací ze své duchovní ospalosti, a počali nastupovat dráhu duchovního i hmotného pokroku, Rus zůstávala nejen nedotknutou, ale pohlížela na novou vzdělanosť s podezřením a bázní, jakožto na hnutí kacířské a kleté. V tom vězí jedna z hlavních příčin, proč Rusko jest v nynější době méně vzdělané než národové západní.

Avšak přijetí křesťanství z Cařihradu mělo nejen touto zápornou cestou vliv na osudy Ruska. Řecká církev vylučujíc římsko-katolickou vzdělanost, měla touž dobou velmi mocný a přímý vliv na historický vývoj národa.

Církev západní zdědila po starém Římu toho logického, právnického a správního ducha, jenž stvořil Římské právo, a zároveň tu ctižádosť a

*) O této věci pojednáno bude v II. dílu sborníku „Světem."

zarputilou, důraznou vytrvalost, která semknula skoro celý tehdy známý svět v jedno soustředěné císařství. Biskupové římští záhy pojali záměr, opět zbudovati toto staré císařství, avšak na nových základech, a jejich snahou bývalo vždy, zříditi všeobecný theokratický stát, v němž by králové a jiné občanské mocnosti byli podřízeni Kristovu náměstku na zemi. Východní církev naproti tomu nikdy se nezanášela tak vysokými zámysly a zůstala věrna svým byzantickým podáním. Opírajíc se o světskou moc, bývala vždy spokojena, že hrála úlohu druhého stupně, a nikdy se nevzpírala tvoření se národních církví.

Asi po dvě století po zavedení křesťanství — od roku 988 do 1240 — Rus ve smyslu církevním tvořila část patriarchátu Cařihradského. Metropolité i biskupové byli vychovaním i rodem Řekové, a správu církevní vedli byzantinští patriarchové. Avšak od vpádu tatarského, kdy styky s Cařihradem staly se obtížnější, a vzdělaných domácích duchovních přibývalo, přestala tato úplná odvislost od patriarchů. Knížata přiosobili si znenáhla právo, volit metropolitu Kievského, jenž tou dobou byl nejprvnějším církevním hodnostou na Rusi, a toliko posýlali své jmenovance do Cařihradu pro posvěcení. Asi okolo roku 1448 přestala i tato formálnost, a metropolit býval obyčejně posvěcen sborem ruských biskupů.

Ještě další krok k neodvislosti učiněn byl v roce 1589, kdy caru se podařilo, získati posvěcení ruskému patriarchu, jenž hodností i autoritou byl roven patriarchům v Cařihradě, Jerusalemě, Antiochu i v Alexandrii. Patriarcha moskevský byl ve všech věcech týkajících se zevní formy osobou velice důležitou. Vykonával důležitý vliv na státní i církevní záležitosti, měl titul „veli-

kého gosudara“, jenž dříve náležel jen hlavě státu, a byl od lidu ctěn skoro jako car sám. Ve skutečnosti měl jen nepatrnou samostatnou moc. Car byl skutečným vladařem v záležitostech občanských i církevních. *)

Ruský patriarchát vzal za své za času Petra Velkého. Petr chtěl mezi jinými věcmi zavésti opravy ve správu církevní jakož i jiné novoty, jež většina duchovenstva i lidu pokládala za kacířské, ale jasně předvídal, že by mu bigotní a rázný patriarcha mohl působit značné překážky a nekonečné nesnáze. Ačkoli by proto takový patriarch mohl být sesazen bez křiklavého porušení kanonických obyčejů, podobný skutek mohl přece vzbuditi velké nepříjemnosti a značnou ztrátu času. Petr nebyl přítelem okolků, a nejraději odstraňoval nesnáze obvyklým svým násilným spůsobem. Když patriarcha Adrian zemřel, zůstalo místo jeho neobsazeno po dvacet let, a když lid poněkud byl uvykl, nemíti žádného patriarchu, bylo prohlášeno, že patriarchové více voleni nebudou. Místo jejich zaujal sbor či synoda, jehož „hlavní pružinou“, jak jeden současný spisovatel tvrdí, „byla moc Petrova, a hlavním kyvadlem jeho rozum.“ Tento velký samovládce právem se domníval, že celým sborem lze snadněji vládnout, než tvrdošijným patriarchou, a pozdější panovníci dovedli ocenit hlubokou moudrost tohoto činu.

---

*) Jelikož to Rusové často popírají, třeba uvést jednu z mnohých autorit. Biskup Makarij, jehož vzdělání i pevná víra jsou nade všechnu pochybnost, praví o Dimitriovi Donském: „Přiosobil si plnou, bezvýminečnou moc nad hlavou ruské církve a skrze, tuto i nad celou ruskou církví.“ („Istoria russkoj cerkvi“, V., p. 101.) To je řečeno o velkoknížeti, jenž měl mocné soupeře, a byl nucen považovat církev za

Ačkoli se myšlenka o znovuzřízení patriarchatu vyskytovala častěji, nedošla nikdy uskutečnění. Svatá synoda zůstala, a vlastně i zůstane nejvyšší církevní autoritou.

A císař? Jaký je asi jeho poměr k synodě a k církvi vůbec?

To jest otázka, v které pravoslavní Rusové bývají velice citlivi. Jestliže cizinec v přítomnosti jejich prořekne, že se mu zdá, jakoby císař měl v církvi veliký vliv, zajisté vzbudí svou neopatrností výbuch vlasteneckého zápalu a ctnostného rozhorlení. Rusové utvořili si ohledně tohoto předmětu zamilovanou theorii, však mají zároveň jakési temné tušení, že tato theorie neshoduje se zcela se skutečností. Theoreticky sice vyhlašují, že pravoslavná církev nemá žádné „hlavy“ kromě Krista, a že je v jistém smyslu zcela nezávislá od veškeré světské autority. V tomto ohledě bývá často porovnávána s církví anglikánskou, a porovnání toto bývá podnětem k polonáboženskému a polovlasteneckému jásání nejen v rozmluvách, ale i v literatuře.

Chomjakov ku př. v jedné ze svých nejúchvatnějších básní předpovídá, že bůh jednoho dne odejme osud světa z ruk Anglie, aby ho svěřil Rusku, a důvod udává ten, že „Anglie přikovala svatokrádežnou rukou církev boží k trůnu pomíjející moci světské.“ Tak zní theorie. Ve skutečnosti však je jisto, že církev těší se větší svobodě v Anglii než v Rusku, a že car vykonává mnohem mocnější vliv na záležitosti církevní, než v Anglii král a parlament.

---

svého spojence. Když se velkoknížata stali cary a měli méně soupeřů, nebyla tím zajisté moc jejich ztenčena. Další potvrzení toho lze nalézti v životopise slavného patriarchy Nikona.

Všem, kdož znají vnitřní historii Ruska, je známo, že vláda nečiní přísného rozdílu mezi mocí světskou a duchovní, a že časem užívá církevního zřízení k politickým účelům.

Jaký tedy panuje poměr mezi církví a státem?

Abychom se vyhnuli zmatku, třeba bedlivě rozeznávat východní pravoslavnou církev od té části její, která jest známa co ruská církev.

Východní pravoslavná církev — nebo řecká pravoslavná církev, jak se někdy nazývá — není než konfederací neodvislých církví bez ústřední autority; jest to jednota osnovaná na společných článcích víry a na theoretické, ale nyní neuskutečnitelné možnosti, odbývat ekumenické sněmy. Ruská národní církev jest jedním z údů této církevní konfederace. Ve věcech víry jest vázána usnešeními dávných ekumenických sněmů, však v každém jiném ohledu užívá úplné neodvislosti i svézákonnosti.

Vůči pravoslavné církvi co celku císař ruský není ničím více než prostým údem, a nesmí se dotýkati jejích článků víry nebo obřadů, právě jako král italský nebo císař německý nesmí se plésti do bohosloví římsko-katolické církve; avšak vůči ruské národní církvi postavení jeho jest zcela zvláštní. V jednom ze základních zákonů je označen „co nejvyšší obhájce a zastance článků panující víry“, avšak hned na to se praví, že „samovládná moc působí v církevní správě prostředkem nejsvětější synody, kteráž skrze tuto moc byla utvořena“. V těch slovech jest dosti jasně vyjádřen poměr mezi císařem a církví. Císař jest obhájcem článků víry, a nesmí je v nejmenším měniti, ale jest zároveň hlavním správcem, a užívá synody co nástroje.

Někteří vtipní lidé, kteří chtějí dokázati, že

zřízení synody nebylo žádnou novotou, líčí toto zřízení jako obnovení dávných místních sněmů; však názor ten jest zcela neodůvodněný. Synoda není sborem poslanců rozličných církevních částí, ale stálou kolejí či církevním senátem, jehož členy císař jmenuje nebo propouští dle vlastní libosti. Synoda nemá také žádné neodvislé zákonodárné autority, neboť její zákonodárné návrhy nestávají se zákony, pokud nedošly císařského stvrzení. Ani uveřejňování jich neděje se ve jmenu církve, ale ve jmenu nejvyšší moci. Není neodvislá ani ve věcech prostě administrativních, neboť veškeré její resoluce potřebují souhlasu prokuratora, laika, jehož jmenuje císař. V theorii tento hodnostář opírá se jen proti takovým usnešením, která se nesrovnávají s občanským zákonem země, však poněvadž on jediný má právo oslovovati císaře v záležitostech církevních, a jelikož veškeré styky mezi císařem a synodou dějí se prostřednictvím jeho, má ve skutečnosti velkou moc; kromě toho může se vždy domoci vlivu na jednotlivé členy vyhlídkami na povýšení nebo řády, a nepodaří-li se mu to, donutí nepoddajného člena k odstoupení, a povolá na jeho místo povolnějšího. Sbor, sestavený takovým spůsobem, nemůže míti mnoho neodvislosti v myšlení a jednání, zvláště v takové zemi jako je Rusko, kde nikdo se neodváží, postaviti se císařské vůli zřejmě na odpor.*)

Z toho však nelze souditi, že ruští církevníci

*) Nedávno bylo mně sděleno, že se před nedávnem synoda postavila v tuhý odpor proti některým církevním opravám, jež chtěl zavésti prokurator. Z toho by se zdálo, že synoda není tak povolnou, jak mne někteří přátelé chtěli přesvědčit. Uvádím dle pravdy toto faktum, ale dodávám, že je třeba znát *tajnou historii* toho, než smíme činit závěrek.

pohlížejí na císařskou autoritu řevnivě nebo nelibě. Jsou všichni lojalní poddaní a horliví přívrženci samovládné moci. Názory o církevní neodvislosti, jež se často vyskytují v západní Evropě, a ten duch odbojný proti světské moci, jenž často ovládá římsko-katolické kněžstvo, jsou jim naprosto neznámy. Naříká-li si někdy biskup svému důvěrnému příteli, že byl jen proto dosazen za člena synody v Petrohradě, aby se jen podpisoval na úřední listiny a schvaloval již dříve učiněná usnešení, míří svou nelibostí více na prokurátora než na císaře.

Je pln oddanosti a lojality vůči caru, a nepřál by si, aby jeho veličenstvo bylo vyloučeno z veškerého vlivu na záležitosti církevní, ale rmoutí se a cítí se pokořena, vidí-li, že veškerá církevní správa nachází se v rukách světského hodnostáře, jenž je třeba člověk vojenský, a jenž zajisté na všechny věci pohlíží se stanoviska čistě světského.

Cizinec, jenž slyší reptání a projevy nespokojenosti od církevníků, snadno by myslil, že se vede jakýsi tajný zápas mezi církví a státem, a že se tvoří strana, která by si přála odloučení církve od státu. Ve skutečnosti však není žádného podobného zápasu ani strany. Slyšel jsem Rusy mluvit a rokovat o všelikých politických a socialních opravách, ale nikdy jsem nepozoroval, že by se starali o odloučení církve. Skutečně ani nevím, jak by se tato myšlenka dala v ruské řeči vyjádřit, kromě snad dlouhou opisovací větou.*) Pokud trvá samovládná moc, žádný druh správy nemůže se vymknout císařskému dozoru.

Toto úzké spojení církve se státem a naprosto

*) Překladatel užil za anglické slovo „disestablishment“ „odloučení církve.“

národní ráz ruské církve, nejlépe se objasňuje historií místní církevní správy. Světská i církevní správa mívaly vždy stejný ráz a vždy podléhaly stejným vlivům. Hrůzovláda, již vykonávali carové moskevští, a která za Petra dosáhla nejvyššího stupně, objevila se stejně u obou. V biskupských listech i v císařských úkazech často se mluví o „nejkrutějším tělesném trestu“, o „ukrutném trestu biči, aby vinník i jiní byli odstrašeni od nepravostí“, a tak dále. Těmito ukrutnými tresty byli často postiženi lidé jen pro nepatrná provinění. Biskup z Vologdy ku př. ustanovuje v roce 1748 „ukrutné tělesné tresty“ těm duchovním, kteří nosí rozedraný šat, a zprávy konsistorních dvorů obsahují dostatek důkazů, že podobná ustanovení byla přísně vykonávána. Když Kateřina II. zavedla lidštějšího ducha do státní správy, tělesné tresty ihned byly zrušeny také ve dvorech konsistorních, a vůbec vše bylo změněno dle zásad občanského právnictví. Avšak nebudu déle unavovat čtenáře historickými podrobnostmi; zkrátka řečeno, od času Petra Velikého až na naši dobu odráží se povaha všech energičtějších panovníků v dějinách církevní správy.

Každý kraj či „gubernie“ jest o sobě diecésí, a biskup právě jako státní guverner má radu, která theoreticky kontroluje jeho moc, ve skutečnosti však žádné kontrolující moci nemá. Konsistorní rada, která na pohled v církevních výkonech hraje tak důležitou úlohu, není ve skutečnosti ničím, než biskupovou kanceláří, a členové její jsou skoro jen jeho sekretáři, jejichž povinností je, hledět se zalíbit svému představenému. A třeba vyznat, čím déle zůstanou takoví, jací jsou, totiž čím méně budou míti moci, že tím lépe pro ty, kteří jsou tak nešťastni, a nacházejí se pod jejich právomocí. Vyšší hodnostáři mají aspoň

vyšší cíle a jisté vědomí důstojnosti svého postavení, ale nižší úřadníci, kteří nemají tak zdravého obmezovatele své zpupnosti, a při tom dostávají až směšně nepatrné platy, strašně zneužívají tu moc, kterou mají, a obyčejně bývají nejnestoudnějšími vydírači. Konsistoře jsou ve skutečnosti tím, čím bývaly veřejné úřady za Mikuláše.

Církevní správa nachází se úplně v rukách mnichů, či duchovenstva černého, jak se jim obyčejně říká, a které tvoří velice četnou a mocnou třídu.

Mniši, kteří se nejdříve usadili v Rusku, byli právě jako ti, kteří nejdříve navštívili severozápadní Evropu, mužové opravdového, přísného a missionářského rázu.

Jsouce plni horlivosti pro slávu boží i spasení duší, nestarali se mnoho nebo nic o zýtřek, a zbožně věřili, že nebeský otec jejich, bez jehož vědomí ani vrabec nespadne se střechy, se postará o jejich potřeby. Chudí, oděni v hadry, pojídajíce nejprostší stravu, kterou byli vždy ochotni sdílet s těmi, již byli ještě chudší než oni, plnili věrně a opravdově dílo, jež jim Pán jejich svěřil. Avšak tento ideal klášterního života v Rusku jako v západní Evropě brzo ustoupil životu méně prostému a přísnému. Štědrými dary a odkazy věřících kláštery staly se bohaté na zlato, drahokamy ba na statky i nevolníky. Trojici, klášteru blíže Moskvy, patřilo ku př. 120.000 nevolníků s přiměřeným množstvím půdy, a povídá se, že na počátku minulého století více než čtvtina veškerého obyvatelstva náležela pod právomoc církve. Mnohé kláštery vedly obchod a mniši, smíme-li věřit Fletcheru, jenž navštívil Rus v roce 1588, byli prý nejdůmyslnější kupci v celé zemi.

Za poslední století církevní statky byly seku-

larisovány, a nevolníci církve stali se nevolníky státu. To byla krutá rána pro kláštery, ale nebyla tak osudná, jak mnozí lidé předpovídali. Některé kláštery byly zrušeny, jiné upadly v krajní chudobu, ale mnohé přetrvaly a zkvétaly. Ty ovšem nemohly více mít nevolníky, ale měly jiné tři prameny důchodů, a sice: menší majetek pozemkový, příspěvky od vlády a dobrovolné dary věřících.

V přítomnou dobu je asi 500 klášterů a většina jich, není-li bohatá, má důchody, jež více než stačí na požadavky klášterního života.

A tak v Rusku jako v západní Evropě historie klášterního řádu sestává ze tří kapitol: z asketismu a missionářské podnikavosti; prospívání a obohacování, konečně sekularisace a úpadek. Avšak mezi východním a západním klášternictvím jest jeden veliký rozdíl. Klášternictví západní Evropy činilo v rozličných dobách své historie mohutné a samovolné pokusy o znovuobrození, jež nacházelo výrazu v zakládání nových řádů, z nichž každý ukládal si zvláštní obor užitečnosti. V Rusku podobného zjevu nevidíme. Zde kláštery neučinily žádné odchylky od pravidel sv. Vasilija, jež zavazují členy k náboženským výkonům, modlitbám a rozjímání. Od času k času jednotlivci pozvedali hlasu svého proti panujícím zlořádům, anebo se vzdálili z kláštera, aby dokonali životy své na poušti v samotě, ale nikde nenacházíme ani v celém mnišstvu, ani v jednotlivém klášteře nějakého samovolného, mocnějšího hnutí reformačního. Za poslední dvě století některé opravy sice provedeny byly, ale to vše bylo dílem státní vlády, při čemž mniši nejevili jiné ctnosti než resignaci.

Zde jako jinde máme důkaz té neplodnosti a toho nedostatku samovolné čilosti, jež jsou charakteristickou známkou ruského národního ži-

vota. V tom jako i v jiných oborech národní činnosti byl pramen jednání nikoli v lidu, ale ve vládě.

Osobní má známost s ruskými kláštery je nepatrná, a proto nemohu rozhodně mluvit o jejich přítomném stavu, ale kdykoli jsem je nahodile navštívil, byl jsem vždy trapně dojat nízkým a obchodním duchem, jenž v těchto místech panoval. Některé z nich nezdály se mně ničím jiným, než útulky pro lenochy, a měl jsem častěji příležitost seznat, že mezi mnichy, jako mezi ostatními smrtelníky, zahálka vede k opilství a jiným neřestem.

Možno-li mluvit o stranách a strannickém duchu v ruské církvi, tedy je to toliko nepřátelská řevnivosť, jakáž panuje mezi duchovenstvem bílým a černým, totiž mezi duchovenstvem farním a klášterním. Farní duchovenstvo považuje to za velmi kruté, že na něm spočívají veškeré práce a povinnosti stavu, ale nikoli jeho čest a sláva. Mniši naproti tomu pohlížejí na farního duchovního, jako by jen napolo patřil k jejich stavu a myslí, že naprostá poslušnost vůči představeným jest jeho povinností. Tato řevnivosť, jakož i všeobecná nadšenosť pro všeliké opravy, která vyznačovala panování Alexandra II., způsobila jakés hnutí v ruském duchovenském světě, a zbudila v horkokrevnějších a evropskými názory proniknutých osobách víru, že se již pohnula hlubina vod, a že církev se chystá svrhnout se sebe svou ctihodnou ospalosť.

Avšak takovými nadějemi nemůže se po mém mínění kojit nikdo, kdo bedlivě a nestranně studoval její minulou historii a přítomný stav. Vše, co by jen zdaleka připomínalo jakési náboženské oživnutí, je v největším odporu s jejím podáním.

Nehybnost a trpný odpor vůči zevnějším vlivům byly vždy, a jsou posud jejími základními pravidly chování. Tím se honosí, že je nad všechen pozemský vliv. Za poslední dvě století Rusko prošlo nepřetržitou řadou hlubokých změn, politických, duchovních i mravních, avšak duch církve zůstal nezměněným. Změny, jež byly učiněny v její správní organisaci, nedotkly se její vnitřní přirozenosti. Duchem i povahou svou je nyní právě taková, jaká byla za patriarchů v dobách moskevských carů, lnouc pevně k tomu přislíbení, že ani puntík, ani písmenko z jejího zákona nepominou, dokud vše nebude naplněno. Ke všemu tomu, co se jí vykládá o požadavcích moderního života nebo vědy, nemá než hluché uši. Zůstala mimo veškerá duchovní hnutí, dílem následkem přednosti, již dává části obřadní, dílem i proto, že hlavní snahou její jest, aby zachovala nedotknutými i články víry i obřady tak, jak byly ustanoveny ekumenickými sněmy, a dílem také následkem nízkého stupně všeobecného vzdělání u jejího duchovenstva.

Usilování římsko-katolické církve, aby rozvíjela své tradicionelní články víry definicemi a dedukcemi, jakož i pokusy protestantských církví, aby učení své smířily s pokrokem, vědou a neustále měnícím se duchovním prouděním doby, jsou její přirozenosti stejně cizími. Proto nestvořila žádných hlubokých theologických pojednání, pojatých v duchu filosofickém, aniž se pokusila, bojovat proti nevěrectví, jevícímu se v nových podobách. Jsouc hluboce přesvědčena, že postavení její je nerozborné, nechala „se bouřiti národy“, nevšímajíc si jejich duchovních a náboženských zápasů. Slovem: „je ve světě, ale není ze světa“.

Chceme-li viděti ráz ruské církve co nej-

zřejměji, třeba si jen všimnout ruského církevního umění, a porovnat je se západoevropským.

Na západě od renaissance až na naši dobu drželo církevní umění krok s duchovním vývojem. Vymaňovalo se zvolna ze zastaralých forem i dětinského symbolismu, a proměnilo neživé typické postavy v živoucí osoby, osvítilo jejich ospalé oči i bezvýrazné tváře lidskou intelligencí i lidským citem, a konečně zmohlo se na archeologickou správnost v rouchu i v podrobnostech. Na západě tedy vyrůstal obraz (ikona) *v genre*, a zkušené oko ihned poznává, do které doby náboženský obraz patří.

V Rusku takového vývoje v církevním umění nebylo a není. Starodávné byzantické formy byly věrně a přísně zachovány, a v tuhých, bezvýrazných ikonách jeví se nám posavadní nehybnost východní církve vůbec, ruské církve pak zvláště.

V porovnání s církví římskokatolickou, bojující proti vědě, jakmile odporuje jejím tradicionelním názorům, a vůči protestantismu, jenž se snaží uvést svou náboženskou víru v souhlas s vědou, zdá se ruská církev předpotopní zkamenělinou, anebo těžkopádnou lodí válečnou, která se přede dávnem ztroskotala, „uvázla na břehu, a je vydána vlnobytí mořskému“! Třeba však vyznat, že ta jasná nečinnost, kterou se vyznamenává, měla velmi vzácné praktické následky. U ruského duchovenstva není ani té zpupné a útočné nesnášelivosti, kterou se vyznamenávají jejich římskokatoličtí bratří, ani toho úzkoprsého, roztrpčeného a nelaskavého sektářského ducha, jenž se často vyskytuje u protestantů.*) Ruské duchovenstvo

*) Překladatel upozorňuje čtenáře na neobyčejnou nestrannost v úsudku, již zde jeví protestant; podotýká

povoluje nejen kacířům, ale i členům vlastní své obce nejúplnější duchovní svobodu, a nikdy ani nepomýšlí, aby někoho dávali do klatby pro jeho vědecké nebo nevědecké názory.

Od těch, již se narodili v lůně pravoslavné církve, nežádá se nic, než aby se k ní hlásili třeba jen dle jmena, a nejsou ani v této věci tuze přísní. Pokud se člen nedopouští zjevných útoků proti církvi, a nepřechází od jednoho vyznání k druhému, může zanedbávat všechna náboženská ustanovení, a veřejně se hlásit k vědeckým theoriím, které se naprosto nesrovnávají s jakoukoli věrou, aniž by proto uvalil na sebe hněv církve. Pravda je, že do nedávna všichni pravoslavní Rusové byli nuceni jít jednou v roce k přijímání, jestliže se chtěli uvarovat rozličných nepříjemných následkův světského rázu, avšak povinnost tuto ukládala světská vláda, a duchovní, jestliže naléhali na konání této povinnosti, činili to spíše z ohledů peněžních než náboženských. Slovem, jestli ruská církev vykonala málo nebo nic pro vědu a osvětu, nepodnikala také ničeho, aby je potlačila, a to, obávám se, nelze říci o kněžstvu jistých církví jiných.

Tato apatická snášelivost vysvětluje se národní povahou, ale vyplývá také do jisté míry ze zvláštního poměru mezi církví a státem. Vláda bděle chrání církev od útoků, a zároveň jí nedovoluje, činit útoky na své nepřátely.

Proto se veřejný tisk náboženskými otázkami nezabývá, a církevní literatura je výlučně rázu historického, homiletického a nábožně poučného.

---

však zároveň, že sám spisovatel jeví se v tomto spise opakem všeho „úzkoprsého, roztrpčeného a nelaskavého."

Světští úřadové dovolují veřejné ústní rokování, jež se odbývá v postě na Kremlu moskevském mezi členy církve státní a staroobřadnické; avšak tyto debaty nejsou bohoslovecké v našem smyslu slova. Točí se výlučně kol podrobností církevní historie a obřadních ustanovení. Disputanti ku př. rokují o tom, jak se mají skládat prsty při dělání kříže, ale důvody své nečerpají z Písma, nýbrž ze starých ikon, z usnešení ekumenických sněmů, a z písem řeckých otců.

V posledních letech mluvilo se mnoho o možném spojení církve ruské s anglikanskou. Je těžce rozumět, čeho podporovatelé tohoto plánu chtěli docílit, ale učiním o té věci přece poznámku. Míní-li se „jednotou“ prosté sjednocené svazky lásky a bratrství, nelze proti takovým zbožným přáním ničeho namítati; chce-li se však tím dosáhnouti něco skutečného a praktického, tedy upozorňuji lehkověrné lidi, že je takový projekt pouhou pošetilostí. Je politování hodno, že ty smělé hlavy, v kterých se plány rodí, jakož i řečníci, kteří o nich krasořečí, nedávají si více práce, aby se důkladněji obeznámili s fakty.

Kdyby věnovali několik týdnů klidnému a svědomitému studiu minulé historie a přítomného stavu východní církve v rozličných jejích odstínech, zajisté by porozuměli, že by se spojení církve ruské a anglikanské dalo právě tak těžce provésti, a bylo by právě tak nežádoucí, jako spojení státní ruské rady s anglickým domem obecných.

Kapitola IV.

Krimská válka a její následky.

(Velký trh v Novgorodě. — Krim. — Sevastopol. — Císař Mikuláš a jeho soustava. — Mužové snažliví a lhostejní. — Národní pokoření. — Nespokojenost lidu a rukopisná literatura. — Smrt Mikulášova. — Alexandr II. — Nový duch. — Nadšení reformační. — Změna v periodické literatuře. — *Kolokol.* — Konservativci. — Činovníci. — První návrhy. — Bankovní společnosti. — Otázka nevolnická tlačí se ku předu.)

V Rusku i v Americe domácí mají ve zvyku, vyptávati se cestovatelů z ciziny, co smýšlejí o jejich zemi, a když tito zodpovídali danou otázku více nebo méně upřímně, dá se jim nová otázka, zdali viděli trh v Nižním Novgorodě anebo jižní břeh Krimu. Kdo nemůže k těmto otázkám přisvědčiti, tomu řeknou do očí, že si nemůže o národopisné rozmanitosti a o krásách přírody v Rusku učiniti ani nejmenšího ponětí.

Za dvouletého pobytu v Rusku musel jsem často učiniti pokořující vyznání, že jsem neviděl ani Nižního *) ani Krimu, ale v třetím roce podařilo se mně setříti tuto skvrnu na své cestovatelské povaze. Navštívil jsem velký trh — a byl jsem zklamán. Veškeré popisy, které jsem o něm četl, jsou příliš nadbarveny.

Pestré davy, představující veškeré země východní, jsou prostému a chladnému oku neviditelny. Několik Peršanů a Bucharců sedí ve svých boudách nebo se potulují kolem, ale není na nich

*) Nižní (totiž Novgorod) byla původně osadou Velikého Novgorodu.

nic malebného ani zajímavého. Jest tam „Čínská ulice“, kde se prodává čaj, a kde střechy budek jeví stopy vlivu stavitelství pagodního, ale synů Nebeské říše jsem tam nespatřil. Co pak se týče zboží, to možno viděti mnohem lépe v bazarech moskevských. Proto bych cestovateli přece neradil, aby se vyhýbal tomuto výročnímu shromáždění, o němž Rusové, zvláště kteří ho nikdy neviděli, mluví jako o sedmém divu světa.

Za to Krim mne nezklamal. Jižní břeh náleží skutečně k nejkrásnějším pohledům Evropy. Avšak úsudek cestovatelův závisí také valně na straně, s které přichází. Jde-li od severu, a právě minul nudnou step, Krim bude se mu zdáti velkolepý a překrásný; však přijde-li z Kavkazu, bude se mu zdát Krimská krajina nepatrná a bezvýznamná. Však v obou případech cestovatel — zvláště má-li zálibu v starožitnictví — může ztráviti několik týdnů v hornatém pásmu poloostrova. Já nakochav se do syta krásami Kavkazu, věnoval jsem svůj čas Sevastopolu i jeho okolí, zvláště proto, že doba byla již hodně pozdní, a zmíněné místo vábilo mne svou povědomostí z Krimské války.

Za mé návštěvy v roce 1873 toto město nacházelo se v tom stavu rozboření, v jakém spojenci je byli zanechali. Ulice byly ovšem vyklizeny; ale většina domů byla ještě beze střech a rozbořena, jako by oblehání bylo právě přestalo, obyvatelé pak ještě neměli času, navrátiti se do svých domovů. Redan, Malakov a jiná opevnění se strany pevniny zmizela skoro úplně; ale na mnohých místech mohl jsem ještě stopovati zákopy dle zbytků plechových krabic a roztlučených pivních láhví.

Rusové přiznávají, že byli v Krimské válce

poraženi, ale pokládají, a to vším právem, hrdinnou obranu Sevastopolu za nejslavnější čin v dějinách země. Pozoroval jsem také, že hrubě nelitovali nepříznivého výsledku tohoto zápasu, ano mnozí říkali zpoly žertem a zpoly do opravdy, že mají příčiny, spojencům za své porážky býti vděčni. A mají pravdu. Krimskon válkou byla zahájena nová doba v národních dějinách, neboť ona zasadila smrtelnou ránu despotické soustavě Mikulášově a, vzbudila duchovní hnutí i mravní procitnutí, jež vedlo k obrovským výsledkům.

Výbuch prosincový v roce 1825, o kterém jsem se již zmínil, dal Mikulášovi klíč k jeho panování. Pokus, svrhnouti císařskou moc se zbraní v ruce, jenž skončil odpravením, vyhnanstvím mnohých mladých členů z nejprvnějších rodin, poděsil šlechtu a uvolnil dráhu kruté policejní správě. Mikuláš neznal mravní váhavosti a neodhodlanosti svých předchůdců. Jeho povaha byla z těch prostých, pevných, houževnatých a přímo ku předu se ženoucích, jež častěji se vyskytují u plemene teutonského než u Slovanů, jejichž pojmy zakládají se skoro vesměs na nemnohých hluboce zakořeněných, a spolo pudových názorech, a kteří jsou naprosto neschopni, přispůsobovat se s histrionickou obratností ku změnám v zevnějších okolnostech.

Již v útlém mládí jevil velikou zálibu v přísné vojenské kázni, a rozhodnou nechuť ke všem lidumilenským a svobodomyslným zásadám, jež tehdy byly módou. O „právech lidských“, o „duchu nové doby“ a podobných filosofických věcech jeho pevná a pánovitá povaha nechtěla ani slyšeti, a zvučné fráze filosofické svobodomyslnosti měl v největším opovržení. „Hleďte si svých vojenských povinností,“ říkával svým důstojníkům ještě

před vstoupením na trůn: „Nelamte si hlavu filosofií; nemohu filosofy ani cítit!“

Tragická událost, která byla předehrou k jeho panování, ještě upevnila a sesílila dřívější jeho přesvědčení. Představitelé svobodomyslnosti vzepřeli se, majíce na sobě uniformu císařské gardy, rozkazům vyšších důstojníků a pokoušeli se zviklat věrnost vojska, aby mohli vyvrátit císařskou moc. Muž, jenž byl vojákem a samovládcem zároveň, nemohl ani dle své povahy, ani dle svého postavení připustiti žádných polehčujících okolností. Tento jeden případ vzpoury dal jeho povaze ráz na celý život, a učinil ho úhlavním nepřítelem svobodomyslnosti; fanatickým obhájcem samovladařství nejen v Rusku, ale v celé Evropě. V evropské politice spozoroval dvě síly, bojující o nadvládu: monarchii a demokracii, které dle jeho mínění byly totožny s pořádkem a nevázaností; a proto byl vždy ochoten pomáhati svým monarchickým bratřím v potlačování demokratického hnutí. Ve své vlastní říši užíval veškerého úsilí, aby nedal vniknout těmto nebezpečným myšlenkám. K tomu účelu zřízena byla přísná karanténa na celé západní hranici. Veškeré cizozemské knihy i časopisy, mimo nejnevinnější, byly co nejpřísněji zapovězeny. Domácí spisovatelé dáni pod dohlídku, a jestliže některý se uchýlil od dobře smýšlejícího tónu, byl bez okolku umlčen.

Počet studujících na universitách byl zmenšen, stolice pro politickou vědu zrušeny a vojenské školy rozmnoženy. Rusům bylo bráněno cestovati do ciziny, a cizinci, již zavítali na Rus, byli bedlivě pozorováni od policie. Podobnými prostředky Mikuláš domníval se zachrániti Rus od nebezpečí revoluce.

Mikuláš byl nazván Don Quixotem samovla-

dařství, a porovnání toto jest v mnohém ohledu správné. Povahou, úmysly svými náležel době, která již dávno minula, ale veškeré nezdary neotřásly jeho věrou v jeho ideal, a nespůsobily ani nejmenší změny v jeho poctivě tvrdošíjné povaze, která byla tak loyalní a rytířská, jako onoho nešťastného rytíře z La Manchy. Vzdor všem opačným důkazům věřil přece v praktickou všemohoucnost autokracie. Domýšlel se, jako autorita jeho byla theoreticky neobmezena, že i moc jeho může konati divy. Povahou a vychováním voják pokládal panování za změněnou poněkud formu vojenské kázně, a pohlížel na národ jako na armádu, která může vykonati jakékoli národohospodářské i duchovní evoluce, jaké se mu zlíbí nařídíti.

Veškeré společenské zlo zdálo se mu následkem neposlušnosti jeho rozkazů, a znal toliko jeden lék — ještě větší kázeň. Každé pronesení pochybnosti o moudrosti jeho politiky, nebo posuzování ustanoveného řádu trestal jako skutek nepodřízenosti, kterou žádný moudrý panovník nemá trpět. Jestliže nikdy neřekl: „stát jsem já“, bylo to jen proto, že pokládal to faktum za tak zřejmé, že nepotřebovalo žádného vyslovení.

Každý útok na veřejnou správu nebo na nejnižšího úřadníka byl zároveň útokem na něho a na monarchickou jeho zásadu, kterou představoval. Lid musí věřiti — a víra, jak víme, nepochází z vidění, — že žije pod nejlepší vládou na světě. Pochybovati o tom bylo by politickým kacířstvím. Neobezřelé slovo, nevinný žert proti vládě pokládaly se za těžký zločin a mohly býti trestány vyhnanstvím do vzdálených a neolidněných končin říše. Pokrok má se díti, ale jen na velení a nařízeným spůsobem. Soukromá podnikavost ne-

směla se trpěti. Mikuláš neměl ani zdání, že panovník, byť měl sebe lepší záměry, byl sebe různější a co nejzákonněji samovládný, může vykonati jen velice málo bez spolupůsobení lidu.

Zkušenost mu neustále dokazovala pošetilost jeho počínání, ale on nedbal jejího naučení. Sestavil si jednou pro vždy svou nauku o panování, a po třicet let jednal dle ní s celou tou zaslepeností, tvrdošíjností a bezohledností fanatického doktrináře. Ano, ani na konci svého panování, kdy logika skutečnosti ukázala, že soustava jeho byla hluboké poblouzení; kdy vojska jeho byla poražena, nejlepší loďstvo zničeno, přístavy uzavřeny a pokladna vyčerpána — nebyl s to, aby odvolal. „Můj nástupce," řekl prý na smrtelné posteli, „nechť činí, jak se mu líbí, ale já nemohu jinak." Kdyby byl Mikuláš žil za dávných patriarchalních dob, kdy králové byli nezodpovědnými „pastýři lidu", byl by býval obdivuhodným panovníkem, avšak v devatenáctém století byl křiklavým anachronismem. Jeho vládní soustava sesula se nadobro. Nadarmo množil formality i dohlížitele, a přísně trestal provinilce, kteří náhodou octli se před soudem spravedlnosti; vzdor tomu úřadnictvo jeho kradlo, hrabilo a vydíralo všelikými spůsoby. Ačkoli celá země uvalena do stavu obležení, obyvatelstvo přece mohlo hlásati a skutečně také hlásalo jako před třiceti lety: „Země naše je úrodná, ale pořádku v ní není."

V každém národě, zvyklém politickému životu a jistému stupni samosprávy, každý pokus o zavedení soustavy Mikulášovy byl by spůsobil všeobecné rozhořčení a hlubokou nenávist k vládnoucí moci. Avšak v Rusku tou dobou podobných pocitů nebylo.

Vzdělanější třídy — a nevzdělané ovšem tím

spíše — byly úplně lhostejné nejen vůči všem otázkám politickým, ale i vůči nejvšednějším veřejným záležitostem, ať si místním, nebo císařským, a klidně přenechávaly je těm, kteří byli za to placeni. Šlechticové měli právě jako sedláci nekonečnou úctu — skoro by se mohlo říci pověrečnou bázeň vůči vůli carově, a byli vždy ochotni k bezvýminečné poslušnosti všech jeho rozkazů, pokud nezasahovaly do jejich obvyklého spůsobu života. Car žádal na nich, aby si nelámali hlavy politickými otázkami, a přenechávali veškeré veřejné záležitosti péči jeho administrace. V tomto případě souhlasila vůle carova tak dokonale s jejich vlastními náklonnostmi, že mohli snadno uposlechnout. Jestliže car žádal na těch, již měli svěřené úřady, aby nekradli a nedávali se podplácet, nedocházela vůle jeho uposlechnutí, ale v tom nevězela žádná vzpoura, neboť nikdo z nich nedovolával se práva ku kradení a vydírání.

Jelikož tato neposlušnost nepocházela z nepodřízenosti, ale jen z křehkosti lidské, nepokládala se za tak ohavnou.

V aristokratických kruzích Petrohradu i Moskvy panovala tatáž netečnost k politickým otázkám a veřejným záležitostem. Všichni měli jen snahu, aby náleželi k dobře smýšlejícím, což bylo prvním požadavkem u těch, již vyhledávali přízně dvorské anebo povýšení ve službě. Ti, jejichž pozornost nebyla zcela obrácena k úřadnímu povolání, kartám a všední suchotě života, zabývali se tak zvanou krásnou literaturou a uměním. Slovem, vzdělané třídy ruské jevily v té době neprostou nevšímavost k veškerému veřejnému životu, úplnou oddanost v soustavu vládní správy, a nerozumnou spokojenost s přítomným stavem věcí.

Teprvé okolo roku 1840 počali vystupovat mužové „se snahami“. Byl to malý hlouček šlechetných nadšenců, kteří se silně podobali jinochu v Longfellowě básni, jenž třímá v ruce prapor s heslem „výše“, a stoupá dál a dále, aniž by si byl jasně vědom, kam se ubírá a nebo co počne, až dosáhne vrcholu. S počátku vyznamenávali se jen citovým nadšením pro pravdu, dobro, krásu a jakousi platonickou lásku k svobodnému zřízení, svobodě a osvětě, vůbec ke všemu, co tehdy se vyrozumívalo slovem „liberalní“.

Pod vlivem běžné francouzské literatury jejich názory staly se znenáhla jasnější, a tu počali pohlížeti na skutečnost kolem sebe kritickým okem. Bez velkého namahání viděli všude nemilosrdnou tyranii vládního stroje, prodejnost úřadnictva, mrhání veřejnými penězi, bídný stav nevolníků, soustavné potlačování každého neodvislého mínění i každé soukromé činnosti, a nade všechno naprostou netečnost vyšších tříd, kterým přítomný stav napohled se líbil. Majíce tak ošklivou skutečnost před očima a sami jsouce proniknuti mravním citem, tito mužové brzo prohlédli, jak prázdné a vylhané byly konejšivé i vítězoslavné fráze úřadního optimismu. Neodvážili se vyjadřovat svou nevoli veřejně, neboť úřadové netrpěli nespokojenosti s přítomným stavem věcí, ale šířili své myšlénky mezi přáteli a známými rozmluvami a rukopisnou literaturou. Někteří, a to hlavně universitní profesoři a spisovatelé, budili v mladším pokolení nadšené horování pro pokrok i osvětu, jakož i neurčité naděje, že jasnější dnové nadcházejí. Mnozí souhlasili s těmito novými názory a snahami, ale větší díl šlechty pokládal je — zejmena po francouzské revoluci v roce 1840 — za revoluční a nebezpečné.

Tak rozštěpily se vzdělané třídy na dvě strany,

které někdy se nazývaly liberalní a konservativní, ale které spíše mohly by se označit co strana se snahami, a strana líně netečná. Poslednější také pociťovala tíži panující soustavy, ale těšívala se tím, že je-li utlačena doma, má aspoň vážnost na venek. Car byl naskrz vojákem, jenž měl ohromnou a dobře vystrojenou armádu, pomocí které mohl v každém okamžiku vnutit Evropě svou vůli. Od památného roku 1812, kdy Napoleon byl nucen k potupnému útěku od zřícenin Moskvy, převládala víra, že ruské vojsko je neodolatelné, a úcta, jíž se těšil hlas Mikulášův v západní Evropě, zdánlivě dokazovala, že toto přesvědčení chovají i cizí národové. Tím spokojenci ospravedlňovali svou netečnost.

Když bylo zřejmo, že Rusko bude za nedlouho nuceno, měřiti své síly s državami západoevropskými, tyto důvody docházely všeobecného uznání. „Těžká břemena," říkalo se, „jež lid musel nésti, byla nevyhnutelna, aby Rusko se stalo první vojenskou mocí v Evropě, a trpělivost i shovívavost národa ponese mu nyní bohaté žně. Západ se naučí, že vyhlášené jeho svobody málo prospívají v hodině nebezpečí, a Rusové, kteří těmto svobodomyslným zřízením se obdivovali, budou nuceni doznati, že pevná a vše spravující samovláda jest jediným prostředkem k zachování národní velikosti." Čím více toto vojenské nadšení se zmáhalo, tím hlasitěji ozývala se chvála soustavy Mikulášovy. Mnozí pokládali tuto válku za jakési křižácké tažení — ano i císař mluvil o obraně rodné země a svaté víry. — O skvělém výsledku pak nebylo nejmenší pochybnosti. Stará východní otázka měla konečně dojíti svého rozřešení ve shodě s ruskými snahami, a Mikuláš měl uskutečniti velkolepý úmysl Kateřiny II.: vyhnat Turky

z Evropy. Mluvilo se také již, kterého dne asi ruská vojska vtrhnou do Cařihradu, a slavjanofilský jeden básník vyzýval císaře, aby ulehl v Cařihradě a povstal co car všeslovanské říše. Ano někteří zanícenci očekávali, že bude i Jeruzalem osvobozen z ruk nevěřících.

Nepřítele, jenž by mohl snadno zvrátit veškeré tyto záměry, nevšímal si nikdo.

„Potlučeme je čepicemi," říkalo se.

Však byli také mužové, v nichž nadcházející zápas budil zcela jiné pocity a myšlenky; ti nesdíleli horkokrevných nadějí svých rodákův. „Jaké přípravy jsme učinili," tázali se, „k tomu zápasu se vzdělaností, která nyní vysýlá své síly proti nám? S veškerým tím obšírným územím a nesčíslným obyvatelstvem ničehož proti nim nesvedeme. Honosíme-li se slavnými válečnými podniky proti Napoleonu, zapomínáme, že Evropa od té doby značně pokročila, a my že jsme se zastavili. My nekráčíme vstříc vítězstvím, ale porážkám, a jediným zrníčkem útěchy je nám to, že Rusko zmoudří trpkou zkušeností a bude se dle ní říditi budoucně." *)

Tito proroci věcí zlých nalezli ovšem málo posluchačů, ano byli pokládáni za nehodné a zrádné syny vlasti. Avšak události brzo potvrdily jejich proroctví. Spojenci vítězili na Krimu, a i opovržení Turci uhájili čáru na Dunaji. Vzdor úsilí vlády, potlačiti veškeré nepříznivé zvěsti, počalo vycházeti na jevo, že správa vojenská jest o málo nebo o nic lepší než státní, že osobní statečnost vojínů a důstojníků byla obracena v nic neschopností jenerálů, podkupností vojenských úřadů a nestoudnými podvody vojenských dodavatelů.

*) Toť jsou slova Granovského.

Říkalo se, že císař přílišným cvikem vytloukl z důstojníků veškerou ráznost, individualitu a mravní sílu. Jediní mužové, již se vyznamenávali soudností, rázností a důrazem byli důstojníci Černomořského loďstva, kteří méně podléhali panující soustavě. Čím dále vedena válka, tím patrnější stávala se slabost země, jakož její neschopnost k dalšímu zápasu. „Ještě jeden rok vojny," praví očitý svědek z roku 1855, „a celé jižní Rusko bude ztraceno." Aby se pomohlo nedostatku peněz, bylo rozdáno ohromné množství peněz papírových, však rychlé klesání hodnoty běžné mince ukázalo, že i tento zdroj bude brzo vyčerpán. Po celé zemi zřizovaly se dobrovolnické pluky, na jejichž vystrojení statkářové vyházeli ohromné peníze, ale toto vlastenecké nadšení brzo utuchlo, když se prozradilo, že z tohoto vlasteneckého zápalu bohatli partikáři, a nepřáteli že nedovede být nebezpečný.

Tento osten národního pokoření konečně vyrušil vyšší třídy z netečnosti. Snášeli útisky polovojenské vlády, a hle, čeho se dočkali! Soustava Mikulášova podrobena přísné zkoušce a nedostatečnou shledána.

Politika, která obětovala vše na rozmnožení vojenské moci říše, osvědčila se zhoubnou, a zkušenost odsoudila kapralskou vládu.

Administrativní okovy, které po více než čtvrt století poutaly každé samovolné hnutí, nevyhověly ani tomu úzkému úkolu, pro který byly ukovány. Tyto okovy zabezpečovaly sice Rusku jakýsi zevnější klid v bouřných dobách, kdy Evropa zmítala se revolučním ruchem, avšak klid tento nebyl známkou zdravé činnosti, ale smrti, a pod tím zevnějškem tajně ale rychle šířila se porušenost. Armáda posud vynikala tou čackou chrabrostí,

kterou se byla vyznamenala na pochodech Suvarova, i tou nezlomnou neústupností, kterou zadržela pochod Napoleonův na poli Borodinském, i tou podivuhodnou vytrvalostí, kterou často napravovala nedbalost generálů a nedostatečné zásobování, avšak vzdor tomu byla nyní výsledkem porážka, a nikoli vítězství. Čím mohlo vše to se vysvětlovat, než naprostou zvráceností soustavy, která byla prováděna s takovou tvrdošijností a vytrvalostí?

Vláda myslila, že sama může vykonati vše svou moudrostí a usilovností, však ve skutečnosti nevykonala ničeho, anebo ještě něco horšího.

Vyšší úřadnictvo naučilo se býti pouhým samohybným strojem; opravy ve vojenském zřízení, jichž Mikuláš nejvíce si hleděl, vyskytovaly se skoro jen v úřadních listinách. Nestoudné šmejdy dodavatelů zbudily nevoli i u těch, kteří dlouho žili v ovzduší úřadního vydíračství a loupení. A finance, o nichž se myslilo, že se nacházejí v nejlepším pořádku, utrpěly pohromu při prvním nárazu.

Však hluboká a všeobecná nespokojenost nesměla se projevovati veřejným tiskem, nýbrž docházela svého výrazu v psané literatuře a v rozmluvách. Skoro v každém domě — míním ovšem jen ve vyšších třídách — pronášela se slova, která by se byla před několika měsíci pokládala za rouhání a zrádu. Satiry a posměšky veršem i prósou kolovaly ve sta opisech. Paskvily na hlavního vojevůdce a útoky na vládu všeobecně se čtly a vychvalovaly. Jakožto ukázku podobné literatury a tehdejšího veřejného mínění, přeložím jednu z těchto tirad, která, ač nevyšla tiskem, došla největšího rozšíření. „Bůh ustanovil mne nad Rusí", pravil k nám car, „a vy se mně musíte klanět, neboť

trůn můj jest oltářem jeho. Nevšímejte si veřejných záležitostí, neboť já myslím za vás a střežím vás v každou hodinu. Bdělé oko mé odhaluje vnitřní zlo i úklady cizích nepřátel; já pak nepotřebuji rady, vnukát mi bůh moudrost svou. Buďte tedy hrdi na to, Rusové, že jste mými otroky, a mějte vůli mou za zákon svůj.“

„My naslouchali těmto slovům se zbožnou uctivostí, a mlčíce přisvědčovali jsme jim; a co z toho? Pod horami úřadních listin skutečné prospěchy vlasti upadly v zapomenutí. Písmě zákona bylo střeženo, ale porušenost a nepravost zůstaly bez trestu. Úřadníci před ministry a řiditeli kanceláří plazili se, doufajíce, že dosáhnou úřadu a řádu, avšak zatím okrádali lid co nejnestoudněji. Krádež stala se tak obecnou, že kdo kradl nejvíce, byl nejváženějším. O zásluhách důstojníků rozhodovalo se na přehlídkách vojska, a kdo získal hodnosti jenerálské, pokládán za schopna, státi se výtečným guvernérem, inženýrem a senatorem. Kdož byli jmenováni guvernéry, byli pravými satrapy a hrůzou svěřených jim krajů. I jiné úřady obsazovaly se bez ohledu na spůsobilost uchazečů. Podkoní stal se censorem, císařský šašek stal se admiralem, Kleinmichel stal se hrabětem! Slovem, celá země dána byla na milost šejky loupežnické. A co my Rusové po ten celý čas činili?“

„My Rusové spali. S úpěním sedlák odváděl svou daň; s úpěním statkář dával do zástavy poslední dílec své půdy; ano s úpěním a sténáním všichni platili jsme těžkou daň úřadníkům. Někdy jsme ovšem potřásali nad tím vážně hlavou a šeptem jsme si říkali, že je to ohavné, že není spravedlnosti a práva u soudů, že miliony mrhají se na císařské výlety, kiosky i pavillony, a že vše

jde na ruby, ale hned na to jsme si klidně sedli ke kartám, velebili jsme Rafaela, pronášeli úsudky o hlase zpěvačky Frezzolini, klaněli jsme se prodejným velikášům, a hašteřili jsme se vzájemně o povýšení v té službě, kterou jsme všichni zatracovali. Jestliže jsme nedosáhli místa, po němž jsme bažili, uchýlili jsme se na statky svých předků, kde jsme mluvili jen o obilí a tloustli v lenosti a obžerství jako boží hovádka. Jestliže někdo povstal z našeho netečného středu, vyzývaje nás, abychom se pozvedli k hájení práva a pravdy, jak se nám zdál směšný. Jak farizejské úsměšky tropili si z něho úřadové, a jak útrpně přátelé jeho od včíra krčili nad ním rameny. Jsa proklet veřejným míněním poznal teprvé ve vzdálených sibířských dolech, jaký to ohavný hřích rušiti spánek netečných otroků. Upadl brzo v zapomenutí, a pamatoval-li na něho kdo, vzpomněl na něho někdy jen co na nešťastného šílence. Někteří, a těch bylo málo, řekli: „Snad měl pravdu," ale hned na to dodali, „však co nám po tom."

Ve všem tom měli jsme aspoň jednu útěchu, jednu věc, na niž jsme mohli být hrdi, totiž na mohutnost a sílu Ruska ve sboru králů. „Co potřebujeme dbáti," říkali jsme si, „hany cizích národů? Jsmeť silnější těch, kteří nás tupí," a když na velikých přehlídkách mocné naše pluky krášely kolem nás s vlajícími prapory, třpytnými přilbami a lesknoucími se bodáky; když jsme slyšeli bouřlivé „hurá", jímž vojsko pozdravovalo svého císaře, tu šířila se nám prsa vlasteneckou pýchou, a my mohli opakovat slova básníka, řkoucího:

„Silna jesti naše rodná země,
a velký náš všeruský car."

Tu angličtí státníci ve spolku s korunovaným spiklencem Francie a ..... Rakouskem zvedli proti nám celou Evropu, ale my si strojili posměch z kvačící bouře. „Nechť si zuří národové," říkali jsme si, „my se nemáme čeho báti. Car to jistě předvídal, a dávno učinil nutné přípravy." Zmužile šli jsme do boje a neohroženě očekávali jsme okamžik prvního zápasu. A hle! po veškeré té chlubnosti byli jsme překvapeni a chyceni ve tmě jako od loupežníků. Vrozená tupost zaslepila naše vyslance, a náš ministr zahraničních záležitostí prodal nás našim nepřátelům.*)

Kam se zpropadli milionové našich vojínů, kam se poděl hluboce promyšlený plán válečný? Jeden kurýr přikvapil s rozkazem k postupu, druhým nařizoval se ústup, a vojsko bloudilo sem tam bez určitého cíle. Se ztrátami a hanbou prchali jsme z pevnosti Silistrie, a pýcha Ruska byla pokořena před orly rakouskými. Vojáci bojovali udatně, ale paradní admiral (Menšikov) — ten obojživelný hrdina ztracených bitev — neznal ani zeměpisu vlastní, své vlasti, a posýlal voje své v jistou záhubu.

Povstaň, ó Rus! Cizí nepřátelé tě požírají, otroctví tě svírá, obmezení úřadníci a zvědové tě hanebně utlačují: procitni z dlouhého spánku nevědomosti a otrlosti! Již dosti dlouho jsi úpěla v okovech nástupců tatarského Chána. Postav se klidně před trůn despoty, a směle požádej účty z národního neštěstí. Řekni mu do očí, že trůn jeho není oltářem božím, a že bůh nás neodsoudil, abychom navždy zůstali otroky. Care, Rusko svěřilo ti nejvyšší moc, a tys byl bohem na zemi,

*) Lid tehdy pevně věřil, že hrabě Neselrode, tehdejší zahraniční ministr, byl zrádcem své nové vlasti.

a co's vykonal? Zaslepen nevědomostí a vášněmi požádal jsi moci a zapomněl jsi na Rus. Tys ztrávil život svůj v přehlížení vojska, v měnění uniforem a v podpisování zákonodárných návrhů, jež sestavovali šíbalové a hlupáci. Ty jsi utvořil tu ohavnou šejku, censory, abys mohl klidně spáti, abys nepoznal bídy lidu, abys neslyšel jeho volání, abys neslyšel pravdy.

Ty's pohřbil pravdu, ty's přivalil velký kámen ke dveřím jejího hrobu, a postavil stráž, aby ji hlídala, a ve zpupnosti srdce svého jsi řekl: „A nevstane nikdy!“ Avšak třetí den nadešel, a pravda vstala z mrtvých.“

„Nuže, care, předstup před soudnou stolici dějin a boha. Tys nemilosrdně zašlapával pravdu, tys nám zadržoval svobodu, tys byl otrokem vlastních svých vášní. Svou zpupností a tvrdošijností uvrhl jsi Rusko na pokraj zkázy, a zvedl jsi proti nám celý svět do zbraní. Pokloň se svým bratrům a klesni v prach! Volej za slitování a pros za radu! Vrhni se v náruč svého lidu, není pro tebe jiného spasení!“

Tyto nesčíslné tyrády, jichž uvedená je pěknou ukázkou, nevynikaly ani literarní hodnotou, ani politickou moudrostí. Byly to většinou bombastické fráze v klinkavých rýmech, a proto již dávno upadly v zasloužené zapomenutí, a tož tak dokonalé, že skoro ani nelze již sehnat jediného exempláře.*) Avšak historického významu jim upříti nelze, jelikož vyjadřují více nebo méně přemrštěným spůsobem tehdejší veřejné mínění, a názory panující v tehdejších vzdělanějších třídách.

Abychom porozuměli jejich obsahu, třeba uvésti na paměť, že spisovatelé a čtenáři nebyli

*) Já sám obdržel je od přátel, kteří je tehdy sbírali

žádní spiklenci, ale zcela obyčejní ctihodní a dobře smýšlející lidé, kteří nikdy ani na okamžik nepomýšleli na nějaké vzbouření. Byla to tatáž společnost, která před několika měsíci byla tak lhostejná vůči všem politickým otázkám i ani nyní nepomýšlela na to, aby tyto zvučné fráze uváděla ve skutek. Můžeme si představiti to komické zděšení těch, kteří naslouchali nebo četli podobná provolání, kdyby byl despota skutečně uposlechl a zjevil se před nimi. Jak by byli okamžitě změnili svou řeč, a ujišťovali vznešeného obviněnce, že jim ani ve snu nenapadá, aby se dotýkali jeho moci, že z nich mluvila jen tak vlastenecká rozhorlenost, že jsou všichni věrnými poddanými, a že by nikdy nechtěli ničeho počínat proti jeho vůli! —

Zdaliž celé hnutí tedy bylo jen výbuchem dětinské neposedlosti? Zajisté nikoli. Lidé byli skutečně a hluboce přesvědčeni, že vše jde na ruby a žádali si horlivě i nadšeně, aby lepší pořádek byl zaveden. Třeba říci k jejich cti a chvále, že se nespokojovali pouhým tupením jednotlivců, kteří dle všeobecného domnění byli příčinou nastalého neblahého stavu země. Naopak; pohleděli skutečnosti směle v tvář, přiznali se veřejně ku svým dřívějším hříchům, svědomitě pátrali po příčinách, jež zavinili národní neštěstí a hleděli se dopíditi prostředkův, jimiž by podobné neštěstí budoucně dalo se zabránit. Veřejná rozechvěnost a rozkvašenost nebyly dosti mocny, aby byly zvítězily nad zděděnou úctou k císařské vůli, ale byly přece dosti mohutny, aby pomocí vlády vykonaly veliké věci, kdyby se císař odhodlal k řadě dobrovolných a důkladných oprav.

Co by byl asi Mikuláš vůči tomuto národnímu probuzení podniknul, je těžko říci. Sám pro-

hlásil, že se nemůže odhodlati k žádným změnám, a my rádi uvěříme, že by jeho hrdý duch nebyl učinil ústupků zásadám, jež po celý život zatracoval; avšak na konci svého života projevil neomylné známky, že víra jeho ve vlastní soustavu jest valně otřesena, a proto nenapomínal svého syna, aby setrval na dráze, po které on sám tak vzdorovitě kráčel. Však bylo pošetilé, obírati se možnostmi. Mezi tím, co vláda měla soustřediti veškerou svou energii na obranu říše, zemřel železný car, a po něm vstoupil na trůn syn jeho, muž rázu zcela jiného.

Alexandr II. byl vlídné, laskavé povahy, pln upřímné snahy zachovati národní čest, ale neobyčejně prost veškeré vojenské ctižádosti. Nebyl proniknut fanatickou věrou v kaprálskou vládní soustavu, ale za to pojal ducha novější doby. Věděl dobře o trvajících nepořádcích, z nichž mnohé byly zahajovány jeho otcem, a sám se přesvědčil, jak marné je každé úsilí vykořeniti je pouhou bezohlednou soustavou správní. Co korunní princ neměl žádného vynikajícího účastenství v záležitostech veřejných, a proto nebyl ničím vázán. Neměl však citlivůstkového nadšení pro svobodomyslné zřízení, jímž vynikal strýc jeho Alexandr I. Naopak, zdědil po svém otci velmi silnou nechuť k citlivůstkářství a všelikému krásořečnictví. Tato nechuť spojená se značnou měrou zdravého smyslu, nepřemrštěnou důvěrou ve svůj úsudek a s vědomím ohromné své odpovědnosti, zachránily ho, že nebyl unesen panujícím rozechvěním. Přál v tomto hnutí od srdce všemu, co bylo šlechetné a lidumilné, a dal volný průchod národním názorům i snahám, však nedal se rázem jednou politickou dráhou, ale pečlivě se chránil

všech přehnaných projevů ohledně reformatorské horlivosti.

Jakmile však mír byl uzavřen, vyskytly se neomylné známky, že v přísné soustavě Mikulášově pokračovati se nebude. V provolání, jímž se oznamovalo ukončení války, císař pronesl přesvědčení, že *společným úsilím vlády i lidu* veřejná správa se zlepší, a že spravedlnost a milosrdenství zavládnou před soudy. Přípravou k tomu velkému dílu, jež měli společně podniknouti car i lid, bylo, že minisři počali se ohlížeti po radě, vycházející z obecenstva, a že dovolili, aby se podrobovaly kritice věci, které posud považovaly se za státní tajemství.

Ministr vnitřních záležitostí ku př. ve své výroční zprávě mluvil skorem jako kajícník, a bez obalu vyznal, že ohledně mravnosti úřadnictva jemu podřízeného zbývá mnoho si přáti. Prohlásil, že císař věnuje otcovskou důvěru svému lidu, a jakožto důkaz uvedl, že 9.000 osob bylo sproštěno policejní dohlídky. I jiné obory správy prodělaly podobné proměny. Zpupný, diktatorský způsob, ve kterém představení jednali s podřízenými a úřadníci s obecenstvem, ustoupil jemné zdvořilosti. Touž dobou udělena milost těm „prosincovcům“, kteří byli ještě na živě. Ustanovování počtu studujících na universitách bylo zrušeno, obtíže ohledně nabývání průvodních listův do ciziny byly odstraněny, a censura stala se neobyčejně shovívavou. Ačkoli nebyla žádná změna zákonů provedena, přece cítil každý, že ducha Mikulášova v nich více není.

Veřejnost, která úzkostlivě očekávala každé znamení, pojala tyto známky obratu za úplné potvrzení svých vroucích nadějí, a hned přešla k závěrce, že mají počíti ohromné a všeobecné opravy,

a to nikoli tajně a skrze administraci, jako bývalo za dřívější vlády, jestliže se měly některé nepatrné změny provádět, ale veřejně skrze vládu a lid společně.

„Srdce chvěje se radostí," pravil jeden z čelnějších orgánů novinářských, „v očekávání velikých společenských oprav, které jsou úplně ve shodě s duchem, přáním a tužbami lidu."

„Dávná shoda a vzájemnost citů," pravil jiný, „které vždy bývaly mezi vládou a lidem, mimo krátké kromobyčejné mezery, jest znova zavedena. Rusko, v němž není kastovního ducha, a kde cit společného původu i bratrství poutá veškeré třídy ruského lidu v jeden srovnalý celek, vykoná mírně a bez zvláštních úsilí ty veliké reformy, které Evropu stály po několik století mnoho zápasu i krveprolití, a nad to ještě jiné, kterých národové západu posud nemohou provésti následkem feudalních tradic a kastovních předsudků."

Minulost byla líčena v nejčernějších barvách, a národ byl vyzýván, aby počal novou a slavnou dobu v dějinách. „Nadchází nám boj," říkalo se, „ve jmenu nejvyšší pravdy proti sobectví a malicherným prospěchům okamžiku; máme připravovati své děti od jejich útlého mládí, aby se učily bráti účastenství v tomto boji, jenž očekává každého poctivého člověka. Máme co děkovat válce, že nám otevřela oči, abychom viděli tmavé stránky našeho politického a společenského zřízení; naší povinností pak jest, abychom toto naučení využitkovali. Osud Ruska podobá se k uvázlé lodi, jíž ani kapitán ani mužstvo nemůže pohnouti, a kterou jen zmáhající se proud národního života může vyzvednout a přivést do běhu." Srdce všech mocně bila při takových provoláních k národu. Mnozí naslouchali tomuto učení, smíme-li věřit

současnému svědku, „se slzami v očích“, a potom „pozdvihnuvše hlavy, učinili slavný slib, že budou jednat čestně, vytrvale a srdnatě“. Někteří, již se dříve nechali svést mocnými okolnostmi, vyznávali své nepravosti se skroušeným srdcem. „Slzy kajicnosti,“ pravil oblíbený básník, „poskytují úlevy, a nabádají nás k novým skutkům.“

Rusko bylo porovnáváno s mocným obrem, jenž se probouzí ze spaní, natahuje své osmahlé údy, a sbírá své myšlenky i hotoví se, nahraditi svou nečinnost nevýslovně chrabrými činy. Všichni věřili, nebo se domnívali, že uznání chyb bude míti za následek jich odstranění.

Když herec v jednom z Petrohradských divadel zvolal na jevišti: „Volejme po celé Rusi, že nadešel čas, aby zlo vyvráceno bylo z kořene,“ zmocnilo se obecenstva nejztřeštěnější nadšení. „Krásná doba,“ praví jeden z tehdejších nadšenců, „právě jako když po dlouhé zimě dech jara vane přes chladnou ztrnulou zemi, a příroda procituje ze svého smrtného spánku. Řeč, která dlouho byla potlačována policií a censory, teče nyní ladně, velebně jako mocná řeka, která se právě zbavila ledu.“

Pod těmito vlivy bylo založeno mnoho časopisů i žurnálů, a běžná literatura úplně změnila svůj ráz. Čistě literarní a historické otázky, jež potud jedině zabývaly pozornost čtoucího obecenstva, byly pohozeny stranou a zapomenuty, kromě mohlo-li se jich užít, aby poskytovaly světla ohledně některé zásady vědy politické nebo socialní. Kritikářství o slohu a dikci, výklady aesthetických zásad, metafysické diskuse, vše to zdálo se bídnou malicherností pro lidi, kteří se chtěli věnovati obrovským praktickým zájmům.

„Věda,“ říkalo se, „sestoupila nyní se své

výše filosofické odtažitosti do zápasiště skutečného života.“ Periodické časopisectvo bylo tehdy plno článků o železnictví, bankovnictví, svobodné tržbě, vychovatelství, zemědělství, obecním zřízení, místní samosprávě a záložnách. Mezi těmi vyskytovaly se článečky, jež posměchem zahrnovaly osobní i národní ješitnost, přepych, úřadní tyranii a všeobecnou porušenost úřadnictva. Zejmena poslední předmět těšil se velké pozornosti. Za minulé vlády považoval se každý pokus veřejně kritisovati povahu nebo jednání úřadníkův za ohavný zločin; nyní vyskytla se celá záplava náčrtků, pověstí, komedií i monologů, které vesměs líčily porušenost úřadní správy a vysvětlovaly ty chytrácké šmejdy, jimiž činovníci dovedli rozmnožovati své nepatrné služné. Obecenstvo nechtělo čísti ničeho, co přímo nebo nepřímo se netýkalo denních otázek; co se jich týkalo, četlo se s velikou horlivostí. Nezdálo se pranic neobyčejné, že bylo napsáno drama na obranu svobodné tržby, anebo báseň na obranu nějakého zvláštního způsobu daní; že jeden spisovatel vykládal své národohospodářské názory v pověsti, a že mu odpůrce jeho odpovídal ve veselohře. Nemnozí ze staré školy vzpírali se proti této „prostituci umění“, však nikdo jich nedbal a to učení, že umění se má pěstovati k vůli umění, bylo odsouzeno jako výmysl zahálčivého aristokrata.

V následujících slovech zračí se ráz tehdejší literatury: „Literatura konečně počala pohlížeti na Rus vlastníma očima a vidí, že idyllicko-romantické osobnosti, které dříve básníci rádi vyličovaly, neměly žádné objektivní jsoucnosti. Ona sňala svou francouzskou rukavičku, a podává svou ruku prostému, trudícímu se ruskému dělníku, a s láskou pozorujíc ruský vesnický život, cítí

se doma na své rodné půdě. Přítomní spisovatelé prozkoumali minulost a oddělivše se od aristokratických literátků i zpychlé společnosti, pobořili jejich dřívější modly.“

Největší vliv ze všech žurnálů na počátku tohoto hnutí měl Kolokol (Zvon), čtrnáctidenník, jejž vydával v Londýně Herzen, nejdůležitější tehdy osobnost mezi uprchlíky. Herzen byl muž vzdělaný, ultraradikalních názorů, jenž nebyl ani proti revolučnímu spůsobu zavádění oprav, jestliže se mu zdál potřebný. Důvěrný styk jeho s mnohými vynikajícími muži v Rusku pomáhal mu k nejtajnějším i nejdůležitějším zprávám, a jeho jiskrný vtip, kousavá satira, jasný a skvělý sloh získaly mu veliký kruh čtenářů. Zdálo se, že ví vše, co se dálo v ministerstvech, ano i v kabinetě císařově,*) a mrskal bezohledně každou nesprávnost, jíž se dopátral. My, kteří jsme volnému politickému rokování zvyklí, nemůžeme si ani učiniti ponětí o té lačnosti, s jakou tyto články se čítaly. Ačkoli Kolokol v Rusku byl co nejpřísněji zapovězen, šlo ho na tisíce výtisků přes hranice a koloval ve všech vzdělanějších třídách. Císař sám dostával ho pravidelně a vznešení provinilci četli ho s hrůzou a třesením. Takovým spůsobem stal se Herzen po nějakou dobu velkou mocí v Rusku a nejvíce přispíval k probuzování a udržování opravářského nadšení.

*) Povídá se o tom zvláštní anekdota: Jedno číslo Kolokolu obsahovalo prudký útok na jednu důležitou osobu při dvoře. Obviněný, nebo snad nějaký jeho přítel dali vytisknout zvláštní nové číslo bez pohoršlivého článku pro císaře. Car neměl o tomto úskoku ani tušení, ale brzo obdržel z Londýna zdvořilé psaní, obsahující vypuštěný článek, a zároveň zprávu o tom, jak byl podveden.

Avšak kde vězeli po tu celou dobu konservativci? Jak se stalo, že po dvě nebo tři léta neozval se ani jediný hlas ani protest proti krasořečnickému a novopečenému liberalismu? Kde byli představitelé starého řádu, kteří byli tak naskrze proniknuti duchem Mikulášovým? Kde byli ministři, kteří soustavně ničili nejmenší známky soukromé podnikavosti; satrapové, kteří vykořenili všechnu neposlušnost a nepodřízenost; censoři, kteří bedlivě potlačovali každé volnější mínění; kam se poděli tisícové těch dobře smýšlejících statkářů, kteří vykřikovali za nebezpečné svobodomyslníky a zrádné republikány všechny, kdož se osmělili projeviti nespokojenosť s panujícím stavem věcí? Před kratičkým časem konservativci tvořili nejméně devět desetin vyšších tříd, a nyní zmizeli jako před kouzelníkovým proutkem.

Není ani třeba podotýkati, že v zemi politickému životu uvyklé tak náhlé převraty ve veřejném mínění jsou nemožny. Klíč k celému tajemství vězí v tom, že Rusko po mnohá století nemělo ani politického života, ani politických stran. Kdož se nazývali konservativci, nebyli konservativci v našem (anglickém) slova smyslu. Pravíme-li, že měli jakýs konservatism, musíme dodati, že byl rázu trpného, skrytného, nerozumné, jenž bývá ovocem lenosti a ztrnulosti.

Jejich vyznání mělo jen jediný článek víry: „Milovati budeš cara ze vší síly své, a nebudeš se protiviti vůli jeho, zvláště je-li carem muž rázu Mikulášova.“ Pokud car žil, oddali se trpně do jeho soustavy — činné spolupůsobení bez toho se od nich nežádalo — však když železný car zemřel, zašla s ním i soustava, kterou pokládali za spásnou kotvu státu, a jež byla hlavní příčinou národního neštěstí! Proti tomu nemohli ničehož namí-

tati, protože lepšího vysvětlení dáti nemohli. Byli pevně přesvědčeni, že ruský voják je nejlepším vojákem na světě, ale nyní viděli, že ruské vojsko nebylo v poslední válce vítězným; snad je tím přece jen soustava vinna. Řeklo se jim, že je třeba Rusku ohromných oprav, aby opět nabylo postavení svého mezi národy; ani proti tomu nemohli se ozývati, neboť nikdy se nezabývali odtažitými otázkami. Jen o jedné věci věděli velmi dobře, že totiž ti, kteří váhali uznati potřebu oprav, byli vyhlašováni od časopisectva co hlupci, obmezenci a zabednění sobci, nemající ani ponětí o prvopočátcích politické i národohospodářské vědy. Volné vyjadřování myšlenek bylo v Rusku tak novým zjevem, že časopisectvo mohlo po nějakou dobu prováděti tak krutou liberalní tyranii, jako byla „konservativní“ tyranie censorův za dřívější vlády. Mužové, kteří by byli stáli bez bázně v dešti kulí, svíjeli se pod jedovatými šípy Herzena v Kolokolu.

Za takových okolností umlkali i ti, kteří skutečně měli jakési nejasné konservativní názory.

Mužové, kteří měli více nebo méně vlivu za minulé vlády, a od kterých se tedy nejspíše mohlo očekávat, že mají jasnější i hlubší jakési přesvědčení, byli zvláště nespůsobilí, činiti odpor vzmahajícímu se liberalnímu nadšení. Jejich konservatism byl právě tak belhavý jako statkářů, kteří nebyli ve veřejné službě, neboť za Mikuláše čím výše kdo byl postaven, tím méně měl asi jakéhokoli politického přesvědčení, kromě toho prostého politického „věřím v cara“, o kterém jsme se již zmínili.

Kromě toho náleželi k té třídě, která se na ten okamžik nacházela pod kletbou veřejného mínění, a čerpali bezprostřední osobní výhody z té

soustavy, která byla nyní prohlášena za hlavní pramen všeho neštěstí. Jmeno „činovník“ stalo se potupou a posměchem, a postavení těch, jimž patřilo, bylo směšně trapné. Hleděli obyčejně dokazovati, ačkoli zaujímali veřejná místa, že jsou úplně prosti všeho činovnického, a že ani dle svých názorů k té třídě lidí nepatří. Kdož dříve se vynášeli svým „činem“ (úřadním postavením) v čas i v nečas, počali spoly styděti se za svůj generalský „čin“, neboť hodnost tato nebudila již úcty žádné, a byla stotožňována se vším, co se považovalo za zastaralé, formalní a hloupé. Mladé pokolení užívalo slova „general“, chtělo-li něco označiti co „vznešenou pitomost“. Horliví úřadníci, kteří ještě nedávno pokládali dosažení nějakého řádu za hlavní cíl člověka, ukrývali tato těžce dobytá pozlátka, aby se nestali cílem nějakého cynického liberala a jeho posměchu. „Vizte to hluboké pokoření,“ znělo jim neustále v uších, „do kterého jste uvrhli vlast svými pentličkami, činskou formálností a svou zásadou mrtvé, nerozumné a mechanické poslušnosti! Vydávali jste se ustavičně za pravé vlastence, a spílali jste zrádců, kdo vás varoval před vlastní vaší pošetilostí. Nyní vidíte, co z toho pošlo. Ti mužové, které jste posýlali do sibiřských dolů, to byli praví vlastenci.“ *) Co měli k těmto výčitkám odpověděti?

Nic, než dívati se skrouženě jako dítě, jež z neopatrnosti zapálilo dům, a omlouvati se tím, že to nemyslili tak zle. Uznali prostě bez ve-

*) Povídalo se, že tenkráte nejlepší mužové v Rusku byli vypovězeni do Sibiře a byl učiněn návrh, aby se vydal životopisný slovník všech vynikajících mužů, a každý článek měl končit slovy: „Vypovězen do ..... roku 18**.“ Nevím, zdali došlo k provedení.

škeré vlastní soudnosti trvající pořádek věci, a vřadili se mezi ty, již úřadně byli uznáni za „dobře smýšlející."

Jestliže se vyhybali liberalům, a snad je i pronásledovali, činili to jen proto, že všichni „dobře smýšlející" lidé vyhlašovali liberaly za lidi „neposedlé" a státu nebezpečné. Kdož ke svým hříchům přiznati se nechtěli, prostě mlčeli, a mnozí hleděli zahladiti nepěknou svou minulost tím, že se stali výstřednímí liberaly.

Abychom vysvětlili tento neobyčejný výbuch opravářského nadšení, třeba si dále připomenout, že ruské vzdělané třídy jsou nad míru vznětlivy, vzdor krutému severnímu ponebí, o němž se myslívá, že spůsobuje váhavější oběh krve. Třídy tyto nejsou poutány žádnými posvátnými historickými předsudky, a jsou podivuhodně citlivé pro všeliké svůdnictví, jímž na ně účinkují velkolepé plány, zvláště rozechvívají-li vlastenecký cit. Mimo to působila i prostá síla reakce ten rozmach, jenž nutně následuje hroznou stísněnost. Nechci mluviti nevážně, ale Rusové na počátku panování Alexandrova podobali se školákům, kteří právě vyklouzli z přísné kázně ostrého učitele. V prvních okamžicích zasvitnuvší svobody myslili všichni, že je po veškeré kázni. Největší úcta měla se prokazovat „lidské důstojnosti", a každý Rus měl jednati samovolně a horlivě při velkém díle národního znovuzrození.

Všichni žiznili po činnosti, k opravám směřující. Vysocí úřadníci dostávali návrhy, některé bezejmenné, jiné od nepatrných osobností; některé z nich byly praktické, a jiné a to velmi četné, plny nejzbrklejších smýšlenek. I spisovatelé mluvnic dali na jevo, že přejí duchu nové doby a na-

bízeli se, že vystrnadí několik písmenek z ruské abecedy!

Ani to, že málo kdo měl jasné, určité ponětí o tom, co by se mělo díti, neochlazovalo, ale spíše zvýšovalo všeobecné opravářské nadšení. Jeden cíl měli všichni společně: nechuť k minulosti. Teprvé když nadešla nutnost, opustiti pouhé odmítání a zříditi něco nového, počaly se názory vyjasňovati a rozličná mínění počala vycházeti na jevo. V prvním okamžiku panovala jednomyslnost v odmítání, a ohnivý zápal pro výhody opravářské vůbec.

Nejprvnější určité návrhy vyplývaly bezprostředně z naučení, které jim přinesla válka. Válka ukázala děsným způsobem, jaké pohromy způsobují nedokonalé prostředky spojovací. Proto novináři a obecenstvo počalo rokovati o potřebě stavěti železnice, cesty a zřizovati splavné řeky. Válka ukázala, že země, která nerozvila své přírodní zdroje, brzo se vyčerpává, má-li podstoupiti velké národní úkoly. Proto se mluvilo v časopisech i v obecenstvu jen o rozvoji přírodních zdrojů, jakož i o prostředcích, jimiž žádoucí tento cíl by dosáhnouti se mohl.

Válka ukázala, že soustava vychovací, která z lidí dělá pouhé mrtvé stroje, nemůže utvořiti dobrou armádu; proto jalo se novinářstvo i obecenstvo přetřásati rozličné soustavy vychovací a nesčíslné jiné otázky, týkající se vědy paedagogické. Válka ukázala, že i nejlepší úmysly vlády obracejí se v nic, je-li většina úřadníkův nepoctivá a nespůsobilá; proto rozpovídalo se novinářstvo i obecenstvo o zvláštní potřebě, aby se zdokonalila veřejná správa ve veškerých jejích odvětvích.

Nesmíme si však mysliti, že brali-li si Ru-

sové takto k srdci naučení z války, a snažili-li se z něho čerpati prospěch, činili to z válečných ohledů nebo z toho úmyslu, aby se brzo mohli pomstiti na svých vítězných odpůrcích. Naopak, celé to hnutí jakož i duch, jenž jím vanul, byly zcela mírumilovné. Pravil-li kníže Gorčakov: „Rusko se nedurdí, ono se sbírá," řekl úplnou a věcnou pravdu.

Ačkoli Rusové jsou velmi vznětlivi a mohou se státi velmi hrozivými, byl-li vlastenecký cit jejich probuzen, jsou o sobě i co národ neobyčejně prosti zlovolnosti a mstivosti. Po ukončení nepřátelských poměrů nechovali žádné zlé vůle vůči západním mocnostem vyjma snad Rakousko, jež pokládali za nevděčné k zemi, která je zachránila v roce 1849. Vlastenectví jejich nejevilo se co chtivost pomsty, ale jako snaha, aby povznesli vlast na stupeň západoevropských národů.

Jestliže vůbec pomýšleli na záležitosti vojenské, činili to v tom smyslu, že vojenská moc se nabývá jako přirozený a nevyhnutelný výsledek vysokého vzdělání a dobré vlády.

Prvním krokem k uskutečnění tohoto ohromného plánu mělo býti dobrovolné sespolčování k účelům průmyslovým i obchodním; byl také vydán zákon o zřízení společností s obmezeným ručením. V době dvou let sestoupilo se sedm a čtyřicet podobných společností se spojeným kapitalem 358 milionů rublů.

Abychom pochopili úplný význam těchto číslic, třeba si připomenouti, že od založení první bankovní společnosti v roce 1799 až do r. 1853 bylo zřízeno jen šest a dvacet společností, jejichž spojený kapitál obnášel jen dva a třicet millionů rublů. V době dvou let (od 1857—58) upsalo se tedy jedenáctkrát tolik kapitálu, co ho bylo upsáno za celé

půlstoletí před početím panování Alexandra II. Co nejpřepjatější naděje se probouzely ohledně netušených národních i soukromých výhod, jež z těchto podniků nutně vyplynouti musí, a bylo národní povinností upisovati co nejštědřeji. Periodická literatura líčila skvělými barvami zázračné výsledky, jež v jiných zemích byly dosaženy zásadou součinnosti, a horkokrevní i lehkověrní čtenáři myslili, že konečně se našla vlastenecká cesta, po které jistě všichni dojdou velkého bohatství.

To však byly věci jen vedlejší, a obecenstvo dychtivě čekalo, až vláda sama počne s velkolepými opravami. Když vzdělanější třídy poznaly, že opravy jsou nevyhnutelny, nikdo nevěděl, kde a jak učiniti počátek. Bylo tolik práce, že skutečně nebylo snadno rozhodnouti, co by se mělo učiniti nejdříve. Správní, soudnické, socialní, národohospodářské, finanční i politické reformy byly stejně naléhavé. Však znenáhla stalo se jasným, že se musí dáti přednost otázce o nevolnictví. Bylo by pošetilé, mluviti o pokroku, lidumilnosti, vychovatelství, samosprávě, rovnosti před zákonem a podobných věcech, pokud třetina veškerého obyvatelstva byla podrobena libovůli poměščikově.

Pokud trvalo nevolnictví, bylo by bývalo posměchem, mluviti o znovuzřízení Ruska dle nejnovější politické a socialní vědy. Jak mohla být zavedena soustava rovného práva, když dvacet milionů lidí bylo mimo všeliký zákon? Jaký mohl nastati pokrok v zemědělství a průmyslu bez svobodné práce? Jak mohla vláda učiniti nějaký rozhodný krok k šíření národního vzdělání, nemajíc přísné kontroly na polovinu veškerého rolnického stavu? Ano, ještě více, jak se mohlo doufati ve všeobecné mravní znovuzrození, pokud národ do-

brovolně nechával si na čele potupné znamení nevolnictví i otroctví?

Všechno to dobře cítily vzdělané třídy, však nikdo neosměloval se dotýkati se této otázky, než bylo známo smýšlení císařovo v té věci.

Jak tato otázka znenáhla vznikla, jak chovala se k ní šlechta, a jak byla konečně rozřešena slavným zákonem z 19. února (3. března dle našeho počtu), hodlám nyní vypravovati.

Kapitola V.

Nevolníci.

(Venkovské obyvatelstvo za dávna. — Rolnictvo v osmnáctém století. — Jak se tato změna stala? — Obyčejný výklad bývá nesprávný. — Nevolnictví je následkem stálých národohospodářských a politických příčin. — Původ připevnění k půdě. — Jeho následky. — Povolání nevolníků. — Obratný bod v dějinách nevolnictví. — Nevolnictví v západní Evropě a na Rusi. — Korunní sedláci. — Počet a zeměpisné rozdělení nevolnictva. — Poplatky nevolníků. — Zákonitá a skutečná moc statkářů. — Obranné prostředky nevolníků. — Uprchlíci. — Domácí nevolníci. — Vliv nevolnictví v mravním ohledu.)

Než počnu vypisovati zrušení nevolnictví, vysvětlím raději zkrátka, jak ruský sedlák se stal nevolníkem, a čím nevolnictví na Rusi vlastně bylo. —

V nejdávnější době ruských dějin venkovské obyvatelstvo sestávalo ze tří určitých tříd. Na nejnižším stupni byli otroci, kteří byli velmi četní. Počet jejich znamenitě zrůstal zajatci ve válce, svobodníky, kteří dobrovolně za otroky se zapro-

dávali, nedostojičnými dlužníky, jakož i jistým druhem zločinců. Hned nad nevolníky stáli svobodní zemědělci, kteří neměli stálých příbytkův, ale potulovali se od kraje ke kraji a usazovali se na čas tam, kde se jim nahodila práce a dostatečná výživa. Na třetím, a od těchto dvou tříd zcela zvláštním i v jistém ohledu vyšším stupni společenském nacházeli tak zvaní sedláci.*)

Tyto sedláky ve vlastním toho slova smyslu můžeme nazvati malými hospodáři či chalupníky, a tito lišili se od svobodných zemědělců ve dvou ohledech: byli totiž držiteli půdy majitelstvím i užíváním, a byli členy vesnické obce. Obce byly svobodné korporace, které volily své hodnostáře z náčelníků rodin, a vysýlaly své zvolence, aby zasedali co soudcové nebo přísedící v knížecích dvorech. Některé obce měly svou vlastní půdu, však jiné nacházely se na pozemcích majitelů půdy nebo na rozsáhlých panstvích klášterů. V posledněǰším případě sedlák odváděl jisté roční nájemné, a sice výrobky nebo prací dle smlouvy uzavřené s majitelem půdy nebo s klášterem; však tím nezadával svou osobní svobodu. Vyplnil-li závazky ustanovené smlouvou a uspořádal účty s majitelem půdy, měl úplně na vůli, změniti své obydlí.

Přejdeme-li z těchto dávných dob do století osmnáctého, shledáváme, že stav venkovského obyvatelstva úplně se změnil. Rozdíl mezi otroky, zemědělci a sedláky zmizel úplně. Všechny tyto třídy

---

*) Hlavní autoritou ohledně dávné historie sedláctva byl mně Bělajevův spis „Křestané na Rusi“, Moskva 1860; dílo velmi duchaplné a svědomité. Úmrtím Bělajeva ztratila Rus jednoho ze svých nejučenějších a nejpilnějších badatelů.

splynuly v jedinou a společnou, totiž v třídu nevolníků, kteří se považovali za majetek statkářův nebo státu. „Statkářové prodávají své sedláky a domácí služebníky ani ne s celými rodinami, ale jednotlivě jako dobytek, což se neděje jinde v celém světě, nad kterýmžto jednáním povstává mnoho nářku.“ *)

Vláda prohlašuje, že ji podobné jednání naplňuje litostí, ale nečiní žádných úsilovných kroků, aby je zamezila. Naopak, zbavuje nevolníka veškeré zákonité ochrany a výslovně nařizuje, odváží-li se nevolník podati žalobu na svého pána, že bude trestán knutou a vypovězen doživotně do dolů Nerčinských. (Ukaz od 22. srpna 1767.)**)

Jak povstala asi tato důležitá změna, a čím může se vysvětliti?

Ptáme-li se vzdělaného Rusa, jenž se nikdy výlučně nezabýval historickým bádáním o původu nevolnictví na Rusi, odpoví zajisté asi v tento smysl: „Na Rusi nevolnictví nikdy nebylo (!), a zákon ani neuznával nevolnictví ve smyslu západoevropském. Za starodávna venkovské obyvatelstvo bylo úplně svobodno, a každý sedlák směl změniti místo svého obývání na den sv. Jiří — totiž ke konci pracovního roku. Právo přesídlovací zrušil car Boris Godunov, jenž, mimochodem řečeno, byl na půl Tatarem, a více než na půl tyranem, a v tom vězí celá podstata nevolnictví

*) Slova tato jsou vzata z císařského úkazu z 15. dubna 1721. Polnoje Sebranije Zakonov, No 3. 370.

**) To jest ukaz svobodomyslné a lidumilné Kateřiny. Jak dovedla smířit svou úctu a obdiv k lidumilným názorům Beccariovým o trestním zákoně s tímto ukazem, nikde nevysvětluje, aniž se o něm zmiňuje ve výmluvném svém líčení úžasného pokroku ve své říši.

v ruském smyslu slova. Sedláci nikdy nebývali majetkem statkářů, ale vždy osobně svobodni. Jediným zákonitým omezením jejich svobody bylo, že nesměli měniti svá sídla bez dovolení statkářova. Byli-li někdy nevolníci prodáváni, tedy to byl pouhý zlořád, jehož zákon neschvaloval."

Toto jednoduché objasnění, v němž se jeví známka vlastenecké hrdosti, přijímá se skoro po celé Rusi; avšak jako většina národních názorův o vzdálené minulosti obsahuje zajímavou směs pravdy a smýšlenky. Novější bedlivější bádání dokazují, že moc statkářů nad sedláky nevznikla náhle jakožto následek ukazu, ale postupně, a sice následkem národohospodářských a politických příčin, a že Boris Godunov neměl v tom větší viny nežli někteří z jeho předchůdců nebo nástupců.

Ačkoli sedláci v dávné Rusi měli úplnou svobodu toulati se dle libosti, vznikla velmi záhy — a to dávno před Borisem Godunovem — zřejmá snaha u knížat, statkářů a obcí, aby se činila přítrž svobodnému stěhování. Snaha tato vysvětlí se dostatečně, považíme-li, že půda bez dělníků je bezcennou, a že v Rusku tehdejší dobou bylo obyvatelstva jen málo v porovnání s množstvím půdy snadně nabývané. Kníže chtěl míti co nejvíce obyvatelů ve svém knížectví, protože pravidelné jeho důchody závisely od hojnosti obyvatelstva.

Statkář chtěl také míti co nejvíce sedlákův na svém statku, aby mu vzdělávali půdu, již si byl podržel, jakož aby odváděli ročně nájemné na penězích, plodinách nebo práci. Svobodné obce hleděly, aby měly dostatek příslušníků k úplnému vzdělání obecní půdy, protože každá obec musela odváděti ročně knížeti jistou část peněz nebo polních plodin, a čím větší byl počet statných údů

obce, tím méně každý jednotlivec platil. V řeči národohospodářské bychom to vyjádřili tak, že knížata, statkáři a svobodné obce byli vesměs kupovateli na tržišti pracovním, jelikož však poptávka byla daleko větší než dodávka, nastalo živé soutěžení.

Mají-li za naší doby mladé osady nebo majitelé půdy v zastrčených koutech světa nouzi o dělníky, hledí této odpomáhati pravidelnou soustavou stěhovací, a násilného způsobu k opatření si pracovníků užívají jen zřídka a výminečně. V dávné Rusi byla pravidelná soustava stěhovací arcit nemožna, a proto nezákonný i násilný způsob byl pravidlem, nikoli výminkou. Hlavním praktickým účelem těch, již válečných výprav se účastnili, bylo jímání zajatců válečných, z nichž jimatelé si nadělali otroků.

Je-li pravda, jakož někteří tvrdí, že jen nekřtění zajatci byli pokládáni za zákonitou kořist, jest rovněž jisto, že před sjednocením knížectví pod cary Moskevskými v tomto ohledu dělal se jen nepatrný rozdíl mezi nekřtěnými cizinci a pravoslavnými Rusy.*)

Stejného způsobu užívalo se k zjednání svobodných sedláků. Mocnější statkáři podnikali výpravy na chytání sedláků, a odvlékali je z pozemků svých slabších sousedů.

Za těchto okolností bylo velmi přirozeno, kdo tuto vzácnou výhodu měl, že všemi silami ji hleděl udržeti. Skoro všechny svobodné obce zařizovaly si věc tak, že nedovolovaly žádnému údu, aby se

*) O této věci viz Čičerina: „Opyty po istorii Ruskago prava.“ Moskva 1858, str. 162 a násl. jakož i Lochvický „O plennych po drevněmu Russkomu právu“, Moskva 1855.

vystěhoval, dokud nenalezl za sebe náhradníka. Statkáři, pokud je nám známo, nezaváděli podobnou zásadu, ale ve skutečnosti vší silou zasazovali se o udržení sedláků na svých statcích. K tomuto účelu někteří užívali násilí, jiní hleděli ho dosáhnouti pod pláštíkem zákonných formalit. Sedlák, jenž přijal pozemek od statkáře, jen zřídka přinášel si potřebné nářadí, dobytek a kapitál, aby ihned mohl se dáti do hospodaření a dobývání výživy pro sebe i svou rodinu až do budoucích žní.

Byl nucen dlužiti se u svého statkáře, a takto udělaným dluhem mohla se mu snadno zabraňovati chuť k přestěhování. Do dalších podrobností netřeba se pouštěti. Statkářové byli kapitalisty své doby. Častěji nevydařené žně, dobytčí mor, požáry, vojenské nájezdy a podobné nehody přiváděly i zámožnější sedláky na žebráckou hůl. Mužík býval tehdy právě jako nyní vždy ochoten učiniti půjčku, aniž by si rozmyslil, bude-li ji moci splatiti. Zákony bývaly na dlužníky hrozně kruté, a slabší nemohl se utíkati k mocné soudní soustavě.

Jestliže vše to uvážíme, nepřekvapí nás, že značná část rolníků byla ve skutečnosti otroky ještě dříve, než nevolnictví bylo zákonem uznáno.

Dokud země byla rozdrobena na neodvislá knížectví, jež od sebe se dělila toliko domnělými hranicemi, a každý statkář býval skoro neodvislým knížetem na svých pozemcích, sedláci těmto zlořádům vyhýbali se útěkem. Prchli k sousednímu statkáři, jenž je mohl hájiti proti jejich dřívějšímu pánu a jeho nárokům, anebo si našli útočiště v některém sousedním knížectví, v němž jim kynula ještě větší bezpečnost. Vše to se změnilo, když neodvislá knížectví splynula v carství moskevské. Carům naskytly se nové příčiny, aby

stěhování sedláků zabraňovali, a měli k tomu také vydatnější prostředky.

Dřívější knížata prostě podělovali pozemky těch, kteří jim sloužili a nechávali podělence nakládati s půdou dle vlastní libosti; carové naproti tomu dopřávali těm, kdož jim sloužili, toliko zisk z jistého pozemku, a rozdělovali je dle stupňů a povinností přijímacích. Z této změny vzešla nová a jasná příčina, aby sedláci byli k půdě připoutáni. Skutečná hodnota podílův nezávisela tak na množství půdy, jako spíše na počtu sedláků, již byli na ní usazeni, a proto bylo stěhování sedlákův úplně stejno s přenásením starých mezníků, totiž porušením carského zřízení. Pomysleme si ku př., že car daroval některému bojaru nebo nižšímu hodnostáři statek, na němž bylo usazeno deset selských rodin, a že se později z těchto pět přestěhovalo k sousednímu statkáři. V tomto případě mohl si podělený vším právem naříkati, že ztratil polovinu statku, ačkoli se množství půdy nikterak neztenčilo, a že následkem toho nemohl plniti veškeré na něho vznešené povinnosti.

Podobné nářky ozývaly se, jestliže vůbec kdy, jen zřídka od velkých hodnostářů, neboť měli dostatečné prostředky k upoutání sedláků na svých statcích;*) ale menší statkářové naříkávali si právem, a carové byli povinni, křivdám jejich odpomáhati.

*) Zmínky v listinách potvrzují, že velcí hodnostářové s počátku skutečně nepřáli tomuto připevnění k půdě. S tímtéž zjevem potkáváme se i v novější době v Malorusku. Dlouho po tom, kdy v této krajině nevolnictví již bylo uzákoněno Kateřinou II., přitahovali si velcí majitelé půdy jako Rumjańcev, Razumovskij, Bezborodko na své statky sedláky drobnějších statkářů. Viz článek Pogodinův v *Russkaja Beseda*, 1858, C. 4, str. 154.

Připevňování sedláků k půdě bylo ve skutečnosti přirozeným následkem feudalních držitelstev, a podstatnou částí moskevské soustavy politické. Car nutil šlechtice, aby mu sloužili, a nebyl s to, aby jim za služby platil penězi. Proto byl nucen opatřovati jim jiné prostředky k výživě. Je zřejmo, že se mu naskytl nejjednodušší způsob k odstranění této nesnáze v tom, že jim dal půdu s jistým počtem dělníků, čili jinými slovy řečeno, že zavedl nevolnictví.

Vůči svobodným obcím carové museli si počínati týmž spůsobem, a to z týchž příčin. Mělyť obce své povinnosti právě jako šlechta, a dáti sedlákům volnost stěhování z jednoho místa na druhé, nebyly by je také mohly plnit. Byly v jistém smyslu majetkem carovým, a bylo tudíž zcela přirozeno, aby car pro ně učinil, co byl učinil již pro svou šlechtu.

Řekli jsme, že s novými důvody k připevňování sedláků k půdě vyskytly se i nové prostředky k zabraňování jejich stěhování. Jindy bývalo snadno prchnouti do některého sousedního knížetství, ale nyní všechna byla spojena pod jediným panovníkem, a tak položen základ k soustředěné správě. Přísné zákony byly vydány proti těm, kdož se pokoušeli změniti svůj domov, jakož i proti statkářům, kteří brali uprchlíky do své ochrany. Nebyl-li sedlák odhodlán blouditi nehostinnými severními lesy, aneb snášeti nebezpečí na stepích, nemohl uniknouti mocné ruce moskevské.*)

*) Tato správa o původu nevolnictví v Rusku zakládá se na pečlivém probádání důkazů, jež v této věci máme; však musím dodati, že některá tvrzení nezakládají se na spolehlivých listinných dokladech. Celá otázka je nad míru těžká a nebude uspokojivě roz-

Následky takovéhoto připevnění sedláků k půdě neobjevily se hned bezprostředně. Nevolník podržel veškerá občanská práva, jež posud měl, kromě volného stěhování. Před soudem byl ještě svobodným mužem, směl se zabývati obchodem a průmyslem, uzavírati smlouvy a najímati půdu k vzdělávání. Ani obmezení jeho svobody co se týče přesidlování nebylo na první pohled tak tíživé, neboť u sedláků nikdy nepanovala zvláštní chuť k stěhování, a statkářové ze zvyku neradi měnívali ujednané smlouvy. Však časem změna v zákonném poměru mezi těmito dvěma třídami ve skutečném životě stala se zřejmější. Když připevňovala sedláky k půdě, byla vláda tak zaujata přímými finančními záměry, že úplně přehlédla anebo naschvál nedbala pozdějších následků, jež z této její politiky pojíti musely. Jakmile poměr statkáře k sedláku byl vyňat z okruhu dobrovolné smlouvy, která se stala nerozrušitelnou, bylo jasno, že slabší z těchto dvou zákonitě spoutaných stran, musí úplně klesnouti v moc silnějšího, nebude-li důrazně chráněn zákonem a veřejnou správou. Avšak vláda si nevšímala těchto nevyhnutelných následkův. Nejen že nehleděla chrániti rolnictvo před útisky statkářů, ani neustanovila zákonem vzájemných závazků, jež měly panovati mezi těmito dvěma třídami. Statkáři využitkovali toto opomenutí, a ukládali sedlákům závazky dle vlastního svého zdání a libosti; jelikož pak neměli zákonitých prostředků, jimiž by byli vymáhali jich plnění, zavedli znenáhla to patriarchální právo-

---

řešena, dokud nebudou uveřejněny starodávné místní „Pistcovyja knigi“. Tyto zápisky jsou zajisté důležitější, než mnohá díla vydávaná císařskou archeologickou komisí.

sudí, jež provozovali nad svými otroky, totiž pomocí pokut a tělesných trestů. Za nedlouho šli ještě o krok dále, a počali prodávati své sedláky bez půdy, na níž tito byli usedlí. S počátku to bylo hromný zlořád, jehož zákon neschvaloval, neboť sedlák nikdy nebyl prohlášen za soukromný majetek statkářův, ale vláda mlčky souhlasila s tímto jednáním, a ještě vymáhala poplatek z takových prodejů, jako z prodeje otroků. Konečně právo, prodávati sedláky bez půdy, uznáno bylo formalně rozličnými císařskými ukazy.

Staré obecní zřízení trvalo dosud, a nebylo nikdy zbaveno své autority; avšak nyní nemělo už moci, aby chránilo své údy. Statkář dovedl zlomiti každý činný odpor tím, že prodal sedláky, kteří se vzpírali jeho vůli, anebo si z nich nadělal domácích služebníků.

Tímto spůsobem sedláci klesli ve stav nevolnický, jenž skutečně byl zbaven veškeré zákonní ochrany, a který byl úplně podroben libovůli statkářově, avšak v některém ohledu byli přece ještě rozeznáváni po zákonu i ve skutečnosti od otroků na jedné straně, a „volně se toulajícího lidu“ na druhé. Tyto rozdíly zničil Petr Velký a nejbližší jeho nástupcové.

Aby provedl své veliké civilní i vojanské opravy, Petr zpotřeboval ročních důchodů, o nichž se jeho předchůdcům ani nezdálo, a proto si ustavičně vymýšlel nějaké nové spůsoby uvalování daní. Za těchto okolností povšiml si také otroků, nevolníků a svobodných zemědělců. Žádná z těchto tříd neplatila daní, což odporovalo jeho základním politickým zásadám, že totiž každý poddaný má nějakým spůsobem sloužit státu. Nařídil tedy všeobecné sepsání lidu, jímž veškeří otroci, domácí služebníci, zemědělci a sedláci měli zapsati

se do jedné třídy, a ustanovil na každého úda této třídy daň z hlavy místo dřívější daně pozemkové, která spočívala výlučně na sedlácích. Aby usnadnil sbírání této daně, učinil statkáře odpovědným za nevolníky, a „volně se potulující lid“, jenž chtěl vymknouti se povinnosti vojenské, byl nucen pod trestem vyslání na galeje, přihlašovati se za člena obce, anebo za nevolníka statkářova.

To mělo značný vliv, ne-li na skutečný stav sedláků, aspoň na právní ponětí ohledně jich. Zákon nutil statkáře, aby platil daň ze svých nevolníků, jako by to byli otroci nebo dobytek, a tím na pohled schvaloval názor, že tito jsou částí jeho majetku a jmění. Kromě toho vyskytla se zcela nová zásada, že každý venkovský obyvatel, jenž by nebyl zákonně připoután k půdě nebo k statku, má být pokládán za tuláka, a dle toho aby s ním bylo naloženo. Tím došla zásada, že každý poddaný má nějakým spůsobem sloužit státu, svého uskutečnění. V Rusku už nebylo svobodných lidí. Tato změna ve stavu sedláků, jakož i útrapy a útisky, které ji provázely, rozmnožily uprchlictví a tuláctví. Na tisíce nevolníků prchalo od svých pánů, a hledali útočiště buď na stepi nebo ve vojště. Proti tomu vláda učinila přísné kroky. Nevolníkům se zapovědělo, hlásiti se k vojsku bez dovolení pánův, a kdož tvrdošijně se domáhali přijetí do vojska, měli býti ukrutně mrskáni knutou a posláni do dolův. Statkářům naproti tomu uděleno právo, vysýlati své neposlušné nevolníky beze všeho soudu do Sibiře, anebo doživotně do sibiřských dolů.

Účinek tohoto přísného počínání nebyl trvalý, neboť mezi nevolníky objevila se za nedlouho ještě větší neposlušnost a nepodřízenost, která hrozila všeobecnou vzpourou, neboť se objevovalo hnutí

velice podobné Jacquerií ve Francii, a Selské válce v Německu. Jediný pohled na příčiny tohoto hnutí poučí nás o skutečném rázu nevolnictví na Rusi. —

Nevolnictví mělo až potud jisté theoretické ospravedlnění, vzdor pocházejícím z něho zlořádům. Bylo, jakož jsme viděli, jen částí té všeobecné politické soustavy, která ukládala nucenou službu všem třídám lidu. Nevolníci sloužili šlechtě, aby šlechta mohla sloužiti caru. V roce 1762 byla však tato theorie úplně zvrácena prohlášením Petra III., jímž šlechta se osvobozovala od nucené služby.

Dle přísné spravedlnosti mělo následovati také osvobození nevolníků, neboť nebylo-li déle povinností šlechty, aby sloužila státu, neměla ani sama žádného nároku na službu sedláků. Vláda tak zcela zapomněla na původní smysl nevolnictví, že ani nikdy nepomýšlela na to, aby v jednání svém dbala logických následků, avšak sedláci drželi se houževnatě starých názorů a netrpělivě očekávali druhé prohlášení, jež by je vysvobodilo z moci statkářů. Proslýchalo se, že takové prohlášení skutečně vyšlo, ale že šlechta je skrývá. Z toho vznikla odbojnost v selském obyvatelstvu, a v některých končinách říše vypukla i místní povstání.

V tomto kritickém okamžiku Petr III. byl trůnu zbaven a dvorním spiknutím usmrcen. Sedláci, kterým ovšem nebyly známy skutečné pohnutky spiklenců, domnívali se, že cara zavraždili ti, jimž se jednalo o udržení nevolnictví, a považovali ho za mučedníka emancipace. Zpráva o tomto neštěstí podvrátila jejich naděje na osvobození, ale nové pověsti opět je oživily. Povídalo se, že car vyvázl z nástrah spiklenců, a že se jen skrývá. Za nedlouho prý se objeví mezi svými

věrnými sedláky, jejich pomocí domůže se opět trůnu a ukrutně potrestá utiskovatele.

Byl očekáván netrpělivě, až konečně došla radostná zvěst, že se objevil v kraji donském, že na tisíce kozáků hrne se k jeho praporu, že všude bez milosrdenství vraždí statkáře, a že co nejdříve dorazí k starodávné stolici!

Petr III. skutečně odpočíval v hrobě, ale v těchto pověstech roznášela se přece jedna hrozná pravda. Jakýsi kozák, jmenem Pugačev, objevil se skutečně na Donu, a uvázal se v úkol, jehož provedení sedláci očekávali od zemřelého cara. Na svém pochodu kraji na nižní Volze, dobyl několik důležitých míst, usmrtil veškeré statkáře, jež dopadl, porazil více než jednou vyslaná proti němu vojska, a hrozil vniknutím do srdce říše. Zdálo se, že opět nastávají někdejší nepokojné doby, a jakoby země měla býti opět popleněna divokými kozáky jižních stepí. Avšak Pugačev nebyl s úkolu, v nějž se byl uvázal. Jeho nelidskost a ukrutnost odcizily mu mnohé, již by ho byli rádi následovali, a nedostávalo se mu rozhodnosti a důrazu, aby byl mohl užívati příznivých okolností. Je-li pravda, že pojal úmysl zříditi selské císařství (mužickoje carstvo), nebyl tím mužem, jenž by je byl dovedl provésti. Po mnohých porážkách a chybách, jichž se dopustil, byl jat a povstání potlačeno.*)

*) Když jsem roku 1872 žil mezi Baškýry v kraji Samarském, dopídil jsem se některých zajímavých podrobností ohledně tohoto nápadníka. Ačkoli minulo již sto let od jeho smrti (1775), byly jeho jmeno, osobní jeho zjev i čin, velmi dobře známy i mladšímu pokolení. Ti, kteří mně o něm zpráv poskytovali, byli pevně přesvědčeni, že to nebyl podvodník, ale pravý car, zbavený trůnu, a že nebyl nikdy

Po Petru III. zatím nastoupila Kateřina IV. Nemajíc zákonného práva na trůn, a jsouc rodem cizozemka, nedovedla si získati náklonnosti lidu, a musela tudíž lahodit šlechtě. V tom obtížném postavení nesměla dávati průchodu svým lidumilným zásadám v otázce týkající se nevolnictví. Ano v prvních letech svého panování, kdy neměla co báti se žádných rolnických bouří, spíše rozmnožila než ztenčila moc statkářů nad nevolníky, a výbuch Pugačevský ji v této politice ještě upevnil. Možno říci, že za jejího panování nevolnictví dosáhlo svého nejvyššího stupně. Nevolníci byli před zákonem částí pánova nemovitého majetku, částí pracovního kapitálu na statku, a v té vlastnosti byli kupováni nebo rozdáváni darem po stech, ano po tisících, a to s pozemky nebo bez nich, s rodinami anebo jednotlivě.

Zákon ustanovoval jen to, aby nebyli prodáváni v čas sepisování lidu, jakož aby nikdy nebyli prodáváni veřejnou dražbou, jelikož něco podobného „se nesluší na evropský stát“. V každém jiném případě mohlo se nakládati s nevolníkem jako se soukromným majetkem, a tento názor vyskytuje se nejen v zákonodárství, ale i v názorech lidu. Stalo se obyčejem — a tento obyčej trval do roku 1861 — ceniti jmění šlechticovo nikoli dle jeho ročních důchodů, ani dle rozsáhlosti statků, ale dle počtu jeho nevolníků. Místo aby se řeklo, že ten člověk má tolik a tolik na rok, nebo tolik a tolik půdy, říkalo se, že má tolik a tolik set „duší“. Nad těmito „dušemi“ statkář vykonával neobmezenou právomoc. Nevolníci ne-

---

zajat, ale „že odešel do cizích zemí“. Na mou otázku, zda-li je posud živ, anebo zda-li se někdy vrátí, odpovídali, že neví.

měli žádného zákonitého prostředku na svou obranu Vláda se obávala, kdyby jim poskytla právní nebo administrativní ochrany, že by tím vzbudila v nich ducha neposlušného, a proto vydáno bylo nařízení, kdo se odváží zadat nějakou žalobu, že bude mrskán knutou, anebo poslán do dolův. Jen zřídka se stávalo, že zvláštní nějaká ukrutnost statkářova donesla se k uchu panovníkovu, a tu že úřadové zakročovali; avšak větším dílem bez nejmenšího účinku.*)

Poslední leta osmnáctého století mohou se považovati za obratný bod v dějinách nevolnictví. Až k této době zmáhala se neustále moc statkářů a objem nevolnictví rychle se šířil. Za císaře Pavla vyskytují se první známky reakce. Považoval statkáře za své nejúslužnější a nejúčinnější policejní zřízence, ale hleděl obmeziti jejich autoritu, i vydal s tím účelem ukaz v ten smysl, že nevolníci nemají býti nuceni, pracovati pro své pány více než tři dny v týdnu.

Nastoupením Alexandra I. roku 1801 počala dlouhá řada neúspěšných návrhů k všeobecné emancipaci, jakož i nekonečné pokusy k zamezení nejkřiklavějších zlořádů; za panování Mikulášova ustanoveno šest komisí, jež měly uvažovati tuto otázku. Praktický výsledek všeho úsilí byl ale

*) Jeden z nejstrašnějších případů zaznamenán jest o jakési paní Saltykové, která byla pohnána k soudu roku 1768. Dle zachovaných zpráv o jejích zločinech, povraždila nelidskými mukami v desíti nebo jedenácti letech asi sto svých nevolníků, hlavně ženského pohlaví, zvláště děvčata mezi jedenácti lety. Lid ji považoval za lidojedku. Viz podrobnosti v „Ruskij Archiv", 1865, str. 644—652. Ukrutnosti páchané na statcích hraběte Arachčejeva, miláčka Alexandra I., na počátku tohoto století, jsou právě tak děsny.

jen nepatrný. Obyčej, dle něhož rozdávaly se pozemky i se sedláky, byl odklizen, a autorita statkářů nepatrně obmezena. Několika statkářům odňala se správa jich statků, a někteří, již byli usvědčeni z přílišných ukrutenství, byli vypovězeni na Sibiř.*)

Několik tisíc dobrovolníků nabylo skutečně svobody, avšak rozhodnější krok učiněn teprvé za panování Alexandra II., před nímž nevolníci neměli práva, podávati žaloby. Nevolnictví počalo se zdáti životní části ústrojí státního, a jediným bezpečným základem samovlády. Proto jednalo se proti němu jen zvolna, a práva i ochrany, jež nevolníkům poskytovaly některé ukazy, byly jen na oko.

Porovnáme-li vývoj nevolnictví na Rusi se západoevropským, nacházíme, že má mnohé body společné, však na Rusi projevil některé zvláštnosti. Nejdůležitější pak z těchto spůsobena byla rychlým vývojem samovládné moci. Ve feudalní Evropě, kde nebylo silné ústřední autority, která by kontrolovala šlechtu, svobodné obce zmizely na dobro, nebo skoro na dobro. Přivlastnila si je buď šlechta nebo se samy dobrovolně podrobily mocným majitelům půdy anebo klášterům, a tímto spůsobem skoro veškerá půda stala se majetkem šlechty nebo církve. Na Rusi pozorujeme stejné hnutí, však císařská moc je zastavila, dokud ještě veškerá půda nebyla přivlastněna. Šlechticové mohli nadělati nevolníků ze sedláků usazených na jejich půdě, ale nemohli se zmocniti svobodných obcí,

*) Speranskij ku př., když byl guvernerem v kraji Penze, pohnal před soud poměščika, jenž dal zmrskat jednoho ze svých nevolníků až k smrti, jakož i paní, která upíchala do smrti hocha perořízkem, protože dobře neopatřil krotkého králíka! Korf: „Žizň Speranskago“, II. p. 127. Poznámka.

jelikož by podobné přisvojení bylo porušilo práva a ztenčilo důchod carský.

Je pravda, že až do počátku tohoto století bývaly rozdávány pozemky i s nevolníky oblíbeným jednotlivcům ze šlechty, a za panování Pavla (1796—1801) byl značný počet statkův dán v užívání císařské rodiny pode jmenem appanáže (udělnyja imenija); však naproti tomu rozsáhlé pozemky klášterní nebyly po sekularisaci Kateřinou II. rozděleny mezi šlechtu, ale proměněny v panství státní. Proto v době emancipace daleko větší část pozemků náležela státu, a jednu polovinu venkovského obyvatelstva tvořili tak zvaní sedláci státní (gosudarstvennie kresťaně).

Co se týče stavu těchto státních sedláků, či sedláků na státních panstvích, jak se jim někdy říká, povíme zkrátka jen to, že nevolníci byli připevněni k půdě jako ostatní, ale že se nacházeli celkem přece v poměrech lepších, než nevolníci v užším smyslu slova. Snášeli ovšem mnoho od tyranie a vydíračství správy, pod níž se nacházeli, ale měli více půdy a více svobody než jí bývalo na statcích poměščíků (statkářů), a postavení jejich bývalo mnohem zabezpečenější. Tvrdívá se, že úřadníci na státních panstvích bývali ukrutnější než majitelé nevolníkův, protože jim nezáleželo na prospívání sedláků, však zkušenost tomu nenasvědčuje.

Je dosti zajímavo, pozorovati početní poměr jakož i zeměpisné rozdělení těchto tříd. V evropském Rusku asi tři osminy obyvatelstva byly nevolníky, náležejícími šlechtě,*) však pozorujeme-li

*) Dle nejnovějších dat počet veškerého obyvatelstva obnáší 60,909.309
Rolnictvo všech tříd 49,486.665

jednotlivé kraje o sobě, nacházíme velikou rozdílnost v průměru. V pěti krajích nevolníci tvořili velikou rozdílnost v průměru. V pěti krajích nevolníci tvořili méně než tři procenta, kdežto v jiných obsahovali více než sedmdesát procent obyvatelstva.

Není to zjev nahodilý. V zeměpisném rozdělení můžeme stopovati vznik i dějiny tohoto zřízení.

Kdybychom si sestavili mapu, představující zeměpisné rozdělení nevolnického obyvatelstva, spozorovali bychom ihned, že nevolnictví se šířilo z Moskvy. Kdybychom vyjeli z tohoto města co středu, a cestovali kterýmkoli směrem k hranicím císařstvím, našli bychom, ovšem s některými místními výminkami, že poměru nevolnictví ubývá, když přicházíme do odlehlejších krajů. V pásu, představujícím dávné moskevské carství, nevolníci jsou mnohem více než polovinou sedláků.

Hned na jih a na východ, na území, jež bylo postupně přivtěleno v sedmnáctém a v první polovici osmnáctého století, je poměr mezi pětadvaceti a padesáti procenty; v nejpozději pak připojených krajích klesá ustavičně, až dosahuje nuly.

Můžeme také pozorovati, že procento nevolnictví ubývá k severu mnohem rychleji než na východ a jih. Z toho vysvítá podstatně zemědělská povaha nevolnictví v jeho dětství. Na jihu a na východě byla hojnost „černozemi“, vyhlášené svou úrodností, a šlechticové, již se ohlíželi po statcích, přirozeně dávali přednost tomuto kraji před nehostinným severem, s jeho jalovou půdou a nevlídným ponebím.

Z těchto posledněji ších je:

Státních sedláků	23,138.191
Sedláků na statcích poměščíků	23,022.390
Sedláků na appanažích	3,326.084

Bedlivější prozkoumání této mapy vedlo by nás k ještě zajímavějšímu faktu. Uvedu aspoň jeden. Kdyby nevolnictví bylo následkem výboje, nacházeli bychom slovanské obyvatelstvo usazené na panstvích státních, plemena pak finské a tatarské poskytovala by nevolníky na statky šlechty. Ve skutečnosti však nacházíme opak: Finové a Tataři byli skoro vesměs sedláky státními, a nevolníci statkářů byli skoro vesměs z plemene slovanského. To se vysvětluje tím, že plemena finská a tatarská obývají krajiny odlehlejší, v nichž nevolnictví nikdy nedosáhlo těch rozměrů jako v středu říše.

Dávky, jež nevolníci odváděli, byly trojího druhu: práce, peníze a hospodářské výrobky. Poslednější jsou nepatrné a můžeme je odbýti několika slovy: sestávaly podobné dávky hlavně z vajec, kuřat, jehňat, hřibů, jahod a plátna. Velikost této dávky závisela zcela od vůle pánovy. Druhé dva druhy jsou mnohem důležitější, a proto se jich všimneme blíže.

Měl-li poměščík hojnost úrodné půdy a chtěl hospodařit sám, vymáhal obyčejně na svých nevolnících co nejvíce práce. Pod takovým pánem nevolníci byli vlastně prosti všech peněžních dávek, a plnili své závazky vůči němu konáním prací na jeho polích v letě, a dovážením jeho obilí na trh v zimě. Měl-li ale poměščík více pracovních nevolníků než vyžadovalo vzdělávání jeho polí, dával zbývající nevolníky na „obrok“, totiž dovolil jim, aby šli pracovat kam se jim líbí, s tou podmínkou, zaplatí-li mu jistou roční sumu. Někdy statkář vůbec nevedl hospodářství, v kterémžto případě dával všechny nevolníky na „obrok“, a přenechával obci užívání veškeré své orné půdy

a všech pastvišť, v kterémžto případě *mir* byl jeho nájemcem.

Zde naskytuje se nám základ pro jednoduché a důležité roztřídění statků v době nevolnictví: 1. Statky, na nichž veškeré dávky záležely v práci; 2. statky, na nichž dávky odváděly se dílem penězi, dílem prací, a 3. statky, na nichž dávky sestávaly výlučně z peněz.

Co se týče vymahání práce, panovala veliká rozmanitost. Dle známého prohlášení Pavla I., sedlák nesměl býti nucen než k třídenní práci v týdnu, však zákon ten nebyl povšechně zachováván, a ti, kteří se ho drželi, uměli ho rozličným spůsobem přeměňovati. Někteří pojímali ho doslovně, a učinili si pravidlem, že nevolníci musejí pro ně pracovati tři určité dny v týdnu, ku př. v pondělí, úterý a středu; však to byl spůsob nad míru nepohodlný, neboť nedovoloval pravidelné vykonávání polních prací. Mnohem rozmanitější soustava byla, dle níž jedna polovina nevolníků pracovala po první tři dny v týdnu, a druhá po zbývající tři. Tímto spůsobem zabezpečovala se bez spolupůsobení zákona pravidelná a stálá práce. Avšak zdá se, že valná většina statkářů nedržela se žádného přísného pořádku a nedbala vyhlášení Pavlova, jenž povolil sedlákům zákonité prostředky k formální žalobě. Sháněli denně tolik dělníků, kolik se jim líbilo.

Sedláci uvarovávali se zlých toho následkův pro vlastní obilí tím, že zasévali své obilí něco později než statkářovo, tak že polní práce bývaly pro pána skoro dokončeny, když vlastní jejich žně počínaly. Často se ani tento spůsob nevydařil, a tu ovšem ztráta bývala vždy na straně nevolníkově. Ten nemohl si pomoci jinak, nežli že pracoval na svých polích ráno před hodinou

šestou, a z večera po hodině deváté. Aby na to vystačil, šetřil co mohl svých sil, a pracoval co nejloudavěji na poli pánově za dne. Bylo již často praveno, a to právem — ačkoli naprostě přiměňování této zásady vedlo k neomluvitelné zákonodárné nevšímavosti — že praktický výsledek zřízení všelikých závisí méně na vnitřní odtažité povaze jich samých, než na povaze těch, kteří je provádějí. Právě tak mělo se to s nevolnictvím. Jednal-li statkář se svými nevolníky osvíceně, rozumně a lidsky, mívali málo příčin, stěžovati si na svůj stav, a život jejich byl mnohem snadnější než mnohých lidí, již těší se úplné a neobmezené osobní svobodě. Pravím-li, že stav mnohého svobodníka bývá horší, nechť čtenář si nemyslí, že mám na zřeteli nějaké barbarské plémě, u něhož svoboda znamená naprostý nedostatek zákonů, a úplné právo loupení.

Naopak, mám na mysli třídu lidí, kteří mají zvláštní štěstí, nacházeti se pod blahou ochranou britických zákonů, a tož nikoli v nějaké vzdálené nehostinnné osadě, ale mezi průplavem sv. Jiřího a Severním mořem. Může se to zdáti ovšem paradoxní těm, již ze zvyku pohlížejí na všeliké formy otroctví s citlivůstkářského stanoviska; však jest přece jisto, že stav nevolníků pod takovým právem, jako jsem uvedl, byl většího závidění hoden, než mnohých anglických dělníků. Každá rodina měla svůj dům se svou zahrádkou, jednoho nebo dva koně, jednu nebo dvě krávy, něco ovcí, drůbež, polní nářadí, díl obecní půdy a vše ostatní, čeho je třeba k vedení hospodářství. Za to vše rodina měla vykonávati pro pána svého jisté množství práce, která nikterak nebyla těžká. Měl-li ku př. nevolník tři dorostlé syny — a rodiny mívaly tehdy, jak jsem již dříve podotknul, hezký počet

členův — dva mohli pracovati na pána, kdežto mužík mohl s třetím synem obstarávati vlastní své záležitosti. Nemusel ani strachovati se tak zvaných „trestů božích“, že by ho přivedly úplně na mizinu. Shořela-li mu chata, popadal-li mu nějakou nemocí dobytek, anebo špatná leta mu nezachovala ani zrna k setí, mohl se vždy spolehnouti na dočasnou výpomoc se strany svého pána.

Kromě toho byl chráněn proti všem útiskům policie, neboť chtěla-li někdy policie zakročovati, musela dříve se obrátiti na statkáře, jenž byl v jisté míře za své nevolníky odpovědeň. Mohl tedy nevolník vésti život klidný, spokojený a zemříti u vysokém stáří, aniž by kdy byl poznal, že nevolnictví jest břemenem. Kdyby všichni nevolníci byli mohli žíti právě vytčeným spůsobem, mohli bychom skoro litovati, že kdy nějaké zrušení nevolnictví nastalo. Avšak druhá strana medaljonu byla zcela jiná, jak říkají Francouzové, a nevolnictví jevívalo se obyčejně ve spůsobu zcela jiném, než jaký jsem vylíčil. Statkářové nebývali na neštěstí všichni osvícení a lidští. Ano byli mezi nimi i takoví, kteří vymáhali na svých nevolnících ohromné práce, a nakládali s nimi co nejukrutněji. Tyto utlačitele nevolníků možno rozdělití na čtyři druhy. Předně byli statkářové, kteří sami spravovali své statky a utlačovali jen proto, aby zvětšili své příjmy. Za druhé k statkářům náleželi také důstojníci na odpočinku, kteří se snažili zavésti na svých statcích jistý pořádek i kázeň, a kteří k tomuto účelu užívali barbarských prostředků do nedávna užívaných i ve vojště, domnívajíce se, že tělesné tresty jsou jediným prostředkem k vyhojení lenosti, nepořádnosti a jiných nepravostí. Třetí druh sestával z nepřítomných,

totiž takových statkářů, kteří žili nad své prostředky, a požadovali od správce pod trestem, že dají jeho, nebo jeho syna za rekrutu, mnohem větší výroční sumu, než statek mohl poskytovati. Konečně vyskytli se v posledních letech nevolnictví lidé, kteří kupovali statky z obchodní špekulace, a hleděli z nich vytlouci co nejvíce peněz v nejkratší době.

Ze všech ukrutných pánů byli tito poslední nejstrašnější. Nedbajíce naprosto blaha nevolníků a konečného osudu statku, poráželi lesy, prodávali dobytek, vydírali těžké poplatky, hrozíce, že jinak dají nevolníky, nebo jejich děti za rekruty; udávali vojenským úřadům větší počet vypsaných mladíků, než požadoval zákon, a prodávali tyto konskripční kvitance (zočetnyja kvitancii) kupcům a měšťákům, kteří byli vypsáni, ale vyhýbali se vojenské službě; nutili některé bohatší nevolníky, aby si vykupovali svobodu za ohromné peníze; slovem, používali všech prostředků, zákonných i nezákonných, aby sehnali co nejvíce peněz. Takovouto hospodářskou soustavou zničili v několika letech statky na dobro, avšak zatím vyzískali celou sumu, kterou byli zaň zaplatili, a sice ještě s výdělkem. Tento výdělek mohl se ještě zvýšit prodáváním selských rodin na jiné statky (na svoz), anebo zastavením majetku „v opekunském sovětě“ — vládním to ústavě, jenž půjčoval na pozemkový majetek bez bedlivého prozkoumání jistoty.

Co se týče prostředků, jež statkářové měli k utlačování svých nevolníků, třeba rozeznávat mezi právními a skutečnými. Právní byly tak úplné, jak si kdo jen mohl přáti. „Statkář,“ tak zní v zákonech (sv. IX., §. 1045 vyd. 1857) „smí ukládati svým nevolníkům všeho druhu práce, může od nich vybírat peněžní poplatky (obrok), a požadovat

na nich osobní služby, jen s tou jednou podmínkou, aby tím nebyli zničeni, aby jim ponechán byl počet dní k vlastní práci.“ Kromě toho měl právo, brát si mužíky za čeledíny do své domácnosti a směl je pronajímat jiným, kteří měli práva a privileje šlechtické. Za veškerá provinění, jichž se nevolník dopustil na statkáři, nebo někom jiném, stojícím pod jeho soudní správou, mohl tento potrestat vinníka tělesně, nepřesahoval-li trest čtyřicet ran knutou, anebo patnáct ran holí (§. 1052); považoval-li některého nevolníka za nenapravitelného, mohl ho udat úřadům, aby byl vřaděn do vojska, anebo zavezen na Sibiř (§§. 1053—55). V případě neposlušnosti, jestli domácí prostředky kázně nedostačovaly, mohl si zavolat na pomoc policii anebo vojsko.

Tyt byly právní prostředky, kterými statkář mohl utlačovati své nevolníky, a každý zajisté dozná, že byly značné a pružné. Směl právem ukládati jakékoli dávky na penězích nebo na práci, a nevolníci museli se podrobovati všemu. (§. 1027.) Tělesných trestů mohl užívat v jakékoli míře, třeba mu zákon kladl jakési meze; neboť o tomto obmezování nevolníci nevěděli ničeho, a ze statkářů bylo známo jen málo kterému. Pokud se statkář nestal svou nelidskostí až rozhlášeným, neměli úřadové na nějaké zakročování ani pomyšlení. Avšak nevolníci nepovažovali tělesný trest za věc nejhorší. Ani holi statkářovy nebáli se tak jako jeho moci, dle níž mohl dáti odvést k vojsku je, anebo jejich syny. Zákon předpokládal, že tohoto krajního prostředku bude užíváno jen proti těm nevolníkům, již by se chovali zvláště vzdorovitě a zpurně; avšak byl-li některý nevolník z těchto nepravostí obžalován, úřadové nedali si nikdy práce, aby věc náležitě vyšetřili,

a proto statkářové mohli užívati této moci co vydatného prostředku k vydírání.

Proti tomuto vydírání a útiskům neměli nevolníci žádné právní ochrany. Zákon neposkytoval jim žádných prostředků, jimiž by se byli mohli hájiti proti nespravedlnosti pánově, anebo jimiž by ho byli mohli poháněti k odpovědnosti, jestliže je přiváděl na mizinu.

Vláda, ačkoli si upřímně přála, aby nebylo s nimi nakládáno se zbytečnou ukrutností, nerada se stavěla mezi pána a jeho nevolníka, obávajíc se, aby nepodkopávala autoritu statkářovu, a nevzbuzovala v nevolnictvu ducha bujného. Proto nevolníci museli se hájit, jak sami dovedli.

Nejjednodušší spůsob býval zjevná vzpoura, však k té brávalo se útočiště jen zřídka, neboť nevolníci věděli, že každé podobné hnutí bude ihned potlačeno vojenskou mocí, a to spůsobem co nejnemilosrdnějším. Mnohem oblíbenější a vydatnější spůsob bývaly trpný odpor, útěk, žhářství anebo vražda.

Z toho bychom mohli přirozeně souditi, že nesvědomitý statkář, ozbrojený takovouto právní mocí, jakou jsem právě vylíčil, mohl vyždímati ze svých nevolníků vše, co chtěl. Avšak toto ždímání, jestliže přestoupilo jisté meze, stávalo se velmi těžkým. Ruský sedlák dovede trpěti jako mučedník, a dovede býti tak zarytým v trpném odporu, jako snad žádný jiný lid v Evropě, a tyto vlastnosti bývaly velmi mocnou zbraní proti hrabivosti a nesvědomitosti statkářů.

Jakmile nevolníci spozorovali u svého pána náklonnost k vydíračství, postavili se ihned na obranu. Prvním krokem jejich bylo, že tajně vyprodali všechen dobytek, jehož nutně nepotřebovali a všechen movitý majetek, vyjma nejnutnější

pro každodenní potřebu. Kapitál, jejž takto vytěžili, uschovali pečlivě na nějakém tajném místě.

Když to bylo vykonáno, statkář mohl hroziti a trestati jak chtěl, schovaného pokladu se nedomučil. Mnohý nevolník snášel za těchto okolností nejukrutnější muka, patřil, jak mu jednoho syna po druhém odvádějí na vojnu, však neustal prohlašovat, že nemá peněz, jimiž by vykoupil sebe nebo své děti. Svědek těchto muk by mu byl snad poradil, aby se zřekl toho trocha peněz, a tím se zbavil všeho pronásledování, avšak nevolníci rozumovali jinak. Oni byli přesvědčeni, a to právem, že by pronásledování počalo znovu. V tom případě museli by trpět jako dříve, a při tom by je trápilo ještě to pomyšlení, že marně pozbyli to, co měli. Jejich fatalistická víra v „snad“ (avos) přispívala jim ku pomoci. Statkáře snad omrzí jeho pokusy, uvidí-li, že k ničemu nevedou, anebo samého statkáře něco potká, co ho učiní neškodným.

Stávalo se však vždy, že byl-li statkář nad míru ukrutný a nespravedlivý, nevolníci pozbývali trpělivosti a dávali se na útěk. Jelikož statky byly na všech stranách otevřené, a přísný dohled byl nemožný, nebylo nic snadnějšího než prchnout, a uprchlík byl na mnoho mil vzdálen, než útěk jeho byl spozorován. Proč neutekli tedy všichni, jakmile si pán počal krutě počínat? Bylo mnoho příčin, z kterých nevolník raději snášel mnoho, než aby se byl odhodlal k tomuto prostředku. Předně míval vždy ženu a děti, a těch s sebou bráti nemohl; útěk znamenal věčné vyobcování v nejstrašnější podobě. Kromě toho, život uprchlého nevolníka nebýval tuze vábivý. Byl v nebezpečí upadnout co okamžik v ruce policie, a tu býval uvězněn anebo poslán svému pánu. Tento

život měl tak málo půvabu, že se uprchlíci vraceli po několika měsících nebo letech dobrovolně do svých domovů.

Nejposlednějším a nejzoufalejším prostředkem obranným, jejž nevolníci měli, bylo žhářství a vražda. Ohledně žhářství nemáme spolehlivých zpráv. O vraždách měl jsem některá zajímavá data, avšak na neštěstí jsem je ztratil. Tolik však mohu říci, že nebyly příliš četné. To se vysvětluje trpělivou a dlouho snášející povahou sedláků; dílem také tím, že většina statkářů nebyli takovými ukrutníky, jak se často myslívá. Udál-li se případ vraždy, zavedl úřad obyčejně vyšetřování, a potrestal s největší přísností vinníka, pranic nedbaje, dopustil-li se zločinu z nesnesitelného příkoří nebo ne. Nevolníci naproti tomu vždy přávali „nešťastníku“, nebyla-li vražda spáchána z pouhé osobní msty, a dlouho naň vzpomínávali jako na muže, jenž trpěl za obec.

Mluvě o nevolnících měl jsem posud na mysli jen údy miru či vesnické obce, totiž nevolníky v užším smyslu slova, avšak kromě těch byl ještě jiný druh nevolníků, totiž tak zvaní dvorovyje, či domácí služebníci, a o těch chci povědět ještě několik slov.

Co se týče uprchlíků nebo tuláků nemajících průkazů vůbec, podotknu zde mimochodem, že jich byly dva druhy. Předně byl to mladý, zdravý nevolník, jenž prchl před nátisky svého pána nebo před vojenskou povinností. Takový uprchlík si skoro vždy vyhledal nové bydliště, a to větším dílem v jižních krajích, kde panoval velký nedostatek dělníků, a kde všichni statkářové rádi přijímali všechny mužíky, kteří přicházeli, aniž by se jich vyptávali na nějaké průkazné listiny. Za druhé byli takoví, kteří si zvolili tuláctví za stálý spů-

sob života. To bývali mužové a ženy jistého stáří — vdovci a vdovy — již neměli užších rodinných svazků, a kteří byli k práci tuze slabí nebo líní. Většina takových přijala ráz poutnický. Co takovým nebylo nikdy zle o jídlo, a mnozí z nich sehnali i několik rublů, jimiž podmazávali policajta, chtěl-li je zatknout.

K podobnému životu poskytuje zvláště Rusko dosti příležitosti. Je tam dosti klášterů, v nichž každý příchozí dostává jíst po tři dny, aniž by se ho někdo na něco vyptával, a kdo z nich chce trochu pracovat pro svatého patrona, smí se v něm pozdržet mnohem déle. Jsou také města, v nichž bohatí kupci považují za zvláště spasitelné pro své duše, dávat co nejštědřeji almužnu. I ve vesnicích dostává se poutníkům vřelého přijetí a vyčastování, dokud se nedopustili krádeže, anebo nějakého jiného pohoršení.

Kdo nebyl vybíravým v jídle a nedbal slot, jež bývají nerozlučny od cestování, mohl žíti zcela spokojeně. Kdož byli ctižádostivější a prohnanější, prováděli obyčejně svá chytrácství mezi staroobřadníky, anebo sektáři.

Dvorovyje byli spíše domácí otroci než nevolníci v pravém slova smyslu. Avšak nechtějmež se zbytečně dotýkati ruské citlivosti užíváním tak ošklivě znějícího slova. Můžeme snad tuto třídu nazvati „čeledí“, majíce při tom na paměti, že to nebyli čeledínové v obyčejném slova smyslu. Nedostávali platu, nesměli měniti své pány, neměli žádných práv, a směli být trestáni, pronajímáni, prodáváni od majitelů bez nejmenšího porušení psaného zákona.

Tito „čeledínové“ byli neobyčejně četní, a v úplném nepoměru k vykonané práci, a mohli

tudiž vésti velmi zahalečné živobytí,*) avšak každý nevolník považoval za veliké neštěstí, musel-li jíti za čeledína, neboť ztrácel svůj podíl na obecní půdě a ten trochu neodvislosti, jíž dosud se byl těšil. Avšak stávalo se jen zřídka, že by si byl statkář vzal za nevolníka statného sedláka. Tato třída čeledínů udržovala se v počtu množením, manželským i nemanželským spůsobem; k čeledi bývali vřaděni i sirotkové, již zůstali bez příbuzných a jichž se nikdo nechtěl ujati. K této třídě náleželi lokajové, služky, kuchařové, kočí, pohunci, zahradníci a veliký počet neoznačitelných stařen a starců, kteří neměli žádného určitého zaměstnání. Kdož z nich byli ženati a měli děti, zaujímali místo mezi obyčejnými čeledíny a nevolníky. Dostávali na jedné straně od pána stravu na měsíc a šat na rok, a byli nuceni, bydleti v nejbližším okolí statkářova sídla, avšak na druhé straně měli také svou zvláštní chatu se zahrádkou a poličkem k zasévání lnu. Neženatí žili v každém ohledu jako obyčejní čeledínové.

Z veškerého počtu nevolníků, náležejících statkářům, čeledínové dle posledního sečítání tvořili asi $6^3/_4$ proc. (6·79), a počet jejich patrně vzrůstal, neboť v předcházejícím sčítání bylo jich jen 4·79 proc.**) Faktum toto zdá se tím pozoru-

---

*) Statkářové, kteří chovali doma orkestry, psy atd., mívali takových čeledínů až na sta.

**) Veškerý počet nevolníků náležejících statkářům v době emancipace obnášel:
rolnických nevolníků 20.138.231
čeledních „ 1.467.378
Trojnickij „Krepostnoje naselenie v Rossii“ p. 57. Rozdíl mezi těmito číslicemi a dříve udanými na str. 81 vysvětluje se dílem vzrůstem obyvatelstva od r. 1857, a dílem úřadní nesprávností.

hodnější, podotkneme-li, že po tuto dobu počet rolnických nevolníkův se ztenčil z 20,576.229 na 20,158.231.

Musím tuto dlouhou kapitolu ukončiti, ačkoli jsem si vědom, že jsem ten předmět jen nastínil všeobecnými črtami. Hleděl jsem vylíčiti nevolnictví v jeho normální obyčejné podobě více než v děsných projevech.

Těchto posledních mám hezkou zásobu pro celou řadu sensačních románů, však nechci ji uváděti, jsa přesvědčen, že seznamy zločinů země ještě neudávají pravého jejího stavu. Pomysleme si, že by nějaký spisovatel líčil anglický rodinný život dle zápisek soudního dvora pro rozvody manželské! Takový spůsob zdál by se ovšem každému rozumnému člověku hloupý, a přece by bylo právě tak spravedlivo, kdyby spisovatel vypisoval nevolnictví na Rusi dle těch případů ukrutnosti a nátisků, které se jistě staly, ale které nebyly pravidlem. Mnozí cizinci beztoho, myslím si, až příliš rádi přehánějí tu ukrutnost, jejíž příčinou bylo nevolnictví, tak že bych uváděním zvláštních příkladů hověl jen té chuti po hrozném a sensačním, která za naší doby nepotřebuje žádného přiostřování.

Nechť si pak nikdo nemyslí, že nepouštěje se do líčení zneužívání autority, jehož se statkářové skutečně dopouštěli, chci tím zakrývati nebo zmenšovati zlé následky nevolnictví. Žádná třída lidí by nedovedla vládnonti tak ohromnou mocí bez veškeré kontroly, aby jí nezneužila,*) a žádná

*) Počet sesazených statkářů, či spíše počet statků postavených pod poručnictví následkem zneužívání autority se strany statkářů, obnášel r. 1859 asi 215. Tolik jsem jich nalezl v úřadní listině, již mně ukázal pan N. A. Miljutin.

třída lidí nemůže dlouho žíti pod takovou mocí, aby lidé neutrpěli mravně i hmotně pod jejími následky. Tento zhoubný účinek nevolnictví dotknul se nejen nevolníků ale i statkářů. Jestliže nevolnictví nezplodilo tu mravní netečnost a duchovní ospalost, která byla ovzdušímru ského venkovského života, zajistě mnoho přispělo k jeho trvání. Slovem, nevolnictví bylo překážkou veškerému hmotnému i mravnímu pokroku, a bylo tedy přirozeno, že v době mravního probuzení, jež jsem vylíčil v předešlé kapitole, otázka o emancipaci protlačila se náhle do popředí.

Kapitola VI.

Zrušení nevolnictví.

(Otázka ta je na přetřesu. — Hlavní výbor. — Šlechta litevského kraje. — Carův srozumitelný pokyn šlechtě. — Nadšení novinářstva. — Statkářové. — Politické snahy. — Žádný odpor. — Vláda. — Veřejné mínění. — Strach z proletariatu. — Krajinské výbory. — Výbor výkonný. — Otázka uzrává. — Krajinské deputace. — Nespokojenost a demonstrace. — Manifest. — Základní zásada zákona. — Přeludy nevolníků. — Smírčí soudcové. — Charakteristický případ. — Vykoupení. — Kdo provedl emancipaci?)

Základní zásadou ruského politického zřízení je, aby všechen počin ve veřejných záležitostech vycházel od samovládné moci. Všeobecná touha po emancipaci nevolníků nebyla následkem toho dříve projevena, dokud císař sám halil své zámysly v mlčení. Vzdělané třídy pásly úzkostlivě po nějaké známce, a té se jim brzo dostalo. V březnu roku 1856 — několik dní po prohlášení

míru se západoevropskými mocnostmi — promluvilo jeho veličenstvo k předvoditelům šlechty v Moskvě takto: „Abych zamezil rozšiřování jistých bezpodstatných zpráv, považuji za nutné prohlásit, že v přítomném okamžiku nemám úmysla zrušit nevolnictví, avšak cítíte zajisté sami, že posavadní spůsob držení nevolníků nemůže potrvat nezměněným.

Jest lépe, aby nevolnictví zrušeno bylo s hůry, než vyčkávat času, až se počne rušit samo zdola. Žádám vás, pánové, byste uvažovali, jak by se to dalo provést, a sdělte má slova šlechtě, aby o nich přemýšlela.“

Povídá se, že účelem těchto slov bylo zpytování šlechty, jakož aby je pohnula k dobrovolným návrhům.

Bylo-li to účelem těch slov, tedy se minula s účinkem. Magnati moskevští byli velmi málo nadšeni pro emancipaci a ti, kteří by si ji byli skutečně přáli, považovali císařský výrok za příliš povšechný a nejasný, než aby vyzýval přímo k činu. Rozechvění, spůsobené touto událostí brzo pominulo, a jelikož se v té věci ničeho více nepodnikalo, mysleli mnozí, že byla celá otázka vůbec na neurčito odročena. „Vláda,“ tak se povídalo, „chtěla hnout otázkou, avšak spozorovavši netečnost aneb nepřátelskost statkářů, zalekla a spítila se.“

Císař byl skutečně sklamán. Doufal, že „věrná jeho šlechta moskevská“, za jejíhož člena sám se vyhlašoval, ihned si povšimne jeho vyzvání, a že starodávné stolici dostane se té cti, první započít toto dílo. A dá-li Moskva takový příklad, nebylo pochybnosti, že budou brzo následovat i ostatní města.

Nyní však stalo se zřejmým, že základní

principy, na nichž se emancipace měla provésti, musí vyjít od vlády, a k tomuto účelu utvořil se tajný výbor, sestavený z vysokých státních hodnostářů. „Hlavní výbor pro záležitosti selské“, toť byl jeho název, věnoval šest měsíců studiu dějin této otázky.

Návrhy emancipační nebyly v Rusku žádným novým zjevem. Již od časů Kateřiny II. pokoušela se vláda o zlepšení stavu nevolníků, a všeobecná emancipace zamýšlela se již častěji. Tyto pokusy neměly sice praktických výsledků, ale měly ten dobrý účinek, že dopomahaly této otázce k uzrání, a že se konečně našly ještě základní zásady, jež měly tvořit základ ku všem budoucím návrhům. Nejdůležitější z těchto zásad byla ta, že stát nikdy nehodlá souhlasit s takovými návrhy, které by sedláka uvolnily od půdy, a dávaly mu na vůli, aby šel kam chce, neboť podobným zařízením vybírání daní učinilo by se nemožným, a vedlo by k největším agrarním nepořádkům. Z této všeobecné zásady dále vyplývalo, že zabrání-li se sedlákům stěhování, bude třeba opatřit je půdou v nejbližším okolí vesnice, jinak by se nevyhnutelně dostali zpět do moci statkářů, z čehož by povstal nový a ještě horší druh nevolnictví. Aby se však sedlákům mohla půda dát, třeba ji statkářům vzít, a to se zdálo neomluvitelným porušením posvátného práva vlastnického. Jen tento zřetel zdržel před tím Mikuláše od rozhodnějších kroků ohledně nevolnictví, a členové výboru nemohli se ho také zbavit, byliť skoro všichni z nich majiteli velkých pozemků.

Navzdor nejusilovnější práci velkoknížete Konstantina, jenž byl jmenován členem s tím výslovným účelem, aby urychloval jednání, nejevil výbor valně horlivosti a žádoucí energie; proto byl dán

rozkaz k ráznějšímu jednání, k čemuž se brzo naskytla vhodná příležitost.

Na Litvě, kde byla šlechta původu polského, bídný stav sedláků přiměl vládu z doby Mikuláše Mikulášovy k tomu, že se odhodlala obmezit libovolnou moc statkářů tak zvanými inventáři, v nichž vzájemné závazky pánů a nevolníků byly upraveny a vytknuty. Tyto inventáře spůsobily velkou nespokojenost, a statkářové nyní navrhovali, aby se znovu prohlédly. Toho nyní hleděla vláda využitkovat.

Na základě přenáhleného domnění, že tito statkářové si přejí emancipace nevolníků, byl připraven císařský reskript, jenž schvaloval toto jejich domnělé přání, a zároveň je zmocňoval tvořit výbory k vypracování určitých návrhů.*) V reskriptu samém bylo slovo emancipace pečlivě vynecháno, avšak o jeho významu nemohlo být žádné pochybnosti, neboť se praví výslovně v dodatku, „že se zrušení nevolnictví musí provést pozvolna, nikoli však náhle.“ Čtyry dni na to ministr vnitra rozeslal ve srozumění s tajným císařským nařízením oběžník všem guvernerům a předvoditelům šlechty po vší Rusi, dávaje jim vědomost, že „šlechta litevská uznala potřebu aby nevolnictví bylo zrušeno“ a že „tento šlechetný úmysl spůsobil jeho veličenstvu zvláštní potěšení.“ K oběžníku byl přiložen výtisk reskriptu jakož i základních zásad, jichž třeba šetřit, „kdyby snad šlechta i jiného kraje projevila stejné přání.“

*) Tato památná listina je známa jakožto „Reskript Nazimův.“ Nejednou pokoušel jsem se, pokud zdvořilost dovolovala vyzvědět od generala Nazimova podrobnější zprávu o této důležité události, avšak vždy nadarmo.

Tento oběžník způsobil ohromný ruch po celé zemi. Každý musel ihned porozumět pokynu, obsaženému ve slovech, „kdyby šlechta i jiných krajů projevila podobné přání“.

Takováto, třeba nejasná slova mají velmi určitý smysl, pronese-li je samovládce, a moudří i loyalní poddaní jim snadně porozumějí. Byl-li někdo ještě v nejistotě, toho pochybnost zaplašila ještě jiná slova císařova, jež veřejně pronesl v několika týdnech na to, a sice v ten smysl, „že doufá, že pomocí boží a přispěním šlechty dílo toto šťastně dokoná.“

Kostky byly vrženy, a vláda úzkostlivě vyčkávala následky.

Časopisectvo, jež bylo zároveň výsledkem a buditelem svobodomyslných snah, pozdravilo zahájení této otázky s nevýslovným nadšením. Všude se hlásalo, že emancipace způsobí zcela novou a slavnou dobu v národních dějinách. Nevolnictví bylo líčeno jako vřed, jenž dosti dlouho otravoval národní krev; jako břímě, pod nímž sténal celý národ, jakožto nepřemožitelná překážka, zastavující veškerý hmotný i mravní pokrok, jakožto tíha která činí každou živější činnost nemožnou a činí Rusku nemožným, povznésti se na roveň s evropskými národy.

Podařilo-li se Rusku udržeti se proti návalu protivenství, majíc tento mlýnský kámen uvázaný na krku, co by asi mohlo vykonat, kdyby se ho mohlo zbavit? Veškeré literarní kruhy a sekty tasily se s důvody, jimiž podporovaly uvedenou závěrku. Mravokárci hlásali, že veškeré panující nepravosti jsou následkem nevolnictví, a že je každý mravní pokrok v ovzduší nevolnickém nemožným. Právníci tvrdili, že libovolná moc statkářů nad sedláky nemá pevného právního základu;

národní hospodáři vykládali, že jen svobodná práce je nevyhnutelnou podmínkou veškerého obchodního a průmyslového rozkvětu; filosofičtí dějepisci dovozovali, že pravidelný historický vývoj země toho vyžaduje, aby ihned odklizen byl zbytek zastaralého barbarství, a citliví i srdcervoucí spisovatelé psali vroucí výlevy o bratrské lásce k utlačeným a malomocným. Slovem, časopisectvo bylo na ten okamžik jediného mínění i hlasu, a libovalo si v zimničném rozechvění, jež se projevovalo hojným užíváním třetího stupně *nejší*.

Tato nadšenost byla úplně po chuti velké části šlechty. Skoro všichni šlechtici načichli více nebo méně tímto nadšením pro spravedlnost a svobodu. Svých nejhorlivějších zastanců našly tyto snahy mezi vzdělanými mladíky, avšak šířily se rychle dále i mimo kruhy mladíků, kteří prošli universitou a vždy považovali nevolnictví za skvrnu na cti národa. Mnohý Šavel octnul se mezi proroky. Nejeden šedovlasý stařec mající vnuky, jenž po celý život klidně trávil z ovoce nevolnictví, mluvil nyní o něm jakožto zřízení zastaralém, jež nelze smířit s novějšími lidumilnými názory. Lidé každého stáří, kteří se jindy ani knihy ani novin nedotkli, počali se nyní obírat literaturou, a pilně z ní čerpati ty svobodomyslné a lidumilné fráze, jimiž se jen hemžila.

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

Matice lidu ročníku XVII. číslo 6.

(Běžné číslo 102.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1883.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1883.

Shodil s vagonu kožený kufřík a v jedné ruce cestovní vak, v druhé žlutý slunečník, seskočil sám dolů s veselým smíchem, ohlížeje se nazpět do vozu, kde stydlivě krčila se do kouta venkovská kráska plných kulatých tvarů.

Nejsme zmocněni vylíčiti scénu předcházející a opakovati snad tuto všechny galantní fráse a poklony, jimiž velkoměstský švihák v rukavičkách, se zlatým skřipcem na nose, viržinkou v levém koutku úst a pomádou vyleštěnými vlasy, rozdělenými v zadu od krku na temeno hlavy bezvadnou cestičkou ve dva ozdobné záhony — přiváděl nezkušenou venkovanku z jednoho uzardění do druhého.

Hranatý muž s rukama jako lopaty chopil se hned kufru a pečlivě jal se ho přehlížeti. Pohladil jednou z lopat všechny plochy i hrany a objeviv povážlivou trhlinu, pozdvihl káravě oči a zakýval pak několikrát hlavou, asi jako by říci chtěl: „Tak se s tím zachází? Hle, nynější mládež! Jest to lehkomyslnost!“

Mladý pán z Prahy dal se do hlasitého smíchu a přendav slunečník do ruky s vakem, poklepal uvolněnou pravicí blahosklonně muži na rameno. „Vy se mi líbíte, starý,“ prohodil v rozmaru výborném.

Pochválený pohledl na úsměvnou tvář s jemnými knírky němě, ale proto neméně výmluvně. „Za to se mně ty valně nelíbíš, holečku," pravily zcela srozumitelně rysy, které se byly objevily po obou stranách hrubých rtů, na osmahlých tvářích. Čelo hromotlukovo svraštilo se až k výrazu zlosti.

„No! no! — pst! pst! — no!" chlácholila mrzouta jeho elegance, šermujíc mu hebkou rukavičkou ženské skorem útlosti před ježatým vousem. „A kdo pak jsme vlastně — he? Donesete mi tento kufr, muži — —"

„Vzácný pán posílá kočár!" zabručel nezdvořák.

„Aj, toť znamenité! Jak vidím, tedy posílá mi starostlivý dědeček naproti svého služebného anděla — poněkud ovšem ďábelského vzezření a pekelných způsobů — hahahaha!" Mladý pán smál se vtipu svému co nejsrdečněji. „Nuže — ku předu!" zvolal pak, postaviv se do posice velmi účinné. Srazil k sobě oba výběžky moderních nankýnek, rozbíhajících se dolů k botě v podobě dvou hluchých zvonů a vztýčiv pravici, zamával slunečníkem do vzduchu. „Ku předu!" Zdálo se mu snad, že barevný výložek lajtnantské uniformy, složené pečlivě tamo v útrobách kufru, oděl se třpytem zlata, a on stoje před svými vítěznými pluky vede je do boje maršálskou hůlkou.

Důkladné boty s železnými hřebíky a těžkou podkovou na podešvech daly se do pádného pohybu; za nimi v drobných a rychlých krůčkách půvabně kladly se lakýrky nepřekonatelně jemné ševcovské práce. Nerovné dvojice prošly nádražní budovou a druhým vchodem vykročily zase ven. Lakýrky spočinuly na stupátku vozu.

„To jest tedy váš kočár?!" zvolal a otázal se zároveň jejich majitel i jal se vonným kapesním

šátečkem oprašovati polštáře, vybledlé stářím na barvu docela neurčitou a prohlodané tu i tam hluboko dovnitř zubem času, snad i myší.

„Ano, to jest náš kočár!“ odpověděl muž z lidu rozhodně, nepříliš laskavě. „Vzácný pán jezdí v něm každou neděli na mši svatou.“ Pochopil patrně myšlenky, které pohled na starobylou venkovskou archu vzbudil pod koketním kloboučkem pána z Prahy, a odrazil ostří panského posměchu svým jadrným spůsobem. „Také jemnostpana faráře vozívám v našem kočáře,“ dodal hlasem sesíleným, stupňuje tak účinek své obrany. „A Osvícenost, hrabě Modřanský jednou použil našeho kočáru o výletu.“

Mladý pán kapituloval. Obrátiv se na stupátku, poklonil se posměšně, zakrývaje rozhodnou mravní porážku, již právě byl utrpěl, lahodným úsměvem.

Za chvíli spočívalo svižné tělo elegánovo v loktech venkovské bryčky spůsobem velice malebným. Otevřel neprodleně slunečník, aby jemná pleť sličného obličeje neutrpěla nešetrnými paprsky k západu se klonícího slunce. Kufr octl se na kozlíku, a když se vedle něho hranatý hřbet byl umístil, hnul se povoz ku předu.

Krajina, kterou jeli, nedovedla mladého pána z Prahy upoutati. Rovina, samá rovina, a daleko v pozadí teprve lemovalo ji pásmo hor, vystupujících tak mlhavě v obzor, že jejich obrysy splývaly skorem s blankytem. Po jedné straně vystupovalo z roviny několik kopců, a na vrcholku nejpřednějšího z nich trůnil kostelík s červenou střechou a baňatou vížkou vystavený v neznámém slohu venkovského nějakého mistra. Několik vesnic hledělo usměvavě ze šťavnatých luk a polí, na nichž vlnily se kolébány větrem plné klasy dozrávající boží úrody. Žito na mnohých místech pod-

lehlo již kosám ženců, a snopy sestavené „do vojáků“ vypadaly ve třpytu zapadajícího slunce jako kopice zlata. Řada švarných hochů, bez kabátů, s osmahlými tvářemi a vypjatýma prsoma, pod velením pantáty ubírala se domů z polní práce skončené pro dnešek, a veselý zpěv jejich ozýval se vzduchem. Před nimi kyprá dívčina s trakařem plným jetele dovedně balancovala po úzké mezi. Pipot ptactva, chystajícího se již k odpočinku do milých svých hnizd, mísil se v štěkot psů z blízkých vesnic . . .

Pohled na tuto prostou idylu vzbudil v elegantním lvu salonů sice některé myšlenky, ale jejich pochod krásnou jeho hlavou skončil viditelně dlouho trvajícím zívnutím. Několikrát pokusil se ukrátiti si dlouhou chvíli společenskou zábavou i oslovil milostivě hranáče na kozlíku. Ale tento odpovídal úsečně, mrzutě a hleděl si výhradně obou běloušů svých a oblaků dýmu, jež z krátké lulky ssál do sebe a s mlaskotem vypouštěl z úst do večerního vzduchu.

Asi po čtvrt hodině uchýlila se silnice stranou; zaměřili přímo k tlupě kopců z roviny vystupujících. Objeli první a — změnila se pojednou scenerie. Rovina zmizela jako za hradbou a před očima cizince objevilo se rozkošné údolí, jehož středem protékala říčka s hustým olšovím po březích. Za říčkou rozkládalo se přívětivé městečko a to obklopovaly zahrady, táhnoucí se až na konec údolí, kde přecházely pak v listnatý les, jenž táhl se až na vrchol pahorku z druhé strany údolí zavírajícího.

Přejeli řeku po dřevěném mostě i octli se v městečku. Mladý pán z Prahy nebyl ani teď přílišně překvapen.

Celé město sestávalo z jediné ulice nesoucí

ve skutečnosti pyšné jméno „náměstí“. Na několika místech přetržena řada domů, učiněn pokus založiti opravdovou ulici — ale nedospěla nad pouhý rudiment; po třech, čtyrech číslech přešla ulice zcela po vesnicku v bramboříště anebo zelné pole. Po levé straně náměstí byly uličky častější ale nikoli delší; konec jejich však byl poněkud jiný — vedly všechny k řece, táhlo se městečko souběžně s jejími břehy.

Zajímavý povoz zdlouhavě kolébal se ku předu. Mladému pánu podařilo se konečně, nalézti předmět, jenž ducha jeho dovedl na chvíli příjemně zaměstnati. V okně jednoho domu objevilo se asi tucet dívčích hlaviček různého střihu, různých vlasů i očí. Vzdal jim čest slunečníkem, který osmělil se zavříti, když se byl přesvědčil, že poslední paprsky sluneční lámou se již kdesi nad jeho hlavou, na střechách domů, a že tváři jeho netřeba se jejich potměšilosti více báti. Pozdvihl švihácky klobouček, usmívaje se při tom líbezně vzhůru do oken.

Dlužno vyznati, že učinil rozhodný dojem. Hlavinky nahoře tlačily se jedna přes druhou, a zdá se, že strhla se mezi nimi i hádka o to, které z nich vlastně pozdrav hezkého cizince platil.

Vynořilo se i z rámců jiných oken několik půvabných poprsí, a cizinec neopomenul také jejich krase vzdáti patřičný hold posunutím kloboučku, svůdným přimhouřením očí a skloněním slunečníku.

Příjemně překvapeny dívaly se maloměstské slečinky a paničky za ním pozorně a se zalíbením. Z mnohých stran ozval se i toužebný povzdech. Nahýbaly se ještě z oken, když kočár klátil se již na samém konci náměstí i také města.

„Kam mě to vezeš, Charone?“

Muž na kozlíku ohledl se zpola a pohledl na pána v kočáře kosmo, zlobivě. Patrně nevyznal se valně v klasické mythologii a neporozuměl vtipné narážce, maje ji ve své prostotě snad i za urážlivý přezděv.

„Kam mě to vezeš ze světa krásy do říše stínů?“

Ani toto duchaplné opsání nepadlo na úrodnou půdu. Tázaný odvrátil se o několik stupňů dále, ale pak se zas obrátil a mrzutě odplivnul si dolů na silnici, do prachu.

Mladý pán vztýčil se v kočáře a chopil se ramene nemluvného vozky. „Kam pak to jedeme?“ zvolal. „Kam mě vezete ... K dasu! Což bydlí dědeček někde v osamělém doupěti?“

To znělo také sice dosti urážlivě, ale konečně byla to přec řeč lidská. Ukázal bičem na určité místo.

Byla to skutečně samota, ale doupěti málo se podobala. Hezký domek o jednom patře skrýval se zpola bokem z nich vykukuje v korunách agátů a jilmů, jichž táhla se celá alej směrem k řece, končíc tu skupením olší a dvěma obrovskými topoly. Za domkem prostíral se ovocný sad a v jeho pozadí vyhlédala střecha stodoly.

Mladý pán postihl tyto jednotlivosti jen velmi zběžně. „Tedy zde — v té poustevně!“ mluvil polohlasitě, bolestně stahuje rty. „Kam osude mě to zanášíš? Heu, me miserum!“ A s povzdechem sklesl na sedadlo. „Vždyť zde nebude pražádná společnost! Ó, bozi! Myslím, že se tu ukoušu dlouhou chvílí ...“ Sepjal zoufale rukavičky na prsou. „Jakou oběť přináším sobě samému!“

Myšlenka skrytá v této poslední větě povznesla opět skleslého jeho ducha. Vyjasnil poněkud zasmušilou tvář, a když po chvíli povoz cíle dojev

se zastavil, ovládal již mladý pán dokonale špatnou duševní náladu. Zahalil ji v neodolatelný úsměv, který tak výborně vždy se mu daříval.

Hranáč pomalu sestupoval s výše kozlíku.

„Aj, aj, Matýsku — již zde? I toť jste si pospíšili! Vítám tě, vítám!“

Z domu vyšel muž oděný v krátkou hnědou čamarku s černými valně již odřenými šňůrami. Na hlavě spočívala kulatá sokolská čapka, lemovaná na spodu vínkem šedivých kučer. Vous rovněž barvy již docela zimní splýval až do pola prsou. Čelo bylo vrásčité, brázda na brázdě, ale nečinilo dojem zasmušilosti, smutku, sešlosti; jasné, těkavé oči a vlídné tahy na tváři a kolem dobrácky úsměvných rtů svědčily výmluvně, že za ním, za tím čelem přeletují dosud jaré myšlenky, že v hlavě starcově jakož i v srdci jeho dosud kvete jaro, a sníh, který poházel jeho vlas i vous, bouře, které zbrázdily čelo jeho, nedovedly udusiti a vyhubiti tam uvnitř všechnu zeleň . . .

Stařec přistoupil k vozu a vztáhl proti mladíkovi bodrou svou pravici. „Vítám tě! Vítám! Dobře došel!“

„Dojel! Dojel tvou laskavostí,“ opravil mladý pán, chystaje se položiti ozdobnou lakýrku na stupátko vozu — „pod ochranou tohoto muže zde, hrubé sice slupky ale zajisté výtečného jádra.“

„Ano,“ dosvědčil stařec. „Mates slouží u mne již málem třicet let. Nemáme si, myslím, jeden na druhého co stěžovati. Ale — tak pak přece slez s vozu!“

„A na tvé drahé srdce! — Dědečku! Můj výtečný dědečku!“

Seskočil s kočáru, a v patrném nebezpečí, že ztratí elegantní svou façonu, tiskl se již drobný klobouček na široká starcova prsa. Ruce končící

sněhobílou manšetou, z níž jako z kornoutového obalu kolokasie květný klas, vznořovaly se tmavé rukavičky, ovinuly se kolem svalnaté šíje. „Ach, jaké štěstí, že tě poznávám! Předměte mnoholeté mé touhy! Drahý dědečku!““

„Nu dobře, dobře,“ ozval se stařec poněkud netrpělivě. „Buď mi poznovu vítán! Buď vítán srdečně!“ Vyvinul se dosti pracně z přátelského objetí.

„Matýsku, opatřete všecko našemu hostu! A teď — pod střechu!“

Stařec popošel několik kroků i zastavil se na prahu domovních vrat. Mladý pán ponechal kufřík i vak cestovní pod ochranou hranáče a ozbrojiv se pouze slunečníkem, pospíšil hbitě za dědečkem. Ovinul loktem svým jeho rámě a důvěrně k němu se tule, kráčel po jeho boku průjezdem. Vystoupili po schodech a vešli do příjemné světlé jizby. Zde opakovalo se dojemné vítání.

„A teď dost!“ přerušil konečně stařec nadobro všechno další objímání a líbání. „Odlož a — jako doma, hochu!“ Sám vzal mu z rukou klobouk i slunečník a pečlivě položil oboje na postel. „Je-li ti horko, svlekni třeba kabát.“

Mladý pán nevyjádřil slovy dojem, jaký poznámka ta na něho učinila. „Ale — dědečku“ — řekl pouze, vrhnuv na něj pohled plný udivení a také útrpnosti, jako by nutil se k shovívavosti se starcovými zanedbanými způsoby.

„Nu — jak ti líbo, jak ti líbo!“ — řekl bodrý venkovan, sám učiniv, k čemu dříve mladíka byl vyzval. „Jen žádné ohledy! Dělej co ti libo! Chovej se, jak ti libo! Budeš mít zvláštní pokoj pro sebe. Ve dvanáct obědváme, v sedm večeříme. To jsou jediná tvá pouta. Ostatně jsi úplným pánem času. Barka uklízí tvůj pokoj,

Matýsek cídí boty. A teď — he hola, Marto! Kde pak vězíte? Hosta zde a posud žádná mísa na stole! My už jsme večeřeli, hochu — v sedm pravidelně, jak jsem pravil. Odpusť! Nemohl jsem na tebe čekat — můj starý žaludek — —“

„Ale, dědečku, co ti napadá?“ zvolal mladý pán s živým posunkem. „Co o mně myslíš? Byl bych věru nešťasten, kdybych v pohodlí a zvycích tvých — —“

Planou frási přerušil příchod ženštiny mající plnou náruč mis a talířů. Za ní kráčela se džbánkem v pravici, ukrývajíc druhou ruku stydlivě pod zástěrku, drobná zavalitá osůbka v krátkých sukních, strakatým šátkem přes ňadra a opálenými lokty kynoucími chutně z vykasaných rukávů hrubé košile.

Hosti představena Marta, hospodyně, výborná kuchařka a dědečkova pravá ruka . . . Prominul blahosklonně málo obřadný a důstojný, více jaksi důvěrný spůsob, jakým zde se služebnou ženštinou se zacházelo, a snížil se i k jakési nucené pokloně. Průvodkyni se džbánem, klopící ostýchavě oči, ale po očku hezkého mladíka bedlivě si prohlížející, věnoval z vlastního popudu větší pozornost; změřil ji od hlavy k patě, a zrak jeho spočinul s patrným zalíbením valnou chvíli na smělých liniích některých forem jejího těla.

Prostřeno čistě na stůl; rozestaveny talíře i mísy v patřičném pořádku; výborným perlícím pivem naplněny dvě sklenice a džbán umístěn vedle. Marta s průvodem zmizela v kuchyni. —

Starý pán posadil hosta za stůl a pobídnuv jej k jídlu, sedl naproti němu. Vzal do ruky skle-

nici a podržev ji proti světlu, znaleckým okem prohlížel obsah její.

„Na tvoje vzácné zdraví, dědečku!“ pronesl host, vztýčiv se do výše a přiblíživ sklenku svou k dědečkově.

Dědeček přiťukl.

„A teď, milý hochu — co dělají vaši? Zdrávo všecko? Otec? Matka...?“ Nu, nu, nehleď na mne tak podezřele! Slyšel jsi snad o mé nepřátelské zarytosti mnohé ostré slovo, ale já vzpomínal jsem na vás vždy — vždycky vlastně přátelsky, ačkoli jsem málem dvacet let s nikým se nesešel, sejíti nechtěl, s nikým z vás slova nevyměnil... Neznáš tu historku? K čemu vše opakovat. Malá neshoda — pro hloupost, jak to ve světě již bývá. Neústupnost — tvrdá česká lebka!“

Starý pán poklepal si na čelo, jako by tvrdost té své hranaté lebky znova zkoušel.

„Zkrátka,“ pokračoval, když byl učinil notný doušek, „byl jsem s celým příbuzenstvem na štíru. Nechtěl jsem o nikom z nich slyšeti. Tvoje teta, sestra matky tvé, posílala mi ovšem dlouhé listy — — a co pak dělá, prosím tě? — milá naše Lenorka!“

Host prohodil několik slov o chatrném zdraví tety Lenory, o častém bolení zubů, hlavy a žaludku, o křečech a četných starostech.

„Rád bych ji přece ještě do smrti spatřil, dobrou tu duši!“ vzdychl starý muž v náhlém vzplanutí bývalé lásky. „Vždyť trávily jako děti v domě mém obě mé neteře, Lenorka s Louisou, tvou matkou, spolu s Fankou a Fricou, neteřemi, ze strany ženiny. Miloval jsem je celým srdcem čiperný ten čtverlístek, a moje nebožka jsouc daleko starší všech, chovala je jako matka. Vždyť od nás také odvedl otec tvůj nevěstu svou k oltáři

— chodil do domu celý rok, než možným bylo mu vlastní krb domácí si zaříditi. Tam pohleď! U toho okna sedával s andílkem svým, skrývajíce se spolu za záclonu, kde asi ten šibal ošidil ji o mnohou hubičku! A z této síně také nejmladší ze čtverlístku, černovlásek Bedřiška vykročila s myrtovým vínkem ve vlasech na radostnou cestu po boku milovaného muže. Zlaté dítě! Než rok skočil, skončila také ona veselou tu cestu — vykvetla jí na ní routa! Zemřela v jednom měsíci jako můj Jan — můj jediný syn — — mé jediné dítě . . .“

Stařec se zajiknul. Nepřestal pohybovati rtoma, ale zvuku z nich nevycházelo; slova dusila se v prsou a v hrdle. Svraštělá ruka vztáhla se po sklenici, a když okraj její přiblížen k ústům, vytryskla náhle slza z očí starcových a skanouc po tváři zachytila se na okamžik v šedivých knírech i ztratila se nadobro v pivní pěně . . .

Protějšek pokusil se ránu, již bolestná upomínka v dědečkově srdci otevřela, zhojiti veršem ze Schillera.

Dědeček však, zdá se, že dobře míněnou útěchu přeslechl. Seděl tu hledě němě před sebe pohřížen v myšlenky, zadumáu. Konečně však přejel si rukou čelo, a na rtech jeho objevil se zas úsměv, který chvíli ještě bojoval tu s rysy, značícími žal, ale pak úplně ovládl pole. Stařec laskavě pobídnul hosta svého, aby s chutí a s odvahou pustil se ještě do poslední mísy, jejíž modře pomalované dno pokrývaly delikátně růžové řízky uzené kýty.

Promluvil také při té příležitosti o obtížích a starostech s chovem domácího dobytka, netaje se však s radostí, kterou pociťuje hospodář, provází-li práci jeho zdar a štěstí. Hravě přešel pak na hospodářství vůbec — dotekl se prospěšnosti

neb neprospěšnosti různého druhu hnojiv, letošních nadějí na úrodu a pěstování cukrovky.

„Ach, ty nevíš, drahý dědečku," přerušil z nenadání mladý pán proud starcovy výmluvnosti, patrně v úmyslu, aby směr jeho myšlenek na jinou dráhu svedl — „nevíš, kterak jsem touhou umíral, abych přivinouti se mohl jednou k tvému vytečnému srdci!" A rozpřáhl náruč, jako by hotovil se tak učiniti.

Starý pán pohledl naň kosmo, nedůvěřivě. „Aj, aj," zvolal pak. „I hleďme! Tolik lásky najednou!" A usmál se potutelně do vousů. Avšak dobrý doušek zahnal rázem dědečkovu nedůvěru, tak jako též náhlý milostný záchvat vnukův schladil.

Mladý pán usedl pokojně zas na místo a uchopil klidně nit hovoru. Naskytla se mu příležitost zasvětiti udiveného dědečka v některé zajímavé podrobnosti svého Pražského života.

Starý pán sdělil na vzájem stručně venkovský svůj — zdá se, že pro druhou stranu málo zajímavý — denní program.

Popíjeli při tom oba statečně, a také modrá krajina na míse vynořila se z červánků uzených řízků skorem docela. Netrvalo dlouho a dědeček zapadl poznovu v upomínku na minulost.

„Bůh stíhal mě těžkými ranami, milý hochu!" zvolal hladě si kníry a šilhaje oběma očima po špičatém provázku, který si byl ukroutil z jednoho konce šedého toho předíva. „Ano, ano, hochu! Za nedlouho po Janově smrti ovdověl jsem . . ."

Mladý pán pozdvihl oči k nebesům, jako by nebožce babičce posílal tam své vzpomínky.

„Tvoje matka," pokračoval dědeček, „nebyla tenkráte již u nás. Lenorka a Fany zůstaly však při mně a řídily mé hospodářství."

„Oho!" zvolal mladý pán dědečkovou sdíl-

ností povzbuzen k chování jaksi jovialnímu. „Snad nějaké romantické zápletky mezi strýcem a — — hehehe! Nic neobyčejného. Snad láska dokonce... Nedurdi se, nedurdi! Nepravím nic určitého . . . Proto tedy teta Lenorka, vypravujíc o časech oněch, ráda halívá je v závoj prázdných slov a básnických obratů! — Nehněvej se, prosím, nehněvej, nechci urážeti... Jest to již váš spůsob — vás starých — vyjadřovati se . . . Chápu již kde hledati příčinu vašich neshod v minulosti!“

„Mýlíš se, hochu!“ odpověděl starý pán vážně na rozmarně pronešená slova mladíkova a umlkl. Ale několika novými doušky neodolatelně k důvěrné sdílnosti povzbuzen, pokračoval po chvíli dále.

„Byl jsem tedy,“ hovořil, provázeje slova svá živými posuňky, „vdovcem a — nuž nezapírám! Člověk vyvádí na světě někdy hloupé kousky! Byl jsem starý muž, ale konečně jestě pln síly. Pojednou počaly mé milé dvě hospodyňky střící bedlivě každý můj krok, viděl jsem, kterak úzkostlivě pečují o to, abych se znova neoženil . . . Opravdu neměl jsem to z počátku na mysli. Ale což nejsem svým pánem? Nemám svobodnou vůli? Nemohu činiti, co sám chci, co za dobré uznám?... Myšlenky ty a takové mě pobuřovaly. Všetečné neteře všade za mnou a všade nade mnou ochranné jejich ruce . . . Také Louisu, tvou matku, ano i muže jejího přivedly do pole. Přijeli sem a — všichni pak spojenými silami útokem na mne! Oho — nejsem jestě bezmocným starcem! Následoval bouřlivý výstup. Křik a nářek! Prosby a hrozby! Znáš to! — Konečně odešly ode mne, opustily mne v hněvu, celý trojlist odvrátil se ode mne... Litoval jsem v zápětí všech přenáhleností, jichž jsem se dopustil, ale vzdory nad vzdory! To víš... Nebylo ze všeho nic; z mračna nepršelo. Mé

zálety skončily střízlivě, bohudíky! Přišel jsem k rozumu sám a brzy," skončil starý muž po chvíli s patrným uspokojením hladě si bradu. „Avšak propast — propast, která se byla rozevřela mezi mnou a — jimi, zůstala zející. Čas dvaceti let ji nezasypal . . . Celou tu dobu hospodařím tu se starou Martou a žiju jako starý, opuštěný vdovec — jak vidíš, hochu."

Stařec se zamlčel.

„Byli by vaši později," chopil se zase slova, „rádi přiblížili se opět ke mně, ale já jsem byl roztrpčen, nesmiřitelný. Nehněval jsem se vlastně — vzpomínal jsem na všechny rád a často, ano toužebně — ale zapomenout, zapomenout jsem nemohl. Nejednalo se jim," doložil s trpkostí, „o nic než o dědictví . . ."

„Nuže," zvolal mladý pán; hlavou jeho projela myšlenka, která zdála se mu tak vtipnou, tak originální, že nemohl ji zamlčeti. „Nuže! Co rozvedlo strýce a neteře, to svádí po dvaceti letech zas děda a vnuka. Nehleď tak udiven na mne, dědečku! Chci představiti se ti v pravé své dračí podobě! . . . Ne nadarmo posílala ti teta Leonora dlouhé své listy . . . Gutta cavat lapidem! Činily svoji povinnost ty obrovské inkoustové výlety! ‚Přijeď!' telegrafoval jsi mně, když jsem na radu tetinu a naléhání vlastnoručně s prosbou na tebe se obrátil, abych směl prázdniny u tebe stráviti, přiloživ vysvědčení šťastně odbytých zkoušek. — ‚Přijeď!' A po dvaceti letech člen rodiny vklouzl do tvého domu — hradby tvé neústupnosti jsou ztečeny! Zde jsem, dědečku! Účel mé cesty nebudiž tobě tajemstvím. Mám od tety Leonory celý rejstřík instrukcí . . . Zde jsem, abych získal si tvoje srdce, tvou lásku, důvěru."

„Pak ovšem potkáte se tu s nebezpečnou soupeřkou.“

Mladý pán ohledl se po hlase a spatřil u dveří státi dívku, která na jeho vybroušený vkus mžikem učinila rozhodný dojem.

Dědeček, zaražen náhlým obratem, který byl vnuk dal hovoru jejich, zatleskal teď rukama a dal se do veselého smíchu. „Aj, aj!“ zvolal. „I toť výborné! Zprávy tvé, hochu, z počátku snad i bolestně se mne dotekly, ale konečně nemohu upřímnosti tvé odepříti uznání. Jedná se o stejnou věc jako před dvaceti lety, ale aspoň nehrajem jeden před druhým na schovávačku. Boj o dědictví! Nuž — vítejte mi dědicové! A chutě v zápas o moji přízeň! Zdá se, že jsem jako Kopeckého dřevěná loutka v prvním jednání Fausta octl se před osudnou volbou mezi hlasem z levé a hlasem z pravé strany . . . Kterého mám poslechnouti? Tvého andělského šepotu, Boženko, anebo mámivých zvuků . . . no, no! Zapletl jsem se poněkud — jest viděti, že jsem špatný řečník . . . Jak mohl bych našeho milého sličného hosta do opravdy přirovnati k pekelnému Mefistofelovi s koňskými kopyty a černými rohy, vyčnívajícími z ježatých vlasů . . . Haha! Odpusť, Roberte — tvé lakýrky a tvé parfumované kadeře . . . hahaha!“ Starý pán propukl v hlučný smích. „Teď však,“ zvolal pojednon vážně, „žerty stranou! Jste mi oba stejně vítanými — stejně, rozumíte? a milými, věřte! Sem na mé srdce, děti!“

Dívka skokem od dveří octla se v rozpjaté náruči, a také mladý pán z Prahy nalezl na širokých dědečkových prsou dosti místa, aby lepokadeřavá hlava jeho vedle hlavinky dívčí mohla zde odpočinouti.

Bodrý stařec zářil blažeností. Dvacet let trval

hněv jeho s rodinou a on zarputile vyhýbal se všemu s ní styku. Tak dlouho mučil se v opuštěnosti ode všech druhdy mu milých, v osamělosti, kterou přerušit pobízelo jej srdce, ale zbraňovala mu vzdorovitá hlava. Konečně zvítězilo srdce! Zajásal nad tím štěstím, jež vlastně dávno spočívalo jedině v jeho rukou. Vinul oba vnuky k sobě pln lásky, a slzy radosti tekly mu z očí.

„Bůh dopustil," šeptal hlasem, jenž se chvěl hlubokým pohnutím, „ty snad v moderním svém důmyslu to nazveš náhodou, Roberte, ale já, stařec, vidím zde všemocnou ruku boží. Bůh učinil, že jsem jedním dnem, zároveň s listem, který jsi poslal mně na radu tedy Lenorky, obdržel list jeden — téhož obsahu — psaný přičiněním tedy Fany . . . Měl jsem odříci? Měl jsem vytrvati ve své přísné zarputilosti? Vari! Jest to pobídka prozřetelnosti! Ostatně ti, již ke mně se obracejí, nikdy mi neublížili — ó, to byla šťastná myšlenka potutelných vašich tet, že nechaly vás mluviti samy za sebe . . . ‚Přijeď!' oznámil jsem tobě, Roberte, a ‚Přijeď!' oznámil jsem . . . ale vždyť se ani ještě neznáte, tuším?"

A stařec vyvinuv se z náruče objímající jej dvojice, chopil hezkou dívčí ruku do své dlaně.

„Moje Boženka!" volal, hledě jí upřeně do očí, „jediné poupě krásné, uvadlé tak záhy růže — mé drahé Bedřišky . . ."

Náhlý výbuch pláče udusil další jeho slova; vnučka sklonila hlavu k jeho ruce i steklo na vrásčitou tu pravici hojně jasných krůpějí. Nelze upříti, že také mladý pán z Prahy byl dojat. Nicméně dovedl se tak dalece opanovati, že nedal nemužně pohnutí své na jevo. „Mám tu čest," řekl a poklonil se obřadně, zcela dle pravidel společenského řádu, platného pro celou civiliso-

vanou Evropu, „Robert Zelený, kandidát práv a poručík v reservě.“

Slečna Božena pozdvihla hlavinku a ze třpytných slz na její tváři prosvítalo již zase čtveráctví. Odpověděla úklonou půvabnou, ale značně staromodní, rokokovou.

„Jsem šťasten,“ pokračoval sladce dvorný švihák, ale tu zavířil v slova jeho hlas dědečkův.

„Dosti toho!“ volal starý pán. „Jaké nechutné, salonní uvítání! Takové zvyky nepanují u nás na venku! Kolem krku jeden druhému, děti! To by bylo krásné! A upřímnou hubičku ve vší počestnosti! Tak! Tak!“

Mladý pán přišel opravdu do pokušení překročiti dovolený počet a dotknouti se každé tváře spanilé sestřenky aspoň ještě jednou. Ona však obratně vyvinula se z jeho loktů. Učinil pokus ochladiti prahnoucí své rty stykem s ručkou její a uchvátil také šťastně hezké prstíky, ale než donesl je k ústům, vymkuuly se čtyři z nich jako háďata, i musil spokojiti se s jediným jedním růžovým nehtem. Rozumí se, že políbil jej s očima k nebi vděčně obrácenýma. Za to chopila se sličná sestřenka sama pak pravice jeho oběma svýma rukama a stiskla ji tak bodře, že by to ani starý pán vedle lépe nedovedl, a tak po venkovsku, že švihák z Prahy nemohl se opanovati, aby nezměřil ji káravým jaksi, ale při tom velikomyslně shovívavým pohledem.

Dědeček v tom ze světa citů se vymaniv, obrátil zřetel svůj ku věcem praktičtějším. Chopil se džbánu, jehož nitro znova naplněno pěnivým mokem, a vyprázdniv sklenici svou na doušek, povzbudil vřelými slovy vnuka svého k následování; ano i Boženka musila chtějíc nechtějíc podanou jí sklenku vypiti do poslední kapky a obrá-

titi dnem vzhůru za hlučného potlesku dědečkova. Následky toho násilí zjevivše se v zvýšeném lesku očí a v stupňované švitořivosti, způsobily bodrému starci nemalou kratochvíli. Posadil obě vnoučata k sobě, každé po jedné straně, a srdce jeho omládlo o několik jar. Vyptával se jich na tolik různých věcí, že nestačili odpovídati.

Boženka trávila svůj věk, kam až sáhala paměť její, u sestry matčiny. Teta Fany odstěhovala se, roztrhnuvši se strýcem svým všechny svazky k svému švakrovi, který tenkráte již postonával a za nedlouho odešel za svou ženou. Sirotka ujala se dobrá tetička a uvázala se v jeho vychování. Zůstaly v místě, kde byly hroby jejich milých; v jednom z okresních měst moravských. Zde žily nikoli v zámožnosti ale také ne v chudobě, v příjemné jakési odloučenosti od světa, samy pro sebe, nehledajíce styku s širší společností. Teta sledovala s láskou zrovna mateřskou znenáhlý rozkvět své drahé chráněnky a sníc bez přestání o štěstí jejím, zapomněla na své vlastní, nepozorovala, že naděje, jež bouřívaly kdysi jejím nitrem, nadobro zatím vyhasly — léta uplynula a ona stala se starou pannou.

Ostatní příbuzní, zejmena teta Lenorka, brzo počali hledati cestu k rozhněvanému strýci. Příčina, jež je rozvedla, byla odstraněna; zálety vdovcovy — „bohu díky," podotkl vždy starý pán, vzpomínaje toho — skončily s nezdarem. Obava, že novým svazkem s nepředvídanými následky přijdou jednou o dědictví, byla na ten čas zažehnána. Opatrnost a prospěch rodinný vyžadovaly teď, aby dostali se členové její zas na blízko starého muže a vlivem svým zabránili možnému opakování se nebezpečí. Snažili se všemožně získati starcovu přízeň a byli ochotni jej i odprositi z mi-

nulosti a vzíti vinu celého sporu na sebe. Starý pán však prohledl tajné pobídky náhlé té změny v chování příbuzenstva i obednil se nedobytnou hradbou . . .

Z počátku pohřešoval zajisté rukou pomocných, jimž tak byl uvykl, ale konečně dovedl si vdovskou svou domácnost i bez přátel svých zaříditi. Necítil vlastně potřebu nijaké změny i odmítal zatvrzelým mlčením každý podobný návrh s jejich strany.

Těta Fany nesúčastnila se ani jediného z těch smířlivých kroků, jež proti rozhněvanému vdovci podnikalo ostatní příbuzenstvo. Z toho v nedůvěřivé Lenorce vznikla myšlenka, že snad podniká něco na vlastní pěst, pro sebe, ve prospěch dítěte po své zemřelé sestře a na škodu pravých přímých dědiců, Lenory a Louisy a rodiny této poslední — že snad chce vetřiti se v strýcovu přízeň a operovati pak proti nim. Starost o dědictví nabyla teď jiné tvářnosti. Starý pán nevzbuzoval nijakých obav, že by snad „rozumu zase pozbyl," ale ona, ta nemluvná teta Fany zajisté pracuje již tajně, aby strhla na sebe a svou chráněnku lví podíl dědictví . . .

Podezření proti druhé straně proměnilo se v trpkost, nedůvěra stupňována v nepřátelství. Teta Lenorka pokročila již značně do let staropanenských, vrhla všechnu činnost svoji na rodinnou intriku. Mezi ní a obyvatelkou na Moravě vyměněno mnohé trpké slovo.

Ve skutečnosti dobrá Faninka nepodnikla praničeho ve prospěch svůj a neteře své u strýce — podezření, jež na ni padlo, zostřilo její výlučné postavení k němu. Ona tenkrát účastnivši se společných kroků rodinných k zabránění strýcovy ženitby, nečinila tak ze strachu o možné zkrácení

hmotné, ji na tu cestu dovedly jiné city, které ovšem skrývala a o nichž domnívala se, že nikdo neví, nikdo nemá tušení . . . Robert prve rozmarnou svou poznámkou přiblížil se pravdě dosti blízko.

Teď teprve nebude hlásiti se k strýci, aby nemohl snad říci, že lakota odvedla ji od něho a lakota že přivádí ji zase k němu. Tak stalo se, že „tábor na Moravě“ octl se vzhledem k strýci úplně v trpném odporu. Ale konečně: „Churavím a stárnu,“ přišel dopis. „Jaká budoucnost kyne u mne dítěti ubohé Bedřišky? Ne za sebe prosím, ale za ni . . .“

Tato dobře mířená střela z tábora na Moravě učinila snad více než bomby, jaké na statek vysílány z Prahy pomocí dovedného slohu tety Leonory. Hlas srdce promluvil pojednou k rozhněvanému starci.

A zde přiletěly již ty holubice smíru! Zde jsou jeho vnoučata!

Seděl uprostřed nich záře štěstím . . .

Zůstali pohromadě pozdě do noci. Marně objevila se několikráte stará Marta a jala se se stolu uklízeti, postel odestýlati a jinými výmluvnými znameními dávati na jevo přání své. Přišla také Barka v krátké spodničce a s nahými lokty a stanuvši u dveří, zívla vyzývavě, čechrajíc si vlasy rozcuchané k toilettě už noční.

Ale na starého pána mělo zjevení přec tak výmluvné účinek docela opačný, než jaký byl zamýšlen. Napadlo mu, že mohla by Barča přinesti ještě ze sklepa aspoň polovic džbánu, aby dnešní krásný den skončen byl spůsobem co nejdůstojnější slavnostním.

Konečně nadešel okamžik rozchodu. Dědeček objal obě vnoučata a tiskl je vřele k prsům. Pak

vedl jej mrzutě už bruče strážný duch jeho domácnosti, stará Marta, s voskovou svíčičkou do jeho ložnice. Boženka odhopkovala nečekajíc na světlo, sama na druhou stranu. Mladý pán z Prahy svěřen kormidlu ospalého Matýska, který dopluv s ním šťastně do vykázaného pokoje, nehrubě zdvořile požádal o boty. Neohrabané jeho ruce chopily se něžných lakýrek spůsobem věru žalostným.

Slunce stálo již dosti vysoko na nebi, když Robert Zelený se probudil.

Dlouho protíral si oči, nemoha probrati se z mrákot polosna a pochopiti, kde se nalézá. Nelze zapříti, že konečné poznání skutečného stavu věcí nenaplnilo jej přílišným blahem. „Na venkově! — Na venkově!“ zvolal sepjav ruce a zabořiv hlavu zoufale do peřin. Ale v tom kmitla se před ospalým zrakem jeho vzdušná vidina roztomilé sestřenky. Vyskočil z postele a počal se oblékati.

Snídaní přinesla Barka zaklepavši dříve spůsobně na dvéře a klopíc stydlivě oči. Vyznamenal ji štipnutim do buclaté tváře a několika laskavými slovy, na něž odpověděla uzarděním a stočením levého cípu květované zástěry.

S chutí pustil se pak do jídla i shledal předně kávu výbornou. Některé nedostatky pečiva hostitelům svým velikomyslně prominul. Lehce pochopitelno, že drahnou chvíli věnoval prohlídce pokoje vykázaného mu za obydlí. Podlaha, rozumí se, nebyla vyleštěna, jako byl pokoj jeho v Praze, a také pestré koberce plné prachu, vlekoucí se tam od okna ke dveřím a od lože ku pohovce, pohřešil zde velmi citelně. U postele rozložená

červeně lemovaná srnčina smířila jej konečně jakž takž s osudem. „Aspoň při vstávání se nenachladím," zašeptal, dodávaje si zmužilosti.

Nábytek sestával z almary, stolu a tří židlic, postele a zasklené skříně, to by v celku i dostačilo. Ale ta nemotorná massivnost všade! Z toho dřeva zde by zhotovili moderní truhláři nábytku pro deset nejnádhernějších salonů. Starý dubový stůl spočívá na nohách podobných nohám stolu jeho v Praze asi tak jako hnát předpotopního ssavce štíhlým běhům chrta nebo gazely. Almara vypadá jako středověká pevnost. A což postel!

Stanul s úsměvem před tím skladem peří uloženým v nitro obrovského čtverce, v němž by vedle sebe tři olbřímové z báje zcela pohodlně nalezli místo. Zasmál se nápadu tomu srdečně. Nicméně musil uznati, že i jemu, dítěti trpasličí naší doby, v náručí té peřinové spousty spalo se dosti dobře.

Před zasklenou skříní též se zastavil. Bylo tu směstnáno sklenic a jiného náčiní stolního i kuchyňského celá zajímavá výstava, od vzácného porcelánu Sevrèského až k starobylým cínovým konvím na pivo, jejichž víka zdobily reliefy staročeské práce. Nezajímalo ho to valně. Vždyť viděl již tak mnoho podobných věcí! Vždyť navštívil Vídeňskou světovou výstavu a také zelený v Drážďanech si prohlédl!

Ani ty různé hračky a filigránské ozdůbky, jež nalézaly se tu a tam za sklem mezi nádobím, nemohly ovšem vzbuditi jeho pozornost a zájem. Obrázek panny Marie za olověným rámečkem přinesený odkudsi a kdysi z pouti, skleněné vajíčko se zlatými arabeskami na skořápce a uvnit proužek papíru s nápisem: „S bohem, mé srdce!" — ořech rozevřený ve dvě poloviny, a uvnitř skořápkových

půlí, sepjatých z jedné strany zlatou sponou, nalézá se výjev z umučení Kristova, zhotovený z různě barveného vosku — růženec s jantarovými kuličkami, z Říma a dotýkaný: samé to památky někomu zajisté milé a drahé, ale — což mohl co jiného než věnovati té veteši shovívavý úsměv!

Také obrazy po stěnách rozvěšené si prohledl, nepotřeboval k tomu mnoho času; zrak jeho přeletěl po nich letem. Starodávná Madonna s černou tváří, zlatou, drahokamy posázenou korunkou a rouchem z ryzího stříbra — podobizna nějakého praděda s výrazem zcela šosáckým — výjev z bitvy u Asper, jehož hrdinou kyrysník bránící se přesile Napoleonských střelců, snad také člen rodiny — ale co konečně po tom! A co s tím vším? Nad ložem obraz Husův, rytina beze vší zajímavosti, a proti dveřím olejový obraz představující Slavii — svěží a krásnou, s hvězdou ve vlasech a s očima kouzelnýma ale šat upjat cudně až ke krku — kdyby to raději byla Venuše!

Robert octnul se u okna. Otevřel je a díval se ven.

Bylo červencové jitro, plné lahody, plné vůně. Vzduch byl čistý a samá mateří douška. Klenba oblohy byla jasná, a jen v dáli na obzoru sbíhaly se drobné mráčky.

Okno bylo rožní, nejkrajnější v stavení, byl odtud rozhled po celém údolí. Mladíkovo oko přeletělo ten obraz rozložený před ním — co vábných předmětů pro vnímavého pozorovatele! Zastavil se na jednom místě té pestré mosaiky. Byla to silnice, po které včera přijel.

Nepůsobila na něho snad zvláštní svou krásou. Po obou stranách vysázeny byly višně, a rozložité jejich koruny plné zralých červených bo-

bulí podobaly se obrovským kyticím; nad stromy i ve stromech hemžila se hejna mlsných vrabců. Obraz konečně i dosti pěkný snad, ale pozornosti jeho na dlouho se nedotekl. Ta soustředila se na silnici samu, na klikatou tu prachovou pásku ztrácející se tamo za vrchem.

Cesta vedoucí k ztracenému světu! Vzbudila v mysli jeho náladu neveselou. Vzdychával v kruhu přátel často po venkově; také každoročně na několik týdnů nebo aspoň dní opustil Prahu, zajížděl si do lázeňského některého města s četnou společností a množstvím zábav — a to, co jmenovali „venkovem“, byla villa v okolí Prahy, kam aspoň jednou týdně veselí soudruzi zavítali a odkud snadno bylo zajeti si i do opery.

Ale zde! Není tu ani divadla, ani podvečerních promenad, ani kavárny, ani kulečníku! Do jaké pouště to zapadl! Pocítil k tetě Leonoře v srdci chvilkovou hořkost. Ona vyrvala jej zvyklému životu a poslala sem! Ovšem byly její úmysly nejlepší. On sám není žádným děckem a schválil její plány. Jedná se o věc důležitou; bylo nevyhnutelně zapotřebí osobního jeho zakročení; o tom nemůže býti sporu — nutno kouti železo, dokud jest žhavé! Zde jest! Na tom nedá se ničeho změniti; prospěch jeho vyžadoval tu oběť. Nepřipadlo mu ani teď, že by bylo možno bývalo jinak jednati. Vždyť, kdyby chtěl, mohl by snadno v dědečkově arše po silnici, po níž včera se kolébali, dnes nebo zítra klátiti se zase opačným směrem — jak hloupá to myšlenka!

Pokáral se sám v duchu za ni; nicméně sledoval chvíli ještě zrakem toužebným směr bílé pásky vinoucí se středem zelených luk a žloutnoucích polí — a vzdychal dosti hlasitě.

Pak odstoupil od okna a usedl na pohovku.

Zapálil si doutník a natáhl pohodlně nohy, složiv obě dlaně pod hlavu. Sledoval vonné dýmové kotouče vznášející se od úst jeho vzhůru, kterak řidnou a šíří se a na konec rozplývají se ve výši docela, mizíce beze stopy ve vzduchu.

S klidem filosofa oddal se této činnosti. Snažil se nemysliti na nic, přiblížiti se co možná bramínské nirvaně. Nevím, jak daleko podařilo se mu rozřešiti tuto záhadu. Vím však, že pojednou vynořil se před ním z dýmu obraz sestřenčin.

Viděl mnoho děvčat, krásných, překrásných. Kdyby měl rozhodnouti se, jako kdysi Paris, jí by nepodal zajisté jablka. Jal se kriticky rozbírati a vypočítávati některé vady — čelo jest poněkud vysoké a příliš klenuté, a venkovská ta husička nepocítila dosud potřeby, aby krátkými vlásky dolů sčísnutými nemoderní ten nadbytek zakryla — ach, bože, nepovznesti se ani k toupé! Oči jsou plny ohně a svůdnosti, pravda, ale k bezvadnému dojmu schází jim stín uměle pěstěných dlouhých řas. Nos nemá nikterak klassické formy — také tváře jsou poněkud přes míru a málo aristokraticky zbarvené.

V tom ozval se z dýmu rozkošný smích sestřenčin, a kritický pozorovatel zapomněl na všechny jednotlivé nedostatky — obraz úplný, celý zjev sestřenčin působil naň přímo kouzelně — pásl své oči s rozkoší na těch roztomilých dívčích půvabech.

Připadlo mu teď, že vlastně pobyt jeho na venku nebude tak hrozný — v její společnosti. Zaradoval se z toho na chvíli. Ale tu octly se myšlenky jeho na jiné cestě, ve směru jaksi praktičtějším. Vždyť jest mu to děvče vlastně na překážku! Až sdělí tetě Lenoře, že ji zde zastihl, bude ona zarmoucena k neutěšení a rozmrzelá

— a on by se z nehody té radoval? Pro zábavu nezapomene svého prospěchu! Což pak jest snílek nějaký? Vždyť jest mu šestadvacet let a pošetilé ty doby má již za sebou. Sestřenka jest hezká děvče, příjemné, pravda, bude se s ní bavit — snad se do ní i zamiluje — pohladil si samolibě knírky — ale jinak pozor!

Ona křižuje jeho plány, to jest dosti mrzuté. Dědeček přivítal jej co nejlépe — doufá, jest jist, že učinil na něho dojem dobrý, příznivý, velkolepý. Ale také ona — ó to jest nebezpečná ještěrka! Aby tak vyhodila jej ze sedla dědečkovy přízně! Třeba jednati s rozvahou a opatrně. Jinak však — bah! Má se lekati toho nezkušeného dítěte — on, muž, člověk světa znalý! Vyprosí si mimo to neprodleně od tety Lenory některé rady, ženské mívají v takových věcech pronikavé oko. „Nuž uvidíme, spanilá dědičko! Nezapomeneme, proč jsme vlastně přijeli na venek, nadarmo neradi bychom přinesli — tu oběť . . .“

Pronesl slova ta nahlas i vzchopil se z nedbalé své polohy. „Zdá se, že jest na čase, abych vyhledal ‚vzácného pána‘ a tajné nepřítelkyni učinil poklonu — snad budou v jídelně.“

Česal se pečlivě před zrcadlem, a také odstranění několika drobtů peří a prachu z kloboučku dalo mu dosti práce — konečně vtiskl jej do kadeří. Usmál se spokojeně na svou vlastní podobu a měl se k odchodu. Náhodou vrhnul pohled ještě oknem.

„I hleďme!“ zvolal, spatřiv dole slaměný širák a pod ním zpola skrytý zardělý obličej Beženčin. „Dobré jitro!“ — poslal jí oknem. „Již vzhůru?“

„Již?!“ smála se ona dívajíc se nahoru. „Vždyť jest málem deset hodin. Byla jsem již na poli

a teď mám hlad, náramný hlad — proto jdu domů. Vy jste však, zdá se, neviděl dnes východu slunce.“

„Mně vyšlo slunce teprvé teď — v tomto okamžiku — vámi,“ odpověděl švihák galantně.

„Snad jste neměl můj žlutý klobouk za slunce, zasmála se rozpustile a zmizela již v domě.

Chvíli nerozhodně stal, pak opustiv ložnici vešel do jizby, do níž jej dědeček včera byl uvedl.

Zastihl tu Boženku. Seděla ve výklenku, v němž nalézalo se okno, jak bývá v starých rytířských hradech. Hověla si tu zcela nenuceně. Loket měla opřený o lenoch židle a dlaní podpírala skráň. Klobouk sesunul se s hlavy a houpal se na ramenou, zachytiv se kolem krku na černé šňůrce, jíž připevněn byl pod bradu. Nohy měla natažené a klepala o sebe špičkami zarousaných botek. Ve volné ruce držela ohromný krajíc chleba s máslem a ukusovala z něho sousto po soustu.

Mladý elegán stanul na prahu v němém úžasu. Jak zanedbané to spůsoby! Co by tomu řekla paní z Horských, kdyby tak spatřila v této nevázanosti dívku více než dvacetiletou! I ten lokaj v bílých punčochách a s bílou páskou kolem krku, jenž hlídal dvéře jejího salonu, zdřeveněl by překvapením ještě více, ač byl už dosti dřevěný. Věru, neškodilo by, aby tu malou divošku výborné té paní aspoň na několik měsíců svěřili — snad by možno bylo mnohé ještě napraviti v pokaženém jejím vychování. Přemýšlel o tom, není-li vlastně jeho povinností dědečkovi to poraditi . . .

Boženka zatím beze všech rozpaků vyzvala jej, aby sdělil s ní svačinu. Ubezpečila jej, že jest máslo znamenité, a že sama pomáhala při

vrcení; také chléb venkovský z bělounké výražky že chutná výborně. Aby jen okusil. Odpoledne, chceli, že dostane podmáslí; bude čerstvé.

Švitořila tak roztomile a tak půvabně se smála, že vrásky na čele přísného mravokárce brzo se rozptýlily. Zde k tomuto rámci hodí se konečně ta prostota její velmi dobře! K té venkovské síni s dubovým nábytkem, řadou přeslic v koutě, hromadou mrkve a kapusty na stole, kočkou na krbu, kuřaty sbírajícími pod stolem stobty — ano, mladému pánu napadlo také, jak asi podivně musila by vypadati v sousedství všeho toho odměřená, slavnostně vážná, obřadně důstojná tvář paní z Horských, toho pravzoru dívčí mládeže velkoměstského vznešeného světa. Nezdržel se úsměvu.

Usedl naproti sestřence i dal se s ní do hovoru dosti důvěrného a prázdného vší okázalosti; nemluvil tak nikdy ještě s dívkou. Bez okolků přijal také z rukou jejích namazaný chléb a pustil se s chutí do něho. A smál se tomu skorem tak srdečně jako ona, že několik drobtů másla zůstalo mu vězeti na vousech.

Besedu jejich přerušil dědeček, vlastně ji doplnil. Přišel uhřátý a zapocený, utíraje si čelo modrým šátkem. „Je to horko, je to horko, děti, co? Uf! A jak jste se vyspali?“

Mladý pán podotknul něco o ráji a božském spánku v Morfeově náručí.

„Tedy — spal jsi dobře!“ překládal starý pán květnatou mluvu vnukovu na hubenou venkovskou prósu. „A budeš každodenně! My zde u nás nevíme ničeho o vašich bezsenných nocích, vaší nervosnosti, migréně, vašem spleenu a jak to všechno jmenujete podobnými divnými slovy. My pracujeme, děkujeme bohu za to, co máme, a jsme

spokojeni. A jak pak se ti líbí krajina?“ otázal se pojednou, ukazuje otevřeným oknem.

Vyhlídka byla jiná, než z hostovy ložnice. Pokoj nalézal se na druhém rohu budovy. Bylo viděti na ovocný sad se starými hrušemi a jabloněmi, s besídkou uprostřed. Nad koruny stromů vystupovala střecha stodoly průčelím obrácená na silnici, která tudy vedla do krajského města. Na pravo od sadu a stodoly rozkládala se až k řece zahrada na zeleninu; při samém domě věnováno několik záhonů květinám. Za tím vším prostírala se obrovská šachovnice s pestrými kostkami — stříbrem a zlatem zralých a zrajících klasů lesknoucí se pole, tmavá zeleň bramborišť len, cukrovka, řepka a luka s nádechem tu do žluta, onde do růžova.

Zrak páně Robertův dosti lhostejně těkal po té směsici. „Nuž,“ pravil konečně, „pěkné dosti, ale trochu jednotvárné.“ Zdálo se mu, že musí těm venkovanům dáti na jevo svou převahu. „V Čechách vůbec,“ řekl tónem neomylného soudce, „nenalezne se krajiny, jež by uspokojila požadavky opravdového, abych se tak vyjádřil, cestovatelského gourmanda. Měli byste viděti — ku příkladu Išl. Ó, to jest něco jiného! Projížďka po jezeře Gmundském patří k mým nezapomenutelným upomínkám. A velikolepost břehů jezera svatého Volfganga! Těm ovšem nemohou vyrovnati se hráze jihočeských rybníků — hahaha! A pak — ta stafáže zde a tam! Zde ten lid...“

„Ten hloupý, český lid!“ doložil starý pán nemoha zatajiti trpkost, jež vzbudila vnukova slova v jeho srdci.

„Ale — snad nejsi uražen, dědečku?“ zvolal mladík. „Vždyť já nehaním hnízdo! Konečně neupírám i jisté přednosti vaší krajině. Jest úrodná,

nikde neplodných skal, jako tam. Ironický úsměv na jeho rtech náhle zmizel. „Člověk musí býti zde opatrný," řekl si pohlednuv na zlobný výraz starcovy tváře. „Nu, snad jsem nic nepokazil..." Mrzelo ho, že dal se unésti tak neprozřetelně svými myšlenkami.

„Snad se nehněváš opravdu, dědečku?" zvolal hlasitě s tím nejsladším úsměvem, jaký se mu kdy povedl. „Vždyť jsem nemyslil nic zlého — naopak! Ach, ty nevíš, jak rád jsem zde — jak těšil jsem se na pobyt u tebe — jak minutu po minutě okřívám!"

Slova ta pronešena byla tónem nad míru vřelým, plným ohně, ale starcovo srdce patrně zůstavila chladným.

„Dědečku," zašeptala tu Boženka, neobracejíc oči, hledíc snivě do krajiny. „Ta rodná půda a ten lid, jenž ji vzdělává, zasloužili by více štěstí!"

Svraštělé ruce chopily se hezké dívčí hlavinky; chvějící se rty starcovy přitiskly se na vysoké opálené čelo Božencino.

„Žába," zabručel Robert. „Předstihla mě v metě aspoň o délku hlavy... Musím býti opatrnějším. Ztraceno není nic!"

Nelad, jejž scéna tato v malé společnosti na statku způsobila, nepotrval dlouho. Při obědě bavili se všichni tři pospolu v dokonalém souhlasu. Robert oživil rozmluvu vyprávěním některých zeměpisných zajímavostí, zvláštností krajinných a lidových, národohospodářských a politických i kulturních snah těch kterých zemí a národů i vzbudil vůbec vědomostmi svými nejen Božencin nelíčený obdiv, ale i netajený dík dědečkův.

Odcházeje z jídelny, poklonil se své sestřence s přehnanou uctivostí; nerozuměla ironii, kterou

v poklonu tu vložil. „Abych tak nebyl s tebe!“ zašeptal.

Parné hodiny odpolední strávil mladý pán příjemnou siestou, jíž oddal se ve svém pokoji natáhnuv se nedbale na divan. Zdá se, že ukolébán nezvyklým venkovským tichem velkoměšťák náš dokonce si i zdřimnul.

Nevšímal si, co děje se mimo čtyři zdi, jež jej obkličovaly. Rachot hromu vyrušil jej pojednou z odpočinku dosti nevlídně. Překvapen vyskočil s pohovky.

Drobné bělavé mráčky, které z rána v prostoru vzdušném těkaly, srazily se v šiky, jež napadeny teď jinými nepřátelskými mračnými pluky s nimi se pustily v zápas. Právě zahájena střelba. Po obloze valily se černé spousty sražených par a podobalo se konečně, že jest to dým, kouř, zahalující vlastní, neviditelné nadzemské bojiště.

Čas od času šlehl tím temnem blesk a osvítil prostor daleko do hloubky — někdy zdálo se, že celá obloha vzplanula v jediný obrovský požár. Shůry ozýval se praskot, jako by tam kdesi v nekonečnu řítily se zbytky shořených světů.

Křivdil bych zajisté hrdinnému mladíku, kdy bych řekl, že se ho zmocnil pocit bázně. Připomenul si hned všechny vědomosti z fysiky a opakoval si výsledky neocenitelných dotyčných výzkumů několika století. Později ovšem zmátly se ty myšlenky poněkud v jeho hlavě a smísily se s tuchami a představami něčeho neznámého, tajemně velikého, nedostíženého a snad nedostížitelného lidským duchem.

Zachvěl se, podléhaje těmto citům, ale dodal duchu svému zase pevnosti, uveda celý úkaz přírodní šťastně opět na pravou míru. „Vyrovnávání různých elektřin — boj dvou sil,“ řekl k sobě.

nutě se k úsměvu jaksi pohrdlivému. „Čeho se tu lekati?“ Pak ale prohledal všechny kapsy a vyndal nůž a kde jaký klíček, odstranil z vesty hodinky i kovový řetízek, sundal prsteny a uložil vše do stolku — ano, když chvíli na to otevřel dvéře jídelny, nehoupal se na jeho prsou ani zlatý skřipec na černé šňůrce.

Domácí lidé byli všichni pohromadě. Marta seděla u kamen a za každým zablesknutím dělala do vzduchu kříž. „Jen nikdy na čelo!“ napomenula pasačku, jež klečíc jí u nohou tulila se v záhyby jejích šatů. „Božímu poslu nikdy nemá se ukazovat cesta. Pán bůh s námi a zlé pryč! Zlé pryč!“ opakovala žehnajíc znova vzduch. „Za všechny ubohé pocestné, jež nejsou pod střechou“ — šeptala pak a věnovala jim několik klokočových kuliček svého růžence.

V druhém koutě síně u postele viděti bylo Barušku; vlastně vynikaly jen některé tvary jejího těla. Měla hlavu zastrčenou do peřin, chráníc se tak před nebezpečím po spůsobu pronásledovaného pštrosa; zdá se však, že o zvycích a obyčejích afrického toho ptáka nikdy nečetla ani neslyšela a že v okamžiku onom jednala dle vlastního přirozeného pudu.

Mladší děvečka, Kačka, umístila se na své pestře malované truhle a majíc celý majetek svůj pod sebou, tvářila se asi jako kvočna, která, spatřivši vznášeti se s výše luňáka, shromáždila pod křídla svá šťastně všechna kuřátka i čeká teď co díti se bude. Za ní přikradl se čeledín Bárta a uloživ tělo své v těsné blízkosti s jejím tělem, vzal družku svou soustrastně za ruku, jež ovšem vzhledem k nebezpečí okamžiku ponechána byla do libovůle jeho konejšivému tisknutí.

Pod stolem, sedě na trnoži a obstupuje bo-

sýma nohama hlavu domácího psa, nalezal se poslední ze služebných duchů statku, Kuba, pohůnek, nadějný výrostek s pučícím již chmýřím na bradě a s otevřenými vždy ústy. Díval se na staršího a šťastnějšího kollegu s okem závistivým, a důvěrné jeho chování k děvčeti vzbudilo v probouzejícím se srdci jeho snad i pocity žárlivosti. Zavřel konečně oči před těmi svůdnými obrazy na truhle i oněmi žhavými blesky venku a v jakési malomocné náladě dal se do žvýkání černého chleba, jehož důkladný krajíc vytáhl z kapsy plátěných kalhot.

Matýsek zaujal místo u okna vedle hlavy domu. S tváří starostlivou sledovali oba mužové pohyb mračen, jejichž hlavní voj valil se z druhé strany oblohy zrovna přes střechu, kdežto obě křídla zrychlivše let, po obou bocích budovy se táhla a k sobě se blížila, hrozíce sraziti se v nejbližší blízkosti dohromady i s hlavním vojem v jeden veliký bouřný chaos.

Mladý pán překročiv práh, pokusil se o to rozveseliti společnost jakýmsi zdařilým žertem, ale smích, kterým výstřel ten provodil, přerušil sám náhle uprostřed — všeobecné ticho, jímž pokus jeho přijali, byl mu výmluvným k tomu pokynem.

Přistoupil k sestřence, sedící o samotě u stolu, s rukama složenýma v klín.

„Bojíte se?“ otázal se s výsměvným pohledem.

„Ano,“ odpověděla upřímně, „nezapírám; nejsem prosta hrůzy, ačkoli některou chvíli zdá se mi, že převládá v duši mé dojem velebnosti. Také vám bylo o samotě teskno?“

„Mně?“ zvolal on a vložil v přízvuk slova toho celou svou povznešenost nad podobné domněnky. „Hrůza! Velebnost!“ Sáhnul po skřipci,

aby osedlaje jím svůj nos hrdě mohl se kolem rozhlednouti; zapomněl, že schoval jej do stolku s prsteny, hodinkami a ostatním nebezpečně přitažlivým kovem. Učinil sestřence své několik poklon, kterými vynasnažil se přesvědčiti ji, že ona — péče o ni, byla vlastně magnetem, přivábivším jej sem z jeho pokoje — „kde by se mi tak sladce bylo dřímalo při té ukolébavce matky přírody," řekl dosti poeticky, ačkoli snad ne zcela dle pravdy.

V tom obloha venku zarděla se krvavou září. Několik klikatých blesků fialové barvy zčeřilo rudé to moře a zmizelo zase mžikem v ohnivé záplavě. Z planoucích vln vynořil se obrovský had oslňujícího světla, s rychlostí nesmírnou proletěl nadzemskou prostorou a svezl se pak dolů s děsným rachotem.

„Toť přece hrozné i velebné zároveň!" zvolala Boženka, vzchopivši se se sedadla.

„Boží posel!" zaúpěla Marta. „Buď milostiv nám Bůh!"

Ve světnici následovala chvíle hrobového ticha; jenom pes pod stolem temně kňučel. Většina přítomných skupila se u okna kolem starých mužů, a v nejistotě, v očekávání, dívali se všichni ven. Na štěstí nikdo nevšimnul si vzezření mladého pána z Prahy. Zdá se, že jeho hrdinnost v rozhodném okamžiku neudržela se na stejné výši, a že by mu bylo zejmena v očích slečny Boženky vážnosti ubylo, kdyby slabost jeho byla spozorovala.

Nestalo se. A tak mohl pan Robert Zelený, vzpamatovav se z leknutí, osedlati zpupného koně cynismu a vyjeti si na sám vrchol okázalého hrdinství. Překvapil hloupé venkovany lacinými vtipy a dával jim duševní svou převahu znáti

velmi citelně; poučil je také, že člověk, jenž slyší rachot hromu, nemůže býti zachvácen bleskem, a že jest konečně smrt elektrickou jiskrou jedna z nejlepších a z nejkrásnějších smrtí vůbec.

Nikdo však neodpověděl; upjatě upíraly se dosud zraky všech do krajiny. Z obrovského topolu na břehu řeky vyšlehl plamen, a pak jej zahalil hustý, černý dým.

Společnost sborem si oddychla.

Bouře počala se tišiti. Mračna se vzdalovala a nad hlavami již se vyjasňovalo. Také déšť se zmírnil, voda přestala z oblak líti se proudem, snášela se dolů již v oddělených kapkách.

První opustil světnici Kuba, jako havran vypuštěný z archy Noemovy. Vrátil se za krátko; bílé plátěnky jeho nalézaly se v stavu dosti povážlivém, a kráčeje k stolu na předešlé své místo zanechal k zděšení přísné Marty na podlaze řadu blátivých šlépějí.

Barušce bylo popřáno převzíti úkol bílé holubice. Vynořivši hlavu z peřin, vytratila se ven. Podívala se do stáje na své dojné svěřenky a provázena jejich přátelským bučením obešla spokojeně dvůr, navštívila sněm slepic shromážděný pod kolnou na trámech krovu a na žebřinách ukrytých tu vozů — prohledla v zahradě okurky, neuškodil-li jim liják, sebrala do zástěry něco spadlých jablek a hrušek; pak s úsměvem na rtech a dešťovými jako démanty se lesknoucími krůpějemi ve vlasech, vstoupila zas do světnice k shromážděným, místo olivové ratolesti v zubech větvičku resedky.

Starý pán spatřiv poselkyni míry, otevřel okno.

Déšť již ustal docela, a jenom se střechy padaly v odměřených přestávkách těžké kapky dolů na zem do tekoucích tu louží a pojily se

se špinavou jejich hladinou s hlučným pleskotem. Mračna mizela již s obzoru a rachot hromu změnil se v bručivé dunění. Blesky podobaly se teď již jen mihotu bludiček; někdy přeletěla jiskra celou tou zatmělou v dálce oblohou, a tu jako by svatojanská muška byla se vznesla letní nocí.

Vzduch voněl líbezně; dusivý prach letního dne splákl déšť, a vlhké osvěžující páry vznášely se nahoru. Paprsky sluneční vyprostivše se z hustých mraků, osvěžovaly zase krajinu.

Čeleď odešla po své práci; Marta vyměnila růženec za vařečku a ujala se vlády nad ohromnými hrnci seřaděnými na plotně. Boženka vylákala zdráhajícího se bratránka do zahrady a s veselým smíchem setřásala na hrdinnou hlavu jeho z korun jabloňových občerstvující sprchu.

Také dědeček vyšel přes práh a starostlivá jeho tvář oděna byla již zase v rysy bodré spokojenosti. Nebezpečí minulo bez značné pohromy. Vzdal bohu prostý a upřímný svůj dík a oddal se zcela radosti. Ani příchod věrného Matýska, který s obličejem, jako by přinášel najednou všechny Jobovy zvěsti, vyřizoval, že pole za vrchem zasáhly kroupy a široký pruh zlaté pšenky nemilosrdně stloukly — nedovedl starého pána přivesti z dobré míry. „Nu Matýsku, bohu poručeno! Jen když jsme ještě tak vyvázli,“ jal se sám těšiti zarmouceného posla, „mohlo to býti horší.“ Vykresliv si hrůzy toho, co by se bylo mohlo státi, snesl snadno nepříjemnost toho, co se stalo. Naši venkované přijímají tím spůsobem i nejtěžší rány osudu vůbec snadno, s obdivuhodným optimismem.

Večeře chutnala všem jak náleží. Asi hodinu ještě strávil starý pán ve společnosti obou vnoučat, pak dal heslo k odchodu a k odpočinku.

Robert Zelený octnuv se o samotě ve svém pokoji, prošel se několikrát sem tam od okna ke dveřím, pak skleslo tělo jeho na divan i začal zívati. Co dělati? Má snad vzít knihu do ruky? — Ach! Nedávno natrápil se do sytosti haldami pandekt a římských institucí. Nebylo ještě devět hodin. V tu dobu bývá v plném proudu zábavy; před ním na jevišti baletní sbor udržuje oko jeho v stálém napjetí, nebo se pase zas ucho jeho na trilkách oblíbené primadony. Někdy koncert navštíví, někdy i veselohru; také salon paní z Horských pomáhá mu často udržeti se nad vodami toho moře, jež dlouhou chvílí nazýváme. Zajde tam každý čtvrtek a promluví s tím, oním — s tou, pobaví se, zkrátka; doví se vždy něčeho, co jej dovede upoutati. Často přibude společnosti nový člen, cizinec, i seznámí se s ním, někdy usedne s některým přítelem do výklenku okna a skryti dopola záclonou pozorují shromážděné, kritisují dámské toiletty, smějí se nevkusu té oné, již před chvílí do očí byli pochválili, stopují půvaby dívčích nožek vynořujících se při tanci z vln dlouhých vleček, opíjejí se žárnými pohledy ve svůdnou vyzývavost nahých ženských ramen. Ó, toť přece rozkoš!

V nejhorším případu podívá se do hostince neb do kavárny; nalezne vždy několik známých a přátel, usednou k zvláštnímu stolu a zapálí si dobré doutníky, zasmějou se, pomluví celý svět, každý ví něco, něco zná — nějakou novinku, klep, zahrají si také na kulečníku nebo karty, stráví příjemnou hodinku, dvě i více — ó, to je přec život! Ale zde?

Otevřeným oknem donášel sem větřík hukot blízké řeky, a s tím splýval šumot a šelest stromů v zahradě. Někdy pípot probuzeného ptáka oživil ty jednotvárné zvuky — celý sbor zděšených výkřiků odpověděl na výstrahu soudruha; kdesi v křovi nebo v korunách stromů vypátrala sova odpočívající ptačí tábor, nebo přepadla jej kuna: tam ten ubožák jistě se octl v dravých spárách, křičí a úpí a volá pronikavě na pomoc. Teď zalkal tónem beznadějně zoufalým — několik temných a slabých zvuků ještě a zas je ticho venku, a slyšeti jenom hukot řeky a šelest listů a štěkot psa dole ze dvora.

„Venkovská idyla!“ usmál se mladý pán. „Všechno již v domě spí. Kdyby zde byla aspoň teta Lenora, vyložili bychom si patience.“

Teta Lenora! Vzpomínka na ni vzbudila v hlavě Robertově myšlenku. Vzchopil se a usednuv ke stolu, začal jí psáti list.

Psal o svém příchodu sem, o dědečkově uvítání, o bouři. „Ti lidé v té zdejší Sibiři nemají dosud ani hromosvodu, považ!“ Hroznou tu žalobu obsahovala mezi jiným zdrcující jeho kritika — a hlavně psal o sestřence. Vylíčil ji dokonale, popsal její tvář i toilettu, zvážil její dobré i špatné vlastnosti . . .

V celku bylo by ovšem lépe, kdyby jí zde nebylo. „Srdce dědečkova dobyl jsem, jak myslím, prvním útokem, ale druhou branou vtáhla do pevnosti té již snad ona dříve než já — nesmíme zapomenout, že přišla na statek den přede mnou. To byl ovšem malheur! K tomu jest ta žába čiperná, ví, co chce, a ačkoli jest jak se říká venkovsky jednoduchá, není hloupá. Nebude to práce snadná vytlačiti ji zase z bran dědečkova srdce.“

Robert nedopsal list; zívnul několikrát po

sobě a mrzutě odložil péro. Zavřel okno a začal se svlékati.

Před ulehnutím čekalo na něj ještě překvapení. Nevěnoval dosti pozornosti komárům, kteří lítali sem z venku za světlem lampy; teď spatřil s hrůzou, kterak aristokratická jeho ruka poseta jest ranami jejich ostrých sosáků. Podíval se spěšně do zrcadla a — byl by málem zavrávoral. Také jeho bílé čelo a hebká tvář i ušlechtilý nos byly zbarveny a naběhly úsilím těch drzých okřídlených krvežíznivců. „Ó venkove, ó venkove!“ vzdychl žalostně, klesaje v náruč peřin. „Hle, tvé radosti!“

V neděli ráno Matýsek v čisté košili, krátké hnědé kazajce, červený šátek kolem krku a sojčí peří za kloboukem, vyvedl ze stáje oba bělouše ozdobené vyleštěným svátečním řemením s mosaznými přeskami a sponami. Před vraty statku stál již kočár, v jehož nitru mladý pán držel sem ondy vjezd svůj.

Koně zapřaženy, poklepány po šíji i po plecích, na kozlíku vztýčen bič s růžovými a zelenými mašličkami. Matýsek držel náručního za uzdu dávaje mu na cestu některé rady. Muž i koně chovali se s důstojnou vážností.

Nejdříve přiběhla Boženka v růžových letních šatičkách, bez vlečky, nezahalujících zcela hbité její nožky; na hlavě bílý slaměný klobouček s věncem hnědé travky a v předu nad čelem pestrou kytičku polních květů.

Pozdravila důvěrně Matýska a kouskem cukru, který běloušům podala, vzbudila radostné dueto jich řehtotu a němý, ale neméně radostný úsměv na oholené tváři strážce jejich.

Za slečnou v patách přibelhala se stará Marta

s celým ženským personalem svěřeným jejímu žezlu; Baruška, Kačka i Nána pasačka — přinesly plné ruce košíků a košů, škatul, ano i nuši zavázanou pečlivě modrou zástěrou. „Ať na nic nezapomenete, Matese! Maso hovězí a telecí! Víte mnoholi? A cukr i kávu u kupce! Jen aby nedal zase obarvenou hlínu místo kávy, jako posledně — žádné chuti neměla, žádné vůně. Pak u hokyně slíbené semeno tymiánové! U žida čtvrt lokte černého sametu — musím si přece spraviti božíhodovou jupku, a do lékárny zajděte pro to mazání na mé nohy! Kdy pak se toho zbavím? Ó bože, bože! A jen mi nezapomeňte, prosím vás, dojíti k Procházkovům, chtějí-li ten med anebo nechtějí, že se oň hlásí také Veselý ze Záboří! Nůši donesete na faru panně Korduli, že jsem vybrala nejtvrdší hlávky, aby jemnostpánovi dobře chutnaly — a že ji pozdravuju, a také pannu Lízi. A co dělá jen ten barvíř, pro boha nebeského! Zeptejte se, prosím vás, bude-li ta sukně ještě letos — vždyť nemám hnedle co nosit. Jsou to řemeslníci!“

Pečlivá Marta i s průvodem zmizela v domě, a Matýsek pracně ukládal rozkazy její do paměti a košíky i škatule do kočáru pod sedadla i do zadu za vůz; obvázanou nůši umístil na kozlíku a upevnil ji provazem; pak se vyhoupl nahoru a usadil se vedle nůše.

Z domu vyšel vzácný pán s vnukem. Pan Souček měl na sobě černou čamaru s širokými pentlemi od brady až dolů ke kolenům, se stojatým límcem, tak jak se nosívala v nejprvnějších dobách její módy, pouze šňůra, jež se ovíjela druhdy kolem beder, byla opravnou rukou Martinou po dlouhých bojích odstraněna. Vesta byla bílá s červeným lemováním a stříbrnými knoflíčky.

Nohy starcovy vězely ve vysokých botách s červenobílou rozetkou na předu holinky. Hlavu zdobil klobouk, jakým se kdysi říkalo slovanské: nízký, se širokou střechou a dvěma černými střapci, houpajícími se vzadu. V pravici držel pádnou žižkovku. Byl to zjev z pozdních padesátých a prvních šedesátých let, zde utkvělý, v tom venkovském zákoutí jako na památku zachovaný v neporušené ryzosti.

Po boku starého vlastence hopkoval mladý pán z Prahy v ozdobné uniformě reservního lajtnanta. Na šatu nebylo ani prášku, a knoflíky leskly se zcela dle předpisu.

Oba mužové vstoupili neprodleně do kočáru; Boženka druhou stranou již přelezla zavřená dvířka a zaujala své místo. Dědeček vedle ní, bratránek naproti.

Matýsek škubl opratěmi. V tom vyběhla z domu zas Marta sotva dechu popadajíc. „Pro pána krále! O, moje stará hlava zapomětlivá! Matýsku! nemáme domak ouska křenu! Kupte na náměstí otýpku — ale silné kořeny, rozumíte — a pravého Malínského, ať se nedáte ošidit! Potřebuju ho k smaženým kuřatům, a pak — což kdy by se někomu něco stalo a potřeba bylo obkladku, křenové placky! Při zapálení, píchání, mrtvici!“

Matýsek s výše kozlíku kýval přisvědčivě a dovednou rukou přivedl pak koně k pochodu. Kola již hrčela po silnici. Tu přiběhla také Barča mávajíc deštníkem ve vzduchu — vzácný pán zapomněl, a mohlo by se státi, že by opět sprchlo, ačkoli ani mráčku nebylo na obloze.

„A také zázvoru se nedostává!“ volala starostlivá hospodyně ještě za vozem. „A květu! A vanilky do kulaté buchty, Matýsku! Bábovka bez vanilky? O! — A kapek Hofmanských není —“

Matýsek už neslyšel, nechtěl slyšeti; pobídl bělouše k poklusu.

Bylo krásné jitro. Po včerejší bouři zčistil se vzduch a ochladilo se příjemně. Ptáci s jásotem poletovali od stromu k stromu a s rozkoší koupali se v dešťových krůpějích, jež skoky svými s listoví na sebe setřásali. Švitořili a škádlili se. Tu tam zajíc vyskočil z brambořiště, zastavil se, švihl ušima a zmizel v ječmenu; za ním úprkem trojice mladších nadějných ušáků. Všade zpěv, všade bezstarostné veselí. Letní jitro!

Paprsky sluneční s úsměvem spočívaly na krajině. Obilí skleslé pod tíží deště počalo se zdvihati, a mokré klasy leskly se jako ze stříbra. Větřík zlehka čeřil třpytnou tu hladinu. „Radostná podívaná!“ zvolal starý pán v kočáře.

Boženka odvrátila zrak od růžových výložek bratránkovy uniformy, jež, nelze zapříti, dosti dlouho ženský její vkus poutaly, a zadívala se na tu krásu kolem. Úsměv její mlčky projevil souhlas s dědečkem.

„Ano,“ přisvědčil také Robert, „radostná podívaná! Žně budou letos jak patrno výborné. Obilí,“ pokračoval, vyhýbaje se pečlivě jmenovati druhy, „obilí klesá pod tíží zrn — hle, zde ty plné klasy! Zajisté budou sypat náležitě. Myslím, že také brambory se urodí.“

Mladík pohledl na svůj protějšek, jako by zkoušel, jaký dojem slova jeho naň učinila. Nu co? Trefil jsem ti do noty? tázal se pohledem tím starého muže. O, vím já, kterak s tebou zacházet!

Dědeček byl opravdu překvapen. „Ty mluvíš,“ zvolal, „jako by na světě nic tě nezajímalo, než plné stodoly. Myslil jsem —“

„Že pro hospodářství nemám smyslu?“

„To zrovna ne, to jsem nechtěl říci, ale myslil jsem —“

„Nuže co jsi myslil, výborný můj dědečku? Protože jsem právník a tudíž hledím si hlavně svého odboru, nejsem přec zabedněn pro jiné věci.“

„Myslil jsem,“ odpověděl stařec po krátkém váhání, „že na vše hledíš jako básník.“

Mladík dal se do smíchu. „Haha,“ zvolal rozmarně. „Co ti připadá? Snad nemáš za to, že píšu verše? Hahaha!“

„Ovšem za to mám,“ řekl stařec, „ba vím to bezpečně. Teta Lenorka ve svých listech nejednou o tvém nadání se zmiňovala.“

„O nadání! Toť je něco jiného! Snad nemám zrovna příčiny brániti se proti takovému domnění . . .“

„A poslala mně kdysi několik ukázek.“

„Jakže?“

„Tištěných,“ odpověděl starý pán. „Tvým plným jmenem podepsaných. Musím ti učinit poklonu, byly to věci pěkné, psané ze srdce.“ Upřel laskavě a se zalíbením oko na svého vnuka; také Boženka obrátila se s planoucím pohledem k Robertovi, ale tenkráte nebyla pozornost její věnována růžovým výložkům, bylo to něco zcela jiného, co ji tak náhle zaujalo pro bratránka, něco neviditelného, tajemného — on je básník!

„Či chceš snad hráti si před námi na schovávačku?“ otázal se stařec rozmarně.

Robert podobal se školáku, který byl postižen při nějaké nezbednosti a stojí teď kajicně před kathedrou, věda, že kantorovy brejle na něm spočívají a zarývají se do jeho svědomí.

„Milý, drahý dědečku!“ zvolal, červený po uši. „Proč to staré haraburdí vytahuješ na světlo?

Nejsem příliš vděčen tetě Lenoře, že uznala za dobré posílati tobě tu — makulaturu . . . To jsem ovšem psal a rozumí se, že byly hlouposti ty kdysi mou pýchou — kdysi, dědečku, kdysi — ale teď! Podobné pošetilosti mám, bohudíky, za sebou — básnická zimnice patří už u mne k přemoženým stanoviskům.“

„Jak to?“ otázal se dědeček. „Tvé patrné nadání —“

„Obrátil jsem jinam.“

„Ku pří-kla-du,“ řekl dědeček pomalu, slabiku odděluje od slabiky. „Ku příkladu — studia právnická?“

„Nuž, dejme tomu! Ačkoli — přiznám se, není ani bohyně Themis vlastně vyvolenou srdce mého — volil jsem službu v její říši jedině proto, že — nuž, volil jsem, co se mně zdálo nejprospěšnějším. Zkrátka: přišel jsem k rozumu — jako ty kdysi, dědečku, haha! Díky nebi, že také já dosti záhy a ještě v čas — mám kollegy, kteří dosud se nevyléčili. Či měl jsem snad státi se spisovatelem?“

„Zajisté! Kdo cítí pravé povolání, posvěcení —“

„Hm, povolání — posvěcení. Ale co s tím vším? Nutno starati se o budoucnost — zabezpečiti si stáří. Či možno snad pérem uživiti se, zaopatřiti sebe, rodinu . . . u nás! v Čechách?“

„V těch slovech jest mnoho trpké pravdy,“ řekl starý muž s povzdechem. „Okolnosti jsou mocné a brání i nejlepší vůli. Ale i jinak! Člověk i při jiném chlebovém zaměstnání nalezne vždy několik chvil, které může věnovati sobě.“

„Ovšem, ale že nalezne takových chvil,“ odpověděl mladík, „a já věnuju je sobě — své zábavě, svému zotavení, svému — pohodlí . . .“

„A nejsi nepraktický snílek? . . .“

„Ó nikoli.“

„A nejsi více básník?“

„Ne — opravdu — jaké to podezření!“

„A stydíš se za to, že jsi jím kdysi byl?“

„Tak trochu — ovšem — inu, v mládí vyvádí člověk rozličné hlouposti. Mea culpa!“ řekl mladý pán, žertovně bije se v prsa.

„V mládí! Teď jsi už dávno odpřísahl ideály!“

„Mnohé zajisté — snad všechny tehdejší. Nicméně nezůstal jsem zcela bez nich.“

„A jaké jsou tvé — nynější — ide-á-ly?“ tázal se stařec, s podivením dívaje se na mladého muže.

„Státi se,“ zněla rozhodná odpověď, „váženým občanem, nabyti zámožnosti, vésti bezstarostný život — zkrátka: udělati karieru.“

„A k tomu netřeba psáti veršů?“ řekl dědeček s ironii.

„Nikoli,“ odpověděl vnuk určitě, „netřeba jich ani čísti. Není také ani času! A k čemu to vůbec? Bylo by to, jako by někdo zcela do pravdy chtěl na tobě, abysi zabýval se poesií — ty, praktický hospodář! Či snad chtěl bysi býti básníkem, haha? Odpusť, dědečku můj drahý, toť bláznovský nápad — odpusť . . . myšlenka absurdní!“

Mladý pán smál se srdečně. Boženka odvrátila se od něho a zadívala se ven do vzduchu, do neurčita. Starý pán neodpověděl hned, zakašlal několikrát, jako by něco pálilo ho v krku.

„Aj,“ zvolal pojednou, „ty jsi, brachu, otevřel mi oči! Vidím, že jsem stařec, že jsem hlupák — směšný v očích nynější mládeže.“

„Ale dědečku — drahý, dobrý, jediný —“ chlácholil jej Robert. „Kterak si vykládáš můj nevinný žert? Hlupák! Směšný! Fi! Jakým bych

musil býti surovcem! Tak se vyjádřit o tobě! Fi! Fi! — Tys mi nerozuměl. Řekl jsem pouze, že v nynější střízlivé době člověk rozumný nemá času na blouznění, sny, neprospěšnosti — poesii, jak to jedním slovem jmenujeme. Toť přece není urážka tvé osoby. Naopak. Ty zajisté s takovými pošetilostmi nemáš co dělat — tyť přece nepíšeš —"

„Verše? Ne, nepíšu, nikdy jsem jediného nenapsal," řekl pan Souček hlasem vážným. „Já jsem, jak jsi dobře pravil, praktický hospodář. Také opravdu mnoho nečtu, nepřečetl jsem snad vůbec v životě dohromady ani tolik knih, co bych unesl v náruči. Jsem obyčejný, všední člověk. Ale abych tím, co ty nazýváš pošetilostí, opovrhoval, toho jsem dalek! Nejsem ovšem básníkem, znám oceniti prospěšnost plné stodoly — více zajisté než ty — chodím denně ráno na pole, abych přesvědčil se o jakosti a množství pšenice; se zalíbením potěžkávám plné klasy, ano, ošetřuji i brambory s obzvláštní starostlivostí: ale abych necítil nikdy a nikde v boží přírodě jiného než naději na plnou stodolu, abych neviděl v ničem než zisk, chleba — k takové dokonalosti jsem ještě nedospěl, můj milý, opravdu . . . Mně zůstala krása krásou, a co nazýváme poesií, není u mne přemoženým stanoviskem. Mám šedý vlas i vous, ale jsem blouznil, snílek — hlupák v tvém smyslu . . . Ach, jaké to jitro!"

Robert nevěděl co říci. „Hrome," pomyslil si, „toť mrzuté! Zdá se, že jsem nepokročil valně v dědečkově přízni. Kdo by se byl toho v něm nadál! — Pokusil jsem se o to jej bavit — kterak mé nevinné hospodářské poznámky obrátil! Chtěl jsem vpadnouti obezřele v akkord vlastního jeho myšlení, a zatím on! Jest to opravdu — nuž po-

mysliti to mohu — dokonalý hlupák. Měl jsem mluviti s ním o větérku, blankytu a hvězdičkách, slasti a strasti, lásce a pásce — k prasknutí! Komu to mohlo připadnout! Ale co teď? O teto Leonoro! Oběť stává se mi nesnesitelnou . . . Kdyby se jen nejednalo o tak značný prospěch! Jaká pomoc, musím vytrvat. Okamžitý nezdar napravím snadno . . .“ Usmál se sebevědomě.

Dojeli mlčky až do města. Kočár zastavil. Matýsek s obvyklou vážností zastrčil bič a upevňoval opratě ke kozlíku. Pak zvolna, opatrně slezl.

Galantní mladík zatím seskočiv hbitě s kočáru pomohl již sestoupiti dědečkovi i rozpřáhl náruč naproti sestřence, aby obejma ji, snesl ji lehce dolů. Neopominul prohoditi několik příjemných slov o sladkém břemenu a nevýslovné slasti okamžiku, v kterém spočívalo na jeho prsou . . .

Shledalo se, že pan Souček má v městě některá nutná řízení; Božence že bude nejlépe jíti neprodleně do kostela, aby dostala v lavici místo.

Bratránek nabídl jí svůj průvod a zmocniv se přes všechno sestřenčino zdráhání modlících jejích knížek, kráčel po jejím boku, bavě ji rozmarně a lesklou šavlí řinče po dláždění.

U dveří chrámových podal jí s úsměvem líbezným knížky a poručiv se jí s lehkou úklonou, otočil se svižně na patě.

Přiblíživ zvolna k očím zlatý skřipec, osedlal jím pečlivě ušlechtilý nos a rozhlížel se po okolí. Vesnická děvčata stála tu v menších, větších houfech, čekajíce na začátek mše a těšíce se na odpolední muziku. Rozumí se, že hezkého důstojníka okamžitě spozorovaly a touživě obrátily k němu oči. Pravice jako na povel sesmekly se k cípům zástěrek. Stydlivý úsměv objevil se na rtech.

Mnohý ze stojících tu chasníků pocítil as v srdci osten žárlivosti; narazil si čapku s kokardou a černožlutým prýmkem na levé ucho, cinknul podkovou o dláždění, švihl ozdobně rákoskou do vzduchu a poklepal si několikrát holinku — těmi a jinými úskoky snažili se obrátiti k sobě pozornost. Zdá se však, že dvojbarevné sukno páně Robertova kabátu, řinčící šavle a jemné knírky pod nosem zvítězily nade všemi těmio jinak vždy neodolatelně působivými podniky vesnických šviňáků. Děvčata strkala hlavy dohromady a pohřížila se v tajemný šepot, po očku pokukujíce po neobyčejném zjevu.

Pan Robert odplácel venkovským krasavicím jejich pozornost plnou měrou. Zasklené jeho oko těkalo s jedné na druhou, zde hbitě přeletělo, tam utkvělo chvíli; některé zardělé tváři věnoval i pokus úsměvu.

V celku výsledek této přehlídky nebyl valný. Shledal, že děvčata v zdejší krajině jsou dosti sice čiperná, ale že jim schází život italské selky, jsou kyprá, plná, ale ne tak vyzývavě svůdná, jako ohnivé Maďarky; Arabky pan Robert Zelený nikdy neviděl, nicméně usnesl se na tom, že by české děvče vůbec nepodalo jí ani vody — tak nízko stojí pod ní co do zajímavosti. Avšak proto přece nezůstal přísný kritik zcela chladným, tvář jeho vzplanula v některém okamžiku dosti podezřele.

S věže ozval se hlahol zvonu, a věřící shromáždění před kostelem hrnuli se dovnitř. S politováním jest poznamenati, že četné příslušnice krásné pleti kolísaly povážlivě dlouho mezi magnetem lajtnantské uniformy venku a očekávaným slovem božím v kostele. Konečně ovšem zvítězila

ctnost na celé čáře. Prostranství před dveřmi chrámovými zůstalo prázdné.

Také Robert Zelený dal se na pochod. Přešel náměstí sem a tam, poznal tedy vlastně celé město. Díval se do oken a do krámů, zašel si do trafiky pro doutníky, konal heraldická studia zastaviv se před panským zámkem, nad jehož vraty vztýčen byl šlechtický znak; také obecní kašně věnoval chvíli důkladné pozornosti.

Potkávající uctivě jej pozdravovali. Děkoval jim blahosklonně. V celku zdá se, že se nudil. Setkav se s Matýskem konajícím po městě obchůzky a vlekoucím se právě s modře obvázanou nůší na faru, otázal se s milostivou důvěrností, kdy bude zapřáhati k zpáteční cestě.

Pojednou stanul udiven. „Jak? Ty zde?“ zvolal a již spočíval reservní důstojník v objetí civilisty. Dali si přátelsky dvě hubičky.

Známost jejich pocházela od paní z Horských. Pan Vilém Moravec uveden byl osobou vynikající do jejího salonu, a mladý svět přijal jej v střed svůj s otevřenou náručí. První noc zasvětili na jeho účet šampaňským a připili si vespolek na bratrství.

„A co pak zde děláš, prosím tě?“ vítal Robert nalezeného přítele. „Opustil jsi nás před rokem tak z nenadání, tak tajemně, že jsme nemohli se ani vzpamatovati. A teď tě nalézám — jaké to překvapení! Hle, kam jsi se nám ukryl. A co, prosím tě, odňalo nám tenkráte tvou milou společnost?“

„Nutnost, příteli, nutnost, nezbytí,“ odpověděl pan Moravec. „Byl jsem v Praze zaměstnán v obchodě pana — to snad víš?“

Robert Zelený nevěděl o tom ničeho a byl dosti vyznáním tím překvapen; měl opravdu přítele svého za něco lepšího, vznešenějšího. Stal se také hned značně chladnějším. Nicméně potakal na otázku zdvořile.

„Otec náhle zemřel," vypravoval přítel dále, „i musil jsem nastoupiti dědictví. Mohl-liž jsem si pomoci?" otázal se krče jako v odpověď sám ramenoma. „Jmění jest slušné," pokračoval nedbale, jako by ho okolnost ta v celku málo zajímala, „jest zde kupecký obchod, výborně zařízený — nemusím tam být celý den, mám k tomu své lidi; dále dědil jsem dva domy, rozsáhlé hospodářství, vlastní revír; žádných bratří ani výměnku, vše bez krejcaru dluhu."

„A tys dosud svobodný?" otázal se Robert rozmarně; náhlá chladnost jeho chování posledními slovy přítelovými zas počínala se rozehřívati.

„Prosím tě! příteli!" zvolal pan Moravec a odskočiv na několik kroků dal se do smíchu. „Užívám-liž tuze dlouho zlaté svobody?! Ostatně," pokračoval, chopiv Roberta důvěrně za rameno, „není zde nic, brachu."

„Málo hezkých děvčat — jak?" otázal se Robert.

„Aj! Což!" řekl Vilém. „Hezkých děvčat! Těch jest konečně všade — člověk musí se právě spokojit, zmírnit v požadavcích, nesmí chtít naprostou dokonalost, žádnou Medicejskou Venuši — vždyť víš! Což o hezká děvčata — bah! Ale jinak, brachu! Špatné poměry mezi lidem — samá chudoba. Nikde nic kloudného pro mne — opravdu. Třicet, čtyřicet tisíc — toť nejvyšší, co se nabízí... a co s tím, prosím tě? V nynějších časech!"

Mladí mužové vedouce se pod paží procházeli se po náměstí. Robert Zelený byl opravdu

rád, že našel společnost. Myšlenky jeho povznášely se chvílemi až k opojení. Vítal neočekávaného přítele jako dar nebes. Netajil se také před ním s těmito svými city.

„Musíš mě častěji navštíviti," povzbuzoval jej Vilém. „Mnoho zábavy u nás nenalezneš — mizerné hnízdo! Ale přec jest tu lépe, nežli na samotě. Co tam celý den? Skorem tě lituji. Pan Souček —"

„Můj dědeček jest muž výborný," přerušil jej Zelený boje se, aby snad přítel nezapletl jej do rozmluvy o rodinných záležitostech.

„V každém ohledu!" přisvědčil pan Moravec ochotně. „Výborný, dobrosrdečný, hostinný, ale — odpusť — to jeho naivní vlastenectví! Brachu, z těch dětských košilek jsme už bohu díky se vyzuli u nás v Čechách — nad ty nápadné pentličky a střapečky už jsme teď povznešeni vysoko. Nechceme líšiti se na sto kroků od svých německých krajanů; nechceme, aby nám každý vyznání naše četl na nose. Jak směšno! Všade, brachu! A jakž teprve u nás, kde jest s takovými pošetilostmi spojeno tolik nepříjemností. Tvůj dědeček — ach, odpusť! pardon! Do jakých nechutných rozborů jsem se pustil! Ačkoli vím, že se mnou souhlasíš, vím také, že o takových malichernostech nerad mluvíš. Nechtěl jsem také urážet — ó weit entfernt dem guten alten Manne, tvému dědečkovi, nahezutreten — nemohu se vždy česky vyjádřit, nenapadne mi případný význam. Naopak, vážím si výtečného pana Součka velice, dal jsem mu také do výboru svůj závažný hlas, on mně zdvořilost tu neoplatil — pardon, to jen tak mimochodem připomínám — volím v prvním sboru, rozumí se, jsem z předních zdejších občanů a stojím jaksi v čele všeho ruchu. Ach, odpusť,

odpusť, že tě stále obtěžuji — das dürfte dich wenig interessiren, lieber Freund. — Jak? Ach, o čem pak jsme mluvili? . . . A tak! O spanilomyslném panu Součkovi. Co dělá? Zdráv? Neviděl jsem ho dnes jíti do kostela. Scházíváme se vždy v neděli ve vinárně, na víně, jak se u nás říká, a míváme spolu obyčejně malou debatu, rencontre, nekrvavý, rozumí se, haha — ale dosti urputný někdy. On jest houževnatý Staročech! Versteht sich, nicht im neupolitischen Sinne. Jinak — všechen respekt — vážím si ho velice, opravdu, milý brachu. Nepřeháním, cením-li jej na půl milionu! Proslýchá se, že chce odkoupiti celou partii sousednímu panskému statku, která co nejdříve nezbytně přijde do prodeje — a za hotové, považ! Podle toho můžeš si o svém dědečkovi učiniti pravé ponětí — — A má-li pak dosud tu hezkou službu? Viděl jsem ji jednou u řeky, když nabírala vodu. Das waren Formen!“

Oba přátelé vzali se zase pod paží a pokračovali v procházce. Sdělili si na vzájem mnoho zajímavých věcí.

Předně vzbudil Vilémův odčv zaslouženou sensaci. Robert nazval přítelova krejčího božským; požádal také hned o jeho adresu — rozumí se, že byly šaty z Vídně. „Ta elegance! Ten střih!“ horoval důstojník. „Ten imposantní záhyb v lokti rukávu! Ty ozdobně dolů k lýtkům splývající šosy!“ Zastaviv se, prohlížel přítele svého s netajeným obdivem. „Mistrovská ruka!“ Byl by málem Vídenského kmotra Cihličku nazval Rafaelem krejčovství — ale snad nebyl vůbec mistr Urbinský v očích jeho dosti vznešeným k takovému lichotivému porovnání.

Dále vyprávěl Robert o životě v Praze. Nejdůležitější novinky z hlavního města od těch dob,

co ubohý přítel neúprosným osudem odvolán musil je opustiti, vzaty na přetřes. Slečna Flora není již při baletu; husarský poručík odvedl ji kamsi do uherských pust. Arthur Eder se oženil, dostal vdovu s velikým domem na Starém městě — s pihovitými tvářemi a falešnými zuby, takto ne právě mladcu, ale to nic nedělá — má ten chlapík štěstí!

Jiný člen společnosti Otto Butschell měl tolikéž oženiti se, ale zhatilo se vše — udržuje dodnes poměr s paní Normannovou; jest to už opravdu k omrzení s tím člověkem — takovou dobu! Strašná fadessa.

U bílé lilie není více sklepnice Katinka; od těch dob vystřídaly se už asi čtyři — žádná se nelíbila — teď mají Rosu, ta ještě ujde, ale je upejpavá.

Panu radovi Brunerovi zaběhl se pes, nejmilejší z jeho milých; nabízel sto zlatých odměny tomu, kdo ho přivede nazpět — marně; byl to ten pudlík, co uměl sedět na bobku a jedl cukr — rozkošné zvíře. Uměl také skákat přes hůlku — podívaná!

„Škoda, škoda! A není žádné naděje, že se nalezne?“ žalostivě zvolal Vilém, který přítelovým výkladům živou pozornost věnoval. „A co pak jest v Praze dále nového?“ otázal se, když byl Robert na první otázku odpověděl zdrcujícím pokrčením ramen. „Co se přihodilo ještě v naší stověžaté matičce za ta dvě léta, co jsem neviděl ani jediný její kámen?“

Přítel přemýšlel chvíli pozdvihnuv levici k čelu, jakoby myšlenky chtěl tu soustřediti. „Co se přihodilo ještě?“ opakoval pomalu a třel se po spáncích, jako činívají lidé, přemýšlejí-li o něčem namáhavě. „Nic“ — řekl pak — „nic zvláštního více, nic pozoruhodného dále, myslím — opravdu

pranic, co by stálo za zmínku — ach, ano, přece! Byl bych málem zapomněl — avšak to beztoho víš z novin: o posledních dostizích zvítězila rytmistra Doblhofova klisna — sám byl v sedle — považ tu radost, to nadšení! Slavili jsme vítěznou tu událost v kruhu našem celý týden! — A teď: dosti z mé strany! Jak vedlo se tobě? Co tys robil po celý čas?"

Pan Vilém Moravec vzdychl truchlivě. „Ach". — pravil — „co mohu já vyprávěti? Byla to hubená léta egyptská! Co jest vůbec život na venku? Slovem: nuda. Jaká společnost? Jaké zábavy? Prosím tě! Večer schůzka v hostinci — chodím k zlaté štice; mám tam svou sklenici, pěknou, s podpisem mým na víčku a kouřím tam z čibuku. V letě chodíme na raky a — v zimě jsou na štěstí zase hony, a pak je den kratší, snáze uteče. Někdy zavítá kočující společnost — ale to víš, jaký dámský personál mívají takové společnosti — smutno, k zoufání! V masopustě několik plesů, též o prázdninách, když přijdou studenti . . . aj, vždyť máme příští neděli výlet a na večer pak věneček! Toť výborné! Aspoň něčím se pobavíš, spatříš pohromadě celý náš maloměstský svět!"

Robert slíbil, že se zábavy súčastní. Proč ne? Jen kdyby měl dědeček lepší kočár! Pak jal se přemýšleti, máli jíti v civilu či obleci uniformu: oboje má své přednosti. Zadumal se, stal se skorem nemluvným octnuv se na vážném tak rozcestí; proto však přece otázku neodvratně nerozhodl.

Přítel Vilém upozornil jej, že jest právě po mši a že honorace města vychází již z kostela. Robert stál prve u dveří, jimiž chodí jen lid, ne-

měl tudíž příležitost spatřiti někoho z „lepších“ tříd společnosti.

Teď za to seznal celé město. Sudovic, berňová, adjunktovic, správců, kontrolorka, poštmistrovic, notářova, lékárníků, a jiné paní i slečny, hezké více méně, květoucí i odkvětlé, mladé, dorůstající i uzralé; všechny kráčely kolem mladých mužů a zvědavě pozorovaly zajímavého cizince. Vilém nepostačil sundavat klobouk; Robert zdvořile a půvabně salutoval.

„Seznámím tě v neděli se všemi,“ zvěstoval mu přítel. „Budou se o tebe trhati! Učinil jsi rozhodný dojem. Ujišťuji tě, že v okamžiku tomto všechna ženská srdce v městě bijí pro hezkého důstojního — my všichni druzi, kteří jsme byli posud na výsluní přízně, upadli jsme napolo v zapomenutí.“ Vilém dávaje výraz této myšlence, usmíval se vlídně a lahodně, přejicně a bez závisti — byl to přítel pravý a nezištný. — „Ano, brachu! Ty jsi hrdina okamžiku!“ zvolal s překvapujícím vzmachem rukou. „Však stůj!“ stanul pojednou. „Co to znamená? Toť něco nového! Odkud pak jde? — Z kostela? Aj, aj! A zde mezi lidem . . . Mám jako Faust neznámé krásce nabídnouti svůj průvod?“

„Chceš-li, představím tě!“ podotknul Robert.

„Kterak to? Ty žertuješ! Tyť přece neznáš —“

„Jest to moje sestřenka.“

„A!“

„Přijela o den dříve než já k dědečkovi.“

„A!“

„Osud odsoudil ji k stejnému se mnou očistci — zůstane zde celé prázdniny.“

„A! A! Toť bude tvoje venkovská robinsonáda dosti zajímavá! du Glückskind! A on se nepřizná, nepochlubí! Egoisto! Ale toť čarovná

nožka! Ta zrovna tancuje! A ten štíhlý pas! — A rtíky, nosík, oči! Ja, ich bin sterblich verliebt, ich verschmachte! — Zrychliv krok táhl přítele zrovna za sebou.

Za chvíli byla Boženka tak šťastna, že pan Vilém Moravec ubezpečil ji o svém vytržení nad andělským jejím zjevem, že prohlásil svoji hotovost klesnouti okamžitě, zde na náměstí, k nohám jejím a že požádal ji na neděli o první čtverylku. Mluvil také o nejkrásnějším okamžiku života, o věčnosti a příbuznosti duší; svůdně klonící se jeho oči, jeho úsměvy, jeho vzdechy pověděly ještě mnohem, mnohem více.

Pan Souček velice se podivil spatřiv svou vnučku ve společnosti. Vysvětlení, kterak se to stalo, že pan Moravec nabyl již k ní jakéhosi práva, představiv se co Robertův přítel, přijal starý pán s málo vřelým „Tak?“ — Pohledl na oba pány s jednoho na druhého okem zkoumavým a pak zakývav několikrát hlavou, usmál se — asi jako by chtěl říci: „Věřím, věřím, že jste přáteli, hodíte se k sobě, zdá se dobře.“ V celku byly tyto projevy starcovy ovšem snad málo lichotivé.

Vyzval Boženku, aby poděkujíc mladým pánům za průvod, následovala jej. Páně Moravcův slavný protest zůstal úplně nepovšimnut; prohlásil, že učiniv se slečniným rytířem, bude následovati ji kamkoli, nehodlaje vzdáti se štěstí zářícího mu z její blízkosti.

„Dovedu tě k paní Kroupové,“ řekl pan Souček tónem dosti nedbalým. Podivno, proč mladý pán při těch slovech umlkl. Vzdal se okamžitě všeho dalšího odporu. Učinil ještě několik kroků v průvodu společnosti a pak vzdychnuv a přimhouřiv zarmouceně oči, sáhl po cylindru.

„A kam pak nás povedeš, milý dědečku?“ otázal se Robert.

„Ty nemiluješ návštěv?“ odpověděl starý pán otázkou na otázku. „Nuž,“ pokračoval s vlídným úsměvem, „chci jedině, aby Boženka s někým v městě seznámila se, můj milý; pro tebe nebylo by to opravdu nic — stará paní a churavá dcera. Jdi jen s přítelem svým. Nechci oloupiti tě o požitek jeho společnosti . . .“ Při posledních slovech zostřil se úsměv na starcově tváři k výrazu poněkud podezřelému.

Robert to snad ani nepozoroval. „Jsem ti vděčen, dědečku, za tvé dovolení!“ řekl salutuje.

Pan Souček s Boženkou kráčeli sami dále. Zmizeli v jednom z posledních domků města. Vilém nehnul se s místa, dívaje se za nimi; přítelova netrpělivost marně odrážela se od jeho vytrvalosti. „Jsou to nápady!“ zvolal pak. „K paní Kroupové!“

„Což? Málo fashionable?“ otázal se Robert.

„Eh, dej pokoj! Šička! Kdysi snad bývala i pradlenou.“

„A jak pak slečna? Mluvilo se též o dceři, tuším.“

„Prosím tě!“ zvolal Vilém. „Slečna! Pracuje pro lid za denní mzdu, na objednávku.“

„Hezká?“ prohodil Robert, kterému se přítelovy kastovní náhledy zdály poněkud úzkoprsými, maloměstskými.

Vilém mlčel chvíli, jako by teprve přemýšlel. „Co se toho týče,“ odpověděl pak, „inu, jakž takž — ujde. Přiznám se, že jsem se jí sám nějaký čas dvořil — z dlouhé chvíle — pro zábavu — — jakž by mně mohly napadnout vážnější úmysly! Uznáš sám . . . A ony — považ! — chtěly mne lapiti — v tenata manželská, cheche — není-liž to k smíchu?“

„A ty jsi vítězně protrhl sítě?!“

„Jak pak ne! Mohl-liž jsem jinak? Měl jsem si ji snad vzít? Co pak by tomu svět řekl?“

„Všední historie,“ podotknul pan Zelený vážně pozdvihnuv ruku k ústům, jakoby potlačiti chtěl zívnutí.

„Ovšem!“ přisvědčil Vilém. „Co na tom?“ Odpusť, jestli jsem tě sdělením tím nudil. Vše nestojí věru za řeč . . . K paní Kroupové!“ zvolal pak zalomiv rukama, hlasem plným mravního rozhorlení. „Jako by nebylo zde purkmistrovic, direktorovic a sto jiných rodin, jež by páně Součkovu vnučku s radostí uvítaly v domě svém . . .“

„Nuž — jaká pomoc!“ řekl Robert. „Zanech reflexí a mysli na přítomnost. Řekni raději, kam teď půjdeme?“

Tato otázka uvedla v myšlení Vilémovo potřebnou míru klidu. „Kam půjdeme?“ opakoval. „Na víno! Vždyť jest čtvrt na dvanáct!“ zvolal chytiv se oběma rukama za hlavu. „Gott im Himmel! Hle, jak jsem zamilován! Zmeškám o celou čtvrt hodiny — k neuvěření!“

A mladí mužové chopivše se zase pod paží, zaměřili do vinárny.

Pan Souček nepřišel za nimi. Učinil dnes výminku z každonedělního zvyku. Z návštěvy na konci města odebral se s Boženkou přímo do zájezdného hostince, před jehož vraty slaměným zvonem ozdobenými rovnal již Matýsek do kočáru ovoce namahavých svých obchůzek. Zdá se, že vzpomínky, které při práci té pečlivé Martě věnoval, nebyly druhu příliš milostného.

Bělouši vyvedeni jsou z konírny a zapřaženi dovednou Matýskovou rukou. Starý pán hotovil

se již položiti nohu na stupátko kočáru, když objevil se Robert před vchodem vinárny.

„Nechal jsem vás čekati?“ tázal se přikvapiv zrychlenym krokem. „Nikdy nemohu si to odpustit! Do smrti bude mě svědomí —“

„Nu, nu, nelpí-li na něm nic horšího,“ chlácholil jej pan Souček s úsměvem ironickým, „buď uspokojen. Čekali jsme chvíli — co na tom? My zde na venku nejsme tak skoupi na minutku času — jako vy. My jsme starosvětští. Známe sice také oceniti čas, ale život náš není jako jízda po dráze. U nás není každý krok vypočtěn na vteřinu. Zdržíme-li se zde, jinde dohoníme. Vážíme si času, ale svrchovaným pánem naším není.“

„Times is money,“ podotknul pan Moravec, šťasten, že mohl tak příhodným slovem vmísiti se v rozmluvu. „Ano, vážený pane Součku,“ pokračoval skoro s nadšením, jako by mluvil z nejhlubšího svého přesvědčení člověk, jemuž je drahým každý okamžik, „čas jsou peníze.“

Známé anglické pořekadlo pronešeno těmito ústy mělo na všechny přítomné, i na Roberta účinek přímo komický. Sám Matýsek, zasvěcen překladem ve smysl cizích slov, usmál se a polehtal růžovou mašličkou, na konci biče zavěšenou, náručního žertovně po hřbetě.

„A teď ku předu!“ zvolal pan Souček rozhodně, a tělo jeho dopadlo těžce na sedadlo kočáru. Boženka hbitě vyšvihla se nahoru. Pak vystoupil Robert ozdobně a elegantně, jako činil vůbec všecko, a oprášiv napřed polštář, usedl také. Kočár se pohnul.

„Loučení,“ vzdychl pan Moravec, „ach, jak bolestné! Nezapomeňte, slečno, v neděli první čtverylku. Zemru blahem. V neděli. Věčnost! Ach!“

Boženka neslyšela nic dále. Jen Robert sedě

po koních, viděl ještě delší dobu svého přítele, který stál uprostřed cesty a mával kloboukem.

Ruka Robertova opětovala tento pozdrav; pohnul jí několikráte na prázdno. „Adieu!“ zvolal hlasitě. „A revoir! — Protivný chlap!“ dodal obrátiv se k dědečkovi.

„Jak? Kdo? Tvůj přítel?“ tázal se pan Souček.

„Přítel!“ opakoval Robert stáhnuv rty k pohrdlivému úšklebku. „Snad nemyslíš do pravdy? Přítel! Hm! Známost z veřejnosti.“

„Ale vždyt jsise choval k němu —“

„Prosím tě! Společenský mrav, ohledy —“

„Ach ovšem,“ řekl pan Souček, „zapomněl jsem. Vaše názory jsou jiné než bývaly naše.“

Pronesl poslední větu dosti trpce, ale byl dalek toho, aby na vnuka svého se hněval. Naopak zvěděv z vlastních jeho úst, že k prázdnému všeho vzdělání, titěrnému švihákovi není poután užšími svazky, pocítil i nepochybné vnitřní uspokojení.

„Nuž, časy se mění,“ řekl po chvíli starý pán dosti vesele, „a lidé s nimi.“

„Máš pravdu, dědečku,“ odpověděl Robert, „vy jste byli jiní než my; totiž — vy jste byli otroky jiných pošetilostí.“

Tento pessimistický projev ozářil pana Zeleného v očích Božencinych jakýmsi tajemným nimbem. Spatřila v slovech jeho význam, kterého tam snad ani nebylo. Patrně mluvila z nich trpkost, i zdálo se jí, že tuší vznik té trpkosti: nemůže jinak býti — smutné zkušenosti životní, rány osudu, zklamání, nešťastná láska. Pozdvihla k Robertovi soucitné oko.

Také pan Souček pohledl na vnuka svého dosti potěšen. Myšlenky jeho nebyly snad v souhlasu s Boženčinými, ale výsledek byl stejný. On neviděl, jak ona, v Robertovi hrdinu životních

klamů, ale poznal v něm, zcela správně oběť vychování, okolností, poměrů, v nichž žil. Odpouštěl mu, cokoliv mu u něho bylo nemilým. „Zda může za to?“ pomyslil si. „Dítě doby své, jako my jsme dětmi minulosti. A budoucnost? . . . Co nám přinese budoucnost?“

Stařec se pojednou zadumal.

Také Boženka němě pohlížela do krajiny. Robert ticho nerušil. Bylo poledne a slunce pálilo. Višně podél cesty jako muž v Andersenově povídce, nevrhaly žádného stínu, a ptáci skrývali se v korunách stromů mezi listím. Koně frkali, občerstvujíce si žhavé nozdry.

Matýskovo hlučné „prr!“ polehtalo zajisté příjemně jejich uši. Také v kočáru vzbudilo radostný a čilý ruch. Všickni pospíšili si v osvěžující chládek jídelny.

Marta vyběhla z kuchyně s vařečkou v pravici. „Křen, Matýsku!“ volala hned na prahu, utírajíc si zástěrkou rozpálené líce. „Kuřata jsou smažena a jenom křen schází.“

„Křen?“ opakoval zdlouha a táhle Matýsek. Shledalo se, že zapomněl nejen na křen ale na dobrou polovici svěřených mu komisí.

„Není divu,“ bručel odváděje koně do stájí. „Čert aby —“ Dokončil větu způsobem ne právě salonním. —

Po skončení oběda pan Souček každou chvíli podíval se na hodinky a několikrát vyzval Boženku, aby vyhledla z okna nespatří-li blížiti se někoho krokem důstojným ke statku. Ale očekávaný nepřicházel. Tři hodiny konečně. Starcův nepokoj stupňoval se až k rozčilení. Proč jenom nejde!“

„Marto!“ volal pan Souček snaže se hovorem zaplašit zdlouhavost času. Je-li pak v zahradní

besídce už prostřeno? A lenoška březová na místě? Na proti vchodu, k pravé straně? jako vždy? Tam nejraději sedá, jak víte! Aby ničeho nepohřešil! — Co pak řekne našim letošním okurkám?“ pokračoval. „Nezapomeňte poslat jich košík na faru, Marto! Proberte lepší, ale sama, rozumíte! Ne abyste svěřila zase vše Barči, té lehkovážnici. Broskve také ještě neviděl! A jaké pak je dnes máslo? Co, Marto — co? Ondy nestržila jste mnoho cti — nu, nu, ne hned vzhůru! Myslím to jen tak, rozumíte, Marto! Jen jestli se mu nic nepřihodilo —“ doložil velmi již starostlivě. „Půl čtvrté!“

„Zpozdil se asi,“ podotkl Robert dosti suše; patrně jej pozornost věnovaná výhradně neznámému člověku příliš nepoutala. „Obmeškal se.“

„Zpozdil, zpozdil, milý hochu!“ zvolal dědeček. „Obmeškal. Doufám ovšem, že tentokráte příčina není horší. Ale u nás starých lidí třeba pomýšleti vždy na jiné možnosti. Pan farář jest v mých letech; chodili jsme spolu do školy a společně pásali jsme panský dobytek jako děti. Nuž, ani jeden ani druhý se za to nestydíme. Lépe z prachu se povznésti než spadnout s oblak do prachu. Ano, ano, brachu. Zpozdil! Obmeškal! Což ty víš, co jest stáří! Dnes po trávě a zítra pod trávou! Našinec musí vždy být připraven.“

„Ó to zajisté!“ vpadl souhlasně Robert. „Kdož jest konečně jist, kdy Asrael —“

„Kdy boží prst zaklepá člověku na šedivou lebku,“ nahradil dědeček vnukův nedokončený obraz spůsobem svým.

„Ani mládí nechrání nás smrti,“ doložil Robert s povzdechem sepjav ruce na prsou. Ano, ano,“ pokračoval, jakoby nebylo mu ničím nezvyklým obírati se myšlenkami na poslední věci

člověka. „Nikdo není jist, kdy chvíle jeho nadejde. A proto — má být každý vždy připraven.“

Nastala chvíle mlčení. Robert díval se upřeně k zemi, ale proto přece pozoroval, že dědeček jest hluboce dojat.

„Nejen,“ chopil se Robert opět slova, „vypořádán a smířen s bohem svým, se svým svědomím, ale i,“ doložil s přízvukem — „vyrovnán v povinnostech k lidem, ke svým přátelům . . . Ano dědečku,“ pokračoval po krátkém pomlčení směleji, spatřiv, že dědeček vážně přikyvuje a ani posledně pronešené myšlence není nepříznivým. „Ano, člověk má vždy míti především záležitosti své právní v pořádku, aby mohl pokojně v každém okamžiku oči zavříti. Má postarati se o budoucnost, jež přijde po něm — pamatovati na své milé — učiniti poslední vůli —“

Dědeček se zalekl toho slova, Robert přiskočil k němu a chlácholivě chopil se obou jeho rukou. „Nehněvej se, dědečku,“ řekl měkce, „mysli si, že mluvil k tobě právní přítel, drahý dědečku! . . . Přeju ti dlouhá léta nejkrásnějšího stáří — mnohá, přemnohá, dědečku —“

Stařec nebránil se objímání, ano nevyhnul se ani polibkům, jimiž mladík tváře jeho zasýpal.

„Ty proto,“ pokračoval Robert hlasem ještě zjemněným, lahodnějším, „proto neztratíš vteřinu vzácného a drahého tak nám všem života — ale — pořádek — povinnost, dědečku, jistota —“

„Pan farář! Pan farář!“ ozval se z venku hlas Boženčin. Vidouc dědečkovu nedočkavost a netrpělivost, odběhla až na silnici, aby dříve spatřila příchozího. Vrazila teď do světnice sotva dechu popadajíc, s rozpálenými tvářemi. „Jest již na křižovatce!“

„Nu, nu,“ smál se dědeček, pojednou vytržen

z nálady stísněné a uveden dobrou zprávou náhle v rozmar veselý. „Toť není ještě takový kvap, abychom vyšli už přes práh domu!“

Proto však přece nemeškal okamžitě vstáti a v spěchu co největším zaměřil ku dveřím. Boženka hopkovala po jeho boku.

Robert zůstal v pokoji. „Výborně!“ zvolal, „hrál jsem úlohu svou znamenitě. Ještě dnes sdělím vše tetě Lenoře. Víme aspoň zatím tolik, že testamentu není vůbec, tedy též ne takového, který by mne zkracoval. O ostatní se už postaráme,“ doložil sebevědomě.

Vedouce se důvěrně vešli starci. Pan farář byl již cestou starostlivého přítele svého seznámil s příčinami dnešního opozdění, které objevily se opravdu docela bezvýznamnými. Boženka představena již venku vzácnému hosti; teď podroben obřadnosti té také Robert. Všichni odebrali se pak společně do zahrady.

Boženka brzo vybavila se společnosti a hbitě otáčela se již v kuchyni. V bílé zástěrce, lehkými kroky vznášela se pak zahradou mezi květinovými záhony, nesouc v obou rukou plechový tác, na něm chleb, sůl i máslo v sousedství prázdných talířů a sklenic. V patách za ní Baruška s plným džbánem zastávajíc úřad, který jí byl v domácnosti páně Součkově vyhražen. K líbezně něžnému zjevu štíhlé dívčiny tvořila trochu kolísavá a těžkopádná postava druhé krásky přiměřený doplněk.

Pan Souček dosti dlouho prováděl hosta svého po zahradě nemoha odolati, aby neukázal mu výtečnost nových okurek, jichž símě byl objednal z Erfurtu, aby nepochlubil se před ním broskvemi, jež počínaly zardívati se pod vytrvalými polibky letního slunce, aby nedovedl jej k oulům

a nepochválil včely krajanky, za houževnaté oposice páně farářovy, který za vlašky lámal oštěp.

Robert v boji tom zachoval vzornou neutrálnost. Nejevil vůbec na procházce zahradou mnoho účastenství. Řekl sice „výborné“ u okurek, „rozkošné“ u broskví a „aj, znamenité! jak podivuhodné! zajisté!“ — prohodil několikrát — ale jinak zaháněl si dlouhou chvíli chytáním much, oškubováním růžových poupat a zíváním, kráčeje stále v čele, aby k spěchu pobízel. Nejméně odpovídala jeho chuti stanice před oulem. „Zajímavé!“ zvolal nahlédaje do okřídleného státu rukou dědečkovou odhaleného, ale pak začal ohánětí se před dotěrností několika těch malých občanek i ustoupil strategicky do slušné vzdálenosti, jakmile se ctí mohl to učiniti. Cítil skorem lítost s ubohými starci, že takovým malichernostem věnují tolik pozornosti.

Tvář jeho se vyjasnila, když spatřil dívky nesoucí pokrmy a nápoje. Věnoval půvabné sestřence lichotivý úsměv, ale také mohutnější průvodkyni její vyznamenal blahosklonným a dosti povzbuzujícím pokynem.

Společnost mužů srazila se s děvčaty před samou besídkou. Spor o přednost jednoho včelího plemene nad druhým ukončen okamžitě a zapomenut. „Aj, aj, co vidím?“ zvolal pan farář v příjemném překvapení. „I to si dám líbit! Toť bude nám dnešní svačina chutnat, jak náleží!“

Božencina hezká, okrouhlá bradička octla se v přátelsky míněném styku s páně farářovým šňupcem; levici jeho zatím nepozorovaně bylo okusiti ohnivost Baruščiných kyprých rtů.

Pan farář sundav klobouk posadil si na hlavu černou sametovou karkulku; na temeni jeho bylo se znamení kněžského posvěcení padesátiletým

podemílánim vlasového břehu rozšířilo v rozsáhlé hladké jezero, řádnou pleš, již potřeba se ukázala chrániti před nastuzením. Karkulku lemovala dokola prořidlá stříbrná příze stáčející se na spáncích v několik koketních prstenců, jež vlídnou tu starcovu tvář hladce oholenou, hostící stálý úsměv harmonicky doplňovaly.

Usedl do připravené pro něho lenošky, zeptav se dříve po zdraví staré Marty, jež uslyševši zvěst tu vděčností dala se do pláče. Naproti záře štěstím zaujal místo pan Souček. Robert uvelebil se těsně vedle sestřenky, netaje se jí, kterak rozkošnou shledává ji v bílé zástěrce, a když ona, konajíc úřad domácí paní, nabídla také jemu chléb a máslo, poprosil jí, aby vlastnoručně namazala mu skývku, která že bude zdáti se mu pak ambrosií. Se smíchem namazala bratránkovi dva ohromné krajíce, přejíc mu Olympickou chuť.

Veledůstojný host činil předloženým jemu občerstvením všechnu čest. Pan Souček nepřestával pobízeti a předcházel jmenovitě v záležitosti tekuté části požitku dobrým příkladem. Objemný džbán vykonal prostřednictvím Barušky několikrát pouť po zahradě, udržuje mezi besídkou a studeným sklepem pravidelné spojení.

Staří přátelé bavili se předměty těmi nejrůznějšími a nejvíce vzpomínkami na mladost. Mladost! Slovo čarovného zvuku. Starcům bývá vždy zaříkací formulí, která přivolá před duši jejich světy dávno uprchlé, která uvede je daleko nazpět — žel, že ne více ve skutečnosti, ale toliko na perutech fantasie!

Pan farář i pan Souček trhali o závod v tom minulosti vábném sadě květy vzpomínek a uvíjeli z nich pestrou kytici. Pan farář čím více do proudu hovoru přicházel, tím častěji sahal do šosu dlou-

hého kabátu a konečně držel třpytnou sandavku v levici skorem nepřetržitě. A pravice klepala na víko v taktu stále se zrychlujícím. Po zemi u nohou jeho rozprášeno bylo plno vonného pele — „jako z jara pod kvetoucí olší," zažertoval pan farář, když spozoroval, jakou spoustu byl učinil v zásobě „božího daru." Pan Souček musil stále šňupati a v rozmaru výborném nabídnul velebníček několikrát i mladému pánu z Prahy šňupec; ano, ani Boženka neušetřena a přinucena zabořiti hezké své prstíky do černého nitra sandavky, a následující její kýchot rozesmál oba starce až k slzám. Robert ovšem smál se s druhými, ale dosti zdrželivě; shledával celý ten žert málo vybroušeným.

Nevím, kterak to přišlo, ale v proudu zábavy pronešena byla slova: Zpěv, hudba.

Hned na to vytrhla celá společnost z besídky zahradní a v spěchu ubírala se k domu, kde v kruhu domácí čeledi stála Marta. Žádost hlavy domu, aby přinesla klíče od „velkého pokoje", uvedla dobrou tu ženu na blízkost mdloby.

„Vzácný pane," volala prosebně, „vzácný pane! Máme tam zeleninu a vejce a hrnce smetany! Co si jemnostpán pomyslí? A prachu všade na dva prsty — a pavučin — ó bože!"

Ale pan farář ubezpečil, že přimhouří jedno, po případě obě oči, a tak dala se konečně neúprosná klíčnice přece pohnouti, že vedla společnost nahoru, zdržujíc ji však dle možnosti za každým schodem. Matýsek byl zatím k pokynutí jejímu s podřízenými bytostmi služebnými vrazil do „velkého pokoje", aby co nejhroznějšího odstranil a co nejzcuchanějšího urovnal; nepodařilo se mu ovšem více, nežli vyhnati párek holubů, který sem byl vniknul, a odnésti jakousi škatuli,

jež stála kdesi v úkrytu za kamny a docela nic nepřekážela, do prostřed pokoje. Za to Baruška v přílišné snaze, učiniti co nejvíce, převrhla důkladný krajáč mléka a štkajíc zoufale, utírala ještě bílý po zemi se plazící potok do zástěry, když hosté octli se již na prahu.

Božence uloženo obstarati dopravu potravin z besídky do nové místnosti, kam společnost se přesídlila. Barča kvapem za ní vyhýbajíc se kárajícím pohledům staré Marty, jež v rozpacích, nevědouc co počíti, spínala ruce, netroufajíc si na velebného hosta ani pohlednouti.

„He! hola! Stolici k pianu!“ zvolal pan Souček. A uvedl tím věrnou strážkyni své domácnosti skorem k zalknutí. „Ó bože!“ zaúpěla, a třesoucí se její ruka počala řáditi ve vrstvě prachu, který se byl klidně a nikým nerušen uložil po všem nábytku.

K staromodní třínohé nestvůře přisedl hřmotně pan Souček, a prsty jeho počaly hravě přebíhati po černě lesklých klapkách. Pan farář postavil se těsně za přítele hudebníka a sledoval pohyby jeho rukou, kývaje souhlasně hlavou. Robert díval se chvíli na hrajícího, ale pak přistoupiv k oknu zahleděl se ven, někdy jen s úsměvem skorem útrpným obraceje se do pokoje.

Starci, zdá se, že zapomněli jeho přítomnosti; nořili se s myslí zanícenou v sladký půvab okamžitých svých citů.

Smutně i vesele, klidně brzo a hned zas bouřlivě zněly ty zvuky vycházející z nitra starého nástroje, v němž dřímaly tak dlouho, až neočekávaně vyrušeny, vzbuzeny teď. Nechtělo se jim ani odtud; prach a rez, který se byl usadil po strunách, dusily jasnost původních tónů, a byl mezi těmi dnešními zvuky a oněmi, jež dotknu-

tím se prstů zaznívaly kdysi z piana, poměr as takový, jako mezi hráčem dnes a před více než půl stoletím.

Bylo snad vůbec v celém tom mimovolném koncertu mnoho komického. Pan Souček ke všemu počal hru svou provázeti zpěvem, který křaplavým a vrzavým melodiím piana málo odevzdal. Robert u okna učinil rukou pohyb, jakoby zacpati chtěl si uši. Překvapil také sama sebe několika satirickými poznámkami, jež zdály se jemu aspoň velice zdařilými.

Za to pan farář sledoval přítelovy písně s rostoucím pohnutím, a když zavzněla konečně Přibylova opravdu velebná hymna, proměnilo se jednotvárné solo rázem ve dvojzpěv.

Blah ten, kdo dle povolání
slouží bohu, vlasti své!

V těch verších obsaženo bylo vyznání víry obou starých poctivců. Z úst jejich řinula se ta slova v rytmu ne zcela lahodném, ale za to zpívali, jakoby duši svou celou byli vdechli v ten nápěv i v ta prostá nehledaná slova. Tak nezpívají se více v Čechách písně národní a vlastenecké. Tak zpívaly se jedině v oněch pohnutlivých dobách, když každé slovo napsané poctivým českým pérem rozletělo se po širém kraji a nekritisováno ale uvítáno jako poselství nového úspěchu — když každé srdce, které zvalo se českým, zabušilo mocněji octnuvši se vedle srdce jiného, jež bylo stejně ryzí, stejnými city unášeno.

Boženka vcházejíc do pokoje nemohla ubrániti se úsměvu, ale nemohla se také ubrániti slzám. Nalezla oba starce v objetí.

„Sem k nám!“ volal pan Souček, špatřiv vnučku. „Aj, jaký to nápad výtečný!“ zajásal

zpozorovav v rukou jejích láhev s ohnivým mokem Mělnickým. „Sem! ať zavdáme si vlasteneckou šťávou z révy, jíž otec vlasti Karel ozdobil břehy naší stříbropenné Vltavy a rmutného našeho Labe! Na zdraví!“

„Nuž, ano!“ svolil pan farář. „Vypijme sklenku! V dům tvůj slavilo příchod jaro, příteli! Hle!“ pokračoval obrátiv se k starému soudruhu, „jak čarodějnou moc má mládí! Tak čarodějnou, že jako na jaře posněžené vrcholy hor polibkem slunce, také šedivé, zbrázděné hlavy okřejou a se oteplí září jeho paprsků, jako dnes naše. Jest to však pouhý odlesk,“ skončil pan farář v opravdovém pohnutí, „sníh zaleskne se v úpalu slunce na horské pláni — za poledne, na chvíli — ale nesejde, neztaje více . . . květy nevykvetou tu opravdové . . . a také hlava vzrušená a jásající na chvíli zůstane přece jen příkrovem zimy . . . Na zdar!“ zvolal pak přejímaje víno z rukou přítelových. „Ne zdar náš, starý příteli! My patříme k pokolení minulosti a zdaru netřeba nám více — vyprázdněme pohár: budoucnosti!“

Páně farářova pravice spočinula jako žehnajíc ve vlasech Božencinových.

„Na zdar! Na zdar!“ jásal pan Souček přitukuje též k Božencině sklenici. „Na zdar naší budoucnosti! Naší naději, naší mládeži! A kde pak jest Robert?“

„Odpusť, dědečku,“ ozvalo se od okna, „obdržel jsem právě list a dal jsem se do čtení — od tety Leonory . . . Všem nejsrdečnější pozdravy.“

„Děkuji, děkuji,“ odpovídal pan Souček. „Ale teď pojď k nám připit. Či nepočítáš se snad . . . Ach odpusť!“ opravil se spěšně. „Zapomněl jsem, že ty máš podobné pošetilosti — už šťastně a dávno za sebou . . .“

„Ale dědečku —!“

„Ach, ano — tys zástupce pokolení svého, a v tobě obráží se snahy doby, v níž žiješ ... Za nás byl život národní v Čechách ‚pastýřskou idylou‘. Nebylo bouří, žili jsme klidně a v lásce jeden ke druhému. Ty doby jsou ty tam! Vy to nazýváte štěstím! A máte snad pravdu! Člověk roste a také národ. Jsme v proudu dramatu a musíme ku předu do výše. Rodina naše jest větší a nemůže býti již ve všem souhlasnou ... Národní cíle české nabyly tvaru praktického, vypočítatelného a vyměřitelného, nejsou více neurčitými sny, mlhavými bez těla. My jsme byli dětmi ...“

„Soudíš celkem správně, dědečku,“ řekl Robert, „ano, vy jste byli dětmi! Dalek jsem toho —“ pokračoval, tváře se skorem dojatě, „dalek, vkládati do slova toho význam snad vám nepříznivý.“

„O prosím — jsi velmi laskav,“ namítnul pan Souček.

„Ale, ale, dědečku,“ přerušil jej Robert, „na co opět myslíš? Jak mně zas rozumíš? Chtěl jsem pouze říci — chtěl jsem jen — nuže zkrátka ať vybojujem věc tu jednou pro vždy,“ zvolal v návalu odvážné myšlenky, „mám všechny snad nectnosti, ale jednu mám ctnost nedělám se lepším než jsem! Zkrátka tedy: My nerozumíme více vám. Váš svět jest pro nás příliš světem citu!“

„A vy?“ vmísil se v rozmluvu pan farář, který udiven naslouchal rozmluvě, v niž vyzněla jeho vřelá slova o mladosti. „Co vy dáváte v náhradu za ty naše city?“

„Řekněm třeba myšlenky,“ odpověděl Robert.

„Aj! aj!“ usmál se farář. „Ó té prospěšnosti vašich myšlenek!“

„Myšlenky,“ přerušil jej Robert podrážděn, maje za to, že proti tomuto protivníku netřeba

mu míti ohledů, „myšlenky, které ovšem neobalujeme s hlukem planých frází o ‚vlastenectví' a ‚mladosti,' haha — které nestavíme na odiv libůstkami v okázalosti zevnější."

„A čím?" zněla další otázka, „čím nahražujete vy národu tyto naše — nuž, dejme tomu, slabosti?"

Robert neodpověděl; usmál se jenom.

„Chladností a vypočítavostí, lhostejností, opatrností, tichošlapstvím a prospěchářstvím, blaseovaností, bezbarevností charakterů," řekl pan farář. „Vy nejste," pokračoval hlasem povýšeným, se zápalem, „vy nejste dětmi a nechcete být mládeží, jíž měli byste býti přirozeným rozvojem, ježto dobu naši nazýváte národním dětstvím. Vy si říkáte a dáváte si říkati: muži, — ale vám schází to, co činí muže mužem: činy. Ty očekáváme od jinud, ale ne od vás. Vy až k nim jste se nepovznesli. My jsme byli," dokončil starý kněz, „snílkové, ale vy — vy jste spáči!"

Pan farář se odvrátil; ruka jeho octla se důvěrně na rameni starého soudruha. „A starci," řekl tento sotva zadržuje slzy deroucí se z očí, „my starci připili jsme jen skutečné mládeži, mládeži takové, v níž vidíme očima svýma dle svého spůsobu vlasti spásu, mládeži a budoucnosti!"

„Ani generace tato," promluvil pan farář tónem náhle mírným, ale s očima hněvivě na Roberta upřenýma, „není jí prostá — pravé, nadšené mládeže, jenom že ony vlastnosti nejsou znamením celé doby. Jsou pouze jednotlivci, kteří hlásí se k praporu tomu, a ti jsou strážcové svatých ohňů ideálů, z nichžto vzplane a vzplanouti musí požár očistný. Mládeži a mladosti!" skončil starý kněz pozdvihuje pohár.

Boženka postoupila proti bratránkovi; porážka, již utrpěl, naklonila mu snad její soucit.

„O proti takovému přípitku," zvolal Robert s poklonou, „ničeho nenamítám. Mladosti a kráse!" řekl přibližuje sklenku k ústům.

Ve dveřích objevil se Matýsek dávaje přítomnost svou na jevo dosti hřmotně. Pan farář okamžitě porozuměl tomu znamení otázky.

„Kdo pak vás objednal, Matese?" durdil se domácí pán. „Proč nečekáte na rozkazy? Jistě že Marta prožluklá . . ."

„Zcela v pořádku! Zcela v pořádku!" — volal pan farář přívětivě ke dveřím kyna rukou. „Jest nejvyšší čas. Jen zapřáhněte, Matese. Kterak jsme se opozdili!" řekl obrátiv se k starému příteli.

Sestoupili dolů do jídelny, kde za chvíli opět ve dveřích objevil se Matýsek; tentokrát ne více jako znamení otázky, ale jako naléhavý vykřičník.

Provázen veškerým obyvatelstvem statku ubíral se pan farář přes práh domu. S úsměvem děkuje všem, sedl do kočáru. Pan Souček díval se za odjíždějícím, až docela vůz v šeru zmizel; pak vrátil se do jídelny. Marta nepříliš vlídně poznamenala, že večeře asi již vystydla.

Starý pán prohlásil, že vůbec nebude dnes jísti. Usedl k otevřenému oknu a dlouho němě, beze slova, pohlížel do tmy. „Půl století," pohnuly se pojednou jeho rty k ztlumenému šepotu, „půl století pracoval jsem zde na zvolené té půdě a strádal jsem s vůlí poctivou, silami všemi, s myslí radostnou, včela naplnila chudý v počátcích oul — a teď . . . první větřík může sraziti ji v plodném letu jejím, zahubiti ji, zanesti ji daleko, daleko — kdož má o krajích těch tušení? . . . A proč jsem strádal? proč jsem pracoval? pro koho? O, že jsi vzal mi jediné dítě,

bože! On byl by kráčel zajisté cestou pravou, užívaje prospěšně zděděných statků pozemských na dobro lidstvu, k prospěchu národa a vlasti a tím již i k vlastnímu svému blahu! A zatím... hle! Právní a nejbližší dědic můj! Člověk, který mně býti má nejdražším!"

Rty starcovy chvěly se dále, ale zvuku slyšitelného nevycházelo z nich více. „Což nejsem však pánem jmění svého a vůle své?..."

Stařec vzchopil se, a tvář jeho oděla se výrazem vzdorovitým, jenž mohl zdáti se i zlobným.

„Ano," zvolal přistoupiv náhle k Robertovi, „rozhodnu o budoucnosti!"

Rozechvěn, pobouřen, v myšlenky zabrán odešel starý muž do své ložnice.

Robert Zelený hřmotnými kroky měřil pokoj. Ve tváří jeho zračila se mrzutost. Byl s dnešním dnem nanejvýš nespokojen. Sám s sebou, se všemi. Již ráno měl vlastně nehodu; připomenul si s nelibostí rozmluvu v kočáře. A což odpoledne! Že také nedovedl odraziti vyzývavost a pustil se v rozbory názorů o světě! To bylo neprozřetelné, nelze zapříti. Měl se lépe opanovati.

Robert pokáral se v duchu. Po druhé dá se s těmi starými dětmi třeba do tance — proč ne? Nemohl ubrániti se úsměvu, který však špatně k zamračenému jeho čelu slušel; podobal se spíše úšklebku. „Dědeček jest na mne opravdu rozhněván!" zvolal nevrle, přerušiv smích. „O tom nemohu se klamat, o tom nelze pochybovat. Poslední jeho slova zněla jako: Foradil jsi mně dnes dobře, učiním pořádek. Avšak tebe jsem od té doby řádně poznal; ty nejsi člověk mého srdce. Proto nečiň si naději na dědictví! A bah! Robert po-

hnul nedbale rukou. „Že nepatrnostem takovým věnuji tolik přemýšlení! Co na tom všem záleží! Jsem-li dnes i trochu v nemilosti, zítra budu hřáti se zas na výsluní dědečkovy přízně. K čemuž bych zde byl? A v zápětí této noci ještě nepojede přec Mates pro notáře, haha! Proto všechno mohl jsem si nepříjemnost dědečkova hněvu ušetřit! Nebyl bych ostatně dal se strhnouti k tak nerozvážné otevřenosti, kdybych nebyl býval rozčilen, podrážděn obdrženým listem!“

Vina všech nepříjemností dne svezla se na ubohou Leonoru. Přísný synovec věnoval vzdálené několik kárajících myšlenek a zdrtil ji in absentia pádností oprávněných výčitek. Vzal do rukou obdržený list a počal čísti:

„Známo ti, že dědeček měl syna, který v mladém zemřel věku, ve květu let, v cizině — nebylo mu přáno zavříti oči pod oním nebes baldachýnem, pod nímž po prvé je otevřel . . .“

„Tetin květnatý sloh,“ poznamenal čtenář uštěpačně.

„Zůstalo po něm dítě,“ četl dále. „Dědečkovi jest nebožtíkův tento román podnes tajemstvím. Milostné pletky synovy byly mu známy, ale následky jich zůstaly mu rouškou tajemství zastřeny . . . Matka byla herečkou. Starala se pečlivě o plod nešťastně skončené lásky — uznání to nemohu jí odepříti.“

„Jsme velmi spravedlivi k nepřátelům,“ zabručel Robert.

„K našemu štěstí nebyla však praktická. V tom ohledu byla bezstarostně lehkomyslnou, jako bývají dámy toho stavu.“

„Trochu staromodní názory,“ usmál se čtenář.

„Snad bála se také,“ pokračoval, „špatného přijetí, myslila, že bude jí opovrhnuto, a byla

příliš hrdou . . . zkrátka: nehlásila se nikdy k rodině otce svého dítěte. Žila se synem v Praze, vrátivši se k někdejšímu svému působení na jevišti. Až překvapila ji smrt. Jest tomu již kolik let. Nezákonný ten bratránek Tvůj dokončil právě studie gymnasiální. Přátelé umělkyně postarali se o to, aby mohl dostudovati. A teď se stalo —“

Robert dočetl první stránku listu a padl na pohovku. „A teď se stalo!“ opakoval malomocně. „Ukončil studie své na technice ve Vídni. — Proč nenalila mně teta čisté vody!“ zvolal zlobivě. „Mohli jsme dávno již podniknouti něco na svou ochranu. Jaký účel mělo zatajení okolností tak vážných? Žádný. Pouhá libůstka staré panny, která vždy musí míti kousek tajemství zvlášť pro sebe.“

„Člověk ten,“ pokračoval polohlasitě ve čtení obrátiv list, „nebyl by nám nebezpečným, kdyby —“

„Ano — to kdyby!“ zvolal Robert nahlas. „Kdyby náhoda nebo osud nepříznivý nebo snad i zloba našich nepřátel — snad plány jeho vlastní,“ četl dále, „nebyly zanesly jej. — Právě se dovídám — přijat za inženýra ke společnosti — v těchto dnech počne vyměřovati — v nejbližší blízkosti páně Součkových pozemků . . .“

Věnoval třetí straně listu jen těkavý pohled. „A teď jest na Tobě,“ dočetl pak, „abys učinil potřebná opatření. Spoléhám na Tvou bystrost, Tvou obezřelost, na osvědčený Tvůj důmysl . . .“

„Děkuji za poklonu!“ zvolal; uznání jakékoli vždy mu pochlebovalo. „Mrzuto! K zlosti!“ zabručel pak. „Ó teto Leonoro! Ó teto Leonoro! Naše plány se zamotávají . . .“

Mladý muž vyskočil z pohodlné své polohy a jal se zas přecházeti prudce po pokoji. „V případě nejhorším,“ zvolal zastaviv se, „popřejme

raději ubohé dívce několik tisíc z našeho půl milionu!“ Tvářil se velmi milostivě; zdálo se mu, že jest příkladným šlechetníkem.

Octnul se u divanu, a tělo jeho znova kleslo v jeho pružnou náruč. Převaloval se chvíli z jedné strany na druhou, mezi rty cuchaje doutník, který byl mu uhasl, aniž to spozoroval. „Ano — nabídnu jí smír,“ zvolal vzchopiv se opět, „budeme postupovat společně proti společnému nepříteli. Situace se změnila. Věci mají se teď jinak. Zájmy naše jsou skorem totožné — v jistém ohledu totiž. Jest v našem oboustranném prospěchu předně teď, aby hrozivé stíny, jež v podobě pozůstatků z romantických zápletek minulosti vystupují na obzor, byly co možná zažehnány . . . aspoň aby on — kterak se jmenuje? Co na jmenu konečně! Teta zapomněla na jmeno — aby nevyhodil nás oba ze sedla dědečkovy přízně. My dva spolu pak budeme snadno hotovi,“ doložil, nemaje patrně ani nejmenší pochybnosti o skutečném výsledku. „Ačkoli,“ přerušil se opět, jakoby přece jen nedůvěřoval. „Dnešní události — okamžitý stav věcí — Ej!“

Robert vyskočil s pohovky a přikročiv ku stolu zapaloval si doutník o hořící svíčku. Zajisté však úmysl tento nepovzbudil jej k pohybu tak zbytečně prudkému. Byly to as jiné myšlenky, jichž návalem tak nechal se unesti . . .

„Není to nápad zlý!“ prohodil vypustiv z úst několik hustých kotoučů dýmu. „A věru . . .“

Vzal při těch slovech do rukou zas tetin list. „I hleďme!“ zvolal, „post scriptum — celá poslední strana! Aj, aj! Také mohlo mi napadnout, že dopis ženský neobejde se bez tohoto nespůsobu, ano, že nejdůležitější přicházívá tu pravidelně až za podpisem,“ doložil rozmarně.

Tvář jeho se vyjasňovala; počal se usmívati. „Jaká to shoda myšlenek!“ zašeptal pak. „Nuž, vezmem si sestřenku!“ zvolal rozhodně. „To bude to nejkratší!“

Robert ulehl, ale nemohl usnouti. Myšlenky nejrůznější těkaly hlavou jeho; přízrak za přízrakem valil se před jeho očima; nemohl jednotlivých obrazů ani postihnouti.

Bylo mu těsno; zdálo se mu, že chmury jej udusí. Kolem rozhostila se tma, a nemohl jí proniknouti. Umínil si, že usnouti musí, stůj co stůj, i použil všech známých prostředků uspávacích. Pokusil se soustředit myšlenky své k jednomu bodu, počítal několikrát od jedné do tisíce, a není jisto, zdali filosof povznešený jinak nad podobné malichernosti nezačal se i modlit polozapomenutý otčenáš. Vše marně. Tmou kmitaly se drobné jiskřičky, jako když spálíme papír a díváme se, kterak na zuhelnatělé hmotě pak i nejpevnější a dlouho vzdorovavší atomy rostlinného tkaniva podléhejí procesu spálení.

Konečně vyhoupla se jedna z jiskřiček nade všechny zmatené temné zraky; rostla a měnila se v určitou podobu, v sličnou, mladou, úsměvnou tvář . . .

Robert Zelený spal a snil.

Jitro na statku.

Noc měnila se teprva v přítmí, bylo ještě šero, když ze dveří chléva vynořila se ženská hlava, dosti rozcuchaná, a když se byly rozespalé oči rozhledly na všechny strany, následovalo poprsí; pak vyklouzlo ostýchavé celé tělo vězící v povážlivých nedbalkách.

Postava tiše plížila se prázdným dosud dvo-

rem; ze středu prostranství, od pumpy, ozval se pak plískot a pleskot; tajemný zjev kmitl se opačným směrem a zmizel beze stopy v místnostech svého východu.

Brzy po tom z protivné strany objevil se Matýsek, bos a v modrých spodkách; prvním cílem jeho též byla studna, kde se umyl, věnuje ranní toilettě své podezřele mnoho péče. Obstárlý ten mládenec přinesl s sebou i plechové zrcádko a zhlížel se v jeho zamaštěném povrchu při mdlé záři prvního zábřesku jitra dosti dlouho, česaje si švihácky ježaté své vlasy.

Za ním Bartoš, čeledín, nepozorovaně se přikradl, tak že Matýsek uleknut po něm se ohledl, zpytavě jej přeměřiv a s patrnou nedůvěrou pátraje po směru, kterým se kroky jeho sem nesly; zrak Matýskův utkvěl tázavě chvíli na zavřených dveřích stájů a přemetl se pak podezřele na druhou stranu dvora, kde umístěny chlévy skrývající v sobě ložnice ženské části domácího služebnictva. Myšlenky své hlasitě nepronesl.

Spěšnými kroky odebral se Matýsek do stáje, odkud vrátil se v každé ruce nesa dřevěnou putýnku, žena bručivým hlasem před sebou Kubu pohunka, kterého byl vyplašil z nedovolené v tom čase již dřímoty. Naplnil u pumpy obě nádoby a odnesl vodu do stájí.

Kuba osaměl na dvoře a použiv nedostatečného dozoru, osvobodil se pro dnes důsledností nepříjemného styku s vodou. Utřel si oči a nos suchou dlaní a zatáhnuv za rameno pumpy, přidržel pod vyvalivší se pramen čistící jen prsty špinavých nohou, které osušil pak opodál na trávníku. Na to vklouznul do stájí za Matýskem.

Činnost domácích skřítků skryla se na delší

dobu za zdi, do stavení. Dvůr byl prázdný, totiž prázdný lidí, nikoli pustý.

Sem tam se procházeje, vážně vykračoval si Cikán podezřelým vrčením provázeje každé hnutí, každý šust venku, za vraty, dosud uzavřenými. Na hnojišti vévodil strakatý kohout obklopen harémem slepic. Sbor kachen brodil a máchal se v špinavé louži, lově z vln jejich podezřele chutná sousta. Spokojeně chrochtaje přibatolil se tučný vepř a přiměl důstojným svým zjevem vybíravé lovkyně k okamžitému, uctivému ústupu; zaujal sám místo ve vábné kalužině, zabořiv údy své do měkké její náruče. Protahuje se tu šilhal potutelně po vlastních potomcích, opodál kolem své roditelky bázlivě se kupících a k ní se tulících; v některých okamžicích šlehaly těmi pohledy starého labužníka, jak se zdálo, i choutky snad kanibalské.

Se střechy sletovali holubi; párek po párku opustil útulný kout své domácnosti, aby chledl se po snídaní. Houf vrabců snesl se šustem na prostranství před stodolou a rozprchnul se do všech stran, po zemi vybíraje nejlepší sousta a nevyhýbaje se v drzosti své nikomu než chocholatému kačeru, který v čele švitorných kačen postupoval proti každému výbojně, zaháněje kleštěmi širokého svého zobáku i odvážné krysy slídící tolikéž mezi rozházenými tu plevami po nějakém vhodném pamlsku.

Živoucí mosaiku doplňoval malebně statný cizozemec, krocan; nadýmaje tělo své a skrývaje malou svou neúhlednou hlavičku v rozčechrané peří a za červený lalok, podobal se poněkud hloupému člověku, pyšnému v nedostatku myšlenek na svůj šat a své břicho.

Rozednilo se úplně; úsměvně spočívala zlatá sluneční záře na ranní té idyle . . .

Dvorem přeběhla Kačka. Baruška s ohromným krajáčem v pozdvižených rukou několikrát po sobě kolébala se z chléva přes dvůr i zmizela v místnostech podzemních, aby v příjemném jich chladu složila nadojené mléko.

Po nějaké chvíli vynešena z kuchyně obrovská hliněná mísa a postavena na stůl umístěný pod kolnou, z jejíhož krovu ozývalo se v směsici kdákání slepic, vrkání holubů a pískot mladých vrabčíků. Po obou stranách stolu usedla čeládka, a když byla Kačka fantastickou kytici, vymalovanou s křiklavým nevkusem na dno mísy, zatopila rybníkem vonné zelnice, chopil se každý plechové lžíce.

Mužští po jedné, ženské po druhé straně zahájili gastronomický koncert v dokonalé harmonii. Hladina polévky rychle se nížila, a brzo nořila se z ní opět bílá kytice i objevila se konečně v celé nepokryté kráse. Stolovníci rozešli se každý po své práci.

Venku objevila se Marta s hlavou do těžké pleny zavázanou a když byla sebe i od Kačeny přinešenou nádobu opětovně poznamenala křížem, začalo pod kolnou „vrcení".

V patách za Martou se zvonivým smíchem vyběhla z domu Boženka. Nastal spor mezi zkušenou obyvatelkou venkova a městskou slečinkou, „která se do všeho plete" — „s cukrovýma svýma ručičkama k tomu se nehodí" — „měla by raději sedět v pokoji" — „nejsnáze tu ještě přijde k úrazu . . ." a jak další a ostatní Martiny poznámky zněly.

Rozumí se však, že klika belíku z rukou karatelky znenáhla se octla v svižných ručkách

slečny Boženy. Točila vesele jednotvárným tím flašinetem dupajíc k tomu takt a s úsměvem ohlížejíc se po odcházející Martě, jejíž bručení doznělo, až když zmizela v kuchyni.

Otevřely se dvéře stájů, a vykročili bělouši s Matýskem.

Boženka mžikem zanechala výroby másla a skotácky rozpustile rozběhnuvši se po dvoře, chopila se Matýska pod paží. „Na pole? na pole!“ volala radostně.

„Ano, na pole! Budeme svážet,“ odpověděl stálý ten jinak mrzout s úsměvem zvláště svátečním.

„Ve jmenu božím tedy začneme!“ ozvala se Marta, která opět vyšla. Jen nedostaneme-li odpoledne zas bouři — co Matese? — jako předevčírem. Pán bůh rač chránit nás všeho zlého!“

„Hm, hm,“ odpovídal Matýsek odpíraje a „hm, hm,“ doložil ihned oním tónem pochybnosti, nejistoty, kterým venkovští proroci povětrnosti pro každý případ ponechávají své reputaci otevřená zadní dvířka.

Boženka vyhoupla se na vůz a tleskajíc rukama postavila se v předu vedle Matýska opírajíc se o řebřinu. „Na pole! na pole!“

Bělouši zatáhli. A za vozem ubíraly se děvečky s vykasanými rukávy, v krátkých sukních, s bílými šátečky na hlavách.

Bartoš a několik jiných mužů s lesklými kosami na ramenou přidali se k tlupě a oddělili se až na rozcestí, aby na vedlejším poli porazili ječmen.

„Na pole! na pole!“ jásala Boženka štěstím zářic a — ohlížela se nejvíce po jistém rožním okně.

Za ním Robert Zelený dosud hověl si v sladké

dřímotě. Byl by nepochybně odhodlal se vstáti, snad by byl i nedůstojně mladicky vyskočil s postele, kdyby byl tušil, že spatří ve skutečnosti a v obrázku tak rozkošném onu, jíž obíraly se právě jeho sny.

Starostlivá hospodyně nesla nahoru do pokoje mladého pána vlastnoručně snídaní. Byl již vstal a oblekl se. Jeho „dále“ znělo co nejpřívětivěji. Rozběhl se také s úsměvem sladkým naproti ke dveřím.

Ovšem byl poněkud zaražen spatřiv Martu zachoulenou v strakatou plenu. Úsměv jeho změnil se v rys velice vážný, a vztažená ruka sklesla dolů a chopila se pak knírů rozpačitě je hladíc.

Příchozí omluvila se, že tak dlouho nejde, a že káva nebude as nejlepší, poněvadž nedostane člověk nic pořádného, když si sám pro všechno nndojde, a celý dům jest na poli a jen ona ponechána zpět, a že všeckna starost o domácnost spočívá jen a jedině na její hlavě, a že nebylo by divu, kdyby se z toho všeho opravdu rozstonala a že musí — aby odpustil — okamžitě odejít nemajíc ani času, aby se otočila.

Při tom ubohá, těžce zkoušená žena otočila se nejednou ale několikráte, ano ochotně přijala i nepředloženě jí nabídnuté sedadlo, rozpoutajíc čím dále tím hroziveji stavidla své výmluvnosti.

Robert oddychl si z hluboka, když konečně vyzvěděvši důkladně, kterak spal, a má-li dobře ustláno a nepřeje-li sobě ničeho, a co soudí o jejím bolení hlavy, loupání v kříži, píchání v játrech a jiných ještě protivenstvích — vzdálila se.

„První po ránu baba — nebudu míti dnes štěstí,“ zabručel mladý pan mrzutě a málo pochlebně pro povídavou návštěvu. „To by mně buclatá Baruška byla bývala milejší.“ Ukončil

větu hryže se ve rty; poslední slovo pošeptem a odděluje slabiky, jakoby nechtěl vysloviti jich více, a ono setrvačností myšlenky samo od sebe bylo doznělo. „Vždyť jsem již tak dobře jako ženichem!“ zvolal hlasitě. „Nuž,“ řekl po chvíli, slévaje z porcelánových konviček smetanu a kávu, „proto snad nemusím vzdáti se docela všech vedlejších milostných dobrodružství. Ó to bych raději . . . jaký půvab měl by svět, co by řekla Pražská společnost tákovému šosáckému pokání dona Juana . . . a pak,“ doložil přestávaje míchati kávu, „což miluji sestřenku opravdu? Haha,“ zasmál se, „já a milovat? Což jsem mladíček v dědečkově slohu?“

Vzpomněl, kterak o Božence snil, a jak v blízkosti její bylo mu útulno a volno. Rozhledl se kolem, jakoby se lekl, že na blízku jest někdo, kdo by myšlenky jeho mohl přečísti, svědkem státi se jeho nedůstojné slabosti. „Láska!“ zvolal posměšně. „Význam ten nepatří do slovníka rozumného moderního člověka! Proto ovšem poženu na sestřenku útokem jen city, vzdechy, pohledy. Praktické ohledy, jež mě k ní vlastně jedině nesou — —“

Ustál na chvíli v samomluvě, přemýšlel o tom, co řekl: „Rozumové důvody,“ pokračoval pak, „zamlčím zatím opatrně. To bych tomu dal, abych jí otevřel celou knihu! Ženská chce každá být milována jen k vůli sobě, k vůli svému srdci, jak se říká — každá, i ta nejemancipovanější — jak pak teprve taková — taková venkovská husička! A teď: hurá! útokem! Pevnost zajisté to nebude. A mně nedobytná? Haha, mně?! Pomýšlí již sama na kapitulaci. Včera otvírala mi patrně již brány srdce svého dokořán . . . Prožluklý výstup včerejší!“

Robert Zelený zatím dojedl. Vzpomínka nepříjemná uvedla jej skorem z dobré míry.

„Co teď?“ otázal se sama sebe, vstávaje. „Jak se k dědečkovi zachovati? Mám jíti k ‚vzácnému pánu‘ a tvářit se, jakoby nebylo se nic přihodilo mezi námi? Anebo — podlezti a omluviti se a slíbiti pokání? A! Nejsme dětmi! A hrdost povahy vždy imponuje — vždycky. A bude také jemu — hlavně pak jí, sestřence, a to je pro okamžik hlavní věcí. Zdá se, že nehoda má obrátí se posléze vlastně v můj prospěch — stanu se v očích naivní dívky rázem hrdinou!“

Vešla nanovo Marta, přinášejíc poselství. Po dlouhých oklikách a odchylkách zvěstovala, že mladého pána z Prahy navštívit přišel pan Moravec z města.

„Ten troup?“ zvolal Robert. „Oho,“ pomyslil si, „ty šelmo! Chceš mým prostřednictvím přiblížiti se k pokladu? Ano, pro mne jest ona pokladem! V pravém slova smyslu — žádné básnické rčení. — Bon jour! Bon jour!“ volal sběhnuv hbitě se schodů, jako by touha spatřiti přítele nesla jej na perutech. „Jsem nad míru potěšen!“

Se smíchem stanul. Pan Vilém Moravec se sklíčkem na levém oku, španělkou v pravici, širokým bílým límcem, na němž vztyčoval se houpavě dlouhý husí krk nesoucí drobnou hlavičku, balancoval tu na ozdobných podpatcích v prostřed nádvoří, nemoha do domu se dostati.

Koza Mlsa z příčin nepovědomých shledala na nezvyklé, snad venkovskému jejímu vkusu nápadné návštěvě pohoršení, a postavivši se do cesty, sklonila čelo i pohrozila příchozímu přirozenou svou zbraní jako v rozkošné báchorce o zvířátkách a Petrovských stalo se hloupému Honzovi. A hle-

danému lvu maloměstských plesů nebylo v okamžiku tom v mysli hrubě jinak, než jako onde směšnému sprostáku. Zdálo se mu, že v každém okamžiku lepé jeho a milované tělo nabodnuto bude na špičaté podávky a vyzdviženo do výše jako snop prázdné slámy. Pobouřená fantasie zveličila mečivou čtvernožku v ohromnou báječnou potvoru. Lícní svaly elegánovy v úzkosti upustily ozdobné sklíčko, že na zemi na kusy se rozbilo a ve zmatku zahozena také španělka. Učiněn malomocný ústup.

K dovršení nesnáze vjížděl do dvora právě Matýsek veza plnou fůru žita. Okolo vozu kráčela Barka, udržujíc vidlemi sem tam klátící se náklad v rovnováze. Koně z vlastního popudu zastavili, jako by komický výstup i jejich zvědavost dráždil. Barča propukla v hlasitý smích podobný harašení s výše do vody vysypaného hrachu. Matýskův hlas provázel ji klepotem větrného mlýna. A ubohému modernímu rytíři zdálo se v okamžiku tom, že za terč kratochvílné zábavy vyhlídl si jej sám kníže pekel.

„Čert na něj — tuze dobře! Takhle na takové! —“ zvolal Matýsek, nemoha zdržeti jazyk za zuby. Není jisto, zdali další hlasitě ovšem neprojevené myšlenky tohoto mravokárce v haleně nenesly se k zbožnému přání, aby vyšší zlá nebo dobrá mocnost, co tuto komickým obrazem pouze naznačeno, do pravdy provedla v naší vlasti na všech paňácích, jichž typickým představitelem jest pan Vilém Moravec.

Jadrné „Půjdeš, stará!“ osvobodilo sklíčeného šviháka od ošemetného nepřítele. Mlsa hnána trestající rukou Baruščinou odběhla na druhou stranou dvora a s chutí, jako by byla vykonala opravdu

nejkrásnější na světě kousek dala se do jetele, vyčuhujícího tu z okénka jakési komory.

„Nuž, dráha je volna!“ zvolal Robert stěží potlačuje smích. „Servitore! Servitore!“ A vztáhnuv proti příchozímu ruku, zavěsil se na jeho rameno. „Jen dále! jen dále! Jak hezké od tebe, že jsi ke mně přišel. Ty pokrytče,“ doložil šeptmo, „jako bych nevěděl, komu vlastně tvá překvapující návštěva platí. Vyhledáme slečnu Boženu,“ sliboval zlomyslně, „okamžitě!“

Pan Vilém tvářil se, jakoby byl spadl do rybníka, ale ne v létě, nýbrž v zimě, do ledové vody.

„Prosím tě,“ volal, „ich bitt dich . . . já jsem zničen! Zdá se, zdá, že jsem činil figuru prahloupou. Jedinou mou útěchou jest, že nebyla ona svědkyní!“

„Kdo může za nehodu?“ těšil Robert přítele.

„V tomto okamžiku,“ pokračoval Vilém hlasem skoro plačtivým, „nemohu se přece ukázat vyvolené svého srdce. Ta nevzdělaná čeládka zajisté vše vyžvaní, a dojem, který jsem zjevem svým chtěl na ni učinit, jest ten tam! Po mně jest veta! Jak mohl bych se objeviti jí teď a takto! Vždyť nemám ani monocle, ach, běda! Kterak bych mohl se dívce s milionářem za dědečka takto zalíbiti. Ich bin untröstlich!“

„Budiž,“ smiloval se konečně Robert nad nešťastníkem. „Chtěl jsem právě do města. Půjdeme spolu. — Také pro mne,“ skončil v myšlenkách, „bude nejlépe, vzdálím-li se na okamžik vůbec s jeviště.“

Pan Souček opouštěl lože z pravidla časně. Chodil, jak se na venku říká, se slepicemi spat a s kohoutem vstával. Ale dnes zmeškal stařec nadobro tichou idylu, již představoval statek za

jitra, a neobjevil se ani, když rozmarem náhody scenerie změnila se v burlesku. Z čeledi nikdo si toho nepovšimnul. Ve společnosti pracovitých lidí jest každý člen přes příliš zaujat sám sebou, aby o druhé se staral. A v létě, ve žních na venku musí každý všechny síly své napnouti, aby vykonal práci svou. Ani hlavy hospodářství zde valně nepohřešili, kde každý z mnohaleté zkušenosti cele znal rozsah svého úkolu. Že bude dnes svážeti se žito a ječmen, ustanoveno bylo v radě držené mezi pánem a Matýskem za obvyklé oposice švitorné Marty hned včera, a ráno provedlo se zkrátka usnešení, když počasí bylo příznivo, aniž kdo čekal na nové rozkazy. O tom, že ‚vzácný pán' z pokoje svého vůbec dnes nevyšel, nikdo tušení neměl, ani Marta, která, jak ve zvyku bylo v ustanovenou ranní hodinu pootevřela dvéře a nepohlednouc ani dovnitř, na stolek u dveří stojící vstrčila tác s hrnkem kávy a houskou i vzdálila se okamžitě po svém zaměstnání. Též Boženka ačkoli několikrát vzpomněla, že dědečkovi nedala ani dobré jitro, nepřišla k tomu, aby se po něm ohledla, nenapadlo jí, aby jej vyhledala.

Práce v poli měla pro ni tolik novosti, tolik půvabu a zajímavosti, že věnovala se jí cele, vhroužila se cele v ni, jako by nebyla jí zábavou pouze, ale povinností. Bylo jí milo zde uprostřed těch dětí přírody, jež v potu tváří, za mzdu, ale s láskou takovou, jako vlastní majetek, sklízeli úrodu s polí svého hospodáře. Cítila se k nim puzena a také i vděčností zdálo se jí že jest jim povinna. Za těch několik dní, jež trávila pod dědečkovou střechou, seznala všechny a s každým vyměnila nějaké vlídné slovo. Všickni ji za to milovali.

A nejvíce přilnul k slečince z města Matýsek.

Starý ten hoch byl by ji nosil na rukou, jak praví pořekadlo. Na vzájem ona přijímala ve všem jeho rady a vysvětlivky, jeho tázala se na vše, činíc jej snad nevědomky důvěrníkem i mnohé skrytější své myšlenky.

Matýsek, jak to u staré čeládky bývá, vpravil se vzhledem k domácí slečně v úkol jaksi otcovský i umínil si, že musí zde býti strážcem milého toho dítěte a že ochrannou ruku nad ní bude mu držeti, aby nezkušenou mysl její chránil před všeho druhu zlem a nástrahami.

S nelibostí spatřil chráněnku svou včera v městě ve společnosti vyfintěného mluvky Moravce. Zdálo se mu nemožným, aby dívka tak jemnocitná a ušlechtilá, jakou Boženka se mu jevila, mohla zalíbení nalezti v té vyšňořené a opentlené loutce. A přece! Kdož nahledne v tajemství dívčího srdce, jež bývá nevyzpytatelné, kloníc se někdy k protivě nesnesitelnější, vrhající se v záhubu bez rozmyslu a bez rozvahy . . . Sprostý ten venkovan, nevzdělaný ale přirozeně rozumný, dospěl k podobným úvahám. Ale nemyslil více na pana Moravce, myslil na Roberta. Nedovedl ovšem oba tyto charaktery spůsobem přesným a určitým roztříditi. Onen — hastroš bez myšlenky zakrývající obmezenost ducha svého nejmodernější vždy façonou oděvu a několika naučenými frásemi; tento — člověk vzdělaný, myslící, ale uvázlý životem svým na písku, na suchoparu, člověk nadaný, který zapomněl, že úkolem jeho byla vlastně čilá plavba na moři, v práci životní, i nalezl zalíbení v lapání prospěchu a okamžitých požitcích, stav se nečinným ve směru vyšším, v duševních snahách a zápasech. Prostý muž přirozeně neviděl v nich valného rozdílu. V mysli Matýskově byli oba mladí páni stejné ceny; on, člověk pracovitý, oběma stejně opovrhoval.

Ale ne tak soudila Boženka. Páně Moravcovo sladkomluvné dvoření odbyla s posměchem, na bratránka však pohlížela zcela jinak. Galanterie jeho byly sice podobny oněm, avšak tam za nimi neskrývalo se nic, pranic, a zde . . . Boženka hleděla do duše Robertovy zpytavě, pátrajíc v ní po vysvětlení něčeho tajemného v jeho zevnějším chování. A chvíli co chvíli jevilo se jí bratránkovo nitro v osvětlení příznivějším. Viděla brzy již jen brejlemi své fantasie, jež hravě tvořila si z jeho slabostí zajímavosti . . . Robert v představách jejích rostl do výše. Byla na nejbližší cestě do bratránka se do opravdy zamilovati. —

Blížilo se k poledni. Na poli pracováno s pílí stále rostoucí. Mračna sletovala se na obloze a postupovala s neočekávanou rychlostí. Nebe hrozilo každým okamžikem deštěm.

„Aspoň fůru musíme ještě dostati domů," určoval velitelsky Matýsek ku spěchu pobízeje a sám předcházel nejlepším příkladem pot řinul se mu z čela. Ani Boženka nezůstávala pozadu za všeobecným chvatem. Stála nahoře na voze a pomáhala ukládati tu vyschlé snopy s větší zajisté ochotou než silou.

A shůry skáply již první dešťové krůpěje.

„Marný náš boj proti živlům!" zvolala Boženka se smíchem, přerušujíc mlčelivé napjetí sil venkovských soudruhů. „Nic nepomůže více!"

„Ani vašich rukou píle, jež vám, slečno, tak pěkně sluší," ozvalo se za ní.

Překvapena ohledla se Boženka. Stál tu muž mladý. Tvář přívětivá, vlídná usmívala se z rámce plavého vousu, a oko, modré, bylo výrazem mysli klidné, ale nikoli lhostejné, schopné naopak zajisté i největšího vzrušení. Slova jeho pronešená

byla hlasem měkkým, lahodným, však dojem lichocení nečinila.

Cizinec díval se na dívku s patrným zalíbením a s pohnutím vždy větším. Bílý šáteček stínil půvabně hladké bezstarostné její čelo, a tváře rděly se zlíbány parnými paprsky letního slunce; růžový nádech tváří změnily rozpaky, jež nenadálý zjev v duši dívčině byl vzbudil, kvapem v záplavu purpurovou. Boženka učinila pohyb, jakoby chtěla odvrátiti se, ukryti své jí samé nepochopitelné pohnutí, ale nedovedla, než-li před spočívajícími na ní pohledy sklopiti upřímné své oči . . .

„A teď rychle dolů s vozu, dívenko!“ zvolal cizinec, a nečekaje na rozhodnutl, vztáhl ruce a obejmuv Boženku kol pasu, snesl ji hravě na zem. „Což nepozorujete, že začíná již pršet pranešetrně?“ doložil vesele. „Promokla byste tam nahoře jak náleží!“

„A domů již nedojdu!“ odpověděla Boženka. Zdálo se jí, že musí za každou cenu vzchopiti se a uteci — Čemu? Snad letnímu dešti? Aj, něco zcela jiného pobádalo ji k útěku. Chtěla prchnouti před ním, před tím mužem, který se jako v báchorce čarovným prutem ze země vykouzlen octnul před ní. A přece nešla, neučinila jediného kroku. V blízkosti jeho, pravilo srdce, netřeba jí ničeho se báti. On vzbudil rázem jeho důvěru, a duše její byla plna k němu sympatie.

Prška změnila se náhle v liják; pojednou, mžikem, jak v létě se stává, jako by rázným trhnutím stavidel byl někdo tam nahoře rozpoutal proud vodní. Matýsek úprkem ku statku, aby vůz co nejdříve skryl pod střechu. Za ním Baruška s vykasanou suknì přehozenou přes hlavu. Ostatní čeleď hledala úkrytu na poli. Kvapem schovávali se do skulin, jež zůstaly mezi jednot-

livými snopy snešenými k střechovité stavbě, jíž říká se „voják“. Boženka nehýbala se, nevěděla, co počíti. Tu vztáhl on ruku svou po ruce její — nebránila se, šla za ním. Usadil ji do jedné z těch slaměných chýšek. Podrobila se jeho ochraně, nevyvinula chvějící se ruku svou z dlaně jeho. Byla pobouřena, vzrušena. Nevěděla, co děje se s ní, v srdci jejím, v duši její . . .

Déšť ustal; proud zastavil se opět mžikem tak, jak se byl rozpoutal, zase jakoby táž ruka nahoře byla stavidla náhle zarazila. Pouhá letní přeháňka. Krajinu zasáhlo jen křídlo mračen, jež přeletěla již docela. Práce na poli však musila pro dnes odložena býti. Déšť zmokřil za krátkou dobu výdatného svého působení značnou vrstvu schnoucích klasů. Slunce dostupujíc právě největší své denní výše, vysílalo dolů žhavé paprsky, a působením jich promoklé snopy halily se v páru vystupující nahoru.

Z městečka zazníval hlahol zvonů, bylo poledne. Chasa stála již pohromadě, aby nastoupila společně cestu domů.

Také Boženka opustila svůj úkryt. Plachost její zmizela. Hleděla na cizince jako na člověka, s nímž dávno se znala, k němuž přátelskými poutána jest svazky.

„A proč nechcete?“ otázala se, „navštíviti dědečka?“

„Pana Součka? Nemohu, nemohu,“ odpověděl, přemáhaje své pohnutí. „Nežádejte mne za vysvětlení. Proto však přece,“ doložil hlasem měkkým a skorem žalostným, jakoby neodvážil se doufati v to, co ústy pronáší, „proto přece spatřím zajisté ještě v životě svou — krásnou vidinu letního snu . . .“

V tom nebylo žádné lichocení, žádná zúmysl-

nost. Jak zcela jinak pronášel Robert podobné příjemnosti! Proč právě teď vzpomněla na bratránka? Snad aby porovnala jej s mužem, který stál před ní k rozchodu podávaje jí pravici. Snad — ale možno také, že v okamžiku onom nebylo jí třeba žádného porovnání více. Robert Zelený byl již na dobro sklesl s výše své, do níž jej fantasie mladé cituplné dívky, hledající vysněný ideál srdce svého, byla již již unášela — ustupoval hluboko dolů a daleko do pozadí před nenadálým soupeřem . . .

Boženka pozdvihla zrak a spatřila bratránka v skutečnosti. Přicházel kráčeje po mezi, promoklý, tváře se mrzutě. Déšť byl jej stihl na cestě do města, odkud se vracel zacházkou — schvální zacházkou — okolo pole, na němž se pracovalo. Boženka vítala jej zvonivým smíchem. Náhle však ustala v rozmarném projevu své veselosti. Robert stanul před ní a jejím společníkem i měřil tohoto pohledem plným zloby.

„Dubský?“ zvolal s přízvukem, zostřuje slovo v otázku.

„Ano,“ odpověděl cizí muž, „inženýr Karel Dubský, kterého štěstí dnes po prvé zaneslo do této krajiny.“ Pohledl výrazně při tom na Boženku. „Kterak mne poznáváte?“ přerušil větu a zadíval se ve tvář muže, který jej oslovil. „Robert Zelený!“ zvolal pojednou radostně překvapen. „A já tě nepoznal okamžitě!“ Vztáhl k němu ruce. „Jak dávno jsme se neviděli, příteli! Ó krásné ty doby naše! Pamatuješ? Chovám v duši živou upomínku na jich kouzlo. Ten mladický náš tehdejší ruch a šum! Byli jsme horské bystřiny razící sobě cestu bez bázně a bez ohledu na překážky — osud urovnal teď tok života našeho v určité dráhy, vykázal břehy našim myšlenkám

i našim citům. Ó škoda těch časů mladických, nespoutaných! A kterak," přerušil mladý muž pojednou své horování, „kterak zanešen byl jsi ty sem?"

„Můj bratránek," vmísila se v rozmluvu Boženka. Porozuměla, že oba tito lidé, přátelé kdysi, poznali se teď sice dle podoby, ale duší nepoznávají se. Chtěla trapný dojem takového setkání zmírniti.

„Jak že?" zvolal Dubský ustoupiv; planoucí oči jeho ulekly se pohledů, s nimiž se setkaly. „Vnuk páně Součkův? Pochopuji," řekl po chvíli hlasem mírným, úsměvným, podávaje Robertovi znova ruku, „pochopuji tvé chladné přijetí. Tenkráte v kouzelných dobách mládí oba nevěděli jsme, jaké svazky nás poutají. A kdy by! Tenkráte nebyly by obavy před možnými důslednostmi těch svazků naplnily trpkostí žádného z nás. Neboj se příteli!" řekl pak ne zcela bez povzdechu. „Nepovažuji se za oprávněna z událostí dávné minulosti těžiti pro sebe, využitkovati na prospěch svůj styky blízké, nejbližší zajisté, ale mezi lidmi dávno teď mrtvými již . . . Mám příliš mnoho hrdosti! Ne méně než moje matka! A jsem samostatným dosti, abych žebral teď — tam, kde mně — kde nám — kdysi snad mělo být, ale nebylo nabízeno. Jsem zde a zůstanu inženýrem Dubským původu neznámého a lhostejného . . . A k onomu muži tam," ukázal ke statku, „nebudu hlásiti se nikdy . . . Přeji tobě cele jeho lásku i — jeho dědictví. Nepřišel jsem, abych stavěl se ti v cestu . . ."

Umlkl a Robert hleděl na něho udiven, jako by dobře nechápal. Co to praví? Bylo mu, jakoby náhle unešen byl do světa, který byl kdysi také světem jeho, ale teď najisto jím není více. Upíral oči své zpytavě na svůj protějšek, jakoby opě-

tovně chtěl přesvědčiti se, mluvil-li s ním muž zralý, s vousem na tváři a ne blouznivý mladík, nemající o prospěšnosti a praktických stránkách blahobytu ani ponětí . . . Dal se do posupného smíchu. Myslil, že nemůže na onu deklamaci odpověděti jinak než posměchem, projevem své nedůvěry v její pravdu . . .

„Buď bez starosti," řekl ještě Dubský hlasem pevným, „nechci urvati tobě tvé naděje," a měl se k odchodu.

„Tvé naděje!" opakoval Robert. „Ó ano, tys je již urval!" zvolal v náhlém vzplanutí vášně. Udiven zastavil se Dubský. Jakým tónem byla pronešena ta slova! Robert upíral zrak na něho a pak zas na Boženku a vpíjel se pohledy těmi až na dno její duše, jako by čísti chtěl vše, co v ní se dálo. Neznal se ani sám. Kde jest jeho klid? Kam se poděla jeho rozvaha? Jeho chladnost a vypočítavost? Náhle jako by blesk byl jej osvítil. Srdce její jest opředeno kouzlem vznikající lásky! Snad nechápe dosud celý obsah okamžitých svých citů — ale pochyby není. A pak praví on, ten člověk, že nepřišel, aby mu urval — — Robert nemyslil více na hmotný prospěch, který napovídal mu rozum, že vynese mu spojení se sestřenkou. Ten chladný sobec včerejška zapomněl vůbec na všechny prospěchy i neprospěchy materielní, zapomněl na dědictví, na vše. On mu urval ji! Vědomí toto pobouřilo ne Robertovu vypočítavou mysl, ale jeho cit, rozechvělo jej k zoufalství, ranilo smrtelně — jeho srdce . . .

Hněvivě stáli proti sobě sokové, někdejší přátelé. Oba hledali slova, ale žádný nemohl jediného nalézti.

V tom směrem od statku přiběhla Baruška, udýchaná, plačíc a štkajíc. Vzácný pán byl ko-

nečně pohřešen a nelze ho nalezti, nikdo o něm neví. Nebyl spatřen ani na dvoře, ani na poli, ani v zahradě, nikde. A okno jeho pokoje, jež ráno vstana vždy hned otevírá, dosud jest zavřeno. Až teď povšímnuto si okolnosti tak závažné, tak rozhodné.

Boženka uplašena běžela k domovu. Robert za ní.

Ze statku vyšel jim naproti Matýsek; tvář jeho byla bledá, sotva stál na nohou. Bylo mu do pláče, ale plakat nemohl a nechtěl.

„Matýsku!“ volala Boženka, spínajíc proti němu ruce, jako by uprositi jej chtěla, aby nevyřekl nic, co by mohlo zarmoutiti.

„Co se stalo?“ tázal se Robert. „Co jest s dědečkem?“

Žádná odpověď.

Vnikli do domu a po schodech do ložnice starého pána.

Pan Souček zpola oblečen ležel na podlaze uprostřed pokoje, na znak — ruku maje skleslou bez vlády podle těla, oči zavřené. Paprsky sluneční vnikající sem oknem osvětlovaly jeho vlídnou poctivou tvář, zsinalou, a na studeném vrásčitém čele lámaly světlo své v laškovnou hru duhových barev . . .

Statek osiřel; statek nemá pána.

Vesele jako vždy jindy koupaly se bílé čisté stěny budovy v odlesku červánků, jež zapadající letní slunce za sebou vykouzlilo nad modrajícími se v dálce vrchy. A nová střecha stodoly vyhlédala úsměvně z pozadí zahrady, z korun starých jabloní a hruší, plných zrajícího ovoce a ptačího zpěvu.

Ani uvnitř statku nestala se změna. Pod kolnou stály vozy přichystané do polí na ráno, a po nich přelétaly kdákající kury, a pod koly kmitl se časem bílý králík střihaje ušima. Z chléva ozývalo se bučení krav a řehot koní ze stájů, a Mlsa vyběhla ven slídíc, věrná jmenu svému, po všech koutech rozsáhlého nádvoří — i Cikán seděl na místě svém před boudou vrče a štěkaje střídavě.

Nebylo na pohled nikde znáti rozdílu mezi včerejškem a dneškem, mezi ránem a večerem. Ano, i lidé byli zde ti samí. Tam Bartoš čeledín klepaje dřevěnkami odměřený jambus a za ním pohunek tichým krokem a loudavým přispůsobením obvyklé vážné chůzi rohatých jeho svěřenců, obou lysých volů. Tam směrem ke sklepu přenesl se k obvyklému účelu pádný a kolébavý krok starší děvečky s objemným krajáčem v rukou, a v určitou hodinu objevila se na prahu kuchyně Kačena, a pod kolnou na dřevěném stole octla se hlíněná mísa s kyticí, jež zatopena kouřící se večeří. Chasa usedla k jídlu, veškera čeleď, nescházel ani Matýsek. Avšak bílá kytice nevynořila se více z pokrývající ji hladiny jako ráno, při snídaní. Nikdo nejedl. A nikdo nemluvil. Všichni byli pohříženi v myšlenky, na rtech nebylo smíchu, a z očí všech zíral smutek. Odloživ lžíci šel každý zas po své obvyklé práci; konána však mlčky, bez uspokojení a bez radosti a bez zpěvu.

Na statku ležela těžká duma. Nikdo jí nevyslovil, ale byla zde. Statek byl jako jindy, ale — byl osiřelý, neměl pána.

Co bude nyní? K té otázce nikdo se dosud nepropracoval. Zvěst o páně Součkově nenadálé a náhlé smrti účinkovala ranou ohromující. Vybuchl pláč a nářek. Pak přirozeně následovalo strnutí. Každý chodil jako zamlklý; dvůr podobal

se zakletému zámku. Na okamžik zastavena všechna činnost, odloženo vše, zahozeno vše a ruce malomocně sklesly dolů. Brzo ale chopily se odložené věci, zdvihly odhozenou nanovo. Domácnost ve statku pohybovala se ve vyjetých kolejích, nezastavilo se jediné kolečko, žádné z těch četných pojidel, jež vykonávají společně práci, nevypovědělo službu.

Ráno zapřaženi bělouši, a jelo se na pole. Včerejší déšť dávno beze stopy zmizel s poraženého žita a v podobě páry vznášel se již v prostoře shlukuje se tu nanovo v oblaka. Matýsek mlčky a vážně vyšinul se na vůz a za ním vyhoupla se Barka nahoru a Bartoš s několika dělníky sáhli ke kosám — pokračovalo se v práci, jako by byla pouze a jedině náhlým deštěm přerušena bývala. Ječné klasy pohromadě padaly pod silou svalnatých ramen a fůru za fůrou ukládali žito do stodoly. Nikdo nerozkazoval, nikdo nepobízel, každý sám od sebe postavil se na své místo. Pracovali — jako stroj. Stroj, kterému scházel vůdce, řídič, pán — ale který pohybuje se přece bezvadně rozpoutanou svou silou.

Jak dlouho však bude možno, aby takto se pohyboval? aby buď nezastavil se anebo aby nepocítil pojednou nové ruky vedoucí?

Ve hlavě Matýskově kmitla se konečně tato myšlenka — ne v určitém tak rouchu, ne zcela jasná; myslí jeho přeletělo několik obrazů, kvapem, v těkavých obrysech.

Pozdvihl zrak. Vždyť v pozadí onoho pokoje tamo s otevřeným oknem nalézá se dosud hospodář — není ještě z domu — nikdo jiný nemá práva na statku . . . Starý sluha se skorem usmál; možno-li jmenovati úsměvem, když oko třpytí se a leskne zahaleno v slzu rozteklou po rohovce.

Bylo odpoledne a vjížděl právě branou do statku s nákladem, jenž tíží se povážlivě kolísal.

„Matese,“ ozvalo se tu naproti. Robert stál na prahu domu s čelem zamračeným, s hlavou vztýčenou. „Matese!“ opakoval hlasem ne drsným ale pevným, určitým, velitelským. „Vypřáhněte a pojedete na nádraží! Rychle! Přijedou večerním vlakem hosté!“

Nečekaje odpovědi, zmizel Robert v domě. Byl by se také nedočkal tak snadno. Matýsek hleděl němě před sebe jako zkamenělý. Ústa pootevřená nepohnula se ani. Oči se mu zalily — nerozeznal, nalézá-li se kdo před ním nebo ne — před ním zatmělo se, a ta tma sbalila se v kouli a počala se prudce otáčeti . . . Zadržel koně trhnutím ruky hned jak byl osloven — teď spráskl obě ruce nad hlavou a přitiskl je pak na čelo a k očím . . . Propukl v hlasitý pláč; prsa pohybovala se křečovitě; štkal bolestně . . .

Teď teprve pocítil ztrátu, již utrpěli. Nyní teprve, v tomto okamžiku celou tihou padla na něho změna, jež nastala nešťastnou včerejší událostí. Obrazy, jež hlavou jeho před chvílí mlhavě se nesly, shlukly se v obraz přesný, jasný, určitý, o jehož pravdivosti nemožno pochybovat — obraz skutečnosti. Situace celá objevila se mu rázem ve světle neklamném. Statek má nového pána . . .

V tu samou hodinu večerní a týmže směrem jako před několika dny, od nádraží kolébal se městem známý kočár ze statku. V oknech všech domů na náměstí objevily se opět zvědavé hlavinky dívčí a tlačily se jedna přes druhou. Překvapení nebylo však druhu tak příjemného jako ondy. Ve voze seděly vedle sebe dvě staré dámy.

S povzdechem, sklamány schovaly se hlavinky za záclony, zmizely za květinami v oknech rozestavenými; jen několik tváří, vesměs méně kvetoucích, vydrželo na místě i obracely se za kočárem, až na konec náměstí i města se doklátil a v prach silnice se potopil.

Vůz pohyboval se dále; jednotvárný vrzot kol a dupot konských kopyt nebyl přerušován ničím než čas od času nedočkavým řehotem některého z běloušů, jemuž zachtělo se odpočinku. Matýsek seděl na kozlíku se šijí sehnutou; v ústech měl dýmku, ale do vzduchu nevalily se kotouče — dýmka uhasla a kuřák ani toho nespozoroval; hleděl před sebe vážně a mlčky. Také uvnitř kočáru umlkl hovor a nevyměnilo se teď jediné slovo.

Konečně dojeli cíle, statku.

„Zde jsme tedy opět!“ zvolala jedna z paní naproti Robertovi, který přistoupil k vozu. „Kdož mohl se nadáti, že tak krátce za tebou sem přijdu!“

„Zajisté!“ odpověděl Robert, „kdo mohl vše tušiti! Ó teto Leonoro — tak brzo! A přece — jak mnoho stalo se v krátkém tom čase! S námi se všemi! Co různého poznání leží v těch několika dnech, jež zde trávím — co poznání a — jaké klamy!...“

„Roberte!“ Teta pohledla naň uleknuta. „Co se stalo?“ Zdálo se jí, že čte odpověď zřetelnou s jeho sevřených rtů. Jak vážná jest jeho tvář! Jak zkabonělé čelo! Starostlivá tetinka nemohla se ani dočkati, aby se synovcem svým se octla o samotě.

Robert neměl příležitosti jinak než stručně, telegraficky, oznámiti domů stav věcí a tu nemohl událostí, jak posledních dnů na statku se sběhly, blíže se dotknouti. Nevěděla teta Leonora mno-

hem více, nežli že pan Souček raněn mrtvicí, náhle zemřel. Zajisté, že prvním hnutím mysli její byla lítost. Vždyť nemohla nevzpomenouti sobě krásných a milých chvil, jež zažila v rodině toho, o němž zvěstuje jí zde několik odměřených slov, že skončil pozemskou svou pouť, že zastavily se v hlavě jeho myšlenky, a srdce přestalo tlouci navždy . . .

Avšak brzo v mysli její nad bolestí zprávy o smrti strýcově nabylo převahu rozumování o možných smrti této následcích, a když při churavosti sestřině a v nepřítomnosti švakrově rozhodla se vydati na cestu . . . ovládala jí jediná skorem myšlenka: aby miláček její Robert nebyl sklamán v nadějích svých na dědictví.

Slova, jimiž synovec ji přivítal, zvýšila nejasné obavy její na stupeň určitých pochybností.

Ve zmatku myšlenek svých zapomněla úplně i na družku, jež s ní příjela a jež namáhavě, obtížně, slézala za ní s kočáru. Robert přiskočil, chtěje staré dámě dolů pomoci. Neznal jí a obrátil se tázavě k tetě Leonoře. Tu však vyběhla z domu Boženka a s výkřikem radosti vrhla se druhé příchozí na prsa.

„Ó tetinko Fanny! Ó tetinko!“ volala, skrývajíc uslzenou líc v jejím objetí. „Že přicházíš! Neměla bych v těchto dnech smutku srdce přátelského! Ach, nemám od chvíle této také v životě více nikoho, ke komu bych se mohla utéci nikoho než tebe, tetinko! . . .“

Nikoho! Starý Matýsek zakašlal. Slza objevila se na hrubé jeho tváři a ztratila se v hřívě náručního . . .

Hosté vešli do domu. Robert po krátkém uvítání ponechal návštěvu z Moravy společnosti

Boženčině a vedl rádkyni svou do pokoje pro ni přichystaného.

„Co se stalo?“ tázala se kvapně teta Leonora ještě dříve než odložila vrchní šat cestovní. „Jaký jest pravý stav věcí? Snad bylo vše dávno ustanoveno rozhněvaným na nás strýcem, a pouť tvá na venek skončila příliš záhy, aby byla mohla způsobiti prospěšnou změnu.“

„Nebylo žádného ustanovení dědečkova před naším příchodem,“ ubezpečil ji Robert.

„Co tedy? Mluv!“

Tetinka zbožňovala synovce příliš, aby dala vzniknouti myšlence, že snad osobní zakročení miláčka jejího u kohokoli potkati by se mohlo s nezdarem. A přece tedy! Slov nenalézajíc, strnula, zadívala se na Roberta, když zběžně, nakresliv obraz dnů strávených na statku, skončil výstupem ve velikém pokoji, „který se podobal dokonalé roztržce.“

„K jejímuž vyrovnání nezbylo více času?“ otázala se Lenorka zpamatujíc se po dlouhém pomlčení.

„Zajisté nebylo. Noc na to učinila nemožným každý pokus . . .“

„Rozhněván na tebe, odešel strýc,“ mluvila tetinka, jako by Roberta přivésti chtěla k tomu, aby události další vypravoval.

„Ano — a octnuv se v pokoji svém, dědeček sedl, jak se zdá, neprodleně ke stolku.“

„A psal sám — vlastnoručně . . .“ zpola tázala se, zpola pronášela tvrzení Lenorka. „A naše plány . . . tvoje naděje . . .“

„Moje naděje!“ opakoval Robert s úsměvem zpola ironickým, zpola trpkým. „Ty tam — ty tam!“

„O bože!“ zalkala tetinka a zahleděla se na

Roberta pohledem plným zármutku. „Tedy marné byly dvacetileté mé snahy! Jediný okamžik zničil všechno... On zde již byl! Mluv, byl zde Dubský?“

„Tys mně nerozuměla . . . Dubský s dědečkem ani se nesetkal . . .“

Teta zajásala. „Což tedy?“ zvolala pak netrpělivě. „Jak si mám vše vysvětliti? Dědeček rozhodl se učiniti poslední vůli — vždyť jsi jej sám na myšlenku tu vlastně přivedl,“ doložila s výčitkou málo zakrytou. „A proti tobě byl v okamžiku tom předpojat, roztrpčen, rozhněván na tebe . . . A dále? Co dále? Tuším již všecko! Tedy — ona! Ona vytlačila tě s pole. Ta slabá, nezkušená dívka mého rozumného Roberta! Nemohu tomu ani uvěřiti! Ty mě klameš anebo sám zbytečným podléháš obavám . . . Tak zle zajisté není! Pro nepatrné nedorozumění nemohl muž tak spravedlivý, jako nebožtík, tebe docela — snad vydědit . . . Ty mou nedočkavost přepínáš! Mluv! V nejhorším případě — snad rozděleno jmění mezi vás oba na stejno . . . Nuž, pak není neštěstí tak veliké! Tito dva dědicové mohou snadno se srovnati . . . Či zavrhl jsi nezvratně plán, který jsem ti sdělila?“

„Zmizel shodou událostí nepochybně sám sebou,“ poznamenal Robert dosti tajemně.

„A teď již vysvětli mně vše!“ zvolala teta Lenorka nedočkavě v značném rozčilení; zapomněla, že unášena myšlénkami svými nepustila vlastně sama synovce svého dosud k slovu. „Tvé naděje ty tam! Dědicem strýcovým nejsi ty . . .“

„Já? Kterak to? Tys mně nerozuměla! Nemyslil jsem na tyto naděje . . .“

„Ne na tyto?“ Teta Lenorka zahleděla se na synovce svého zkouamvě.

Robert podal jí papír.

„Ve jmenu trojjediného boha," četla tetinka. „Očekávaje blízké naplnění svých dnů . . ." Ruce sklesly jí do klína. „Naplnění svých dnů a . . . konec!" zvolala, obrátivši se k Robertovi.

„Jiné listiny zde není," odpověděl tento.

„A tato zde neznamená přec pro nás ničeho! Ubohý muž nedospěl ani tak daleko, aby projevil vlastně vůli svou . . ." Tetinka měla za neodkladnou povinnost proliti slzu. „I kdy by byla listina dopsána osudného toho večera," hovořila dále, „neměla by platnosti. Což tobě to povídám. Poslední vůle bez podpisu svědků! A zde nestojí ani to nejmenší, co by jinak, třeba ne právně, závazným býti nám mohlo. Nerozumím ti, Roberte. Snad nermoutíš se myšlenkami o tom, co mohlo napsáno snad býti na prázdný ten kus papíru, jenž nachází se za posledním zde slovem a napsáno nebylo, když ruka nedovedla déle perem vládnouti . . . Co na tom, co mohlo se snad státi. Nám stačí úplně to, co skutečně jest . . . a napsáno není nic. Ani zde, ani dříve nikdy a nikde jak jsi pravil. Nuže! Ty jako nejbližší nebožtíkův příbuzný! . . ." Lenorka se zamlčela; Robert pozdvihl k ní zrak — spočívala v tom pohledu otázka. Bylo odpověděno na ni rovněž jen pohledem němě . . . „Jsi po zákonu jediný dědic Součkovy pozůstalosti," skončila teta s probouzející se kvapem radostí. „Svědomí tvé může býti zcela pokojno. Ani k oné dívce nejsi vázán ničím . . ."

„Ničím, praničím," zašeptal Robert, a hlas jeho podobal se zalkání.

Teta Lenora pootevřela ústa, chtějíc pokračovati ve svých vývodech, ale nevypustila ze rtů slova — uvázlo jí pojednou v hrdle. Dívala se chvíli němě na synovce, který seděl proti ní s ru-

kama skříženýma na prsou, s hlavou skloněnou, s čelem zamračeným.

„Roberte!“ zvolala konečně prudce se vzchopivši. „Ty ji miluješ . . .“ Nemohla ubrániti se úsměvu. Zdálo se jí, že záleží jedině na něm, zbožňovaném jejím synovci, aby touha srdce jeho každá okamžitě se vyplnila. Byl jí vzorem muže, i nechápala, že by nalezla se žena, jež by úsměv jeho přijala bez radostného vzplanutí očí, bez souhlasného záchvěvu srdce.

„Nyní ti rozumím,“ pokračovala položivši ruku na jeho rameno. „Rozumím ti, ale — nepochopuji tě! Nenadála jsem se do tebe takové — romantiky. Nepoznávám tě . . .“

„Nedivím se ti,“ odpověděl Robert. „Mně samému se tak děje,“ pokračoval, mluvě polo šeptem více pro sebe. „Jsem jako vyměněn. Sám se nechápu . . . Jsem unášen něčím neviditelným, neznámým — něčím, čemuž marně se bráním . . . Nevěděl jsem, že takovou moc . . .“

„Má láska,“ doložila teta. „A nyní tě i pochopuji!“ Stará panna vzdychla hluboce a sepjala ruce. Snad sešedivělou hlavou její letěly upomínky na vlastní minulost, mládí její. Za povzdechem následovala slza objevujíc se v přivřených řasách a jedna po druhé kanula pak dolů po tváři.

Brzy zapomněla tetinka na vlastní příčinu pláče . . . slzná potopa jejích očí upomenula ji mně, že nalézá se v domě smutku, i zdálo se jí konečně, že pláče tak žalostně — pro ubohého strýce . . .

Rozmluva se synovcem byla přerušena. Tetinka odebrala se do pokoje zemřelého, aby učinila mu návštěvu.

Robert osaměl; zůstal seděti v lenošce, zadumán, pohřížen v sebe. Láska! Ne, ne — on

jí nemiluje! Vždyť chtěl ucházeti se o ruku sestřenky z důvodů rozumových. Robert uváděje si opět na mysl okolnost, nalézal v tom značnou útěchu. Byl to zajisté jen projev uražené samolibosti, který se ozval včera v duši jeho. Nepřipustil, že by i jen na okamžik duševní ono pobouření považovati se mohlo za pocit jiný než naznačený. Jen rozčilení tak značné jako ono, v něž uvedlo jej setkání s člověkem, o němž musil domnívati se, že přišel poškodit v každém ohledu jeho zájmů — mohlo zmásti jej v poznání pravých citů a svésti i ke slovům nerozvážným. Nemiluje jí a nemiloval!

Ale k čemu v myšlenkách s ní se obírá? Stále a stále! Teď důvody rozumové pozbyly pro něho platnosti. Dnes netřeba více prospěchu svému přinesti oběť, jež ondy zdála se mu nutnou. Může vypustiti ji docela ze svých plánů. Události byly mu příznivy, a on zmocní se celého děděčkova majetku i bez ní i bez oné oběti . . . Sestřenka jest mu cizí, a také jest on jí. Nemá žádných povinností k ní, žádných závazků. Bylo vlastně pravým pro něho štěstím, že nemohl provésti milostný svůj plán . . . teď s hrůzou díval by se na pouta ovíjející ruce jeho . . . takto jest svoboden. A jest zde pánem na statku, svrchovaným pánem a sám — a ona může jíti, kam jí libo a s kým jí libo — třeba s ním, s Dubským.

Fantasie Robertova zajisté letěla dále, než kam sahala skutečnost.

Srdce Boženčino nemilovalo dosud, ale nalézalo se ve stavu oné nejistoty a nevědomosti, jež podobá se mrakům plným skrytého ohně, který uhasnouti může ještě v zárodku, prve nežli vzplane — který však někdy a častěji pojednou a neočekávaně vyšlehne bleskem opravdové lásky . . .

Setkání se tak nahodilé a krátké, jako s plavovousým mužem na poli, mohlo zanechati stopy v dívčině srdci, ale v obraz jasný a srozumitelný pro ni neseskupily se dosud její představy. Událost tragická, která za setkáním tím v zápětí následovala, zaujala mysl její zcela a upoutala veškeren její cit. Někdy ovšem jisté pokojné a přece tak hluboké, vroucí modré oči usmály se náhle na ni z beztvárné tmy, jež před ní v bolest pohříženou se rozkládala, i zdálo se jí, že před vlídným a zářivým tím pohledem ustupují všechny chmury, jež na mysl její padly . . . Brzy však tento polosvit zmizel zase, a srdce její pocítilo celou tíhu opuštěnosti, bolesti . . . Dobrá teta Faninka jest jedinou bytostí, u níž hledati může opravdově ochrany, utišení, útěchy! . . . Proto pozdravila příchod její jako tonoucí podanou ruku.

Ale tetinka Fany, která posvětila velikou života svého část starostem o dítě sestry své — v okamžiku příjezdu svého v dům smrti nebyla přístupna jeho žalostem. Netázala se slovem na nic, co a kterak na statku se sběhlo, a Božence jediným slovem nedodala síly. Tetinka celou dalekou cestou zabývala se myšlenkami na minulost, na uplynulé dávno doby mládí — a když dojela cíle cesty své, vedly první kroky její do pokoje zemřelého. Srdce její bušilo mocně, ale pro chráněnku svou vždy tak milovanou nemělo záchvěvu — po dlouhé, dlouhé době po prvé zabušilo staré srdce Faninčino pro sebe jedině, ve vlastním zájmu . . .

Poklekla štkajíc vedle lože, na němž spočívalo strýcovo tělo. Závojem slz neviděla zřetelně jeho vráščitou tvář, pro ni se šedivá ta hlava

z bílé podušky rýsovala v podobě jiné, v podobě, kterou měla před věkem.

Boženka plníc přání tetino, nechala ji o samotě.

Vyšla do zahrady a procházela se pod košatými jabloni, v jejichž větvích rozkládaly se již noční stíny. Bylo jí do pláče, a srdce její bylo sevřeno nevýslovně. Opuštěnost její zdála se jí teď teprve hroznou. Nerozumovala o budoucnosti, ale myslila na ní podléhajíc citům ji unášejícím.

Pojednou stál před ní Robert.

Díval se na ni upřeně. Hlavou jeho letěly znova a kvapem všechny ty obrazy, jež za posledních dnů kroužily tu bez přestání. Opakoval si znova všechny své námitky i důvody rozumové, jimiž sama sebe nesčíslněkráte snažil se přesvědčiti, že dívku tu nechce a nebude znáti. A teď — pojednou chopil se její pravice a stiskl ji v obou rukou svých a sklesl na kolena. „Kladu všechno bohatství své k vašim nohám!“ zvolal, a oko jeho zalesklo se v mocném vzplanutí.

Své bohatství! Boženka vytrhla ruku svou z rukou jeho a ustoupila na krok. Své bohatství! Vyčetla jen zpola, co ve slovech těch skryto bylo jinak — ona neporozuměla tomu: hle, tak tě miluji!...

Bohatství! Jako led padlo slovo to na její duši! Zač ji považuje? Myslí snad, že ona city své, lásku svou prodala by za přepych nabídnutý — že k vůli jeho bohatství rozhodne o svém srdci?

„Nikdy! Nikdy!“ — Odvrátila se a chtěla prchnouti. Robert ji mocí zadržel. Hlavou jeho vířila bouře, duše jeho byla unášena zmatkem. Nikdy! Ona ho tedy odmítá, nepřijímá podávané jí ruky! Zavrhuje city jeho, zašlapuje v prach srdce jeho! Proč? Z jakých příčin? Pobouřená jeho mysl na otázku tu měla jedinou odpověď.

Vášeň, žárlivost zaslepila každou konejšivou myšlenku: „Miluje Dubského! . . .“

Robert pronesl slova ta hlasitě. A v duši Boženčině náhle jako by se vyjasnilo. To byl náraz, kterým probudily se dřímající v nitru jejím city. Líce její vzplanula ohněm, v žilách jejích zaproudila krev zrychleně. Přitiskla ruce své k srdci. Neodpověděla.

Ale Robertovi bylo mlčení její odpovědí srozumitelnou. Jemu, soupeři jeho náleží její láska! On uloupil mu ji, dívku srdce jeho, dříve ještě, než on sám lásky své stal se vědomým . . .

„A já mám své dědictví!“ Robert slova ta zalkal, ale při tom se zasmál divoce. Zvuk hlasu jeho byl výrazem zoufalé bolesti. Vstal rychle a odcházel.

Teď Boženka se ulekla. Výkřik tento pověděl jí všecko — ne, ne, on není chladný, vypočítavý sobec jedině! V očích ubohé dívky objevily se slzy; učinila krok za ním . . . Robert byl již zmizel v domě.

Byla již noc. Na nebi plály hvězdy.

V pokoji dědečkově u lože jeho smrtelného dosud klečela Faninka. V tichý vzlykot její mísil se nářek tety Lenorky. Přerušovaly střídavě vážné ticho síně.

Vstoupila domácí čeleď, aby u nebožtíka vykonala večerní modlitbu. Vešla Boženka, a konečně objevil se také Robert.

U nohou mrtvoly hořela lampička, a u hlavy na stolku bílým ubrusem pokrytém, stál starý dřevěný krucifix rodinný, na němž tvář Kristova a ruce i nohy zlíbány až k nepoznání; kolem beder spasitelových otočen klokočový růženec, který nebožka babička přinesla z pouti, již byla by málem zaplatila životem, ale na niž zpomínala

s radostnou pýchou až do smrti. Vedle kříže byla sklenice se svěcenou vodou a do ní namočen svazeček pšeničných klasů.

Všichni poklekli.

Pak vytrácel se jeden po druhém zase ven. Odešli členové rodiny a pak i čeleď. Mužští zmizeli ve stájích, vyjma Matýska, který měl držeti noční stráž. Marta s Baruškou a ostatními děvčaty vyšla ještě na zahradu, aby zaklepala na ouly a zvolala hlasem žalostným: „Včeličky, včeličky, jdeme oznámit vám, že hospodář váš umřel — a zítra nebude ho více v domě ... včeličky, včeličky, upokojte se ...“

Bělouši zapřaženi k vozu vystlanému svěží zelenou chvojí. Mužská část čeledi domácí vyzdvihla rakev nahoře z pokoje. Snesli ji mlčky dolů a z domu.

Rakev uložena na vůz a průvod hnul se ku předu. Matýsek vedl koně za uzdu hlavu maje odkrytou. Před koni kráčel venkovský hoch, bos, v křiklavě kostkované kazajce, s dřevěným křížem v rukou. Za vozem pohybovali se všichni domácí a četní venkované modlící se hlasitě.

Jednoduchý tak průvod venkovský i se svým přítěžkem komiky má mnoho dojemného a více snad než pohřeb velkoměstský se svým falešným pozlátkem a stříbrem na voze, středověkými chocholy na hlavách koní a zjednanými nosiči v parádních uniformách a s tváří dle předpisu více méně zarmoucenou.

Ve městě očekával i nebožtíka ze statku alespoň surogát hlučné takové pompy. Na náměstí shromažďovali se již místní spolkové s prapory i hudbou, a nejvíce v popředí vystupoval pan

Vilém Moravec s tváří zcela spokojenou a šťastnou kráčeje v čele hasičů, v hrdém přesvědčení, že v okamžiku tomto zraky nejen města ale veškerého světa upřeny jsou k třpytné jeho přilbě.

Vůz dojel až ke kostelu. Rakev vyňata z útulné náruče lesní zeleně a položena na přichystané máry. Čeleď s pláčem loučila se s hospodářem. A také koně zařehtali truchlivě, když chvějící se ruka Matýskova je odváděla. Byli pánu svému prokázali poslední službu . . .

S věže ozval se hlahol zvonů. Otevřely se dvéře chrámové. Vystoupil s průvodem pan farář. Hlasem pevným začal starý kněz obvyklé modlitby odříkávati nad mrtvolou svého přítele — ale brzy stlumila se slova jeho v přidušené lkání, a s krůpějemi svěcené vody skanulo i hojně slz na víko rakve . . .

Již počaly sypati se na ni hroudy. Zakryt již i poslední kvítek z věnců do hrobu naházených. Zpěv dozněl. Pan Souček uložen do země k věčnému odpočinku . . .

Účastníci pohřbu se rozešli; čeleď ze statku vracela se domů. Zde bylo pusto a prázdno. Cikán dělil se o stráž s Martou, která zůstala zpět a jen v myšlenkách, sedíc na prahu a přebírajíc kuličky růžence, provázela vzácného pána na poslední jeho cestě.

Matýsek přišel poslední. Vyměnil pozdrav s ostatními a pak připojil se k nim. Byli všichni shromážděni na dvoře. Nemluvil nikdo, nikdo se netázal po ničem, nevyslovili žádného jmena. A přece byl v myšlenkách jejich souhlas. Pohlíželi v jednu stranu, směrem k městu, na silnici.

Konečně objevil se kočár. Shromáždění popošli naproti. Pomohli oběma starým dámám uctivě z vozu, a Matýsek byl by slečnu Boženku

vynesl na pracovitých rukou svých až nahoru a nejraději hned někam do nebe. „Ó vám ano“ — šeptal poctivý ten stařec — „vám bychom sloužili všichni, a já až do posledního vzdechu! Ó zůstaňte naší paní!“ doložil vkládaje v zvolání to všechen svůj cit, pronášeje slova ta jako nejvřelejší přání srdce svého a nepomysle na to, jaký význam možno jim jinak dáti.

Boženčina bledá tvář zarděla se. Také Robert zaslechl slova Matýskova a v prsou jeho zavířila pocity bouřnými. Upřel na sestřenku pohled podobný blesku. O, ano! Nepronášíli prostý ten venkovan nevědomě, co on včera vyznal jí na kolenou . . . Zůstaňte naší paní! O, dnes mají slova ta pro něho význam zcela jiný!

„Nuž — co jest?“ otázal se Robert, když byl spozoroval, že zraky všech čekajících upřeny jsou k němu.

„Pán statku,“ začal Matýsek učiniv se z vlastního popudu řečníkem soudruhů. „Pán statku zemřel a nový pán . . .“

„Bude zajisté i k vám všem uznalý,“ vmísila se v hovor teta Lenora — „k vám všem, na něž nebožtík překvapen božím pokynutím neměl času pamatovati, jak by šlechetné jeho srdce zajisté bylo učinilo. Nový pán . . .“

„Nechceme mu sloužit,“ řečnil Matýsek dále, obrátiv se přímo k Robertovi.

„Mně?“ otázal se tento. „Musíte obrátit se jinam, přátelé! „Mně služba vaše nenáleží . . .“

Teta Lenora pohledla na Roberta překvapena a všichni tázavě pohledli na něj. „A vám,“ obrátil se k Božence, „možno bude snad teď vyplniti přání vašich přátel,“ doložil ukázav na čeleď v udivení tu stojící. Pak vešel přes práh a do domu.

Všickni jej sledovali očima, významu slov

jeho nechápajíce. Co se sběhlo? Na všech rtech chvěla se tato otázka.

A otázka ta zastavila Roberta, když vstoupil do pokoje. „Co se sběhlo? . . .“ doléhala teta Lenora. „Vše jest zde hádankou . . .“

„Ale to jest jistotou,“ odpovídal Robert namáhaje se, aby hlas jeho zněl klidně, lhostejně, „to jest střízlivou pravdou, že Jan Souček, zemřelý v emigraci na půdě švýcarské — jak víš — zanechal syna . . .“

„Který nenosí jméno otcovo,“ vpadla mu do řeči Lenorka živě.

„Ale který,“ pokračoval Robert, „může a smí, právo má je nositi. Jan Souček — z té stránky byly zprávy tvé neúplné, teto Lenorko! Anebo snad věděla jsi i to a přece za dobré jsi uznala vše skrývati? . . . Tvoje Nemesis, tetinko . . . Jisto jest, že strýc na smrtelném loži po přání svém s milenkou svou — Helenou Pavlovnou Dubskou — řádně oddán byl i přihlásil se k svému dítěti . . . Zvěděl jsem zajímavé ty podrobnosti laskavostí“ — doložil Robert klada na slovo poslední ostrý poněkud přízvuk — „laskavostí pana faráře v městě. Nechtěl jsem cestou domů, z pohřbu, mluviti o nich . . . Došel list od jistého přítele nebožky dědečkovy snachy.“

„Již on nikdy neznal — která se k němu nehlásila . . .“

Robert pohledl na tetinku kosmo, nedůvěřivě, kroutě hlavou.

„A on neuznal nikdy tohoto svého vnuka,“ pokračovala teta.

„O němž nevěděl,“ doložil Robert. „Ale teď uzná jej zákon. Zkrátka: boj náš byl marný.“

„Tedy přece — přece k tomu došlo!“ úpěla teta. „Marné bylo všecko mé úsilí, všechny mé

kroky učiněné ve prospěch tvůj, z lásky k tobě, Roberte . . .“

„Včera,“ odpověděl Robert, „byl bych si snad zoufal. Ale dnes . . . tato rána nebolí mne více. Musíš také ty, milá tetinko, přivykati myšlence,“ doložil Robert skorem měkce, „že Karel Dubský, vlastně Karel Souček, uznán bude právním dědicem tohoto statku . . .“

„Rozhodne-li totiž spor o to vedený v jeho prospěch . . .“ namítla teta Lenora rozhodně, vzpamatujíc se z užasnutí svého.

„Spor! . . . O to, co nejdražším mně se stalo, nemohu se s ním soudit,“ odpověděl Robert s přízvukem elegickým. „A dědictví?“

Pokrčil jen rameny a usmál se, jakoby upomenut byl na věc, jejíž zdar nebo nezdar úplně jest mu lhostejným. Tetinka Lenora ulekla se němé té a přece výmluvné tak odpovědi snad více než prve zdrcující zprávy jeho. Teď stal se její Robert docela, dokonce zas nesrozumitelným k nepochopení.

Spor o dědictví.

Nad tichým sídlem pokojného vždy pana Součka vznášel se černý ten pták; po statku vlekl se plíživě stín jeho neviditelných křídel.

Tetinka Lenora odejela domů hned příští den po pohřbu, aby společně se sestrou a mužem jejím v záležitosti dědictví učinila potřebné kroky a zanechala na místě Roberta samotného, aby zde zájmy rodiny zastupoval. Boženka nezůstala na statku; nejraději byla by s tetou Faninkou zapadla do moravského svého úkrytu, ale pro churavost této nebylo lze nastoupiti neprodleně cestu tak dalekou. Odstěhovaly se do města, kde u Kroupovic nalezly útulku přátelského.

Matýsek odváţeje s bělouši svou tolik milovanou slečnu Boženu plakal snad více, nežli o pohřbu vzácného pána. Zbožný ten a křesťansky pokorný člověk proměnil se málem v zarputilého rouhače. Moudrost a spravedlnost boží nebyla přísné tak obžalobě nikdy ještě podrobena myšlenkami trpělivé té hlavy. Také nebožtík pán, jehož jednání bývalo Matýskovi vzorem vší dokonalosti a v něm aspoň vždy nalezlo zastance, nepotkal se tentokráte s tak bezohlednou shovívavostí starého sluhy; a uctivá památka na zemřelého zkalena trpkými pocity. Mezi veškerou čeledí, jakmile byl hospodář k svatému pokoji uložen, vznikla přirozená nespokojenost, že věrné mnohaleté služby jejich ničím nebyly odměněny. Konejšivé vědomí toho, že nebožtík v plném ještě zdraví svém smrtí byl překvapen a času neměl, jak zajisté byl by učinil, pamatovati na ně odkazem — znenáhla, když první dojmy zármutku se ztratily, ustoupilo pochybnosti, byla-li taková bezstarostnost vzácného pána na místě — ustoupilo smýšlení, že starý muž neměl s lehkováţností tak mladickou hleděti do budoucnosti . . . V tomto myšlénkovém proudu octla se i stará Marta, která opravdu těţce byla stíţena. Matýsek lišil se ode všech jedině tím, že nemyslil na sebe, ale na slečnu Boženu. Proto také slibem Robertovy tety, že budoucí pán na prospěch čeládky vše učiní, aby náprava v té věci stala se spravedlivá, nebyl on upokojen ani dost málo, jako ostatní, Marty nevyjímaje. On nechtěl a nehodlal výpověď svou ze služby vzíti nazpět, jako mlčky učinili ostatní.

Brzy však vysvětlila se i čeládce tajemná slova mladého pána, pronešená po návratu z pohřbu; nezvěděli všecko, ale to doneslo se k nim, že nápad jeho ku jmění pana Součka, jak se zdálo nepo-

chybný, nespočívá na základech zcela pevných, nezvratných, a že tu jest ještě někdo jiný, s nímž nutno účtovati. Nejistota, která panovala v té věci, přenešena sama sebou i na okolí těch, jichž přímo se týkala: byli nerozhodni, co mají činiti, mají-li odejíti anebo zůstati . . . Jedině Matýsek ustanovil se právě teď, že vytrvá za každou cenu na místě, až vše se vyjasní. On viděl dále a nahlédl v celou osnovu zmatku. Byl by asi lhostejně se díval na jeho výsledek, kdy by pochybnost o dědictví vznášela se mezi Robertem a člověkem kterýmkoli jiným — ale zvěděl, že nenadálý soupeř mladého pána jest plavovousý muž, který ondy přiblížil se k sličné Ruth, k Božence . . . A tu v duši nevědomého, ale zkušeného lidských srdcí znatele vznikla představa, že pro případ vítězství této strany — mohla by i Boženka na statek dědečkův se vrátiti . . . Matýsek předl sny své dále.

Rozumí se, že na statku učiněno úřední opatření, aby stav věcí se zjistil a pozůstalost páně Součkova zákonně se projednala. Právně nebylo takových obtíží, jak z Robertovy rozmluvy s tetou Leonorou se jevily a jak udržovaly se v pověstech mezi lidem. Byl zde list neznámého člověka, z ciziny, který pronesl tvrzení — kterého však neujímal se ten, jehož prospěchu týkalo se v první řadě a vlastně jediného. Inženýr Dubský byl v městě, ale neujímal se nikterak záležitosti, o níž tolik se mluvilo, čině spíše kroky vyhýbavé, odmítaje zatvrzele všeliké nabízené prostřednictví. Hleděl si výhradně práce své, zdržuje se celé dni v polích. Toho ovšem tajiti nemohl a také neměl příčiny, že skutečně jest osobou, která celému světu maloměstskému, zejmena dámské jeho části, stala se pojednou tak zajímavou — mnoho zajisté pro romantickou tajemnost, jež minulost

její zastírala, bez pochyby však hlavně pro možné praktické výsledky, jež by úplným odhalením té tajemnosti a uvedením jí na pravdu a právo musily padnouti v klín jejímu hrdinovi.

Den za dnem ubíhal, a na místech rozhodujících nepodáno žádným spůsobem očekávaných průkazů příbuzenstva se zemřelým panem Součkem. Vyzvání, aby, kdož domnívají se míti právo ku jmění jeho, přihlásili se, zůstalo bez výsledku; ani hlas z Bernu neozval se více — jako by byl spokojil se s tím, že rozptýlil mraky, pozdvihl prach, který na minulost napadal . . .

A ten zdvižen docela — bylo viděti vše jasně a v zřetelných obrysech.

Pan Souček od syna svého opětovně obdržel zprávy o milostném poměru jeho s Helenou Pavlovnou. Starý muž poměru toho neschvaloval a protivil se tomu rozhodně, aby církevně a právně byl spečetěn. Tak stalo se, že syn uražen tvrdohlavostí otcovou, celý rok a více nehlásil se domů — ani tenkráte, když svazek jeho s Helenou požehnán životem dítěte. Chtěl nevěstu svou vésti k oltáři i bez otcova svolení, proti vůli jeho a přičinil se ze všech sil, aby se to stalo možným — nemoc překvapila jej a zmařila všechno jeho přičinění. Umíraje rozpomenul se v starostech o budoucnost svých milých a prosil od něho pomoci dítěti a ženě, jíž stala se Helena opravdu, za okolností nejsmutnějších, když smrti dech vanul již přes spojené pravice manželů.

Z ciziny vyslán vzdech a pláč úpěnlivý opuštěné vdovy — nevinné ručky dítěte sepjaly se prosebně — odpuštění nedocházelo, ani potěchy, slova konejšivého, pomoci nejmenší . . . Tu nazván ten, od něhož vše očekáváno bylo, mužem za-

tvrzelým a nelítostným, a každé další slovo k jeho srdci považováno za ponížení . . .

Dubský prohledl teď zcela a poznal i došel k přesvědčení, proč na listy matky jeho kdysi nedošlo odpovědi tak toužebně očekávané z rodného statku muže jejího . . . Památka dědova byla nálezy těmi očistěna zcela v očích vnukových. Nitě oněch intrik, jimiž tehda, v minulosti každé srozumění překaženo, potlačeno, ztrácely se v rodině Robertově a hlavně v rukách tety Lenorky . . .

Robert Zelený zůstal na statku očekávaje rozhodnutí své budoucnosti. Vzpamatoval se brzy z ochablosti své a resignace, v kterou upadl po dědečkově pohřbu. Maje od matky a tety postoupeno sobě řízení a provedení záležitosti dědictví, byl odhodlán odraziti každou ránu vedenou proti jeho nárokům a nevzdati se za žádnou cenu, vésti spor až k poslední možné krajnosti . . .

Znenáhla však přicházel k poznání, že vlastně žádného sporu tu není, a že vše, co týkalo se pochybnosti o jeho nároku, bylo planým poplachem. Nedůvěřoval proto přece ještě svému domnělému soupeři obávaje se od něho lsti . . .

Tu konečně úřadní rozhodnutí o pozůstalosti páně Součkově stalo se skutkem. Matka Robertova a sestra její Lenorka uznány bez překážky právy dědictví. Robert stal se na statku pánem.

Životní jeho sen se vyplnil; dospěl cíle. Byl bohat a budoucnost pojištěnu měl v každém ohledu bezstarostnou. Mohl býti spokojen a šťasten zcela.

A přece — nebyl.

Myslil na Boženku. Ale v těchto jeho citech ztrácela se kvapem míra jeho hněvu, ve kterém

byl s ní se rozloučil, nabývala vrchu nálada méně rozkvašená, zloba ustupovala tiché bolesti.

Také proti Dubskému otupělo se ostří nenávisti, pozbývala příkrost smýšlení svého rázu. Roberta nemohly události minulých dob zůstati tajemny; nahledl teď podrobně v tuto dosud sotva pootevřenou pro něho knihu. Účinek byl na čtenáře mocný. Poznal, na jakých úskocích založeno bylo jeho právo, jež dovedlo jej k vítězství jedině přítelovou šlechetností . . . Nemohl ubrániti se pocitu ponižujícímu . . .

Myslil na Dubského a na něho mysle, vzpomínal na život svůj vlastní, který následoval po dobách oněch — i činil porovnání obou těchto protiv . . . V srdci jeho ozvalo se něco jako nespokojenost, lítost, stud a pak zas jako touha. . . .

Dospěl cíle, k němuž směřoval po celou řadu let, a teď — vysněný jeho ráj měnil se v nedozírnou poušť, z níž nekynula mu jediná travka . . . Co bude činiti? Jaká jest jeho budoucnost? Zrak jeho svezl se vždy na šedivou pentli ovíjející krajinu a ztrácející se za vrchem. Tam za tou cestou leží jeho minulost. Ztráta života, který opustil, vyloudila před nedávnem z prsou jeho dosti vzdechů. Teď jest svoboden a může zítra, chce-li, vrátiti se ve společenský vír, z něhož zanesl jej prospěch osobní. Jak nerad přinesl nevyhnutelnou oběť . . . Teď není třeba žádného sebezapírání více — nic mu nebrání, aby vyhledal své přerušené zábavy, vrátil se k přátelům svým Pražským v salon paní Horské, do kaváren a do klubu, zapadl znova v bývalý svůj svět . . .

Zdaž zapadne tam? Vrátí se? Jest boháčem a může teď teprve oddati se požitku, píti plným douškem z číše rozkoše . . .

Proč to nečiní? Proč odvrací se s ošklivostí

od té prachové silnice, jež byla mu dříve znamením vedoucím k životu, který zdál se mu jedině býti životem štěstí? . . .

Robert octnul se jednoho dne na hřbitově. Blížila se noc, a svislé větve babylonských vrb houpajíce se větrem kolébány, po svěžím drnu vrhaly chvějící se a těkavé stíny podobné nočním můrám poletujícím nad zemí. Ticho rozkládalo se kolem posvátné. Jen holubů několik zčeřilo vzduch bílými křídly svými a v houpavém letu zakroužili nahoře a rozsedli se pak po náhrobcích a křížích.

Robert postál chvíli nad prstí drnem a květy letními zakrytou, pod nimiž děd jeho odpočíval. Obrátil se již k odchodu, když spatřil přicházeti Boženku po boku Dubského. Dubský z daleka vztahoval k němu ruku, a také Boženka kynula mu vlídně, z těžka potlačujíc slzy v očích svých . . .

Vedli se důvěrně za ruce — bylo patrno, že mezi nima jest úplně jasno. Robert pocítil celou tíhu svého zklamání. Srdce jeho zabušilo mocně a roj blesků vyšlehl z jeho očí . . . Oni oba povrhli jeho bohatstvím! Každý svým způsobem, z pohnutek jiných, ale oba ukázali, jak málo cení sobě peněz, jež staly se jemu života modlou, pro niž zapomněl na všechny lepší své stránky. A přece — hle, jak jsou šťastni! Jaký život plný lahody, plný kouzla! . . . Ale on! Co jej vábí, co jej poutá? Jaký život směje se na něho? V okamžiku tom zdálo se mu, že by mu bylo nejlépe, kdyby zahynul . . . „Co mě spasí!“ zalkal podléhaje zmatku duše své.

„Práce!“

Robert byl již několik kroků popošel, když od hrobu dědečkova ozvala se tajemným hlasem odpověď na jeho otázku. Okamžik zdálo se mu, jako by sám starý jeho děd byl probudil se ze

spánku svého a povstal a vztýčil se z rakve své a projevil heslo, kterým nesl se celý poctivý jeho život . . .

Nad hrobem stál přítel zvěčnělého, starý kněz. Ústy jeho pronešeno ono slovo, ale myšlenka skrytá v něm byla zajisté i myšlenkou soudruha pod zemí — strnulou teď v dřímajícím na věky mozku . . .

„Buď požehnána práce!“ opakoval pan farář hlasem povýšeným. Měl hlavu obnaženou, a stříbrný jeho vlas třpytil se i poletoval kolébán vánkem večerním.

Robert zůstal nerozhodně státi. Práce! Práce! Nestrávil konečně léta svá snad docela v zahálce, ale to, co činil, bylo mu vše prostředkem, aby dodělal se cíle — teď po prvé vynořilo se slovo to na povrch značíc účel — účel života . . .

Práce! — Teď uhodilo to slovo v mysl jeho právě, když stal se dědicem velikého bohatství a mohl by život svůj budoucí ztráviti v pohodlí, v přepychu, v požitcích všeho druhu . . .

Ulekl se z počátku slova toho, jež zavznělo mu zvukem tak cizím — ale pak zaskvělo se před duševním jeho zrakem v záři zlaté. Zdálo se mu, že z té tmy pochybnosti a nespokojenosti a zoufalství, jež hýbaly myšlenkami jeho, z těch mlh, jež obkličovaly je a dusily, z toho chaosu, který hlavou jeho se valil a z jehož úmorného objetí nemohl se vyprostiti . . . vyhoupla se pojednou — hvězda vůdčí . . .

Dubský v okamžiku tom s Boženkou přiblížili se až k němu, a Robert pocítil ruku přítelovu na svém rameni.

„Což mezi námi musí být nepřátelství?“ promluvil Dubský s pohnutím. „Což nepřestupné jsou hradby mezi námi, příteli,“ pokračoval vře-

leji, „kteří jsme byli si tak blízkými. Či zapomněl jsi zcela již těch dob? A ničeho není, co by dovedlo propast mezi tehdejškem a dneškem vyrovnati?“

„Práce! Práce!“ zvolal Robert sleduje svou myšlenku, ale slova jeho mohla býti také odpovědí. Chopiv se přítelovy pravice stiskl ji a pak Boženčinu ruku chvíli podržel ve své . . .

V duši jeho zachmuřené a zatmělé rozkládalo se kvapem světlo. Necítil trpkosti ani zloby, a i lítost a bolest srdce jeho mizela ustupujíc citům důvěry v sebe, myšlenkám povznášejícím. Nechápal, co se s ním děje. Nebyl ještě hotov úplně s sebou . . . Šel za hvězdou, ale cestu neovládal ještě, kterou jej vedla . . .

Rychlými kroky odcházel opouštěje hřbitov. Zaměřil k domovu městem. Na náměstí přicházel mu vstříc pan Vilém Moravec. Kynul Robertovi z daleka a rozpřáhnul náruč, jakoby chtěl jej lapiti a zavříti do svého prázdného srdce. Robert učinil krok zpátky.

Zdálo se mu, že dívá se do zrcadla a vidí v něm vlastní svůj obraz — karikaturu svého života v dobách posledních i života toho, který v budoucnosti vésti chtěl. Zastyděl se za své ponížení . . . Změřil Moravce pohledem plným opovržení a spěchal od něho, jako by se bál, že jej zadrží a mocí stáhne v ten vír, z něhož on ubíhá.

Pan Vilém stanul v udivení pohlížeje za někdejším svým soudruhem, nedůvěřivě houpaje drobnou svou hlavičku na husím krku. „Zpyšněl!“ prohodil. „A přece musím si jeho přízeň udržeti za každou cenu. Ti hloupí velkoobchodníci naléhají na mne pranešetrně . . . jako bych neměl o nic jiného se starati než o jejich směnky. Mu-

sím se co nejdříve, nevyhnutelně, oženiti. Kdyby tak byla sestřenka na jeho místě! Škoda! Nuž — ohlednu se jinde. Jak věci se mají, bylo štěstí, že mé zálety za moravskou tou kráskou nedospěly daleko. Byl bych se napálil! To děvče nedostalo ani krejcaru . . .“

Robert neslyšel ani slova z této samomluvy. Rychlým krokem kráčel dále a brzy octnul se doma, na statku. Odebral se do svého pokoje. Postavil se k otevřenému oknu. Větřík večerní příjemně chladil rozpálené jeho čelo. Hleděl ven, do šera.

„Práce! Práce!“ Slovo to zaznívalo k němu z toho šera, které houstlo a stupňovalo se zenáhla v čirou tmu, v noc. Pátral a hledal v té tmě nemoha jasně prohlédnouti . . .

Práce! Jaká práce! Neslyšel odpovědi na tu otázku a sám nemohl si ji dáti určitě. Má pracovati snad, aby rozmnožil své bohatství, zděděný poklad? Ó ano, on zachová jej, udrží a snad i rozmnoží ten majetek, který jeho děd vytrvalostí a pílí svou přivedl na výši takovou . . . Ale — jest práce tato též pro něho života účelem a údělem? Jediným? . . . Dědeček konal prací tou svou povinnost. Blah ten, kdo dle povolání . . . Robertovi připadla na mysl sloka, jejíž význam nebyl mu ondy ještě nikterak srozumitelným. Co mohl dědeček jeho jiného! On sloužil zajisté poctivě vlasti své! Dle své možnosti! dle svého povolání.

Vlasti své! I to slovo udeřilo v otevřenou duši Robertovu zvukem ryzím a zachvělo souhlasně strunami jeho srdce . . .

Konal by on povinnost svou, kdyby síly své věnoval výhradně práci hmotné? . . . Jiné jest jeho postavení, povolání jeho — nadání! A jiné

jsou jeho povinnosti. — K národu, k lidu, s nímž bude žíti! . . .

Robert hleděl do tmy a vzpomínal na mladost svou a na ty světy, jež hýbaly tehda duší jeho nadšenou, zanícenou pro vše, co dobrého a krásného.

Práce! Práce! Buď požehnána práce . . . A teď věděl pojednou Robert, co jest mu činiti, jak vyplniti má on života svého úkol . . .

Na obzoru objevil se pruh zlaté záře a pak vynořil se z té třpytné záplavy oslňující bod, který rostl a rostl . . .

Slunce vycházelo.

891.86
M427
1883
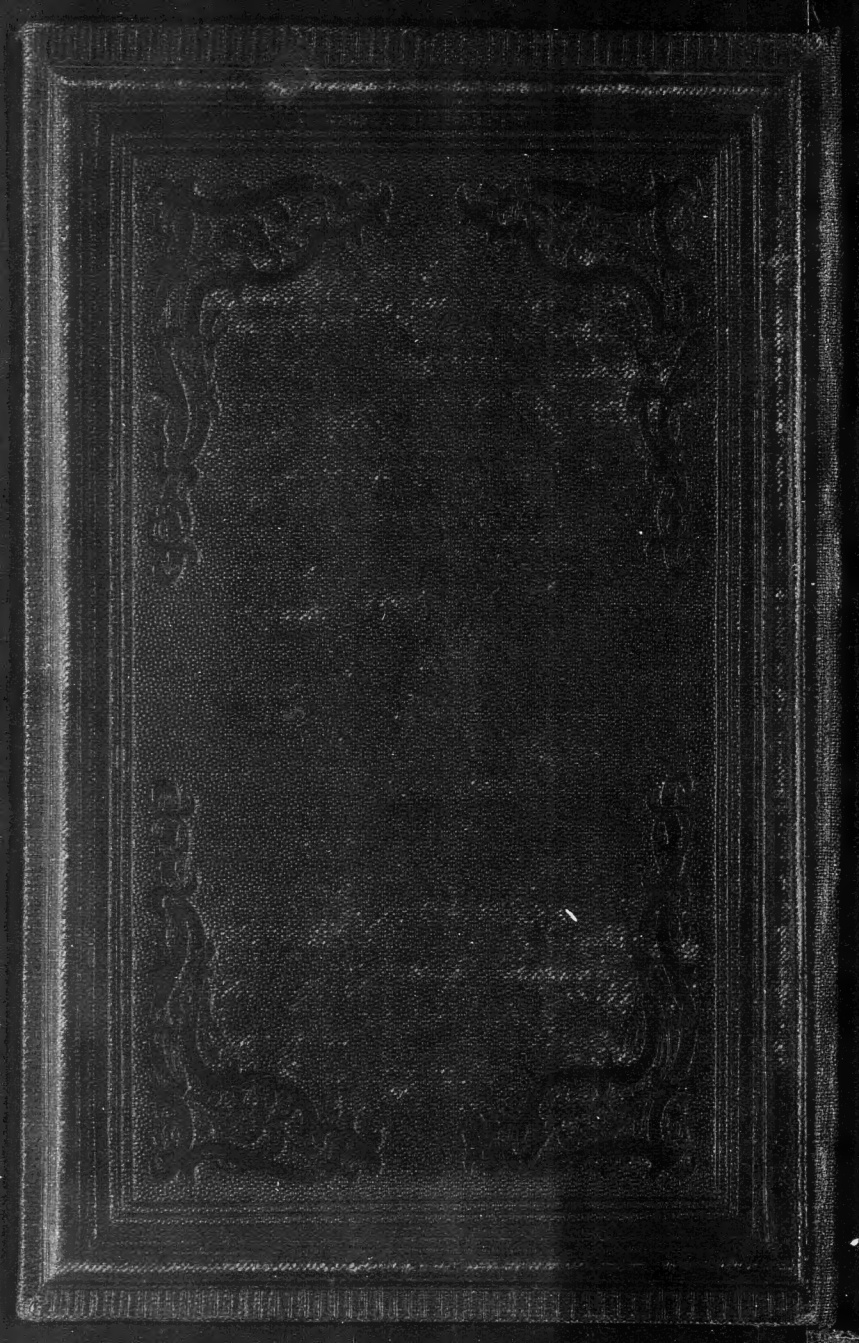
AUG 16 1957